

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Mercredi 1 Août 1945 Չորեքշաբթի 1 Օգոստոս

ԺԶ. ՏԱՐԻ — 16e Année N° 4467-Նոր շրջան թիւ 96 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍԿՈՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Խ. Հայաստանը, որպէս այդպիսին, Սան Ֆրանչիսկոյի Խորհրդաժողովին մէջ ներկայ չէր, թէեւ Ուկրայինայի եւ Պելոռուսիայի ընդունուելէ վերջ, ան եւս իրաւունք պիտի ունենար ներկայ գտնուելու: Չէ՞ որ Խ. Հայաստանի դիրքն ալ Խ. Միութեան մէջ նոյնն է ինչ որ Ուկրայինայինն ու Պելոռուսիայինը: Յուսանք, որ ապագային Խ. Հայաստանը եւս տեղ կը գրաւէ Միացեալ Ազգերու անդամներու շարքին, որպէս գերիշխան պետութիւն մը: Առ այժմ ան ներկայացուած է Խ. Միութեան պատուիրակութեան միջոցով, որու կազմին մէջ կան նաեւ երկու Հայեր — Համազասպ Յարութիւնեան եւ Աւետ Բաղալեան — ոչ իբրեւ Հայաստանի ներկայացուցիչներ, այլ որպէս ընդհանուր Խորհրդային պաշտօնեաներ: Երկուքն ալ՝ համակրելի հայ երիտասարդներ: Յարութիւնեանը, իբրեւ պատուիրակութեան խորհրդական, կարեւոր դեր կը կատարէ Խորհրդաժողովի յանձնախումբերու աշխատանքին մէջ: Հետաքրքրական էր իր յայտարարութիւնը, Յունիս 11ին, երրորդ յանձնաժողովի մէջ, յանուն Խորհրդային պատուիրակութեան: Ան ըսաւ, ի միջի այլոց, «Խորհրդային պատուիրակութիւնը ըրաւ ամէն ինչ թէ՛ բարելաւելու համար Տըմպարթըն Օքսի առաջարկները եւ թէ ուժեղացնելու ընկերային - տնտեսական համագործակցութիւնը: Առանձնապէս կ՚ուզեմ ընդգծել կարեւորութիւնը այն փաստի, որ Ուխտի մէջ մտցուեցաւ ժողովուրդներու հաւասարութեան եւ ինքնորոշման իրաւունքի սկզբունքը, այլեւ համաշխարհային ընդհանուր յարգանքը դէպի մարդկային իրաւունքները եւ միւս ազատութիւնները, առանց ցեղի, լեզուի, կրօնի եւ սեռի խտրութեան»:

Եթէ Հայաստանը պաշտօնապէս չի մասնակցիր Սան Ֆրանչիսկոյի ժողովին, ինչպէս արդէն գրած եմ, անպաշտօն կերպով Հայերը ներկայ են եւ նկատելի կերպով կը զգացնեն իրենց գոյութիւնը: Հայաստանը ունի այստեղ իր լաւագոյն «դեսպանը», յանձին Ճորճ Մարտիկեանի, որու կատարած դերը հայկական փրոփականտի մարզին մէջ արժանի է առանձին ներկայացման: Հայ ժողովուրդի քաղաքական դատը, սկիզբէն իսկ, ներկայացուեցաւ Հայ Դատի Յանձնախումբի կողմէն — Armenian National Committee, որու կեդրոնը կը գտնուի Նիւ Եորք եւ որ յատուկ պատուիրակութիւն ղրկած է Սան Ֆրանչիսկօ, Խորհրդաժողովին առջեւ պաշտպանելու համար հայկական պահանջները:

Հայ Դատի Յանձնախումբը պատրաստած էր ընդարձակ Յուշագիր մը, որուն յետոյ կցուեցաւ Նախագահ Ուիլսընի Որոշմնագիրը Հայաստանի սահմաններու մասին, քարտէսով միասին, տպագրուած առանձին գրքոյկով: Յուշագիրը ներկայացուեցաւ Խորհրդաժողովին եւ բոլոր պատուիրակութիւններուն Մայիս 7ին: Ինչպէս գրած եմ արդէն, այդ յուշագրով Հայ Դատի Յանձնախումբը կը ներկայացնէ բոլոր Հայերու միահամուռ բաղձանքը միացնելու Խորհրդ. Հայաստանին Թրքահայկական հողերը եւ տարագիր հայութեան վերադարձը Հայաստան: Իբրեւ յաւելում Յուշագրին կցուած է The Frontier between Armenia and Turkey մեծադիր գրքոյկը, որու մէջ ամփոփուած են Նախագահ Ուիլսընի նամակի բնագիրը Դաշնակից Գերագոյն Խորհրդին՝ Հայաստանի սահմանագծման իրաւարարութեան մասին, Նախագահ Ուիլսընի Որոշմնագիրը, որու մէջ հանգամանօրէն գծուած է Հայաստանի սահմանը եւ մեծադիր քարտէս մը՝ Հայաստանի սահմանագծով, պաշտօնապէս վաւերացուած Ուիլսընի ստորագրութեամբ եւ Միացեալ Նահանգներու պետական կնիքով: Յուշագիրը ներկայացուած է առանձին նամակով մը, ստորագրուած Հայ Դատի Յանձնախումբի ատենապետ Տոքթ. Ա. Ալիխանեանի եւ Սան Ֆրանչիսկոյի պատուիրակութեան քարտուղար փաստաբան Սուրէն Սարոյեանի կողմէ: Օրինակ մը Յուշագրէն ղրկուած է թուրք պատուիրակութեան:

Խորհրդաժողովի ընդհանուր քարտուղարութիւնը եւ գրեթէ բոլոր պատուիրակութիւնները սիրալիր նամակներով պատասխանեցին Յուշագրի ստացման մասին՝ յայտնելով, թէ իրենք պիտի ներկայացնեն իրենց կառավարութեան հայկական Յուշագիրը: Ամերիկեան պատուիրակութեան կողմէ պատասխան նամակը ստորագրած է արտաքին նախարար Սթեթինիուս: (Մնացեալը յաջորդով)

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

ՆՈՐ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐ ՊԻՏԻ ՅԱՅՏՆՈՒԻՆ

Երկուշաբթի օր վերջացան Փէթէնի դէմ եղած վկայութիւնները: Վերջին վկան էր նախկին երեսփ. ժողովին նախագահը, Պ. Էռիօ, որուն յայտարարութիւնները կ՚ամփոփենք ստորեւ: Վկայութիւններէն վերջ, ընդհ. դատախազը, Պ. Մոռնէ, հարցումի մը պատասխանելով ըսաւ թէ ատեանին առջեւ պիտի կարդացուին շարք մը գաղտնի փաստաթուղթեր որոնք պիտի ապացուցանեն թէ Փէթէն յանցապարտ է առանց որ եւ է տարակոյսի: «Այդ փաստաթուղթերը աւելի բարձրը պիտի խօսին քան վկաներէն ո եւ է մէկը: Այդ փաստաթուղթերը կենդանի պատմութիւնը կը ներկայացնեն»:

Ընդհ. դատախազը տեղեկութիւններ չտուաւ փաստաթուղթերու էութեան մասին: Կը կարծուի թէ մէկ մասը գտնուած է այն սնտուկին մէջ զոր մարէշալը ձգած էր Վիշիէն աճապարանքով հեռացած ատեն: Հաւանական է որ ընդհ. դատախազը կարդայ նաեւ քաղուածքներ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան գաղտնի վաւերագիրներէն որոնք կը պարունակեն Փէթէնի, իր ներկայացուցիչներուն եւ անգլ. կառավարութեան միջեւ փոխանակուած գրութիւններն ու խօսակցութիւնները: Ընդհ. դատախազը աւելցուց թէ վկաներ պիտի կանչէ նաեւ այն աքսորականներէն որոնք Գերմանիա ղրկուած էին, իբրեւ հետեւանք Փէթէնի գործակցութեան եւ որոնք շատ կարեւոր յայտնութիւններ պիտի ընեն տխրահռչակ արգելարաններու մէջ գործուած բարբարոսութեանց մասին:

Վերջին լուրերու համաձայն, դատավարութիւնը հետզհետէ աւելի կը ճնշէ մարէշալին վրայ: Երկուշաբթի օր իր ոտքերն ալ սկսան դողալ ինչպէս ձեռքերը: Թերթ մը կը գրէ թէ երբ Էռիօ կը խօսէր, մարէշալը իր երկու ձեռքերը տարածեց առջեւի գրասեղանին վրայ, իսկ ոտքերը կը շարժէին սեղանին տակէն, կարծես դաշնակ կը զարնէր: Իր առողջական վիճակն ալ խանգարուած էր եւ նախագահը յայտնեց թէ թեթեւ ցնցդատապէ կը տառապի, համաձայն բժշկական վերջին տեղեկագրին:

Էռիոյի յայտարարութիւնները

Պ. Էռիոյի վկայութենէն առաջ, միջադէպ մը պատահեցաւ: Շաբաթ օր իբրեւ վկայ լսուած էր լրագրող մը, Ուինքլէր, տնօրէն «Աժանս Մունտի»ի գործակալութեան: Արդ, Փէթէնի փաստաբանները դիտել տուին թէ այս մարդը նացիներու գործակալ է, յաճախ Պերլին գացած եկած է, իր գործակալութիւնն ալ հիթլէրական լուրերը կը տարածէր Ֆրանսայի մէջ եւն.: Այս ամբաստանութիւնը հիմնուած էր ոստիկանական տեղեկագրի մը վրայ: Վկան ներս կանչուելով, յայտարարեց թէ մեղադրանքը վերէն վար սուտ է, թէ 5րդ գունդը սողոսկած է ոստիկանութեան շարքերուն մէջ եւ կարգ մը վարկաբեկիչ տեղեկագիրներ պատրաստած:

Ի վերջոյ կարելի եղաւ միջադէպը փակել եւ լսել Պ. Էռիօն, որ աւելի ծերացած, յոգնած երեւոյթ մը ունէր եւ շատ կամաց կը խօսէր, ձայնը բարձրացնելով, տաքնալով միայն այն ատեն երբ կը վիճէր ամբաստանեալին փաստաբաններուն հետ: Լիոնի քաղաքապետը երկարօրէն պարզեց զինադադարին գաղտնիքները: Ինք եւ Պ. Ժանընէ, Ծերակոյտին նախագահը, միշտ համաձայն են եղած թէ մտածումով եւ թէ գործքով: «Զօրքը յոգնած է եւ չի կրնար կռուիլ, կ՚ըսէին: Մենք բան չէինք գիտեր: Զօրականներուն գործն էր այդ: Մենք կ՚ուզէինք որ փրկուէր ինչ որ կարելի էր փրկել,— մեր նաւատորմը, մեր Ալժերիան, կայսրութիւնը, իր բոլոր հարստութիւններով: Մենք կ՚ուզէինք պաշտպանել Հանրապետութիւնը: Մնաց որ, կացութիւնը տարբեր էր 1870էն: Այն ատեն Ֆրանսան մինակ էր. 1940ին Ֆրանսան իրեն հետ ունէր իր զինակիցը՝ Մեծն Բրիտանիա: Եւ Բոզվէլթ մեր տրամադրութեան տակ կը դնէր Մ. Նահանգներու նիւթական հարստութիւնները: Ես կը նախընտրէի հրացանի բռնուիլ Գերմաններուն կողմէ քան թէ արհամարհուիլ Ֆրանսացիներէն»:

Երկու նախագահները Փէթէնի անունը տուած չեն 1940 Յունիսին: Բայց արդէն նախարարութիւն մը կազմուած կ՚երեւար: Երկու նախագահները Հանրապետութեան նախագահին կ՚երթան, եւ չորսը միասին կը խորհրդակցին: Փէթէն կը յայտարարէ թէ պիտի չհեռանայ Ֆրանսայէն: «Լա՛ւ, ըսինք. այն ատեն թող կառավարութիւնը հեռանայ երեսփ. ժողովին եւ երկու նախագահներուն հետ: Այդպէս ալ որոշուեցաւ: Համաձայնութիւնը կատարեալ էր այն ատեն: Սակայն չյարգուեցաւ»:

Վկային յայտարարութեան համաձայն, «խաղը պարզ էր»: Այդ միջոցին բանակցութիւններ կը կատարուէին զինադադարի համար, եւ կը ձգձգէին կառավարութեան մեկնումը, «մինչեւ որ զինադադարը կնքուէր, մինչեւ որ Գերմանները Պորտօ հասած ըլլային. ինչ որ իրապէս եղաւ: Այս մեկնումը որ պիտի փրկէր ինչ որ կարելի էր փրկել, տեղի չունեցաւ: Գերմանները Պորտօ հասան եւ Յունիս 29ին երեք նախագահները ամօթն ունեցան Պորտոյէն հեռանալու գերման սուիններու պաշտպանութեան տակ»:

Այստեղ Պ. Էռիօ յուզումով յիշեց կրթական նախարարին՝ Ժան Զէյի սպանութիւնը, եւ ջերմապէս գնահատեց իր հակառակորդին, Ժորժ Մանտէլի հայրենասիրութիւնը: Յետոյ պատմեց Յուլիս 10ի Ազգ. Ժողովին անցուդարձը:

ՄԵՔԵՆԱՆ ԼԱՐՈՒԱԾ ԷՐ ԱՐԴԷՆ...

— Բայց մեքենան լարուած էր եւ կը բանէր: Պետական հարուածը տեղի ունեցաւ սահմանադրական Ա. օրէնքով իսկ: Փէթէն չորթեց լիազօրութիւնը եւ Հանրապետութիւնը մեռաւ: Դիկտատուրան գլուխ հանուած էր: Ընծի և Պ. Ժանընէի հարցուցին հրեայ երեսփոխաններու անունները: Մենք հրեայ երեսփոխաններ չէինք ճանչնար. կը ճանչնայինք միայն ազգին ընտրեալները... Առտու մըն ալ արձակուեցանք մեր պաշտօններէն: Այն ատեն էր որ նամակ մը խմբագրեցինք. նամակ մը զոր կարելի չէր հրապարակ հանել եւ որ հաղորդուեցաւ միայն քանի մը բարեկամներու: Ոչ թէ իրաւունքներ կը սահմանափակուէին, այլ պարզապէս կը ջնջուէին անհատական եւ հաւաքական ազատութիւնները: Իրարմէ բաժնուելէ առաջ, Ժանընէի հետ ստորագրեցինք բողոքագիր մը Հրեաներու դէմ սարքուած հալածանքներուն առթիւ: Վերջապէս միջադէպ մը տեղի ունեցաւ Էնվալիտի բակին մէջ, Նափոլէոնի դամբարանին մօտ: Պատուոյ Լեգէոնի շքանշաններ կը բաժնէին այն Ֆրանսացի սպաներուն որոնք կռուած էին գերմանական համազգեստով: Ֆրանսական կուրծքերու վրայ կ՚եղբայրացնէին Պատուոյ Լեգէոնը եւ գերմանական Երկաթեայ Խաչը: Խորհեցայ թէ մեր խայտառակութեան հրապարակային նուիրագործումն էր այս: Քաշեցի հանեցի իմ պատուանշանս: Իմ հայրս Պատուոյ Լեգէոնը շահած էր պատերազմի դաշտին վրայ: Քանի մը օր վերջը կը ձերբակալուէի:

Պատասխանելով նախագահին հարցումներուն, Էռիօ պատմեց իր հանդիպումը Լավալի հետ, 1942 Օգոստոս 12ին:

— «Լավալ տեսնելով որ Գերմանիան կը կորսնցնէ պատերազմը, եկաւ գտաւ զիս բանտին մէջ, վիզս փաթթուեցաւ եւ աւետեց թէ ազատ եմ: Յետոյ, երբ մերժեցի իր առաջարկները, նորէն ձերբակալուեցայ:

Ուրիշ վկայութիւններ

Նոյն օրը լսուեցաւ նաեւ հազարապետ Լուսթանօ Լաքօ, երբեմն անդամ մարէշալի սպայակոյտին, որ ըսաւ թէ «Փէթէն կրնայ պատասխանատու ըլլալ Ֆրանսայի փլուզումին, բայց ուրիշներ ալ պատասխանատու են: Ես որ եւ է բան չեմ պարտիր իրեն, բայց կը ցաւիմ տեսնելով որ բոլոր մեղքերը կը բեռցնեն գրեթէ հարիւրամեայ ծերունիի մը վրայ: Կ՚ըսեն թէ Փէթէն անդամ էր «Վեղարաւորներ»ու կազմակերպութեան (Քակուլար): Բոլորովին ծիծաղելի է այդ ամբաստանութիւնը: Ուրիշ մարէշալ մը, Ֆրանշէ տ՚Էսփրէ, կը մտածէր միանալ Վեղարաւորներու շարժումին, որովհետեւ կը հաւատար թէ այդ է մէկ միջոցը Ֆրանսան մաքրագործելու: Բայց մարէշալ Փէթէն կապ չունէր այս գործին հետ»:

Վկան ծանրապէս ամբաստանեց Լավալը: Զինադադարէն վերջ ինքն ալ ձերբակալուած եւ Գերմանիա աքսորուած էր: Այդ առթիւ նամակ մը գրած է Փէթէնի, բայց պատասխան չէ ստացած:

Լսուեցաւ նաեւ մայր մը, Տիկին Անուէթ Փիւքարի, Ռընանի Թոռնուհին, որ իր 25 տարեկան զաւակը կորսնցուցած է Հիւս. Ափրիկէի մէջ, ուր կռուելու ղրկեր էին Փէթէնի հրամանով: «Եկած եմ բողոքելու յանուն 11.000 զոհերու, ըսաւ տիկինը հեծկլտալով: Մեր զաւակները մեռան կռուելով Գերմանիոյ համար: Կառավարութեան պետ մը որ դէպի մահ առաջնորդած էր 11.000 ֆրանսացի երիտասարդներ, ծառայելու համար Գերմանիոյ, չի կրնար լաւ Ֆրանսացի մը ըլլալ»:

Պատուելի Պէօկնէր, Ֆրանսայի Բողոքական Դաշնակցութեան նախագահը, յայտարարեց թէ վեց անգամ Փէթէնի ներկայացած է, «անոր ուշադրութիւնը հրաւիրելու համար ծանրակշիռ հարցերու մասին», մասնաւորապէս ցեղային օ-

Թուրքիա եւ Պալքանները

(Բ. և վերջին մաս Nouvelles Soviétiques-ի յօդուածին)

Վերջին դէպքերը Թուրքիան պալքանեան ժողովուրդներուն ցոյց տուին ոչ-հրապուրիչ երեւոյթով մը։ Ան ինքն իր ձեռքով վարկաբեկուեցաւ անոնց աչքին, պատերազմի ընթացքին իր քաղաքականութիւնը դնելով ի սպաս գերման նախայարձակներուն։ Պէտք է յիշել որ, պատերազմէն առաջ իսկ, Թուրքիան ինքզինքը կը ներկայացնէր «ամրոցը պալքանեան խաղաղութեան» եւ եղաւ գլխաւոր կարապետներէն մէկը «Պալքանեան Համաձայնութեան» որ պալքանեան ժողովուրդներու միացեալ ճակատ մը պիտի կազմէր նախայարձակներուն դէմ։ Ան զինակցութիւններ կնքեց Յունաստանի, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ։ Թուրք քաղաքագէտները մէկէ աւելի անգամներ հաղխաւորապէս հաւաստեցին թէ կարելի է լիովին վստահիլ Թուրքիոյ որ, վճռական պահուն, պիտի կատարէ, կ'ըսէին, իր պարտականութիւնը։ Բայց, երբ հիթլերական հորդաները Պալքաններուն վրայ խոյացան, Թուրքիա, բարեկամութեան եւ ոչ-յարձակման դաշինք մը ստորագրելէ վերջ, համակերպեցաւ պալքանեան երկիրներուն գերման գաղութներու վերածման։ Թուրք լրագրողները, որոնք այսօր այնքան եռանդով կ'արտայայտուին Թուրքիոյ «տիրական դեր»ի մասին Պալքաններու մէջ, այն ատեն չէին համարձակեր բառ մը իսկ արտասանել այդ յաւակնութեան մասին։

Պատերազմի միջոցին, Թուրքիա ճկոյթ մատն իսկ չշարժեց ի նպաստ պալքանեան ժողովուրդներուն։ Ան ամենայն հանդարտութեամբ թոյլ տուաւ որ Գերմանները գրաւեն Թրքական ծովեզերքներու առջեւ հաստատուած յունական կղզիները։ Թուրք մամուլը խոր լռութիւն կը պահէր հիթլէրական վայրագութեանց եւ բռնութեանց մասին պալքանեան երկիրներու մէջ։ Ան երբեք չէր հետաքրքրուեր պալքանեան հայրենասէրներու հերոսական պայքարով։ Իսկ այսօր այնպիսի յաւակնութիւններ կը բանաձեւէ որ, կարելի է հաւատալ, թէ Թուրք զօրքը վճռական դեր մը կատարած է Պալքաններու ազատագրութեան մէջ։ Այս տարօրինակ քմայքները բնականաբար օրինաւոր կասկածներ կը յարուցանեն Թրքական քաղաքականութեան իրական նպատակներու մասին։

Ուրիշ պերճախօս վկայութիւն մը Թուրքիոյ նպատակներու մասին,— Թուրք քաղաքագէտներու առաջարկը Թուրքեւյունական խմբակցութիւն մը ստեղծելու, զոր կը խորհին հակադրել պալքանեան միւս ժողովուրդներուն։ Թուրքիոյ այս յունական հակումը (օրիանթասիօն) շատ մը հասկնալի է։ Անշուշտ խնդիրը չի վերաբերիր Թուրք եւ յունական երեւակայական «բարեկամութեան», դարաւոր «բարեկամութեան», որու մասին կը խօսին այսօր Թուրք լրագրողները, բոլոր եղանակներով։

Ամէն մարդ գիտէ որ Թուրքեւյունական յարաբերութեանց պատմութիւնը գրուեցաւ յունական արիւնով։ 1941ին Թուրքիա փառաւորապէս յայտնեց իր ջերմ «բարեկամութիւնը» մոռնալով իր յոյն զինակիցները եւ դառնալով սառն հանդիսատեսը յոյն ժողովուրդին մեծ ողբերգութեան։ Բայց Յունաստան միակ պալքանեան երկիրն է ուր գերման լուծէն ազատագրումը նշանակելի դարձաւ թնդանօթաձգութեամբ՝ հայրենասէրներու վրայ եւ ժողովրդավար տարրերու ջարդով։ Անիկա կը բաւէ գրաւելու Եալչըններու եւ հետեւորդներու համակրանքը, Յունաստանը հռչակելու տիպարը «արեւմտեան ժողովրդապետութեան»։ Այնպէս որ, յոյնեւթրքական խմբակցութիւնը պիտի ըլլայ պալքանեան յետաշրջութեան խմբակցութիւն մը ուղղուած Պալքաններու դեմոկրատ ժողովուրդներուն դէմ։ Թուրք մամուլը միեւնոյն ատեն չի ծածկեր այդ պալքանեան նոր «Սրբազան Զինակցութեան» յայտնապէս հակախորհրդային հանգամանքը, ընդհակառակն կը շեշտէ զայն կատաղի պայքարով զոր եռանդագին կը մղէ այսօր Խ. Միութեան դէմ Թուրք լրագրողներու մեծ մասը»։

Յօդուածագիրը եզրակացնելով, կը թելադրէ որ Թուրքիա ետ կենայ աշխարհակալութեան դիտումներէն, ըմբռնէ պալքանեան երկիրներու շահերն ու իրաւունքները, եւ «խաղալիկ չդառնայ անոնց որոնք շահ ունին դաշնակից մեծ պետութեանց անհամաձայնութեան մէջ»։

ըէնքները, Հրեաներու դէմ սարքուած հալածանքները, քաղաքական աքսորները, բռնի աշխատանքը եւն.։ Ըսաւ թէ Փէթէն կը յուզուէր, կը զայրանար, բայց տեղեակ չէր իր ստորադասներուն գործունէութեան։ «Այն տպաւորութիւնը կրեցի թէ անկարող էր խափանելու չարիքներ զոր խղճով կը դատապարտէր առանց վերապահութեան»։

Ինչպէս կը տեսնէք, արդէն սկսած են լսել այն վկաները որ պիտի խօսին ի նպաստ ամբաստանեալ մարէշալին։

Փոցտամի վերջին օրերը

Երեք Մեծերու ժողովին 13րդ օրը (երկուշաբթի), յայտնուեցաւ թէ գլխաւոր հարցերը կարգադրուած են եւ ժողովը շուտով պիտի փակուի։ Մասնաւորապէս լուծուած են այն խնդիրները որ կապ ունին Գերմանիոյ ապագային եւ Եւրոպայի կազմակերպութեան հետ եւ որոնք պիտի ներկայացուին խաղաղութեան խորհրդաժողովին։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ բոլոր հիմնական որոշումները տրուեցան անցեալ չորեքշաբթի, երբ Չըրչիլ ներկայ էր ժողովին։

Անգլիոյ ընկերվարական վարչապետը, Պ. Էթլի, Լոնտոն պիտի վերադառնայ այսօր, լրացնելու համար իր դահլիճին կազմը։ Ֆրանսացիները կը շարունակեն բաժին պահանջել Ռուրի շրջանէն։ Որոշումներ տրուած են սաստկացնելու համար Ճափոնի ռմբակոծութիւնը, քանի որ մերժուեցաւ անձնատուութեան կոչը։ Ճափոնի վարչապետը յայտարարեց թէ «տեսնելիք ունին»։ — Երեք Մեծերը խիստ յայտարարութիւն մը պիտի հրատարակեն, Ֆրանքոյի կառավարութեան դէմ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԱՎԱԼ առջի օր օդանաւ մը նստելով ճամբայ ելած է անյայտ ուղղութեամբ, սակայն մեքենան խանգարուած է եւ ստիպուեր է նորէն Սպանիա վերադառնալ, ուր կը մնայ հսկողութեան տակ։ Իբրեւ թէ Ֆրանսա պիտի դառ։ Դատական իշխանութիւնը ազդ մը փակցուցած է Լավալի Փարիզի բնակարանին վրայ, որպէսզի դատարան ներկայանայ մինչեւ տասը օր, այլապէս պիտի դատուի ի բացակայութեան։ Նոյնիմաստ ազդ մըն ալ փակցուած է Դատական Պալատին մէջ ուր կը դատուի Փէթէն։

ԱՆԳԼԻՈՅ Թագաւորը ասպետութեան ամենաբարձր պատուանշանը, Ծնրակապի շքանշանը առաջարկեց Չըրչիլի, բայց նախորդ վարչապետը հարկ դատեց մերժել, «ներկայ պարագաներուն մէջ»։ Այս պատուանշանը հաստատուած է 1348ին։

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ Խորհրդակցական ժողովին տուած որոշումը, որով կը մերժէր կառավարութեան ծրագիրները, լրջօրէն կը գրաղեցնէ քաղաքական շրջանակները։ Հակառակ տրուած ժխտական որոշումին, ո եւ է հոսանք, նոյնիսկ համայնավարները չեն ուզեր որ զօր. տը Կօլ հրաժարի։ Երբեք այսքան բարձրացած չէր զօրավարին վարկը։ Մնաց որ, ոչ մէկը կրնայ բռնել իր տեղը։ Ցագնապը ծանր է մանաւանդ անոր համար որ Խորհրդակցական Ժողովը պիտի փակուի ութըրաթ օր եւ այլեւս պիտի չգումարուի, մինչեւ յառաջիկայ հոկտեմբերի ընտրութիւնները։ Հաւանական է որ զօրավարը ի վերջոյ ընդունի ընկերվարականներուն բանաձեւը։

ԱԼԺԵՐԻՈՅ քաղաքապետական ընտրութեանց մէջ մեծամասնութիւն շահեցան ձախերը։ Բայց հազարաւորներ ձեռնպահ մնացին։ Միայն Ալժէի մէջ 30.000 Եւրոպացիներ եւ 6000է աւելի բնիկներ չմասնակցեցան քուէարկութեանց։

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽԻ ՏՈՒՐՔԻ օրինագիծը քուէարկուեցաւ խորհրդակցական ժողովին մէջ։ Այս առթիւ մամուլի թուղթի խնդիրն ալ յուզուեցաւ։ Տեղեկատու նախարարը յայտարարեց թէ այժմ Ֆրանսայի մէջ կը հրատարակուին 924 թերթեր, ամենօրեայ եւ շաբաթական։ 1939ին կային 1468 թերթեր։ Կը քննուին արտօնութեան 2400 խնդրագիրներ։ Նախարարութիւնը ունի ամսական միայն 6000 թոն թուղթ, մինչդեռ պատերազմէն առաջ մամուլը կը սպառէր 26.000 թոն։

ԱԾՈՒԽԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ հետզհետէ կը բարւոքի, այնպէս որ պատկան նախարարութիւնը կը յուսայ յառաջիկայ ձմեռ 900 քիլօ (կարգ մը թերթեր կը գրեն՝ 400 քիլօ) բաժնել իւրաքանչիւր ընտանիքի։ Պատերազմէն առաջ Ֆրանսա ունէր 5 միլիոն թոն ածուխ, այժմ ունի միայն երկու միլիոն, ուրեմն 3 միլիոնի բաց մը կայ։

ՎԻԷՆՆԱՆ մինչեւ հիմա կը գտնուէր Ռուսերուն ձեռքը։ Քաղաքը շրջաններու բաժնուած ըլլալով, երկուշաբթի օրՎիէննա մտան անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան զօրագունդերը։

ԱՄԻՍԸ 100 ՀՈԳԻ ԿԸ ՄԵՌՆԻ ականներու պայթումէն։ Կիրակի օր հինգ հոգի զոհ գացին Տովիլի մէջ, ծովափը այցելած ըլլալով, հակառակ բոլոր ազդարարութեանց։

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆ եւ զաւակունք եւ Պ. Սահակեան կը ծանուցանեն թէ՝ յառաջիկայ կիրակի 5 Օգոստոս, ժամը 10ին, Կառտանի Ս. Կարապետ մատրան մէջ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի իրենց ամուսնոյն, հօր եւ քեռորդւոյն, ողբացեալ ԽՈՐԷՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆի մահուան երկրորդ տարելիցի առթիւ։ Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգողները, ներկայ գտնուելու Ս. Պատարագի արարողութեան։

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ Հ. Յ. Դ. Վալանսի Քրիստափոր ակումբը կազմակերպած է դաշտահանդէս մը կիրակի, 5 Օգոստոս, Soyons, ընկեր Երուանդի ագարակը։ Կը խօսի ընկեր Միսաք Միրզէ։ Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

ԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐԸ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

Ամերիկացի թղթակից մը կը գրէ.— Պատերազմին սկիզբէն ի վեր կիները մեծ թիւով ծառայեցին անգլիական եւ ամերիկեան բանակներուն մէջ։ Բացի հիւանդապահներէն, անոնք կը գործէին ճակատին ետին, բայց նոյնը չէ Կարմիր բանակին մէջ, հոս ռուս կիները պատերազմող կիներ են բառին իսկական առումով։

Զինուորներու պէս, անոնք զէնք կը կրէին եւ գիտէին զէնքը գործածել։ Հետախոյզ զինուորներու հետ, յառաջապահ գիծերը կ'երթային եւ ճամբան կը կտրէին անզգոյշ Գերմաններու, որոնք ռուսական զօրքերու շարժումները կը հետապնդէին։ Հրասայլերու վրայէն հրամաններ կ'արձակէին կրակելով թշնամին Պերլինի մէջ եւ ճամբաները, փոխադրութիւնները կը ղեկավարէին, Եւ իբրեւ զինուորական ոստիկան, անոնց հրամաններուն կը հնազանդէին։

Այր մարդու նման դժուարութիւններու կը տոկային կին զինուորները եւ իբրեւ կին ո եւ է առանձնաշնորհ չունէին։ Եթէ պէտք ըլլար գետինը կը պառկէին և կ'ուտէին շրջուն խոհանոցէն։

Այս կին զինուորներուն մեծ մասը Ամազոններ չէին, այլ 20—25 տարեկան երիտասարդուհիներ, նուրբ եւ միջահասակ։ Յաղթանդամ կիներ ալ կը գտնուէին լայն ուսերով ինչպէս Սօնան որ 24 տարեկան էր եւ 24 գերման զինուոր սպաննած, կուրծքին վրայ շքանշաններ ունէր։ «Գերմանները բնականոն կեանք ապրելու առիթէն զրկեցին մեզ։ Ամուսնացած եւ ընտանիք կազմած պիտի ըլլայի փոխանակ հոս իյնալու։Ընտանիքէս ոչ ոք մնացած է, Գերմանները սպաննեցին բոլորը»։

Մոսկուացի տեղակալ Մարիան բոլորովին տարբեր ֆիզիքական կազմ եւ մտաւորական պատրաստութիւն ունէր, 20 տարեկան նուրբ խարտեաշ աղջիկ մըն էր։ Վեց թեթեւ հրասայլերու կը հրամայէր։ Նպատակն էր ուսուցչուհի ըլլալ, յետոյ որոշած էր կարմիր բանակին մէջ մտնել, եւ 20 տարեկանին վաստակաւոր վեթերան մըն էր։ Իր զինուորներէն ոչ ոք կը կասկածէր իր հրամաններուն իմաստութենէն։

Այս կին զինուորները կնոջական արդուզարդերը չէին մոռնար իրենց անաշխատ պահերուն, ինչպէս դէմքի ներկերը, իսկ իրենց մազերը իրենց ուզածին պէս կը յարդարէին։

Անոնց համազգեստը այր մարդոց տարազին նման այլազան էր, պէռէ շատ կը սիրէին եւ հագուստները գոց գորշ եւ կապոյտ էին։ Ամէնն ալ իրենց շքանշերը կը կրէին։

ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

ԿԱՐՏԱՆ (Յապաղած).— Երկու բանուորներ, մէկը Հայ, միւսը Լեհ, իրենց աշխատանքի պահուն վէճ մը կ'ունենան կէս օրէն առաջ եւ իրար լաւ մը կը ծեծեն։ (Հայը, Արամ Համալեան, 24 տարեկան)։ Լեհը՝ 17 տարեկան, Արամին կ'ըսէ թէ կէս օրէն վերջը քեզ պիտի սպաննեմ։ Եւ իսկապէս ժամը 2ին ատենները Լեհը ատրճանակ մը գրպանը կ'երթայ իր գործին տեղը ու տեսնելով որ Համալեանը իրմէ առաջ եկած էր եւ միւս երկու ընկերներուն քով նստած, իր վերջին գլանիկը կը փաթթէ, անմիջապէս ատրճանակը հանելով կ'ըսէ Արամին.— Տեղէդ չշարժիս, իսկ միւս տղաներուն կ'ըսէ.— Հեռացէք։ Եւ իսկոյն երկու հարուած կը պարպէ։ Հայ երիտասարդը գետին կը տապալի, իսկ Լեհը կը փախչի հեծելանիւով։ Երկու ժամ վերջ Արամը էքսի հիւանդանոց կը փոխադրեն, բայց կը մեռնի։

× Հայ գերիներէն վերադարձած է նաեւ Պ. Սարգիս Եսայեանը (Պրուսացի) որ Իտալիա կը գտնուէր։ — Լրատու

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՏԷՍԻՆ.— Երկար սպասումներէ եւ դառն օրերէ վերջ՝ հայ զինուորները վերադարձան իրենց ընտանեկան բոյները՝ յոգնած ու մտատանջ։ Փոխուած չեն։ Գերութեան երկար տարիները չեն ընկճած զիրենք։ Վկայ՝ իրենց Միութիւնը։ Կ'ուզեն համախմբուիլ, խօսիլ, գործել, պատմել ու եղբայրական սիրով կապուիլ իրարու, քանի որ միասին եղած են խրամներու մէջ եւ գերութեան ծանր լուծին տակ։

1939—40ի հայ զինուորները, Յուլիս 22ին ունեցան իրենց առաջին ընդհ. ժողովը եւ ընտրեցին վարչական մնայուն մարմին մը՝ հետեւեալ նախկին հայ զինուորներէն.— Կ. Պօտուրեան, Օ. Իսրայէլեան, Թ. Հերոյեան, Վ. Սէֆէրեան, եւ Ռ. Կէնճոյեան։ Նախկին հայ զինուորներէն անոնք որ բացակայ էին գործի կամ այլ պատճառներով, թող փութան արձանագրուիլ։ Դիմումը կարելի է ընել վարչութեան որեւէ մէկ անդամի միջոցաւ։ Կոչ կ'ուղղենք նաեւ մեր քոյր Միութեանց (զինուորական), որ յարաբերութեան մէջ մտնեն մեզի հետ։ — Վարչութեան կողմէ՝ Թ. Հ.

Le Gérant : H. AGONEYAN
Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13°

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Jeudi 2 Août 1945 Հինգշաբթի 2 Օգոստոս

ԺԶ. ՏԱՐԻ — 16e Année N° 4468-Նոր շրջան թիւ 97 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍԿՈՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հայ Դատի Յանձնախումբի ներկայացուցիչները միաժամանակ թէ առանձին տեսակցութիւններով զանազան պատուիրակներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու հետ, թէ ճաշկերոյթներով եւ թէ այլ կարգի յարաբերութիւններով ջանացին արծարծել ու հիմնաւորել հայկական պահանջները: Յունիս 13ին, նոր Յուշագրով մը՝ ուղղուած Խորհրդաժողովին եւ 50 պատուիրակներուն՝ Հայ Դատի Յանձնախումբը նորէն ներկայացուց Հայկական Հարցը: Այդ Յուշագրին մէջ, Յանձնախումբը հիմնուած Խորհրդաժողովի կողմէ արդէն իսկ ընդունուած սկզբունքներու վրայ, կը շեշտէ, որ Թուրքիան 1920ին յարձակելով Հայաստանի Հանրապետութեան վրայ եւ խլելով անկէ հողամասեր՝ ինքզինք դրած է agresseur (նախայարձակ) պետութեան մը դիրքին մէջ՝ նման Նացի Գերմանիոյ եւ Ճափոնի, հետեւաբար, Խորհրդաժողովը Թուրքիան պէտք է նկատէ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի համահաւասար յարձակողական պետութիւն մը: Միացեալ Ազգերը իրենց իսկ հռչակած սկզբունքներուն հիման վրայ պէտք է պարտադրեն, որ Թուրքերը վերադարձնեն Հայաստանին բռնի ուժով գրաւած հողերը, եւ տարագիր Հայերը հնարաւորութիւն պէտք է ստանան վերադառնալու հայրենիք՝ Նացի Գերմանիոյ արտաքսած ժողովուրդներուն պէս:

Հայ Դատի Յանձնախումբի ներկայացուցիչները աշխատեցան նաեւ, որ Հայկական Խնդիրը ներկայացուի հանրային ուշադրութեան, մամուլի ու ձայնասփիւռի միջոցով: Մամուլի ներկայացուցիչներու, ինչպէս եւ Խորհրդաժողովի պատուիրակներու վերաբերումը դէպի Հայերն ու հայկական պահանջները աւելի քան բարեացակամ է: Նկատելի է, սակայն, պարագայ մը. մանաւանդ, Խորհրդաժողովի առաջին շրջանին Խորհրդ. Միութեան հանդէպ ընդհանրապէս կասկածամիտ եւ վերապահ դիրք կար: Միւս կողմէ, ակներեւ կը հովանաւորուէր Թուրքիան որոշ ուժերու կողմէ: Ամերիկեան մամուլը՝ հաւատարիմ իր կառավարութեան ընդհանուր քաղաքականութեան, կը զգուշանար այդ քաղաքականութեան հակառակ բաներ գրելու: Այդ է պատճառը, որ հայկական պահանջներու մասին միայն Հըրսթի թերթերը ազատօրէն արտայայտուեցան: San Francisco Examiner Րէյ Րիչըրտի ձախաւեր յօդուածէն յետոյ, երկու անգամ նպաստաւոր կերպով ներկայացուց հայկական պահանջները, իսկ այս կիրակի օրուան թիւին մէջ աւելի հանգամանօրէն կ'անդրադառնայ Հայկական Խնդրին: Վերջին օրերը, մասնաւորապէս, մամուլի ներկայացուցիչները առանձին հետաքրքրութիւն ցոյց կուտան դէպի Հայ Դատն ու Հայ Դատի Յանձնախումբի գործունէութիւնը: Կարգ մը մեծ թերթերու թղթակիցները յօդուածներ ղրկած են իրենց խմբագրութիւններուն: Մամուլի գործակալութիւնները կուգան Յանձնախումբի ներկայացուցիչներէն տեղեկութիւններ քաղելու: Գահիրէի «Էլ Ահրամ» թերթի թղթակիցը ընդարձակ հեռագիր մը տուած էր իր թերթին եւ արաբական թերթերու Միութեան՝ Հայկական Հարցի եւ Հայերու Սան Ֆրանչիսկոյի մէջ կատարած աշխատանքներու մասին: Կարգ մը անթելի վրայ խօսողներ, ինչպէս Քալթըրնպորն, Քէնէտի եւայլն, իրենց խօսած ճառերու մէջ անդրադարձան եւ Հայաստանի ու հայկական պահանջներուն միշտ համակրական վերաբերումով: Հետաքրքրութիւնը Հայաստանի ու Հայկական Հարցի շուրջ նկատելի կերպով կ'աճի:

Բնորոշ է խորհրդային մամուլի վերաբերումը: Թասս խորհրդային հեռագրական գործակալութեան ներկայացուցիչը մէկէ աւելի անգամներ հետաքրքրուած է Հայ Դատի Յանձնախումբի գործունէութեամբ եւ եկած է մանրամասն լուսաբանութիւններ ստանալու: «Իզվեստիա»յի յատուկ թղթակից ժուկով ընդարձակ յօդուած մը ղրկած է իր թերթին Մոսկուա, Հայ Դատի Յանձնախումբի կողմէ խորհրդաժողովին ներկայացուած Յուշագրի եւ, առ հասարակ, հայկական պահանջներու մասին:

Կը հարցնէք, անշուշտ, ի՞նչ է Թուրքերու դիրքը: Թուրքերը այս Խորհրդաժողովին մէջ իրենք զիրենք կը զգան գող կատուի դիրքին մէջ: Այնքան առատօրէն օգտագործելով Խորհրդային բարեկամութիւնը եւ նիւթական ու բարոյական աջակցութիւնը՝ այժմ փաստօրէն երես դարձուցած են Ռուսերէ եւ ապաւինած ուրիշ ուժերու հովանաւորութեան՝ նորէն իրենք զիրենք դնելով հակառուս պատուարի մը վիճակի մէջ: Գէթ հոս, Սան Ֆրանչիսկոյի մէջ, Թուրքերը եւ Ռուսերը տարբեր խմբաւորումներու մէջ կը գտնուին: Լոզանի օրերու սրտակից մտերմութենէն հետք անգամ չէ մնացած. Թուրքերը կասկածով ու վախով կը նային իրենց հիւսիսային դրացիի շարժումներու վրայ:

Բնականաբար, Թուրքերը հաշտ աչքով չեն դիտեր Հայերու գործունէութիւնը: Պաշտօնական ո եւ է արտայայտութիւն չեն ունեցած մինչեւ այժմ, բայց յայտնի է, որ հայկական պահանջները զիրենք շատ կը ջղայնացնեն: Զանազան ձեւի հակափրոփականտի միջոցներու կը դիմեն, բայց պէտք է ըսել, որ հանրային համակրանքը աւելի Հայերու կողմն է. Թուրքերը աւելի քաղաքական «համակրանք» կը վայելեն՝ միշտ այն նկատումով, թէ զօրաւոր Թուրքիա մը ապահովութեան երաշխիք մըն է ռուսական եւ անգլիական աշխարհներու միջեւ, Մերձաւոր Արեւելքի մէջ: Թուրքերու յոյսը այն է, որ Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան հաստատումէն վերջ, Ռուսերը այլեւս իրաւունք չեն ունենար հողային պահանջներ դնելու, քանի որ Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան ուխտը կ'ապահովէ անդամ պետութիւններու սահմանային անձեռնմխելիութիւնը:

Այսպէս թէ այնպէս, Սան Ֆրանչիսկոյի Խորհրդաժողովը նպաստաւոր առիթ մը եղաւ նորէն հրապարակ դնելու մոռցուած Հայկական Հարցը: Ասիկա առաջին քայլն է: Արտասահմանի հայութիւնը լրջօրէն պէտք է առաջ տանի սկսուած գործը եւ պատրաստ ըլլայ ներկայացնելու ու պաշտպանելու Հայ Դատը նաեւ խաղաղութեան խորհրդաժողովին առջեւ:

(Հայրենիք, 23 Յունիս)

ԼԱՎԱԼ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԵՒ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒՆ

Դատական նախարարութիւնը երէկ պաշտօնապէս հաղորդեց թէ Լավալ Ֆրանսա կրնայ հասնիլ որ եւ է ատեն: Հաւանաբար պիտի փոխադրուի Ֆրէնի բանտը, սպասելով դատավարութեան:

Նախկին վարչապետը ձերբակալուեցաւ ամերիկեան զինուորներու կողմէ, Լինցի մօտ (Աւստրիա), Յուլիս 31ի առտուն եւ անմիջապէս փոխադրուեցաւ Ֆրանսական շրջանը: Առտուն կանուխ օդանաւով մեկնած էր Պարսելոնայէն, իր կնոջը հետ: Ճամբորդութիւնը տեւած էր երեք ժամ: Երբ օդանաւէն վար իջաւ, Լավալ ունէր 3000 անգլ. ոսկի արժողութեամբ ամերիկեան թղթադրամ, 14 պայուսակ եւ չորս սնտուկ, որոնց երկուքը Վիշիի ջուր կը պարունակէին: Ամբողջ գիշերը Պարսելոնայի օդակայանը անցուցած էր: Ջղագրգռուած վիճակ մը ունէր, երբ իջաւ օդանաւէն, եւ անդադար կը խօսէր: Ինչպէս կ'երեւայ, սպանիական կառավարութիւնը քաղաքավարի վտարած էր, երեք ամիս պահելէ վերջ: Փոխադրող օդանաւը գերմանական էր, երկու գերման օդաչուներով, որոնք պատմեցին թէ Սալցպուրկ պիտի իջնէին, բայց փոթորիկի բռնուելով ճամբան կորսնցուցին եւ ստիպուեցան վար իջնել:

Ինչպէս կը յիշուի, Լավալ մահուան դատապարտուած է արդէն, Մարսէյլի մէջ, ուրիշ ամբաստանութեամբ մը: Բուն քաղաքական դատավարութիւնն ալ անշուշտ մահավճիռի պիտի յանգի: Իր ձերբակալութեան առթիւ, Փէթէնի փաստաբանները պիտի պահանջեն որ մարէշալին դատը յետաձգուի: Միայն հարցաքննութիւնը երկու ամիս կրնայ տեւել, ինչպէս եղաւ մարէշալին համար:

Ձերբակալուած ատեն, Լավալ կ'ուզէր քաղաքականութեան մասին խօսիլ, բայց ամերիկացի զինուորները չուզեցին լսել: «Նիւ Եորքի կամ ուրիշ բանի մասին խօսեցէք, բայց ոչ քաղաքականութեան»: Լավալ ըսաւ թէ Նիւ Եորք եղած է եւ կ'ուզէ նորէն երթալ:

ՁՄՐԱՆ ԱՌԹԻՒ բաժնուելիք ածուխը 400 քիլօ պիտի ըլլայ եւ ոչ թէ 900, ինչպէս գրած էին կարգ մը թերթեր:

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

ԶՕՐ. ՎԷԿԱՆ ԿԸ ՄԵՂԱԴՐԷ 1940Ի ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Երեքշաբթի օր լսուեցաւ նախկին սպարապետը, զօր. Վէկան, որ թէ ամբաստանեալ է եւ թէ վկայ: Իր յայտարարութիւններէն առաջ, ատեան ներկայացան երկու վկաներ, Պ. Մարսէլ Փօլ եւ փաստաբան Արիկի: Առաջինը, բանտարկուած եւ յետոյ աքսորուած, կծու բառերով մեղադրեց Վիշիի ոստիկանութիւնը, «որ [illegible] վտանգաւոր էր Դիմադրականներուն համար քան Կէսթափոյի գործակալները»: Երկրորդը, նոյնպէս բանտէ բանտ ինկած, նկարագրելով բռնի աքսորանքի եւ աքսորի չարչարանքները, «միլիս»ին չարիքները եւ ուրիշ դառն յիշողութիւններ, մեղադրեց մարէշալը: «Պաշտպանները կ'ըսեն թէ ան կը տառապէր այս յիշողութիւններէն: Բայց ինչո՞ւ չքաշուեցաւ: Գոնէ իր պատիւը փրկած կ'ըլլար»:

Զօր. Վէկան ատեան մտաւ գաւազանի մը կռթնած: Տկար կ'երեւար եւ յոգնած: Յարգանքով խոնարհեցաւ մարէշալին առջեւ, յետոյ ողջունեց: Աթոռ տուին, բայց չուզեց նստիլ: Սրահին մէջ իր տեղը գրաւած էր 1940ի վերջին վարչապետը, Փօլ Ռէյնօ: Զօրավարը իր առաջին խօսքերն ուղղեց անոր, հատու բառերով.

— «Պ. Փօլ Ռէյնօ ըսեր է. «Իմ սխալս եղաւ պաշտօնի հրաւիրել մարէշալ Փէթէնը եւ զօր. Վէկանը որոնց հայրենասիրութեան կը հաւատայի տակաւին եւ սակայն տեսայ որ անոնց քաղաքական ատելութիւնները եւ փառասիրութիւնները կ'իշխէին հայրենասիրութեան վրայ»: Ո՞վ իրաւունք տուաւ իրեն այդպէս խօսելու: Այն անձկութեան հեռագիրը զոր նախագահ Ռէյնօ ինծի կ'ուղղէր ահուսարսափին օրը, Մայիս 17ին, խմբագրուած էր արտաքին նախարարութեան պարտէզին մէջ վառուած թղթածրարներու ծուխին մէջ: Զիս կը մեղադրեն որ դաւադրութիւն մը սարքած եմ Հանրապետութեան դէմ, Ֆիլիփ Փէթէնի հետ: Մարէշալը Մատրիտ էր, ես Պէյրութ էի: Ի՞նչպէս կրնայինք համաձայնիլ: Եթէ ես ուզէի դաւադրել, կը մերժէի ինծի առաջարկուած պաշտօնը եւ կը ձգէի որ ուրիշները խրին այն անդունդին մէջ զոր իրենք իսկ փորած էին: Իմ կեանքս շիտակ է եղած: Ոչ ոք կրնայ պատիւի դաս տալ ինծի. իսկ պատիւը արժեցնելու համար պէտք է քաջ ըլլալ եւ ճշմարտութիւնը խօսիլ»:

Զօրավարը աւելի բացուելով, պարզեց այն ճակատագրական դէպքերը որ յանգեցան Ֆրանսայի փլուզումին:

Ո՞Վ ԱՐՏԱՍԱՆԵՑ «ԶԻՆԱԴԱԴԱՐ» ԲԱՌԸ

— «Մայիս 22ին Փօլ Ռէյնոյի քովն էի: Մարէշալն ալ հոն էր: Չըրչիլի կը սպասէին: Գերագոյն խորհուրդին ժողովը տեղի ունեցաւ իմ գրասենեակիս մէջ, Վէնսէն: Պարզեցի կացութիւնը: Մայիս 25ին զինուորական խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Էլիզէի պալատին մէջ: Ներկայացուցի ծրագիրս: Հաւանութիւն յայտնեցին: Կացութիւնը կ'ուսումնասիրէի եւ զանազան ելքեր կը նախատեսէի, եթէ աւելի ծանրանար: Լըպրէօն եւ Ռէյնօ հարցումներ կ'ուղղէին ինծի: Առաջին մարդը որ զինադադարի խօսք ըրաւ, ոչ ես էի, ոչ ալ Փէթէնը, այլ հանրապետութեան նախագահը, Պ. Լըպրէօն: Ահաւասիկ ատենագրութիւնը.— «Հանրապետութեան նախագահը հարցուց որ եթէ Գերմանիա նպաստաւոր պայմաններ առաջարկէ, կարելի՞ է ընդունիլ»: Այսպէս, առաջին անգամ էր որ կը լսէի զինադադար բառը: Ես չարտասանեցի զայն: Եւ առաջին անգամ լսեցի այն պահուն երբ ես զբաղած էի երկու ճակատամարտներով, մէկը հիւսիսի, միւսը Պելժիոյ մէջ»:

Վկան յետոյ արագօրէն պարզեց դէպքերու ընթացքը: «Յունիս 5ին տեղի ունեցաւ գերմանական գրոհը մեր նոր ճակատին վրայ— Սոմ - էն: Մայիս 10էն ի վեր բանակները անընդհատ կը կռուէին: Այս ճակատամարտը սկսաւ ծանր պայմաններու մէջ: Պելժիական 22, բրիտանական 9, ֆրանսական 30 զօրաբաժիններ կորսուած էին հիւսիսի ճակատամարտին մէջ, ուր մնացած էր մեր արդիական սպառազինութեան երեք չորրորդը, թերեւս 4)5ը: Մեր բանակին լաւագոյն մասը գերի բռնուած կամ ոչնչացած էր: Մենք կռիւը սկսած էինք 450 որսկան (հետապնդիչ) եւ 60 ռմբաձիգ օդանաւերով: Առաջին օրը ես գոհ էի: Յենակէտները կը դիմադրէին հերոսաբար: Յաջորդ օրը գերմանական զրահապատ զօրաբաժինները յառաջ կը խաղային դէպի Ստորին Սէն: Տեսայ որ բանակատեղի մը յանկարծ հաղորդակցութենէ զրկուած է: Յունիս 9ին զեկոյց մը խմբագրեցի, տեղեակ պահելու համար վարչապետը: Ամէն յոյս կորսնցուցած չէի: Վարչապետը պատասխանեց միայն Յունիս 13ին: Այն տպաւորութիւնը կրեցի թէ այլ եւս ինծի չէր հետեւեր: Ան կը խօսէր Պըրթոնեան ամրոցի, Մ. Նահանգներու օգնութեան մասին. ես կը գտնուէի իրականութեան հետ դէմ դիմաց:

ԴԱՆԱԿԻ ՄԸ ՇԵՂԲԻՆ ՎՐԱՅ

— «Յունիս 11ին թշնամին կ'անցնէր Սէնը:

Հայապաշտներու դէմ

Այս տողերը ստորագրողը ըլլալով մէկը «չատեր»էն՝ որոնք Պ. Շ. Նարդունիի գիտել տուեր են թէ «ամուլ աշխատանք է Մոնթէրլաններու եւ Պալսաններու պատասխանել հայ մամուլի մէջ», պարտք կը նկատեմ իր տուած բացատրութեանը (Յառաջ, թիւ 88) շուրջը իր նկատողութեանը յանձնել հետեւեալ խորհրդածութիւնները:

Ճիշդ է թէ՝ եւրոպական մամուլի մեծ մասին էջերը կը գոցուին հայ ժողովուրդը անիրաւաբար պարսաւողնե[illegible]ղէմ պաշտպանողական դեր ստանձնողներու երեսին: Արդեօք նոյնչափ ճի՞շդ է, սակայն, որ ամբողջ մամուլին մէջ չի գտնուիր միակ բեմ մը՝ որ ուզէ արդարութեան ձայնին արձագանգ ըլլալ՝ հրատարակելով պաշտպանողական պատասխանը: Կամ արդեօք ճիշդ չէ՞ որ՝ պարսաւը հրատարակող թերթը՝ մամուլի օրէնքով պարտաւոր ըլլայ՝ անոր պատասխանն ալ հրատարակելու, ստորագրուած պարսաւուող ժողովուրդին ներկայացուցչական պաշտօնական մէկ մարմինին կողմէ, քանի որ նշաւակուողը անհատ չէ՝ որպէսզի ան տէր կանգնի իր պատիւին:

Argusը տարակուսելի է որ հայերէն բոլոր թերթերը պրպտելով՝ անոնցմէ մէկուն մէջ գտնէ ֆրանսերէն տառով գրուած անունը պատասխան տուող ամբաստանիչին եւ գրուածքը ղրկէ չահագրգռուող հասցէին, եթէ սակայն ան բաժանորդ է Argusին, հայերէնն ալ մէջը ըլլալով քանի մը լեզուներու համար, ինչ որ հաւանական չէ երբեք: Լաւագոյն պարագային, ենթադրելով որ այդ լաւատեսութիւնը իրողութիւն ըլլայ, գոնէ իմ ակնկալածը (եւ հայ ժողովուրդին դատին ալ ծառայող պահանջը) ան չէ՛ միայն որ՝ ամբաստանիչը իրեն տրուած պատասխանին ծանօթանայ (եթէ մտածէ իսկ թարգմանել տալ զայն), որ առեն կրնայ բերանը սրբելով լռել, այլ նման պատասխաններ հրատարակուին «ենթականերուն լեզուով, որպէսզի նետը նշանին զարնէ», ինչպէս կը գրէ Պ. Նարդունի,— այսինքն ենթակաները իրենց լեզուով պատասխանը առնեն, իրենց հասարակութեան առջեւ:

Երբ քանի մը անգամ տգէտ կամ չարամիտ վայրահաչներու բերնին չափը տրուի արժանաւորապէս, ուրիշներ՝ որոնք նման փորձութիւններու տենդը պիտի զգային՝ կը զգուշանան եւ կը հրաժարին իրենց մարմաջէն, գիտնալով որ բերդը պահակ ունի մինչդեռ իրերու արդի կացութեան մէջ՝ վստահ են թէ՝ ինչ ճոկանով ինչ գլուխ ալ որ ջարդեն, ոչ իրենց թեւերէն բռնող կայ, ոչ ալ իրենց ամէնէն խելառ ելոյթներուն համար հաշիւ պահանջող:

Նիւթէն երկրորդ շեղումով մը՝ որ սակայն պաշտպանուած այս տեսակէտին ճշդութիւնը կը հիմնաւորէ,— ճիշդ տեղը չէ՞ ընդվզումով ողբալու որ՝ կէս դարէ աւելի ժամանակէ ի վեր Լառուսի բոլոր բառարաններուն մէջ «Հայ» տիպարը կը ներկայացուի գլուխը փաթթոցաւոր «Քիւրտ» տիպարով մը, դասական նուիրագործումի անայլայլ դրոշմ ստացած տեւականութիւնով, որովհետեւ կէս դարու ընթացքին եկող-գացող պաշտօնական ձեռնհաս մարմիններէ ոչ մէկը պարտք չէ զգացած այդ անհեթեթ վրէպը սրբագրել տալու փորձ կատարել, լրացնելով օրինական ինչ անհրաժեշտ ձեւակերպութիւն որ կար:

Մարսէյլ Ե. ԱՐՄԷՆ

ԽՄԲ.— Վերջին տարիներս Լառուսի պատկերը փոխուած է, բայց նոյնքան անհարազատ:

Մեր զինուորները կը կռուէին ցերեկը, կը քալէին գիշերը: Նոր զինուոր չկար որ հիներուն տեղը բռնէր: Ամէն բան մէջտեղ դրուած էր մինչեւ վերջին վաշտը: Փարիզը հարաւէն եւ արեւելքէն պաշտպանելու վտանգին տակ էր: Այն ատեն, թէեւ գիտեմ պատմութիւնը, թէեւ գիտեմ թէ ինչեր ընելու ընդունակ է Փարիզը, ազատ քաղաք հռչակեցի զայն: Ի՞նչու ձգել որ քանդուի քաղաք մը, երբ գիտենք թէ զոհողութիւնը անօգուտ է: Ես կը ստանձնեմ այս որոշումին ամբողջ պատասխանատուութիւնը: Պուիարի մէջ, Չըրչիլի առջեւ բացատրեցի թէ կացութիւնը բոլորովին յուսահատական չէ: Մեր զօրագունդերը կը պահէին իրենց հաղորդակցութիւնները: Ճիշդ է, զինուորները շատ յոգնած էին, բայց Գերմանները շատ ծանր կորուստներ ունեցան: Կը գտնուէինք դանակի մը շեղբին վրայ: Ամէն բան կարելի էր: Քիչ մը անփափկանկատութեամբ, գիտակցաբար դուռը ձգեր էի զօր. Ժոռժը: Ներս մտաւ եւ խօսքը վերջացուց հետեւեալ բառերով. «Կը գտնուինք պիրկ չուանի մը վրայ» (խեղդկալ): Պ. Չըրչիլ խորապէս ազդուելով մտածումի եւ խօսքի այս զուգադիպութենէն, իր հիացումը չռայլեց մեր հերոսական պայքարին համար եւ ցաւ յայտնեց որ «բրիտանական զօրքը չի կրնար աւելի մեծ դեր մը կատարել»: Մեր բանակին ամէնէն պատուաւոր էջերէն մէկն է այս: Այդ միջոցին է որ Պ. Փօլ Ռէյնօ կը խորհի ուրիշ հրամանատար մը նշանակել իմ տեղս: Ես չէի գիտեր այս բանը. աւելի վերջը իմացայ թէ մէկը իր անունով գացեր հարցուցեր է ընկերներէս մէկուն թէ կ՚ուզէ՞ իմ տեղս բռնել, ընկերս մերժեր է: Չըրչիլ խնդրեց որ եւ է որոշում չտալ մինչեւ նոր տեսակցութիւն մը:

Յունիս 12ին կացութիւնը կը ծանրանար: Հրամայեցի գործադրել այն ծրագիրը զոր կազմեր էի նախորդ օրը, եւ, Թուռ՝ Ռէյնոյի քով երթալէ առաջ որոշեցի զինադադար խնդրել: Ես էի որ տուի այս որոշումը, առանց ո եւ է խորհրդակցութիւն կատարելու մառէշալին հետ: Ես չեմ վախնար իմ պատասխանատուութենէս: Չեմ հասկնար ինչու անպիտան կամ անզգամ (fofէն) դարձած կ՚ըլլամ, ֆրանսական բանակին պարտութեան համար: Չեմ ընդունիր: Ես միշտ զօր. Վէկանն եմ: Պնդեցի որ զինադադար խնդրուի քանի դեռ ուշ չէ: Պարզեցի կազմալուծումի վտանգը, — բանակ մը որ կը նահանջէ եւ ժողովուրդ մը որ կը փախչի խելայեղ: Թուռի մէջ, Պ. Փօլ Ռէյնօ եկաւ գտաւ մեզ եւ ըսաւ թէ Չըրչիլին ըսեր է որ ֆրանսական կառավարութիւնը որոշած է զինադադար չխնդրել: Ամէնքն ալ ապշեցան, որովհետեւ նախարարական խորհուրդի վերջին նիստին մէջ վճռուած էր որ եւ է որոշում չտալ Պ. Չըրչիլը տեսնելէ առաջ: Պ. Փօլ Ռէյնօ պատասխանեց թէ հեռագրած է Րուզվէլթի խնդրելով որ Մ. Նահանգները մասնակցին պատերազմին: Բացատրեցի թէ կացութիւնը ծանրացած է: Խորհուրդ տուի որ նուաստը որ եւ է ձեւով հեռանայ, զինադադար խնդրուելէ առաջ: Յունիս 15ին ժամը 15.30ին Փօլ Ռէյնօ յայտնեց թէ պիտի հեռանայ ինչպէս ըրաւ Վիլհէլմինա թագուհին եւ ըսաւ որ անձնատուր ըլլամ: Ես մերժեցի մեր դրօշը արատաւորել այս խայտառակութեամբ: Այն ատեն վարչապետը նախարարական խորհուրդին գնաց: Ես սպասեցի յարակից սենեակի մը մէջ: Ժամը 19.30ին Փօլ Ռէյնօ դուրս ելլելով ըսաւ, նախարարներուն առջեւ.— «Զօրավա՛ր, ինչպէս համաձայնեցանք ճիշդ հիմա, կ՚երթաք բանակին անձնատուութիւնը կը խնդրէք»:

Երբեք քայլ ետ քաշուեցայ, իմ հրապարակային եւ ամէնէն բուռն մերժումս յայտնելու համար: Յայտարարեցի թէ անձնատուր չի կրնար ըլլալ որ եւ է բանակ որ կռուած է այնպէս ինչպէս ֆրանսական բանակը:

ԽՄԲ.— Ստիպուած ենք վաղուան ձգել Գերագոյն Ատեանի այս պատմական նիստին շարունակութիւնը: Այս վկայութեան ատեն, բուռն միջադէպ մը պատահեցաւ զօր. Վէկանի եւ Պ. Փօլ Ռէյնոյի միջեւ, որուն դէմ դիմաց հանուեցան երէկ: Նախագահ, այս նիստին մէջ էր որ բերանը բացաւ մառէշալը, կարգ մը յայտարարութիւններ ընելու համար:

Երեքներու ժողովը կը վերջանայ

Քանի մը օրէ ի վեր լուրը կը շրջէր թէ Սթալին հիւանդ է եւ Փոցտամի ժողովին չի մասնակցիր: Վերջին լուրերու համաձայն, մառէշալը կը տառապէր պաղառութենէ եւ դժուարամարսութենէ, երկուշաբթի օրէն ի վեր, հետեւաբար չէ կրցած մասնակցիլ վերջին նիստերուն, եւ փոխանորդաբար ներկայ եղած է Մոլոթով: Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ երբեք «դիւանագիտական» հանգամանք չունի Սթալինի այս տկարութիւնը: Կ՚ըսուի թէ Երեք Մեծերու ժողովը այսօր վաղը պիտի վերջանայ: Երեքշաբթի իրիկուան նիստը տեւեց 3ուկէս ժամ: Երէկ ժողովին 16րդ օրն էր, եւ բոլոր կարեւոր խնդիրները կարգադրուած էին: Ամերիկեան երկու կարեւոր պատուիրակներ մեկնած են արդէն: Պաշտօնական զեկոյց մը պիտի հրատարակուի ժողովի մասին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԷՀՐԱՆԷՆ կը հեռագրեն «Տէյլի Մէյլ»ի թէ անգլեւռուս յարաբերութիւնները բաղձալի վիճակ չունին, իբրեւ հետեւանք շարք մը թիւրիմացութեանց:

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՏԱՍԸ ՄԻԼԻՈՆ կտոր հագուստ, ճերմակեղէն, գուլպայ, կօշիկ, վերարկու, թաշկինակ եւն. պիտի գայ Ամերիկայէն, աքսորականներու եւ գերիներու համար, ինչպէս հաղորդեց ամերիկեան դեսպանը: Այս ամէնուն արժէքը՝ 14 միլիոն տոլար կամ 700 միլիոն ֆրանք:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ բացուեցաւ առջի օր, էյֆէլի աշտարակին ստորոտը: Այս առթիւ, 900 օդանաւեր, որոնց 300ը «Թռչուն բերդ», պատրաստուած էին թռիչք մը կատարելու Փարիզի վրայ, երէկ կէս օրէն վերջը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՔԱՅԼԵՐԳԻ հեղինակներէն մէկը, էլ-Ռէգիստան, բուն անունով Գաբրիէլ Ուրէկլեան, լրագրող եւ գրագէտ, մեռած է, ինչպէս կը հաղորդէ հեռագիր մը Մոսկուայէն: Հա՞յ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
(758 ընկերներ զինուոր)

Յունիս 25ին Պոսթընի մէջ տեղի ունեցած է Հայ Երիտ. Դաշնակցութեան 12րդ պատգամաւորական ժողովը: Հանդէսը բացուած է ամերիկեան քայլերգով, որմէ վերջ երգուած է «Մեր հայրենիք»ը առաջնորդութեամբ Եղիշէ քահանայ Գասպարեանի: Երգերէ եւ ճառերէ վերջ, Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէին կողմէ յաջողութիւն մաղթած է ընկեր Յովհ. Տէր Յովհաննէսեան:

« Հայ Երիտ. Դաշնակցութեան Կեդր. Վարչութեան քարտուղար ընկեր Մ. Պօղոյեան (Ընքլ Պօղօ) ողեւորեց մեզ երբ ըսաւ որ անցնող տարուան ընթացքին 365 նոր անդամներ են աւելցած ուխտերու վրայ. անդամներու թիւը ներկայիս, 1840 է: Այսօր, կազմակերպութիւնը իր անդամներէն ամերիկեան զինեալ ուժերուն մէջ ունի 758 ընկերներ, որոնցմէ շատերը տեղակալի, դնդապետի եւ այլ աստիճաններ ունին: Մեծ է թիւը անոնց, որոնք բազմաթիւ նշաններու արժանացած են իրենց մղած հերոսական կռիւներու շնորհիւ: Կազմակերպութիւնը, ըսաւ ան, միշտ իր մասնակցութիւնը բերած է նաեւ պոնտերու (դանձատոմս) վաճառման արշաւներուն եւ, կրցած է, ամէն անգամ հարիւր հազարաւոր տոլարներու արժողութեամբ գանձատոմս ծախել »:

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՎԻԷՆ, (Յառաջ).— Պատերազմէն ի վեր, այս տարի առաջին անգամ ըլլալով տօնուեցաւ «Խանասոր»ի արշաւանքին 49րդ տարեդարձը, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէին, 22 Յուլիս Կիրակի: Առաւօտէն սկսեալ, մեծ բազմութիւն մը բեռնաւորուած զանազան ուտելիքներով կը դիմէր դէպի դաշտը: Կէս օրուան ճաշը հազիւ վերջացած, հանդիսականներուն մէջ ծայր տուաւ խրախճանքը, սկսան երգել, պարել եւ զուարճանալ:

Ժամը 3ին ընկեր Պ. Մանուկեան բացաւ հանդէսը եւ հրաւիրեց ներկաները միաբերան երգել «Կարկուտ տեղաց»ը: Յետոյ կարգով արտասանեցին Օրիորդներ Ա. Ուզունեան եւ Ս. Մաթոսեան, մեներգեցին Օր. Ա. Կարապետեան, Տիկիններ Ճնտոյեան (Փարիզէն) եւ Կարապետեան (Տէսինէն): Հանդէսին աւելի մեծ փայլ տուին Կապոյտ Խաչի սանուհիները հայկական երգերով եւ պարերով, առաջնորդութեամբ Տիկիններ Ա. Խաչիկեանի եւ Ա. Մաղաքեանի: Ամէնէն վերջը խօսք առաւ ընկեր Ս. Գալուստեան որ բացատրեց օրուան տօնին իմաստը:

Հանդէսին պաշտօնական մասը հազիւ թէ վերջացած, ծայր տուաւ ընդհանուր ուրախութիւնը: Տարէց եւ երիտասարդ իրար խառնուեցան, խաղերը եւ երգերը իրարու կը յաջորդէին: Ներկաները մէկ տեսարանէն միւսը կը վազէին: Ի տես այս բոլորին միտքս ինկաւ Ս. Տիրամօր վանքի ուխտագնացութիւնը (Կայծեր): Ներկաները դաշտէն հեռացան երբ այլեւս մութ էր: — Գարունի

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ (հին գանձումներ)

ՓԱՐԻԶԷՆ՝ Տաքէսեան, Գազանճեան 750ական, Գլըճեան, Ալէմշահ, 1000ական, Մինասեան 750, Ե. Թագւորեան 400, Կիւլպօլեան 1750, Հ. Բ. Ը. Մ. 750, Համբիճանեան 750, Պայթարեան 400, Նազարեան, Փափազեան 200ական, Թօքաթլեան, Տիկին Էսմէրեան, Խաչիկեան, Հոգտանեան 750ական, Մելիքեան, Քիւրքճեան, Տիկին Փափազեան, 400ական, Փիւսկիւլեան 200, Գարաեան 200, Ներկարարեան 750, Ամիրխանեան 750 ֆրանք, ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ՝ Թորոսեան 200, Գէորգեան 400, Քիպրիթճեան 200, Փափազեան Յկբ., Եաղճեան Ն., Եաղճեան Յ. 750ական, Պօղոսեան, Քէչէճեան, Ծառուկեան, Փիրանեան, Փէքմէզեան 200ական, Ունանեան, Տաշճեան, Մարաշլեան, Տիկին Գաբիպեան 400ական, Անիսքեկեան 750, Օտապաշեան 750, ՍԷՆ ԼՈՒԻ՝ Փափազեան 200 ֆրանք:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՄԵԾ ԺՈՂՈՎ

Օգոստոս 5ին, ժամը 16ին, Parc de Sceauxի մէջ, նախագահութեամբ EDOUARD DEPREUXի, Délégué à l'Assemblée Consultative, Maire de Sceaux, **Orateurs.**— ANDRÉ LE TROQUER, Président du Conseil Municipal de Paris, et LEON BLUM, Directeur Politique du «Populaire».

Մէթրօ.— Ligne de Sceaux. Իջնել Sceaux կամ Parc de Sceaux:

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ Հ. Յ. Դ. Վալանսի Քրիստափոր ակումբը կազմակերպած է դաշտահանդէս մը կիրակի, 5 Օգոստոս, Soyons, ընկեր Երուանդի ագարակը: Կը խօսի ընկեր Միսաք Միրզէ: Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Le Gérant : H. AGONEYAN
Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme · 13

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286
Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63
ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:
Vendredi 3 Août 1945 Ուրբաթ 3 Օգոստոս
ԺԶ. ՏԱՐԻ — 16e Année N° 4469-Նոր շրջան թիւ 98 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՍԱՄՍՈՆ ԽԱՆ (Ս. Թադէոսեան)

Հսկաներէն մէկն ալ ինկաւ, Սամսոնը:

« Սամսոն խան» անունով ճանչցուած էր ան ամբողջ Պարսկաստանի ու հարեւան երկիրներու մէջ: Փիւղատէր մը չէր, ոչ ալ պետական պաշտօնեայ մը որ «Խան» մակդիր կը կրէր:

Ցանցաւորը ինք չէր, այդ անունը կրելուն համար: Ժողովուրդը ինք էր տուած այդ տիտղոսը, այն ալ պարսիկ ժողովուրդը: Եւ տասնեակ տարիներ, Սամսոնը «Խան» կոչուած էր նաեւ պարսիկ բարձրաստիճան պաշտօնեաներու, խաներու, մտաւորականութեան եւ յեղափոխական կազմակերպութեանց կողմէ:

Ծնած էր Ագուլիս: Իր մտերիմները կ'ըսէին որ՝ Քրիստափոր Միքայէլեանի քրոջ տղան է, բայց ինքը լուռ էր այդ մասին:

Գիտեմ սակայն որ սնած էր Քրիստափորի յեղափոխական շունչով, իւրացնելով միաժամանակ Ռոստոմի եւ Զաւարեանի առանձնայատկութիւնները:

Քանի մը տարի հետեւած էր արհեստագիտական դպրոցի մը: Յետոյ, դեռ շատ երիտասարդ տարիքի մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութեան տրամադրուելով, անցած էր Պարսկաստան, ուր եւ մնաց, տքնեցաւ, ծառայեց անձնուիրաբար: Զոհաբերութեան տիպար մը դարձած, սերունդներ պատրաստեց, յեղափոխական բազմաթիւ ձեռնարկներու իր գործօն մասնակցութիւնը բերաւ եւ վճռական դեր կատարեց, եօթանասուն հազար հայ եւ ասորի ազգաբնակչութիւնը Թրքական սուրէն կոտորածէն ազատելու համար: Այս առթիւ կորսնցուց իր երիտասարդ կինը, համասփիւռ, գոյքերը եւ ամբողջ հարստութիւնը:

Վերջին տարին հիւանդկախ վիճակ մը ունէր:

Խանասորի արշաւանքի պատրաստութեան օրերուն, Սամսոնը Հ. Յ. Դ. Թաւրիզի զինագործարանի կարեւոր աշխատակիցներէն մէկն էր, Գալուստ Ալոյեանի, Սարգիս Սարուխանեանի մտերիմ ընկերներէն: Ոչ միայն զէնքերու նորոգութեամբ եւ նոր հրացաններու շինութեամբ կը զբաղէր, այլեւ կազմակերպական աշխատանքներու մէկ ծանր բաժինը իր վզին էր փաթթուած:

Զինագործարանը Սալմաստի Ղալասար գիւղը տեղափոխուելէն ետք, Սամսոնը դարձեալ զինագործարանին սիւնն ու ղեկավարը կը հանդիսանար, միաժամանակ Սալմաստցիները մղելով ստեղծագործ աշխատանքի:

Շատ չանցած Սամսոն այդ շրջանին մէջ մեծ ժողովրդականութիւն ձեռք բերելով, առաջնակարգ հայ յեղափոխականներէն մէկը կը դառնար, ենթակայ Թուրքիոյ զանազան դաւադրութեանց:

Սակայն «երկաթէ մարդ, քարէ հոգի», Սամսոն ամէն վտանգ յանձն առած, կը մնայ եւ ամբողջովին կը նուիրուի իրեն վստահուած գործին:

Իր համբաւը կը տարածուի Պարսիկներու, Թաթարներու եւ Քիւրտերու մէջ, որոնք կը սկսին «Խան» կոչել զայն:

Քանի կը հիննայ Սամսոն այդ շրջանին մէջ, այնքան կը բազմանան եւ կը ծանրանան իր պարտականութիւնները:

«Մինարէթ»ի կոմիտէի մնայուն անդամն էր, եւ կարեւոր դերակատարը:

Խանասորի արշաւանքէն վերջ, ան ամէն բան էր շրջանի հայ եւ օտար բնակչութեանց համար:

Եկող գացող նահանգապետ թէ դաւառապետ Սամսոնէն կ'ակնածէին եւ շատ անգամ անոր խորհուրդներուն կը դիմէին:

Յաճախ, ծանրակշիռ խնդիրներ տեղական դատարաններու մէջ անլոյծ մնալով, ենթակաները Սամսոնի արդարադատութեան կը դիմէին: Անոր վճիռը յօժարութեամբ կ'ընդունուէր երկուստեք եւ անբեկանելի էր:

Սամսոնն էր մեր հայդուկային խումբերը, զինամթերքը երկիր ղրկողը, երկրի հետ կենդանի եւ օրինակելի կապ պահպանողը: Սալմաստէն Թադէոս Առաքեալի կամ Սալմաստ - Խանասոր գիծով երկիր անցնող ո եւ է հայդուկ, գործիչ կամ սուրհանդակ զմայլումի, երախտագիտութեան բաժին ունի Սամսոնի հանդէպ, ինչպէս եւ հարուստ յուշեր:

Սամսոնի դերը մեծ է նաեւ Պարսկաստանի սահմանադրական պայքարին մէջ:

Դեռ 1909ին մղուած ազատագրական կռիւներուն երբ ճակատներու վրայ կը զոհուէին մեր Զուլումաթները եւ շատ մը Թանկագին ընկերներ, ամենածանր եւ կարեւոր դերը Սամսոնին վերապահուած էր:

Գաղտնիք չէ այլեւս, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը Եփրեմներով, Նիկոլ Դումաններով ու Սամսոններով կատարուած աշխատանքին շնորհիւ, մեծ զարկ տուաւ միապետութեան տապալման եւ Պարսկաստանի սահմանադրութեան հաստատման:

Օրինակելի յեղափոխական գործիչ, վարչագէտ Հայ մը ըլլալէ զատ, Սամսոն կրթական, մշակութային գործիչ էր:

Սալմաստի տասը հայկական գիւղերէն Ղալասար, Փայաջուկ եւ Հաֆթվան գիւղերը ունէին սեփական թատերասրահներ եւ հարուստ գրադարաններ, իսկ տասը հայկական գիւղերը ունէին իրենց կանոնաւոր երկսեռ, երկդասեան դպրոցները:

Ժողովուրդի եւ ուսուցչական կազմերու զօրաւոր կապը Սամսոնն էր, իսկ 1909ին ան արդէն շրջանային տեսուչ էր:

Իր օրով վաթսունէ աւելի ուսուցիչ - ուսուցչուհիներ կը պաշտօնավարէին տասը դպրոցներու մէջ, ուր կը տիրէին մանկավարժական առողջ սկզբունքներ:

Բազմաթիւ են այդ դպրոցներէն դուրս եկած երիտասարդները որոնք իրենց ազգօգուտ աշխատանքով ուշադրութիւն գրաւեցին: Իր աշակերտներէն եւ ի վերջոյ իր շունչին տակ փորձառու դարձած ուսուցիչներէն էին խորհրդային Հայաստանի երբեմնի գործավար Ա. Գուլոյեան եւ ուրիշներ:

Սամսոն ջերմ կողմնակից էր նաեւ Հայ-քրտական բարեկամութեան:

Սօմայի շրջանի քիւրտ ցեղերը յաճախ կ'արշաւէին Սալմաստի եւ Խոյի գիւղերու վրայ: Օր ցերեկով կը քշէին նախիրներ եւ հօտեր, կը կողոպտէին տուները եւ կը սպաննէին բնակիչները: Պարսիկ կառավարութիւնը անզօր էր զսպելու այդ ցեղերը:

Սամսոնի հնարամիտ եւ խոհեմ աշխատանքներով, այդ ցեղերը բարեկամ դարձան եւ հայ ու պարսկաբնակ գիւղերը ընդմիշտ ազատեցան քրդական մղձաւանջէն: Պարսիկ եւ Քիւրտ աշուղներ տասնեակ մը երգեր կ'երգէին, նուիրուած Սամսոնին:

1917ին երբ Ալի - Իհսան փաշան Վանէն, Նուրի փաշան Ռեւանդուզէն Պարսկաստան մտնելով, հրաման ստացան կոտորել հիւսիսային Պարսկաստանի քրիստոնեաները եւ յառաջանալ դէպի Երեւան ու Վէհիպ փաշայի հետ պաշարել կովկասահայ շրջաններ եւ բնաջնջել Հայերը, Սամսոնի նախաձեռնութեամբ Սալմաստի եւ Ուրմիոյ մէջ կազմակերպուեցան հայ - ասորական վաշտեր: Հայ - ասորական բարեկամութեան եւ համագործակցութեան ամենազօրեղ կապը դարձեալ Սամսոն էր:

Այս հարեւանցի տողերը հազիւ թէ գաղափար մը կուտան ողբացեալ ընկերոջ կեանքի եւ գործի մասին:

Ա. Մ. ՏԱՐԱԳԻՐ

Խանասորի տարեդարձը

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, 31 Յուլիս.— Հ. Յ. Դ. Վարուժան կոմիտէն դաշտահանդէս մը սարքած էր, կիրակի օր, Խանասորի տարեդարձին առթիւ, Փոն Նանթէնի ընդարձակ դաշտին մէջ: Մօտ երկու հարիւր Հայեր, խումբ խումբ իրենց տեղերը գրաւած էին, ուռիներու եւ բազմաթիւ պտղատու ծառերու շուքին տակ: Հանդէսին նախագահը, ընկեր Աճէմեան բացումը կատարեց «Կարկուտ տեղաց»ով: Օրուան բանախօսն էր ընկեր Արմ. Գույումճեան որ քանի մը գեղեցիկ խօսքերով փառաբանեց Խանասորի արժէքը եւ մեր հերոսներուն քաջագործութիւնները:

Դաշտահանդէսին մթնոլորտը աւելի տաքցաւ, երբ յայտարարուեցաւ թէ՝ մեր մէջ կը գտնուի Շաւարշ Նարդունին, «Զափահաս»ներէն Ա. Գաբիկեանի հետ: Ներկաներու փափաքին վրայ, երիտասարդ գրագէտը երկու խօսք ըրաւ, ծափերու մէջ.— «Ես բանախօս չեմ, բայց Խանասորի տօնին առթիւ, կ'ուզէի որ բոլոր գաղթահայերը, մեր հերոսներուն յիշատակը աւելի լաւ պահելու համար, Հայոց լեզուին պինդ փարին, լաւ սորվին, որովհետեւ լեզուներու թագուհին է, Հայոց լեզուն»: Օր. Հ. Ընտրիկեան երգեց քանի մը ժողովրդական երգեր եւ «Պըճինկօ»ն: Ուղերձ մը կարդաց ընկեր Ա. Տէմիրճեան, եւ գեղեցիկ ձայնով «Հայաստան»ը երգեց Պ. Ստեփան Պօղոսեան, Փարիզէն: Դաշտահանդէսը դարձած էր կատարեալ Խանասոր: Իրիկունը ուշ ատեն՝ ժողովուրդը դեռ չէր ուզեր բաժնուիլ:

Սաքօ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԱՎԱԼ Կ'ՈՐՈՃԱՅ ՖՐԷՆԻ ՄԷՋ

Նախկին վարչապետը, որ Աւստրիոյ մէջ Ամերիկացիներուն անձնատուր ըլլալէ վերջը յանձնուած էր Ֆրանսական իշխանութեանց, Գուռժէի օդակայանը հասաւ չորեքշաբթի իրիկուն, իր կնոջը հետ: Առաջին անգամ օդանաւէն դուրս ելան երկու Ֆրանսացի սպաներ, եւ դիրք բռնեցին դրան երկու կողմերը: Յետոյ դուրս ելաւ Տիկին Լավալ, աչքերը արցունքէն կարմրած, թէեւ կը ժպտէր: Իր ետեւէն իջաւ Լավալը, կորաքամակ, նիհարցած, դաւաղան մը ձեռքը: Գլուխը կախ, աջ ձախ չէր նայեր: «Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը, որ իբրեւ ականատես կը նկարագրէ այս անցուդարձը, կը գրէ թէ իր կեցած տեղէն ո եւ է մէկը կրնար սպաննել կալանաւորը եւ փախչիլ: Նախկին վարչապետը, տեսնելով որ շրջապատուած է բազմաթիւ գաղտնի ոստիկաններով եւ լրագրողներով, հարցուց ոստիկանի մը թէ կառքը պատրա՞ստ է: Այդ պահուն վայելչօրէն հագուած մարդ մը իր դիմացն ելլելով, յայտարարեց,— «Կը ձերբակալեմ ձեզ յանուն օրինաց»: Հարցաքննիչ դատաւոր Պէթէյլն էր, ան որ առաջին անգամ հարցաքննած էր Փէթէնը:

Յետոյ տէր եւ տիկին առաջնորդուեցան կառքի մը առջեւ, ուր պաշտօնեաները յայտնեցին թէ իրարմէ պիտի բաժնուին: Տիկին Լավալ հրաժեշտ առաւ համբուրելով իր ամուսինը: Եւ երկուքը մէկ քշուեցան Ֆրէնի բանտը, ուր Լավալ կը գտնուի մասնաւոր հսկողութեան տակ:

Շատ հաւանական է որ Լավալ հրաւիրուի Փէթէնի դատավարութեան, իբրեւ վկայ: Դատը յետաձգելու խնդիր չկայ:

× Սպանիական թերթերը կը գրեն թէ Լավալ մեկնելէ առաջ յայտարարեր է որ Ֆրանսա կ'երթայ «ինքզինքը պաշտպանելու եւ ամբաստանութիւններ ընելու համար»: Ըսեր է նաեւ որ երբ Գերմանները ձերբակալեցին Պլումը, Տալատիէն եւ Ռէնօն, պիտի գնդակահարէին, եւ Փէթէն չընդդիմացաւ, այլ «ես էի, միայն ես էի որ գնդակահարել չտուի»:

ՓԵԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

ՎԷԿԱՆ ԵՒ ՌԷՆՕ ԿԸ ԶԱՓՈՒԻՆ

Եթէ զինադադար չկնքէինք...

Զօր. Վէկան շարունակելով իր յայտարարութիւնները, ըսաւ թէ 1940 Յունիսի այդ ճակատագրական օրերուն, երբ ինք զինադադար կ'առաջարկէր, հինգ - վեց միլիոն ժողովուրդ կը խուժէր դէպի հարաւ, ահաւոր անկարգութեան մը մէջ, խառնուելով բանակին:

— «Յունիս 16ին իրիկունը, Փօլ Ռէնօ հրաժարելով, կ'առաջարկէ հանրապետութեան նախագահին որ Փէթէնի յանձնէ կառավարութիւնը: Այս պահանջը դրած ատեն գիտէր թէ գալիք իշխանութիւնը զինադադար պիտի խնդրէ: Պարոններ, ես բան չեմ հասկնար այս անցուդարձէն: Հաւատացէք, ինծի համար շատ աւելի տաժանելի էր զինադադար խնդրել քան ուրիշի մը համար, ես որ 1918ին զինադադարի պայմանները կարդացած եմ Գերմաններուն, Ռոթոնտի մէջ: Պատիւի մասին կը խօսին եւ անձնատրութիւն կը պահանջեն: Բաց դաշտի վրայ անձնատրութիւնը անպատիւ գործ է բանակին համար, ազգի մը համար որ զինուորական փառքեր պարգեւած է Ֆրանսայի: Մեր զինուորական արդարադատութիւնը մահապատիժ կը սահմանէ այն հրամանատարին որ անձնատուր կ'ըլլայ բաց դաշտի վրայ: Ըսին թէ արտօնութիւն տրուած էր ինծի: Խօսեցան նոյնիսկ թէ մարէշալ Փէթէն փորձած է համոզել զիս: Այդ փորձը չէ եղած, այդ արտօնութիւնը չէ տրուած: Բայց եթէ մարէշալ Փէթէն կատարած ըլլար այդ փորձը, եթէ այդ արտօնութիւնը ինծի տուած ըլլային գրաւոր եւ ստորագրեալ, ես պիտի մերժէի: Երբ Դաշնակիցները որոշեցին հարթել Գերմանիան, ի՞նչպէս սահմանեցին բանաձեւը,— անպայման անձնատրութիւն:

Մնաց որ, անձնատուր ըլլալ՝ կը նշանակէր մէկ անգամէն թշնամիին յանձնել երկիրը. գերման մարզպետ մը կամ Ֆրանսացի մը՝ միեւնոյն բանը պիտի ըլլար,— գերման վարչութիւն. այլեւս ոչ բանակ, հետեւաբար ոչ մէկ հնարաւորութիւն սպաներ պահելու, ռազմանիւթը ծածկելու. բոլոր մարդկային եւ տնտեսական աղբիւրները թշնամիին ձեռքը, անմիջապէս. ուրիշ խօսքով՝ Լեհաստանի կամ Հոլանտայի վիճակը: Մինչդեռ զինադադարին շնորհիւ — նաւատորմը եւ կայսրութիւնը չյանձնելու պայմանով — ազատ շրջան մը կ'ունենայինք, Ֆրանսական կառավարութիւն և վարչութիւն, 100.000նոց բանակ մը որուն շնորհիւ կրցանք ծածկել ռազմամթերքը, պահել աստիճանները, ամէն միջոց պատրաստել զօրաշարժի համար, է նախատեսութիւն ապագայ դէպքերու:

30.000 զինուոր ունէինք Սուրիոյ մէջ, 120.000 Հիւս. Ափրիկէի մէջ: Ցամաք ելած ատեն Դաշնակիցները գտան ազատ Ափրիկէ մը եւ ափրիկեան բանակ մը որ պիտի կռուէր մինչեւ Դանուբ: Գերմանները յետոյ շատ փորձեցին ձեռք զարնել Հիւս. Ափրիկէի. կառավարութիւնը կրցաւ դիմադրել յենլով զինադադարին վրայ: Մառէշալը մերժեց ստորագրել Տարլանի պայմանագիրը (1941 Մայիս) որ կարգ մը խարիսխներ կը տրամադրէր եւ զոր ես ալ պիտի չգործադրէի, իբրեւ ընդհ. պատուիրակ»:

Զօրավարին յայտարարութիւններէն վերջը, նախագահը հարցուց թէ զինադադարին ատեն չէ՞ ըսած,— «Անգլիոյ վիզը պիտի ոլորուի վառեակի մը պէս, երեք ամիսէն»:

Զօր. Վէկան.— Երբեք այդպիսի բան չեմ ըսած. բայց չեմ ալ յայտարարած թէ անգլիական յաղթանակը ստոյգ է:

Նախագահը.— Երբ 1942 Նոյ. 11ին Գերմանները անցան սահմանագիծը, ի՞նչպէս կը բացատրէք որ մառէշալը կը բաւականանար գրելով Հիթլէրի.— «Կ'արձանագրեմ. կը խոնարհիմ ձեր որոշման առջեւ:

Փէթէն բերանը կը բանայ

Մառէշալը.— Ես չեմ ըսած «կը խոնարհիմ»:

Այստեղ պաշտպան փաստաբաններէն մէկը դիտել տուաւ թէ հարաւ. Ֆրանսայի գրաւման դէմ բողոք եղած էր անթելով:

Զօր. Վէկան.—Ես Ֆան էի մէկ տարիէ ի վեր, Հիւս. Ափրիկէի պաշտօնէս արձակուած ըլլալով Գերմաններու պահանջին վրայ: Մառէշալը կանչեց եւ կարծիքս հարցուց. Թելադրեցի որ բողոքէ, ինչ որ եղաւ. բայց Լավալ, մառէշալին չար ոգին, վերադառնալով Պէրխթէսկատընէն, դադրեցուց բողոքին տարածումը անթելի միջոցաւ: Այն ատեն ես պահանջեցի որ դադրեցնեն Ամերիկացիներուն դէմ բացուած կռիւը: Այս հրամանը արդէն տրըուած էր ծովակալ Տարլանի որուն հետ կը թըղթակցէր մառէշալը գաղտնի պայմանագրով մը: Թշնամութիւնները իբրեւ թէ կը շարունակուէին, մոլորեցնելու համար Գերմանները: Ես պահանջեցի նաեւ որ նաւատորմը ծովուն բացերը ելլէ. բայց մտիկ չըրին, չեմ գիտեր ինչու»:

Նախագահը.— Մառէշալը ձերբակալել տըրուած էր «չար ոգին» (Լավալ: Յետոյ ինչո՞ւ նորէն կանչեց եւ իր համաձայնութիւնը յայտնեց անոր:

Զօր. Վէկան.— Ես կառավարութեան մէջ մընացի միայն ինը շաբաթ: Չեմ կրնար որ եւ է բացատրութիւն տալ:

Երդուեալ մը.— Դուք նամակ մը ստացա՞ք զօր. տը Կօլէն:

Վէկան.— Այո, ստացայ եւ պահեցի (ծիծաղներ): Նամակը կը վերջանար հետեւեալ բառերով. «Ցարգանքներս ձեզի, եթէ ձեր պատասխանը «այո» ըլլայ: Արդ, այսպէս չեն գրեր ինծի:

Ուրիշ երդուեալի մը հարցումին պատասխանելով, զօր. Վէկան պատմեց թէ ինչպէս 1942 Նոյեմբեր 11ին մառէշալէն բաժնուելէ եւ Լավալի հետ տեսակցելէ վերջ ձերբակալուեցաւ Էս-Էսնեբու կողմէ, Վիշիէն քանի մը մղոն անդին, եւ անմիջապէս Գերմանիա փոխադրուեցաւ:

Հարց - պատասխանները շարունակուեցան: Երդուեալ հազարապետ մը հարցուց.

— Ի՞նչ կը խորհիք մառէշալին ահռելի դաւաճանութեան մասին. ան չէ՞ր որ հրաման տուաւ կռուիլ մեր զինակիցներուն դէմ Սուրիոյ մէջ, Հիւս. Ափրիկէի մէջ: Որովհետեւ այս է ամբողջ դատը:

Զօր. Վէկան.— Ամբողջ դատը հետեւեալն է, — զինադադար կամ անձնատրութիւն: Ամէն պարագայի մէջ, չէք կրնար ինծի ըսել տալ թէ մառէշալը դաւաճան մըն է: Իմ խիղճս կը մերժէ ըսել այդ բանը:

Մառէշալ Փէթէն.— Երբեք այնքան ցաւած չեմ որքան այսօր՝ ականջս ծանր ըլլալուն համար: Երբեմն կը լսեմ որ իմ անունս կ'արտասանուի, կը լսեմ պատասխանի պատառիկներ, բայց չեմ կրընար ամբողջովին կապել խօսակցութիւնը: Հետեւաբար չեմ կրնար մասնակցիլ: Սակայն, որքան կրցայ հետեւիլ զօր. Վէկանի, որովհետեւ շատ մօտն եմ, կը թուի թէ ամբողջովին իմ վարդապետութեանս կը հետեւի: Հետեւաբար, կրնայի ուժ տալ անոր, եթէ կարենայի խօսք առնել: Շատ կը ցաւիմ որ այդպէս չըրի: Զօր. Վէկան վստահելի ոգի մըն է. ան զինուորական խնդիրները կը քննէ ճշգրտօրէն:

Մառէշալը երկու անգամ եւս խառնուեցաւ խօսակցութեան, նախ հարցում մը ուղղելով զօր. Վէկանի՝ կրակը դադրեցնելու մասին, յետոյ, երբ Փօլ Ռէնօ կը յիշեցնէր 1940 Մարտ 28ի դաշինքը Անգլիոյ հետ:

Մառէշալ Փէթէն.— Պ. Չըրչիլ ձեզի չըսա՞ւ. «Ֆրանսան չենք մեղադրեր եթէ զինադադար խնդրէ, չենք ուզեր որ բարեկամ երկիր մը այս վիճակին մէջ իյնայ», կամ ատոր պէս բան մը: Լաւ չեմ յիշեր:

Ցետոյ վերսկսաւ մենամարտը զօր. Վէկանի եւ Փօլ Ռէնոյի միջեւ, ինչպէս եւ նախկին վարչապետին եւ պաշտպան փաստաբաններուն միջեւ: Այս առթիւ բաւական կծու բառեր փոխանակուեցան եւ զօր. Վէկան յայտնապէս բարկացաւ, երբեմն կճելով դիմացինը, երբեմն քրքիջներ արձակելով,— փըֆֆֆ... Ռէնօ կ'ուզէր ապացուցանել թէ զօր. Վէկան սպարապետութիւնը ստանձնեց, քաղաքական խաղեր սարքելու, Ֆրանսան անձնատրութեան մղելու եւ հանրապետութիւնը կործանելու համար: Այս ակնարկներուն դէմ բողոքներ եղան Փէթէնի կուսակից ունկնդիրներու եւ փաստաբաններու կողմէ: Վէկան բացագանչեց բարկացայթ.

— Փօլ Ռէնօ մառէշալ Փէթէնը պաշտօնի հըրաւիրեց անձկութեան պահու մը, երբ իր վտիտ ուսերը անկարող էին տանելու իշխանութեան ծանր բեռը. իշխանութիւն մը զոր ստանձնած էր անյագօրէն: Երբ մարդ անյագ է իշխանութեան համար, պէտք է անյագ ըլլայ նաեւ պատասխանատուութեան համար: Ամենամեծ ոճիրը զոր կառավարութեան պետ մը կրնայ գործել եղերական պարագաներու մէջ, հաստատակամութեան պակասն է: Փօլ Ռէնօ խուսափեցաւ պատասխանատուութենէ եւ հիմա կ'ուզէ դաւաճան ներկայացնել մեզ, մեզի պէս մարդիկ...

Բարի վկայութիւններ եւ ծանր մեղադրանք մը

Այս մենամարտէն վերջը, լսուեցան այն վկաները որ պիտի խօսէին ի նպաստ Փէթէնի: Նախ կարդացուեցաւ Վիշիի ամերիկեան դեսպանին՝ ծովակալ Լիհիի յունիս 22 թուակիր նամակը, ուղղուած մառէշալին եւ դեռ նոր անոր ձեռքը հասած: Նախկին դեսպանը կ'ըսէ թէ 1941 Յունուարէն մինչեւ 1942 Ապրիլ, երբ ինք Վիշի կը գտնուէր, Փէթէն միշտ «այն ջերմ յոյսը կը յայտնէր թէ նացի արշաւողը պիտի ջախջախուի եւ, զանազան առիթներով, կը գործէր Առանցքին բաղձանքներուն դէմ եւ Դաշնակիցներուն նպաստաւոր եղանակով»: Ցետոյ կ'ըսէ թէ մառէշալին ջանքերը կը ջլատուէին, որովհետեւ կը վախնար որ եթէ ընդդիմանայ Գերմաններուն, կրնան աւելի մեծ նեղութիւններ պատճառել: Խոստովանելով հանդերձ թէ մառէշալին «գլխաւոր նպատակն էր Ֆրանսայի լքուած ժողովուրդին բարիքը», դիտել կուտայ թէ «նուազագոյն զիջումներ ընելու» դիրք մը ի վերջոյ նպաստաւոր պիտի ըլլար Ֆրանսայի:

Ցետոյ խօսեցաւ զօր. Հէրինկ, (Փարիզի զինուորական հրամանատարը զօր. Տէնցէն առաջ), որ փառաբանեց մառէշալին հայրենասիրութիւնը, ուղղամտութիւնը, զինուորական արժանիքները, մարդասիրութիւնը եւայլն, քրքրելով 40 տարի առաջուան յիշատակները, զինուորական վարժարանէն մինչեւ ռազմադաշտ: Վկան կէս ժամ խօսելէ վերջ եզրակացուց թէ «մառէշալը ըրաւ ինչ որ կրնար, փութացնելու համար Ֆրանսայի ազատագրումը»:

Երկրորդ վկան, զօր. Ժոռժ, Վէկանի աջ թեւը որ հրամանատարն էր Հիւս. Ֆրանսայի բանակին եւ որ յետոյ միացաւ Դիմադրական ճակատին, նոյնպէս գնահատեց Փէթէնի քաղաքականութիւնը եւ հաստատեց Վէկանի կարծիքը թէ «անկարելի էր» կռուիլ կամ որ եւ է իրական դիմադրութիւն կատարել Հիւս. Ափրիկէի մէջ, 1940 Յունիսի եղերական օրերուն: Վկան խոստովանեցաւ թէ երբ Դաշնակիցները զօրք հանեցին Ափրիկէ, ինք ջանաց համոզել Փէթէնը որ հեռանայ Ֆրանսայէն եւ Դաշնակիցներուն միանայ, բայց մառէշալը յամառօրէն մերժեց, ըսելով թէ իր պարտականութիւնն է Ֆրանսա մնալ:

Երրորդ վկան եկած էր Դիմադրական ճակատէն, «դեր - գնդապետ Կոէկուառ», բուն անունով՝ Պէրնառ Շօտէ, որ ցցուելով մառէշալին դէմ, պոռթկաց.

— «Այս մարդը Գերմաններուն յանձնեց բանակի ռազմիկներ առանց համազգեստի, որոնք բոլորն ալ ենթակայ էին մահապատիժի: Կրնա՞յ ուրանալ ինչ որ կը կատարէին իր անունով: Ան կը շնորհաւորէր այդ արարքներուն հեղինակները: Շքանշաններ կը բաժնէր անոնց դահիճներուն: Թուլոնի նաւատորմը կրնար ծովուն բացերը ելլել եւ ազատիլ: Հրաման տուա՞ւ: Նաւատորմը ոչնչացաւ պարապ տեղը: 1943ի ելմտացոյցին մէջ 80 միլիոն ֆրանք սահմանուած էր լեգէոնականներուն, 90 միլիոն ալ «միլիս»ին: Աւելի քան 232 միլիոն գաղտնի վարկ ի՞նչ բանի համար: Բայց ասոնք Փէթէնի ամէնէն մեծ ոճիրները չեն: Իմ կարծիքով, իր ամէնէն ծանր ոճիրն եղաւ իր հըմայքով, իր փառապսակով կուրցնել Ֆրանսացիները որոնք խաբուելով դարձան օժանդակներ թշնամիներուն: Այս մարդը այսօր պէտք է ծունկի գայ եւ ներողութիւն խնդրէ Ֆրանսայէն, իր գլուխը վրայ տալէ առաջ...

✕ Ընդհ. դատախազը մէկդի դնելով պետական ապահովութեան դէմ դաւադրած ըլլալու մեղադրանքը, յայտարարեց թէ պիտի զբաղին Յուլիս 11էն աստին գործուած յանցանքներու քննութեամբ:

Հայ Արիներու հանդէսը

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ.— Հայ Արիներու խումբը կազմակերպած էր հանդէս մը, անցեալ կիրակի կէսօրէ վերջ ընկեր Ս. Եղիազարեանի «Ազատ» սրահին մէջ: Եկած էին նաեւ Փարիզէն եւ Շավիլէն Արիներ: Ժամը 3ին շրջանապետ Փանոսիկ խօսեցաւ բանակումի նախապատրաստական աշխատանքներու մասին: Օգոստոսին Փարիզի շրջանէն կը մեկնին 40 Արիներ: Ամիս մը մոռնալով քաղաքի ժխորը, պիտի ապրին բոլորովին իրենց միջոցներով, ազատ անտառներու մէջ: Թէեւ շատեր կ'ուզեն բանակումի երթալ, բայց երկաթուղիի ընկերութիւնը 40է աւելի տոմսակ չիտար:

Ցետոյ սկսաւ հանդէսը «Ծաղկէր ազատ իմ հայրենիք»ով: Ցաջորդաբար երգուեցան «Ականջըդ բացուկ իմ գայլուկ», «Սկսուտ Նուրհանը», Ցակոբ եղբայրը, «Ննջեց մանկիկ եւն.: Տեղի ունեցաւ հայկական պար մը որուն մասնակցեցան նաեւ ծնողները: Ներկայացուեցաւ զաւեշտ մը Արիներու կողմէ: Նիւթն էր երեք Հայեր որ Ֆրանսա կուգան եւ բառ մը Ֆրանսերէն չեն գիտեր:

Շրջանապետ Փանոսիկի սրինգը մեզ պահ մը փոխադրեց անտառներու մէջ: Տիկին Գարաճեանի «Օյ պըճինկօն», ընկեր Ս. Միսաքեանի «Գովքն Հայաստանին», Օր. Թ. Օղտանեանի «Վաթանի երգը» (Արովեանէն), եւ Օր. Շաքէին Կովկասեան պարը հանդէսին փայլ տուին: Խմբապետ Ա. Ուզունեան աճուրդի դրաւ բադ մը, ձմերուկ մը եւ երկու կարկանդակ որմէ գոյացաւ 7755 Ֆրանք: Բադը նուիրած էր Տիկին Սարգիսեան, ձմերուկը նուէր ղրկուած Մարսէյլի Արիներու կողմէ, իսկ երկու կարկանդակները ծնողներու կողմէ: Սոյն գումարով վրան մը պիտի գնեն բանակումի համար— Լրատու

35,000 ՖՐԱՆՔ ԴՊՐՈՑԻ ՀԱՄԱՐ

ՍԷՎՐԱՆ.— Անցեալ կիրակի տեղի ունեցաւ խանդավառ զինեձօն-հանդէս մը ի պատիւ Պ. Հրաչ Սարգիսեանի, որուն անխոնջ ջանքերուն շնորհիւ համերաշխ մթոլորտ մը ստեղծուած էր մեր գիւղին մէջ: Ազգ. Միութեան մասնաճիւղը բոլոր խաւերը անխտիր հրաւիրած էր իր առաջին հանդէսին: Սրահը անբաւական կուգար եւ շատեր ոտքի մնացած էին մուտքի դրան մօտ: Խօսք առին յաջորդաբար՝ մասնաճիւղի նախագահ Պ. Նշան Աղամեան, Պ. Հայկ Աղաբէկեան, Շրջ. վարչութեան կողմէ Պ. Պ. Գարակիւլեան եւ Ազատ Կեդր. վարչութեան կողմէ, Տիկին Մարմարեան նախագահ Տիկնանց Միութեան եւ ի վերջոյ Պ. Հրաչ Սարգիսեան որ խանդավառ ճառով մը շեշտեց համերաշխութեան պահանջը եւ ըսաւ թէ Ազգ. Միութիւնը մենաշնորհը չէ որ եւ է կուսակցութեան, այլ կը ներկայացնէ ուժերու համագործակցութեան ոգին:

Գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր եւ այլազան: Տիկին Արշալոյս Սարգիսեան իր անզուգական արտասանութիւններով յուզումի եւ խանդավառութեան անմոռանալի պահեր ստեղծեց: Օր. Իրիս Պիւլպիւլեան գեղեցիկ ձայնով հմայեց բոլորը: Ցաջող արտասանութիւններ ըրին Պ. Հրանդ Քէօսէեան, փոքրիկն Ռօպէռ Շահինեան: Թառիստ Աբգար մէջ ընդ մէջ կը նուագէր: Հանդէսը վերջացաւ ուշ ատեն եւ ներկաները մեկնեցան գոհ տպաւորութեան տակ: Նորաբաց դպրոցի պէտքերուն համար Պ. Հրաչ Սարգիսեանի կոչին շնորհիւ բացուած հանգանակութիւնը մեծ ընդունելութիւն գտաւ եւ գոյացաւ 35 հազար ֆրանք: Հանդէսին ընթացքին կազմուեցան մասնաճիւղեր Տիկնանց Միութեան, Երիտասարդաց Միութեան:

Սէվրանցի

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈՑՏԱՄԻ ԺՈՂՈՎԸ վերջացաւ չորեքշաբթի օր: Արդիւնքի մասին պաշտօնական զեկոյց մը պիտի հրատարակուի միաժամանակ Ուաշինկթընի, Լոնտոնի, Մոսկուայի եւ Պերլինի մէջ:— Նախագահ Թրումըն Փորթմութ գնաց, տեսակցելու համար Անգլիոյ Թագաւորին հետ: Առաջին անգամ է որ Անգլիոյ Թագաւոր մը ունկնդրութեան կ'ընդունի մայրաքաղաքէն եւ իր պալատէն դուրս:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ կառավարութիւնները Օգոստ. 1ին պաշտօնապէս ընդունելով «մասնաւոր զօրախումբերը» (բնիկ զինուորներ), զօրահանդէս մը կատարել տուին Պէյրութի մէջ: Ուրեմն երկու երկիրները կ'ունենան իրենց յատուկ բանակները:

ՊԷՏՐՈՒԹԷՆ Ցարութիւն Քէլէշեան կը փընտռէ իր ազգականը՝ Ցակոբ Գալփաքճեան, Կեսարիոյ Էֆքէրէ գիւղէն որ 1939ին Թուլոն կը գըտնուէր: Հասցէն.— Haroutune Kéléchian, 129, Rue Gouraud, Beyrouth (Liban):

Le Gérant : H. AGONEYAN
Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13e

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286
Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Samedi 4 Août -945 Շաբաթ 4 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année No 4470-Նոր շրջան թիւ 99 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԱԼԻՔԸ

Ժամանակի նշան մը՝ Անգլիոյ երեսփ. ընտրութեանց արդիւնքը: Յեղափոխութիւն՝ բարեշրջական օրէնքով: Առանց ներքին խռովութեանց եւ արիւնի, բայց եւ այնպէս վճռական:

Իսկապէս աննախընթաց յաղթանակ մըն է որ շահեցաւ Աշխատանքի կուսակցութիւնը (Լէյպըր փարթի), Յուլիս 5ի ընտրութեամբ: Յաղթանակ մը որուն առջեւ խոնարհեցաւ պահպանողական կուսակցութիւնը, առանց վերապահութեան: Յաղթանակ մը որ նոր էջ մը պիտի բանայ ոչ միայն Մեծն Բրիտանիոյ, այլեւ ամբողջ Եւրոպայի պատմութեան մէջ: Առանց, սակայն, դղրդագին ցնցումներ պատճառելու:

Ընտրական պայքարին ատեն, որ երբեմն մոլեգնութեան կը հասնէր, եւ ուր Չըրչիլն անգամ յաճախ ճարտասանական ծայրայեղութեանց դիմեց, Աշխատանքի կուսակցութիւնը բան չէր ծածկեր իր հիմնական ծրագիրներէն: Օրինակ՝ ազգայնացում մեծ հարստութեանց, արտադրութեան միջոցներու,— Դրամատուն, հանք, ելեկտրական ուժ, փոխադրութիւն եւն.:

Այսքանը արդէն բաւական էր, խրտչեցնելու համար Անգլիոյ պահպանողական, ազնուապետական, քաղքենի դասերը, որոնք վայրերան կանչեր կ'արձակէին, ազդարարելով թէ երկիրը անիշխանութեան պիտի մատնուի, քաոսի պիտի վերածուի:

Եւ սակայն, Աշխատանքի կուսակցութիւնը շահեցաւ 390 աթոռ, — ուժ մը որուն շնորհիւ կրնայ մինակը կառավարել երկիրը:

Կը նշանակէ թէ Անգլիոյ ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը առ նուազն վերանորոգիչ շունչի մը կը սպասէ, ահռելի Աշխարհամարտէն վերջը: Կ'ուզէ բան մը փոխուած տեսնել երկրին հնամենի կարգուսարքին մէջ: (Արտաքին քաղաքականութեան մասին տարբերութիւնը անգամ չնչին է աջերուն եւ ձախերուն միջեւ):

Եւ այդ վերանորոգումը պիտի կատարուի, ազդելով ուրիշ երկիրներու վրայ:

Շ.

Լավալ եւ Փէթէն դէմ դիմաց

Հակառակ պաշտպան փաստաբաններուն առարկութեան, Լավալ Գերագոյն Ատեանին առջեւ հանուեցաւ երէկ, ուրբաթ, իբրեւ վկայ լսուելու համար: Գերագոյն Ատեանը մէկ ժամ խորհրդակցեցաւ, այս որոշումը տալէ առաջ: Մարէշալին գլխաւոր փաստաբանը կը պահանջէր որ դատը յետաձգուի, որպէսզի կարելի ըլլայ նոր քննութիւններ եւ ստուգումներ կատարել, ինչպէս կը տրամադրէ օրէնքը: Ընդհ. դատախազը խոստովանելով հանդերձ թէ մեծ բան մը չսպասեր Լավալի յայտարարութիւններէն, յարմար դատեց որ նախապէս լսուի, յետոյ կ'որոշեն թէ իսկապէս անհրաժե՞շտ է յետաձգել դատը:

Այս յայտարարութեան վրայ, դատաւորները քաշուեցան խորհրդակցելու համար: Իրենց բացակայութեան միջոցին Փէթէն նստած մնաց իր թիկնաթոռին վրայ, աւելի քան երբեք անշարժ, մինչ ջղագրգիռ ունկնդիրներ իր շուրջը կը յածէին դանազան ակնարկներ ուղղելով կամ կը ծխէին, կը շաղակրատէին դուրսը: Խորհրդակցութենէն վերջը, նախագահը յայտարարեց թէ պաշտպան փաստաբանին առարկութիւնը մերժուած է եւ Լավալ պիտի կանչուի վկայութիւն տալու: Կը կարծուի թէ այս պարագան աւելի պիտի երկարէ դատավարութիւնը:

Երէկ աւելցած էր գաղտնի եւ յայտնի ոստիկաններուն թիւը, Լավալի վկայութեան առթիւ: Թերթերը կը գրեն թէ նախկին վարչապետը ջղագրգիռ վիճակ մը ունէր առաջին գիշերը, Ֆրէնի բանտին մէջ: Հարցաքննիչ դատաւորը առաջին քննութիւնը կատարեց, ճշդելու համար իր ինքնութիւնը: Իր 14 պայուսակները կնքուեցան, մէջն ըլլալով իր աղջկան պայուսակը: Լավալ խորապէս յուզուած բողոքեց ու լացաւ: Գիշերը ինք չտկեց իր անկողինը: Իր բանտախուցը ունի 7 ոտք լայնք, 12 ոտք երկայնութիւն: Ուտելիքը՝ այն ինչ որ կ'ուտեն սովորական բանտարկեալները: Ծխախոտը արգիլուած է: Ամիսը մէկ նամակ միայն կրնայ գրել: Իր խցիկը հրջապատուած է «գործակիցներով»: Բոլոր անցքերը փակուած են, որպէսզի յարաբերութիւն չունենան իրարու հետ: Իր խցիկին երկու կողմի խուցերը պարապ ձգուած են:

Տիկինն ալ բանտարկուած է եւ պիտի դատուի իբրեւ գործակից:

ՓՈՑՏԱՄԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Գերմանիան հողագործական երկիր մը պիտի դառնայ

Երեք Մեծերու ժողովը, որ սկսած էր Յուլիս 17ին, վերջացաւ Օգոստոս 2ին: Նոյն գիշերն իսկ հրատարակուեցաւ պաշտօնական զեկոյց մը որ կը բաղկանայ 6000 բառէ: Նախաբանին մէջ նախագահ Թրումըն, մարէշալ Ստալին եւ վարչապետ Էթլի կը յայտարարեն թէ ժողովէն բաժնուեցան այն վստահութեամբ թէ երեք պետութիւնները միւս Միացեալ Ազգերուն հետ «պիտի ապահովեն արդար եւ տեւական խաղաղութեան մը հաստատումը»:

Ահաւասիկ յայտարարութեան տասը գլխաւոր կէտերը, որոնց մէջ խօսք չկայ Ճափոնի մասին.—

1. Կազմուած է Խորհուրդ մը, հինգ դաշնակից պետութեանց արտաքին գործերու նախարարներէն, (Մ. Նահանգներ, Անգլիա, Խ. Միութիւն, Ֆրանսա եւ Չինաստան) որ պիտի պատրաստէ հաշտութեան դաշնագիրները նախ Իտալիոյ, յետոյ Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Հունգարիոյ եւ Ֆինլանտայի հետ: Այս դաշնագիրներուն բնագիրները պիտի ներկայացուին Միացեալ Ազգերու ընդհ. ժողովին: Խորհուրդը պիտի պատրաստէ նաեւ Եւրոպայի հողային խնդիրներուն վերաբերեալ ծրագիրը, ինչպէս եւ հաշտութեան դաշնագիր մը Գերմանիոյ համար, երբ կարելի ըլլայ կազմել գերմանական կառավարութիւն մը որ կարենայ ստորագրել զայն: Խորհուրդը պիտի գումարուի Սեպտ. 1էն առաջ:

2. Օտար թղթակիցները պիտի կրնան ազատօրէն մտնել վերոյիշեալ եւրոպական երկիրները:

3. Չէզոքները պիտի ընդունուին Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան մէջ, բացի «ներկայ սպանիական կառավարութենէն, որ հիմնուած ըլլալով Առանցքի պետութեանց աջակցութեամբ, իր ծագումով, իր բնութեամբ եւ նախայարձակ պետութեանց հետ ունեցած կապակցութեամբ անհրաժեշտ հանդամանքները չի ներկայացներ, արդարացնելու համար իր անդամակցութիւնը»:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

4. Երեք պետութիւնները մշակած են տնտեսական եւ քաղաքական սկզբունքները այն քաղաքականութեան որ պիտի գործադրուի Գերմանիոյ հանդէպ, գրաւման շրջանին, եւ այն միջոցները որ ձեռք պիտի առնուին, որպէսզի Գերմանիան այլեւս չկարենայ դառնալ նախայարձակ պետութիւն մը: Պիտի քանդուի Գերմանիոյ ամբողջ զինուորական եւ ազգային - ընկերվարական (նացի) կազմը: Հսկողութեան տակ պիտի առնուին գերման ճարտարագործութիւնը եւ գիտական գործունէութիւնը, ինչպէս եւ կրթութիւնը: Պիտի վերակազմուի արդարադատութիւնը: Գերմանիան առ այժմ պիտի չունենայ կեդրոնական կառավարութիւն մը, բայց պիտի պատրաստուի գերման քաղաքական կեանքին վերակազմութիւնը ժողովրդապետական հիմերու վրայ: Մինչ այդ, պիտի քաջալերուին տեղական նախաձեռնութիւնները, ապակեդրոնացնելով գերման վարչութիւնը: Պիտի վերահաստատուին կրօնական, արհեստակցական, խօսքի եւ մամուլի ազատութիւնները, համաձայն զինուորական ապահովութեան պայմաններուն: Անհրաժեշտ լուսաբանութիւնները պիտի կազմակերպուին, համոզելու համար գերման ժողովուրդը թէ իրապէս պարտուած է զէնքով եւ իրապէս պատասխանատու է: Որքան բոյլ կուտան պարագաները, գերման ժողովուրդը միեւնոյն վերաբերումը պիտի վայելէ Դաշնակիցներու գրաւման չորս շրջաններուն մէջ:

5. Պիտի ապակեդրոնացուի գերման տնտեսութիւնը, նկատելով որ իր կեդրոնացումը նպաստած է պատերազմական կարողութեան: Հողագործութիւնը նախապատուութիւն պիտի վայելէ երկրին վերաշինութեան մէջ: Երբեք թոյլ պիտի չտրուի որ Գերմանները որ եւ է կերպով կեանքի աւելի բարձր մակարդակ մը վայելեն քան իրենց գրաւած երկիրները: Հսկողութեան տեսակէտով, Գերմանիան պիտի համարուի տնտեսական մէկ միաւոր:

6. Գերմանիա հատուցումներ պիտի վճարէ: Զեկոյցը որ եւ է գումար չի նշանակեր, բայց կ'ըսէ որ հատուցումները պիտի գանձուին այն չափով որ Գերմանիան կարենայ ապրիլ առանց արտաքին օգնութեան: Խ. Միութիւնը իր հատուցումները պիտի ստանայ իր գրաւած շրջանին մէջ: Լեհաստանի բաժինը պիտի վճարուի Խ. Միութեան բաժինէն: Խ. Միութիւնը միեւնոյն ատեն իրաւունք պիտի ունենայ ստանալու արեւմտեան Գերմանիոյ ճարտարագործական նիւթերուն 15 առ հարիւրը: Միւս երկիրները իրենց բաժինը պիտի ստանան արեւմտեան երեք շրջաններուն մէջ:

7. Սպասելով հաշտութեան դաշնագրի վերջնական որոշումներուն, Քէօնիկսպէրկը առժամապէս կը ձգուի Խ. Միութեան եւ լեհական սահմանագլուխը առժամապէս պիտի երկարաձգուի դէպի արեւմուտք, մէջն ըլլալով Շթէթինը, մինչեւ Օտէր եւ Նայսէ գետերը: Կեդր. Եւրոպայի մէջ (Չեխոսլովաքիա, Լեհաստան, Հունգարիա) հաստատուած կամ ցրուած բոլոր գերման փոքրամասնութիւնները Գերմանիա պիտի փոխադրուին բարեկարգութեամբ եւ մարդավարի: Այս առթիւ պատկան կառավարութիւններէն կը խնդրուի դադրեցնել ներկայ զանգուածային արտաքսումները:

8. Յետաձգուած է Աւստրիոյ կեդր. կառավարութեան խնդիրը, մինչեւ որ Վիէննա մտնեն անգլեւսաքսոն զօրագունդերը:

9. Երեք Մեծերը կը յանձնարարեն լեհական կառավարութեան ընդունիլ բոլոր գաղթած Լեհերը որ կ'ուզեն վերադառնալ, երաշխաւորելով անոնց անձի եւ գոյքի ապահովութիւնը: Լեհական կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ ազատ ընտրութիւններ կազմակերպել:

10. Պատերազմի ոճրագործներու առաջին ցանկը պիտի հրատարակուի Սեպտ. 1էն առաջ: Երեք պետութիւնները կը խոստանան արագօրէն գործադրել արդարութիւնը:

Այս կարգադրութիւններէն զատ, ժողովը որոշած է վերաքննել Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ եւ Հունգարիոյ վերստուգիչ յանձնաժողովները, հաշուի առնելով երեք յաղթական պետութեանց շահերը եւ պատասխանատուութիւնները:

Յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ հետեւեալ անմիջական որոշումները տրուած են Գերմանիոյ ապագայի մասին.— 1. Վերահաստատել փոխադրութիւնները: 2. Բանեցնել հանքերը: 3. Աւելի ուտեստ արտադրել: 4. Նորոգել բնակարանները եւ բոլոր անհրաժեշտ պիտոյքները:

Գերմանիա պիտի չկրնայ պահել որ եւ է օդային ուժ, զինուորական ըլլայ թէ քաղաքային: Բոլոր Նացի պաշտօնեաները պիտի ձերբակալուին կամ արգելափակուին: Արմատապէս պիտի ջնջուի Նացիականութիւնը, իր բոլոր ձեւերով: Մետաղագործական, քիմիական եւ մեքենական բոլոր արտադրութիւնները խիստ հսկողութեան պիտի ենթարկուին եւ ինչ որ անհրաժեշտ չէ երկրին տնտեսութեան համար պիտի քանդուի կամ պիտի գրաւուի իբրեւ հատուցում:

× Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ հետզհետէ պիտի դատուին 200.000 ամբաստանեալներ, 15 — 50 հոգինոց խումբերով: Առաջին առթիւ՝ Կէօրինկ, Ռիպպընթրոփ, Ֆօն Փափէն եւն.: Դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Նիւրընպէրկի մէջ,— Նացիներու վառարանը:

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դատավարութեան 10րդ նիստին մէջ ալ շահեկան տեսարաններ պարզուեցան: Փէթէնի գլխաւոր փաստաբանը յայտարարեց թէ մարէշալը վստահութեան եւ բարեկամութեան հեռագիր մը ստացած է Ամերիկայի նախկին ռազմիկներէն որոնց կարծիքով ներկայ դատը Ֆրանսայի հանրային կարծիքը չի ներկայացներ:

Առաջին վկան էր Լէոն Նոէլ, նախկին դեսպան, որ անդամակցած էր զինադադարի ֆրանսական պատուիրակութեան, 1940 Յունիսին, նախագահութեամբ զօր. Հէօնցիկէրի: Վկան յայտարարեց թէ իբրեւ խորհրդական կը մասնակցէր եւ չուզեց ստորագրել զինադադարի պայմանագիրը, թէեւ յաջողած էր կարգ մը մեղմացումներ ստանալ: Պայմանագիրը, որ ո եւ է գաղտնի կէտ չէր պարունակեր, չհրատարակուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ, «ինչպէս չհրատարակուեցաւ 1918 Նոյ. 11ի փառաւոր պայմանագիրը»:

— Յետոյ նշանակուեցայ պատուիրակ կառավարութեան, բայց հրաժարեցայ, երբ Լավալ վարչապետ դառնալով, հաստատեց գործակցութեան քաղաքականութիւնը: Միեւնոյն ատեն յանձնարարած էի կառչիլ զինադադարի յօդուածներուն եւ երբեք առիթ չփախցնել բողոքելու հանդիսաւորապէս եւ հրապարակաւ, Գերմաններու իւրաքանչիւր նոր պահանջին դէմ: Ես համոզուած եմ թէ կարելի էր այս քաղաքականութիւնը եւ աւելի մեծ նեղութիւն պիտի չպատճառէր մեզի, իսկ բարոյական տեսակէտով ահագին առաւելութիւն պիտի շահեցնէր: 1940 Յունիս 16ին մարէշալը կ'ըսէր.— Պէտք է դադրեցնել կռիւը: Ասիկա մեզի արժեց հարիւր հազարաւոր գերիներ եւ բազմաթիւ մեռեալներ: Իրականին մէջ անպայման անձնատրութիւն էր: Ուրեմն կառավարութիւնը ինկաւ ձեռնթափութեան, ծառայականութեան ճակատագրական զառիթափին վրայ, շնորհիւ փառաւոր անցեալի մը երկդիմութեան: Տեղի ունեցան նաեւ շատ դիւրին զիջումներ: Երբ Գերմանները օրական 20 միլիառ մարք զինուորական

հատուցում պահանջեցին (400 միլիոն ֆրանք), այս անգամին Թիւը ընդունուեցաւ առանց վիճաբանութեան։ Յետոյ, պաշտօնի կոչուեցան տը Պուինոնի, Պընուա Մէշէնի, Սքափինիի, Մառիօնի պէս վաւերական դաւաճաններ։ Գալով զօր. Հէօնցիկէրի, որուն տկարութիւնը յաճախ կը մեղադրէի յետագային, զինադադարի բանակցութեանց մէջ երեւան եկաւ իբրեւ բարձրօրէն հայրենասէր, խիզախ պետ մը որ ամէն բան կ՚ընէր մեղմացնելու համար Թշնամիին պահանջները։ Ասոր վրայ էր որ մարէշալ Քայթըլ վերջնագիր յանձնեց, 55 վայրկեան պայմանաժամ տալով, ստորագրելու համար զինադադարի պայմանները։

Երդուեալ մը հարցուց թէ ի՛նչ է իր կարծիքը մարէշալին պատասխանատուութեան մասին։ Նախկին դեսպանը, որ կանչուած էր իբրեւ թերվկայ, պատասխանեց թէ դժուար է պատասխանել, որովհետեւ հրաժարած էր զինադադարէն դրեթէ անմիջապէս վերջը եւ որ եւ է կապ չունէր կառավարական շրջանակներուն հետ։

«ԵԶ ՄԸ Կ՚ՈՒԶԷՐ, ՀԱՒԿԻԹ ՄԸ ՏՈՒԻՆՔ»

Աւելի բաց խօսեցաւ երկրորդ վկան, զօր. Սէռինյի, նախորդ պատերազմին նախագահ Փէթէնի սպայակոյտին եւ անոր 50 տարուան բարեկամը, որ պատմեց իր խօսակցութիւնները մարէշալին հետ։ 1940 յունիս 11ին մարէշալը ըսած է իրեն.— «Այլեւս բան չենք կրնար ընել գերման զօրքին դիմաց»։ Ինքն ալ խորհուրդ կուտայ որ զինադադար խնդրէ։ Ուրեմն ոչ թէ Մայիս 25ին, այլ Յունիս 11ին էր որ մարէշալը անհրաժեշտ կը գտնէր զինադադարը։ «1941 փետրուարին զօր. Ֆրանքօ Իտալիայէն վերադառնալով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ մարէշալին հետ, Մոնփէլիէի մէջ։ Վերադարձին մարէշալը ըսաւ ինծի.— «Հիթլէր կը պահանջէ Ֆրանքոյէն թոյլ տալ որ Սպանիայէն անցնի, Ճիպրալթարը եւ Թանճէրը գրաւելու համար, բայց Ֆրանքօ իմ աջակցութիւնըս խնդրեց եւ կրնայ վստահիլ ինծի»։ 1941 Ապրիլ 21ին մարէշալը ըսաւ ինծի,— «Միջազգային կացութիւնը այնքան ծանր է որ Տարլան այլ եւս բան չըներ առանց իմ կարծիքս առնելու։ Հիթլէր կը պահանջէ իր զօրքը անցընել ազատ շրջանէն, Ճիպրալթարի վրայ յարձակելու, սպանիական Մարոքը գրաւելու, Ալժերիայէն եւ Թունուզէն անցնելու համար, բոլոր անհրաժեշտ պարենաւորումով։ Բայց, հանգիստ եղէք, ամէն ջանք պիտի թափեմ խափանելու համար այդ բանը»։ Եւ իրապէս, Գերմանները դրեթէ բան չստացան. եզ մը պահանջեր էին, մենք միայն հաւկիթ մը տուինք, եւ, ժամանակի ընթացքին, այդ հաւկիթն ալ կոտրեցինք։ Այս պայմաններուն մէջ, մարէշալը արժանի հանդիսացաւ իր հայրենիքին, ան պաշտպանելով Հիւս. Ափրիկէն, յաղթանակին թաքուն արհեստաւորներէն մէկն եղաւ։ 1942 Նոյեմբեր 12ին Վիշի գացի համոզելու համար որ Ափրիկէ մեկնի։ Ամէն բան ըրին որպէսզի չտեսնեմ, վերջապէս յաջողեցայ տեսնել եւ ըսի թէ ժամանակը եկած է Ափրիկէ անցնելու եւ բոլոր Ֆրանսական ուժերը իր հրամանատարութեան տակ առնելու։ Մարէշալը պահ մը լուռ եւ անշարժ մնալէ վերջ, ըսաւ.

— «Թերեւս ճիշդ կը դատէք, բայց ես իրաւունք չունիմ մեկնելու։ Ես Ֆրանսացիներուն խոստացայ իրենց հետ մնալ մինչեւ վերջը։ Չեմ կրնար դրժել իմ երդումս։ Ամէն անգամ որ կը դիմադրեմ Հիթլէրի, կը սպառնայ իմ տեղս դնել մարզպետ մը (կաուլայթըր), կը հասկնաք թէ ինչ կը նշանակէ այդ։ Հարցուցէք Պելժերուն։ Իմ պարտականութիւնս է հոս մնալ, հարուածները մեղմացնելու համար»։

Վկան եզրակացուց.— «Այս ալ զոհողութիւն մըն է։ Ան փառապսակի տեղ նախընտրեց փշապսակը։ Եթէ դուք չէք հասկնար, պատմութիւնը պիտի հասկնայ»։ Զօրավարը, որ ներս մտած ատեն ողջունած էր մարէշալը, անոր ձեռքը թօթուեց մեկնած պահուն։

Երրորդ վկան էր Շարլ Թրօշիւ, Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին նախկին նախագահը, որ յաճախ Վիշի կ՚երթար մարէշալը տեսնելու համար։ Իր վկայութեան համաձայն, զինադադարի մասին խօսած ատեն, Փէթէն կ՚ըսէր թէ «չէր կրնար թողուլ որ ամբողջ Ֆրանսական բանակը, այսինքն Ֆրանսայի ամբողջ երիտասարդութիւնը գերի բռնուի»։ Իսկ զօր. տը Կօլի համար,— «Ես սրտով անոր հետ եմ, բայց հոս մենք ստիպուած ենք հնարքներ գործածել, պահպանելու համար Ֆրանսայի գոյութիւնը»։ Ալզաս - Լօռէնի համար, — «Ես հրամայեցի այն բանակներուն որ փրկեցին Ալզաս - Լօռէնը, եւ երբեք պիտի չստորագրեմ հաշտութեան պայմաններ որոնք նորէն կորսնցնել տան այդ գաւառները»։

Վկան, որ յետոյ Դիմադրական ճակատին միացած եւ կռուած էր Իտալիոյ մէջ, ըսաւ թէ ուզեց միջնորդի դեր կատարել մարէշալին եւ զօր. տը Կօլի միջեւ, բայց բանակցութիւնները ելքի մը չյանգեցան։ Լէօն Պլում միահեծան խափշիկ թագաւորի մը նմանցուցած էր Փէթէնը։ Վկան դիտել տուաւ.— «Խափշիկ թագաւորը ինք չէ որ կը կառավարէ, այլ մեծ կախարդը, իսկ այդ մեծ կախարդներն էին Լավալ, յետոյ Ֆլանտէն, յետոյ Տարլան եւ նորէն Լավալ, որ ֆիզիքապէս ալ յարմարութիւն ունէր»։

Փարիզի Հայ Ազգային Տունը

ԽՄԲ.—Փարիզահայ Ազգ. Տան Յանձնախումբէն ստացած ենք հետեւեալ զեկոյցը, հրատարակութեան խնդրանքով (1 Օգոստոս).—

Զեկոյցը զոր փարիզահայ մամուլին ղրկած էինք Ազգ. Տան ծրագրին շուրջ, Փարիզի Հայ Եկեղեցւոյ եւ Հայ Ազգ. Միութեան վարչութեանց միջեւ կայացած համաձայնութեան մասին, խոր հաճոյք պատճառած է մեր բովանդակ գաղութին։

Ամէնքը հիմա համոզուած են թէ այդ հանրօգուտ եւ սիրելի ծրագիրը, կնքուած համաձայնութեան շնորհիւ այլեւս ապահովապէս եւ աւելի արագօրէն պիտի ունենայ իր լիակատար իրականացումը։

Ազգային Տան Յանձնախումբը, բաղկացած տասներկու փարիզահայ ծանօթ անձնաւորութիւններէ, որոնց անունները մամուլին հաղորդեցինք մեր նախորդ զեկոյցով, մէկ քանի խորհրդակցական նիստերու մէջ, Ֆրանսացի իրաւագէտներու ալ օգնութեամբ, վերջնական ձեւը տուաւ Փարիզահայ Ազգային Տան բաժնետիրական ընկերութեան կանոնագրութեան, որ արդէն իսկ կառավարութեան յանձնուեցաւ՝ Ազգային Տան պատասխանատու ներկայացուցիչներու անուանացանկին հետ։

Հիմա կը մնայ հարկ եղած գումարը գոյացնել, Թռէվիզ փողոցի տունը գնելու եւ կարգի դնելու համար։ Այդ գումարն է ութը միլիոն Ֆր., եօթը միլիոն տան գնման եւ մէկ միլիոն անմիջական անհրաժեշտ յարդարման համար, մօտիկ ապագայի մը թողլով թատերասրահի մը սարքաւորումը եւ այլ լրացումներ։

Եթէ դեռ կան հայրենակիցներ որ կը կարծեն թէ այդ տունը մեծ պակասութիւններ ունի եւ նախատեսուած գումարը անոր իսկական արժէքէն շատ աւելի բարձր է, խորապէս կը սխալին։ Գրնման առաջին գործողութեանց ձեռնարկելէ առաջ, Հայ եւ Ֆրանսացի քանի մը ճարտարապետներէ խնդրուած էր որ մանրակրկիտ քննութիւն մը կատարեն եւ տեղեկագիր մը տան։ Անոնց տեղեկագիրը եղած է ջերմօրէն նպաստաւոր։ Այդ տան հողը միայն, Փարիզի կեդրոնական այդ կարեւոր թաղին մէջ, արդէն եօթը միլիոն կ՚արժէ։ Ամէն ոք կրնայ վստահ ըլլալ որ, թէ՛ ազգասիրական եւ թէ՛ շահաբեր գործ մը ըրած պիտի ըլլայ, գնելով Հայ Ազգային Տան 1000 ֆրանքնոց բաժնեթուղթերը։ Յանձնախումբս արդէն իր տրամադրութեան տակ ունի Փարիզի Հայ Եկեղեցւոյ եւ Հայ Ազգ. Միութեան վարչութեանց միացեալ ջանքերով գոյացած չորսուկէս միլիոնի գումար մը։ Վստահ ենք որ, քանի մը ամիսէն, մնացեալ-երեքուկէս միլիոնն ալ պիտի հայթայթուի, երբ մօտերս բաժնեթուղթերը հրապարակ հանուին։ Արդէն իսկ այդ բաժնեթուղթերէն ունենալու փափաք յայտնողներ շատ կան։

Քիչ օրէն երբ հրապարակ ելլեն տպագրուած բաժնեթուղթերը։ Յանձնախումբս մամուլի մէջ զեկոյցով մը պիտի յայտնէ հանրութեան թէ ինչ միջոցաւ պիտի դրուին անոնք Ֆրանսահայ գաղութի տրամադրութեան տակ։— Նախագահ՝ Եր. Պարկիրճեան, քարտուղար՝ Հրաչ Սարգիսեան։

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ յուշարձանի շինութեան յանձնախումբը կը յայտնէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ յուշարձանի աշխատանքները վերսկսած են, հինգ տարուան դադարէ մը վերջ։ Դամբարանի շինութիւնը աւարտած ըլլալով, մօտ օրէն կը սկսի պատուանդանի շինութիւնը եւ յուշարձանի զետեղումը կը կատարուի՝ հաւանաբար մինչեւ Հոկտեմբերի սկիզբները։ Ի դիմաց Յանձնախումբի՝ Բ. Տէօվլէթեան

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ որոշման համաձայն, յառաջիկայ Հոկտեմբերին ընդհ. ժողովի համար պիտի ընտրուին 666 պատգամաւորներ, — մէկ երեսփոխան իւրաքանչիւր 60.000ի համար։ Քուէարկուներուն տարիքը, այր թէ կին, 21ի փոխարէն պիտի ըլլայ 20, ընտրելիներուն տարիքը՝ 25ի փոխան 21։ Պիտի քուէարկեն նաեւ զինուորները, իրաւունք մը որ մերժուած էր մինչեւ հիմա։ Ընտրութիւնը պիտի ըլլայ համեմատական սկզբունքին վրայ։ Կը կարծուի թէ կառավարութիւնը պիտի համաձայնի այս որոշումներուն։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Փլիմութի առջեւ, զրահաւորի մը մէջ տեսակցելով Անգլիոյ Թագաւորին հետ, մեկնեցաւ Ամերիկա։

ՃԱՓՈՆԷՆ հասած վերջին լուրերը կ՚ըսեն թէ երկիրը աննախընթաց աղէտի մը առջեւ կը գտնուի։ Պատմութեան ամէնէն մեծ օդատորմիղը կը պատրաստուի մահացու հարուածը տալու։ Ամբողջ քաղաքներ կը վառին։ Առջի օր ալ 6000 թոն ռումբ ձգուեցաւ։

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՈՂՆԵՐԸ եթէ մէկ ամիսէն աւելի պիտի մնան, պէտք է ջնջեն իրենց արձանագրութիւնը եւ դրուին նոր վայրին մէջ։

Բացատրութիւն մը

ԽՄԲ.— Մարսէյլի Ազգ. Կեդր. վարչութենէն ստացած ենք հետեւեալ նամակը (յապաղած).—

Բացատրութիւն մը, որ վերջերս շատ ստիպողական դարձաւ։

Կաթողիկոսական ընտրութեան համար հարաւային Ֆրանսայի թեմն ալ հրաւէր ստացաւ եւ իր ժամանակին ընտրեց երկու պատգամաւորներ։ Տէր Եղիշէ քահանայ Մխիթարեան եւ Պ. Սարգիս Թէքեան։

Այս ընտրութիւնը իմաց տրուեցաւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին եւ Փարիզի Հայոց Կրօնական Ընկերակցութեան։ Այս վերջինս դիմում կատարեց նաեւ մեր պատգամաւորներուն վիզէի համար։ Հոս խօսքը տանք Փարիզի Կ. Ը.ի վարչութեան, որ կը գրէ իր 6 Յուլիս 1945, թիւ 1311 նամակով։

« Յունիսի սկիզբը տեղեկացանք թէ բոլոր վիզէները հասած էին։ Եթէ այս լուրը նամակով չհաղորդեցինք ձեզ, պատճառը այն էր որ, վախցանք թէ մի գուցէ թղթատարի հաւանական անկանոնութեան մը հետեւանքով մեր նամակը շատ ուշ կը հասնի ձեր ձեռքը։

« Մեր վարչութեան հրաժարեալ ատենադպիր Պ. Մալումեան յանձն առաւ հեռագրով ձեզ տեղեկութիւն տալ, որպէսզի ձեր երկու պատգամաւորները յունիս 4ին Փարիզ գտնուին, որովհետեւ անոնց մեկնումի օրը որոշապէս յայտնի չէր դեռ։ Յունիս 13ին միայն կրցան մեկնիլ։ Զարմանքով Թերթերէն իմացանք թէ, ձեր պատգամաւորները չեն կրցած մեկնիլ։ Արդեօք այդ հեռագիրը չէ՞ք ստացած»։

Քիչ մը վարը.—

« Ինչպէս քիչ մը վերը ըսինք, այդ պաշտօնը յանձնուած էր Պ. Մալումեանի եւ մէկ քանի օր վերջ, մեր վարչութեան կողմէ իրեն եղած հարցումի մը պատասխանելով, ըսաւ թէ պէտք եղածը կարգադրուած է։ Պատճառ մը չունէինք կասկածելու թէ այդ հեռագիրը ստացած չէիք»։

Ուրեմն, մեր զոյգ պատգամաւորները, իբրեւ պատուաւոր քաղաքացիներ արժանացած էին խորհրդային իշխանութեան անցագրին, Հայաստան մեկնելու համար։

Թերթերէն իմացանք Փարիզի պատգամաւորներուն մեկնումը։ Իսկ մենք տակաւին կը սպասենք ... հեռագրին։ Երբ վերադառնայ Պ. Մալումեան, անշուշտ հաշիւ պիտի ունենանք պահանջելու իրմէն։ (Դիւան)

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ (հին գանձումներ)

ՎԱԼԱՆՍ՝ Խաչատուրեան 200, Քիւփճեան 200, Տիրէճեան, Պօյաճեան, Մարտիրոսեան 750ական, Հայրապետեան 200, Քանեան 400, ՄԷՏՈՆ՝ Գօլանճեան 2000, ՓՕ՝ Աբրահամեան200, ՍԷՆ ԳԼՕՏ՝ Փափազեան 750, ԿՐԸՆՈՊԼԸ՝ Տոսիկեան 500, Ալիքեան 400, ԼԱՆՍԷՑ՝ Յակոբեան 400, ԳՈԼՈՄՊ՝ Իպրանեան 400, ՔԱՆ՝ Արապեան 750, Ուտուզեան 750, ԺՈՒԱՆ ԼԷ ՓԷՆ՝ Հազարեան 750, ՓԷՐԻԷՕ՝ Եաղուպեան 750, ՄՈՆԹՐԷՕՅ՝ Խրիմեան 750, Հավասեան 750, ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ՝ Մարկոսեան 750, ՔՈՆԹԷԼ՝ Գաբրիէլեան 400, ԺԻՎՈՐ՝ Սանճեան 750, ՔՐՈԶ՝ Կիւլեան 400, ՆԻՍ՝ Երամեան 750, ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ՝ Ադամեան 200, ՍԷՆ ԺԵՐՄԷՆ՝ Կիւրիւնլեան 750, ՎԻԼՄՈՊԼԸ՝ Անդրէասեան 750, ՄՕՆԹՕՐԱՆ՝ Գալֆաեան 400, ԼԱԹՈՒՐ՝ Հայրապետեան 400, ՓՕ՝ Քոստիկեան 750, ՔԼԱՄԱՐ՝ Տիկին Տամլամեան 750, ՆԱՆԹԵՐ՝ Հիւրմիւզեան 750, ԼԻՈՆ՝ Աղաճանեան 400, Թադէոսեան 200, Պասմաճեան 750, ԱՐՔԷՕՅ՝ Ճորճեան 200, ԼԱ ՍԷՅՆ՝ Կարապետեան 750, ՇԱՄՊԻՑԷ՝ Ղարիպեան 750, ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ՝ Զօրեան 270։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՄԵԾ ԺՈՂՈՎ

Օգոստոս 5ին, ժամը 16ին, Parc de Sceauxի մէջ, նախագահութեամբ EDOUARD DEPREUXի, Délégué à l'Assemblée Consultative, Maire de Sceaux, **Orateurs.**— ANDRÉ LE TROQUER, Président du Conseil Municipal de Paris, et LEON BLUM, Directeur Politique du «Populaire».

Մէթրօ.— Ligne de Sceaux. Իջնել Sceaux կամ Parc de Sceaux։

Le Gérant : H. AGONEYAN

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Dimanche 5 Août 1945 Կիրակի 5 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4471-Նոր շրջանի թիւ 100 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

«ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ»

Միջազգային ժամուլը նորէն երկունքի մէջ է, երեւան հանելու համար Փոցտամի ժողովին գաղտնիքները:

Ճիշդ է, պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կը բռնէ ամբողջ մէկ էջ, թերթերու նախկին ծաւալով: Բայց, հանրային կարծիքը շատ բան չի հասկնար այդ յայտարարութենէն:

Այս կարգի զեկոյցները ընդհանրապէս կը հրատարակուին շատ բան չըսելու համար: Ամէն պարագայի մէջ, անոնք արտաքին երեւն են ահաւոր թնճուկներու, որոնք պիտի բացուին ժամանակի ընթացքին:

Այդ է պատճառը որ, պաշտօնական զեկոյցը բառ չի պարունակեր որոշ խնդիրներու մասին, կամ քսուելով կ՚անցնի:

Այսպէս, բացորոշ են Գերմանիոյ մասին տրուած որոշումները: Չորս Դաշնակիցները միասնաբար եւ տիրաբար պիտի կառավարեն պարտուած երկիրը, զայն վերածելու համար զինաթափ եւ թեւաբեկ միութեան մը: Պիտի քանդուին կամ յաղթականներուն միջեւ բաժնուին այն բոլոր հաստատութիւններն ու հարստութիւնները, մեքենաներն ու գործարանները որ կրնան ծառայել ռազմական պատրաստութեանց: Ոչ բանակ, ոչ նաւատորմ, ոչ օդանաւ: Ոչ ալ որ եւ է ճարտարարուեստ, որ օրուան կեանքէն, խաղաղ գործունէութենէն ուրիշ բանի կրնայ ծառայել:

Յաղթականները պիտի ղեկավարեն ոչ միայն պարտեալ ժողովուրդին քաղաքական եւ տնտեսական կեանքը, այլ եւ պիտի մշակեն անոր միտքն ու սիրտը, հականեխելու, իրենց բառով՝ «հականացիացնելու» համար:

Միեւնոյն ատեն պիտի թեւատեն զայն՝ աշխարհագրութեամբ: Արդէն իսկ ամբողջ տարածութիւններ կցուած են դրացի երկիրներու, մասնաւորապէս արեւելեան սահմանին վրայ: Զեկոյցը կ՚ըսէ թէ կարգ մը սահմանագծումներ առժամեայ են: Բայց, փորձառաբար գիտենք որ «առժամեայ»ները յաճախ աւելի տեւական են քան ինչ որ մնայուն կը համարուի:

×

Ամիսներէ ի վեր կ՚ըսէին թէ սահմանային հարցերը պիտի կարգադրուին հաշտութեան ժողովին առջեւ: Պաշտօնական զեկոյցն ալ կը հաստատէ այդ պարագան, որ մասնաւորապէս անգլիական տեսակէտ մըն է:

Թերեւս այս նկատումով է որ, զեկոյցը լռութիւն կը պահէ, օրինակ, ռուսական պահանջներու (Կարս - Արտահան - Տարտանէլ) եւ Սուրիա - Լիբանանի մասին»:

Քիչ անդին պիտի կարդաք լուր մը, որուն համաձայն Երեք Մեծերը համաձայնած են որ Ռուսիա ետ ստանայ Կարսի եւ Արտահանի շրջանները, եւ տիրական դեր կատարէ Նեղուցներու հսկողութեան մէջ:

Եթէ այս լուրը ճիշդ է, կը նշանակէ թէ Խ. Միութիւնը եւ Մ. Նահանգները համակերպած են անգլիական տեսակէտին, այս կարգի խնդիրներուն վերջնական լուծումը ձգելով ուղղակի բանակցութեանց կամ Հինգերու Ժողովին: Մանաւանդ որ, Անգլիոյ դահլիճը նոր կազմուած ըլլալով, ընկերվարական վարչապետը ժամանակի կը կարօտի, զանոնք ուսումնասիրելու համար:

Հասարակ մահկանացուներուն համար դժուար է ճեղքել «աստուածներու գաղտնիքները»: Ժամանակն է որ պիտի բանայ զանոնք, մասամաս, կատարուած իրողութիւններով: Կամ նոր ընդհարումներով:

Իսկ Հայկական Հարցը: Միայն սահմանային սրբագրութեամբ, Կարս - Արտահանո՞վ պիտի լուծուի:

Ձենք ուզեր պաղ ջուր լեցնել վառ երեւակայութեանց վրայ: Բայց, տրամադրելի տեղեկութիւնները բան չեն խօսիր այդ մասին: Գոնէ առ այժմ: Գաղտնիքներուն գաղտնիքը:

Ուրեմն մենք ալ ստիպուած ենք սպասել: Անշուշտ ոչ թէ բազկատարած աղօթելով, այլ շարունակ արծարծելով, համաձայն արդիական պահանջներու: Առանց ոտքերը դետնէն կտրելու: Եւ հետապնդելով բուն հասցէն,— Մոսկուա:

Երբ ամբողջ երկիրներ կ՚անդամատուին եւ միլիոնաւոր ժողովուրդներ տեղահան կ՚ըլլան Երեքներու կամքով, Անդարա՞ն է որ պիտի կասեցնէ թափը: Արդարութեան թափը:

Շ.

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲ.— Վերջերս թարգմաներ էինք Մարսէյլի մեր ընկերվարական բարեկամ Marius Bogiի ջերմագին տողերը՝ հայ տարագիր բազմութեան իրաւունքի մասին, l'Espoirի մէջ:

Մեր պաշտօնակիցը Յուլիս 29ի թիւով հրատարակած է նոյնքան եղբայրաշունչ գրութիւն մը, նոյն ընկերոջ ստորագրութեամբ: Ահաւասիկ թարգմանութիւնը.—

Վերջին յօդուածս մեր թերթին՝ «l'Espoir»ի մէջ այն տաժանելի, երկդիմի կացութեան մասին ուր կը գտնուի մեր երկրին հայ գաղութը, ինծի արժեց երախտագիտութեան եւ համակրանքի ապացոյցներ մեր Ընկերվարական Մեծ Կուսակցութեան համար, որ կը հետաքրքրուի ազգային թէ միջազգային բոլոր տմարդի եւ ոչ - արդար կացութիւններով:

Վերջերս պատեհութիւն ունեցայ ներկայ ըլլալու, մեր ընկերներէն F. Bernardıի, քարտուղար շրջանային վարչութեան, J. Masseի, քարտուղար 12րդ մասնաճիւղին եւ կուսակցութեան ուրիշ բազմաթիւ անդամներու հետ, հայ ընկերվարականներու կողմէ ի պատիւ մեզի սարքուած երեկոյթի մը, Պոմոնի մէջ: Այս առթիւ հաստատեցաւ թէ՝ մեզի հանդէպ եղած բարեկամութեան վեհանձն եւ անկեղծ արտայայտութենէն զատ, այս ընկերվարական սիրտերուն մէջ կը դարբնուի յոյսի շող մը:

Եւ խելքի մօտ, նոյնիսկ շատ բնական է այս, որովհետեւ այս մարդիկը, այս կիները, այս երիտասարդներն ուերիտասարդուհիներն ալ կը պատկանին երկրի մը որ ունի, ինչպէս մերինը, ազգային պատմութիւն մը, կազմուած՝ տառապանքներով, զոհողութիւններով, պայքարով ու փառքով:

Մարդիկ մեռած են որպէսզի ապրի Հայաստանը, ինչպէս մեռաւ Ժոռէսը որպէսզի ապրին Ֆրանսան եւ ընկերվարական Միջազգայինը: Այդ զոհերուն մէջ յիշենք ընկերվարական յեղափոխական երեսփոխաններ Զօհրապը, Վարդգէսը, Հ. Պօյաճեանը, Գ. Խաժակը, Ս. Մինասեանը, հրապարակագիր Զարդարեանը եւ դեռ շատեր որ հայ ժողովուրդին պատիւն ու փառքն էին:

Այս ժողովուրդը, որ կրցած է միշտ եւ ամէն տեղ պահել քաջարի անցեալի մը բարքերը եւ սովորութիւնները, քանի որ արժանի հանդիսացած է Ժան Ժոռէսի, Ֆրանսի տը Փռէսանսէի, Փիէռ Քիյեարի միջամտութեանց՝ Ֆրանսական խորհրդարանին մէջ, պահանջելու համար իրենց անկախութիւնը եւ ապրելու իրաւունքը, ինչպէս բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդները, այս փոքր երկիրը որ մեծ ժողովուրդ մըն է իր քաջութեամբ եւ եռանդով, 1914էն իսկ ցոյց տուաւ իր բովանդակ բարեկամութիւնը Ֆրանսայի, որովհետեւ զայն կը նկատէր ջահը քաղաքակրթութեան: 1914էն իսկ, Փորթ Սայիտի մէջ եւ ամէն կողմէ Օտար Լեգէոնի մէջ էր որ կազմուեցան հայ ցեղէ զօրագունդեր, ինչպէս 1939ին, պայքարելու համար մեր սահմաններուն վրայ համախմբուած Նացի հորդաներուն դէմ:

Հետեւաբար, այս բոլոր պատճառներով, դրեցի թէ հարկ է որ Ֆրանսան օրինական կանոնադիր մը հաստատէ այս բոլոր հայրենազուրկներուն համար, թէ բացարձակապէս պէտք էոր մեր երկիրը իր հասարակութեան անդամ ճանչնայ բոլոր այն օտարականները որոնք իրենց կուրծքը եւ արիւնը տրամադրեցին, երբ Ֆրանսան արշաւանքի ենթարկուած էր, ինչպէս եւ գաղտնի գործունէութեան շրջանին եւ ազատագրութեան պայքարներուն մէջ:

Ես յոյս ունէի մեր կուսակցութեան վրայ, պաշտպանելու համար այսքան ազնիւ դատ մը: Եւ այդ յոյսը իրականացաւ, քանի որ Խորհրդակցական Ժողովին ընկերվարական խմբակցութիւնը պահանջած է հազմական կանոնադիր մը (Statut) Ֆրանսա բնակող օտարականներուն համար եւ հպատակ արձանագրել մեծ մաս մը, ինչպէս եւ բարեփոխել ներկայ օրէնքը: Ասիկա կ՚ապացուցանէ թէ մեր ընկերվարական կուսակցութիւնը մասնաւորապէս կը զբաղի այն խնդիրներով որոնք անարդար եւ տմարդի կը թուին:

Այն պահուն երբ Երեք Մեծերը ժողով գումարած են Փոցտամի մէջ եւ երբ ուրիշ Մեծեր ալ ապահովաբար պիտի միանան անոնց, մենք, ընկերվարականներ, ջերմապէս կը մաղթենք որ Ատլանտեանի Դաշինքին, Եալթայի եւ Սան Ֆրանչիսկոյի խորհրդաժողովներուն մասնակցող բոլոր պետութիւնները յետոյ տրամադիր ըլլան ժողովուրդ մը իր սեփական երկրին, ամենակատարեալ անկախութեան մէջ վերապրեցնելու:

Հայաստանը պէտք է ոտքի կանգնի եւ ապրի ինչպէս միւս բոլոր պետութիւնները: Ան արժանի է ատոր: Պատճառ չկայ որ ուրիշ կերպ ըլլայ, որովհետեւ Արդարութիւնը եւ Ազատութիւնը պէտք է յաղթանակեն:

MARIUS BOGI

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՓՈՑՏԱՄԻ ԺՈՂՈՎԻՆ ՇՈՒՐՋ

Երեքները համաձայնա՞ծ են Կարս-Արտահանի մասին

Երէկ հրատարակած էինք Երեք Մեծերու ժողովին որոշումներուն հիմնական մասերը, համաձայն պաշտօնական զեկոյցին: Շատ մը կէտեր ըսի - ըսածներու տեղի տուած ըլլալով, նախագահ Թրումըն անմիջապէս յայտարարեց թէ որ եւ է գաղտնի համաձայնութիւն չէ գոյացած:

Ինչպէս կ՚երեւայ, կարգ մը խնդիրներ քննուած եւ յետաձգուած են Հինգերու ժողովին, որ պիտի գումարուի Լոնտոնի մէջ: Այդ խնդիրները գլխաւորաբար կը վերաբերին սահմանային փոփոխութիւններու: Ապահովաբար խօսուած է նաեւ Մոսկուայի պահանջներու մասին,— Կարս - Արտահան, Նեղուցներ եւն.: Պաշտօնական զեկոյցը որ եւ է ակնարկ չի պարունակեր այս մասին, բայց երէկ տեղական թերթ մը հետեւեալ հեռագիրը կը հրատարակէր Ուաշինկթընի թղթակցէն.—

Ուաշինկթընի մէջ կը կարծեն թէ գոհացում տրուած են ռուսական պահանջները Լեհաստանի սահմանագլուխի մասին Օտէրի վրայ, մէջն ըլլալով Շթէթինը, ինչպէս եւ թրքական հարցին վերաբերեալ պահանջները: Ռուսեւթուրք նոր բանակցութեանց առթիւ, պիտի հաղորդուի Անգարայի թէ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ ԵՐԵՔ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՒԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ԵՆ: ԱՅԴ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆ, ՌՈՒՍԻՈՅ ՊԻՏԻ ՅԱՆՁՆՈՒԻՆ ԿԱՐՍԸ ԵՒ ԱՐՏԱՀԱՆԸ, ԻՆՉՊԷՍ ԵՒ ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՀՍԿՈՂՈՒԹԻՒՆԸ: Կ՚ըսուի թէ Թրիէսթէն միջազգային քաղաք պիտի դառնայ:

× Ֆրանսական թերթերը առ հասարակ վերապահ են Փոցտամի որոշումներուն առթիւ, թէեւ գոհունակութեամբ կ՚արձանագրեն կարգ մը պարագաներ: Ֆրանսական տեսակէտով, շահ կը նկատուի Ֆրանսայի մասնակցութիւնը Հինգերու Խորհուրդին եւ Հաշտութիւններու Յանձնախումբին: Յետոյ, գոհունակութիւն կը պատճառեն Գերմանիոյ համար սահմանուած խիստ եւ անողոք տնօրինութիւնները: Բայց, միւս կողմէ դիտել կուտան թէ Երեքներու ժողովը պիտի շարունակուի, թէ բացորոշ վճիռներ չեն տրուած հատուցումներու մասին: Դժգոհ են մանաւանդ անոր համար որ կը պահուի Գերմանիոյ միութիւնը:

Խորհրդային մամուլը — եւ Փարիզի մէջ ալ «Իւմանիթէ»ն — շատ գոհ կ՚երեւան ժողովին արդիւնքէն, մասնաւորապէս ծափահարելով Երեք Մեծերուն սերտ գործակցութիւնը՝ ապահովելու համար աշխարհի խաղաղութիւնը: Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն ալ իր վերջին նիստին մէջ մասնաւոր գոհունակութեամբ ողջունեց տրուած որոշումները, «ջնջելու փաշականութեան հիմերը Գերմանիոյ մէջ»:

Խորհրդակց. ժողովի փակումը

Խորհրդակցական ժողովը ուրբաթ օր փակեց իր նստաշրջանը, տեսակ մը խորհրդարանի դեր կատարելով երկու տարի, Ալժէէն Փարիզ: (Ժողովը նշանակովի ըլլալով, չէր կրնար հսկողութիւն կատարել կառավարութեան վրայ): Նոր խորհրդարանը կամ Սահմանադիր ժողովը պիտի ընտրուի Հոկտեմբերին:

Ժողովը միաձայնութեամբ քուէարկեց բանաձեւ մը որ կը պահանջէ ազգայնացնել կազը եւ ելեկտրական ուժը: Փակման առթիւ ճառ մը խօսելով, զօր. տը Կօլ գնահատեց կատարուած աշխատանքները, հակառակ կարգ մը անհամաձայնութեանց, եւ շեշտեց թէ այժմ «ազգը ձեռք պիտի առնէ իր ճակատագիրը: Վերջացնելով հանդրուան մը, ազգը այժմ կը մտնէ նոր հանդրուանը, վճռականը, զոր ամէնքս միասին պատրաստեցինք եւ ուզեցինք աւելի քան հինգ տարիէ ի վեր»:

× Նախարարական խորհուրդը վաւերացուց ելմտական նախարարին պատրաստած օրէնքը՝ ազգ. համերաշխութեան եւ հարստացման տուրքերու մասին: Կառավարութիւնը հաւանութիւն յայտնեց Խորհրդակցական Ժողովի կարգ թելադրութեանց, որոնց համաձայն դրամագլուխի տուրքին համար ամուրիները պիտի զեղչեն 200 հազար, ընտանիքները 400.000 ֆրանք: (Նախարարին սկզբնական ծրագիրը տուրքէ ազատ կը համարէր 150.000 ֆրանք ամուրիներու, 300.000 ընտանիքներու համար):

× Խորհրդակցական ժողովը պահանջեց խզել յարաբերութիւնները Սպանիոյ հետ:

ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ԵՒ Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԽՆԴԻՐԸ

(Համաձայն Ս. Դ. Սազանովի յուշերուն)

Ցարական Ռուսիոյ արտաքին գործերու նախարար Ս. Դ. Սազանովը 1927ին Փարիզի մէջ հրատարակած իր «Յուշեր»ու X գլխուն մէջ խօսելով Նեղուցներու եւ Կ. Պոլսոյ մասին, մանրամասնօրէն կը պատմէ թէ որպիսի դժուարութիւններով յաջողեցաւ առաջին համաշխարհային պատերազմի օրերուն համոզել Պետրոգրատի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները, դէթ սկզբունքով բանակցութիւններ սկսիլ իրեն հետ, այդ շատ կարեւոր հարցի մասին: Ստանալով անոնց համաձայնութիւնն այդ խնդրի մասին, զեկուցում կուտայ ցարին, Նիկոլա Բ.ի: «Եւ կայսրը իմ զեկուցումս Նեղուցներու մասին, ինչպէս կը սպասէի ունկնդրեց մեծ հաճոյքով, զոր արտայայտեց հետեւեալ անմոռանալի բառերով. «Ես ձեզ պարտական եմ իմ կեանքի լաւագոյն օրով»:

Քանի մը էջի մանրամասնութիւններէ վերջ, Սազոնովը հետեւեալ ձեւով կը պատմէ եղելութիւնը:

— «Հետզհետէ Ռուսաստանի՝ Նեղուցներուն եւ Կ. Պոլսոյ տիրապետելու խնդիրն անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց գիտակցութեան մէջ այնչափ հասունացաւ որ, ես արդէն կարող էի 1915 Մարտ 17ին ուղարկել Լոնտոնի եւ Փարիզի ռուսական դեսպաններուն հետեւեալ բովանդակութեամբ հեռագիր կազմուածմանակցութեամբ Սըր Ճօրճ Պըքէնըընի, (անգլ. դեսպան).— «Վերջին դէպքերու ընթացքը Ն. Վեհափառութիւն Նիկոլա Բ. կայսրը բերաւ այն համոզման թէ Կ. Պոլսոյ եւ Նեղուցներու հարցը պէտք է վերջնապէս լուծուի համաձայն Ռուսիոյ դարաւոր ձգտումներուն: Որ եւ է լուծում, որ ռուսական կայսրութեան կազմի մէջ չի մտցներ Կ. Պոլիս քաղաքը, Վոսփորի արեւմտեան ափը, Մարմարա ծովն ու Տարտանէլը, ինչպէս եւ հարաւային Թրակիան, Էնոս-Միդիայի գծով — պիտի ըլլայ բոլորովին անբաւարար: Նմանապէս ռազմական տեսակէտներով Ասիական ծովափի մէկ մասը, որ կը գտնուի Վոսփորի, Սաքարիա գետի եւ Իզմիթի ծոցի այն կէտի միջեւ, որ կ'որոշուի, Իմպրոս եւ Թենետոս կղզիները պէտք է անպայման միացուին կայսրութեան: Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի առանձին շահերն յիշեալ շրջաններուն մէջ ճշդիւ պիտի նկատի առնուին: Կայսերական կառավարութիւնն յոյս ունի, որ վերոյիշեալ տեսակէտները երկու դաշնակից պետութիւններու կողմէ բարեացակամ ընդունելութիւն կը գտնեն: Այդ նոյն կառավարութիւնները, իրենց կարգին, կարող են յոյս դնել կայսերական կառավարութեան բարեացակամ վերաբերմունքի վրայ իրենց ցանկութիւններու իրականացման պարագային, Թուրքիոյ այլ շրջաններու մէջ կամ անոր սահմաններէն դուրս»:

... «Մեզ համար, կը շարունակէ Սազոնով, կարեւոր էր նաեւ ռուսական իշխանութիւնը տարածել Փոքր-Ասիոյ այն մասին վրայ, որ սահմանակից էր Անդրկովկասին եւ որ իր ազգաբնակչութեան տեսակէտից շատ փոքր մասով թրքական էր: Այդ երկիրն անդադար ասպարէզ կը հանդիսանար ապստամբութեանց, որոնք կը զսպուէին չտեսնուած ու չլսուած անգթութիւններով: Հայոց վիլայէթներու նշանակութեան մասին մեր Անդրկովկասի հանգստութեան եւ բարգաւաճման համար ես արդէն խօսած եմ, երբ կը խորհէի բարենորոգումներ մտցնել այդ գաւառներուն մէջ ուր կ'ապրէր Թուրքիոյ համարեա թէ ամենաթշուառ քրիստոնեայ ժողովուրդը»:

... «1915ի ամբողջ Մարտ ամիսը անցաւ Պետրոգրատի, Լոնտոնի եւ Փարիզի միջեւ բանակցութիւններ վարելով Նեղուցներու եւ Կ. Պոլսոյ մասին: Այդ բանակցութիւնները կ'ընթանային շատ բաւարար, թէեւ ոչ հաւասար քայլերով, ըստ որում Անգլիան դաշնակից Ֆրանսայէն առաջ կ'անցնէր: Տելկասէն չէր կրնար գիտակցիլ թէ Ռուսիոյ պահանջն արդար էր եւ թէ հասեր է ժամը վերջ տալու այն քաղաքականութեան, որով 170 միլիոն մեծ եւ բարեկամ պետութիւնը դատապարտուած էր ծուղակի մէջ գտնուելու, որմէ ելքի հնարաւորութիւն չունէր, մինչդեռ անոր թշնամիներուն համար ճամբան բաց էր:

.. 27 Մարտին անգլ. դեսպանը յանձնեց ինձ յուշագիր մը զոր կազմած էր Լոնտոնէն տրուած հրահանգներու հիման վրայ եւ որ կը հաստատէր թէ անգլիական կառավարութիւնը համաձայն է Ռուսաստանին միացնել Նեղուցներն ու Կ. Պոլիսը, պայմանաւ որ պատերազմը շարունակուի մինչեւ իր յաղթական վախճանը եւ Մեծ Բրիտանիան եւ Ֆրանսան իրականացնեն իրենց ցանկութիւններն ի հաշիւ Օսմ. պետութեան եւ «քանի մը շրջաններու որոնք անոնցմէ դուրս կը գտնուին»:

« ... Անգլիական յուշագրի մէջ յիշուած ցանկութիւններու կարգին կային նաեւ հետեւեալները.— 1. Կ. Պոլսոյ մէջ հիմնել ազատ նաւահանգիստ մը ապրանքներու պահեստի եւ առաքման համար դէպի Փոքր Ասիա եւ հարաւ. արեւելեան Եւրոպա, բացի Ռուսաստանէն: 2. Արաբիան եւ մահմէտականութեան սրբազան վայրերը ձգել որ եւ է անկախ մահմեդական իշխանութեան: 3. Պարսկաստանի չէզոք գօտին ենթարկել անգլիական ազդեցութեան, 1907ի ռուսեւանգլիական համաձայնութիւնը փոփոխութեան ենթարկելով: Լոնտոնի կառավարութեան այս բոլոր պահանջներուն, ինչպէս եւ այն բոլորի որոնց մասին ցանկութիւն յայտնեց Պ. Փալէօլոկ (ֆրանս. դեսպան) Սուրիան եւ Կիլիկիան Ֆրանսայի ձգելու համար, — ռուս կառավարութիւնն իր համաձայնութիւնը տուաւ: Մեր Դաշնակիցներու ի հաշիւ Օսմ. պետութեան ձեռք բերած հողերու սահմաններու ճշդումը եւ գծումը տեղի ունեցաւ աւելի ուշ անձնական բանակցութիւններու ընթացքին իմ եւ անոնց ներկայացուցիչներուն՝ Սըր Մարկ Սայքսի եւ Պ. Փիքոյի միջեւ:

«1916 Ապրիլին այդ բանակցութիւնները վերջացնելէ ու Երրեակ Համաձայնական պետութեանց իւրաքանչիւր անդամի ցանկութիւնները պարզելէ վերջ, ես յայտնեցի նամակով Պետրոգրատի դաշնակից ներկայացուցիչներուն կայսերական կառավարութեան հաւանութիւնը, որ Անգլիոյ կցուին Միջագետքը, իսկ Ֆրանսային Սուրիան եւ Կիլիկիան, այն պայմանով, որ Ռուսաստանն ալ ձեռք բերէ Փոքր Ասիոյ մէջ Էրզրումը, Տրապիզոնը, Վանը եւ Պիթլիսը մինչեւ Սեւ Ծովի ափի այն կէտը, որ պիտի որոշուէր նոր սահմանները գծելու միջոցին: Քիւրտիստանի այն մասը, որ կը գտնուի Վանէն եւ Պիթլիսէն դէպի հարաւ նոյնպէս պիտի անցնէր Ռուսաստանին, որոնց փոխարէն Ֆրանսան Փոքր Ասիոյ մէջ կը ստանար բաւարար հողամաս Խարբերդ քաղաքով: Ահաւասիկ ընդհանուր գծերով այն համաձայնութիւնը, որին յանգեցաւ ռուս կառավարութիւնը Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի լիազօրներու հետ 1916ին: Ռուսաստանը շնորհիւ իր ներքին ահաւոր յեղաշրջումին, ոչ միայն նոր հողեր ձեռք չբերաւ, այլ եւ կորսնցուց բաւականաչափ հիներէն»:

Սազանովի յուշերէն թարգմանելով հայ հասարակութիւնը հետաքրքրող էջերը, կը տեսնենք որ Թուրքիան, այդ «Հիւանդ մարդը», հարիւրաւոր տարիներ շարունակ իր քստմնելի եւ անլուր գազանութիւններով զբաղեցուցած է Եւրոպայի բոլոր պետութեանց դիւանագէտները եւ միշտ ալ զերծ մնացած պատասխանատուութենէ, շնորհիւ այդ նոյն պետութիւններու մրցակցութեան: Առաջին համաշխարհային պատերազմին վերջապէս կը հնչէ ճակատագրական ժամը: Եւրոպայի երեք մեծ պետութիւնները համաձայն են, վերջ տալ «Հիւանդ մարդու» պետութեան եւ բաժան-բաժան կ'ընեն անոր «հանդերձները»... Եւ ո՞վ հրաշք ... յանկարծ Ռուսաստանի մէջ կը ծագի ահաւոր յեղաշրջում մը,— ռուսական մեծ յեղափոխութիւնը, որ նորէն հոգի կը ներշնչէ այդ «կենդանի դիակին»: «Հիւանդ»ը ոչ միայն ետ կ'առնէր Ռուսաց յաղթական բանակի 1915—1916 թուականներուն նուաճած հայկական նահանգները, այլեւ կը գրաւէր Սարիղամիշի, Կաղզուանի, Կարսի եւ Իգտիրի շրջանները...

Այսպիսով ռուսական 1917ի մեծ յեղափոխութիւնը տալով Ռուսահայութեան ինքնավար Հայաստան, անուղղակի մահացու հարուած կը հասցնէր Թրքահայաստանի դատին եւ ակամայ կը զրկէր Թրքահայութիւնը, զայն ձգելով հայրենազուրկ եւ ցրուելով ի սփիւռս աշխարհի, իբրեւ օտարական եւ փտարանդի:

Տեղի կ'ունենար մեծ անարդարութիւն մը, սակայն դարմանելի անարդարութիւն:

Եւ այդ դարմանողը պիտի հանդիսանայ մեր այժմեան Խորհրդային Հայաստանը:

Սա մեր Թրքահայ եղբայրներու արդար եւ անվիճելի իրաւունքն է: Այս կը հաստատեն նաեւ վերոյիշեալ պատմական փաստաթղթերը:

ԱՐՍԷՆ Ա. ՔԱՀ. ՍԻՄԷՈՆԵԱՆՑ

ՓՇԱԹԵԼԵՐՈՒ ԵՏԵՒԷՆ

ՄԻ՛ՇՏ ՔԵԶԻ ՀԵՏ...

Բոստ՛ր հայեացքով, քրնքո՛յշ, ընտանի՛,
Դէմքըս ես կանգած, ահա՛, կը տեսնեմ,
Կը խօսիս ինծի, կը խօսիմ քեզի,
Ու սիրտըս կ'ուռի խանդով մը վսեմ ...

Հեռու չեմ քեզմէ, եւ ո՛չ դու ինձմէ,
Կարօտած հոգիս մի՛շտ քեզ հետ կ'ապրի,
Ե՛ւ տիւ, եւ գիշեր պատկերդ ոսկի,
Կը դիտեմ խո՛ր-խո՛ր, որպէս հայելի՛...

Ամէ՛ն ժամ քեզ հետ, ամէ՛ն մի վայրկեան,
Ձայնըդ կը լսեմ քրնքո՛յշ, գովակա՛ն,
Հըպանքըդ կը զգամ, շունչըդ կ'ըմբոշխնեմ
Եւ աչքերուդ խո՛ր նայուածքը վսեմ...

Հեռու եմ քեզմէ, բայց միշտ քեզի հետ,
Հոգիս մշտատեւ յոյզերով կ'ապրի,
Ցիշատակներ խո՛ր, կարօտներ արի,
Եւ երգե՛ր, երգե՛ր քաղցր, խնկելի...

Քեզի հետ եմ միշտ ու քեզմով անշէջ,
Կը զքաղի սիրտըս պահերով անվերջ,
Ու տըրտմաշաղախ շունչով մ'երերուն
Քեզ կ'արտասանեմ այս լերկ օրերուն...

Stalag XI A, 1942 Յուլիս — ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

ԽՄԲ.— «Սովետական Հայաստան»էն կ'արտատպենք հետեւեալ յօդուածը, բացառաբար անփոփոխ պահելով լեզուն, իբրեւ վաւերագիր.—

Մանուկ Աբեղեանի անուան Գրականութեան Ինստիտուտի Գրական Թանգարանը Սովետական Հայաստանի կուլտուրական ամենահետաքրքիր օջախներից մէկն է: Այստեղ է կենտրոնացած հայ դասական եւ ժամանակակից գրականութեան վերաբերող ձեռագիր ամբողջ ժառանգութիւնը՝ սկսած 19րդ դարից: Այնտեղ, ուր վերջանում է Մատենադարանը, մեր հնագոյն գրականութեան այդ գանձարանը, այնտեղից էլ սկսում է գրական թանգարանը:

Գրական Թանգարանը Սովետական կարգերի ծնունդ է: Մինչեւ ռեւոլուցիան (յեղափոխութիւն) հայ գրողների արխիւները, նրանց ձեռագիր գործերը պահպանւում էին կամ մասնաւոր անձանց մօտ, կամ թէ կուլտուրական հիմնարկներում, դպրոցներում եւայլն: Միայն պետական Գրական Թանգարանն ի վիճակի եղաւ ոչ միայն ապահով պայմաններ ստեղծել դրանց անկորուստ պահպանման համար, այլ եւ գիտական հիմքերի վրայ դնել այդ պահպանումը: Թանգարանի կազմակերպումից յետոյ սկսուեց հայ գրողների, գրական գործիչների թողած ձեռագիր ժառանգութեան սիստեմատիկ եւ պլանաչափ հաւաքումն ու կենտրոնացումը:

Գրական Թանգարանը հիմնադրուել է 1922ին: Այդ ժամանակ նա գեղարուեստական, ազգագրական եւ հնագիտական բաժինների հետ միասին կազմում էր պետական Կուլտուրական Պատմ. Թանգարանի մի մասը: Թանգարանի հիմնադրման գործում մեծ վաստակ ունի Փիլոլոգիական (բանասիրական) գիտութիւնների դոկտոր Երուանդ Շահազիզը: Նրա բերած Նալբանդեանի, Պատկանեանի արխիւներով, Նոր Նախիջեւանին վերաբերող նիւթերով է հիմնադրուել այդ բաժինը: Հետզհետէ բաժինը կարողանում է ձեռք բերել բազմաթիւ ձեռագրեր, փաստաթղթեր եւ նամակներ Մատենադարանից, Պետական Համալսարանից, Լուսժողկոմատից եւ զանազան անձնաւորութիւններից: Այնպէս որ մի տասնեակի ընթացքում ձեռագրերի զգալի հարստութիւն է կուտակւում: 1935 թուից Կուլտուր-Պատմական թանգարանից գրական սեկտորն (բաժին) սկսում է գոյութիւն ունենալ արդէն որպէս ինքնուրոյն միաւոր, առանձին թանգարան, որի փաստաթղթերի թիւր այժմ հարիւր հազարներով է հաշւում:

Դառնալով կուլտուրական մի առանձին հաստատութիւն, Գրական Թանգարանը խոշոր աշխատանք է ծաւալում յատկապէս արխիւային նիւթերի յայտնաբերման, նրանց հաւաքման բնագաւառում: Հետզհետէ նա այնքան է մեծանում եւ հարստանում, որ հիմք է հանդիսանում ստեղծելու երկու նոր թանգարանային միաւորներ՝ Թատերական Թանգարանը եւ Ռ. Մելիքեանի անուան երաժշտական Կաբինետը, նրանց տրամադրելով հայ երաժիշտների եւ դերասանների գործերը, այդ թւում Ադամեանի, Սիրանուշի, Վրոյրի, Աբէլեանի, ապա նաեւ Զուհաճեանի, Բրուտեանի, Կոմիտասի, Եկմալեանի, Կարա-Մուրզայի, Սպենդիարովի գործերն ու անձնական իրերը:

Իր գոյութեան այս 22 տարիների ընթացքում Թանգարանը կարողացել է հաւաքել եւ կենտրոնացնել մեր նոր, նորագոյն եւ ժամանակակից գրականութեանը վերաբերող շատ ու շատ փաստաթղթեր, որոնք չափազանց մեծ արժէք ունեն մեր գրականութեան գիտական ուսումնասիրութեան, մի ամբողջ շարք պրոբլեմների (հարցերի) բազմակողմանի եւ ճշգրիտ լուսաբանման համար: Գրական այդ օջախը իրօք անսպառ աղբիւր է հետազօտելու եւ հրապարակ հանելու հայ մտքի ողջ մշակոյթը: Միայն վերջին ինն տարուայ ընթացքում Թանգարանը ձեռք է բերել աւելի քան 400 անուն մեծ ու փոքր արխիւ, այդ թւում Գ. Սունդուկեանի, Ն. Տաղաւարեանի, Խ. Աբովեանի, Հ. Առաքելեանի, Յ. Յակոբեանի, Յովհաննէս Թումանեանի, Նար-Դոսի, Բ. Նաւասարդեանի, Ե. Շահազիզի, Խրիմեան Հայրիկի, Գ. Լեւոնեանի արխիւները, հարիւրաւոր թանկարժէք իրեր, լուսանկարներ, գեղարուեստական գործեր եւայլն:

Եթէ սրանց վրայ աւելացնենք նաեւ Նալբանդեանի, Պատկանեանի, Պռօշեանի, Աղայեանի, Յովհաննէսեանի, Տէրեանի եւ շատ ուրիշների մեծարժէք արխիւները, նրանց ձեռագրերը, սեւագրութիւնները, նամակները, լուսանկարները, պորտրէները, իրերը, գրքերը, անձնական գրադարանները, ապա հասկանալի կը լինի, թէ ինչպիսի մեծ հարստութիւն է կուտակուած Գրական Թանգարանում:

Յիշատակենք ամենից առաջ Սայեաթ-Նովայի ինքնագիր դաւթարը, որ մեր կուլտուրայի բացառիկ արժէք ունեցող մի գործ է: Սա մի ժողովածու է, ուր տեղ է բռնել երգչի ադրբէյջաներէն խաղերի մեծ մասը, գրուած հայատառ եւ վրացատառ եւ հայերէն խաղերի մի զգալի մասը գրուած վրացատառ: Այս դաւթարի ժառանգները տարիներ առաջ յանձնած են եղել Կովկասեան Գրողների Ընկերութեան Նախագահ Յովհ. Թումանեանին,

ՊՈՒՏ 'Մ ՄԻՏԱՂ

ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Անկախ Հայաստան ուզեցինք, մերժեցին:

Կիսանկախ Կիլիկիա մը ձեռք բերինք, խլուեցաւ: Հայկական Սջակի խնդրանք, չլսելու տուին: Մեր ունեցած Հայաստանով գոհացանք եւ ներգաղթ աղերսեցինք,— «երկիրը նեղ է» ըսին մեզի:

Բայց Հայը անճրկիլ չի գիտեր: Լոյս մը ծագեցաւ մեր մեծերուն գլխուն մէջ, կուտ հաւաքել՝ Հայ Ազգ. Տուն մը հիմնելու համար: Մտածեցին եւ գործի վերածեցին զայն:

Ահա՛ փառաւոր շէնք իր, Փարիզի պորտին վրայ, երկաթէ զոյգ դռներով, ներսը ընդարձակ բակ մը՝ ուր, կրնայ Հայոց ժողովուրդը խմբուիլ ու բարձրաձայն վիճիլ...

Սրահներ, սենեակներ, առատ եւ ընդարձակ: Ասկէ ետքը, մեր խնջոյքներուն մէջ փոխանակ «կեցցէ՛ Հայաստան»ի, կրնանք պոռալ «կեցցէ՛ Հայոց անկախ եւ անխտրական Տունը»....

Իբր հայ ժողովուրդի համեստ մէկ անդամը, կ'ուզեմ ես ալ քանի մը թելադրութիւն ընել այդ ծան օպտին, թէեւ մամոնայէ զուրկ եմ (կը խնդրեմ, որ ներողամիտ ըլլան հիմնադիրները).—

Ա.— Շէնքին վրայ քանի մը յարկ եւս աւելցնել, որպէսզի Հայոց բոլոր կազմակերպութիւնները կարենան իրենց ուրոյն խուցերը ունենալ հոն, օրինակ, կուսակցութիւնները՝ իրենց աջ եւ ձախ թեւերով զատ - զատ, կրօնական յարանուանութիւնները, թերթերու խմբագրութիւնները, բոլոր մշակութային միութիւնները, ինչպէս նաեւ «ես Հայ չեմ» ըսող, եւ ազգին դէմ դառնացածներու խմբակցութիւնները...

Բ. Վեց խոշոր սենեակներ, ամէն մէկը մեր վեց նահանգներու անուններով մկրտուած, իրենց քովնտի խուցերով՝ յատկացուելու համար նոյն գաւառներու եւ իրենց գիւղերուն Հայրենակցական Միութիւններուն....

Գ. Զրմաղ կամ ջրցանով (տուշ) զինուած սենեակ մը՝ ժողովներու մէջ գլուխը բռնկած վիճողները հանդարտեցնելու համար...

Դ. Զգաստարան մը, ուր նստին, «աղքատներն ալ խելք ունին», «Մեր ազգային կազմակերպութիւններու մէջ, անկուտի եւ համեստ մարդիկն ալ անդամ ըլլալու են»ի պէս ծթուած միտքեր յայտնողները, «անխտրական» բառին լուրջ արժէք տուողները եւ մանաւանդ՝ «խելք բռնած բանը գլխուն մէջ է» ըսողները: Անոնք հո'ն, այդ զգաստարանին մէջ, պէտք է սորվին թէ՝ խելքն ու արժէքը ոչ թէ գլխուն, այլ քսակին եւ աճպարարութեան մէջ են...

Ե. Առայժմ, քսանեակ մը պարապ սենեակներ պատրաստ ունենալու է, ի նախատեսութիւն հաւու ճուտերու պէս հաւկիթէ դուրս գալիք Միութիւններու...

Զ. Գէշ չըլլար, եթէ մատուռ մըն ալ կանգնեն հոն: Անո՞ւնը: Անշուշտ Ս. Փրկիչ:

Է. Բոլոր ժողովասենեակները հաստ պատերով եւ ամրափակ դռներով պաշտպանուած ըլլալու են՝ որպէսզի ժողովականներուն ձայներն ու բազուկները ազատօրէն գործեն...

Ը. Շէնքին վարիչ մարմինը «նախարարութիւն», իսկ սենեկապաններն ալ «քաղաքապետ»անունով կնքելու է...

Թ. Դռնապանի եւ վարիչի պաշտօնը, անպայման ոչ - հայախօսի մը յանձնելու է, որպէսզի մարդիկ չհամարձակին ելոյթներ սարքել, մըրմռալով. «Աղբար մենք ալ Հայ ենք, զեղչ մը ըրէք վարձքին վրայ»:

Ամէն պարագայի մէջ, Հայ Ազգ. Տունի ձեռնարկը, կարգ մը առաւելութիւններէ զատ, մեզ կրնայ փրկել, ներգաղթի կամ միջազգային խորհրդաժողովներու դիմելու տաղտուկէն: Ցետոյ, շատ մը պարապ մնացած ժողովասէրներու ալ, աթոռի մը տիրանալու պատեհութիւն կ'ընծայէ:

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

որ 1921 թուին յանձնել է Լուսժողկոմատին, իսկ վերջինս էլ Նորակազմ Թանգարանին: Այս ձեռագրի հիման վրայ է պատրաստուած մեծ բանաստեղծի խաղերի գիտական հրատարակութիւնը :

Թանգարանի հիմնական Փոնդերից մէկն է Աբովեանի արխիւը, որ շնորհիւ ժառանգների հոգատար վերաբերմունքի, մեզ է հասել համարեա լիակատար եւ անկորուստ վիճակում: Ձեռագրերի այդ խոշոր հաւաքածոյում առանձնակի տեղ է գրաւում «Վէրք Հայաստանի» երկու ինքնագիր օրինակներով (սեւագիր եւ մաքրագիր), «Տիգրանի պատմութիւնը», «Նախաշաւիղները», գեղարուեստական, մանկավարժական, ազգագրական բազմաթիւ այլ ձեռագրեր, տարբեր լեզուներով նամակներ, փաստաթուղթեր եւայլն: Բազմահատոր այդ նիւթերի հիման վրայ է, որ այժմ գրականութեան Ինստիտուտը ձեռնարկել է Աբովեանի երկերի լիակատար ժողովածուի ակադեմիական հրատարակութեանը՝ ութ հատորով: Աբովեանի արխիւի զարդերից մէկն է մեծ գրողի գեղարուեստական պորտրէն՝ նկարուած Դորպատում, անյայտ նկարչի կողմից :

(Մնացեալը յաջորդով) Հ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՑԱՆ

Արտասահմանի թղթատարը կանոնաւորուած չէ տակաւին, եւ թերթերը կը հասնին կիսկատար, կամ շատ ուշ: Ամերիկայի «Հայրենիք»ը (օրաթերթ) կը հասնի մէկ ամիսէն, Պէյրութի թերթերը՝ քիչ մը աւելի ուշ, եւ միշտ պակաս: Եգիպտոսի հետ ուղղակի կապ դեռ նոր հաստատուեցաւ եւ կը սպասենք թերթերուն:

Թղթատելով պատահաբար հասած թերթերը, ամէնուն մէջ ալ կը տեսնենք ազդեր նոր հրատարակութեանց մասին: Գրական վարուցանը ամէնէն աւելի ճոխ կ'երեւայ Սուրիա - Լիբանանի եւ առ հասարակ Միջին Արեւելքի մէջ,— Եգիպտոս, Երուսաղէմ, Իրան:

Ամերիկայի մէջ ալ բեղուն է գրական անդաստանը, դատելով անցեալ տարուան ընթացքին հասած թերթերու ազդերէն կամ պատահական գրախօսականներէ: «Արածանի» (Բ. գիրք) ժամանակին ծանուցած էր Կ. Զարեանի նոր վէպը, « Նաւը լերան վրայ », 550 էջ, ինչպէս եւ Լ. Կէրտանի վերջին գործը, «Մինարէներէն մինչեւ երկնասլացները (Des Minarets aux Gratte — Ciel), տեսակ մը ինքնակենսագրութիւն՝ վիպական տարբերով: Երկու գիրքերն ալ չենք տեսած տակաւին: Եւ լուր չունինք ուրիշ բազմաթիւ հրատարակութիւններէ: «Հայրենիք»ի վերջին թիւերուն մէջ, տպուած ազդերէն կ'իմանանք հետեւեալ նորութիւնները.—

Քրիստոնէութիւնը եւ հին հեթանոսական կրօնքներու բաղդատութիւնը: Հեղինակ՝ Մ. Գ. Ֆէրահեան: 539 էջ: Ազդը կ'ըսէ թէ «գիրքը հեղինակին 50 տարիներու ուսումնասիրութեան արդիւնքն է»:

Անունն Արամ է, Ուիլեըմ Սարոյեանի (թարգմ. անգլիերէնէ): Նոյն հեղինակէն՝ Մարդկային կատակերգութիւն (որ թարգմանուած է նաեւ թուրքերէնի, Պոլսոյ մէջ):

Ճակատագիր, 19 պատմուածքներ պարսկական եւ պարսկահայ կեանքէ: Գրեց՝ Հեղինէ Դաւթեան: Պատկերազարդուած նկարիչ Սարգիս Խաչատրեանի կողմէ:

Պտղավաճէը եւ Գմբեթաւորումը նախնական հայ տաճարների: Գերեզմանական կոթողներ եւ նրանց հնագիտական արժէքը հայ արուեստի պատմութեան համար: Գրեց՝ Գարեգին արք. Յովսէփեան:

«ԴԱՐԵՐՈՒ ԵՐԳԸ»

Ինչպէս ամէն տեղ, Սուրիա - Լիբանանի մէջ ալ առատ էբանաստեղծական հունձքը: Թերթորուն մէջ կ'երեւան ցիրուցան ազդեր՝ շարք մը քերթուածներու:

Այդ հատորներէն մէկն է «Դարերու երգը», հեղինակը՝ Արմէն Անուշ, որ ունի ուրիշ հրատարակութիւններ ալ: «Ազդակ»ի գրախօսականէն կը քաղենք հետեւեալ հատուածը, գրքին բովանդակութեան մասին.—

Արմէն Անուշ ուզած է 16 երգերով, մօտ 75 էջերու մէջ գծել համայնապատկերը քանի մը հազարամեակներ ընդգրկող Հայոց ալեկոծ պատմութեան, որ կը սկսի Հայկէն եւ կը հասնի մինչեւ մեր օրերը :

Ներկայ պատերազմին արձագանգող մուտքէն եւ Հայաստանի փառքն ու անոր զաւակներուն անխորտակելի կամքը պանծացնող Համանուագէն յետոյ կը սկսի բուն գիրքը: Ա. երգը կը պատկերացնէ Հայկ Դիւցազնը, որ «հաւաքեց իր ցեղի զաւակները խրոխտ ու գնաց դէպի հիւսիս, բարձրացաւ կատարներն յաղթական»: Բ. երգը կը պատմէ քաղցրութիւնը նորահաստատ հայ տուներուն եւ չէներուն, ինչպէս նաեւ Հայկի խաղաղ մահը եւ կտակը: Գ. երգը կ'ամփոփէ Հայաստանի ծաղկեալ կեանքի տարիները, որոնց ընդմէջէն կ'անցնի Քսենեփոն: Դ. երգին մէջ՝ «դարերը կը բերեն նոր պատգամ ու ոգի եւ ահա կը ծնի Արտաշէս մեծ Արքան»: Ե. երգը Տիգրան Մեծի եւ իր կայսրութեան ջատագովութիւնն է: Զ. երգով հեղինակը կ'ուրուագծէ Սասանեան արքաներու դէմ Հայաստանի մղած հերոսական կռիւները եւ Մամիկոնեան սպարապետներու դիւցազնութիւնը: Է. երգր նուիրուած է գրերու գիւտի անմահ փառքին ու հրաշքին: Ը. երգր երկարաշունչ քերթուածմըն է, ուր կը պատմուի Վարդանանց պատերազմը: Թ. երգով կը սկսի Բագրատունեաց պատմութիւնը անոնց ռազմական եւ նոյն ատեն շինարար հանճարին գովքը եւ Ժ. երգին մէջ մենք կը տեսնենք «արմենական վտարանդի հին դրօշը փառաշուք բարձրացած Կիլիկիայի լեռներուն վրայ»: Անկէ հետեւ, ԺԱ. երգով կուգան «Դարերը խաւար, որպէս ծանր մղձաւանջ», «Ասիական տափերէն կուգան Ճէնկիզ ու Թիմուր», բայց եւ այնպէս «այդ անձեւ քաոսէն» հայ մտքին լոյսը կը ճաճանչէ երբեմն Քուչակի մը կամ Սայաթ Նովայի մը տաղերէն: ԺԲ. երգը կը բանայ մեր ազգային վերածնունդի նորագոյն արշալոյսը, երբ կը ծնին Նալպանտեաններ, Քրիստափորներ, Հրայրներ եւ Մակարներ իբրեւ յարութիւն առած նոր Սասունցի Դաւիթ: «Սարտարապատ, Բաշ — Ապարան կ'ըլլան Ջիրաւ, Նոր Աւարայր»: ԺԳ. եւ ԺԴ. երգերը կը պատկերացնեն օտարութեան մէջ ներկայիս տուայտող տարագիր սերունդին վիշտը, կարօտը եւ վերադարձի տենչանքը: ԺԵ. եւ ԺԶ. երգերը կը դառնան վերջաբան հատորին, իբրեւ հաւատքի աղօթք եւ կամքի վճիռ»:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Աղատագրումէն ի վեր, փարիզեան մամուլն ալ ամբողջ էջեր կը նուիրէ, ծանօթացնելու համար խորհրդային գրականութեան թափն ու զարգացումը՝ պատերազմի ընթացքին: Այս առթիւ կ'ուսումնասիրուին, նաեւ, խորհրդային ժողովուրդներու թունդ հայրենասիրութեան զաղտնիքները:

Ուրիշ առիթի մը վերապահելով այդ նիւթը, արձանագրենք շարք մը կարեւոր իրողութիւններ:

Ինչպէս կը հաստատէ գրական ամսագիր մը, 900 խորհրդային գրողներ գտնուած են ճակատին վրայ: Միայն պատերազմական թղթակիցներ չեն եղած անոնք, այլեւ ռազմիկներ: Կռուած, գրած, եւ յաճախ մեռած են: Այսպէս, Ա. Պոլիակով, երիտասարդ վիպագիր Եուրի Կայմով, որուն առաջին գործը, «Դերբենտի Քարիւղատարը», Ֆըրանսերէնի թարգմանուած է 1938ին եւ որ ռազմադաշտին վրայ ինկաւ 1941 Նոյեմբեր 20ին, « մինչեւ արեան վերջին կաթիլը կռուելէ վերջ »: (Հայերէն ալ՝ երիտասարդ բանաստեղծ մը, Թաթուլ Հուրեան, եւ թերեւս ուրիշներ որոնց մասին լուր չունինք):

« Հայրենական պատերազմ»ին մէջ, ինչպէս կը կոչեն 1941—1945ի դեհենամարտը, խորհրդային գրողները կր շօշափեն բազմաթիւ խնդիրներ, որ կապ ունին իրենց սորված եւ քարոզած վարդապետութեան հետ: Անոնք մասնաւորապէս կր նկարագրեն կարմիր զինուորին հայրենասիրութիւնը, եւ միաժամանակ ատելութիւնը՝ Փաշականներուն դէմ, ապա ուրեմն կր փառաբանեն անոր մոլեգին վրէժխնդրութիւնը: Այս տեսակէտէն, մեծ ժողովրդականութիւն շահած է Սիմոնով, բանաստեղծութեամբ մը որ կը կոչուի «Սպասէ՛ ինծի» եւ որուն համար եղանակներ շինած են 40 երաժիշտներ: Բոլոր կարմիր զինուորները իրենց գրպանը կամ պայուսակին մէջ ունին այս երգը, ինչպէս եւ նոյն հեղինակին ուրիշ մէկ բանաստեղծութիւնը, «Սպաննէ՛ զայն».—

Եթէ չես ուզեր Գերմանին սեւ ձեռքը ձգել — այն տունը ուր ծնած ես,— Ծեր մայրիկդ եւ տըղադ,— Եւ սիրականդ, կեանքիդ անուշ ընկերը, —Եւ ամէն ինչ որ պատիւ կըկոչուի,—Եւ ամէնինչ որ Հայրենիք կը կոչուի,

Գիտցի՛ր, ոչ ոք պիտի փրկէ զանոնք, եթէ դուն ինքդ չփրկես :

Շատ մը բանաստեղծութիւններ եւ վէպեր նուիրուած են «գործարանային ճակատ»ին, փառաբանելու համար երկրին ռազմական արտադրութեան ճիգը եւ ճարտարագործական յաղթանակները: Այս շարքին մէջ կը գտնուի նաեւ հայազգի գրագիտուհին, Մարիէտտա Շահինեան, վէպով մը, «Պատերազմի ճիգերը Ուրալի մէջ»: (Տիկինը Երեւան գնաց վերջերս, ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար): Քանի մը խորագիրներ գաղափար կուտան այս պատերազմական - ճարտարագործական գրականութեան մասին.— Եւ պողպատը մխուեցաւ (Նիկոլա Օստրովսկի), Առանց շունչ առնելու (Իլիա Էրէնպուրկ), Սթալինեան աշխատանքին վարպետները (Աննա Կարավայուն), Ձեռքերը մեզի հետ են (Նաթան Ռիպակ), Փորձը (Արգատի Պերվէնցեւ) եւն.:

ԵՐԱՆԻ՛...

Երանի՛ սար լինէր իմ առաջ,— Բարձրագահ, ե՛ւ ձիւնոտ, ե՛ւ դժուար,— Ճակատն իր աշխարհին դէմ արած,— Կանճիռ ու ակօսով յետաշար:
Եւ ուխտով ընկնէի ես ճամբայ,— Դէպի վե՛րն յանջերով սարն ի վեր,— Վեհ սիրով ու կամքով հեզ, անպարծ,— Ոտքս թող փշերի զարնուէր:
Երբ յոգնած լինեմ ես կամ տկար,.. Կանգնեմ ու ետ նայեմ դէպ ներքեւ,— Ու թէկուզ իղձերս անկատար,— Շունչ քաշեմ — յաջորդին ակնարկեմ :
Երանի՛ բարձրաբերձ սար լինէր,— Եւ ճամբաս անվերջ ու սիրաձիգ,— Ելնէի անտրտունջ յար, մին էլ,— Տեսնէի արեւը նորածագ... ԼԵՄ

ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

Վերջալոյսին մեղմ ,վշտագին,
Սոխակն երգեց վարդի սէր
Վարդը մատաղ ննջեց խաղաղ
Սիրահարին անտարբեր...
Կարօտակէզ, եար, թէ գտնես
Շիրիմս անյայտ ու հեռու
Սոխակի պէս ողբան երգես
Ա՛խ, վարդը չի զարթնելու ...
Բայց ոսկեվազ գինի մի թաս
Ու մի բուռ հող հայկական
Եթէ բերես վրաս խնկես,
Օ՛, ես իսկո՛յն կ'արթնա՛մ :

ԳՈՒՌ ԱԽՈՒՐԵԱՆ

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

ԼԱՎԱԼ ԿԸ ԽՕՍԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Իր կապերը մառէշալին հետ

Ուրբաթ առտու ժամը 6ին Լաւալը արթնցուցին Ֆրէնի բանտին մէջ: Ժամը 1.30ին պիտի լսուէր Գերագոյն Ատեանին առջեւ, բայց առտուան ժամը 7.10ին բանտային կառք մը դրուեցաւ, փոխադրուելու համար Դատական Պալատը: Ետեւէն ուրիշ կառք մը կուգար, որպէսզի տեղը բռնէ, եթէ առաջինը խանգարուի: Հինգ ոստիկանական կառքեր ալ կը հետեւէին թափօրին: Ժամը 7.25ին արդէն հասած էին Դատական Պալատը, ուր նախկին վարչապետը անմիջապէս փոխադրուեցաւ խցիկ մը եւ քիչ մը հանգստանալէ վերջ, սեղանի մը առջեւ անցնելով, սկսաւ նիշեր առնել:

Կէս օրէն վերջը, դատասրահը բերնէ բերան լեցուած էր: Ինչպէս դիտել կուտայ թերթ մը, եթէ մուտքի տոմսակները սեւ շուկայով ծախէին, անհաւատալի գումարներու պիտի հասնէին: Երբ դատասրահը բացուեցաւ, լուսանկարի գործիքները լարուած էին արդէն:

Նախագահը.— Բարապան, հաճեցէք ներս կանչել վկայ Փիէռ Լաւալը: Կ'ազդարարեմ թէ թոյլ պիտի չտամ որ եւ է ցոյց: (Դատաւորը չարտասանեց «Նախագահ» բառը որ կը տրուի նախկին վարչապետներուն):

Շրջապատուած պահակներով, Լաւալ սրահ մտաւ կորաքամակ, երեսը ձէթի գոյն, այտերը փոսացած, մազերը ճերմկած, խոժոռադէմ, աչքերը թացխփելով: Արագօրէն անցաւ մառէշալին քովէն, եւ յառաջացաւ դէպի ատեանը, մինչ ներկաները կը խլրտէին բուռն հետաքրքրութեամբ եւ զանազան շշուկներով:

Վկան յայտարարեց անունը,— Լաւալ Փիէռ, ծնած 1883 Յունիս 28ին Շաթէլտօնի մէջ:

Նախագահը.— Երդում ընել չեմ տար. ձեզ կը լսեմ միայն ի տեղեկութիւն: Պէտք է պատասխանէք շատ կարճ, առանց վիճաբանութեան եւ չեղումի: Ձեր հարցաքննութիւնը չէ որ կը կատարուի, այլ մառէշալին դատը: Ե՞րբ սկսան ձեր քաղաքական յարաբերութիւնները մառէշալին հետ:

Լաւալ.— Հաւանաբար 1936ի վերջերը:

Նախագահը.— 1934ին չէ՞ր, լաւ յիշեցէք:

Լաւալ.— Արդարեւ, գաղթային նախարար էի Տումէրկի դահլիճին մէջ, յետոյ եղայ արտաքին նախարար, ապա վարչապետ: Յամառօրէն կը պայքարէի պատերազմին դէմ որուն գալը կը գուշակէի եւ ուր կր տանէր մեր արտաքին քաղաքականութիւնը: Ես երբեք չեմ զբաղած ուրիշ երկիրներու ներքին վարչաձեւերով: Մեր երկիրը երջանիկ էր: Որ եւ է վիճելի խնդիր չունէր մէկուն հետ...

Լաւալ կը խօսէր խուլ, անստոյգ ձայնով մը, որ հետզհետէ կ'ամրանար եւ կր բարձրանար: Սկսաւ մանրամասնօրէն պատմել այն ատենուան քաղաքական կացութիւնը, իր բանակցութիւնները Իտալիոյ հետ Թունուզի մասին: Այստեղ նախագահը միջամտեց, բայց վկան շարունակեց, պատմելով թէ Կամլէնի միջոցաւ գաղտնի զինակցութիւն մը կնքած էր Մուսոլինիի հետ, ի հարկին պաշտպանուելու համար Գերմանիոյ նախայարձակման դէմ, պատմեց Եթովպիոյ դէպքերը, տեսակցութիւնը Կալլէսի իշխանին հետ եւն.: «Մենք եւ Անգլիացիները համաձայններ էինք որ առանձին բանակցութիւններ պիտի չկատարենք Գերմանիոյ հետ. երբ իմացայ թէ Մեծն Բրիտանիա նաւային համաձայնութիւն մը կնքած է Գերմանիոյ հետ...

Նախագահը.— Նորէն կը յիշեցնեմ, խնդիրը կը վերաբերի Փէթէնի դատին:

Լաւալ.— Կը հրաժարիմ անգլիական դեսպանը (աղմուկներ)... բայց պարոններ, անհրաժեշտ է որ պարզեմ թէ ինչ էր կացութիւնը այն պահուն երբ սկսան իմ յարաբերութիւններս մառէշալին հետ: Մնաց որ, ինծի համար դժուար է պատասխանել, պարոն Նախագահ, որովհետեւ չեմ գիտեր թէ մինչեւ հիմա ի՛նչ խօսուած է այստեղ: Ես լրագիր չեմ տեսած: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ կ'ըսեմ կը շահագրգռէ Ֆրանսացիները (աղմուկ): Պարոն Նախագահ,, կրնա՞մ խնդրել որ գաւաթ մը ջուր բերել տաք:

90 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆ

Նախագահին հրամանով բարապան մը շիշ մը Վիշիի ջուր բերաւ, դժուարաւ կրցաւ բանալ եւ գաւաթ մը ջուր հրամցուց Լաւալի, որ շարունակեց իր պատմութիւնը.

— Կը մտածէի թէ մառէշալը կրնար զօրացնել մեր դիրքը ամէն գետնի վրայ, կարգի կանոնի դնել մեր գործերը: Ըսած եմ այն ատեն ալ, դաւ մը չէր որ կը պատրաստուէր: Ես քիչ անգամ կը տեսնէի մառէշալը:

Նախագահը զանազան հարցումներէ վերջ, խնդիրը բերաւ զինադադարին, յիշեցնելով Լաւալի թէ տիրական դեր կատարած է այդ գործին մէջ:

Լաւալ.— Ես խորհրդարանին անդամ էի: Պորտոյի մէջ գլխաւոր մտահոգութիւնը զինադադարի մը կնքումն էր:

Նախագահը.— Խօսեցէք այն ձեռնարկներու մասին որ կատարուեցան որպէսզի Հանրապետութեան Նախագահը Հիւս. Ափրիկէ չերթայ:

Լաւալ.— Ես այդ մանրամասնութիւնները իմացայ պարզապէս իբրեւ ծերակուտական: Ես կառավարութեան անդամ չէի, բայց անոնցմէ էի որ կր կարծէին թէ կառավարութիւնր պէտք է Ֆրանսա մնար, եւ չէի հաւատար թէ պատերազմը Ափրիկէի մէջ երկարաձգելու փորձ մը կրնար յաջողիլ: Ես ըսի թէ կարելի չէ երկիր մը պաշտպանել ձգել երթալով: Երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ էին որ պահանջեցին պատուիրակութիւն մը ղրկել Հանրապետութեան նախագահին: Ես խօսեցայ միայն անոնց անունով: Մնաց որ, խորհրդարանի անդամներուն 90 առ հարիւր համաձայն էին որ կառավարութիւնր Ֆրանսա մնար: Այս պատերազմը յայտարարուած էր ապօրինաբար: Ես համոզուած եմ որ եթէ խորհրդարանը կարենար գաղտնի նիստ գումարել, թերեւս պատերազմը չէր յայտարարուեր: Մենք պատերազմի մտանք առանց արդիական ռմբաձիգ օդանաւ մը ունենալու, եւ, երեք ամիս վերջը, միայն ինը ռմբաձիգ ունէինք: Չեմ գիտեր Գերմանիան քանի հարիւր կամ քանի հազար հատ ունէր: Այս պայմաններուն մէջ սկսած պատերազմը կանխաւ կորսուած էր: Խորհրդարանը միշտ քուէարկած է վարկերը, բայց...

Նախագահը.— Ի՞նչ է մառէշալին պատասխանատուութիւնը զինուորական վարկերու յուռի գործածութեան մէջ:

Լաւալ.— Այլանդակութիւն պիտի ըլլար մառէշալին վրայ ձգել այդ պատասխանատուութիւնը: Պատերազմական նախարարներ կային, սպայակոյտի պետեր կային...

Այս տեղ պաշտպան փաստաբան մը դիտել տուաւ թէ մառէշալը բոլոր պաշտօններէն հրաժարած էր 1931ին, 75 տարեկանին հասած ըլլալով:

Ունկնդրութիւնը տեւեց չորս ժամ եւ շարունակուեցաւ երէկ, շաբաթ: Մնացեալը կ'ամփոփենք յաջորդով:

Ի՞նչպէս պիտի հատուցանեն Ֆրանսայի կորուստները

Կառավարութեան մասնաւոր յանձնաժողովը, որ կազմուած էր անցեալ Հոկտեմբերին, ներկայացուց իր տեղեկագիրը, Ֆրանսայի կրած կորուստներու եւ պահանջելիք հատուցումներու մասին, որոնց գումարը կը հասնի 4893 միլիառ Փր.ի (24.480.000.000 անգլ. ոսկի): Տեղեկագրին համաձայն, Ֆրանսայի կորուստներն են. սպանեալ զինուոր՝ 200.000, քաղաքացի՝ 450.000: Վիրաւորուած զինուոր՝ 230.000, քաղաքացի՝ 355.000: Տեղեկագիրը մանրամասնութիւններ կր պարունակէ նաեւ գրաւման ատեն Գերմանիոյ վճարուած գումարներու, հողագործութեան, շինութեանց ճարտարագործութեան կրած վնասներու եւն. մասին, թէ թշնամի գրաւման եւ թէ Դաշնակիցներու գործողութեանց հետեւանքով: Կը հաշուէ նաեւ վիրաւորներու եւ արկածեալներու վճարելի գումարները: Այս առթիւ կը բացատրէ թէ Ֆրանսայի ազգ. հարստութիւնը մեծապէս նուազած է, իբրեւ հետեւանք ժողովուրդին ֆիզիքական վիճակի տկարացման, որ իր կարգին հետեւանք է անբաւարար սննդառութեան եւ ուրիշ պատճառներու: Այս տարուան հունձքը սովորականէն 45 առ հարիւր պակաս պիտի ըլլայ ցորենի համար, 60 առ հարիւր պակաս՝ ուրիշ արմտիքներու համար:

× Նախարարական խորհուրդի վերջին նիստին մէջ, վերաշինութեան նախարարը յայտարարեց թէ 370.000 հէքթար տարածութեան մէջ ականները մաքրուած են 110.000ի վրայ, այսինքն հազիւ մէկ երրորդ: Յուլիսին մաքրուած են 1.500.000 ականներ եւ մինչեւ տարուան վերջը.ամէն ամիս պիտի մաքրուի 3 միլիոն, իսկ 1946ի ընթացքին՝ հինգ միլիոն: Կր յուսան բոլոր ականները մաքրել 1947ի ամառէն առաջ: Գերմանները իբր հարիւր միլիոն ական ցանած են Ֆրանսայի մէջ:

ՎՐԱՅԱԿԱՆ ԿԷՍԹԱՓՕՅԻ անդամներէն վեցը մահուան դատապարտուեցան, դեղանին էլէն տը Թրանդ՝ ցկեանս թիապարտութեան, միւսներն ալ զանազան պատիժներու: Անպարտ արձակուեցաւ միայն մէկ հոգի, Վիքթոր Քիրթալա: Միւսներն ալ դատապարտուեցան զանազան պատիժներու: Խումբը կը բաղկանար քսան հոգիէ, իսկ խմբապետը,— Ջալկա Օտիխարիա, փախած է եւ կը կարծուի թէ Գերմանիա կը գտնուի: Թերթերը կը գրեն թէ Կէսթափօն ոչ միայն լրտեսութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կր կատարէր, այլ առեւտուր ընելով ի հաշիւ Գերմաններու, 150.000.000 Ֆրանք շահած էր: Էլէն տը Թրանդ, «խմբապետ»ին սիրուհին, այժմ 20 տարեկան, 14 տարեկանին տունէն փախչելով զգաստարան մը ղրկուած, արձակումէն վերջը խումբին միացած էր իբրեւ քարտուղար:

ԼՈՒՐՋ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԽՄԲ.— Պէյրութի «Ազդարար»էն կ'ամփոփենք հետեւեալ յօդուածը, որ գաղափար մր կուտայ Թուրքիոյ մէջ կատարուած խմորումներու մասին: Յօդուածագիրը, որ մօտէն կը հետեւի թրքական անցուդարձին, կը գրէ թէ բոլոր յայտարարութիւնները թարգմանուած են Անգարայի կիսապաշտօնական օրկանին՝ «Ուլուս»ի Մայիս 22, 23 եւ 25 թիւերէն.—

21 Մայիսի պիւտճէի վիճաբանութեանց ընթացքին, բուռն բախումներ տեղի ունեցած են ընդմէջ երեսփոխաններ Մազհար Միւֆիտի, Պերճ Թիւրքէրի (Քերեսթէճեան), Էմին Սազաքի, Հիքմէթ Պայուրի եւ վարչապետ Շիւքրիւ Սարաճօղլուի:

Դիտելի է, որ վարչական մեքենան կը լղրտայ Թուրքիոյ մէջ: Ու «ազգընտիր» երեսփոխաններ՝ աղէտ մը կը նախատեսեն այս առիթով: Ֆէրիտուն Ֆիքրէթ իրաւունք ունի, երբ կր պոռայ ժողովի բեմէն.— «Զարմանալի է, որ շրջաբերող դրամը կ'աւելնայ հետզհետէ, իսկ պիւտճէն բաց կ'ունենայ: Կազմակերպութեան պակաս է այս, եւ կըսկծալի իրողութիւն: Կացութիւնը սկսած է լուրջ ազդեցութիւն ունենալ մեր հանրային կեանքին վրայ, յոռի հակազդեցութիւն: Մեր վարչական մեքենան կր կաղայ, ու պէտք ունի հիմնական նորոգութեան: Երկրին վարչութիւնը պէտք է վերակազմել, պէտք է ջնջել տուրքերը՝ որոնց բեռան տակ կը հեւայ ժողովուրդը: Պէտք է զարկ տանք անհատական ձեռնարկներու, ու օգտագործենք տնտեսական մեր բոլոր աղբիւրները: Պէտք չէ դեգերիլ այլեւս, ու պետական մենաշնորհ դարձնել ամէն բան»:

Աւելի բիրտ է Էմին Սազաք, երբ կը մոլեգնի.

— «Պատերազմէն վերջ, ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը: Կառավարութիւնր պատասխանատու է նիւթապէս եւ բարոյապէս: Պէտք է այլեւս, լուսաբանել այս ժողովուրդը, գործնականօրէն, թուանշաններով: Տնտեսական կացութիւնր հեռու է գոհունակութիւն պատճառելէ: Պէտք չէ սուտ խուլ ձեւանալ այլեւս: Գիտէք թէ ինչե՛ր կը խօսուին կառավարութեան մասին: Յառաջիկային մեծ դառնութիւններ պիտի կրենք: Մի՛ մոռնաք, որ շահադէտ մը պոռացած էր, քանի մը օր առաջ, դատարանի մէջ.— Ջիս մահուան կը դատապարտէք: Բայց գիտէ՞ք թէ իմ շահադիտութիւնս հարիւրին 40ն է միայն կառավարութեան շահադիտութիւններուն: «Մենք մեզ չխաբենք: Ուղղակի կաշկանդած ենք վաճառականը՝ առանց խորհելու թէ ան ալ հաց պիտի ուտէ: Գիւղացիէն տասանորդ կ'առնէինք. ջնջեցինք, բայց նոյնքան եւ աւելի ծանր տուրքեր հաստատեցինք: Անտառային օրէնք ունինք. բայց ո՞ւր է հողամշակութիւնը, արջառաբուծութիւնը: Կրթական զօրաշարժէ կը ճառենք, բայց Գիւղական Ինսթիթիւէն շրջանաւարտներ՝ իրենք զիրենք Աթաթիւրք կը նկատեն: Ո՞ւր է դաստիարակութիւնն ու կրթութիւնը: Կրնա՞նք ըսել թէ սերունդ կը պատրաստենք: Պետական կազմակերպութիւնները պէտք է հակակշռուին ժողովուրդի աչքին տակ: Շահադիտութիւն ու՛ զեղծում, գողութիւն ու անսանձ զեղծարարութիւն՝ իրենց գլուխն առած կը քալեն: Ջպիտի՞ շարժինք»:

Հիքմէթ Պայուր.— «Երկրին մէջ տարր մը կայ որ կր պաշտպանուի. ան ալ շահադէտր ու գողն է միայն: Կեանքը հարիւրին 500 աղեց: Թըշուառութիւն, հիւանդութիւն ու աղքատութիւն համատարած են: Հապա՛ ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ շրջանակներու մէջ կատարուած գողութիւնները, գէշութիւնները, կաշառքները: Ժողովուրդի բերնին մէջ՝ ինչե՛ր, ինչե՛ր կր պտտին: Կառավարութիւնը ի՞նչ կ'ընէ. ի՞նչ կը խորհի: Պիտի շարունակէ՞ ականջ խցել՝ ժողովուրդին դէմ»:

(Վերջը յաջորդով)

---

700 ՕԴԱՆԱՒԵՐ թռիչք մը պիտի կատարեն այսօր, կիրակի, կէս օրէն վերջր ժամր 3-4ին, ամերիկեան օդանաւային ցուցահանդէսին առթիւ (Շան տը Մարս): Թռիչքը կարգադրուած էր չորեքշաբթի օրուան համար, բայց յետաձգուեցաւ, օդը աննպաստ ըլլալով:

ՃԱՓՈՆԸ կատարելապէս պաշարուած է այժըմ, Դաշնակիցներու նաւային եւ օդանաւային ուժերուն կողմէ: Այլեւս ոչ ուտեստ կրնայ փոխադրել, ոչ ալ վառելանիւթ: Նաւատորմն ալ գրեթէ ոչնչացած է: Ռմբակոծութիւնները կը շարունակուին անընդհատ եւ անխնայ:

ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Պանեէօ - Քաշանի մասնաճիւղին դաշտահանդէսը՝ այսօր, կիրակի, առտուան ժամը 10էն մինչեւ իրիկուն, Փառք տիւ Պարի: Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Մուտք 25 ֆրանք:

Le Gérant : H. AGONEYAN
Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13e

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.248
Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63
ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:
Mardi 7 Août 1945 Երեքշաբթի 7 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4472-Նոր շրջան թիւ 101 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

«ՄՕՏ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺԱՄԸ»

ԽՄԲ.—Անռի տը Քօրապ, փարիզեան աշխարհաշրջիկ հրապարակագիրը, որ երեւի Սան Ֆրանչիսկօ ալ հանդիպած է, ուշագրաւ յօդուած մը կը հրատարակէ «Paysage» շաբաթաթերթի վերջին թիւին մէջ (5 Օգոստոս), հետեւեալ դիւանագիտական խորագրով.— *«Իբրեւ նախաբան Տարտանէլի հարցին, Շամիրամի երկիրը ընդհարման գետին մը կը ներկայացնէ Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ»*: Աւելի կամ նուազ վաւերական տեղեկութիւններու հետ, քիչ մը պատմութիւն, քիչ մըն ալ քաղաքականութիւն խաղալով, հեղինակը կ'ենթադրէ թէ հայկական հարցը սեղանի վրայ պիտի գայ մօտերս: Կ'ամփոփենք հիմնական մասերը.—

Մօտ է Հայաստանի ժամը: Քանի մը շաբաթէն շատ քիչերուն ծանօթ այս երկիրը, այս մարտիրոսացած ժողովուրդը որ խորհրդաւոր անցեալ մը ունի, առաջնակարգ տեղ պիտի գրաւեն: Ոչ թէ անոր համար որ մարդիկ չափազանց կը հետաքրքրուին անով, այլ որովհետեւ այս երկիրը աքանչելի նախամուտ մը կը կազմէ, սկսելու համար լայնածաւալ խնդիրներու կարգադրութիւնը: Անոր միջոցաւ Մոսկուա կը ցանկայ շօշափելի առաւելութիւններ ստանալ նախ Թուրքիոյ, յետոյ Իրանի մէջ: *Տակաւին համառօտ եւ ցանցառ հեռագիրներ կը յայտնեն այդ մտադրութիւնը: Այսպէս, վերջերս նորընտիր Կաթողիկոսը (այս բառը կը գրէ, փակագծի մէջ ալ՝* պատրիարք) *իր անհուն երախտագիտութիւնը յայտնած է մարէչալ Սթալինի*, թախանձելով վերջ տալ այն վիճակին որ երեք երկիրներու միջեւ բաժնուած կը պահէ Հայաստանը: *Նոյնիմաստ ցոյցեր եղած են Անատոլուի(?) եւ Իրանի մէջ, իբրեւ արձագանգ ունենալով հայկական փարթամ գաղութները որ ցրուած են ի սփիւռս աշխարհի*:

Աշխարհագիրներու համաձայն հայկական պետութեան սահմաններն էին Կովկաս, Կասպից ծով, Միջագետք եւ Եփրատ: Շա՛տ տարտամ է այս: Իրականին մէջ, մարդիկ շատ բան չէն գիտեր այդ մասին, ինչպէս այսօր չեն գիտեր թէ ուր կը սկսի եւ ո՛ւր կը վերջանայ արդի Հայաստանը ազգագրական տեսակէտով, այնքան յաճախ տակնուվրայ եղած քիւրտ հեծելազօրքերու չահատակութիւններով: Բայց նպաստաւոր է այս անորոշութիւնը, քանի որ թոյլ կուտայ ճկուն եւ պարագային յարմար խաղ մը, որուն ճարտարօրէն կ'աջակցին արտասահմանի Հայերը, մանաւանդ Մ. Նահանգներու «Հայ Ազգ. Խորհուրդը»:

Այստեղ յօդուածագիրը կը ցատկէ Լվով (Լէմպէրկ), ուր այցելելով հայկական մայր եկեղեցին, զարմացեր է տեսնելով այնքան ճոխութիւն եւ բազմութիւն: Եւ կաթոլիկ արքեպիսկոպոսը պատասխաներ է.

— «Կը գտնուիք արեւմուտքի կարաւաններու չորս ճամբաներուն վրայ: Այս ճամբով է որ, դարերու ընթացքին, մեր հայ վաճառականները Արեւելքի բոլոր չքեղութիւնները թափեցին դէպի հանսէական քաղաքները (Հիւս. Արեւմտեան Գերմանիա) եւ մինչեւ Սքանտինաւիա: Ուստի մեծ թիւով մնացինք այս շրջանին մէջ»:

Յետոյ կը յիշէ զանազան քաղաքներ,— Մարսէյլ, Սելանիկ, Պոլիս, Պրուսա, Ատանա, ըսելու համար թէ «ամէն տեղ կը վխտային անհամար հայ առեւտրականներ, արհեստաւորներ, լումայափոխներ: Բոլորն ալ, մեծ թէ փոքր, կապուած ազգային անքակտելի համերաշխութեամբ»: Ապա կը յիշէ Հայերու եւ Յոյներու վտարումը եւ գաղթը, բայց թուականը սխալմամբ կը հաշուէ 1925-էն, «երբ Մ. Քէմալ միեւնոյն հարուածով արգիլեց թարպուշը *(ֆէս) եւ քրիստոնեայ վաճառականութիւնը: Ի՜նչ խառնաշփոթութիւն: Երբ* 1929*ին նորէն Ատանա գացի, չկրցայ նորէն գտնել արդուզարդի քանի մը աննշան առարկաներ զոր չողենաւին խցիկը մոռցեր էի: Գրեթէ բոլոր խանութները փակուած էին, տախտակներով գամուած, եւ անոնց տէրերը, Հայեր կամ Յոյներ արտաքսուած»:*

Այս նոյն պատճառով, Գոնեայի մէջ երբ ակռայի սաստիկ ցաւ մը կ'ունենայ, առաջնորդ միսիոնար տասը դուռ զարնելէ վերջ, վհատելով, կը յայտարարէ մելամաղձօրէն.

— Հայ ատամնաբոյժներուն փախուստէն վերջը, պէտք է համակերպիլ տառապելու:

Անռի տը Քօրապ զուարճալի բաներ ալ կը պատմէ, խորապէս ազդուած ըլլալով մեր աւանդավէպերէն: «Երբ խօսք բանայիք Հայաստանի մասին, մանր կրպակներով այս փոքր արհեստաւորները անմիջապէս կը ներշնչուէին, մշտահոս ինչպէս միջնադարեան աշուղները: Կը յիշեմ Պրուսայի սա ծերուկ ժամագործը որ ժամացոյցս քննած ատեն, մանրադէտը աչքին մէջ մխրճած, կը բացադանչէր.

— Ընդունեցէք որ առանց Հայաստանի մարդկութիւնը գոյութիւն պիտի չունենար: Մեր Արարատ լերան շնորհիւ է որ Նոյի տապանը կրցաւ ցամաք իջնել անվնաս:

— Գիտեմ, ըսի, բարեհաճութեամբ. կարդացած եմ Աստուածաշունչը:

— Բայց բան մը կայ որ թերեւս չէք գիտեր, — Նոյին թոռը, Հայկ, մեր առաջին թագաւորը եղաւ: Ան արքայական տուն մը հիմնեց որ երկու հազար տարի տեւեց եւ 60 *թագաւոր տուաւ մեզի: Իսկ մեր Շամիրամը աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ իշխանուհին չէ՞ր:*

Մանրադէտը աչքէն հանեց, որպէսզի կարենայ հանդիստ հառաչել.

— Ափսո՜ս, մեր վերջին թագաւորը, Տիգրան, կարծեմ չափազանցութեան գնաց: Ինքզինքը արքայից արքայ հռչակեց: Ասիկա հաճելի չեկաւ Կղէոպատրայի որ գլխատել տուաւ զայն:

Մնացեալը՝ հեղինակին բուն քաղաքական տեսութիւնը՝ վաղուան թիւով:

ՎԱՂՈՒԱՆ ԹԻՒՈՎ ՇԱՀԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՄԱՍԻՆ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Յաջորդ խոշոր արխիւը, որ համարեա սպառում է հեղինակի՝ մեր սերնդին հասած ձեռագիր ողջ ժառանգութիւնը, Միքայէլ Նալբանդեանինն է: Թանգարանում են գտնւում մեծ հրապարակախօսի կարեւոր աշխատութիւնների ինքնագրերը. նրա «Հեգելը եւ նոր ժամանակ» փիլիսոփայական գործը, «Աշխարհաբար Քերականութեան Ներածութեան» հատուածները, նրա բազմաթիւ նամակները՝ գրուած Պետրոպաւլովսկի բերդից, լուսանկարները, անձնական գործածութեան առակներից մի քանիսը, հարուստ գրադարանը եւայլն: Հարուստ է նաեւ Ռափայէլ Պատկանեանի արխիւը, այստեղ են կենտրոնացուած գրողի գեղարուեստական բոլոր գործերը իրենց վարիանտներով (տարբերակ), նրա գրած բազմաթիւ նամակներ ժամանակակից անուանի գործիչներին, գիտնականներին եւ գրողներին: Անտարակոյս այս նամակները մեծ արժէք են ներկայացնում բանաստեղծի աշխարհահայեացքը, նրա ապրած ժամանակը ուսումնասիրելու տեսակէտից:

Գաբրիէլ Սունդուկեանի արխիւում կենտրոնացած է այն ամէնը, ինչ մեծանուն դրամատուրգը անհրաժեշտ է համարել պահել: Նրա ձեռագրերի մէջ մի առանձին տեղ է գրաւում «Պէպօն»:

Հարուստ եւ ամբողջական է համարեա նաեւ Յովհաննէս Թումանեանի արխիւը: Թանգարանի սեփականութիւնն են այժմ բանաստեղծի մեզ հասած բոլոր գործերի ինքնագրերը իրենց տարբերակներով, «Անուշ»ի, «Լոռեցի Սաքօյ»ի, «Սասունցի Դաւիթ»ի ինքնագրերը, բանաստեղծութիւնները, մի ամբողջ հատոր կազմող նամակները, յօդուածները եւն.:

Հարուստ եւ ամբողջական են նաեւ Յ. Յովհաննիսեանի, Յ. Յակոբեանի, Վ. Տէրեանի եւայլ անուանի գրողների արխիւները: Տէրեանի արխիւում են գտնւում բացառիկ թանկարժէք երկու դոկումենտ. դրանից առաջինը վկայական է Լենինի ինքնագիր ստորագրութեամբ տրուած Տէրեանին, այն մասին, որ նա Ժողկոմսովետի կողմից լիազօրւում է որպէս կոնսուլտանտ մասնակցելու Բրեստ - Լիտովսկու հաշտութեան բանակցութիւններին, երկրորդը, ընկեր Ստալինի իսկական ստորագրութիւններ կրող մի գրութիւն է, ուղղուած Մարինսկի Պալատի կոմիսարին, Տէրեանին ամէն տեսակ աջակցութիւն ցոյց տալու մասին: Թանգարանում է գտնւում նաեւ «Պէպօ»ի՝ Տէրեանի կատարած ռուսերէն թարգմանութիւնը՝ Մաքսիմ Գորկու բազմաթիւ ուղղումներով, Ն. Մառի նամակները այլեւայլ անձանց, Վ. Բրիւսովի նամակներն ու ձեռագրերը, Վ. Հիւգոյի եւ Ա. Դիւմայի նամակները Սունդուկեանին, Նապոլէոնի՝ Ֆրանսական գահից հրաժարուելու ակտի ինքնագիր սեւագրութիւնը, գրուած հասարակ թղթի վրայ, բայց լաւ պահպանուած դոկումենտներ ականաւոր պետական, գրական եւ հասարակական գործիչներից եւայլն:

Արտասահմանից ստացած արխիւներից պէտք է յիշատակել Լոնդոնից նուէր ստացուած Լինչի արխիւը, Փարիզից ստացուած Կոմիտասի եւ Տիգրան Չուհաճեանի արխիւները, Թովմաս Թերզեանի եւ Միսաք Մեծարենցի արխիւները եւայլն: Չնայած դրան, պէտք է ասել, որ արեւմտահայ գրականութիւնը թոյլ է ներկայացուած մեզ մօտ: Թանգարանի առաջ խնդիր է դրուած հարստացնել այդ բաժինը, գտնել եւ ձեռք բերել Պարոնեանի, Զոհրապի, Վարուժանի, Օտեանի եւայլ մեծանուն արուեստագէտների ձեռագրերն ու արխիւները:

Թանգարանն զգալի գործ է կատարել նաեւ սովետական գրողների նշանաւոր գործերի հաւաքման եւ պահպանման ուղղութեամբ. յիշատակութեան արժանի են «Նորք»ի, «Գրական Դիրքերու-մ»ի, «Սովետական Գրականութեան», ինչպէս նաեւ այլ արխիւները: Հէնց միայն վերջերս Թանգարանը ձեռք բերեց Դ. Դեմիրճեանի «Վարդանանք» եւ Ստ. Զօրեանի «Պապ Թագաւորը» վէպերի ինքնագրերը:

Ձեռագրեր հաւաքելու եւ դրանք ամենայն խնամքով պահպանելու հետ միասին Գրական Թանգարանը զգալի գործ է կատարել նաեւ այդ նիւթերը ցուցադրելու, մասսայականացնելու ուղղութեամբ: Թանգարանը քիչ ցուցահանդէսներ չի կազմակերպել, որոնք լուրջ գիտական նշանակութիւն են ունեցել, արժանանալով մեր մամուլի բարձր գնահատականին:

Գրական Թանգարանը հայ հոգեւոր կուլտուրայի գանձարաններից մէկն է: Մինչեւ այժմ նրա ուշադրութիւնը գլխաւորապէս կենտրոնացուած է եղել հաւաքման աշխատանքի վրայ, որի շնորհիւ եւ ձեռք է բերուած հսկայական քանակութեամբ մատերիալ (նիւթ): Այժմ, դրա հետ միասին, նրա առաջ խնդիր է դրւում ամէն կերպ առաջ մղել եւ գիտա-հետազօտական աշխատանքը, օգնելով մեր հարուստ գրականութեան մշակմանը եւ ուսումնասիրութեանը, նրա հրապարակմանը:

(«Սով. Հայաստան») Հ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՌՈՒՍԵՒԹՈՒՐՔ ԹՆՃՈՒԿԸ

Թուրքիա չուզեր հող տալ

Անժան Ռիւթէր կը ծանուցանէ թէ ռուսեւթուրք բանակցութիւնները անելի մը յանգած են եւ շաբաթներէ ի վեր դադրած, երկու պատճառներով.— 1. Թուրքիա բացարձակապէս անկարելի կը գտնէ որ եւ է հող ձգել Խ. Միութեան: 2. Անգարա անհրաժեշտ կը սեպէ որ շահակից բոլոր պետութիւնները մասնակցին Նեղուցներու պայմանագրին վերաքննութեան: Կ'ըսուի թէ այս երկրորդ կէտը քննուած է Փոցտամի մէջ, բայց անլոյծ մնացած:

× *«Տէյլի Մէյլ»ի դիւանագիտական բաժնի աշխատակիցը կը գրէ թէ չորս մեծ խնդիրներ կը գտնուին Հինգերու Ժողովին առջեւ, որ պիտի գումարուի Լոնտոնի մէջ, յառաջիկայ Սեպտ. 1ին (Հինգերու Խորհուրդը կը բաղկանայ Անգլիոյ, Խ. Միութեան, Ֆրանսայի, Մ. Նահանգներու եւ Չինաստանի արտաքին նախարարներէն):*

Հինգ Մեծերու առաջին ժողովը պիտի զբաղի Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Իտալիոյ, Հունգարիոյ եւ Ֆինլանտայի հաշտութեան դաշնագիրներու խմբագրութեամբ: Օրակարգին վրայ կը գտնուին նաեւ հետեւեալ չորս կարեւոր հարցերը.—

1. Իտալիոյ գաղութները Թրիփոլիթէն.— Ա. Միացեալ Ազգերու Տարտանելի հսկողութեան: Բ. Յանձնուիլ կարգ մը հողամասերու (*ԽՄԲ.*— Կարս, Արտահան, նաեւ գիջումներ Պալքաններու մէջ, ի նպաստ Պուլկարիոյ):

2. Ժողովրդավար կարգուսարք արեւելեան Եւրոպայի եւ Պալքանեան զանազան երկիրներու մէջ: 3. Աւստրիոյ ապագան: 4. Դաշնակից վերստուգիչ յանձնաժողով Հարաւային - Արեւելեան Եւրոպայի նախկին թշնամի պետութեանց մէջ:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Փոցտամի մէջ Ռուսերը յաջողեցան խափանել ռուսեւթուրք հարցին քննութիւնը: Անոնք կ'ուզեն այդ խնդիրը կարգադրել ուղղակի բանակցութեամբ, ինչ որ չի համապատասխաներ անգլիական կամ ամերիկեան տեսակէտին. հետեւաբար, անկասկած առիթ մը պիտի գտնուի, խնդիրը Հինգերու կամ Երեքներու ժողովին ներկայացնելու համար:

Գալով Հարաւ.-Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն մէջ դաշնակից վերստուգիչ յանձնաժողովներու կազմութեան, խնդիրը այն է որ մինչեւ հիմա գրեթէ ամբողջովին Ռուսերն են որ կ'իշխեն այդ երկիրներուն մէջ (Ռումանիա, Պուլկարիա, Հունգարիա եւն.), եւ միւս Դաշնակիցները երկրորդական դիրքի մէջ կը գտնուին: Մինչեւ անգամ անոնց թղթակիցները դեռ նոր արտօնութիւն պիտի ստանան այդ երկիրները մտնելու:

× Թրքական դատարան մը մահուան դատապարտեց 15 հոգի որոնք ամբաստանուած էին թէ լրտեսութիւն կը կատարէին ի նպաստ Գերմանիոյ (*Լը Փօփիւլէր*):

× *Նախագահ Թրումըն թելադրած է որ Երեք Մեծերու յառաջիկայ ժողովը գումարուի Ուօշինկ-*

Թընի մէջ։ Սթալին տրամադիր կ'երեւայ ընդունելու, եթէ պարագաները թոյլ տան։ Անգլիացիները կը նախընտրեն որ այս անգամ Լոնտոնի մէջ գումարուի։ Մնաց որ, Լոնտոնը հետզհետէ կեդրոն կը դառնայ միջազգային մեծ գործունէութեան, իբրեւ գլխաւոր հաւաքատեղի Հինգերու Խորհուրդին եւ Եւրոպայի պարէնաւորման վիթխարի կազմակերպութեան։

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

ԼԱՎԱԼԻ Բ. ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթ օր չորս ժամ եւս խօսեցաւ նախկին վարչապետը, պատասխանելով դէզ մը նեղացուցիչ հարցումներու։ Յետոյ նորէն փոխադրուեցաւ Ֆրէնի բանտը, ուր պիտի մնայ մինչեւ իր դատավարութիւնը,— թերեւս երկու ամիսէն։ Երէկ, երկուշաբթի, շարունակուեցաւ Փէթէնի դատը եւ լսուեցան նոր վկաներ։ Կը կարծուի թէ դատը պիտի վերջանայ այս շաբթու։

Լավալ ուրբաթ եւ շաբաթ օրուան վկայութեանց մէջ, մարէշալին հետ ունեցած կապերը բացատրելով հանդերձ, իր քաղաքականութիւնն էր որ պաշտպանեց։ Զինադադարի խնդիրը լուսաբանելէ վերջ, պատմեց թէ ինչպէս իշխանութեան գլուխ անցաւ մարէշալը։ Այս առթիւ դանդատեցաւ որ իր նիշերը (նօթագրութիւն) գրաւած են եւ հարցաքննիչ դատաւորին քով կը գտնուին։

— Ուրեմն, իր պատմութեան համաձայն, Ազգ. Ժողովը գաղտնի նիստ կը գումարէ 1940 Յուլիս 10ին։ Ինք մերժած է Ռիոմի ատեանին յանձնել այդ նիստին սղագրուած ատենագրութիւնը որ կը գտնուի հարցաքննիչ դատաւորին քով։ Ժողովը պաշտօն կը յանձնէր հանրապետական կառավարութեան յայտարարել նոր Սահմանադրութիւնը, մարէշալին իշխանութեան եւ ստորագրութեան տակ, իբրեւ նշանաբան ունենալով «Աշխատանք, Ընտանիք, Հայրենիք», որ պէտք է վաւերացուէր ազգին կողմէ։ Երբեք իրենց միտքէն չէ անցած պետական հարուած մը սարքել։ Ինք միշտ ջանացած է որ վնաս չհասնի հանրապետութեան։ Ինք բոլորովին անվաւեր կը նկատէ մարէշալին ստորագրած բոլոր սահմանադրական օրէնքները, որովհետեւ օրինական ձեւը չէ յարգուած։ Զինքը իրեն յաջորդ նշանակող օրէնքն ալ անվաւեր է միեւնոյն պատճառով։ Այդ կարգադրութիւնը եղած էր անոր համար որ մարէշալը խոր ծերութեան մէջ ըլլալով, կրնար մահ պատահիլ։ Այն ատեն կարելի չէր նիստի հրաւիրել խորհրդարանը։ Գերմանները թոյլ պիտի չտային։ «Ես հոս եկած չեմ ամբաստանելու մարէշալը։ Յուլիս 10ին մէկ հատիկ ձայն չլսուեցաւ զինադադարին դէմ։ Արդ, աւելի քան 700 երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ հաւաքուած էին Վիշի, հակառակ հաղորդակցութեանց դժուարութեան։ Եթէ նկատի առնենք որ համայնավարները (72 երեսփոխան) վտարուած էին 1939էն ի վեր, եւ հաշուենք մահերը, կրնանք առանց չափազանցութեան ըսել թէ խորհրդարանը ամբողջութեամբ նիստ գումարած էր։ Ոչ մէկ բողոք լսուեցաւ այդ գաղտնի նիստին մէջ։

Ցեղային օրէնքները.— Վկային կարծիքով, մարէշալը որ եւ է քաղաքական փորձառութիւն չունէր. հետեւաբար չի կրնար ամբաստանուիլ իր նախարարներէն մէկուն ստորագրած օրէնքին համար։ Նախարարները մեծ մասով երիտասարդ էին եւ անփորձ։ Իր պաշտօնը մարէշալին քով եղած է յարաբերութիւններ պահել գրաւման իշխանութեանց հետ. պաշտօն մը որ շատ ծանր էր եւ փափուկ։ Գերմանները բացառիկ տնօրինութիւններ կը պահանջէին Հրեաներուն եւ ազատ-որմնադիրներուն դէմ (մասօն)։Այդ օրէնքները մշակեցին Փէյրութօն եւ Մառքէ։

Ալզաս Լօռէնի խնդիր.— Վկան վճռապէս հերքելով կարգ մը զրոյցներ, յայտարարեց թէ 70 անգամ բողոքած են Ալզաս-Լօռէնի կցման դէմ, զինադադարի յանձնաժողովին մէջ։ Ինքն ալ 1942ին ըսած է գերմանական դեսպանին թէ չընդունիր այդ բռնի կցումը։

Մոնթուառի տեսակցութիւնը.— Վկան պատմեց թէ երբ գերմանական դեսպանը զինքը Մոնթուառ կը տանէր, ինք կը կարծէր թէ տեսակցութիւնը պիտի ըլլայ Ռիպպընթրոփի հետ, մինչդեռ դիմացը գտաւ Հիթլէրը։ Երկար խօսելէ ետք, այս վերջինը ըսեր է թէ մարէշալին կը սպասէ յաջորդ օրը։ «Ես բանի չտարի զայն։ Եթէ քիչ մը խորշանք զգաց, ինծի չյայտնեց։ Նիշեր ունիմ այդ խօսակցութեանց մասին։ Չեմ ուզեր թեթեւօրէն խօսիլ։ Հիթլէր կ'ըսէր — Դուք պատերազմ յայտարարեցիք, մերժեցիք հաշտութեան առաջարկներս, եւ կորսնցուցիք. հիմա պէտք է քաւէք»։ Ես պատասխանեցի.— «Եթէ կ'ուզէք նուաստացնել Ֆրանսան, անոր պարտադրել պայմաններ որ կը վիրաւորեն իր պատիւը, կարելի չէ որ եւ է բան ընել։ Իսկ եթէ կ'ուզէք տեղ մը վերապահել իրեն, ամէն բան կարելի է»։ Հիթլէր պատասխանեց թէ վրէժխնդրական պատերազմ չուզեր. բայց մէկը պէտք է վճարէ, օրինակ՝ Անգլիան։ Բայց որ եւ է բան չորոշուեցաւ, ոչ ալ պահանջուեցաւ Մոնթուառի մէջ. միայն գործակցութեան սկզբունքը ընդունուեցաւ։ Քիչ վերջը կ'արտաքսուէին Լօռէնի Ֆրանսացիները...

Վկան յետոյ պատմեց թէ իր նպատակն էր օրական 180 միլիոն ֆրանքի զեղչել գրաւման ծախքերը։ Մինչ կը բանակցէր, 1940 Դեկտ. 13ին ձերբակալուեցաւ խորհրդաւոր պարագաներու մէջ։ Յետոյ լսեց որ այս դաւը սարքած էին Ալիպէռ, Տարլան եւ ուրիշ նախարարներ, ներքին պատճառներով։ Ապէց հեռագրով պահանջած էր իր արձակումը։ Վիշիի մէջ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Փէթէնի հետ, ի ներկայութեան Ապէցի։ Կէօրինկ սպառնալիքներ բրած էր Ֆրանսայի դէմ, ըսելով թէ «մենք հիմա գիտենք Ֆրանսայի բուն զգացումները Գերմանիոյ հանդէպ»։ Մարէշալին բացատրեց թէ Գերմանները պիտի խստացնեն իրենց քաղաքականութիւնը։ «Մարէշալը խնդրեց ինծմէ վերադառնալ կառավարութեան մէջ։ Ընտանիքս հակառակ էր (այստեղ փղձկեցաւ)։ Գիտէի որ ահռելի բան պիտի ըլլայ պարտականութիւնս, բայց համակերպեցայ, խորհելով թէ իրաւունք չունիմ դասալիք ըլլալու»։

« Կը մաղթեմ որ Գերմանիան յաղթէ».— Նախագահը հարցուց թէ ատկէ վե՞րջն էր որ արտասանեց այս բառերը։

Լավալ.— Որպէսզի կարենամ բանակցիլ Գերմաններուն հետ, պէտք էր որ վստահութեան մթնոլորտ մը ստեղծէի։ 1942 Յունիս 22ին յայտարարութիւն մը գրեցի, եւ ցոյց տուի Պ. Ռոշայի, ընդհ. քարտուղար արտաքին գործերու նախարարութեան, որ թելադրեց վերցնել Գերմանիոյ յաղթանակին վերաբերեալ մասը։ Միասին մարէշալին գացինք։ Բուն բնագիրն էր,— «Ես կը հաւատամ Գերմանիոյ յաղթանակին եւ կը մաղթեմ, որովհետեւ այդ յաղթութիւնը կը նշանակէ համայնավարութեան ոչնչացումը»։ Մարէշալը դիտել տուաւ թէ ես ռազմագէտ չեմ, եւ յանձնարարեց ջնջել «կը հաւատամ»ը։ Մնացեալը մնաց։ Գիտէի որ այդ պարբերութիւնը ասիտ սիւլֆիւրիք մը պիտի ըլլայ մեր վէրքերուն վրայ։ Բայց այդ քանի մը բառերուն շնորհիւ էր որ կրցայ ուժգնօրէն ընդդիմանալ գերմանական պահանջներուն,— 250.000 բանի աշխատաւոր, 700.000 արձակուած գերիներ նորէն տանելու սպառնալիք, եւն.։

Մարէշալը այստեղ դիտել տուաւ թէ դանեցաւ, երբ անթելէն լսեց այս խօսքը։ (Շար.)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԵԾ ՈՃՐԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒՆ դատավարութեան համար համաձայնութիւն ռոյացաւ Անգլիոյ, Մ. Նահանգներու, Խ. Միութեան եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն միջեւ։ Համաձայնութիւնը պիտի վաւերացուի այսօր, երեքշաբթի։ Միջին ճամբայ մը գտնուած է միջազգային պատժական օրէնքի, խորհրդային եւ ամերիկեան իրաւագիտութեանց մասին։ Մեծ ոճրագործներուն թիւը յիսունը կ'անցնի, մէջն ըլլալով գերման կառավարութեան անդամներուն մեծ մասը եւ գլխաւոր նացի վարիչները։ Դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Նիւրընպէրկի մէջ, յառաջիկայ հոկտեմբերին։

ԱՄԷՆ ՕՐ 200.000 ՖՐԱՆՔ կը ծախսուի Փէթէնի դատավարութեան համար, հաշուելով դատաւորներուն, երդուեալներուն, կարգապահութեան պաշտօնեաներուն, ելեկտրականութեան եւն. ծախքերը։

ՇԱԲԱԹԸ ՀԱԶԱՐ ՀՈԳԻ ԿԸ ՄԵՌՆԻ Շթէթինի մէջ, անօթութենէ եւ համաճարակներէ, համաձայն շուէտական եւ դանիական հիւպատոսական պաշտօնեաներու որոնք Սթօքհօլմ հասան շաբաթ օր, Մոսկուայի ճամբով։ Ոչ վառելանիւթ կայ, ոչ լոյս, ոչ կազ, ոչ ալ ջուր։ Քաղաքը, որ կը գտնուի Պալթիկ ծովուն վրայ, գրաւուած է ռուս, լեհ եւ չեխ զինուորներու կողմէ։ Պատերազմէն առաջ ունէր 270.000 բնակիչ, որ բարձրացաւ մինչեւ 400.000ի, յետոյ իջաւ 150.000, երբ Ռուսերը մօտեցան։ Ճամբորդները կ'ըսեն թէ այս ընթացքով ձմեռը ոչ թէ շաբաթը, այլ օրը հազար հոգի պիտի մեռնի։

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ՈՒՏԵՆՔ.— Գինի չկայ այս շաբթու։ Միս՝ 125 կրամ, Օգոստոսի թիւ 2 եւ BB կտրօններով։ J3ներուն 100 կրամ աւելի DS կտրօնով, ծանր աշխատաւորներուն 100 կրամ աւելի XII կտրօնով (Յուլիս)։ Երկարաձգուած են Օգոստոսի թիւ 1 կտրօնը (90 կրամ), BA կտրօնը (35 կ.), Յուլիս 1 (90 կ. խոզեղէն), Մայիս 1 (90 կ. ձիու միս), Օգոստոսի BC նոյնպէս), Օգոստոսի DX (100 կ. սովորական միս, J3), Յուլիսի XI (100 կ. միս, ծանր աշխատաւորներ)։

ՖԻՐՏՕՆԷ, Շթութկարտի դաւաճանը, գնդակահարուեցաւ շաբաթ առտու, Շաթիյեօնի բերդին մէջ։ Թերթերը կը գրեն թէ քաջաբար մեռաւ։

ՖՐԷՆԻ ԲԱՆՏԻՆ ՄԷՋ զէնք մտցնելու եւ մարդ փախցնելու փորձ մը կատարուած էր, բանտարկեալ Պէրնառ Ֆալոյի կողմէ, ձախողեցաւ։ Իր մայրը եւ կինը տասը հազար ֆրանք խնայելով երկու ատրճանակներ գնած եւ բանտապահ մը կաշառած էին։

ԼՈՒՐՋ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Խօսստովանութիւններու կծիկը աւելի դիւրին կը քակուի սակայն Հողային Բաշխումի Օրինագծի վիճաբանութեանց ընթացքին։

Կը թուի, թէ նոր օրէնքը սրտադողի է մատնած կարգ մը երեսփոխաններ, ու մղած զանոնք դիրք բռնելու Սարաճօղլուի դէմ, որ կը մեղադրուի «Աթաթիւրքի ոգիին դէմ գործած» ըլլալու յանցանքով։

Երեսփոխան Ճավիտ Ուրալ.— «Սարաճօղլուի կառավարութեան այս քայլը վայել է օթարշիք պետութիւններու։ Նոր օրէնքը պիտի խախտէ ժողովրդական վստահութիւնը՝ պետութեան հանդէպ։ Մենք տէրն ենք մեր ինչքերուն, ու Հիմն. կազմ. օրէնքով, նուիրագործուած են մեր իրաւունքները։ Հո՞ղ կը պակսի գիւղացիին տալու, որ բռնագրաւելու կ'ելլենք անհատական սեփականութիւնները։ Ուրեմն ինչո՞ւ ձեռք չդնենք նաեւ հարուստ եւ ոչ-հարուստ հայրենակիցներու դրամներուն ու կալուածներուն վրայ։ Ինչո՞ւ կաշկանդել մեր եղբայրները, երբ կարելի է գիւղացիին հող տրամադրել՝ երկրին անսահման, անմշակ մասերէն։ Ընկերնե՛ր, ուշադիր եղէք, տարբեր կողմ կը սահինք»։

Երեսփոխան Րէֆիք Քորալթան.— «Անհրաժեշտ է վճարել գրաւելի հողերու փոխարժէքը, ապա տրամադրել զանոնք գիւղացիին։ Այլապէս, ոտնակոխ դարձուցած կ'ըլլանք մեր օրէնքները։ Իրաւունք ունի՞նք Ալիին ապրանքը բռնադատելու, ու տալու Վելիին, առանց ետ-առաջ նայելու։ Եթէ այս ընթացքով պիտի քալենք, դարձեալ խաբեբայութենէ հրաժարած պիտի չըլլանք, բարեկամներ։ Զենք կրնար անարգել ու իրաւազրկել միլիոնաւոր հայրենակիցներ։ Մենք իրաւունք չունինք հալածելու մեզ ընտրողները։ Դեմոկրատութենէ կը ճառենք, հարստահարութեան փորձեր կ'ուզենք ընել»։

Էմին Սազաք.— «Հողատէր մըն եմ, բայց իմ շահերու շրջագծէն չէ որ կը դիտեմ նոր օրէնքը։ Ես 65 տարեկան եմ. ու տրեխը ոտքերուս՝ մշակած եմ իմ հողս։ Այսուհանդերձ, կը գիտակցիմ՝ թէ սխալ է առնուած քայլը։ Ներեցէք որ բաց խօսիմ։ Երկրագործ. գործավարութիւնը ե՞րբ բարերար որոշում մը տուած է։ Ե՞րբ տրամաբանական քայլ առած է։ Երկրին մէջ՝ սեփականութեան դէմ թշնամանալու, հարուստը կամ ունեւորը հալածելու շարժում մը սկսած է։ Աստուծոյ սիրոյն, ինչո՞ւ այս անվստահութիւնն ու անապահովութիւնը կը հրահրենք։ Անկարելի է չխեղդենալ այս երեւոյթին ու մտայնութեան դէմ յանդիման։ Եւ յետոյ, ինչո՞ւ այս խտրականութիւնը՝ պետական պաշտօնեային ու անհատ հայրենակիցին միջեւ։ Ո՞ւր կ'երթանք, ա՞յս է մեր դեմոկրատութիւնը։ Ձեր ձեռքը դրէք ձեր խիղճերուն վրայ, ու որոշում տուէք»։ (Երեսփոխանը այս խօսքերէն վերջ լքած է սրահը, եւ հեռացած)։

Տարակոյս չկայ, թէ այդ «որոշումը պիտի տրուի», ու օրէնքը պիտի վաւերացուի։ Տարակոյս չկայ դարձեալ, թէ Սարաճօղլուի դահլիճը վստահութեան քուէ պիտի շահի։ Այս բոլոր պատճառներ պիտի չըլլան, սակայն, որ Յունիսի կամ Յուլիսի ընթացքին «նորութիւններ» չտեսնենք Անգարայի կապոյտ երկինքին տակ։ Վ.

Բանտապահը փախած է։ Ուրիշ երեք բանտարկեալներ ալ խիստ հսկողութեան տակ առնուեցան։

ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԻՏԻ ժառանգութեան դատը կը շարունակուի Պաղեստինի մէջ, ուր 100.000.000 անգլ. ոսկի արժէքով կալուածներ ունէր։ Կարմիր Սուլթանը իր երկարատեւ իշխանութեան միջոցին ընդարձակ եւ փարթամ կալուածներ գնած էր Յունաստանի, Մակեդոնիոյ, Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ, որոնց համագումար արժէքը կ'անցնի 300 միլիոն սթերլինը։ (Իր կիներուն թիւը կը հաշուէին 237)։Դատը շարունակելու եւ այս առասպելական հարստութեանց տիրանալու համար երկու ընկերութիւններ կազմուած են, իւրաքանչիւրը հինգ միլիոն տոլար դրամագլուխով։ Մէկ ընկերութիւնը հետապնդումներ կը կատարէ Պաղեստինի, միւսը՝ ուրիշ երկիրներու մէջ։

3500 ԹՈՆ ՊԱՀԱԾՈՅ ՄԻՍ հասաւ Արժանթինէն եւ պիտի բաժնուի Փարիզի ժողովուրդին։

ՀԻԹԼԷՐԻ համար զրոյց կը շրջի թէ պահուած է Գերմանիոյ մէջ։ Մասնաւոր հսկողութեան տակ առնուած է Հայտէլպէրկի շրջանը...

Տէսինէն Տիկին Արեգնազ Համբարձումեան կը փնտռէ քոյրը, Աշխէն Մերճանեան, որ պատերազմէն առաջ կը գտնուէր Պազարճըք, Ռումանիա։ Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Յառաջի։

Le Gérant : H. AGONEYAN
Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13e

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Mercredi 8 Août 1945 Չորեքշաբթի 8 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4473-Նոր շրջանի թիւ 102 — Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ — Գին՝ 3 Ֆր.

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԵԿԵՂՑ. ԺՈՂՈՎԻՆ

Աշխատանքները եւ որոշումները

ՄԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

ԽՄԲ.— Իրազեկ աշխատակցէ մը ստացած տեղեկութիւնները կը հաղորդենք, Էջմիածնի Եկեղեցկ. Համագումարի մասին.

— Ժողովը ունեցած է եօթը նիստ, Յունիս 16ին, 18ին, 19ին, 20ին, 22ին եւ 25ին:

Բացման նիստին ներկայ եղած են 28 կղերական եւ 14 աշխարհական պատգամաւորներ, ինչպէս եւ Խ. Միութեան եւ Խ. Հայաստանի Հոգեւոր Պաշտամունքի Խորհուրդներուն նախագահները, Ի. Վ. Պոլեանսկի եւ Սուրէն Յովհաննէսեան:

Դիւանին անդամ ընտրուած են բանասէրք Աւետիք Իսահակեան, Ակադեմիկոս Ստեփան Մալխասեան, Պ. Ճանիկ Ջաքըր (Եգիպտոսի պատգամաւորներէն) եւ չորս քարտուղարներ:

Երկրորդ նիստին ժողովը որոտընդոստ ծափերու մէջ կարդացած է Սթալինի շնորհաւորութիւններն ու բարեմաղթութիւնները: Յետոյ տեղապահը (այժմ կաթողիկոս) տուած է ընդարձակ զեկուցում մը Էջմիածնի քառամեայ աշխատանքներու մասին: Մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է Հայ. Եկեղեցւոյ պահանջներու մասին Սթալինի մատուցուած եւ մանէչալին կողմէ մակագրուած յուշագրի մը ընթերցումը:

Երրորդ նիստին շնորհակալութեան նամակ մը ուղղուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Մացակ Պապեանի: Յետոյ ժողովը մեծ գոհունակութեամբ լսած է թէ խորհրդային իշխանութիւնը հաւանած է որ Էջմիածինը ունենայ իր սեփական տպարանը: Ճեմարանին համար նախատեսուած է տարեկան մէկուկէս միլիոն րուբլիի նախահաշիւ մը:

Նկատելով որ Մայր Աթոռին Էջմիածին փոխադրութեան 500ամեակը լրացած է 1941ին, ժողովը միաձայնութեամբ որոշած է յառաջիկայ տարին «Յոբելենական Տարի» հռչակել եւ պատշաճ հանդիսութիւններ կատարել Հայաստանի եւ Արտասահմանի մէջ:

Չորրորդ նիստին պատգամաւորներուն ընդհ. թիւը եղած է 104 հոգի, 31ը կղերական, 73ը աշխարհական: Ներկայ եղած է նաեւ Քէնթրպըրիի դահերէցը, Տոքթ. Հիուլէթ Ճանսըն, իբրեւ ներկայացուցիչ անկլիքան եկեղեցւոյ:

Գէորգեան Ճեմարանի մատակարարութեան համար հաշիւ եղած է որ իւրաքանչիւր սանի համար տարեկան 500 տոլար պէտք է: Պատգամաւորներէն շատերը անձնապէս կամ իրենց ներկայացուցած գաղութներուն անունով յանձն առած են նիւթապէս օժանդակել: Այսպէս, եղած են հետեւեալ խոստումները.— Քալիֆորնիա՝ 10 սան, Սպահան՝ 4, Վրաստան՝ 6, Հայկ Գավուքճեան (Ամերիկայի պատգամաւորներէն) 3, Ճանիկ Ջաքըր՝ 2, Մկրտիչ Մարլեան՝ 1, Ստեփան Մալխասեան՝ 1, Եօժէն Փափազեան 1 (Եգիպտոս) եւն.: Յետոյ Կիլիկիոյ Աթոռը խոստացած է միանուագ 5000 տոլար, Եգիպտոս՝ 3000 ոսկի, Պուլկարիա՝ 5000 րուբլի:

Միաձայնութեամբ ընդունուած է որ ամէն եկեղեցի իր հասոյթին հարիւրին հինգը յատկացնէ Մայր Աթոռին: Նոյնպէս ուժ պիտի տրուի Մատենադարանին ճոխացման:

Գալով Էջմիածնի մայր տաճարին նորոգման, Կիլիկիոյ կաթողիկոսը յայտնած է թէ այդ նպատակին համար 37.114 տոլարի գումար մը հաւաքուած է Ամերիկայի մէջ:

Հինգերորդ նիստին պատգամաւորներու թիւը բարձրացած է 106ի: Ամերիկայի առաջնորդը՝ Տիրան վարդապետ (այժմ եպիսկոպոս) յայտնած է թէ իրենց պատուիրակութիւնը 30.000 տոլար նուէր բերած է Էջմիածնի:

Կաթողիկոսին ընտրութիւնը կատարուած է վեցերորդ նիստին, Յունիս 22, կէս օրէ վերջ: 113 պատգամաւորներէն երկուքը վերջին պահուն հիւանդացած ըլլալով, ընտրութեան մասնակցած են 111 հոգի: Տեղապահը՝ Գէորգ արք. Չէօրէքճեան ստացած է 110 քուէ, իսկ Կիլիկիոյ կաթողիկոսը՝ մէկ քուէ (տեղապահին քուէն):

Եօթներորդ եւ վերջին նիստը գումարուած է նախագահութեամբ նորընտիր կաթողիկոսին: Միաձայնութեամբ որոշուած է եկեղեցական նոր սահմանադրութեան վերջնական խմբագրութիւնը յետաձգել ազգ. եկեղեցական նոր համագումարի մը որ պիտի հրաւիրուի յառաջիկային: Այս նիստին մէջ ընտրուած է Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը:

Մոսկուայի կառավարութիւնը նորընտիր կաթողիկոսին նուիրած է շքեղ ինքնաշարժ մը:

Նոյն նիստին մէջ կարդացուած եւ միաձայնութեամբ ընդունուած է պատճէնը յուշագրի մը՝ ուղղուած Սթալինի: Այս յուշագրով ժողովը իր երախտագիտութիւնը կը յայտնէ կառավարութեան, ինչպէս նաեւ յոյս՝ թէ շնորհիւ Խ. Միութեան, պիտի սրբագրուի այն անարդարութիւնը որուն ենթարկուեցաւ հայ ժողովուրդը մօտաւոր անցեալին: Թուրքիոյ հայ պատուիրակութիւնը, որ շատ ուշ հասած էր, չէ ստորագրած այս յայտարարութիւնը, հասկնալի պատճառներով:

Պատգամաւորներու վերջնական թիւն էր 119: Կաթողիկոսը եպիսկոպոս ձեռնադրած է ինը վարդապետներ:

Կը հաստատուի թէ կաթողիկոսը ըսած է որ Սթալին խոստացեր է «լայնցնել մեր երկրին սահմանները»:

«ՄՕՏ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺԱՄԸ»

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակեր էինք Անռի տը Քորապի յօդուածին առաջին մասը, ցիրուցան տեղեկութիւններով: Ահաւասիկ վերջին մասը որ կը շօշափէ բուն քաղաքական խնդիրները.—

Մի կարծէք թէ այս պատմութիւնները պատմելով ձեզի, որոնք մինչեւ Ջրհեղեղ կը հասնին, կը հեռանամ օրուան կեանքէն: Ամենեւին: Եթէ ձեզի կը խօսիմ անոնց մասին, պատճառը այն է որ այդ պատմութիւնները օրակարգի վրայ են Մոսկուայի մէջ, հանդէսներու եւ ակումբներու մէջ: Այնտեղ պարտք կը սեպեն յիշեցնել թէ Հայաստանը ազնիւ ազգ մըն է, քանի մը անգամ հազարամեայ, եւ արժանի իր միութեան, անշուշտ հայկական խորհրդային հանրապետութեան շրջանակին մէջ որ մինչեւ հիմա կը պարունակէ միայն Երեւանի շրջանը: Այդ նահանգը ցարերուն օրով եւ նոյնիսկ աւելի վերջը, մինչեւ 1930 վարած է թշուառ գոյութիւն մը: Բայց, անկէ ի վեր, կը հաւատեն ինծի, ապշեցուցիչ յառաջդիմութիւններ կատարած է, որոնք եղական հակապատկերը կը կազմեն թրքական եւ իրանեան Հայաստաններու եղկելի ճակատագրին: Այս պարագան արդէն պիտի կազմէր փաստ մը ի նպաստ Ռուսիոյ: Բայց աւելի լաւը կայ:

«ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԾԱՆՐ ԱՆԽՈՀԵՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԳՈՐԾԵՑ»

Անուրանալի է որ Թուրքիան ծանր անխոհեմութիւն մը գործեց չահագործելով Պրէսթ-Լիթովսքի անձնատուրութիւնը, 1918ին, եւ իր յաղթական զինակցին՝ Գերմանիոյ ձեռքէն ընդունելով Պաթումի, Կարսի, Արտահանի եւ Արդուինի հայկական գաւառները: Ճիշդ է, 1921ին Ռուսիան չունչ առած ըլլալով,—թէեւ տակաւին շատ տկարացած — ետ ստացաւ Պաթումը, Կարսի դաշնագրով. սակայն հարկադրուեցաւ լքել մնացեալը: Այսօր Ռուսիա կը պահանջէ իր առնելիքը եւ նոյն իսկ շատ հաւանական է թէ կանգ պիտի չառնէ կէս ճամբան եւ պիտի չգոհանայ, հայկական շրջանին մէջ, վերադառնալ մինչեւ 1878ի Պերլինի դաշնագրէն առաջուան վիճակը: Պէտք չէ մոռնալ որ 1914ին պատերազմի մտած ատեն, ռուսական կայսրութիւնը վճռապէս որոշած էր իր մէջ առնել նաեւ Էրզրումը, Վանը, նոյնիսկ Տրապզոնը:

Բայց, պիտի հարցնէք իրաւամբ, իսկապէս ռուսական կարեւոր պահա՞նջ մըն է այս, արձանագրուելու համար իր ծրագրին գլուխը: Եւ կամ, քանի որ այս չարժառիթը նորոյթ է հիմա, Հայաստանը քարի՞ւղ ունի իր ծոցին մէջ: Որքան գիտեմ, ոչ. եւ խնդիրը այդ չէ: Ինչ որ Ռուսիան կը հետապնդէ, սկսելու համար, սա է,— միակողմանի կերպով կառչիլ դեանի մը, ազատ՝ Փոցտամի իր բաժնեկիցներու անդադրնապահութիւններէն: Արդ, ոչ Անգլիան, ոչ ալ Ամերիկան կապ չունին Արարատ լերան այս գործերուն, քիւրտ ջարդարարներու, եւ պզտիկ ժամագործներու կամ ատամնաբոյժներու հետ որոնք խստօրէն «մաքրագործուած» են, եւ տարամերժօրէն կոչ կ'ընեն Խ. Միութեան պաշտպանութեան: Անկէ զատ, անգլեւսաքսոն պետութիւնները որ եւ է մասնակցութիւն ունեցած չեն Կարսի միակողմանի դաշնագրին մէջ:

Ուրեմն օր մը ժողով պիտի գումարեն գլուխ գլխի — Անգարա երբեք հնարաւորութիւն չունի խուսափելու բացորոշհրաւէրէմը—խօսելու համար Հայաստանի մասին: Բայց երբ Հասան Սաքա, Թուրքիոյ արտաքին նախարարը, դէմ դիմաց գտնուի Պ. Մոլոթովի հետ, Քրէմլինի մառմառական սրահներէն մէկուն մէջ, կրնա՞ք երդնուլ թէ՝

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ԶԷՆՔ ՄԸ ՃԱՓՈՆԸ ՋԱԽՋԱԽԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հիւլէական ռումբ = 20.000 թոն ուժանակ

Երկուշաբթի օր նախագահ Թրումըն պաշտօնապէս յայտարարեց թէ աշխարհի պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով գործածուեցաւ սարսափելի զէնք մը Ճափոնի Հիրոշիմա խարիսխին դէմ: Այս գիւտը, հիւլէական ռումբ (bombe atomique), որ Դաշնակիցներուն առաջին պատասխանը պիտի ըլլար Գերմանիոյ գաղտնի զէնքերուն դէմ, պայթած ատեն աւելի զօրաւոր է քան 20.000 թոն ամենազօրաւոր պայթուցիկ: Մէկ ռումբը երկու հազար վրթխարի օդանաւերու — «թռչուն բերդեր» — տեղը կը բռնէ:

Նախագահը բացատրեց թէ այս գիւտը արդիւնքն է Մ. Նահանգներու եւ Անգլիոյ գիտական միացեալ հետազօտութեանց որոնք սկսած էին 1940ին: Նկատի առնելով Անգլիոյ սպառնացող օդանաւային վտանգները, հետազօտութիւնները շարունակուեցան Մ. Նահանգներուն մէջ:

— «Այժմ երկու մեծ գործարաններ եւ քանի մը հաստատութիւններ ունինք որոնք կը զբաղին հիւլէական ուժի արտադրութեամբ: Ամէնէն գործօն շրջանին կը բանէին 125.000 հոգի, եւ աւելի քան 65.000 բանուորներ այժմ կը շարունակեն աշխատիլ գործարաններու մէջ: Երկու միլիառ տոլար (500 միլիոն անգլ. ոսկի) ծախսեցինք եւ ամենամեծ վտանգին ենթարկուեցանք, պատմութեան ամենամեծ գիւտին համար, եւ շահեցանք: Շատեր աշխատեցան մինչեւ երկուքուկէս տարի: Շատ քիչերը գիտէին թէ ի՛նչ կը շինեն: Անոնք կը տեսնէին որ մեծ քանակութեամբ նիւթեր կը մտնեն գործարաններէն ներս, չէին տեսներ դուրս ելածը, որովհետեւ շատ փոքր է նոր պայթուցիկին ֆիզիքական չափը: Այժմ ի վիճակի ենք աւելի արագօրէն եւ կատարելապէս ոչնչացնելու Ճափոնի բոլոր արտադրական ձեռնարկները որ եւ է քաղաքի մէջ: Պիտի քանդենք անոնց նաւարանները, գործարանները եւ հաղորդակցութիւնները: Պիտի քանդենք Ճափոնի պատերազմական բոլոր կարողութիւնը»:

Նախագահը աւելցուց թէ Ճափոնի ժողովուրդը կատարեալ կործանումէ փրկելու համար էր որ ուղղուեցաւ Յուլիս 28ի վերջնագիրը:

— «Ճափոնի վարիչները անմիջապէս մերժեցին այս վերջնագիրը: Եթէ այժմ չընդունին մեր պայմանները, կրնան սպասել կործանարար տեղատարափի մը որ պիտի թափի երկինքէն եւ որուն

յանկարծական շրջումով մը (ուղեղարձ), վիճաբանութիւնը պիտի չդառնայ Տարտանէլի վրայ:

Բաւական ծանօթ է երկու երկիրներուն դիրքը. այնպէս որ կրնաք առանց դժուարութեան երեւակայել թէ այն ատեն ի՛նչ ընթացք պիտի առնէ խօսակցութիւնը:

Դիտել տալէ վերջ թէ խնդիրը արձանագրուած չէ օրակարգին վրայ, Պ. Հասան Սաքա անշուշտ հետեւեալ բողոքը պիտի բարձրացնէ.

— Ուրեմն թշնամի երկրի տե՞ղ կը դնէք մեզ:

— Թշնամի՞: Բառին իրաւագիտական առումով թերեւս ոչ. բայց, փաստօրէն, անշո՛ւշտ: Ձեր ընթացքը անհաշուելի կորուստներ պատճառեց Ռուսիոյ: Անկէ զատ, փակելով Նեղուցները, դուք անուղղակի ընկղմեցիք բազմաթիւ անգլիական, նորվեկեան, հոլանտական, յունական եւ լեհական նաւեր որոնք մեզի հասնելու համար հարկադրուեցան ճամբու ահագին շեղումներ կատարել ծովերուն վրայ:

— Խնդիրը գերազանցապէս միջազգային է, պիտի պատասխանէ Հասան Սաքա, եւ դուք շատ լաւ գիտէք որ 150 տարիէ ի վեր Անգլիա վճռապէս հակառակ է...

— Հակառակ ի՞նչ բանի, պիտի հարցնէ զարմանքով Պ. Մոլոթով, եւ զգրոցէն պիտի հանէ դաշնագիր մը որ պարտուպատշաճ ձեւով կնքուած է, 1915ին, Ճորճ Ե.ի եւ Նիքոլա Բ.ի կողմէ, նշանագրուած՝ Պ. Սազանովի եւ Սըր Էտ. Կրէյի կողմէ եւ որով Ռուսիոյ կը տրուէին ոչ միայն Նեղուցները, այլեւ Պոլիսը:

— Ճիշդ է որ, պիտի աւելցնէ Պ. Մոլոթով, այս դաշնագիրը բախտ չբերաւ խեղճ Նիքոլա կայսեր: Բայց աւելի լաւ է այդ մասին բան չխօսիլ Անգլիացիներուն: Անոնք չեն սիրեր այդ պատմութիւնը:

Որովհետեւ, հակառակ բոլոր հերքումներուն, չար լեզուները կ'ըսեն թէ Սըր Ճորճ Պըքէնըն, Փեթրոկրատի բրիտանական դեսպանը 1917ին, դեր մը ունեցած է այս գործին մէջ:

Ահա թէ ի՛նչ տաժանելի խօսակցութիւն կրնայ յարուցանել, անուղղակի, Թուրքիոյ սկզբնական սխալը,— այն է 1918ին խուրացնել Շամիրամի երկիրը: (Յառաջ.— Աւելորդ է ըսել թէ գրական բառախաղ մըն է որ կը փորձէ հեղինակը, այս բացատրութեամբ):

HENRY DE KORAB

նմանը չէ տեսնուած երկրի վրայ: Այս գիւտը նոր դարաշրջան մը կը բանայ բնութեան գաղտնիքները իմանալու համար: Պիտի առաջարկեմ խորհրդարանին յանձնաժողով մը կազմել հիւլէական ուժի արտադրութեան եւ գործածութեան համար, ուժ մը որ կրնայ հզօր գործիք մը դառնալ աշխարհի խաղաղութեան պահպանումին համար»:

Նոյնիմաստ յայտարարութիւններ ըրաւ Մ. Նահանգներու պատերազմական նախարարը, իսկ Անգլիոյ վարչապետն ալ՝ երեսփ. ժողովին մէջ: Առ այժմ գաղտնի կը պահուին շատ մը մանրամասնութիւններ:

Թուրքիա պիտի ճանչնա՞յ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ արտաքին նախարարը, Հասան Սաքա, Պէյրութ հասնելով, տեսակցութիւններ ունեցաւ Լիբանանի եւ Սուրիոյ վարիչներուն հետ: Ինչպէս յայտնի է, յարաբերութիւնները լաւ չեն Թուրքիոյ եւ երկու երկիրներուն միջեւ: Սուրիացիները կը կասկածին թէ Անգարա աչք ունի Հալէպի շրջանին վրայ, իսկ Թուրքերն ալ դժգոհ են որ Սուրիա ետ կը պահանջէ Ալէքսանտրէթի Սանճաքը: Թուրքիա տրամադիր է ճանչնալու Սուրիոյ անկախութիւնը, պայմանաւ որ հրաժարին Սանճաքէն: Լիբանանի անկախութեան ճանաչումը դժուարութիւն չի պատճառեր:

Սուրիոյ եւ Լիբանանի համայնավար կուսակցութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակելով, կ'ազդարարէ թէ «Սուրիոյ եւ Լիբանանի ժողովուրդները որ եւ է պարագայի մէջ պիտի չընդունին որ իրենց անկախութեան ճանաչումը ձեռք բերուի վերջնապէս հրաժարելով Ալէքսանտրէթի Սանճաքին վրայ Սուրիոյ ունեցած իրաւունքներէն»:

Սանճաքի գաղթականները, որոնք 80.000ի կը հասնին Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, իրենց Կոմիտէին միջոցաւ հեռագիր մր ուղղած են մեծ պետութեանց, մերժելով 1938ին սարքուած հանրաքուէին եւ պահանջելով միջամտել, Սանճաքը Սուրիոյ միացնելու համար:

X Անգարայի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւաստեն թէ Ռուսերը առաջարկած են զինակցութիւն մր կնքել, պայմանաւ որ պատերազմի ատեն խորհրդային իշխանութիւնը դրաւէ կարգ մը խարիսխներ՝ Նեղուցներուն մէջ: «Նիւ Եորք Թայմզ» կ'իմանայ թէ Երեք Մեծերը չեն կրցած լուծել շարք մը կարեւոր խնդիրներ,— 1. Չորս պետութեանց ժողով մը, կարգադրելու համար Սուրիա - Լիբանանի խնդիրը.— 2. Նեղուցներու խնդիրը.— 3. Ռուսիոյ առաջարկը՝ իտալական կարգ մը ստացուածքներ, մասնաւորապէս Երկոտասան կղզիները խնամակալութեան տակ առնելու համար.— 4. Անգլիոյ առաջարկը՝ խորհրդային եւ անգլիական զօրքը Իրանէն քաշելու մասին:

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

ՉԱՐՄԱՆԱՉԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վիշիի կառավարութեան վերագրուած մեղքերէն մէկն ալ՝ ռըլէվի օրէնքն է (փոխանորդ բանուորներ ղրկել, որպէսզի գերիներ ազատին): Լավալ այս առթիւ հետեւեալ բացատրութիւնները տուաւ.

— Պատերազմէն առաջ Ֆրանսան կը սպառէր 39ուկէս միլիոն թոն ածուխ. զինադադարին ունէինք միայն 3 միլիոն: Հիւսիսային նահանգը (Նօռ) եւ Փա տը Քալէն կցուած էին Պելժիոյ: Պատերազմէն առաջ կը սպառէինք ամիսը 360.000 թոն պողպատ, զինադադարին գրեթէ բան չունէինք: Յետոյ, զինադադարին ունէինք երկու միլիոն գերիներ: Վերջապէս Ֆրանսան ունէր մէկ միլիոն գործազուրկ եւ բացարձակապէս չէր կրնար գործ տալ այս բոլորին: Երկիրը հինգ մասի բաժնուած, չէր կրնար ապրիլ, եթէ կառավարութիւնը չբանակցէր: Քաղաքային բնակչութիւնները դէպի հարաւ փախած էին: Պէտք էր վերստին տեղաւորել զանոնք: Բան մր չէինք կրնար ընել առանց Գերմանիոյ: Անկարելի էր նաեւ ապրանք, դրամագլուխ փոխադրել մէկ շրջանէն միւսը: Գերմանիան գրաւած էր 52 նահանգներ որոնք կը ներկայացնէին Ֆրանսայի ճարտարարուեստական կարողութեան 80 առ հարիւրը: Հարաւային շրջանը չէր կրնար առանձին ապրիլ, չունենալով ոչ ցորեն, ոչ գարի, ոչ ածուխ, ոչ շաքար: Կրնար միայն գինի եւ ելեկտրականութիւն տալ: Գերմանիան կը ճնշէր մեր վրայ: Թերեւս միայն երկու ամսուան ուտելիք ունէինք, եթէ չբանակցէինք: Եթէ զինադադարը քանի մը շաբաթ տեւէր... բայց չորս տարի տեւեց: Գերմանները վարպետօրէն կազմակերպած էին երկրին ամբողջական շնչահեղձութիւնը: Միւս կողմէ երկիրը պաշարուած էր: Հարկ էր ապրեցնել Ֆրանսան: Գերմանները բանուոր կը պահանջէին. ես ալ փոխարէնաբար մեր գերիները պահանջեցի: Մերժեցին, ըսելով թէ գերիները կ'աշխատին: Կրցայ 50.000 գերիներ արձակել, 150.000 բանուոր տալով, թէեւ մէկի տեղ մէկ կը պահանջէի: Պելժիան կառավարութիւն չունէր եւ բանակցութիւն չկատարեց, բայց 80 առ հարիւր բանուոր տալու ստիպուեցաւ, իսկ Ֆրանսան միայն 16 առ հարիւր: Երբ ես ձերբակալուեցայ Գերմաններուն կողմէ 1944 Օգոստոսին, տեսայ որ Լոռէնի բոլոր այրերը աքսորած էին:

Լավալ կրկնեց թէ մարէշալը տեղեակ էր իր կատարած գործերուն: Երբ հարցուցին թէ ցեղային օրէնքները աւելի չխստացա՞ն 1942 Յունիսին, պատասխանեց թէ մարէշալն ալ, ինքն ալ բողոքեցին:

Նախագահ.— **1942** Օգոստոսին, երբ Դաշնակիցները զօրք հանեցին Տիէփ, մարէշալը հեռագիր մը չուղղե՞ց Հիթլէրի, պատրաստակամութիւն յայտնելով Ֆրանսայի զինուորական աջակցութիւնը ընծայելու:

Լավալ պատասխանեց թէ տեղեկութիւն չունի այդ գործէն: Ինք միշտ հակառակ եղած է Ֆրանսայի զինուորական մասնակցութեան: Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ կարելի չեղաւ ստուգել թէ այս հեռագիրը, որ Փարիզ ղրկուած էր, իսկապէս զարնուա՞ծ է եւ մարէշալը ստորագրա՞ծ է:

Մարէշալը յաճախ կը քնանար, եւ երբ Լավալ ձայնր բարձրացնէր, աչքերը կը բանար, առանց բառ մը արտասանելու: Վկան պահ մը բարկացաւ, երբ լուսանկարիչ մը իր առջեւ ցցուելով՝ կ'ուզէր պատկեր քաշել: Նախագահը ուզեց հասկնալ թէ մարէշալը ի՞նչ դիրք բռնեց, երբ Դաշնակիցները ցամաք ելան Հիւս. Ափրիկէ, յետոյ՝ երբ Ֆրանսացիները իրենք խորտակեցին Թուլոնի նաւատորմը: Լավալ պատասխանեց թէ կառավարութիւնը հրամայած էր դիմադրել նախայարձակման, որո՛ւ կողմէ ալ ըլլար: Գալով նաւատորմին խորտակման, ճիշդ այն ժամուն երբ գերմանական դեսպանը իրեն կը հաղորդէր թէ գերման զօրքը Թուլոնի նաւահանգիստը մտած է մեր մարտանաւերը գրաւելու համար, նաւերը կը խորտակուէին համաձայն իրենց տրուած հրամանին:

Վկան երկար խօսեցաւ պարտաւորիչ աշխատանքի մասին: Ըսաւ թէ երբ գերման մարզպետը, Զաուքըլ, 1942 Օգոստոս 20ին հրամանագիր մը կը ներկայացնէր պարտաւորիչ աշխատանքի ենթարկելով գրաւեալ հողամասերու ամբողջ բնակչութիւնը, ինք սպառնաց հրաժարիլ: Ասոր վրայ Գերմանները թողլ տուին որ ինք պատրաստէ օրէնքը. որով կարելի եղաւ ազատել բազմաթիւ Ֆրանսացիներ, մանաւանդ կիները, որոնք տեղին վրայ պիտի աշխատէին, ոչ թէ Գերմանիոյ մէջ: Նախարարական խորհուրդին մէջ մարէշալը նոր մեղմացումներ պահանջած էր:

Այստեղ Լավալ յանկարծ բորբոքելով աղաղակեց թէ պէտք էր ապրեցնել Ֆրանսան:

— «Տրամաբանական չէ այս դատը, վճաբանութեան չի դիմանար: Մարէշալը եւ ես լման չորս տարի մնացինք ժողովուրդը պաշտպանելու համար: Ես ինքզինքս զոհեցի: Եւ ահա ձեր առջեւ հանուած ենք...

Նախագահ.— Կ'ուզենք ճշդել թէ ձեր ըրածը քաղաքականութի՞ւն էր թէ ոճիր:

Յետոյ հարցումներ եղան Մարսէլ Տէայի, Ֆիլիփ Անրիոյի (սպաննուած) եւ Տարնանի մասին: Լավալ բացատրեց թէ մարէշալը 1940 Դեկտեմբերին ձերբակալել տուած էր Տէան, թէ ինք ալ հակառակ էր անոր նախարարութեան կոչուելուն, եւ ամիսներով պայքարած էր, բայց ի վերջոյ պարտադրեցին: Խնդիրը այն է որ Մարսէլ Տէա երբեք Վիշի չեկաւ, եւ Փարիզի մէջ կր զբաղէր «լ'Էօվռ»ի ամենօրեայ խմբագրականները գրելով: Տարնանի մասին ըսաւ թէ մարէշալը աւելի լաւ կը ճանչնար զայն, եւ կ'ուզէր օգտագործել իբրեւ կռուողի մարդ, թէեւ ան հաւատարմութեան երդում ըրած էր Հիթլէրի, երբ նշանակուեցաւ բարեկարգութեան կամ ներքին գործերու նախարար:

Պատասխանելով «Մաքի»ի դէմ կատարուած գործողութեանց եւ զինուորական ատեաններու գործունէութեան մասին եղած հարցումներու, վկան ըսաւ թէ Տարնան զեկուցումներ կուտար նախարարական խորհուրդին, թէ բողոքներ կը լսուէին «միլիս»ի արարքներու մասին, թէ ինք ալ «ժամանակը կ'անցընէր բողոքելով, եւ յաճախ կը յաջողէր ազատել արգելափակուածներ»: Իր կարծիքով, Դիմադրական ճակատին մէջ գտնուած են անկեղծ հայրենասէրներ, բայց, երկու կողմէն ալ, կատարուած են նաեւ «զարշելի գործեր»:

— «Մասնաւոր դատարաններու անդամները կը սպաննուէին: Ուրիշներ կը հրաժարէին: Տարնան հետզհետէ գետին կը շահէր: Օր մը ինծի ներկայացուցին օրէնք մր որով զինուորական ատեաններ կը կազմուէին, գործելու համար ահաբեկչական եւ համայնավարական քարոզութեանց դէմ: Ջնջեցի «Համայնավար» բառը որ կրնար դուռ բանալ զեղծումներու, եւ պահանջեցի պատժել միայն անոնք որ կը բռնուէին զէն ի ձեռին: Մարէշալին տեղեկութիւն կուտայի միշտ: Ինծի համաձայն էր երբ կը պաշտպանէի մեր երկիրը: Կատարելապէս համաձայն էինք իրարու հետ»:

Այստեղ ընդհ. դատախազը կարդաց մարէշալին մէկ նամակը ուղղուած Լավալի, նամակ մը որ հաւանութիւն յայտնելով զինուորական ատեաններու, կ'աւելցնէր թէ «աւելի լաւ է քանի մը հրապարակային մահապատիժներ քան խռովութիւն եւ ժխոր»:

Վկան յայտարարեց թէ ինք ո եւ է մարդ չէ մատնած, որ եւ է ձերբակալութիւն չէ դիւրացուցած, նոյնպէս մարէշալը: Յետոյ երկար մանրամասնութիւններ պատմեց, երբ հարցումներ ուղղեցին Պ. Էռիոյի հետ ունեցած տեսակցութեան մասին, (ազատագրումը սկսած էր արդէն): Յիշեց թէ ինք Փարիզէն հեռացած էր բռնի եւ փոխադրուած Պէլֆոռ: Ուզեր էին Հիթլէրի բանակատեղին տանիլ, մերժած էր: Ինք չէ մասնակցած նոր կառավարութեան կամ յանձնաժողովին որուն նախագահն էր տը Պրինօն, վերջապէս տարեր էին Սիկմարինկէն եւն.:

Լավալի վկայութենէն եւ հեռացումէն վերջը, ընդհ. դատախազը կարդաց մարէշալին մէկ ձեռագիրը որ վարկաբեկիչ յայտարարութիւններ կը պարունակէր ազատագրական պայքարին, զօր. տը Կօլի եւ անոր գործակիցներու մասին: Պաշտպան փաստաբանները դիտել տուին թէ եղածը պարզ սեւագրութիւն մըն է, եւ ոչ թէ արտասանուած ճառկամ պատգամ: Ընդհ. դատախազը պատասխանեց թէ այս կարգի գրութիւնները արարքներ են:

Նպաստաւոր ձայներ

Երկուշաբթի օր (13րդ Նիստ) լսուեցան չորս զօրավարներ եւ իշխան մը, որոնք հրաւիրուած էին պաշտպան փաստաբաններուն կողմէ: Բոլորն ալ ջանացին ապացուցանել թէ մարէշալը երկու չուանի վրայ կը խաղար, թէ հէքեաթներ պատմելով Գերմանացիներուն, գաղտնապէս ուժ կուտար Դիմադրական շարժումին, թէ անոր շնորհիւ էր որ կարելի եղաւ գաղտնի բանակ մը կազմել եւն.: Այս վկայութիւնները որոշ լաւատեսութիւն ներշնչեցին Փէթէնի բարեկամներուն, որոնք այն կարծիքն ունին թէ ամբաստանեալը պիտի ազատի մահապատիժէն:

Առաջին վկան, զօր. Լաքայլ, յայտարարեց թէ գրաւման շրջանին կանոնաւոր գաղտնի բանակ մը կազմելու ծրագիր մշակուած էր «մարէշալին գիտութեամբ եւ հաւանութեամբ»: Յետոյ ըսաւ թէ 1943ին Վիշիի կառավարութիւնր վանականի մը միջոցաւ կապ հաստատած էր զօր. Ժիռոյի հետ, որ այն ատեն Դաշնակիցներուն համար կ'աշխատէր Ալժէի մէջ: Նոյն տարուան Հոկտեմբերին մարէշալը ըսեր է իրեն.— «Համաձայնութիւն գոյացած է Ֆրանսացիներու միութեան համար»:

Երկրորդ վկան, իշխան Քսավիէ տը Պուրպոն-Փարմ, Դիմադրական, որ ամիսներով տառապած է գերմանական արգելարաններու մէջ եւ մահուան դատապարտուած իբրեւ անգլիական գործակալ, ուժգնօրէն պաշտպանեց մարէշալը: Իշխանը, որ ներս մտած ատեն յարգանքով խոնարհած էր մարէշալին առջեւ, ըսաւ թէ շարունակ կը տեսնէր Փէթէնը, ձերբակալուելէ առաջ:

— «Մարէշալը մեծապէս օգնեց ինծի, քաղաքական կալանաւորներ ազատելու համար: Հարիւրաւոր մարդիկ մահուան դատապարտուածէին գերմանական արգելարաններուն մէջ, եւ պատիժի թեթեւացում ստացան, իբրեւ արդիւնք Փէթէնի անձնական միջամտութեան: Իր քաղաքականութիւնն էր դիմանալ մինչեւ որ Դաշնակիցները հասնէին եւ բացորոշապէս կ'ըսէր ինծի թէ կ'ուզէ որ Ֆրանսան վերադառնայ հանրապետական կարգուսարքին, խաղաղութենէն վերջ: Նախվէյլէրի արգելարանին մէջ մահուան դատապարտուած էին 231 Ֆրանսացիներ. մահէն ազատեցան շնորհիւ Փէթէնի միջամտութեան: Սխալ է թէ արգելարաններուն մէջ բոլորն ալ Փէթէնի դէմ կը խօսէին: Անոնք կ'ատէին գործակիցները, բայց շատ քիչ անգամ կը յարձակէին Փէթէնի վրայ»: (Այս իշխանը թեկնածու է Սպանիոյ գահուն, իբրեւ յաջորդ Ֆրանքոյի):

Երրորդ վկան, զօր. Փիքանտառ, երկարօրէն պատմեց Ֆրանսական գաղտնի բանակի մր ստեղծումը 1940 Յուլիսէն վերջը, Ֆրանսայի հարաւային շրջանին մէջ:

— «Ահագին քանակութեամբ ռազմանիւթ եւ զէնք պահուած էր, եւ այս բոլորը մարէշալին բարոյական աջակցութեամբ: 1941ի վերջը այնքան ռազմանիւթ պահուած էր որ կը բաւէր 24 զօրաբաժնի համար: Կային հազարաւոր ձեռնառումբեր հրասայլերու դէմ, ստորերկրեայ գործարան մը զրահապատ կառքեր շինելու համար: Երբ Գերմանները ազատ շրջանր մտան 1942 Նոյեմբերին, մեծ քանակութեամբ գրաւեցին այս ռազմանիւթերը, բայց մաս մը պահուած մնաց եւ օգտակար եղաւ Դիմադրական շարժումին»:

Չորրորդ վկան, զօր. Լաֆարկ, որ գործօն բանակին մէջ կր գտնուի, նոյնպէս խօսեցաւ գաղտնի բանակի կազմակերպութեան մասին, շեշտելով թէ այս բոլորը կարելի եղաւ շնորհիւ մարէշալին որ կը քնացնէր թշնամին: Հինգերորդ վկան, զօր. Ռիւպի, երկար պաշտպանողական մը գրած էր, որ կը վերաբերէր 1916էն առաջ եղած դէպքերու եւ զանց առնուեցաւ: Միջանկեալ կարդացուեցաւ մարէշալին մէկ նամակը ուղղուած Հիթլէրի, 1942 Դեկտ. 5ին:

Le Gérant : H. AGONEYAN
Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13e

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Jeudi 9 Août 1945 Հինգշաբթի 9 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4474-Նոր շրջան թիւ 103 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԵՐ

Միացեալ Նահանգներու Ծերակոյտը 20 Յուլիսին քուէարկեց, եւ Երեսփ. Ժողովն ալ անշուշտ իր կարգին պիտի վաւերացնէ, այն ծրագիրը՝ զոր ճիշդ մէկ տարի առաջ Պրէթըն - Ուուտսի մէջ Միացեալ Ազգերու հարիւրաւոր ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ տեղի ունեցած համաժողովը ընդունած էր:

-Այս ծրագրին առաջին նպատակն է՝ միջազգային բաժնեգրութեամբ դրամագլուխ մը հաւաքել տկար դրամները ամրացնելու, եւ ոսկի կամ յարգի թղթադրամ (տոլար) տրամադրելու կարօտ երկիրներուն, որպէսզի արտասահմանի մէջ իրենց գնած ապրանքներու փոխարժէքը կարենան վճարել: Երկրորդ նպատակը պիտի ըլլայ Միջազգային Դրամատուն մը հիմնելով վարկ բանալ պատերազմի միջոցին քանդուած երկիրներուն, դիւրացնելու համար անոնց վերաշինութիւնը:

Այս կերպով, ծրագրին հեղինակները կը յուսան զարգացնել միջազգային փոխանակութիւնները, մէջտեղ հանելով կրկնակ մարմին մը՝ որ թէ՛ իր կազմով եւ թէ իր դրամական միջոցներուն մեծութեամբ (երկու հաստատութիւնները միասին պիտի ունենան 20 միլիառ տոլարի մօտ դրամագլուխ մը) իրապէս աննախընթաց հիմնարկութիւն մը պիտի ըլլայ համաշխարհային տնտեսական պատմութեան մէջ, ինչպէս, իր ժամանակին, աննախընթաց նկատուեցաւ Պազէլի մէջ հաստատուած Միջազգային Վճարումներու Դրամատունը: Սակայն, ամէն բան յարաբերական է. 1914-1918ի կռիւներն ու անոնց հետեւանքներն ալ իրենց նախընթացը չունէին, բայց անչքացան ներկայ պատերազմին քով՝ որ իր պատճառած տակնուվրայութիւններով անհամեմատ աւելի ահաւոր է:

Ձենք մաղթեր որ Պրէթըն - Ուուտսի մէջ ծընունդ առած նոր Կազմակերպութիւնը ունենայ Պազէլի Դրամատան անշուք գոյութիւնը: Միայն, դիտել կուտանք թէ, ինչպէս անցեալի փորձը ցոյց տուած է, նման հաստատութիւններու յաջողութիւնը կախում պիտի ունենայ յառաջիկայ ընդհանուր հաշտութեան հանգամանքէն: Եթէ աշխարհի քաղաքական վիճակը կապուած է տնտեսական կացութեան, տնտեսական բարօրութիւնն ալ կախում ունի քաղաքական կացութենէն: Արդ, առանց քաղաքական մնայուն հաշուեյարդարի, զուր է յուսալ նիւթական բարօրութիւն: Այդպիսի հաշտութիւնը պիտի կրնա՞յ հաստատել տեւական կայունութիւն: Խնդրական է:

Երկրորդ եւ աւելի կարեւոր պայման մը կայ. — կանոնաւորել ազգերու տնտեսական յարաբերութիւնները, ուրիշ խօսքով, հաստատել մաքսային այնպիսի դրութիւն մը՝ որ արգելք չըլլայ օտար վաճառքներու ներածման:

1914—1918ի պատերազմէն առաջ, տակաւին կային ազատ վաճառականութեան սկզբունքին հետեւող քանի մը երկիրներ, ինչպէս Անգլիա: Բայց, վերջին 20—25 տարիներու ընթացքին, այս երկիրն ալ սկսաւ մաքսատուրք դնել ներածուած շատ մը ապրանքներու վրայ: Ուրիշ պետութիւններ ալ՝ որոնք, մեծ մասով մաքսապաշտ էին արդէն, աւելի բարձրացուցին ներածումներու տուրքերը: Ասով ալ չգոհանալով՝ արգիլեցին նոյնիսկ կարգ մը ապրանքներու մուտքը, կամ զանոնք բաժնեչափի (քոնթէնժանթըման)ի ենթարկեցին, այսինքն՝ շատ սահմանափակ քանակութեամբ միայն ընդունեցին իրենց երկրէն ներս:

Այս սեղմումներուն պատճառով՝ միջազգային առեւտրական փոխանակութիւնները իրենց նուազագոյն քանակին վերածուեցան: Եւ այս զարմանալի չէր, քանի որ ամէն երկիր ծախել կ'ուզէր միայն եւ ոչ գնել: Անհատական կեանքի մէջ, վաճառական մը այնքան շատ գործ կ'ընէ որքան բարձր ըլլայ իր յաճախորդներուն գնելու կարողութիւնը: Նոյնն է նաեւ միջազգային յարաբերութեանց մէջ: Երկիր մը որչափ շուտ վաճառէ, այնքան շուտ դրամ կը ստանայ, եւ այս դրամով վիճակի կ'ըլլար, ինքն ալ իր կարգին, գնելու իր պէտք ունեցածը:

Ուրեմն, դրամական կայունացման գլխաւոր եւ արմատական միջոցն է կարելիութիւն տալ երկրի մը որ բաւականաչափ ոսկի կամ արժեզուրկ չեղած թղթադրամ ունենայ իր տրամադրութեան տակ, իր արտաքին պարտքերը հատուցանելու համար: Իսկ ոսկին եւ արժէքաւոր թղթադրամները ազգային արտադրութիւնները արտածելով միայն կարելի է ձեռք բերել առաւելապէս: Երբ Պրէթըն - Ուուտսի ծրագիրը, երկրի մը դրամը կայունացնելու համար այդ երկրին վճարումներու կշիռին (balance des paiements) բացը փոխառութեամբ կ'ուզէ գոցել, ատիկա հիմնական լուծում մը չի կրնար ըլլալ:

Միացեալ Նահանգներէն կը սպասուի որ այս ուղղութեամբ աշխատին աւելի: Ճիշդ է որ անցեալ Յունիսին Ծերակոյտը եւ Երեսփ. Ժողովը արտօնութիւն տուին նախագահին մաքսատուրքերը զեղչելու: Բայց, ասիկա սկզբունքի որոշում մըն է միայն. անոր կիրարկման ընդարձակութենէն կախում ունի խնդրին լուծումը: Ամերիկա պիտի ուզէ՞ վճռական քայլ մը առնել եւ բարի օրինակ ըլլալ միւս երկիրներուն: Եթէ այո՛, Պրէթըն - Ուուտսի ծրագիրը ամենամեծ օգուտը պիտի ունենայ աշխարհի տնտեսական վիճակին համար: Այլապէս, ամէնէն հնարամիտ եւ մեծադղորդ ծրագիրները անզօր պիտի ըլլան իրագործելու հետապնդուած նպատակը:

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

Նախկին նախարարներ կը վկայեն

Դատավարութեան 14րդ նիստը կէս ժամ ուշացաւ, որովհետեւ երդուեալներէն մէկը մեթրոյին մէջ մնացած էր: Մեթրօն ալ կէս ճամբան կանգ առած էր, յուսահատ մը ինքզինքը կառախումբին տակ նետած ըլլալով:

Այս նիստին մէջ խօսեցան երեք նախկին նախարարներ, ծովակալ մը եւ նահանգապետ մը,— բոլորն ալ բանտարկուած, իբրեւ մեղսակից: Բոլորն ալ ջանացին արդարացնել Վիշիի, հետեւաբար մարէշալին քաղաքականութիւնը:

Առաջին վկան, Փէյրութօն, ներքին գործերու նախարար եղած էր Վիշիի մէջ, 1940 Սեպտ. 7ին եւ Լավալի ձերբակալութիւնը կատարած էր (1940 Դեկտ. 13): Երդուեալները հարցուցին թէ ինչո՛ւ լուծեց քաղաքապետութիւնները, ինչու ձերբակալեց Վէնսան Օրիօլը, Ժիւլ Մօքը, Մաքս Տորմուան: Վկան խուսափողական պատասխաններ կուտար նեղացուցիչ հարցումներուն,— «Ձեմ յիշեր, չեմ գիտեր... Ներքին նախարարը որ եւ է իրաւասութիւն չունէր, միայն գործակատար մըն էր: Հրամանը դատական նախարարէն կուգար, իսկ որոշումը կը տրուէր նախարարական խորհուրդին մէջ, նախագահութեամբ մարէշալին»:

Երկրորդ վկան, ծովակալ Ֆէռնէ, երբեմն ընդհ. քարտուղար Վիշիի վարչապետութեան, աւելի շատ ծանրացաւ նոր սահմանադրութեան նախագծի մասին, զոր յօրինած էր մարէշալ Փէթէն: Ըսաւ թէ երբ Լավալ վերադարձաւ, աշխատանքը ընդհատուեցաւ, բայց մարէշալը վերսկսաւ 1943-ին եւ վերջացուց 1944ին: Իր կարծիքով Փէթէն արժանի է ազգային երախտագիտութեան:

Միջանկեալ վկայ մը, Ռուսէլ, անդամ Պետական Խորհուրդի, որ եղած է նախագահ հպատակութեանց վերաքննութեան յանձնաժողովին, ըսաւ թէ իրենք աշխատեցան մեղմացնել օրէնքը: Կը պահանջուէր 80 առ հարիւր ջնջել, 900.000 հպատակութիւններ ներկայացուցած էին, իբրեւ կասկածելի, մեծ մասով Հրեաներ:

Երրորդ վկան, Ֆրանսուա Մարթէն, նահանգապետ Թարն-է-Կարոնի, ջանաց համոզել թէ իրենց ամբողջ հոգն էր ազատել Ֆրանսացիները, պաշտպանել ֆրանսական շահերը: Ինք հակառակ է եղած գործակցութեան:

Օրուան ամէնէն կարեւոր վկան էր Ժաք Շըվալիէ, 63 տարեկան, նախկին կրթական նախարար, մտերիմ բարեկամը Անգլիոյ արտաքին նախարար Լորտ Հըլիֆաքսի, որ փաստերով պնդեց թէ բանակցութիւններ կատարուած էին անգլ. կառավարութեան հետ, եւ տեսակ մը գործակցութիւն հաստատուած էր: Երբ նախագահը հարցուց թէ Չըրչիլ չհերքե՞ց երեսփ. ժողովին մէջ, վկան բարձրաձայն յայտարարեց,— «Ո՛չ»: Եւ մանրամասնութիւններ հաղորդեց: Ինք փրոֆէսէօր էր Կրընոպլի համալսարանին մէջ: «1940 Դեկտ. 4ին ժամը 10.45ին, երբ ես կրթական նախարար էի, ինծի այցելեց Փիէռ Տիւփիւի, քանատական դեսպանը, որ ըսաւ թէ անձնական նամակ մը բերած է Լորտ Հըլիֆաքսէն»: Վկան կարդաց լորտին նամակը, որ կը թելադրէր «ուշադրութեամբ բացատրել մեր փափուկ վիճակը: Պէտք է այնպէս ձեւացնենք թէ լարուած են մեր յարաբերութիւնները: Եթէ Գերմանացիները կասկածին մեր մտերմութենէն, զինադադարին 9րդ եւ 10րդ յօդուածները պիտի գործադրուին: Բայց անհամաձայնութիւն ձեւացնելով իրար կը հասկնանք»: Դեսպանը ուրիշ տեղեկութիւններ ալ հաղորդած էր, որոնց համաձայն Անգլիոյ միակ ուզածն այն էր որ Ֆրանսա Գերմանիոյ չյանձնէ օդակայանները, նաւակայանները եւ նաւատորմը: «Դուք երկու թոքեր ունիք, գաղթավայրերը եւ նաւատորմը: Եթէ Գերմանները ձեռք անցընեն զանոնք, այն ատեն ուժաթափ կ'ըլլաք»: Վկան յայտարարեց թէ այս բանակցութեանց մասին անմիջապէս խօսեցաւ մարէշալին, որ հաւանութիւն յայտնեց, յետոյ տեսնուեցաւ դեսպանին հետ եւ համաձայնութիւն մը կնքեցին որ գաղտնի մնաց Գերմաններէն: Այս գաղտնի համաձայնութեան շնորհիւ կարելի եղաւ քիչ շատ տանելի վիճակ մը ստեղծել:

Վերջին վկան, ելմտական նախարար Պութիլիէ, ճառ մը կը խօսէր ելմտական կացութեան վրայ, երբ նախագահը խնդրեց որ Փէթէնի մասին խօսի: Քանի մը հարցումներէ վերջ նիստը փակուեցաւ: Կը կարծուի թէ վճիռը պիտի տրուի յառաջիկայ երեքշաբթի:

X «Փօփիւլէռ» կը գրէ թէ երդուեալները մեքենագրուած գրութիւն մը ստացած են որ զիրենք պատասխանատու կը հռչակէ Ֆրանսայի ժողովուրդին առջեւ: Ընդհ. դատախազը եւ ոստիկանութիւնը կը քննեն խնդիրը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԳԻՒՏԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Ամբողջ քաղաքներ պիտի քանդուին

Ամբողջ միջազգային մամուլը սիւնակներ կը նուիրէ, նկարագրելու համար նոր գիւտին դղրդալից հետեւանքները: Գիտնականները կը յայտարարեն թէ՝ իբրեւ հիւլէական ռումբ, նոր գիւտը կրնայ ամբողջ քաղաքներ փոշիացնել. բայց իբրեւ բնական անսահման ուժ՝ օրհնութիւն մը դառնալ մարդկութեան համար: Թերթերը զարմանազան գուշակութիւններ կ'ընեն, այս առթիւ, հիմնուելով գիտնականներու յայտարարութեանց վրայ: Կ'ենթադրուի թէ ճափոնական Հիրոշիմա քաղաքին վրայ արձակուած առաջին հիւլէական ռումբը մէկ երկվայրկեանի մէջ շատ աւելի մեծ վնաս պատճառած է քան Լոնտոնի օդանաւային ահաւոր ռմբակոծութիւնները մէկ տարուան ընթացքին: Ճափոնական զեկոյցը կը խոստովանի թէ յարձակումը ծանր վնասներ պատճառած է: Նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ մը գումարեց, որոշում տալու համար: Ամերիկացիները մէկ միլիոն թռուցիկ ձգած են Ճափոնի մէջ, թելադրելով որ անձնատուր ըլլան, այլապէս ամբողջ երկիրը պիտի քանդուի:

Երկուշաբթի օրն էր որ արձակուեցաւ առաջին ռումբը: Հրամանատարը կ'ըսէ թէ իր նստած օդանաւը կը ցնցուէր տասը մղոն հեռուէն: Ճափոնցիները նախ կարծեր են թէ բազմաթիւ պայթուցիկներ նետուած են, յետոյ հասկցեր են որ նոր տեսակ ռումբ մըն է:

Պայթած ատեն, հիւլէական ռումբը ճիշդ երկրաշարժի տպաւորութիւն կը գործէ: Թղթակից մը նկարագրելով ռմբակոծութեան պատկերը, կ'ըսէ թէ հիւլէական ռումբը պայթեցաւ կուրացնող փայլատակումով մը, ծուխի եւ փոշիի անթափանցելի ամպեր բարձրացնելով: Գոյնզգոյն կազեր կը ծածկէին քաղաքը, որուն մէկ մասը, եթէ ոչ մեծ մասը պարզապէս անհետացած կը թուէր: Ճափոնը սարսեցաւ մղոններով տարածութեան վրայ, ինչպէս պիտի ըլլար սովորական երկրաշարժի մը ատեն:

Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ կառավարութիւնը հակամիջոցներ կը խորհի: Բայց, մասնագէտներու կարծիքով, անօգուտ է որ եւ է միջոց՝ այս ահռելի զէնքին դէմ, որուն երկրորդը հաւանական է որ արձակուի Թօքիօյի վրայ, նոր վերջնագրէ մը ետք: Այս անգամ հազիւ 48 ժամ պայմանաժամ պիտի տրուի, անձնատուր ըլլալու համար, առանց որ եւ է պայմանի:

Զինուորական մասնագէտներ դիտել կուտան թէ նոր զէնքին առջեւ, այլեւս իրենց արժէքը կը կորսնցնեն Փոցտամի, Եալթայի եւ Թէհրանի մէջ տրուած ռազմագիտական որոշումները: Ամերիկացի ռազմագէտ մը կը յայտարարէ թէ նոր ռումբին գործածութիւնը պիտի խնայէ ամերիկեան կեանքերը, անչափելի համեմատութեամբ, եւ ի վերջոյ պիտի խնայէ նաեւ Ճափոնցիներու կեանքը, կարճ կապելով պատերազմը: Հիմա կը հասկցուի թէ նախագահ Թրումըն ինչո՛ւ աճապարեց Ամերիկա վերադառնալ:

Գիտնականները այժմէն կ'աւետեն թէ նոր գիւտը պիտի յեղաշրջէ մարդկութեան ապագան, հարիւրապատիկ աւելի արդիւնք տալով քան ածուխը, քարիւղը, նոյնիսկ ելեկտրական ուժը:

Հիւլէական ռումբը առաջին անգամ փորձուած է Նոր Մեքսիկայի մէջ, 1945 Յուլիս 16ին: Երբ ռումբը արձակեցին, ահագին կայծ մը ժայթ-

Ընկերվարական անձնախնդրաց յաջողութիւն մը

Անցեալ երեքշաբթի, ընկերվարական կուսակցութիւնը Սորպօնի ամփիթատրոնին մէջ սարքած էր հանդէս մը, ի յիշատակ Ժան Ժոռէսի եւ Ժիւլ Կէտի: Խուռն բազմութիւն մը ներկայ էր հանդէսին: Հոն էին աղքատն ու հարուստը, բանուորն ու գործատէրը, ընկերվարական համեստ ընկերէն մինչեւ նախարարը, գրագէտն ու գիտունը: Մէկ խօսքով ժողովուրդի բոլոր խաւերու ներկայացուցիչները եկած էին իրենց յարգանքի տուրքը մատուցանելու երկու մեծ դէմքերուն:

Նախ քան այդ հանդէսը ուխտագնացութիւն մը կատարուած էր Պանթէոն եւ Ժոռէսի սպանուած վայրին վրայ ալ յիշատակի խօսքեր արտասանուած էին, վեր հանելով ընկերվարական մեծ դէմքին անհման արժէքը:

Եթէ Յուլիս 31ը (Ժոռէսի սպանութեան տարեդարձը) դարձած էր ընկերվարական կուսակցութեան յանդանքի եւ յիշատակի Օր»ը, այս կիրակին ալ (Օգոստոս 5), կարելի է անուանել «Բարօրութեան Օր»ը:

Առտուընէ խուռներամ բազմութիւն մը կը հոսէր Parc de Sceaux, աւելի քան 50.000 հոգի:

Երիտասարդ ընկերվարականր ինչպէս երէցը ցնծութեան մէջ էին: Դէպի հանդիսավայր առաջնորդող՝ ճամբու ընթացքին, որ անհատնում կառաւանի մը տպաւորութիւնը կը ձգէր, ընկերվարական պաշտօնաթերթին, «Le Populaire»ի «կարդացէք եւ տարածեցէք»ի կանչն էր որ կը լսուէր: Ամէն հանդիսատես ունէր գրեթէ իր նշանակը, ընկերվարական կուսակցութեան «եռրեակ նետերը» խորհրդանիշով:

Հսկայ պարտէզը կը ծփար մարդկային ալիքով, որ կը շարժէր անընդհատ: Կային նաեւ բազմաթիւ Հայեր զանազան շրջաններէ:

Ֆրանսական դրօշն ու կուսակցութեան խորհրդանիշները կը ծածանէին ամէն կողմ:

Տօնավաճա՞ռ թէ ուխտագնացութիւն: Այդ հսկայ հասարակութեան ճաշակին եւ պապակին գոհացում տալու համար, կային խմիչքի եւ ուտելիքի մասնաւոր երեք կայաններ, պարի սիրահարներուն տրամադրութեան տակ երկու նշանաւոր նուագախումբեր, աճուրդի եւ խաղի զանազան կրպակներ, ըմբշամարտ եւ կռփամարտ, զինուորական նուագախումբ, բոլորն ալ բացօթեայ, ինչպէս նաեւ հսկայ բեմ մը՝ ճառախօսներու եւ գեղարուեստական բաժնի համար:

Անտառին որ եւ է անկիւնէն, կարելի էր լսել բեմի վրայ կատարուածները: Ուժեղ ձայնասփիւռներ ամէն կողմ: Հակառակ տօթ, բազմութիւնը կ'եփէին խռնուած էր բեմին առջեւ: Երգ, արտասանութիւն, ծիծաղ: Մոռցայ յիշել որ մուտքը բոլորովին ազատ էր: Պատերազմէն ի վեր առաջին անգամն էր տեղի կ'ունենար այդպիսի հրապարակային հանդէս-ցոյց մը:

«Կը ժխտուի»ները կամ «գտնուած»ները զոր ձայնասփիւռը անընդհատ կը յայտարարէր, մաս կը կազմէին տօնակատարութեան:

Իրիկուան ժամը 4.30ին վերջապէս սկսան բանախօսութիւնները: Նախագահն էր Sceauxի քաղաքապետը, Խորհրդակց. ժողովին անդամներէն Édouard Depreux, որ հաստատեց այդ վայրին պատմական արժէքը: Լուի 14րդ այդ պարտէզին մէջ էր որ կը կատարէր իր պաշտօնական ընդունելութիւնները: Այժմ այս պատմական պարտէզը դարձած է հանրային սեփականութիւն: Նախագահը չմոռցաւ յարգանքի խօսքն ընելու Ժան Լօնկէի մասին, նախկին երեսփոխան այդ շրջանին:

Ծանրանալով ընկերվարական յաղթանակներուն վրայ, ընկեր Տէփռէօ չեշտեց թէ այժմ Եւրոպայի մէջ ունինք անգլիական, շուէտական, պելժիական, չեխական եւն. ընկերվարական կառավարութիւններ: Դէպի ընկերվարութիւն է որ կ'երթայ Եւրոպան:

Առաջին բանախօսն էր André Le Troquer, Président du Conseil Municipal de Paris, որ նոյնպէս պարզեց ընկերվարութեան անհրաժեշտութիւնը եւ կատարած նուաճումները: Կարգ մը անձնական դրուագներ յիշելէ վերջ, Riomի դատարանի, Մարաջախտ Փէթէնի եւ Լէոն Պլումի մասին, բանախօսը յայտարարեց. — «Մեզ չի հետաքրքրեր թէ ապագայ աշխարհը Երե՞ք Մեծեր թէ հինգ Մեծեր պիտի կառավարեն, թէ առանձին առանձին դաշինքները. մեծ նշանակութիւն չեն կրնար ունենալ մեզի համար, մենք կ'ուզենք բոլոր ազգութիւններու հաւաքական գերիշխանութիւնը»:

Երկրորդ եւ վերջին բանախօսն էր նախկին վարչապետ եւ ընկերվարական առաջնորդը, Léon Blum, նոր ազատուած գերմանական արգելարաններէն: Բանախօսը իր թրթռուն ձայնով ըսաւ թէ ազատուելէն ի վեր գրեթէ առաջին անգամն է որ չփում կ'ունենար հոծ բազմութեան մը հետ, հրապարակային հանդէսի մը մէջ: Անձնական քանի մը յուշերէ վերջ, բացատրեց պատերազմին արհաւիրքները.

— «Պատերազմը կ'ոչնչացնէ, կը քանդէ ամէն ինչ, ոչ միայն մարդկային էակներ, տուներ, գործարաններ այլեւ մարդկային հոգիներ: Պէտք է կառուցանել փլած ու քանդուած շէնքերն ու աշխատանոցները: Արդեօ՞ք պէտք է շինել ինչպէս էին առաջ, պէտք չէ՞ օգտուիլ աշխարհի յառաջդիմութենէն: Ինչպէս գոյութիւն ունի քանդելու կատարելագործութիւն, նոյնպէս պէտք է մեր մէջ զօրեղ ըլլայ շինելու կատարելագործութիւնը: Կառուցանենք նորը նոր հիմքերու վրայ, հիներու տեղ: Հոգեկան փլուզումներն անգամ պէտք է կերտենք նորերով»:

Բանախօսներու ճառերը կ'ընդմիջուէին բուռն ծափերով եւ կեցցէներով: Գեղարուեստական բաժինն ու ուրախութիւնը տեւեցին մինչեւ գիշերը ուշ ատեն:

Ընկերվարական կուսակցութիւնը իսկապէս արժեցուց իր «Բարօրութեան Օր»ը:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

Յ. Գ.— Օրուան նախագահը՝ Էտուար Տէփրէօ մասնաւոր շնորհակալութիւն յայտնեց «Յառաջ»ի խմբագրութեան, որ սիրայօժար հրատարակած էր հանդէսին ազդը եւ քաջալերած իրենց ձեռնարկը:

ԶՈՅԳ ՏՕՆԵՐԸ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՇԱՎԻԼ.— Յուլիս 29ի կիրակի օր, յիշատակելի օր մը եղաւ Շավիլի հայ գաղութին համար: Կէս օրէն վերջ ժամը 3ին, Փարիզի բոլոր շրջաններէն ընկերներ եւ բարեկամներ, մասնաւորապէս երիտասարդներ, ուխտի եկան գերեզմանատունը, Իշխան Արղութեանի շիրիմին, ոգեկոչելու համար յիշատակը բոլոր անոնց, որ 48 տարի առաջ մեր ժողովրդին մարտական առաքինութեան ապացոյցը տուին, կազմակերպելով «Խանասորի արշաւան»քը: Ընկեր Հ. Ջրուանդեան այդ արշաւանքին պատմականը ընելով, փառաբանեց յիշատակը անոնց, որոնք Իշխաններու, Վարդաններու ու Նիկոլ Դումանեաններու ղեկավարութեամբ Հայոց նորագոյն պատմութեան մէկ փառաւոր էջը կերտեցին: Դերասան ընկ. Յ. Ուզունեան գեղեցիկ ուղերձ մը կարդաց հերոսներու յիշատակին: Շավիլի «Րաֆֆի» միութեան երգչախումբը երգեց ազգային երգեր, Խանասորի քայլերգը եւ «Մեր հայրենիք»ը:

Ճիշդ նոյն ժամուն գերեզմանատան կից անտառին մէջ տեղի կ'ունենար Շավիլի ազգ. դպրոցին հանդէսը: Գաղութին բոլոր կազմակերպութիւնները անխտիր, իրենց բարոյական թէ նիւթական աջակցութիւնը բերած էին, ապացուցանելով թէ իրենց համար հայ դպրոցը ամէն բանէ վեր է: Գաղութը գրեթէ առանց բացառութեան իրենց ընտանեկան սեղաններով, Փարիզի միւս շրջաններէն եկած հայրենակիցներ ալ ընկերական թէ եղբայրական սեղաններու շուրջ, մինչեւ իրիկուն ոգեւորիչ երգերով ու պարերով հայկական օր մը ապրեցան: Դպրոցի փոքրիկ երկսեռ աշակերտները իրենց ուսուցչուհի Տիկին Սարգիսեանի առաջնորդութեամբ ըրին արտասանութիւններ, տրամախօսութիւններ եւ երգեցին ազգային դպրոցական երգեր: Գեղեցիկ բանախօսութիւն մը ըրաւ դպրոցին ուսուցիչը, Պ. Կ. Գէորգճանեան: Պ. Շմաւոն Պալեան իր նուագախումբով կը ղեկավարէր պարերը: Իսկ «Րաֆֆի» երգչախումբին անդամները իբրեւ նախկինաները նոյն դպրոցին, ընկեր Ս. Յովհաննէսեան առաջնորդութեամբ իրենց կարելին ըրին հանդէսին փայլը աւելցնելու: Շնորհաւորելի էին մասնաւորապէս Հայ Արիներու մասնաճիւղի անդամները որոնք այնքան օգտակար հանդիսացան գործնական աշխատանքներու մէջ: Այս առթիւ դպրոցի հոգաբարձութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր այն կազմակերպութեանց եւ անհատներու որոնք իրենց նիւթական թէ բարոյական մասնակցութիւնը բերին այս դաշտահանդէսին, եւ որոնց շնորհիւ կարելի եղաւ կոկիկ հասոյթ մը ապահովել մեր ամէնուս սիրելի դպրոցին:— Թղթակից

քեց, արեւէն աւելի պայծառ լուսաւորելով շրջակայ լեռները, հինգ քիլոմեթր անդին: Նոյն պահուն անսահման ծուխ մը կը բարձրանար, եւ երկիրը կը ցնցուէր, այն աստիճան որ պայթումէն 15 քիլոմեթր անդին հաստատուած պողպատեայ դիտարան-աշտարակը անհետացած էր, եւ անոր տեղ խոշոր փոս մը բացուած էր ուրկէ ջուր կը հոսէր:

Այս աննախընթաց զէնքի մասին շահեկան տեղեկութիւններ պիտի հաղորդենք հետզհետէ: Թերթերը կը հաւաստեն թէ այս զէնքին մէջ մեծ մասնակցութիւն ունեցած է Հրէուհի մը, Տոքթ. Լիզ Մայնէր, որ Գերմանիայէն փախած էր 1938-ին, եւ Շուէտ ապաստանած: Ֆրանսացի գիտնականներ ալ տարիներէ ի վեր կ'ուսումնասիրէին այս հարցը:

Սուրիացիներն ալ օտար

Առջի օր պաշտօնապէս հաղորդուեցաւ թէ Սէնի նահանգին մէջ բնակող Սուրիացիները (սուրիական հպատակ) այսուհետեւ ենթակայ են օտարականներու օրէնքին:

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ Հասան Սաքա, Թուրքիոյ արտաքին նախարարը, Պէյրութէն մեկնեցաւ Օգոստոս 7ին իր պատուիրակութեան հետ: Բոլորն ալ մերժեցին որ եւ է յայտարարութիւն ընել սուրիական կառավարութեան հետ կատարուած բանակցութեանց մասին: Սակայն հասկցուցին թէ Ալէքսանտրէթի խնդիրը պիտի կարգադրուի քիչ ատենէն: (Ռիւթէր):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ» ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ.— 1944 Սեպտ. 9էն ի վեր, երբ Պուլկարիա խզելով իր կապերը Գերմանիոյ հետ՝ միացաւ Դաշնակիցներուն, 2680 Պուլկարներ մահուան դատապարտուած են ժողովրդական դատարաններու կողմէ: Մահուան դատապարտուած են նաեւ 166 նախարներէ, արքունի խորհրդականներէ եւ երեսփոխաններէ 103 հոգի: Ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած են 1921 ամբաստանեալներ, իսկ զանազան պատիժներ պիտի կրեն 6306 հոգի: Վերջապէս, Պուլկարիոյ 618 դատախազներուն եւ դատաւորներուն վրայ 478 հոգի պաշտօնանկ եղած են:

ՄԻՍ ՄԻ ԳՆԷՔ ՍԵՒ ՇՈՒԿԱՅԷՆ.— Պարենաւորման նախարարութիւնը կ'ազդարարէ թէ մեծ քանակութեամբ վնասակար միսեր կը ծախուին հրապարակին վրայ: Այս միսերը, մեծ մասով մորթուած են թոքախտաւոր անասուններէ:

ՕՏԱՐ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒՆ դիւրութիւններ պիտի տրուին մօտերս, իրենց արհեստը ի գործ դնելու համար: Գլխաւոր պայմանը այն է որ թեկնածուները անգամ եղած ըլլան Դիմադրական Ճակատին: Ուրիշներ ալ պիտի կրնան օգտուիլ, մանրակրկիտ քննութիւն մը անցընելով:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԱՌԹԻՒ, որ պիտի բացուի շաբաթ օր, նահանգային մասնաճիւղերը հետզհետէ կը հաղորդեն իրենց որոշումները՝ համայնավարներու հետ ձուլուելով մէկ միութիւն կազմելու մասին: Իզէրի, Հօթ-Վիէնի եւ Փա տը Քալէի շրջանային ժողովները կը պահանջեն պահել գործակցութիւնը, մերժելով անմիջական միացումը, համաձայն Լէօն Պլումի բանաձեւին: Մեծամասնութիւնը կանխահաս կը նկատէ ձուլումը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ համայնավար կուսակցութեան պետը, Եորկիոս Սիանթոս, խնամակալ Դամասկինոս արք. ի ներկայանալով, յայտնեց թէ իրենք պատրաստ են նոր դաշինք կազմելու հանրապետականներուն եւ արքայականներուն հետ:

ԱՆԶՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ ՄԸ կը տիրէ Գերմանիոյ մէջ: Թերթերը կը գրեն թէ անցեալ շաբթուան ընթացքին 1200 հոգի անձնասպան եղած են Պերլինի, 450 հոգի Համպուրկի, նոյնքան Ֆրանքֆուրթի, 300 հոգի ալ Քէօլնի մէջ:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ մեծ հանգանակութիւն մը բացած է, ընտրական պայքարին առթիւ:

ՍԹԱԼԻՆ Մոսկուա վերադառնալով հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.— «Փոցտամի խորհրդաժողովը անվիճելի յաղթանակն է արդարութեան: Այլեւս պիտի չկրկնուին նացիներու ոճիրները: Գերմանիա, եւ իրեն հետ նացի աշխարհակալութիւնը պարտուեցան, այս անգամ ընդ միշտ»:

ՌՈՒՍԵՐԷՆԸ պարտաւորիչ հռչակուած է Վիէննայի բոլոր դպրոցներուն մէջ:

ԵՐԱՇՏԸ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ կառավարութեան: Կը վախցուի որ հունձքերուն մէկ հինգերորդը փճանայ: Ամիսներէ ի վեր անձրեւ չի գար մասնաւորապէս հարաւային շրջաններուն մէջ: Անասունները կեր չունին, բանջարեղէնները, արմտիքը, գետնախնձորը կը չորնան: Ամէնէն երաշտ տարին է 1893էն ի վեր: Վախ կայ որ աւելի կրճատուին միսը, ճարպեղէնը, շաքարը եւ ցորենը, դժուարացնելով պարենաւորումը:

ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ կը հեռագրեն թէ ազատ ընտրութիւններ պիտի կատարուին մօտերս: Կիները եւ երիտասարդներն ալ պիտի մասնակցին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ.— Աւագեան եւ Նորիկեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն բոլոր ազգականներուն եւ բարեկամներուն որ ներկայ եղան Օր. ԻՎՍԱՆՆԱ ՆՈՐԻԿԵԱՆԻ եւ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՒԱԳԵԱՆԻ նշանախօսութեան:

ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ ԵՒ ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ յառաջիկայ երկուշաբթի, 13 Օգոստոս, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, ԳԱԲՐԻԷԼ ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ: Կը խնդրուի ազգականներէն եւ բարեկամներէն իրենց ներկայութեամբ յարգել հանգուցեալին յիշատակը:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. «Համազասպ» խումբին ժողովը՝ այս շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԽԱՆԱՍՈՐԻ արշաւանքին 49րդ տարեդարձը կը տօնուի Կրընոպլի մէջ, այս շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին: Մանրամասնութիւնները տեղին վրայ:

Le Gérant : H. AGONEYAN
Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13e

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE
HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286
Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63
ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:
Vendredi 10 Août 1945 Ուրբաթ 10 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4475-Նոր շրջան թիւ 104 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

10 ՕԳՈՍՏՈՍ 1920

Թուական մը վարդագեղ, որ սակայն վարդի մը չափ ալ չապրեցաւ։

Եւ հիմա, 25 տարի վերջը, նորէն վարդավառ յոյսեր։ «Այս անգամ, այո՛։ Այս անգամ տարակոյս չկայ։ Մանաւանդ որ...»։

Պատմութիւնը արիւնով եւ դիւցազներգութեամբ սկսաւ 1920 Օգոստոս 10ին (Սէվր), վերածուելու համար քստմնելի ողբերգութեան մը 1924ին (Լօզան)։ Տեսարան մը ուր Բարեկենդանի քրքիջներ ալ պակաս չեղան։

Բայց, ի յառաջագունէ ձեռնթափները, ի ծնէ վեհերոտները միայն կը հաւատային այդ եղերական զաւեշտին։

Ժողովուրդներու ճակատագիրը թատերական ներկայացում չէ, որպէսզի փակուի քանի մը վարագոյրներով։

Եւ ահաւասիկ նորէն կը խլրտի անարդարութեան զոհը, ձայն բարձրացնելով ի սփիւռս աշխարհի։ Պահանջելով իր բնական, տարրական իրաւունքը։ Ոչ թէ ողորմութիւն, այլ հատուցում։ Ոչ թէ շնորհ, այլ արեան գին,— արիւն՝ յորդահոսան ալիքներով։

Ուրեմն աշխատանք բոլոր ճակատներուն վրայ, ցնցելու համար քնացողները։ Նախ ներսէն, յետոյ դուրսէն։

Յուշագիր Ամերիկայի մէջ, յիսուն ազգերու պատուիրակութեանց։ Անգլերէն զրոյց ամերիկեան անթելով, ուղղուած ութ նահանգներու,— առ նուազն 40 միլիոն ունկնդիր։

Յուշագիր Փարիզի մէջ, Երեք Մեծերուն — Սթալին, Չըրչիլ եւ Թրումըն — եւ ֆրանսական կառավարութեան։

Աղերսագիր Էջմիածինէն Մոսկուա, Սթալինի, յանուն 110 պատգամաւորներու, արեւշատութեան մաղթանքներով։

Եւ ճառեր։ Փաստաթուղթեր։ Պահանջներ ամէն կողմ։ Քարոզչական պայքար հայկական մամուլով եւ բազմազան հօսանքներով։ (Արդեօք Երեւանի մէ՞ջ ալ)։

Մինչեւ անգամ թօթովանքներ օտար մամուլի մէջ, քանի որ խնդիրը ուղղակի կապ ունի Երեք Ջօջերէն մէկուն հետ։

Ապահովաբար մթնոլորտը աւելի պիտի տաքնայ, երբ գործի ձեռնարկեն Հինգ Մեծերը — Անգլիոյ, Մ. Նահանգներու, Խ. Միութեան, Ֆրանսայի եւ... Չինաստանի արտաքին նախարարները, ուսումնասիրելու եւ քակելու համար սահմանային խնդիրներու կծիկը։

Անոնք են, այդ հինգ Ջօջերն են որ պիտի մշակեն խաղաղութեան խորհրդաժողովին օրակարգը, նախապէս մշակելով նիւթերը։

Գործը կրնայ երկարիլ մինչեւ 1946։ Բայց, խնդիրներ կան որ արդէն վճռուած են Թէհրանի, Եալթայի եւ Փոցտամի մէջ։ Իսկ մինչեւ խաղաղութեան ժողովին գումարումը՝ Երեք Մեծերը կրնան հաւաքուիլ եւ ուրիշ վճիռներ արձակել։

Հարցը այն է որ երեքէն իւրաքանչիւրը իր մասնաւոր տեսակէտներն ունի։ Օրինակ, Լոնտոն չուզեր միջազգային ատեանի մը առջեւ հանել Սուրիա-Լիբանանի խնդիրը։ Մոսկուան ալ կը նախընտրէ Թուրքիոյ հետ գլուխ գլխի լուծել իր յարուցած խնդիրները,— Տարտանէլ, Կարս, Արտահան։ Անշուշտ նաեւ Սուրմալու, իբրեւ լրացուցիչ մասը 1914ի սահմաններուն։

Պարզ նախաբան մը՝ այդ պահանջը, որ դիւանագիտական խնդիր մըն է, Մոսկուայի համար։

Իսկ մնացեա՞լը,— բուն Թրքահայ Դա՞տը, հանդիսաւորապէս արձանագրուած բոլոր միջազգային ժողովներու ատենագրութեանց մէջ։ Արձանագրուած, քննուած, պաշտօնական բանաձեւի մը եւ դաշնագրի մը վերածուած եւ ստորագրուած, 1920 Օգոստոս 10ին։

Երէկուան միամիտները չենք, որպէսզի հաւատանք թէ կարելի է դատ շահիլ յուշագիրներով, դիմումներով եւ ձայնասփիւռ ճառերով։

Բայց, մենք ինչո՞վ կը տարբերինք այն ժողովուրդներէն որ վերջնապէս պարտուած կը համարուէին, հինգ տարիէ ի վեր, եւ հիմա բազմած են Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան մէջ, իբրեւ ազատ եւ անկախ անդամներ։

Եթէ իսկապէս արդարութեան եւ ազատութեան համար հոսեցաւ միլիոնաւոր երիտասարդներու արիւնը,— հայկականն ալ միասին,— նորէն մե՞նք պիտի մնանք «աղքատ ազգական»...

Շ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՁԱՅՆԸ

ԽՄԲ.— Յունիս 24ի կիրակի իրիկունը ժամը 19.30 — 10 Հայկ. Դատի Սան Ֆրանչիսկոյի Կոմիտէին տրամադրուած էր K. P. O. Ռատիօ-կայանը։ Այս առթիւ պատրաստուած էր գեղեցիկ յայտագիր մը, ազգային երգերով։ Յաջորդաբար խօսեցան Պ. Լի Թօպէն (Ամերիկացի), Ճորճ Մարտիկեան (տէր եւ տնօրէն «Օմար Խայեամ» ճաշարանի) եւ փաստաբան Սուրէն Սարոյեան։ Ահաւասիկ այդ ճառերուն ամփոփումը.—

ՄՐ. ԼԻ ԹՕՊԷՆ.— Այո՛, Հայաստանի Ձայնն է այս, բռնութեան, բարբարոսութեան սեւ օրերու մոխիրներէն բարձրացող ձայն մը։ Անհատի մը ձայնը չէ այն, այլ ժողովուրդի մը ձայնը. ձայնը որբերուն եւ այրիներուն՝ որոնց սիրելիները ոչնչացան բռնաւորին եւ բարբարոսին լուծին տակ։ Աշխարհի առաջին քրիստոնեայ ազգին ձայնըն է այն, ազգի մը որուն պատմութիւնը բարձրացումներու եւ անկումներու, յաղթանակներու եւ պարտութիւններու, տառապանքի երկար շըղթայ մըն է։ Ձայնն է այն ազգի մը որ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին կը պատմէ իրենց կրած անարդարութիւններր եւ անիրաւութիւնները։ Ձայն մըն է այն, որ ամբողջ պարկեշտ մարդոց կը յիշեցնէ այն հսկայական կռիւները զոր հայ ժողովուրդը մղած է, եւ այն հերոսական զոհողութիւնները, զոր անոնք ըրած են իրենց ազատագրութեան համար, եւ այն իրաւունքները՝ զոր անոնք շահած են կամ խոստումները՝ որ տրըուած են անոնց, բայց տակաւին կը մնան չկատարուած։

Այս այն ձայնն է որ պիտի չլռէ...

Սովահար Հայերու հաց եւ գութ աղերսող ձայնը չէ այն, այլ վճռակամ ժողովուրդի մը ձայնը որ կը բարձրանայ վաղեմի Արարատի սարալանջերուն վրայ հաստատուած փառաւոր Հանրապետութենէ մը, ուր Քրիստոնէութեան վաղորդայնին հանգչեցաւ Նոյի Տապանը։ Այո, մարդկային իրաւունքներու եւ արդարութեան Դատարաններու առջեւ բարձրացող ձայնն է արդար դատի մէջ անիրաւուած ժողովուրդի մը, որ իր վաղեմի քրիստոնէական ծագման սկզբնական օրերուն կանգնեցաւ Մոնկոլներուն եւ Հռովմայեցիներուն դէմ եւ դարերով բարձր պահեց քրիստոնէական քաղաքակրթութեա ջահը Մերձաւոր Արեւելքի մէջ եւ ուր՝ ներկայ ժամանակներուս թափած է ու կը թափէ իր արիւնը, ազատասէր ժողովուրդներու կողքին, մարդկութեան, ժողովրդապետութեան եւ պարկեշտութեան քրիստոնէական դատի թշնամիներուն դէմ մղուած պայքարի մէջ։

Հայ ժողովուրդը իր յոյսը երբեք չէ կորսընցուցած։ Ան սպասած է երկար, միշտ պիտի սպասէ... զօրաւոր եւ վստահ։

Հայաստանի ձայնն է՛ այս։

Պ. ՃՈՐՃ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ շեշտեց Նոր Աշխարհի ափերուն վրայ հաստատուած Հայերու երախտագիտութիւնը Ամերիկայի, ինչպէս եւ անոնց շինարար աշխատանքը ամերիկեան հողին վրայ, ուր ահագին տարածութիւններ այգիներու եւ պարտէզներու վերածուած են։

(Վերջը յաջորդով)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՌՈՒՍԻԱ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՀՌՉԱԿԵՑ ՃԱՓՈՆԻ ԴԷՄ

Կռիւը սկսաւ երէկ

Ճիշդ այն պահուն երբ պաշտօնական բերաններ կը նկարագրեն հիւլէական ռումբին ահռելի հետեւանքները — ամբողջ քաղաք մը աւերակ եւ առ նուազն 200.000 բնակիչներ ածխացած— մահացու հարուած մը եւս Ճափոնի գլխուն։ Մոսկուա պատերազմ յայտարարեց Ճափոնի դէմ, ընդունելով իր Դաշնակիցներուն առաջարկը։

Չորեքշաբթի օր Պ. Մոլոթով, Խ. Միութեան արտաքին գործավարը, իր մօտ հրաւիրելով ճափոնական դեսպանը, հետեւեալ յայտարարութիւնը կարդաց.

— Նկատելով որ Ճափոն մերժեց անձնատուր ըլլալ, Դաշնակիցները հրաւիրեցին խորհրդային կառավարութիւնը միանալ ճափոնական նախայարձակման դէմ մղուած պատերազմին, այսպէս կարճեցնելով պատերազմին տեւողութիւնը, նուազեցնելով զոհերուն թիւը եւ օգնելով ընդհանուր խաղաղութեան արագ վերահաստատման։ Խորհրդային կառավարութիւնը ընդունեց Դաշնակիցներուն առաջարկը եւ միացաւ անոնց 1945 Յուլիս 26ի յայտարարութեան։ Խորհրդային կառավարութիւնը կը կարծէ թէ իր այս քաղաքականութիւնը միակ միջոցն է փութացնելու խաղաղութիւնը, ժողովուրդները փրկելով նոր զոհողութիւններէ եւ տառապանքներէ, եւ պատեհութիւն ընծայելով Ճափոնի ժողովուրդին խուսափիլ այն վտանգներէն եւ քանդումներէն զոր կրեց Գերմանիա, անպայման անձնատրութիւնը մերժելէ վերջ։ Հետեւաբար, վաղուընէ սկսեալ, 9 Օգոստոս, Խ. Միութիւնը ինքզինքը պատերազմական վիճակի մէջ կը նկատէ Ճափոնի հետ։

Յայտարարութիւնը միեւնոյն ատեն հաղորդուեցաւ Մոսկուայի անգլիական, ամերիկեան եւ չինական դեսպաններուն, որոնք իրենց ջերմ գոհունակութիւնը յայտնեցին Մոլոթովի։

× Պատերազմի յայտարարութենէն անմիջապէս վերջը, Մոսկուայի անթելը հաստատեց թէ Ճափոն խնդրած էր Խ. Միութենէն միջնորդել Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն մօտ, բայց այս դիմումը կորսնցուց իր արժէքը, երբ Ճափոն մերժեց Փոցտամէն ղրկուած վերջնագիրը (26 Յուլիս)։ Նկատի առնելով Խ. Միութեան շահերը Խաղաղականի մէջ, Մոսկուայի այս որոշումը կը համարուի տրամաբանական։ Ռուսիա արդէն մեծ բանակ մը ունի Ծայր. Արեւելքի մէջ, աւելի քան 600.000 զինուոր, կազմ եւ պատրաստ յարձակելու։ Այսպէս Ճափոն կը գտնուի ահաւոր սպառնալիքի մը տակ, ցամաքէն, ծովէն եւ օդէն, առանց

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

Դատավարութեան 15րդ օրը լսուեցան չորս զօրավարներ, նախարար մը եւ ծովակալ մը։ Ամէնէն կարեւոր վկայութիւնը տուաւ զօր. Ժան Պէռժըրէ, որ օդանաւային նախարար էր Փէթէնի դահլիճին մէջ եւ որ մանրամասնօրէն պատմեց թէ մարէշալը 1940ին հաւանութիւն յայտնեց գաղտնի օդատորմիղ մը կազմելու Հիւս. Ափրիկէի մէջ, անհրաժեշտ գումարն ալ տրամադրելով, հակառակ զինադադարի արգելքին։ Վկան, որ նոյնպէս բանտարկեալ մըն է, պատմեց թէ երբ Դաշնակիցները Ափրիկէ ելան, ինք թելադրեց որ մարէշալը փախչի եւ Դաշնակիցներուն միանայ, բայց Փէթէն պատասխանեց.

— «Ես բնական պաշտպանն եմ մէկուկէս միլիոն գերիներու, եթէ Վիշիէն հեռանամ, ծանր ազդեցութիւն պիտի ունենայ անոնց ճակատագրին վրայ»։

Համաձայն վկային յայտարարութեան, 1940էն իսկ գաղտնի մարզարան մը հաստատուած էր Պէլվիւի մէջ, օդաչուներ պատրաստելու համար։ Գերմանները հրամայած էին փակել օդանաւերու վայրէջքին յատկացուած կեդրոններ եւ հարթել, վարել։ Իրենք գաղտնապէս չեղեալ համարելով այդ հրամանը, անվթար պահեր էին նոյն կեդրոնները։ 1940 Սեպտեմբերին գաղտնի կապեր հաստատած էին, անթելի ցանցով մը, գերման օդանաւային գործողութեանց լուրերը Անգլիա հաղորդելու համար։ Գաղտնի գործակալ ղրկած էին Լոնտոն, խումբ մը գերման գործակալներ մաքրած էին։ Վերջապէս, իբրեւ արդիւնք այս գաղտնի գործունէութեան, 1942 Ապրիլին կրցեր էին 54 օդատորմղիկ կազմել, 980 օդանաւերով, գաղտնի դպրոցներով եւ ռազմամթերքով, կէսը Ափրիկէի, կէսը Ֆրանսայի մէջ եւն.։

Վկան Սուրիոյ մէջ ալ պաշտօնավարած ըլլալով, երդուեալները նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեցին։ Երկրորդ վկան, Ժան Պէրթլօ, երկաթուղիներու նախարար, մասնագիտական տեղեկութիւններ հաղորդեց, ապացուցանելու համար թէ իր պաշտօնատունը միշտ գլուխ վերցուցած էր Գերմաններուն դէմ, խափանելով անոնց պահանջներն ու ծրագիրները, օգնելով Դիմադրական ճակատին եւն.։ Երրորդ վկան, ծովակալ Պլէհօ, նախկին նախարար, որ Փէթէնի ընկերացած էր Վիշիէն Գերմանիա, յայտարարեց թէ մարէշալը հոն վերադարձաւ իր ազատ կամքով։ Մարէշալն ալ հաստատեց,— «Այո, իմ ազատ կամքով»։

Չորրորդ վկան, զօր. Քամփէ, մարէշալին զինուորական դիւանապետը, 57 տարեկան, ըսաւ թէ Փէթէն ուշադրութեամբ կը հետեւէր դէպքերու ընթացքին, թէ վստահ էր որ Գերմանիա պիտի յաղթուի, թէ երբեք չէ դաւադրած Հանրապետութեան դէմ եւն.։ Հինգերորդ վկան, զօր. Տէպէնէ, նոյնպէս պաշտպանեց մարէշալը, յայտարարելով թէ իր յօժար կամքով հայրենիք վերադարձաւ, իր պատիւը պաշտպանելու համար։

Նախագահը.— Այն ատեն ինչո՞ւ չի խօսիր այս ատեանին առջեւ։

Տակաւին 15 վկաներ պիտի լսուին։ Թէ դատաւորները եւ թէ երդուեալները յոգնած են եւ կ'ուզեն կարճ կապել։ Քանի մը երդուեալներ առաջարկեցին դատարան բերել Փէթէնի ճառերը պարունակող ձայնագիրներ (կրամաֆոն), լսելու համար իր խօսածները։

Նախագահը.— Չեմ ուզեր որ Գերագոյն Ատեանը թատրոնի վերածուի։

Հայ Դիմադրականի մը մահը

ԼԻՈՆ, (Ցապաղած) — Թղթակցութեան մը մէջ գրած էի գերմանական գրաւման շրջանին անհետացած եւ սպաննուած Հայերու անունները։ Այդ անհետացողներէն մէկն էր Հաճընցի Մանուկ Գուզուպաշեան, 18ուկէս տարեկան երիտասարդ մը, ուսանող երաժշտանոցի (ջութակ ու սոլֆէժ)։ Մանուկ կը բնակէր Լիոնէն 20 քիլոմեթր հեռու, Շաս գիւղաքաղաքին մէջ եւ ամէն օր Լիոն կու գար, իր դասերուն հետեւելու համար։

Վերջին օրը կը մտնուի կայարանին մէջ իր Ֆրանսացի ընկերոջ կողմէ, երբ երկաթուղի պիտի առնէր տուն վերադառնալու համար։ Ընկերը անտեղի բանավէճի մը կը բռնուի քաղաքական խնդիրներու շուրջ եւ դիտմամբ աղմուկ կը հանէ։ Քիչ անդին սպասող երկու «միլիսին»ներ երկուքը միասին ձերբակալելով, ու ձեռնակապերով կը յանձնեն գերմանական Կէսթափոյին։ Քիչ վերջը Ֆրանսացի ընկերը ազատ կ'արձակեն։

Այդ գիշեր Մանուկ անխնայ կը խոշտանգուի չորս անձերու կողմէ, կ'ուզեն բերնէն գաղտնիք մը առնել, բայց ի զուր։ Ամէն տեսակ սպառնալիքի ու չարչարանքի լռութեամբ կը պատասխանէ, որովհետեւ իր կողմէ փոքր անզգուշութիւն մը պիտի վտանգէր իր խումբին պատկանող 50է աւելի անձերու կեանքը։

Խեղճ տղան կրած չարչարանքներէն կը կորսնցնէ գիտակցութիւնը եւ երբ ուշքի կուգայ, ինքզինք կը գտնէ Fort Montlucի քաղաքական յանցաւորներու բանտին մէջ։ Լիոն գտնուած միջոցին իրմէ մէկ անգամ լուր առնուեցաւ թէ կը գտնուի Գերմանացիներուն մօտ, եւ իրեն հետ շատ լաւ կը վարուին եղեր... Յետոյ իր հետքը բոլորովին կորսուեցաւ։

Ամերիկեան բանակը Գերմանիա մտնելէ բաւական ամիսներ վերջ, լուր մը եկաւ թէ Մանուկը ողջ է։ Լրաբերը իրեն բախտակից Ֆրանսացի բժիշկ ընկերն էր, որ յոյս տուած էր թէ թէեւ Մանուկը տկար է, բայց վտանգը անցուցած կարելի է համարել։ Երիտասարդ տղան իր ձեռքով իսկ քանի մը նամակ գրած էր, եւ ուրախ էր որ վերջապէս պիտի տեսնէր ծնողքը ու շարունակէր երաժշտութեան դասընթացքը։

Մօտաւորապէս երեք շաբաթ առաջ յանկարծ հեռագիր մը գինքը խնամող բժիշկէն — Մանուկին վիճակը ծանրացած ըլլալով, կանչած էին ծնողքը։ Անմիջապէս ճամբայ ինկան դէպի Գերմանիա։ Ճամբորդութեան ընթացքին կառավարութիւնը ամէն դիւրութիւն տուած էր։ Կրնաք երեւակայել ծնողքին մտահոգութիւնը։ Ես ալ, տարիներու ծանօթ, լուր մը առնելու համար կը դիմեմ բարեկամի մը տունը։ Ուրախութիւնս մեծ կ'ըլլայ երբ կ'ըսէ թէ Մանուկը այս առաւօտեկած է, եկած է բայց... նստելու անկարող ըլլալով, տարած են տեղական հիւանդանոց մը։

Տեսա՞ծ էք սինէմաներու, ցուցափեղկերու կամ թերթերու մէջ ցուցադրուած մարդկային կմախացած մարմինները։ Մանուկը այդ վիճակն էր ստացեր։ 75 քիլօ կշռող երիտասարդը հալեր մաշեր, իջած էր միայն 25 քիլոյի, անշուշտ իբրեւ հետեւանք գերման արգելարաններու մէջ կրած տառապանքին։

Երկու օր հիւանդանոց մնալէ վերջ կը փափաքի որ գինքը տուն տանին։ Վերջին օրերը իր սիրելիներուն մօտ մնալու նախազգացո՞ւմ մը։ Այդպէս ալ կ'ընեն։ Շրջապատուած է իր ծնողքով, քոյրերով, եղբայրներով եւ ազգականներով, կ'ողջունէ Ֆրանսայի ազատագրութիւնը գերմանական լուծէն, ուրախ է որ իր մասնակցութիւնը բերած է ազատագրական պայքարին։ Մինչեւ վերջին վայրկեանը չէ կորսնցուցած իր գիտակցութիւնը։ Կը պատասխանէ բոլոր հարցումներուն ու կը յիշէ բոլոր դէպքերը։ Կ'ուզէ տեսնել ջութակը որ մինչեւ այդ օր կը մնար իր դրած անկիւնը։ Վրան փոշի է կապած, կը նայի վերէն վար, կը բռնէ աղեղը, մատներովը լարերուն դպչելու փորձ մը կ'ընէ ... Եւ յանկարծ կը հարցնէ մօրը.

— Ինչո՞ւ սենեակը մթնել սկսած է։

— Գիշեր է, մութ է անոր համար, զաւակս, կը պատասխանէ մայրը որ քովէն չէր զատուեր։

Քառորդ ժամ վերջ յաւիտենական գիշեր պիտի ըլլար հէք երիտասարդին համար։ Արեւն ալ պիտի խաւարէր իր աչքին, աշխարհն ալ...

Մահուան լուրը շուտ տարածուեցաւ ամէն կողմ։ Տեղական իշխանութիւնը ինք ստանձնեց թաղումը։ Կառավարութեան հրամանով փակուած էին դպրոցները։ Հարիւրաւոր պատգամաւորներ Ֆրանսական զանազան հոսանքներու կողմէ, 50է աւելի ծաղկեպսակներ եւն.։ Մեռելակառքին առջեւէն կը քալէին դպրոցական աշակերտները, իսկ Մանուկի մարմինը տունէն մինչեւ գերեզմանատուն տարուեցաւ ուսերու վրայ։ Թափորին կը հետեւէր 3000ի մօտ բազմութիւն մը։ Գերեզմանատան մէջ դամբանականներ խօսեցան հինգ Ֆրանսացիներ եւ երեք Հայեր։ Կառավարութիւնը որոշեց Մանուկի ինչպէս նաեւ զոհուած ուրիշ Ֆրանսացի երիտասարդի մը յիշատակին, արձան մը շինել տալ քաղաքին հրապարակներէն մէկուն վրայ։ Յարգանք իրենց յիշատակին։

Մ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

հաշուելու հիւլէական ռումբը։ Ռուսերը 15 օդակայաններ ունին Վլատիվոսթոքի մէջ, որ 600 մղոն հեռու է Թոքիոյէն։ Ունին նաեւ ընտիր նաւակայաններ։ Սախալին կղզին ալ կը տիրապետէ ճափոնական ջուրերուն։ Ճափոնցիները զօրաւոր ամրութիւններ շինած են Մանչուրիոյ մէջ եւ ունին ստուարաթիւ բանակ մը, արդիական սպառազինութեամբ։

ՆՈՐ ՌՈՒՄԲԻՆ ԱՒԵՐՆԵՐԸ

Հիրոշիմա քաղաքը քարուքանդ 150–200.000 հոգի ածխացած

Դեռ նոր երեւան կը հանուին Ճափոնի Հիրոշիմա քաղաքին վրայ կատարուած ռմբակոծութեան աւերները,— ահռելի եւ աննախընթաց՝ բառին բովանդակ նշանակութեամբ։ Միայն մէկ հիւլէական ռումբ արձակուած էր երկուշաբթի օր, եւ մարդկային երեւակայութիւնը կը սարսի, երբ կը կարդա. այդ կիսկատար նկարագրութիւնները։

Համաձայն քաշուած լուսանկարներուն, Հիւլէական ռումբը պայթած է քաղաքին կեդրոնը, հողին հաւասարեցնելով գրեթէ բոլոր շէնքերը։ Քաղաքը 1940ին ունէր 343.000 բնակիչ։ Հետեւաբար, եթէ մահերու թիւը համեմատական է քանդուած շրջանին, առ նուազն **200.000** հոգի սպաննուած պէտք է ըլլան։ Շատ քիչերը ապաստան կրնան գտած ըլլալ։ Քաղաքը շատ աւելի արագ վառած մոխրացած է քան որ եւ է եւրոպական քաղաք։

Թոքիոյի անթենը կը ծանուցանէ թէ հիւլէական ռումբը տառապէս ածխացուցած է ամէն կենդանի էակ Հիրոշիմա քաղաքին մէջ։ Զոհերը այնքան այլանդակուած են որ անկարելի է ճանչնալ։ Կարելի չէ այրերը զանազանել կիներէն կամ ճշդել զոհերուն թիւը։ Քաղաքը ահռելի աւերակոյտի մը վերածուած է։ Անոնք որ դուրսը կը գտնուէին, ածխացած են, իսկ անոնք որ տուներու մէջ էին, մեռած են պայթումին աներեւակայելի ճնշումէն եւ յառաջ եկած տաքութենէն։

Ճափոնական կառավարութիւնը այս առթիւ կը յիշեցնէ Լահէյի պայմանագրին 22րդ յօդուածը, որ կ'արգիլէ բաց քաղաքներու ռմբակոծութիւնը։ Ճափոն միջազգային օրէնքի խախտում կը նկատէ հիւլէական ռումբին գործածութիւնը։

ԱՄԷՆ ԻՆՉ ՓՈՇԻԱՑԱԾ...

Անթենը կ'ըսէ թէ բառեր կը պակսին նկարագրելու համար արհաւիրքը։ Նոր ռումբին քանդիչ ուժը կը գերազանցէ որ եւ է երեւակայութիւն։ Ամերիկեան անթենն ալ իր կարգին կը ծանուցանէ թէ աւելի քան տասը քիլոմեթր տարածութեան վրայ, քաղաքին կեդրոնը, ամէն ինչ բացարձակապէս փոշիացած սրբուած է։ Միայն քանի մը ամրաշէն շէնքեր կրցած են դիմանալ։ Հսկայ օդանաւ մը, որ Հիրոշիմայէն աւելի քան 200 քիլոմեթր հեռու կը գտնուէր, տեսած է ռումբին փայլատակումը եւ զգացած՝ ցնցումը։

Զօր. Սփէց, Խաղաղականի ամերիկեան օդանաւային ուժերուն հրամանատարը, պաշտօնապէս հաստատեց թէ միայն մէկ հիւլէական ռումբ ձգուած է, քանդելով քաղաքին տարածութեան 60 առ հարիւրը։ Այս մէկ ռումբին ազդեցութիւնը հաւասար է 2000 վիթխարի օդանաւերու կատարած արշաւանքին։ Պայթումին ուժը մեծ վնասներ պատճառած է նաեւ քաղաքէն դուրս, կործանելով ամբողջ շրջակայքը։

Մ. Նահանգներու պատերազմական նախարարը յայտարարեց թէ ոչ որ եւ է բան, ոչ ալ մարդ ազատած է ռմբակոծութենէն։ Բոլոր մարդկային էակները այլանդակուած են, լոյսերը եւ կրակները յանկարծ մարած են բոլոր տուներուն մէջ։ Ամերիկեան թերթերը **150.000** կը հաշուեն զոհերուն թիւը։ Նախարարութեան ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ հիւլէական ռմբակոծութիւնը պիտի չկրկնուի, սպասելով Ճափոնի պատասխանին։ Հիւլէական ռումբը իբրեւ Դամոկլէսի սուր պիտի գործածուի, անպայման անձնատուութեան մղելու համար Ճափոնը։

× Նոր ռումբին գործածութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեց Լոնտոնի, Մոսկուայի եւ ուրիշ մայրաքաղաքներու մէջ։ Բոլորն ալ կ'ընդունին թէ հիւլէական ռումբը կրնայ ոչնչացնել ամէն քաղաքակիրթ կեանք։

× Ռումբը արձակող օդանաւային հրամանատարը կը պատմէ թէ պայթումին առեն ճերմակ բոց մը ծագեցաւ, շատ աւելի զօրաւոր քան արեւուն լոյսը եւ քանի մը վայրկեանէն ծուխի ահագին ամպ մը բարձրացաւ։ «Ռումբը ձգած առեն գիտէինք որ դժոխք մը կը բանանք։ Յետոյ դժուար եղաւ երեւակայել ինչ որ տեսանք...» Պայթումէն չորս ժամ վերջը ծուխը, որ 12 քիլոմեթր բարձրութեան կը հասնէր, տակաւին չէր փարատած։

ՍԷՆԹ - ԱՆՆԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ — Գրաւման շրջանին, Սէնթ Աննի փոքրիկ հայ գաղութը խաղաղ շրջան մը բոլորեց բաղդատելով Մարսէյլի ուրիշ արուարձաններու հետ։ Ոչ մէկ միջադէպ։ 1943ի ռմբակոծութեան ատեն զոհ մը տուինք, Տրդատ Թէրզեան, 58 տարեկան որ կ'աշխատէր Քափժանէ գերմանական հաստատութեան մը մէջ նաւակայքի շինութեան։ Հանգուցեալը Կիւմիւշխանեցի էր (Տրապիզոն)։ Սէնթ Աննէն կային նաեւ երկու գերիներ որ վերջերս վերադարձան, Կարապետ Տէր Յովնանեան (Վանեցի) եւ Անդրանիկ Այանեան։ Պարտաւորիչ աշխատանքէն վերադարձած են Գէորգ Քէփէկեան, Ադչէհիրցի, Հայկազ Հիլլաեան, Կարնեցի, Սեպուհ Թէրզեան, ողբացեալ Տրդատին զաւակը։ Իսկ երկու հոգի կան տակաւին չեն վերադարձած, Յովակիմ Տէր Արսէնեան, Բալուցի որմէ լուր չկայ երկու տարիէ ի վեր եւ Պօղոս Պօղոսեան Քղեցի։

Սէնթ Աննի ծաղկոցը մեծ օգտակարութիւն ցոյց տուաւ մեր փոքրիկներուն։ Այս հինգ տարիներու ընթացքին շարունակուեցաւ մեր մանուկներու հայերէնի դասընթացքը շաբաթը մէկ - երկու անգամ։ Նախկին տարիները Ա. Մինասեանն էր մեր դպրոցին ուսուցիչը, իսկ վերջերս յանձնեցինք Օր. Էմիրխանեանի, որ բաւական ջանք թափեց որպէսզի մեր փոքրիկները լաւ սորվին հայերէն լեզուն։ Դժբախտաբար այժմ ծաղկոցը փակ կը մնայ։ Հարկ է նոր ուսուցիչ մը ճարել, որպէսզի փոքրիկներուն ուսումը կիսատ չմնայ։

Սէնթ Աննը ունի նաեւ Հ. Ա. Ճակատի մասնաճիւղ մը, եւ Կարմիր Խաչը որ բաւական գնահատելի ձեռնարկներ կատարեց։ Կարմիր Խաչուհիները աւելի մեծ պարտականութիւն մը կատարած պիտի ըլլային, եթէ սրտանց աշխատէին որ մեր դպրոցը վերաբացուէր։ Եռանդով կ'աշխատի Հ. Յ. Դ. Թաթուլ խումբը։ Մեր գաղութին անդամները բոլորն ալ բարեկեցիկ վիճակ մը ունին եւ կ'աշխատին։ Սէր եւ համերաշխութիւն կը տիրէ գաղութին մէջ։— Գանգրահեր

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ պիտի կատարուին Հոկտ. 21ին, իսկ անկէ առաջ, Սեպտ. 23—30 գաւառական ընտրութիւնները։ Կառավարութիւնը, որ երկու օրէ ի վեր կը քննէր այս խնդիրները, անփոփոխ պահեց հանրաքուէի բանաձեւը։ Ուրեմն ժողովուրդը պիտի քուէարկէ.— Մէկ սահմանադիր ժողո՞վ կ'ուզէ, նոր սահմանադրութիւն մշակելու համար, թէ երկու ժողով, համաձայն 1875ի սահմանադրութեան։ Ընտրութիւնները պիտի կատարուին համեմատական դրութեամբ, թեկնածուներու ցանկին վրայ։ Ամէն նահանգ առ նուազն երկու պատգամաւորներ պիտի ընտրէ։— Համայնավարները դժգոհ են կառավարութեան որոշումէն, զայն համարելով «հակառակ հանրապետական աւանդութեանց»։

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ Թագաւորը, որ Լոնտոն կը գտնուի, լուծել արքայական խնամակալութիւնը, իբրեւ դիկտատոր ամբաստանելով մարէշալ Թիթօն որ ձաղկած էր միապետութիւնը։

ԹԷՀՐԱՆԷՆ կը հեռագրեն թէ անգլիական եւ ռուսական զօրքերը պիտի քաշուին մայրաքաղաքէն, համաձայն Փոցտամի մէջ տրուած որոշման։ Իրան կը յուսայ թէ ամբողջական պարպումը պիտի չուշանայ։

Պ. Պ. Գէորգ եւ Ստեփան Ստեփանեան, Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Ստեփանեան, ինչպէս նաեւ Նիզամեան, Ունճեան, Ձիզմէճեան, Էսաեան, Ստեփանեան, Ղազէրեան, Խաչատուրեան, Ահարոնեան, Յովհաննէսեան, Մարտումեան եւ Թադէոսեան ընտանիքները սրտի դառն ցաւով կը ծանուցանեն մահը իրենց մօր, կեսրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆՈՒՇ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ

որ տեղի ունեցաւ Օգոստոս 8ին, 63 տարեկան հասակին մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի, Շաբաթ, 11 Օգոստոս, ժամը 10.45ին, Փարիզի Հայ եկեղեցիին մէջ եւ մարմինը պիտի ամփոփուի Թիէի գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ԱԶԱՏ ՍՐԱՀ ԻՍԻԻ ՄԷՋ.— Նշանտուքի, հարսնիքի, հայրենակցական եւ ընտանեկան խնջոյքներու համար վարձու կը տրուի։ 4, Rue de la Défense, Métro Mairie d'Issy։ Դիմել 8 օր առաջ։

Տիկին Հայկուհի Ալիքսանեան կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի, 12 Օգոստոս, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Ալֆորվիլի Հայոց եկեղեցիին մէջ, ի յիշատակ Բժիշկ Երուանդ Սարաֆեանի (որդի Պրուսա Միջագիւղի Տէր Ստեփան քահանայի)։ Կը խնդրուի ազգականներէն եւ բարեկամներէն իրենց ներկայութեամբ յարգել հանգուցեալին յիշատակը։

ԻՍԻԻ ՄԷՋ «Յառաջ» կը ծախուի Café des Sports Սարգիսի սրճարանը, 4 rue de la Défense։

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13e
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17. Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Samedi 11 Août 1945 Շաբաթ 11 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4476-Նոր շրջանի թիւ 105 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ՕՐՀՆՈՒԹԻ՞ՒՆ, ԹԷ ԱՆԷԾՔ...

Ահա թէ ո՛ւր բերաւ պատերազմը:

Զարհուրանք մը եւս,— հիւլէական ռումբ, որ կը սպառնայ վեր ի վայր շրջել զինարուեստը: Այլեւ գիտութիւնը եւ ճարտարագործութիւնը: Մէկ խօսքով՝ ամբողջ մարդկութեան ճակատագիրը եւ ապագան:

Ինչ որ կը գրեն թերթերը, այս նոր զէնքին էութեան եւ հետեւանքներու մասին, ամբողջական գաղափար չի տար: Մասնագէտները ամուր կը պահեն իրենց գաղտնիքը: Հրատարակուած տեղեկութիւնները շատ համառօտ են, եւ օրագրողները երեւակայութեան ճիգեր է որ կը փորձեն, մնացեալը պատկերացնելու համար:

Մարդիկ տակաւին չեն կրնար ճշդել թէ ի՛նչպէս մեռան, օրինակ, Հիրոշիմայի բնակիչները: Եւ բնագիտական մարզանքներ կը կատարեն, բացատրելու համար թէ անոնք վառած չեն, այլ սարսափելի տաքէն մեռած,

Փորձեցէք բան մը հասկնալ հետեւեալ կէս-գիտական բացատրութենէն.—

Այն աներեւակայելի կերպով կարճ վայրկեանին մէջ ուր այդ մարդկային էակները կրեցին հիւլէական ռումբին հետեւանքները, հաւանաբար միլիոնաւոր պայթումներ դպան իրենց մարմիններու հիւլէներուն: Մինչեւ հիմա այս տեսակ բան չէր պատահած մարդկային էակներու: Մարդիկ ալ, ինչպէս ուրիշ բաներ, լեցուած են տարածութեամբ.— տարածութիւն՝ հիւլէներու միջեւ... Հիրոշիմայի բնակիչները պէտք է մեռած ըլլան երկու հազար միլիառ աստիճան տաքութենէ (սանթիկրատ)...

Անհրաժեշտ չէ խորիլ բնագիտութեան եւ տարրաբանութեան հրաշալի կամ հրէշային գաղտնիքներու ցանցին մէջ, իմանալու համար նոր գիւտին հետեւանքները:

Եւ տակաւին պարզուած չէ ամէն գաղտնիք, այս նոր ռումբի մասին, որ նետուեցաւ միայն մէկ հատ, եւ շատ փոքր քանակութեամբ: Մասնագէտներ կ'ըսեն թէ ռումբը հազիւ 200 քիլօ կը կշռէր, իսկ բուն պայթուցիկը՝ 1 քիլոկրամ 350 կրամ: Այսքանը բաւական եղեր է փոշիացնելու 11 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, հալեցնելով ամէն շնչաւոր էակ...

Ուրեմն, եթէ աւելի մեծ քանակութեամբ գործածուի... Եւ երբ կատարելագործուի, ինչպէս կ'աւետեն արդէն...

Պատերազմը պատուհաս մըն էր արդէն: Տեսակ մը անէծք, որ պարբերաբար կը պայթի մարդկութեան գլխուն, յանուն զանազան շոնդալից նշանախօսքերու: Իսկ այս պատերազմը դարձաւ պատուհասներուն պատուհասը, իբրեւ հետեւանք մարդոց խելագարութեան եւ գիտութեան «հրաշալիքներուն»:

Եւ հիմա նոյն մարդիկը նորէն գիտութեան գաղտնիքներուն կ'ապաւինին, կարճեցնելու համար չարիքը: Խնայելու համար հազարաւոր երիտասարդ կեանքեր...

Արդարեւ, պատերազմիկները իրենք ալ յոգնած են աննախընթաց սպանդին երկարաձգումէն: Ռումբ մը խելագարներ կրակը վառեցին, եւ հիմա իմաստունները ուրիշ կրակ մը կը փորձեն, չարիքը արմատէն չորցնելու համար:

Պիտի յաջողի՞ն: Այս նոր գիւտը իսկապէս օրհնութի՞ւն մը պիտի ըլլայ, միանգամ ընդ միշտ խափանելով պատերազմը, թէ նոր անէծք մը:

Մարդիկ վախի մէջ են արդէն, եւ խստօրէն կը պահեն գաղտնիքը երկու երկիրներու միջեւ, մինչեւ ո՞ր կարելի ըլլայ միջոց մը գտնել եւ «ձեռքի տակ պահել» զայն: Այսինքն թոյլ չտալ որ ոտուն կանուխ արթնցող կարենայ գործածել զայն ինչպէս ուժանակը կամ սովորական ռումբը:

Որքա՜ն իրաւունք ունէր յեղափոխական թերթ մը, Combat, երբ կ'աղաղակէր, առաջին օրն իսկ.

— «Մեքենական քաղաքակրթութիւնը հասած է իր վայրենութեան վերջին աստիճանին: Պէտք է ընտրութիւն մը կատարել, աւելի կամ նուազ մօտաւոր ապագայի մը մէջ, հաւաքական անձնասպանութեան կամ գիտական նուաճումներու խելացի գործածութեան միջեւ»:

Մաղթե՛նք, մենք ալ, որ հիւլէական ռումբը իր ահռասարսափովը, իր աներեւակայելի հեռանկարովն իսկ ծառայէ փոշիացնելու, հիւլէներու վերածելու մարդկութեան դարաւոր կիրքերը:

Շ.

ՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԸ

Յուլիս 9ին տեղի ունեցաւ Ամերիկայի Հայ Կ. Խաչի 25րդ Պատգմ. Ժողովը, Պոսթըն, «Հայրենիք»ի շէնքին մէջ: Կեդր. վարչութեան ատենապետուհին, Տիկին Արուսեակ Բարսեղեան, իր բացման ճառին մէջ շեշտեց.

— Տարուէ տարի կը զարգանայ մեր գործունէութիւնը, որուն համար մենք պէտք ունինք նորանոր ուժերու: Անցնող շաբաթներու ընթացքին տեղի ունեցան ժողովներ մեր երիտասարդներու եւ երէցներու, որոնք ծրագիրներ մշակեցին թէ ինչպէս կրնան լաւագոյն կերպով ծառայել մեր ժողովուրդին: Այսօրուընէ կը սկսի մեր Ժողովը եւս, եւ ըսենք որ մենք ալ մեր երիտասարդներու եւ երէցներու նման կը հետապնդենք մեր ժողովուրդին ծառայելու նոյն նպատակները. կը տարբերին միայն մեր ծառայութեան միջոցները:

Երկու տեսակ է մեր աշխատանքը — յօգուտ գաղութներու եւ յօգուտ Հայաստանի: Հոս կը կազմակերպենք հայ կիները, որ գործակցին իրարու եւ կ'աշխատինք որ անոնք՝ մերինները, յարաբերութեան մէջ մտնեն ուրիշ կազմակերպութեանց հետ եւս, ու մեզ լաւ ներկայացնեն անոնց մօտ, Մենք կ'աշխատինք հոս ծնած սերունդը լաւ հայ պահել: Իսկ արտասահմանի համար կ'աշխատինք որ մեր օգնութիւնը հասնի չքաւորին, որբին, վիրաւորին, հայ մտաւորականին եւ կարօտ դպրոցներու: Պատերազմի պատճառով Հայաստան եւ արտասահման մեծ օգնութեան պէտք ունին եւ, հայ կինը պէտք է աւելի աշխատի, կարենալ մեծ կարօտութիւններ դարմանելու համար:

Ապա տիկին Բարսեղեան յիշեց այն օգնութիւնները, որ եղած են արտասահմանին եւ Հայաստանին: Յիշեց վերջին հանգանակութեան հաշուին ցարդ ստացուած գումարը — 111.600 տոլար, որուն դիմաց եղած է 3000 տոլարի շատ փոքր ծախք մը միայն: Աւելցուց թէ կարօտութիւնը մեծ է, ուստի բարեկամ մարդիկ եւ կազմակերպութիւններ այսուհետեւ աւելի մեծ չափով օգնութեան հասնելու են մեզ:

Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կ. Կոմիտէի կողմէ ընկ. Յովհ. Տ. Յովհաննէսեան ըսաւ որ Հ.Կ.Խաչը մեր ամէնէն զգայուն եւ ամէնէն գործօն կազմակերպութիւններէն մէկն է, որ օգնութեան ձեռք կ'երկարէ մտաւորականին, կարօտ վաստակաւորին, որբին, գաղթականներուն եւայլն: Ան անցեալ տարի կարեւոր գումար մը փոխադրեց Հայաստան. փոխադրեց նաեւ անհրաժեշտ ու կենսական պիտոյքներ, ու այսուհետեւ ալ պիտի շարունակէ իր առաքումները մեր մայր հայրենիքին:

Հայ Երիտ. Դաշնակցութեան Կեդր. Վարչութեան քարտուղար ընկեր Մ. Պօղոյեան, դուարթ կատակներով համեմուած ուղերձի մը մէջ ըսաւ որ հակառակ պատերազմի ստեղծած աննպաստ պայմաններուն, շարունակ կը զօրանայ մեր երիտասարդներու կազմակերպութիւնը. այս տարի աւելցած են 365 նոր անդամներ, իսկ անպարտաճանաչները հեռացուած են: Ան վստահեցուց որ երիտասարդներու կազմակերպութեան երկսեռ անդամները հետզհետէ պիտի մտնեն Հայ Կ. Խաչի եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ:

«Հայրենիք»ի խմբագրապետ ընկեր Ռ. Դարբինեան ըսաւ.

— Ոչ մէկ փաստ այնքան պերճախօս կերպով չէր կրնար ցոյց տալ Հայ Կ. Խաչի ժողովրդականութիւնը, որքան այն հանգանակութիւնը, զոր ան կատարեց այս տարի: Բարեգործականը երկրորդ անգամ է կը կատարէ հանգանակութիւն: Երկու կազմակերպութեանց գործելու եղանակին մէջ մեծ տարբերութիւն կայ: Հանգանակութիւնները յաջողութեամբ ի գլուխ հանելու համար Բարեգործականը բոլոր կուսակցութեանց թերթերու մէջ զետեղեց մեծածաւալ ծանուցումներ. Հայ Կ. Խաչը այդպէս չըրաւ. ան նոյնիսկ «Հայրենիք»ի մէջ ծանուցումներ չդրաւ: Բարեգործականը մօտեցաւ բոլոր հոսանքներու պատկանողներուն եւ օգտուեցաւ անոնց նուէրներէն, մինչ Հայ Կ. Խաչը այդ ալ չըրաւ, Բարեգործականը հարուստներէ ստացաւ մեծ գումարներ, մինչ Հայ Կ. Խաչի նուիրատուները, թիւով շատ աւելի մեծ, հայ աշխատաւորներն էին, բուն ժողովուրդն էր:

Ժողովուրդը կուտայ ձեզի, որովհետեւ գիտէ որ ձեզի տրուած գումարները ճշդիւ իրենց նպատակին տեղ գործածուին: Դուք ձեր ծախքերու մէջ եղած էք չափազանց խնայող: Հանգանակած էք 111.600 տոլար եւ ծախսած նոյնիսկ 3000էն ալ պակաս գումար մը:

Անկէ վերջ խօսեցաւ ընկեր Կ. [illegible],

որ ըսաւ.— Հայոց պատմութիւնը չէ ունեցած այսքան մեծ եւ կարգապահ կանացի կազմակերպութիւն մը, ինչպէս Կ. Խաչն է: Աշխարհի ամէն կողմը ան տարածած է իր ցանցերը, բայց չկայ կազմակերպութիւն մը, որուն մասնաճիւղերը այնքան գաղափարօրէն իրար սերտիւ շաղկապուած ըլլան, որքան Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղերն ու ընկերուհիները: Հայ Կ. Խաչի գործը եթէ ըլլար միայն կարօտեալներուն նիւթական օգնութիւն հասցնել, շատ քիչ բան պիտի ըլլար այդ. ան մեծագոյն չափով նուիրուած է ազգապահպանման գործին, եւ աս է որ մեծապէս կը բարձրացնէ անոր արժէքը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՌՈՒՍ-ՃԱՓՈՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Կարմիր բանակը Մանչուրիա մտաւ

Մոլոթովի յայտարարութենէն մէկ ժամ վերջը, կարմիր բանակը յարձակեցաւ Մանչուրիոյ վրայ, յառաջանալով 15 — 22 քիլոմեթր, եւ գրաւեց երկու կարեւոր քաղաքներ: Արշաւանքը տեղի ունեցաւ քանի մը թեւերով:

Զինուորական մասնագէտներու տեղեկութեանց համաձայն, ռուսական գլխաւոր բանակը կը բաղկանայ մէկ միլիոն զինուորներէ որոնք երբեք չեն կռուած գերմանական ճակատին վրայ: Գրեթէ ամբողջովին մեքենաշարժ, այս բանակը բաւարար պաշար եւ զէն ու զրահ ունի, մէկ տարի դիմանալու համար, առանց օգնութիւն սպասելու եւրոպական Ռուսիայէն: Այս բանակը տասը տարիէ ի վեր կը սպասէ սահմանին վրայ, կազմ եւ պատրաստ, հիւսիսէն զարնելու համար Մանչուրիոյ պետութիւնը: Օդանաւային ուժերն ալ շատ կարեւոր են: Մնաց որ ռուսական օդակայանները պիտի դրուին Ամերիկացիներուն տրամադրութեան տակ, եւ այն ատեն հազիւ 160 քիլոմեթր հեռու պիտի մնայ Ճափոնը: Վերջապէս Ռուսիա ունի 200 սուզանաւեր, որոնք պիտի ջլատեն հաղորդակցութիւնները Ճափոնի, Մանչուրիոյ եւ Չինաստանի միջեւ: Ճափոնցիները 500.000 ընտիր զինուորներ ունին Չինաստանի եւ Մանչուրիոյ մէջ: Ռուսերը պատերազմ յայտարարեցին Օգոստոս 9ին, այսինքն ճիշդ 40 տարի վերջը այն «սեւ օրէն» երբ ցարական կառավարութիւնը չարաչար պարտուած ըլլալով, հաշտութեան բանակցութիւններ կը կատարէր յաղթական Ճափոնի հետ:

Կարմիր բանակին հետ սերտ գործակցութիւն հաստատեց ամերիկացի զօր. Ուէտըմէյըր, որուն հրամանին տակ կը գտնուին զինուորներ Ֆրանսական Օտար Լեգէոնէն:

Ռուսական բանակին յառաջխաղացութեան հետ միաժամանակ, Ամերիկացիները երկրորդ հիւլէական ռումբը ձգեցին Նակազաքիի վրայ, որ Ճափոնի 15րդ կարեւոր քաղաքն է: Արդիւնքը «շատ յաջող» կը համարուի: Ուրիշ խօսքով, այս քաղաքն ալ քարուքանդ եղած է, ինչպէս Հիրոշիման: Միւս կողմէ 300 ամերիկեան օդանաւեր յարձակեցան Ճափոնի զանազան կէտերուն վրայ, հարիւրաւոր ռումբեր ձգելով:

Ուրիշ գաղտնի զէնքեր...

Մ. Նահանգներու նախագահը երկար ճառ մը խօսեցաւ, Փոցտամի խորհրդաժողովի մասին, եւ այս առթիւ ազդարարեց թէ «զինուորական նոր գաղտնիքներ» վերապահուած են Ճափոնի համար, բացի հիւլէական ռումբէն եւ ռուսական յարձակումէն: Միայն անպայման անձնատուութիւնը կրնայ շունչ առնել տալ Ճափոնի: Նախագահը նկարագրելով պատերազմին աւերները Գերմանիոյ եւ ուրիշ երկիրներու մէջ, փառք տուաւ «Ամենակալ Աստուծոյ որ մեր երկրին խնայեց այդ չարիքները»: Յետոյ յայտարարեց.— 1. Վճռած են պատերազմը օրէնքէ դուրս հռչակել յաղթական պետութեանց գործակցութեամբ.— 2. Խաղաղութիւնը պահպանելու համար, Ամերիկա պիտի պահէ այն խարխիսները որ իր ձեռքը անցած են եւ պիտի գրաւէ ուրիշներ ալ որ անհրաժեշտ են.— 3. Մեծագումար հատուցումներ պիտի պահանջուին Գերմանիայէն, ոչ թէ դրամով, այլ իրական հարստութեամբ.— 4. Համաձայնութիւն գոյացած է արեւելեան Եւրոպայի նոր սահմաններու մասին, այնպէս ինչպէս որոշուած էր Եալթայի մէջ.— 5. Հիւլէական ռումբը այնքան սարսափելի է որ, կարելի չէ յանձնել «անկարգ աշխարհի մը»: Ամերիկա եւ Անգլիա ուրիշին պիտի չյայտնեն գաղտնիքը, մինչեւ որ միջոց մը գտնուի զայն հսկողութեան, իշխանութեան տակ պահելու.—6. Կատարեալ համերաշխութիւն կը տիրէ Երեք Մեծերուն միջեւ:

Նախագահը մասնաւորապէս շեշտեց թէ Փոցտամի մէջ տրուած որոշումներուն շնորհիւ, կը յուսան կարճեցնել պատերազմը: «Մ. Նահանգները թէեւ սրտով չձեռնարկեցին հիւլէական ռումբին գործածութեան, այլ անոր դիմեցին կարճեցնելու համար պատերազմին հոգեվարքը, խնայե-

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՁԱՅՆԸ

ԽՄԲ. — Ահաւասիկ ամփոփումը այն ճառին զոր փաստաբան Սուրէն Սարոյեան խօսած էր Սան Ֆրանչիսկոյի անթեյին վրայ, անգլիերէն, ծանօթացնելու համար հայկական դատը. — (Տես երէկուան թիւը) :—

Պ. ՍՈՒՐԷՆ ՍԱՐՈՅԵԱՆ երկար բանախօսութեամբ մը ներկայացուց Հայկական խնդիրը, 1915ի Ջարդերէն եւ Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծումէն մինչեւ խորհրդայնացումը եւ ներկայ վիճակը :

— « Հայերը 1918ին իրենց անկախութիւնը յայտարարեցին ամէնէն աննպաստ պայմաններու տակ : Իրենց Հանրապետութեան հիւսիսն ու արեւելքը աշխարհը ցնցող յեղափոխութիւն մը տեղի կ'ունենար Ռուսիոյ մէջ : Արեւմտակողմը, Թուրքեր Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ աջակցութեամբ կը ներխուժէին Կովկաս, ռուս կազմալոյծ եւ վհատած բանակներու ետին գտնուող Բագուի նաւթահորերը հասնելու համար : Այս դէպքերու ընթացքին էր որ ափ մը հայ կամաւորներ իրենց անկախ Հանրապետութիւնը յայտարարեցին, կռուեցան 40.000նոց կանոնաւոր Թուրք բանակի մը դէմ եւ ազատեցին Բագուի նաւթահորերը, մինչեւ որ Անգլիացիները Հարաւային Պարսկաստանէն հասան : Այս հերոսական գործերն էին, որոնք Դաշնակից պետութիւններու գովեստներուն արժանացան : Հայերու տրուեցաւ Մեծ Դաշնակիցներու Փոքրիկ Դաշնակից տիտղոսը եւ Ուիլսընեան Հայաստանի քարտէսը :

1920ին սակայն, այս շնորհումը եւ Դաշնակիցներու խոստումները չիրագործուեցան, այլ Սուլթաններէն աւելի փաշիստ, Ազգայնական Նոր Թուրքեր գլուխ բարձրացուցին Թուրքիոյ մէջ Մուսթաֆա Քէմալի առաջնորդութեան տակ : Անոնք շահագործեցին Դաշնակիցներու անտարբերութիւնը, յարձակեցան Հայաստանի Հանրապետութեան վրայ, բռնութեամբ գրաւեցին Կարսը, Արտահանը եւ ուրիշ կարգ մը հողամասեր, կրկնապատկեցին Հայոց թշուառութիւնը, զրկանքն ու ջարդը, այնպիսի ատեն մը, երբ 1915ի զոհերու արիւնը չէր չորցած : Այս ատենն էր որ բոլշեւիկ Ռուսիա միջամտեց եւ Հայաստան միացաւ Սովիէթ Միութեան :

Այսօր Խորհրդային Հայաստանի Հանրապետութիւնը Սովիէթ Ռուսիոյ ամէնէն զարգացած, յառաջդիմական եւ արդիւնաբերող Հանրապետութիւններէն մէկն է : ... Ատենօք ամայի եւ անգործածելի հողերը փոխուած են ոռոգելի դաշտերու, արօտավայրերու եւ մշակելի հողերու... Բայց երկրին տարածութիւնը ընդամէնը 11.000 քառակուսի մղոն է միայն, անգործածելի կարգ մը շրջաններ մէջն ըլլալով, ուր կը բնակի երկու միլիոն ժողովուրդ :

Անգամ մըն ալ պէտք է յիշել թէ Համաշխարհային այս երկրորդ պատերազմին, Հայերը չէզոք չմնացին, այլ 300.000 զօրքերով եւ 50 զօրավարներով միացան ռուսական բանակներուն, մէջն ըլլալով Պալթեան բանակներու նշանաւոր հրամանատար Զօրավար Բագրամեանը : Անկէ զատ Հայերը առաւելագոյն չափով օգնեցին ամերիկեան, անգլիական եւ ֆրանսական բանակներուն :

Ինչ որ Հայերը կը շահագրգռէ այսօր, Հայաստանի հարաւային մասն է, որ տակաւին կը գտնուի Թրքական տիրապետութեան տակ եւ կը կազմէ ամայի, անբերրի եւ անօգուտ շրջան մը : Հայ ժողովուրդը տասանորդուած է այսօր, իսկ Թուրքերը շատ ցանցառ թիւ մը կը կազմեն տեղին վրայ, որով երկիրը մնացած է խոպան և աւերակ :

Այս Հայաստանի մասն է որ տրուեցաւ Հայերուն նախագահ Ուիլսընի կողմէ, հայ փախստականներու վերաբնակութեան համար, Առաջին Համաշխարհային պատերազմէն ետք :

Աշխարհագրականօրէն այս հողամասն է որ կը շահագրգռէ Հայ Ազգ. Կոմիտէն, հողամաս մը որու մշակութիւնը կրնայ գործ եւ բնակութիւն պարգեւել 500.000 հայ փախստականներու որոնք առժամապէս անտուն, ապաստան գտած են դրացի եւ բարեկամ երկիրներու մէջ : Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ առկախ մնացած այս հարցին բարեկամական եւ յաջող լուծումը պատճառ պիտի ըլլայ որ Ուիլսընեան հողամասը միանայ ներկայ Հայաստանի Հանրապետութեան հետ :

լու համար հազարաւոր եւ հազարաւոր ամերիկեան երիտասարդ կեանքեր : Հիրոշիմայի վրայ կատարուած յարձակումը ազդանշանն է գալիքին : Եթէ Ճափոն անձնատուր չըլլայ, նոր ռումբեր պիտի տեղան եւ դժբախտաբար հազարաւոր քաղաքացիներ պիտի կորսուին : Կը խնդրեմ Ճափոնի քաղաքացիներէն անմիջապէս հեռանալ ճարտարագործական քաղաքներէն» :

Ամերիկացիները երեք միլիոն թռուցիկներ նետելով Ճափոնի վրայ, կը յորդորեն որ ժողովուրդը կայսեր դիմէ եւ խնդրէ դադրեցնել զինեալ դիմադրութիւնը, եթէ ոչ «վճռապէս պիտի գործածուին նոր ռումբերը եւ ուրիշ գերազանց զէնքեր, արագօրէն վերջացնելու համար պատերազմը » :

× Հեռագրի մը համաձայն, նախագահ Թրումըն ինք հրամայած է հիւլէական ռումբ ձգել Նակազաքիի վրայ, որ ունի 216.000 բնակիչ :

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ

Դատավարութեան 16րդ օրը, ունկնդիրները զարմացան, վկաներուն մէջ տեսնելով երկու նշանաւոր գործակիցներ, Վիշիի Փարիզի դեսպանը, տը Պրինօն եւ ներքին նախարարը, Տարնան : Նախագահը տեղի տալով երդուեալներու պահանջին, որոշած էր կանչել այս երկուքը : Փէթէնի գլխաւոր փաստաբանը բողոքեց : Զարմանալի բան, իրեն միացաւ ընդհ. դատախազը, Պ. Մոռնէ հետեւեալ յայտարարութեամբ.

— Ես հակառակ եմ այդ երկու վկաները լսելու : Ինծի համար տը Պրինօնը կասկածելի գործի մարդ մըն է, իսկ Տարնանը՝ մարդասպան մը : Ինչ որ ալ ըսեն, ամբաստանեալին կողմը նկատի պիտի չառնէ : Այս ունկնդրութեան արդիւնքը ուրիշ բան պիտի չըլլայ եթէ ոչ երկարաձգել դատը :

Տը Պրինօն, որ բժշկական գործողութեան մը ենթարկուած ըլլալով տկարացած էր, կը խօսէր աթոռի մը վրայ նստած եւ ջղաձիգ : Ձայնը միօրինակ, հազիւ կը լսուէր : Ըսաւ թէ մարէշալը հակառակ էր պատերազմին եւ կողմնակից Գերմանիոյ հետ հաշտարար քաղաքականութիւն մը վարելու : Ինք երբեք լսած չէ թէ մարէշալը երկդիմի քաղաքականութիւն մը կը վարէր : Մոնթուառի մէջ շատ յոգնած կ'երեւար : Զօր. Լոռի արձակումը խնդրեց եւ գոհացում ստացաւ անմիջապէս, Լավալի ձերբակալութիւնը (1940 դեկտ. 13) թիւրիմացութեան հետեւանք էր եւ ոչ թէ հիմնական անհամաձայնութեան մը : Ինք իր գործերու մասին սկիզբէն իսկ տեղեկութիւն կուտար մարէշալին, ինչպէս եւ Լավալի :

Նախագահը. — Հակաբոլշեւիկ Կամաւորներու Լեգէոնը մարէշալին հաւանութեա՞մբ կազմուեցաւ :

Վկան. — Անշուշտ : Ծովակալ Տարլանն էր որ հաւանութիւն յայտնեց եւ անշուշտ զեկուցում տուած էր մարէշալին :

Վկան գաւաթ մը ջուր ուզեց, հետզհետէ տկարանալով, եւ պատմեց թէ բան մը չի գիտեր մարէշալին վերագրուած այն հեռագրի մասին որ Ֆրանսայի զինուորական աջակցութիւնը կ'առաջարկէր Հիթլէրի : «Գալով ընկերային կամ հակահրէական օրէնքներուն, մարէշալը կ'ուզէր բաներ մը ընել, բայց չեմ գիտեր թէ եղա՞ւ այն ինչ որ կ'ուզէր : Մնաց որ, այս փափուկ խնդիրներու մասին Վիշի իր լրին հաւանութիւնը տալով հանդերձ, կը նախընտրէր արտաքին պատասխանատուութիւնը ձգել Գերմաններուն վրայ : Նոյնը բռնի աշխատանքի մասին : Կ'ուզէին սահմանափակել, բայց քանի դէշ կ'երթային Գերմաններու գործերը, այս վերջինները այնքան կը խստանային :— Ֆիլիփ Անրիոյի եւ մարէշալին յարաբերութիւնները շատ սիրալիր էին : Սիկմարինկէնի (Գերմանիա) կառավարական յանձնաժողովը կազմուած էր առանց մարէշալին հաւանութեան. բայց միշտ լաւ յարաբերութիւններ կը պահէր անոր հետ : Մարէշալը լռելեայն թոյլ կուտար որ գործէ :

Երկրորդ վկան, Տարնան, որ հանդարտ կը խօսէր, յայտարարեց թէ իր վարած բոլոր պաշտօններուն մէջ կը վայելէր մարէշալին վստահութիւնը : «Ես միշտ զեկուցում կուտայի «միլիս»ի գործունէութեան մասին եւ մարէշալը լաւ խորհրդատու մըն էր ինծի համար : Ունկնդրութեան կ'ընդունէր ամէն անգամ որ կը խնդրէի եւ երբեմն ճաշի կը հրաւիրէր : Հաճ եւ հաւան էր ինծի հետ մինչեւ 1944 Ապրիլ 6, երբ նամակ մը գրեց ինծի, ցաւ յայտնելով ծայրայեղութեանց համար :

Մարէշալը շատ բարկացաւ այս երկու վկայութիւններէն, եւ դադարի պահուն, սովորականէն աւելի արագ դուրս ելաւ, ծուռ ակնարկ մը նետելով տը Պրինօնի : Յետոյ իր բանտային խցիկը հրաւիրեց փաստաբանները, խորհրդակցելու համար :

«Խայտառակութիւն է»

Նոյն օրը լսուեցան եօթը վկաներ, այս երկուքով միասին : Բուռն միջադէպ մը պատահեցաւ երբ կը խօսէր Նախկին շրջանային նահանգապետ մը, Տօնաթի, ջերմապէս պաշտպանելով մարէշալը : Շարք մը ներբողականներէ վերջ, Տոնաթի յիշեց պարտաւորիչ աշխատանքի օրէնքը եւ ջանաց համոզել թէ առանց ատոր աւելի գէշ պիտի ըլլար : Գերմանացիները պիտի աքսորէին 3.600.000 Ֆրանսացիներ, փոխանակ 600.000ի, զոր առին փոխանորդութեան օրէնքով (ռըլէվ) : «1944 Փետրուարէն Մայիս, չորս ամսուան համար Գերմանները ամէնէն հրամայական եղանակով եւ սպառնալից պահանջած էին 293.000 բանուոր միայն. Հարաւային շրջանէն : Արդ, միայն 11.000 հոգի գացին, եւ ատոնց 5000ը կամաւոր էին» :

Վկան յանկարծ տաքնալով աղաղակեց. — « Այս դատը խայտառակութիւն է, դատական հրէշային սխալ մը : Միլիոնաւոր Ֆրանսացիներ հակառակ են այս դատավարութեան» :

Նախագահը եւ ընդհ. դատախազը կարգի հրաւիրեցին վկան, բայց ան կը շարունակէր բողոքել : Դատական պաշտօնեաներ կանչուելով, դուրս հանեցին Տոնաթին որ կը շարունակէր պոռալ : Աւելի առաջ, վկան յայտարարած էր թէ Մարէշալը շատ մը բարենորոգումներ կատարեց : «Մենք վստահ էինք թէ գետնախնձոր պիտի ստանանք : Այսօր շատ աւելի անկանոն է Ֆրանսայի պարենաւորումը» :

Ուրիշ վկայ մը, Թրաքու, նաւային սպայ, ըսաւ թէ Գերմանները կեղծանուն մը շինած էին մարէշալին համար «Մառշալ իմմըր նայն» (Միշտ ոչ ըսող մարէշալը) : Ուրիշ Գերմանացիներ ալ ծեր աղուէս կը կոչէին զայն : Օր մը մարէշալը Գերմաններու առջեւ ճանճ մը քշեց քարտէսին վրայ, ըսելով. — Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, Պոշ մը, պիտի ոչնչացնեմ» :

× Հաւանական է որ ընդհ. դատախազը իր պահանջագիրը կարդայ այսօր, շաբաթ : Ան դէզերով փաստաթուղթեր հաւաքած է, ապացուցանելու համար Փէթէնի յանցապարտութիւնը, իբրեւ դաւաճան իր երկրին եւ ժողովուրդին : Իր ճառը կրնայ տեւել չորս ժամ : Եթէ անակնկալ մը պատահի, հաւանական է որ կիրակի օրն ալ նիստ գումարեն :

ԱՅՍ ՁՄԵՌ շատ պիտի չնեղուինք, բաւական ածուխ ամբարուած ըլլալով, համաձայն ելմտական նախարարին յայտարարութեան որ կ'ըսէր թէ «շահուած է ձմրան ճակատամարտը» : Ածուխի արտադրութիւնը հետզհետէ կ'աւելնայ եւ հասած է 1938ի 75 առ հարիւրին, թէեւ տակաւին 50 առ հարիւր պակաս է երկրին պահանջներէն, իբրեւ հետեւանք փոխադրութեանց դժուարութեան : Մ. Նահանգները ամիսը 400.000 թոն ածուխ պիտի ճարեն կամ վառելանիւթ՝ նոյն արժէքով : Գերմանական ածուխը հասած է 35.000 թոնի յունիսին, 100.000 յուլիսին, եւ հետզհետէ կ'աւելնայ : Անգլիա 50.000 թոն շաքար եւ 10.000 թոն ճարպեղէն պիտի որեւէ Ֆրանսայի :

ՇԱՎԻԼԻ ԱՆՏԱՌԻՆ մէջ, չորեքշաբթի իրիկուն երեք տղաքներ խաղացած ատեն, տասնի չափ մեծ ռումբեր պայթեցան : Տղաքներէն երկուքը, 12 եւ 16 տարեկան, կտոր կտոր եղան : Ամէն օր այս տեսակ արկածներ կը պատահին : Թերթերը կը զարմանան որ ազատագրումէն մէկ տարի վերջն ալ, տակաւին գերմանական ռումբեր կը մնան Փարիզէն 5 — 6 քիլոմեթր անդին :

ՄՈՒՏՔԻ ՏՈՄՍ (Ֆիշ) պիտի չպահանջուի կարգ մը նառախումբերու համար : Տեղեկանալ կայարաններէն :

ԱՆԳԱՐԱՅԷՆ կը հերքեն այն լուրերը թէ բանակցութիւններ կը կատարուին Խ. Միութեան հետ, մասնաւոր առանձնաշնորհներ տալու համար Տարտանէլի մէջ :

ԵԳԻՊՏՈՍԻ վարչապետը ծեռանկոյտէն արտօնութիւն խնդրեց բանակցելու Անգլիոյ հետ, վերաքննելու համար 1936ի անգլօ-եգիպտական դաշնագիրը : Եգիպտոս բացարձակ անկախութիւն կը պահանջէ, ինչպէս եւ օտար զօրքի պարպումը :

Պ. Յակոբ Ինճէ-Յակոբեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ յառաջիկայ երկուշաբթի, 13 Օգոստոս հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ողբացեալ Խօժէնի Ինճէ-Յակոբեանի մահուան երկրորդ տարելիցին առթիւ : Կը հրաւիրուին ազգականները եւ բարեկամները ներկայ գտնուիլ Ս. Պատարագի արարողութեան :

Ուսուցիչ եւ Ուսուցչուհի կ'ուզուի Ալֆորվիլի Ազգային դպրոցին համար : Լաւ վճարում : Դիմել Ա. Մակարեանի, 13 rue des Violettes, Alfortville :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Լեւոն Տէր Արսէնեան (Չմշկածագի) : Պատերազմէն առաջ Իզէրի նահանգը կը բնակէր : Իմացնել «Յառաջ»ի :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ. — Դանիէլ Տոնէրեան կը փնտռէ Ստեփան Սուկոյեանը : Դիմել սափրիչ Մ. Ա...ճեանի, 33 Rue de l'Arbre Sec :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Միսաք Նուպարեան, որ Փարիզ եկած է 1923ին : Իմացնել Պ. Kara, 41 Rue Nationale, Nîmes (Gard) :

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925
R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Dimanche 12 Août 1945 Կիրակի 12 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4477-Նոր շրջան թիւ 106 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ՓԱ՛ՌՔ Ի ԲԱՐՁՈՒՆՍ...

Ձեր գիտցած եղանակը չէ այս,— այն որ կը լսէք պատարագի ատեն, դարերէ ի վեր: Բայց, ո՛րքան կը համապատասխանէ օրուան իրականութեան :

Գերմանիայէն վերջ, Ճափոնն ալ անձնատուր, առանց որ եւ է պայմանի: Ուրեմն «եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»: Գոնէ առ այժմ: Ցնոր տնօրինութիւն:

Փառքը, անշուշտ, կ'երթայ ոչ թէ այն Ամենակա՛լ Անծանօթին որուն դարերով կ'երկրպագեն հաւատացեալ միլիոնները, այլ ուրիշ գերբնական, գերմարդկային, գեր-պայթուցիկ ուժի մը,— օդանա՛ւ:

Ուժ մը՝ նոյնպէս երկինքէն կախուած, բայց աւելի «մարդամօտիկ» եւ շօշափելի, քան միւսը: Ուժ մը՝ ահաւոր, քստմնելի, հրէշային: Իսկական հրէշ, որ կը սարսէ բազմութեանց ջիղերը, կը փոշիացնէ ամբողջ տարածութիւններ, կ'անհետացնէ հազարներ ու հազարներ,— ամէնէն զօրաւորին կամքը պարտադրելու համար:

« Թռչուն-բերդերը » արդէն մահացու հարուածը տուեր էին իրենց զանգուածային, զահանդագին արշաւներով: Եւ ահաւասիկ հիւլէ-ռումբը, որուն միայն երկու հատը բաւական եղան, յուսահատեցնելու համար թունդ ռազմիկ եւ աշխարհակալ ժողովուրդ մը:

Ի՞նչ հեգնութիւն,— աստուածները անզօր հանդիսացան պատերազմը խափանելու համար: Մարդուն իմաստութիւնն ու զգացումը, միտքն ու սիրտը չբաւեցին «ի մարդիկ հաճութիւն» ստեղծելու, եւ բարիք-չարիք մը, հիւլէն դարձաւ չարխափան ...

Աշխարհամարտին պայթումէն մինչեւ վախճանը, բոլոր վարիչները,— արքայ, նախագահ, վարչապետ, «առաջնորդ», սպարապետ,— բոլորն ալ առանց վերապահութեան ապաւինած էին Աստուծոյ: Բոլորն ալ կը յայտարարէին թէ Նախախնամութիւնը իրենց հետ է, թէ յաղթանակը պիտի շահին անոր աջակցութեամբ եւ օրհնութեամբ:

Ամէնէն յուսահատական պահերուն ալ, անոնք օգնութեան կը կանչէին Ամենակալը, կրակը նետուելով գունդագունդ, կամ կրակի տակ թաղելով թշնամին, առանց համրանքի: Մինչեւ անգամ հանդիսաւոր աղօթքներ կատարուեցան, ի սփիւռս աշխարհի:

Եւ սակայն, բոլորն ալ ամուր փարեցան իրական ուժին,— «Թռչուն բերդ»ին, եւ ռումբին, պայթուցիկին եւ հիւլէին, ջախջախելու համար հակառակորդը:

Եւ հիմա, փա՛ռք ի բարձունս...

Ջենք գիտեր, միւս եկեղեցիներն ալ ունի՞ն այս եղանակը, նոյն հնչականութեամբ եւ խորութեամբ :

Եթէ յաղթականները հայերէն գիտնային, ապահովաբար պիտի խոնարհէին կատարեալ երկիւղածութեամբ: Որովհետեւ, ոչ մէկ ցնծերգ այնքան հարազատ է որքան այս «Փառքը», որ դարերէ ի վեր կ'երգուի աշխարհի ամէնէն խաղաղասէր ժողովուրդին կողմէ:

Եւ եթէ անոր հետ լսէին, նաեւ, միւս հայաշունչ աղաղակը, «Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն», դժուար թէ արցունք չհոսէր իրենց աչքերէն: Արցունք՝ այն միլիոններուն համար որ զոհուեցան, եւ այն աւերներուն համար որ սեւցուցին, անճանաչելի դարձուցին աշխարհը:

Ամէն պարագայի մէջ, հազար փառք, որ վերջացաւ աշխարհասասան արիւնահեղութիւնը, մարդկութիւնը փրկելով անիծեալ մղձաւանջէ մը:

«Փառք ի բարձունս» նաեւ անոր համար որ, միլիոնաւոր երիտասարդներու հետ, ահա կը փրկուին նաեւ մեր տասնեակ հազարները,— Ամերիկայի հայ զինուորները, (ո՞վ համրեց Խաղաղականի անդունդներուն մէջ փլորած հայորդիները):

Աշխարհ աշխարհի դէմ, եւ մենք ալ ճամբուն վրայ: Ուղեկից: Զինակից: Ամբողջ երիտասարդութեամբ կրակը նետուած՝ Եւրոպայէն մինչեւ Խաղաղականի ափերը: Ներկայ՝ արդիական զինարուեստի բոլոր ճակատներուն վրայ, պաշտպանելու համար ոչ միայն սեփական հայրենիքը, այլեւ հայրենիքն ու փառքը աւելի զօրաւորներուն, հազարապատիկ աւելի բախտաւորներուն:

Եւ հիմա որ խաղաղութիւն է, եւ խոստացած են արդարութիւն եւ ազատութիւն բաշխել, մենք ալ պիտի կրնա՞նք սրտանց երգել.— «Փառք ի բարձունս» :

Շ.

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Բռնիր գինու բաժակը ու քո կենացը խըմեմ,
Քո ազատ ու կապտաջինջ երկնքի բացը խմեմ:
Ընկնեմ հանդեր ու սարեր, անտառներ խոր ու
մթին,
Ծաղիկներիդ, ծառերիդ շաղերի թացը խմեմ:
Որդիներիդ քաջազարմ շարքում լինեմ ամէն ժամ,
Ուրախութեան կանչերն ու տխրութեան լացը
խմեմ:
Հոգուս յոգնած թեւերը միշտ նորոգեմ նոր ուժով,
Առաւօտից իմաստուն արեւի կայծը խմեմ:

ՍՈՂՈՄՈՆ ՏԱՐՕՆՑԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ԽՆԴՐԵՄ, ՏԻԿԻՆՆԵՐ ԵՒ ՊԱՐՈՆՆԵՐ»

Համակրելի պատանի մըն էր, Արմաշի Գիւղատնտեսական վարժարանին աշակերտներուն հետ Հայաստան փոխադրուած, յետոյ բոլորը միասին Պոլիս վերադարձած, աջ ու ձախ ցրուելու համար: Իր տպաւորութիւնները գրեց «Ճակատամարտ»ին մէջ, ինչպէս եւ քանի մը ոտանաւորներ: Եւ հրապարակ հանեց բանաստեղծութեանց հատորիկ մը, «Լոյս Ջուարթ», այնքան ինքնատիպ եւ խոստմնալից: Պոլսոյ Գիւղատնտեսկան Միութիւնը, որուն աջ բազուկն էր մեր վաղեմի աշխատակիցը, Սեպուհ Ստեփանեան (այժմ Աղեքսանդրիա), յաջողեցաւ Ամերիկա ղրկել զայն ուրիշներու հետ, համալսարանական կրթութիւն ստանալու համար: «Մասնագէտ գիւղատնտեսներ պատրաստենք որպէսզի ծառայեն հայրենիքին»:

Այնուհետեւ երկար լռութիւն, տարիներով : Ու վերջապէս իմացանք թէ Ջաւէն Սիւրմէլեան, համալսարանական շրջանը լրացուցած, դարձեր է մշակ ոչ թէ գիւղատնտեսութեան, այլ գրականութեան, աշխատակցելով ամերիկեան թերթերու:

Ինչպէս կ'երեւայ, տաղանդաւոր երիտասարդը լայն ճամբայ կտրած է անկէ ի վեր:

Ամերիկեան առաջնակարգ թերթերու գրական քննադատները ջերմ գնահատութեամբ կը խօսին իր մասին, իր նոր գրքին առթիւ, «I Ask you, Ladies and Gentlemen» (Խնդրեմ, տիկիններ եւ պարոններ», որուն յառաջաբանը գրած է իր տարեկիցը, ծանօթ գրագէտ Ուիլեըմ Սարոյեան:

Գիրքը չենք տեսած, սակայն աչքի առջեւ ունինք երկու անգլերէն գրախօսականներ, մէկը՝ «Նիւ Եորք Հէրըլտ»ի գրական աշխատակիցէն, միւսը՝ ծանօթ քննադատէ մը: Ու Սարոյեան իր յառաջաբանին մէջ կ'ըսէ թէ «ամէնէն գեղեցիկ եւ յուզիչ պատմութիւններէն մէկն է զոր կարդացած ըլլամ»: «Ն. Ե. Հէրըլտ»ի աշխատակիցն ալ կ'իւրացնէ այդ բառերը, «իսկապէս գեղեցիկ եւ յուզիչ»: Գիրքը պատմութիւնն է հեղինակի կեանքին, մանկութենէն (Տրապզոն) մինչեւ Ամերիկա: Մանկութիւն՝ լուսնի լոյսով, ծղրիդներով, թիթեռնիկներով, ծաղիկներով, Սեւ Ծովու ափերուն վրայ: «Պատմութիւնը ազգի մը մահուան եւ տղու մը մոլորուն, միայնակ թափառումներուն»:

Խօսքը տանք ամերիկացի քննադատին.

— « Կրնաք չգիտնալ թէ ո՞ւր կը գտնուի Հայաստանը քարտէսին վրայ, բայց ձեր մտքին աչքովը պիտի տեսնէք զայն, եթէ կարդաք Պ. Սիւրմէլեանի պատկերները կիներու եւ մանուկներու շոգեպատ բաղնիքին մէջ, (Տրապզոն), ոչխարներու որ լեռնէն վար կ'իջնեն կթուելու համար, գիւղական պարին, երբ կիները, գինեգոյն թաւիշէ հագուստներով ու կանանչ մետաքսներով եւ այրերը կը պարեն հոենց ոտքի մատներուն վրայ... Մանուկներ մեծցան այս գիւղերուն մէջ, փառապանծ հեռաւոր հայկական անցեալի մը յիշատակներով, քան տարի առաջուան ջարդերու յիշողութեամբ եւ գալիք ջարդերու հեռանկարներով:

— Սիւրմէլեանի հայրը բարեկեցիկ դեղագործ մը եղած է, եւ Ցոյներու թաղը կը բնակէր, իր հօրեղբայրը եղած է գործօն յեղափոխական մը, իսկ մայրը երբեք չէր կրնար մոռնալ իր հօրը եւ հօրեղբայրներուն սպանութիւնը: «Երբ ռուսական մարտանաւերուն ռումբը ինկաւ Տրապզոնի փողոցներուն մէջ, Հայերը թէ ծափահարեցին, թէ վախցան: Այդ ռմբակոծութիւնը թէ փրկութիւն կրնար նշանակել եւ թէ մահ: Հայերը չէին ծածկեր իրենց համակրանքը, եւ Թուրքերը կարգադրեցին զանգուածային տարագրութիւն մը որ դարձաւ զանգուածային ջարդ :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՃԱՓՈՆՆ ԱԼ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ

Այսպէս կը վերջանայ համաշխարհային Բ. պատերազմը

Հիւլէական ռումբի գործածութենէն եւ Խ. Միութեան պատերազմի յայտարարութենէն վերջ, այլեւս օրերու խնդիր էր Ճափոնի անձնատուրութիւնը: Անկէ շատ առաջ ալ, եւ վերջին պահուն Փոցտամի մէջ Ճափոն տրամադրութիւնները չօշափած էր, հաշտութիւն կնքելու համար: Բայց Դաշնակիցները կը պահանջէին անպայման անձնատրութիւն, ինչպէս Գերմանիայէն:

Եւ ահաւասիկ Ճափոնն ալ գլուխ ծռեց: Երէկ իրիկուն, երբ թերթը հրապարակ ելած էր արդէն, Լոնտոնի անթելը հաղորդեց առաջին լուրը, եւ այնուհետեւ պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ Ճափոն իսկապէս անձնատուր եղած է, մէկ վերապահութեամբ,— յարգել կայսեր վեհապետական իրաւունքները:

Ահաւասիկ ճափոնական զեկոյցը, զոր հաղորդեց Թոքիոյի անթելը,— « Հնազանդելով շնորհաշուք հրամաններուն Ն. Վեհափառութեան որ ջերմապէս կը փափաքի ծառայել աշխարհի խաղաղութեան դատին եւ արագօրէն վերջացնել թշնամութիւնները, որպէսզի մարդկութիւնը փրկուի պատերազմի շարունակութեան աղէտներէն, ճափոնական կառավարութիւնը քանի մը շաբաթ առաջ դիմեց խորհրդային կառավարութեան — այն ատեն չէզոք — բարեխօսութեան, հաշտութիւն կընքելու համար թշնամի պետութեանց հետ: Այս փորձը ձախողած ըլլալով, ճափոնական կառավարութիւնը, համաձայն Ն. Վեհափառութեան օգոստափառ կամքին, վերահաստատելու համար ընդհանուր խաղաղութիւնը եւ այսպէս արագօրէն վերջ տալու համար պատերազմին պատճառած անասելի տառապանքներուն, հետեւեալ որոշումը տուաւ.— Ճափոնական կառավարութիւնը պատրաստ է ընդունելու 1945 Յուլիս 26ին Փոցտամի մէջ հրատարակուած յայտարարութեան պայմանները, ստորագրուած Մ. Նահանգներու, Մեծն Բրիտանիոյ, Չինաստանի, եւ յետոյ Խ. Միութեան կողմէ, պայմանաւ որ այդ յայտարարութիւնը չպարունակէ ո եւ է պահանջ՝ անհամապատասխան Ն. Վեհափառութեան առանձնաշնորհներուն, իբրեւ իշխող վեհապետ: (Այստեղ անթելը երկու անգամ ընդհատուեցաւ): Ճափոնական կառավարութիւնը անկեղծօրէն կը յուսայ թէ այս հասկացողութիւնը երաշխաւորուած է եւ խորապէս կը բաղձայ որ անյապաղ բացորոշ յայտարարութիւն մը ըլլայ այս մասին»:

Ուրբաթ կէս օրին այս յայտարարութիւնը անգլիական եւ խորհրդային կառավարութեանց հաղորդուեցաւ Շուէտի արտաքին նախարարութեան միջոցաւ, իսկ Մ. Նահանգներուն եւ Չինաստանի՝ Զուիցերիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատան կողմէ: Չորս երկիրներուն մէջ ալ անմիջապէս ժողով գումարեցին նախարարական խորհուրդները, քննելու համար Ճափոնի առաջարկը : Պատասխանը պիտի հաղորդուէր երէկ, շաբաթ:

Անձնատրութեան լուրը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ ամէն կողմ, եւ ցնծութեան աղաղակներ արձակուեցան: Ուրախութեան ցոյցեր եղան ոչ միայն Մ. Նահանգներուն եւ Անգլիոյ մէջ, այլեւ Փարիզի պողոտաներուն վրայ, հակառակ անձրեւոտ օդին: Ամերիկացի զինուորները փողոց թափած կ'երգէին, կը պարէին, աղաղակելով,— « Ճափոնը գլխուն կերաւ, ե՞րբ տուն պիտի երթանք...»: Ցոյցեր եղան ամերիկեան դեսպանատան առջեւ ալ, եւ դեսպանը պատշգամ ելլելով ողջունեց զինուորները:

Լեւոն եւ իր բարեկամները անգամ մը եւս կուշտ ու կուռ կերան մօրքուրին հասուն կեռասները: Մօրքուրը այս տարի չէր կրնար անուշ եփել: Ինչո՞ւ Թուրքերուն ձգել կեռասները...

Հայ վարիչները «տարագրուեցան» շոգենաւով, եւ նաւերը անմիջապէս վերադարձան պարապ: ... Տեր թէ երիտասարդ ոտքով ճամբայ ելան լեռնէ լեռ, մինչեւ Միջագետքի Անապատը...

Երկրորդ քննադատը դիտել կուտայ թէ Սիւրմէլեան իբրեւ ամերիկացի հեղինակ իր ասպարէզն սկսաւ երկու բանաստեղծութիւններ հրատարակելով Քանսաս նահանգին վրայ: Իր գրքին մէջ կայ գլուխ մը հետեւեալ խորագրով,— «Ամերիկան իմ արիւնիս մէջ», որ կը նկարագրէ իր կերպարանափոխութիւնը ամերիկեան ագարակի մը մէջ: Գրքին մեծ մասը նախապէս տպուած է զանազան գրական հանդէսներու մէջ, իբրեւ պատմուածք (Եօթը ճերմակ մազերը, Հայկական գիւղ մը, Ռուսական գտակս եւն.):

Սիւրմէլեան հարիւրաւոր տեսակցութիւններ ունեցած է շարժանկարի արուեստագէտներու հետ, ի հաշիւ գրական հանդէսներու:՝ Վերջերս պայմանաւորուած էր Մեթրօ-Կօլտուին ընկերութեան հետ, շարժանկարի նիւթեր մշակելու համար, բայց չուզեր «Հօլիուտի գրող» դառնալ եւ կը նախընտրէ զուտ գեղարուեստական գրականութեան նուիրուիլ:

ՀՐՈՅՑ ՀԱՅԿ. ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԻՆ ՀԵՏ

ԽՄԲ.— «Հայրենիք»ի թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցած է Հայկ. Դատի Կեդր. Յանձնախումբի ներկայացուցիչին հետ (Նիւ Եորք), Սան Ֆրանսիսկոյի մէջ կատարուած աշխատանքներու մասին: Կ'արտատպենք հիմնական մասերը.—

Հարցում.— *Ի՞նչ կը ներկայացնէ Հայ Դատի Յանձնախումբը. ճի՞շդ է, որ Դաշնակցական կուսակցական մարմին մըն է:*

Պատասխան.— *Հայ Դատի պաշտպանութեան գործի նախաձեռնութիւնը կը պատկանի Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէին: Այդ գործին ձեռնարկելէ առաջ, Կեդր. Կոմիտէն երկու տարի անպաշտօն եւ պաշտօնական բանակցութիւններով ջանաց ազգային միացեալ ճակատ մը ստեղծել Ամերիկայի մէջ եւ միացեալ ուժերով գործել: Դժբախտաբար, այդ ջանքերը անցան ապարդիւն. հակառակորդ կողմը խուսափեցաւ համագործակցութենէ, թէեւ սկզբունքի տարկութիւններ չունէր, քանի որ հետապնդելիք նպատակի շուրջ տարակարծութիւն չկայ. ամէնուս բաղձանքն ալ նոյնն է — Թրքահայ հողերու կցումը հայրենիքին:*

Համերաշխութեան ճիգերու ձախողանքէն վերջն էր որ Դաշնակցութիւնը մինակ ձեռնարկեց Հայ Դատի պաշտպանութեան գործին՝ բանալով հրապարակային հանգանակութիւն: Արդիւնքը ձեզի ծանօթ է. քանի մը ամսուան մէջ, հայ ժողովուրդը խանդավառութեամբ տուաւ 165.000 տոլարի պատկառելի գումար մը:

Այդ հանգանակութենէն վերջն ալ, Դաշնակցութիւնը պատրաստ էր, ի գին ամէն զիջումներու, գործել բոլոր հոսանքներու հետ միասին, միացեալ ճակատով, բայց միւս հոսանքները տրամադրութիւն ցոյց չտուին: Դաշնակցութիւնը նախաձեռնեց Հայկ. Դատի պաշտպանութեան գործին համակիր ու չէզոք անհատներու հետ: Կային, անշուշտ, մարդիկ, որոնք ո եւ է կուսակցութեան չէին պատկաներ եւ Դաշնակցութեան համակիր ալ չէին, բայց Հայ Դատի պաշտպանութիւնը կը նկատէին ազգային կարեւոր գործ եւ պատրաստ էին աշխատելու Դաշնակցականներու հետ: Հայ Դատի Յանձնախումբը — Armenian National Committee *— ստեղծուեցաւ ոչ-կուսակցական հիմունքով, որոշ նպատակ մը հետապնդելու համար, տարբեր դաւանանքի տէր անձերէ, որոնց միացնող կապը Հայկական Հարցի լուծումն է: Անոր մէջ կը մտնեն եւ Դաշնակցական եւ ոչ-դաշնակցական անհատներ: Անիկա Դաշնակցական մարմին մը չէ եւ կը գործէ ինքնուրոյն, իր առաջադրած նպատակներու սահմանին մէջ: Անոր ատենապետն է Տոքթ. Արմէն Ալիխանեան, ընդհանուր յարգանք վայելող չէզոք Հայ մը: Անոր անդամներ են Կոստան Զարեանի պէս համազգային գրագէտ մը, Քէփթըն Յ. Խաչատուրեան (Հէչ), անկաշառ եւ հաստատուն գաղափարներ ունեցող հայրենասէր Հայ մը: Մօտ 15 անդամէ բաղկացեալ Հայ Դատի Յանձնախումբը Նիւ Եորքի, 42րդ փողոցի վրայ, կեդրոնական շէնքի մը մէջ ունի իր գրասենեակը: Իր տրամադրութեան տակ դրուած է Հայ Դատի պաշտպանութեան համար հանգանակուած գումարը: Բնականաբար, ան կը վայելէ Դաշնակցութեան բարոյական աջակցութիւնը, բայց, ինչպէս ըսի, ընդհանուր ազգային բնոյթ կրող անկուսակցական մարմին մըն է:*

Հարցում.— *Կրնա՞ք աւելի լուսաբանել. ի՞նչ է Հայ Դատի Յանձնախումբի նպատակը:*

Պատասխան.— *Ըսի արդէն, Հայ Դատի Յանձնախումբը նպատակ դրած է վերարծարծել Հայկական մոռցուած հարցը: Վերջին քսան տարուան ընթացքին աշխարհ մեզ մոռցած է: Կը կարծեն, թէ Հայկական Հարց այլեւս գոյութիւն չունի: Ատեն մը Խորհրդ. Հայաստանի վարիչներն ալ այդպէս կ'արտայայտուէին: Կը յիշէք, երեւի, հանգուցեալ Ալ. Միասնիկեանի յայտարարութիւնը, թէ Հայկական Հարցը այլեւս լուծուած վերջացած է: Մեծ պետութիւններու համար ատիկա երկինքէն ինկած պարգեւ մըն էր — ազատուելու հայկական տաղտուկէն: Արտասահմանի հայկական որոշ խաւերու մէջ ալ մտայնութիւն մը ստեղծուած էր, թէ Խ. Հայաստանի գոյութեամբ այլեւս Հայկական Հարցը դադրած է գոյութիւն ունենալէ: Կամ, աւելի շիտակ, արտասահմանի հայութիւնը այլեւս քաղաքական դեր չունի կատարելիք. ամէն ինչ կախուած է Խորհրդային իշխանութենէն, ամէն բան պէտք է ձգել անոր:*

Մենք ալ կ'ընդունինք, անշուշտ, որ Խ. Հայաստանն է Հայ Դատի այրն ու բէնը, բայց չենք կարող անտեսել, որ դէթ մինչեւ վերջերս, Խ. Հայաստանը ի վիճակի չէ եղած ներկայացնելու Թրքահայկական պահանջները: Անձնապէս ես կասկած չունիմ, թէ Հայաստանի մէջ բոլոր Հայերը — բոլշեւիկ թէ ոչ-բոլշեւիկ — Հայկական Հարցի մասին մեզի պէս կը մտածեն, բայց մտածելն ու գործելը տարբեր բաներ են: Մենք կը խորհինք, թէ քանի Խ. Հայաստանի ձեռքերը կապուած են, արտասահմանի հայութեան պարտականութիւնն ու իրաւունքն է տէր կանգնիլ իր Դատին: Հայկական Հարցը Խ. Հայաստանի հարց չէ. Թրքահայաստանի եւ Թրքահայ ժողովրդի հարցն է: Հարց մը, որ նուիրագործուած է միջազգային յանձնառութիւններով ու դաշնագիրներով: Հարց մը, որու վերաբերմամբ մեծ պետութիւնները պարտականութիւններ ստանձնած են: Եթէ Խորհրդ. Հայաստանը ի վիճակի չէ, արտասահմանի հայութիւնը պէտք է դուրս գայ իբրեւ իրաւատէր եւ պահանջող հայկական իրաւունքներու:

Մեզի միշտ կ'առարկեն, թէ արտասահմանէն Հայկ. Դատ հետապնդելով մենք միջամտած կ'ըլլանք Խ. Հայաստանի կառավարութեան գործերուն. պէտք է ձգել որ անիկա գործէ. մենք պէտք է հանգիստ նստինք եւ սպասենք անոր քայլերուն: Եթէ Խորհրդ. Հայաստանի կառավարութիւնը ազատ ըլլար գործելու, այս առարկութիւնը կ'ըլլար հիմնաւոր: Ներկայ պայմաններու մէջ նման առարկութիւն մը կը նշանակէ ձգել, որ պատերազմի այս բախտորոշ օրերուն Հայկական Հարցը մնայ մոռացութեան մէջ: Ընդհակառակն, որովհետեւ Հայաստանն ինքը անկարող է իր ձայնը լսելի դարձնելու, արտասահմանի հայութիւնը աւելի եւս պէտք է խօսի ու գործէ: Դժուար է ենթադրել, որ Հայաստանի մէջ գտնուի մէկը, որ հակառակ ձայն բարձրացնէ արտասահմանի հայութեան գործունէութեան դէմ:

Այս նկատումներով է որ մենք անցանք Հայկական Հարցի արծարծման: Հայկական Հարց ըսելով մենք կը հասկնանք, ինչպէս արդէն ըսի, Թրքահայ հողերու կցումը Խորհրդ. Հայաստանին եւ տարագիր Հայերու վերաբնակումը իրենց հայրենի հողերու վրայ: Ուրիշ խնդիր մենք չունինք այսօր: Այս է հայութեան օրուան գերագոյն նպատակը:

(Շար.)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

(Մոսկուայէն՝ Արտասահմանի թերթերուն)

Հին մագաղաթի դեղնած թուղթերը զգոյշ ձեռքով թղթատուելով էջ էջի ետեւէ ուղիղ տողերու մէջ կը պատմեն պատահարներն դարերու որ շատոնց անցած են:

— «Անվեհեր Վարդան իր անվախ նիզակաւորներով շատ քաջութիւններ ըրաւ եւ հոն գտաւ հերոսական մահուան թագը: Եւ ճակատամարտը տեւեց գիշերը ուշ ատեն ու շատեր իրենց մահուան ժամուն հանդիպեցան եւ իրենց մարմիններն ինկան նորատունկ տաքցած տապարներու պէս»:

Ընթերցողը անոնց մէջ կը տեսնէ անցած գացած օրերու ամենազօրաւոր եւ քաջ մարտիկները: Հազար հինգ հարիւր տարի առաջ երկրի վտանգի ժամուն անոնք ոտքի ելան թշնամիին դէմ. իրենց կ'առաջնորդէր Վարդան Մամիկոնեան, հին օրերու մեծ հրամանատարը, եւ Աւարայրի ռազմադաշտին վրայ իրենց կեանքի գնով պաշտպանեցին հայ ժողովուրդի ազգային անկախութիւնն ու մշակոյթը:

Պատմագրին բառերը կ'արտաշնչեն եռանդուն հայրենասիրութեան ոգին: Ան ձեր աչքերուն կը պատկերացնէ ճակատամարտի ահազդեցիկ դաշտը, որուն վրայ հայ ժողովուրդի ճակատագրին կռիւը կը մղուէր: Թշնամիին կատաղի յարձակումները խիտ շարքերով՝ հայ մարտիկներ սուր ի ձեռին կը խոյանային փիղերուն — այն օրերու հրասայլերուն — վրայ եւ կ'իյնային անոնց ոտքերուն տակ:

Այս բարձր առաստաղով կլոր սենեակին մէջ դասաւորուած են բազմաթիւ ձեռագիր մատեաններ, որոնք հայ ժողովուրդի եւ անոր դրացիներուն պատմութիւնը կուտան գրաբար — Հայ Եկեղեցիի — լեզուով:

Գրուած հին դարերու գիտնականներէն, պատմագիրներէն եւ բանաստեղծներէն, ու վանքերու աղօտ խցիկներուն մէջ համեստ գրչագիրներու գրիչով ընդօրինակուած եւ անոնց վրձինով պատկերազարդուած՝ ատոնք կ'արձանագրեն հայ կեանքի հազարաւոր տարիները:

Հայ ձեռագիրներու Երեւանի Մատենադարանին անգին գանձը կը կազմեն գրութիւնները հին եւ միջին դարու հայ մտքերու, ինչպէս Մովսէս Խորենացի, Եղիշէ, Անանիա Շիրակացի, Ամիրտովլաթ, Յովհաննէս Սարկաւագ եւ շատ մը ուրիշներ. գործերը միջին դարու մեծ հայ բանաստեղծներուն, ինչպէս Ֆրիկ, Ներսէս Շնորհալի, Նարեկացի, եւ թարգմանութիւններ յոյն փիլիսոփաներէ — Արիստոտէլ, Պղատոն եւ Զենոն:

Մօտ եօթը դար առաջ հաստատուեցաւ մատենադարանը. հոն հաւաքուած են զանազան վանքերու եւ անհատներու քով գտնուած ձեռագիրները: Ժողովուրդի զաւակները այս մագաղաթները փրկեցին եկեղեցիներու ու վանքերու փլատակներէն, բոցերէն ու մոխիրներէն եւ ազգային աղէտներէն ու պահեցին ապագայի պանծացումին համար:

Հակառակ ատոր ոգէտ արշաւողներ փճացուցին շատ մը ձեռագիրներ. մատենադարանը այն ատեն Էջմիածնի վանքը կը գտնուէր եւ ծանրօրէն տուժեց, օրինակի համար, 1795ի պարսկական արշաւանքի ատեն, Աղա Մահմէտ Խանի հրամանին ներքեւ: Միայն Խորհրդային իշխանութիւնը հաստատուելէն ետքն է որ հայ ժողովուրդը պատեհութիւն ունեցաւ իրարու քով բերելու այս բոլոր թանկարժէք պատմական արձանագրութիւնները: Հիմա Էջմիածնի գլխաւոր մատենադարանին վրայ աւելցած են Աղթամար եւ Սեւան վանքերու եւ շատ ուրիշ գրադարաններու ձեռագիրները, այնպէս որ անոնց թիւը հիմա կը հասնի ինը հազարի — կրկինը 1914ի եղածին:

Մատենադարանը աշխարհի մէջ ամէնէն մեծ գանձատունն է հայ գրչագիր գրքերու. հայկական ձեռագիրներ կը գտնուին բրիտանական թանգարանին, Լուվրի եւ Վիէննայի եւ Վենետիկի հայկական վանքերու գրադարաններուն մէջ: Երուսաղէմ ունի ատոնցմէ պատկառելի թիւ մը, մօտ չորս հազար:

Մատենադարանի ամէնէն հին ձեռագիրը կը կրէ 886 թուականը:

Մատենադարանը Հայաստանի հպարտութիւնն է: 1920էն ետք եւ մասնաւորապէս 1939էն սկսած երբ ձեռագիրները Երեւան փոխադրուեցան՝ ձեռնարկուեցաւ անոնց խոր ուսումնասիրութեան: Նոյնիսկ պատերազմի ատեն ուսումնասիրութեան եւ մաթեմաթիքայի վերաբերեալ աշխատութեանց առանց մէկ օրուան ընդհատումի, հակառակ որ այդ գործին լծուողներէն շատեր բանակին միացան: Թէ յայտնի գիտնականներ եւ թէ նորեկներ կ'ուսումնասիրեն պատմութեան, գրականութեան, բժշկութեան եւ մաթեմաթիքայի վերաբերած ձեռագիրները: Նորաբոյս գիտնական մը Լեւոն Խաչիկեան, հինգերորդ դարու պատմիչին, Եղիշէի պատմութիւնը կ'ուսումնասիրէ իր աւարտական ճառին համար: Գիտութեան Ակադեմիի խումբ մը երիտասարդ անդամներ գլխաւորութեամբ Տոքթ. Տէր Մինասեանի, որ հեղինակութիւն մըն է բանասիրութեան մէջ, ուսումնասիրութիւններ կը կատարեն Միջին Դարու արձակ եւ քերթողական բազմաթիւ հատորներուն մէջ: Ակադեմիկոս Յովհաննէսեան գիրք մը գրեց միջնադարեան հայ բժշկական գործերուն մասին. Տոքթ. Աբրահամեան, բանասէր, կ'ուսումնասիրէ Յովհաննէս Սարկաւագի — հայ փիլիսոփային — գործերը. նոյնպէս տպագրութեան համար պատրաստած է եօթներորդ դարու թուաբանագէտին, Անանիա Շիրակացիի ամբողջ գործերը:

Քիմիագէտները շատ հետաքրքրական աշխատանք կը կատարեն թափանցելու համար ներկերու գաղտնիքին զոր հայ նկարիչները գործածած են իրենց նուրբ նկարներուն համար:

Մատենադարանի ընթերցասրահին մէջ դուք կը հանդիպիք գրագէտներու, բժիշկներու, բանաստեղծներու եւ քիմիագէտներու, որոնք ձեռագիրներու խոշոր հատորներուն մէջ խորասուզուած են:

Մատենադարանը միայն Հայաստանի պատմութեան գրքեր չունի, ունի Միջին Արեւելքի շատ ժողովուրդներու պատմութեան գրքեր ալ. ունի նոյնպէս ձեռագիրներ արաբերէն, պարսկերէն, թուրքերէն եւ ուրիշ լեզուներով. մաս մըն ալ՝ ռուսերէն:

Պատերազմի ատեն արժէքաւոր յաւելումներ եղան, ոմանք եղական, օրինակի համար, տասներկրորդ դարու Աստուածաշունչ մը, բնագիրը տասնըչորրորդ դարու գրական հատընտիր ծաղկաքաղի, որ իր մէջ կը պարունակէ տասներորդ եւ տասնըչորրորդ դարու աշխարհական ու եկեղեցական գրողներու ու բանաստեղծներու գործերը:

Մատենադարանի գանձերէն մէկը Զենոնն է — բնութեան վրայ — որ միայն հայերէն թարգմանութիւնով պահպանուած է: Եւրոպացի եւ ռուս Միջին Դարու գրողներէն շատ մը թարգմանութիւններ կան: Հետաքրքրական է Ֆէտոր Էմինի, տասնութերորդ դարու ռուս հեղինակի գործին թարգմանութիւնը:

Ձեռագիրները կը պահուին մեծ խնամքով: Սրահը ուր կը պահուին կարելի է մտնել միայն սպիտակ վերարկուով:

Գրչագիր հատորներէն շատ չափազանց արժէքաւոր է տասներորդ եւ քսաներորդ դարերու դիւանաթուղթերու հաւաքածոն: Ատոնց մէջ կան համբաւաւոր հայ խորհողներու, քաղաքագէտներու եւ եկեղեցիի գլուխներու նամակները, շատ մը թագաւորներու հրովարտակները եւ դիւանագիտական թղթակցութիւններ:

Մատենադարանի տպագրուած գրքերու բաժինն ալ ճոխ է եւ կը ներկայացնէ որոշ պատմական շահեկանութիւն: Կը պարունակէ 1512ին տպուած առաջին հայերէն հատորը:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՍՊԱՆԻՈՅ *մէջ խլրտումները կը նշմարուին, զոր. Ֆրանքօն տապալելու համար: Կը վախցուի որ զինուորական դիկտատուրա հաստատուի: Զօր. Ֆրանքօ բողոքեց Փոցտամի ժողովին որոշման դէմ որ Սպանիան դուրս կը ձգէր Միացեալ Ազգերու կազմակերպութենէն:*

ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ *երթեւեկը վերահաստատուեցաւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միջեւ:*

ԵՐ. ՏԷՐ - ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ
Կեանքն ու գործը

Իբրեւ Թարգմանիչ, Ետան որոշ նախասիրութիւն մը ցոյց կուտայ փիլիսոփայական (Ֆոնսկրիվ, Էմըրսըն), պատմական (Թիէռ, Հոֆմայեսթըր), վիպական — գրական (Վէրֆէլ, Նիցչէ) նիւթերու մասին, հրապարակագրական իր տուրքէն անկախ:

Արդ, թեր ու դէմ կարծիքներ յայտնուած են Թարգմանիչ Եր Տէր - Անդրէասեանի մասին, բայց քննադատութիւնները ընդհանրապէս կը վերաբերին իր թարգմանչական եղանակին քան նիւթերու ընտրութեան:

Կ'արժէ հարցը քննութեան առնել ի լի եւ բովանդակաբար: Ուստի նախ վճռը՝ թէ ի՛նչ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ թարգմանութիւնը:

Թարգմանութիւնը, կ'ըսեն քննադատները, կը մատնէ ստեղծագործական ուժի պակաս,— այսպէս, հին Հելլէնները կը մերժէին թարգմանել օտար որ եւ է գործ՝ ոչ թէ միայն անոր համար որ, արուեստի եւ գիտութեան մէջ, հպարտօրէն իրենք զիրենք բարձր կը համարէին դրացի ժողովուրդներէն, այլեւ այն պատճառով որ ստեղծագործական անսպառ ուժ մը կը զգային իրենք իրենց մէջ՝ տալու համար ինքնատիպ եւ սեփական գործեր: Եւ երբ, շատ ուշ, նուազեցաւ կամ ցամքեցաւ այդ ուժը, սկսան թարգմանել փիւնիկեան եւ լատինական գործեր:

Ընդհակառակն, կ'ըսեն ուրիշներ, թարգմանութիւնը կը մարզէ եւ կատարելութեան կը հասցնէ մտածման կամ զգացման արտայայտութիւնը որ գրականութիւն կը կոչուի,— ձեւի եւ խորքի նոր ակունքներու փնտռտուք մըն է ուրեմն թարգմանութիւնը: Արդարեւ, Հռովմայեցիները իրենց գրական հարստութիւնը ստեղծեցին՝ թարգմանաբար իւրացնելով հելլենական մշակոյթին գանձերը, եւ որովհետեւ չկար հռովմայեցի մտաւորական մը որ յունարէն չգիտնար, լատին մատենագիրին առաջին մտահոգութիւնն էր, հարազատ մնալու պայմանը յաճախ առանց յարգելու, իր լեզուով եւ ոճով գերազանցել յունական բնագիրին գեղեցկութիւնը՝ թարգմանչական աշխատանքներու մէջ:

Այդպէ՛ս է որ ստեղծուած է նաեւ մեր Ոսկեդարը, որ արդէն կը կոչուի Թարգմանչականդար:

Եւ տակաւին, քանդելու համար առաջին տեսակէտը, պէտք է ըսել թէ չկա՛յ ժողովուրդ մը որ ուրիշին արտը մտած չըլլայ, արածելու համար իր միտքը,— եթէ ոչ գողնալու, անպայման թարգմանելու համար: Այսպէս, հպարտ Ելլադայի մշակոյթին մասին Հ. Մանուէլ Ջախջախեան կը գրէ արդարօրէն.

Ազգ պաւծալի երբեմըն պերճ,
Ասանայնիւ կաս արդ ստերջ,
Եւ զոր ունէյց թաղէս, Սողոն,
Եգիպտական էր այդ գողոն:

Ահա թէ ինչո՛ւ գնահատութեամբ կ'ողջունեմ Եր. Տէր - Անդրէասեանի յոգնութիւնը թարգմանական աշխատանքներու մէջ, (թարգմանութեան կարեւորութեան մասին աւելի երկար պիտի խօսիմ մասնաւոր ծրագրի մը մէջ, յառաջիկայ աշնան, մեր երիտասարդական շարժումներուն նուիրուած քննադատական յօդուածաշարքով մը):

Նիւթի ընտրութեան տեսակէտով եւս՝ քննադատական ոչ մէկ խօսք կը թոյլատրեմ ուղղել Ետանի, ընդունելով որ հրապարակագրական նիւթերու թարգմանութեան մէջ կը թուի automate մը, մեքենայ մը, որ հայերէնի կը վերածէ ձեռքին տակ ինկած ամէն նիւթ՝ կշտացնելու համար գրաշարը: Հրապարակագրական հարկադրանք մըն է յաճախ իր այդ յոգնութիւնը, բայց անդին՝ փիլիսոփայական, պատմական եւ գրական գործերու թարգմանութեանց բեռը իրեն կ'արժեցնէ պատկառելի մտաւորականի մը պատիւը:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՉՈՐՍ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ
(Հնդկական հէքեաթ)

Մինչ Ագռաւը, Առնէտը եւ Կրիան կը խօսէին իրարու հետ, տեսան պզտիկ վայրի Այծ մը որ իրենց կողմը կը վազէր շնչասպառ: Ենթադրելով թէ մեծ որսորդ մը կը հետապնդէ այծը, աճապարեցին հեռանալ, իւրաքանչիւրը իր գլխուն ճարը նայելու համար: Կրիան ջուրին մէջ սահեցաւ, Առնէտը ծակ մը ցատկեց, իսկ Ագռաւը պահուեցաւ մօտակայ ծառի մը ճիւղերուն մէջ: Նոյն պահուն Այծը յանկարծ կանգ առաւ աղբիւրին մօտ: Ագռաւը, տեսնելով որ մէջտեղը մարդ չկայ, Կրիային քով գնաց, Կրիան ջուրին երեսը ելաւ եւ նկատելով որ Այծը կը վախնայ խմելու, ըսաւ.

— Մի՛ վախնար, խմէ, ջուրը մաքուր է:

Երբ այծը խմեց վերջացուց, Կրիան ըսաւ.

— Ինչո՞ւ կը վազէիր այնքան աճապարանքով եւ ահուդողի մատնուած:

— Ի՞նչ մեղքս պահեմ, հազիւ ազատեցայ որսորդի մը ձեռքէն:

— Լաւ, հիմա ապահով ես, մեզի հետ կեցիր եւ մեզի ընկեր եղիր:

Ագռաւը եւ առնէտն ալ հաւանութիւն յայտնեցին եւ այծը ուրախութեամբ խոստացաւ իրենց հետ մնալ:

Չորսն ալ բախտաւոր էին բաւական ատեն. բայց օր մը աղբիւրին մօտ իրարու հանդիպած ատեն, ագռաւը, կրիան եւ առնէտը դիտեցին որ այծը չերեւար: Տրտում տխուր սպասելէ վերջ, որոշեցին երթալ փնտռել:

Ագռաւը օդին մէջ բարձրացաւ եւ չուրջը նայելով, տեսաւ որ քիչ անդին այծը բռնուած է որսորդի մը ցանցին մէջ:

Անմիջապէս վար թռչելով, սեւ լուրը հաղորդեց առնէտին եւ կրիային:

Երեքը միասին երկար խօսեցան այս դժբախտութեան վրայ, եւ խորհեցան թէ ինչպէս կրնան ազատել այծը:

Վերջապէս ագռաւը ըսաւ առնէտին.

— Եղբայր պատուական, դուն կրնաս ազատել այծը, բայց պէտք է շուտ շարժիս, այլապէս որսորդը կը բռնէ այծը:

— Արդարեւ, պէտք չէ ժամանակ անցընենք, ըսաւ առնէտը, զիս հոն տար անմիջապէս, որպէսզի կարենամ կրծել ցանցը:

Ագռաւը իր կտուցով առաւ տարաւ առնէտը, որ անմիջապէս գործի սկսաւ ցանցի հիւսքին վրայ: Երբ գործը վերջացնելու վրայ էր, կրիան հասաւ: Այծը կրիան տեսնելով ողբ մը արձակեց.

— Ա՜խ, ինչո՞ւ հոս եկար, դուն դանդաղաշարժ ես եւ չես կրնար ազատիլ որսորդին ձեռքէն. ես հիմա ազատ եմ եւ կրնամ արագ արագ վազել, ագռաւը կրնայ ծառերուն վրայ թռչիլ, առնէտը կրնայ որ ու է ծակ մը մտնել, իսկ քեզի համար ազատում չկայ:

Այդ միջոցին որսորդը երեւաց. ցանցին կապերը թուլցած ըլլալով այծը փախաւ, ագռաւը վեր բարձրացաւ, առնէտը սուրաց եւ ծակի մը մէջ ապաստանեցաւ, բայց կրիային ճար չկար:

Որսորդը բարկացաւ տեսնելով որ այծը փախեր է, բայց չուրջը նայելով լրտեսեց կրիան եւ ըսաւ.— «Օ՜, աւելի լաւ է գիրուկ համով կրիայ մը ունենալ փոխանակ պարապ տուն դառնալու: Եւ կրիան բռնելով տոպրակին մէջ դրաւ եւ յոգնած դադրած տուն դարձաւ:

Այն ատեն երեք բարեկամները դուրս ելան իրենց թաքստոցներէն եւ ողբացին իրենց բարեկամին կորուստը: Երբ աղի արցունքներ կը թափէին, ագռաւը առաջարկեց ճար մը գտնել կրիան ազատելու համար:— Այո՛, ըսաւ, թող այծը վազէ որսորդին առջեւէն, այն ատեն մարդը տոպրակը վար ձգելով պիտի հետապնդէ զայն»:

— Շատ լաւ, պատասխանեց այծը, ես կաղ ձեւանալով կաղն ի կաղը կը վազեմ առջեւէն, ան կը ստիպուի հետեւիլ ինծի, այն ատեն առնէտը կրնայ ազատել մեր բարեկամը:

Բոլորն ալ հաւանութիւն յայտնեցին եւ այծը ճամբայ ելաւ: Որսորդը տեսաւ զայն եւ կարծելով թէ այլեւս իր ձեռքին տակ է, տոպրակը գետին դրաւ եւ վազեց ետեւէն: Այծը վարպետօրէն ձգեց որ վազէ ետեւէն. ի վերջոյ որսորդը յոգնեցաւ իր աւարդին հետապնդումէն եւ կամաց կամաց ետ դարձաւ տոպրակը առնելու համար: Մինչ այս մինչ այն առնէտը կրծած ըլլալով տոպրակին չուանը, կրիան դուրս սողոսկած եւ մօտերը պահուած էր:

-- Ինչ որ է, ըսաւ որսորդը, ամէն պարագայի մէջ գիրուկ պատուական կրիայ մը ունիմ հոս:

Եւ սակայն, ափ ի բերան մնաց, երբ տոպրակը բանալով տեսաւ որ կրիան ալ փախեր է ձեռքէն: Տեսնելով որ խաբուեր է թէ արագ վազողէն եւ թէ կամաց քալողէն, սաստիկ վախցաւ եւ կարծեց թէ ճիւաղներու աշխարհի մը մէջ կը գտնուի: Եւ հեւ ի հեւ տուն վազեց, իբրեւ թէ հետապնդուած ըլլար ուրուականներու բանակէ մը: Այն ատեն չորս արարածները դուրս ելան իրենց թաքստոցներէն եւ ուխտեցին բարեկամներ մնալ մինչեւ որ մահը բաժնէ զիրենք:

ՊՈՒՏ 'Մ ԾԻԾԱՂ

ՓՈԽԵՆՔ ՈՒՂԵԳԻԾԸ

Տարիներէ ի վեր, մեր գլուխները պատին, ոտքերն ալ գետինը կը զարնենք, մեր դատին արդարութիւնը եւ մեր քաղաքական իրաւունքները ճանչցնելու համար դիւանագիտական աշխարհին:

Պատուիրակութիւններ, յանձնախումբեր, յիշատագիրներ, փաստաթուղթեր իրար կը հրմշտկեն միջազգային չոր սեղաններուն առջեւ:

Մեծն Տիգրաններու, Արտաշէսներու, Տրդատներու, Խաչակիրներու անցած գացած պատմութիւնները, հայ աշուղներու եւ բանաստեղծներու գրութիւնները հայ ճարտարապետութեան նկարազարդ նմուշները թարգմանածոյ հատորներով առաջ կը քշենք, իբրեւ փաստ մեր քաղաքակրթութեան:

Փորձեցինք տարբեր միջոցներ ալ, օրինակ, կաթողիկոսներ եւ պատրիարքներ, պէյեր ու փաշաներ պտտցնել երկրէ երկիր, ժողովէ ժողով: Անօգո՜ւտ...

Ելանք ազգովին եկանք Եւրոպա, անձամբ ներկայանալու համար եւ մեր գործը մօտէն հետապնդելու նպատակով: Կրկին կուտ մը չահ չունեցանք:

Մեր հրատարակած այնքան մեծախս գիրքերը, հանգստեան կոչուած դիւանագէտներու դարակներուն մէջ, առանց կողքերը բացուելու մշիկ մշիկ քնացան, օր մըն ալ հնահաւաք դրավաճառի մը ծախուելու համար...

Եւ ահա օտար հողերու վրայ տարիներէ ի վեր, մեր հայրենիքը, մեր դատն ու դատաստանը լքած, բարեւի կեցած ենք դիւանատուններու պաշտօնեաններուն առջեւ, մեր մարդ ըլլալը եւ ստամոքս ունենալը հաստատող պտոր մը գիր ձեռք ձգելու համար....

Ամէն ինչ ըրինք, մեզ հիւրընկալող ժողովուրդները սիրաշահելու համար, դրացի նպարավաճառին աւելցուկ ապրանքները գնելէն՝ մինչեւ դռնապաններուն ափը չլացնելը: Մեր կայծակնայայտ աչքերով հայուհիները լքելով՝ օտարուհիներուն քառասներորդ սիրահարին տեղը բռնելու ալ զիջանեցանք...

Այս բոլորը ըրինք մեր «ազգային շահուն» համար... Անօգո՜ւտ... Ուրեմն բռնենք տարբեր ճամբայ մը:

Դիտեցէք, մեր բոլոր կազմակերպութեանց մէջ, սկսած եկեղեցիներու վարչութիւններէն, Գաղթականաց զոյգ Ցանձնախումբերէն մինչեւ Ս. Ֆրանչիսկոյի աղբրսախումբերը, ոչ մէկ ներկայացուցիչ մեր գեղեցիկ սեռէն: Այս բոլորը պեխաւորներու մենաշնորհը եղած է մինչեւ այսօր:

Իբրեւ Ասիացի, կնարգել (նամեհրամ) ազգ ենք, իսկ այս դարը գերազանցապէս իգապաշտ դար է: Հոն ուր չի յաջողիր Աստուած հայրիկը՝ դրամն է որ գործ կը տեսնէ, իսկ դրամին չյաջողելու պարագային՝ «ամենակարող» կինն է որ գլուխ կը հանէ շատ մը գործեր... Արդ, պէտք է գործի լծել Հայոց փափկասուն տիկիններն ու օրիորդները: Փոխանակ փեսացուներ միայն տալու օտարներուն, աշխատինք հայրենիքը ներկայացնել, ինչպէս կ'ընեն բախտակից ազգեր: Փառք Ոսկեմայր Անահիտ Դիցուհիին, ունինք եղնիկի աչքերով ու սօսեհասակ ու դրաւիչ հայուհիներ: Կրթենք ու պատրաստենք զանոնք եւ կապենք ազգային փրկութեան գործին...

Ապարէ՛զ, ո՜վ «Նայիրեան հեզաճկուն աղջիկներ»...:

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Խոր է Հայութիւնը: Անդունդներու վրայէն է անցեր ան: Խոր է անոր հոսանքը, տեղ տեղ կը կորսուի ան, տեղ տեղ դուրս կը ժայթքէ, տեղ տեղ վճիտ է ու անապակ, բայց միշտ հաւատարիմ, երբեք չի բաժնուիր իր հունէն: Այսպէ՛ս է Հայութիւնը:

Ո՞րն է այն ճամբան որ Հայութեան կը տանի. հազար ճամբաներ կան, որոնք հայութեան կը տանին: Ու հազար փոքր կամքեր կան, ու հազար փոքր ուժեր կան որոնք հայութեան կը տանին:

Մեր օրէնքը տարբեր է օտարին օրէնքներէն: Հայը դուրս է օտարին օրէնքներէն: Հայը ինքնուրոյն երեւոյթ է:

Մեր կրօնքը եւ մեր օրէնքը ինքնուրոյն երեւոյթներ են:

Մեր օրէնքի հիմնադիրը Հա՛յն է: Առա՛ջին Հայը, առա՛ջին եւ ազա՛տ Հա՛յը:

Այն Հայը որ բնութենէն եկաւ, ու անոր մէջ զարգացաւ:

Ոչ թէ աշխարհաքաղաքացիներ, այլ Հայեր:

Ո՛չ թէ գլուխներ, ա՛յլ հոգի ունեցող Հայեր կը փնտռեմ:

Ոչ թէ աշուղներ եւ մեկնաբաններ, այլ արիւն եւ ջիղ ունեցող Հայեր:

— «Հայ եմ», կ'ըսէք: «Հայ եմ» կ'ըսէ նաեւ յետին խանութպանը, երբ դիմացինը կը խաբէ:

Նոյնը կը դաւանի եւ ամենավատը:

Ամէնքն ալ քու հովանիիդ տակ կը ծածկեն իրենց յիմարութիւնները, Հայութիւն, ամէնքը շուքիդ տակ կը ծածկեն իրենց աղտերն ու ախտերը:

Ամէնքն ալ քու անունովդ կը պարծենան, քու անունովդ կ'երդուըննան ու քու անունովդ կը խաբեն Հայութիւնը:

Որքան քիչ բարեկամ ունենայ հայութիւնը, այնքան իր տէրը կը դառնայ: Եթէ բնաւ բարեկամ չունենայ, այն ատեն ամէնէն աւելի ազատ ու անկախ ժողովուրդը կը դառնայ:

Հայութիւնը ինքն իրեն միայն թող ապաւինի: Դուռը գոց պահէ բարեկամիդ առջեւ, այն ատեն պիտի գտնես ինքզինքդ: Ի՛նչքան շատ ըլլան գայլերը, այնքան արթուն կը մնան պահակները, ըսած է իմաստունը:

Ո՛րքան շատ ըլլան թշնամիները, այնքա՛ն արթուն պիտի մնայ Հայութիւնը:

Որքա՛ն քիչ խօսին մեր վրայ, այնքա՛ն հանգիստ պիտի թողուն մեզ:

ՎՍԵՄ ԱՐԵՒՑԻ

Վերջնագրին պայմանները

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ զօր. ՄաքԱրթըր, Խաղաղականի ընդհ. հրամանատարը, պիտի նշանակուի լիազօր՝ ընդունելու Ճափոնի անձնատրութիւնը, աջակցութեամբ Անգլիոյ, Խ. Միութեան եւ Չինաստանի ներկայացուցիչներուն: Յուլիս 26ին, Փոցտամի մէջ, երեք Դաշնակիցները,— Անգլիա, Ամերիկա եւ Չինաստան հետեւեալ պայմանները դրած էին Ճափոնի, (կ'ամփոփենք),— 1. Վերջին պատեհութիւնն է որ կը տրուի, պատերազմը վերջացնելու համար.— 2. Մենք մեր բոլոր ուժերը պիտի գործածենք, մինչեւ որ Ճափոն տեղի տայ.— 3. Գերմանիոյ անկումը աղէտ մըն է Ճափոնի համար: Այն ուժերը որ յաղթեցին Գերմանիոյ, այժմ կը գտնուին Ճափոնի դէմ.— 4. Ճափոն պէտք է տապալէ իր զինապաշտները.— 5. Ահա մեր պայմանները, պէտք է ընդունուին անմիջապէս.— 6. Ճափոնի ռազմապաշտ ազդեցութիւնը պիտի ոչնչացնենք արմատախիլ.— 7. Ճափոն գրաւման տակ պիտի առնուի.— 8. Ճափոնի դերիշխանութիւնը պիտի սահմանափակուի մայր ցամաքին եւ այն կղզիներուն վրայ զոր պիտի արտօնենք.— 9. Ճափոնական բանակը զինաթափ ըլլալով կրնայ երկիր վերադառնալ.— 10. Ճափոնի ժողովուրդը պիտի չպատժուի, բայց պատերազմի ոճրագործները պիտի դատուին.— 11. Բոլոր ռազմական ճարտարարուեստը պիտի քանդուի.— 12. Դաշնակից բանակները պիտի քաշուին, երբ գործադրուին այս պայմանները եւ ազատ ժողովրդավար կառավարութիւն մը հաստատուի.— 13. Կը հրաւիրենք Ճափոնցիները անձնատուր ըլլալ այժմ, կամ աչք առնել կատարեալ եւ վերջնական կործանումը:

⨯ Մինչ այս մինչ այն, Ռուսերը կը շարունակեն կռիւը: Կարմիր բանակը Քորէա մտաւ, ինչպէս ու Սախալինի հարաւային շրջանը, որ կը պատկանի Ճափոնի: Մանչուրիոյ մէջ ալ յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի: Անգլիոյ ծովային նախարարը յայտարարեց թէ նաւային պատերազմը վերջացած է: Ամերիկեան տորմիղը կազմ եւ պատրաստ կը սպասէ Ճափոնի ջուրերուն մէջ:

⨯ Տակաւին չէ ճշդուած թէ որքան աղետալի եղաւ երկրորդ հիւլէական ռումբը, որ արձակուած էր Նակազաքի քաղաքին վրայ: Ռումբը նետուելէ 3ուկէս ժամ վերջը տակաւին թանձր ծուխ մը կը ծածկէր քաղաքը, 20.000 ոտք բարձրութեամբ (6000 մեթր): Ծիրուցան հրդեհներ կ'երեւային: Քաղաքը բռնկած հրաբուխի մը կը նմանէր: Կը կարծուի թէ քաղաքը նոյն բախտն ունեցած է ինչ որ Հիրոշիման,— ամէն կողմ աւերակ եւ տասնեակ հազարներածխացած:

ՓԷԹԷՆԻ ԴԱՏԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

Վկաներու շարքը վերջացած ըլլալով,— 65 հոգի, որոնց 42ը պաշտպան — ընդհ. դատախազը երէկ, շաբաթ, կարդաց իր պահանջագիրը, որուն անհամբերութեամբ կը սպասուէր: Յետոյ պիտի լսուին պաշտպան փաստաբանները, եւ հաւանական է որ վճիռը արձակուի երեքշաբթի օր:

17րդ նիստին մէջ (ուրբաթ), բաւական աղմուկ հանեց կոյր զօրավար մը, Լանիւրիէն, 69 տարեկան, որ ուժգնօրէն պաշտպանեց մարէշալը, աղաղակելով.

— «Մի դպչիք այս մարդու ոչ պատիւին, ոչ ալ կեանքին, որովհետեւ ան իր երկրին օգնութեան հասաւ ամէնէն մռայլ օրերուն: Զգուշացէք, երդուեալներ, Ֆրանսացիներ, որ տառապեցաք եւ որոնց տառապանքը չահագործել կ'ուզեն, զգուշանանք որ օր մը — թերեւս հեռու չէ (ողբերգութիւնը չէ վերջացած տակաւին) այս մարդուն արիւնը եւ կարծեցեալ անպատուութիւնը չիյնան ամբողջ Ֆրանսայի, բոլորիս, մեր զաւակներուն վրայ... Առանց Փէթէնի Ֆրանսան ալ Լեհաստանի եւ Պելժիոյ վիճակը պիտի ունենար»: Թերթերը կը գրեն թէ այս խօսքերը ընդունուեցան բուռն ծափերով, մասնաւորապէս խումբ մը փաստաբաններու կողմէ. իսկ երդուեալ մը պոռաց.— «Քաղաքացիական պատերա՞զմ»: Ուրիշ երդուեալ մը կարդաց վկային մէկ նամակը (15 Մարտ 1944), ուղղուած մարէշալին, որով կը խրախուսէր ահաբեկիչներուն դէմ ձեռք առնուած խստութիւնները: Վկան պատասխանեց թէ չուրանար գրածը, թէ ինք Դիմադրութեան դէմ չէր, այլ ահաբեկչութեան դէմ:

Այստեղ միջադէպ մըն ալ մարէշալը ինք հանեց: Տեղէն ելլելով եւ փափկութեամբ բռնելով զօրավարին թեւէն, յայտարարեց.

— «Մէկ անգամուան համար խօսք կ'ուզեմ, ըսելու համար թէ ես լուր չունիմ զօրավարին հոս գալէն: Այս բոլորը եղած է առանց իմ գիտութեան»:

Նոյն օրուան վկայութեանց մէջ կարեւոր տեղ մը կը բռնէր զօր. Ժիւէնի գրաւոր յայտարարութիւնը: (Զօրավարը Գերմանիա գտնուելով, գրաւոր պատասխանած էր շարք մը հարցումներու): Վկան կ'ըսէր թէ Հիւս. Ափրիկէի Ֆրանսական բանակը 1940ի զինադադարէն վերջը թունդ հակագերման էր, բայց եւ այնպէս հաւատարիմ մարէշալին: Իր կարծիքով, բանակը Վէրտէօնի յաղթականը կը համարէր մարդ մը որուն հայրենասիրութիւնը չէր կրնար վէճի ենթարկուիլ, հակառակ Վիշիի հետեւած քաղաքականութեան: Վկան կը հաստատէր թէ ծովակալ Օֆանի միջոցաւ ստացուած էր մարէշալին գաղտնի հեռագիրը (1942 Նոյ. 14) որով հաւանութիւն կը յայտնէր որ ծովակալ Տարլան դադրեցուցած է կռիւը Դաշնակիցներուն դէմ:

Նաւային սպայ մը, Լը Ռօք, յայտարարեց թէ Անգլիացիները պիտի կորսնցնէին Ճիպրալթարը, եթէ մարէշալ Փէթէն կարգադրութիւններ ըրած ըլլար Հիւս. Ափրիկէի մէջ: Ալգասի Դիմադրական ճակատին նախագահը յանուն իր ընկերներուն եւ ազատագրուած նահանգին յայտարարեց թէ «մենք Փէթէնը կը համարենք մեծ զինուոր մը եւ մեծ հայրենասէր մը»: Ազատագրութեան Փարիզի կոմիտէն նամակով մը կը յայտնէր թէ իրենք ստիպուած էին պայքարիլ մարէշալին ազդեցութեան դէմ եւ կը պահանջէր որ արդարութիւնը գործադրուի: Լիլի եպիսկոպոսը, կարտինալ Լիէնառ, բարի վկայութիւն կուտար ի նպաստ ամբաստանեալին եւն.:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽԻ ԵՒ ՀԱՐՍՏԱՅՄԱՆ ՏՈՒՐՔԻ հրամանագիրները պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած պիտի ըլլան այսօր, կիրակի: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 37րդ ընդհ. ժողովը բացուեցաւ երէկ, շաբաթ, Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ, մասնակցութեամբ մօտ հազար պատգամաւորներու: Աշխատանքները պիտի տեւեն հինգ օր: Օրակարգին վրայ կը գտնուին շատ մը կարեւոր խնդիրներ, մասնաւորապէս համայնավարներուն հետ ձուլուելու եւ մէկ բանուորական կուսակցութիւն կազմելու հարցը: Կը մասնակցէին պատգամաւորութիւններ Անգլիայէն, Պելժիայէն, Իտալիայէն եւ ուրիշ երկիրներէ, ինչպէս եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

ՑՈՐԵՆԻՆ ԳԻՆԸ, որ 400 ֆրանք էր, բարձրացաւ 700ի: Բայց հացին գինը պիտի չբարձրանայ:

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻՆ ԱՌԹԻՒ, կառավարութիւնը որոշեց սահմանել պատի ազդերու եւ ուրիշ յայտարարութեանց թուղթի եւ տպագրութեան ծախքերը: Զինուորներն ալ ընտրող եւ ընտրելի են: Պիտի ընտրուին 600 պատգամաւորներ: 20 աթոռ սահմանուած է Ալժերիոյ, 35 աթոռ՝ միւս անդրծովեան գաղթավայրերուն, բացի Հնդկաչինէն: Ընտրութիւնները պիտի կատարուին հոկտ. 21ին, ժողովը պիտի գումարուի նոյեմբեր 6ին, Փալէ Պուռպօնի մէջ (երեսփ. ժողով):

ՓՈՑՏԱՄԻ ԺՈՂՈՎԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ Ֆրանսայի հաղորդուած ըլլալով, կառավարութիւնը ցաւ յայտնեց որ Գերմանիոյ վերաբերեալ խնդիրներ կարգադրուած են առանց իր կարծիքը հարցնելու:

400 ՔԻԼՕ ՓԱՅՏ պիտի տրուի հետեւեալ կտրօններուն դիմաց.— CH ածուխի C. տոմսերով, DH. ածուխի D տոմսերով, EH կտրօն՝ E եւ FH կտրօն F. տոմսերու համար:

ՕԹԹՕ ԱՊԷՑ, Փարիզի գերման դեսպանը, որ պատերազմէն առաջ վտարուած էր իբրեւ լրտես, ձերբակալուեցաւ Աւստրիոյ մէջ եւ յանձնուեցաւ ֆրանսական իշխանութեանց:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ (հին գանձումներ)

ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ Նշանեան 750, ՊԱՆԵՕԼԷ՝ Թէյեան 750, ՖՐԵԺԻՒՍ՝ Գրիգորեան 750, ԷՔՍ ԱՆ ԲՐՈՎԱՆՍ՝ Գանտօեան 1000, ԱՆԻԷՌ՝ Միքատեան 300, Ս. ՇԱՄՈՆ՝ Պալաճեան 750, ՔԱՆ՝ Ուզունեան 250, ՄՈՆԹՐԷՕՅ՝ Օտապաշեան 750, ՍԻՒՐԷՆ՝ Թորոսեան 200, ԹՈՒԼՈՆ՝ Ծորումեան 400, ՆԻՄ՝ Շամլեան քհնյ. 400, ԿԱՐՏԱՆ՝ Կարապետեան 200, ՍԷՆ ԿԱՊՐԻԷԼ՝ Զարուկեան 750, ԱՎԷՅՐՈՆ՝ Քիրազեան 750, ՍԻՒԼՆԷՅ՝ Քիւրքճեան 750, ԼԱ ԿԱՐԷՆ՝ Եղնիկեան 750, ՄՈՆՖԷՐՈՆ՝ Մանուկեան 750, ՎՐԷՆ՝ Էօքսիւզեան 750, Պ. ՔՈԼՈՄՊ՝ Մեծպահքեան 750, ԻՒՆԱԺ՝ Խաչատուրեան 750, Մարկոսեան 750, ՌՈՍԱՆ՝ Թէքեան 800, ՍԷՎՐԱՆ՝ Ալթալաքեան 400, ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ Ադամեան 750, ԹՈՒԼՈՒԶ՝ Ռեսթիկեան 200, ՖԱՅԵԱՆՍ՝ Սոլաքեան 400, ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ՝ Այտապիրեան 350, ԹԱՐԱՐ՝ Սողոմոնեան 750, ԻՎՐԻ՝ Նաճարեան 250, ՎԻԼՖՐԱՆՇ՝ Յարութիւնեան 750, ՎԱԼԱՆՍ՝ Մաքսուտեան 200, Թեպօեան 750, ՇԱՎԻԼ՝ Սարգիսեան 300 ֆրանք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ.— Սաթենիկ Սուճեան իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Բարձր Հայքի Հայր. Միութեան, յարգոյ հասարակութեան եւ ամէն անոնց որ անձամբ, նամակով, ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին իր ողբացեալ քրոջ Հայկանոյշ Սուճեանի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Հայկակ Ծատուրեան ուրախութեամբ կը ծանուցանեն նշանախօսութիւնը իրենց աղջկան՝ ԱԼԻՍԻ, Mr. BERNARD CRUBILLÉի հետ:
Փարիզ, 12 Օգոստոս 1945 Payrac (Lot)

ՏԱՐԵԼԻՑԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

1944 Օգոստոս 10ին Ավէյրոնի նահանգի մէջ, Ռոտէզի մօտերը կը սպաննուի Հայկազ Անդրէասեան (Պիթլիզցի), իր երեք Ֆրանսացի ընկերներուն հետ, հետեւեալ պարագաներուն տակ. —

Դիմադրական ճակատին մէջ, Ֆրանսական Ներքին Ուժերու եւ «մաքի»ներուն մէջ կը գտնուէին Հայեր Վիվիէի շրջանէն:

Հայկազի փոքր եղբայրը, Ներսէս, արդէն «մաքի»ներուն մէջ կռուելով վիրաւորուած տուն վերադարձած էր: Երբ խորհրդային հայ գերիները գերմանական հագուստով ու զէնքերով եկան իրենց շրջանը, անոնց գաղափարները շօշափելով տեսան որ գրեթէ բոլորն ալ կ'ուզեն փախչիլ, իրենց զէնքերով: Խնդիրը Դիմադրական Ճակատին կը տեղեկացնեն, անմիջապէս Ֆրանսացիները բանակցութեան մէջ կը մտնեն հայ գերիներուն հետ, իրենց թարգման՝ առաջնորդ և միջնորդ ունենալով Հայկազը: Կ'ըսուի թէ մօտ 70 հոգի յաջողած է ազատել — փախցնել մաքիները, իրենց զէնքերով, բայց դեռ կը մնային 30ի չափ հայ գերիներ որ նոր պիտի գային ուրիշ շրջաններէ:

Երբ անոնց գալն ալ կ'իմանայ, կ'երթայ որ անոնց ալ յայտնէ իրենց նախկին ընկերներու փախուստը, տալով բերած նամակը: Բայց այս անգամ իր չար բախտէն առաջին հայ գերիի մը կը հանդիպի որ հայախօս Քիւրտ մըն էր եղած: Քիւրտը երբ ամէն բան կ'իմանայ, անմիջապէս կ'երթայ կը յայտնէ Գերմանացիներուն, թէ Հայերը պիտի փախչին: Իսկ ուրիշ հայ սպայ մը մօտենալով կ'ըսէ Հայկազին,— Շուտ փախէք, այդ Քիւրտը դաւաճան լրտես մըն է, եկաւ Գերմանացիներուն յայտնեց ամէն բան:

Քիւրտը սպաննել կուտայ քանի մը հայ գերիներ եւ իբրեւ պատիժ Ֆրանսացիներուն, 30 պատանդներ կը գնդակահարեն Ռոտէզի մէջ:

Քանի մը օր ետքը Ֆրանսացիները կուգան կ'առնեն Հայկազը կրկին այն կողմերը երթալու, թէեւ արգիլուած էր կառքով ճամբորդել:

Հազիւ քանի մը քիլոմեթր հեռացած Վիվիէէն, ճիշդ ճամբուն մէջտեղը կը հանդիպին մեքենագէն գումարտակին: Կառքը հազիւ կանգ առած էր, երբ Գերմանացիները հրասայլերով, գնդացիրի տեղատարափ գնդակներով կը սպաննեն Հայկազը եւ իր ընկերները:

Միշտ պիտի յիշենք քեզ, սիրելի Հայկազ: Քու առաջին տարելիցին առթիւ, իմ այս երկու տողս ընդունէ իբրեւ ծաղկեփունջ մը եղբայրական: — Արմենակ Յակոբեան

ԼՈՒՐԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 8 Օգոստոս.— Կիրակի առտու բացուեցաւ ընկերվարական կուսակցութեան (S. F. I. O.) Պուշ տիւ Ռօնի շրջանային դաշնակցութեան համագումարը, հարիւրաւոր պատգամաւորներու ներկայութեան: Օրակարգի հարցերուն մէջ կային շատ կարեւոր խնդիրներ:

Ժողովը համերաշխ մթնոլորտի մէջ քննելով բոլոր հարցերը՝ տուաւ համապատասխան որոշումներ, ընտրեց շրջանին նոր մարմինը եւ շրջանային նոր քարտուղարը, ընկեր François Filipi, ինչպէս նաեւ պատգամաւորներ՝ Փարիզի ընկերվարական ընդհ. համագումարին մասնակցելու համար:

Օտար քոյր կուսակցութեանց կարգին, հրաւիրուած էր նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Մարսէյլի Շրջանային Կոմիտէն՝ որ կը մասնակցէր ժողովին մասնաւոր պատգամաւորութեամբ մը:

⨯ Կիրակի կէս օրէ ետք Արտէշ, օդափոխութեան գացին Մարսէյլի հայ-արիներն ու արենուշները, 150 հոգինոց խումբով մը (90 աղջիկ, 60 տղայ), 15 օրուան համար:

Ծնողներու բազմութիւն մը խռնուած էր կայարանի շրջակայքը ողջերթ մաղթելու համար իրենց հարազատներուն: Կայարանը անգամ մը եւս թնդաց հայկական երգերով:— Թղթակից

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ.— Հանգուցեալ ուսուցչուհի Հայկանոյշ Սուճեանի մահուան քառասունքին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս կիրակի, Փարիզի եկեղեցին:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Mardi 14 Août 1945 Երեքշաբթի 14 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4478-Նոր շրջան թիւ 107 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՁՐՈՅՑ ՀԱՅԿ. ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԻՆ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հարցում.— Կրնա՞ք ինծի ըսել, թէ Հայ Դատի Յանձնախումբը մինչեւ այժմ ինչ աշխատանք կատարած է:

Պատասխան.— Ինչո՞ւ չէ: Իր կազմութենէն անմիջապէս յետոյ, ան աշխատած է պարզել քաղաքական ուժերու եւ, մասնաւորապէս, ամերիկեան կառավարութեան վերաբերումը դէպի Հայկական Հարցը: Մի զարմանաք, եթէ ըսեմ, թէ ամէն տեղ ուր կը դիմէինք, զարմանքով կը հարցնէին. «Ի՞նչ Հայկական Հարց, այդպիսի հարց մը գոյութիւն չունի այլեւս»: Ամերիկեան արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ անգամ թղթածրար գոյութիւն չունէր Հայկական Հարցի մասին, մինչդեռ նոյնիսկ Ասորիներն ունէին իրենց փայլը (թղթածրար): Մեր առաջին գործը եղաւ կենդանացնել մեր հարցը. այդ իմաստով յուշագրեր տուինք ամերիկեան արտաքին գործերու պաշտօնատան եւ Խորհրդային ու անգլիական դեսպաններուն՝ հրաւիրելով անոնց ուշադրութիւնը հայկական պահանջներու վրայ: Երբ Խ. Միութիւնը ջնջեց իր դաշնագիրը Թուրքիոյ հետ, դիմում ըրինք Խ. Միութեան կառավարութեան եւ յիշեցնելով անցեալին անոր տուած խոստումները Հայերուն, խնդրեցինք որ նոր դաշնագիր կնքելու ատեն Թրքահայկական հողերը կցուին Խ. Հայաստանին: Բարեացակամ պատասխան ստացանք: Միաժամանակ ձեռնարկեցինք մեր Դատը հիմնաւորող նիւթերու պատրաստութեան եւ մեր Դատի բարեկամներու հաւաքման: Իրապէս ցաւալի կացութեան մը առջեւ գտանք մեզ. մինչ Թուրքերը Ամերիկայի մէջ լայնածաւալ փրոփականտի ձեռնարկած էին տարիներէ ի վեր, Հայերս ձեռքերը ծալլած նստած էինք, այն յոյսով, թէ անդին Խ. Հայաստան մը կայ եւ անիկա պէտք է ընէ ամէն բան: Հիմա միայն կը զգանք, թէ ինչ սխալ էր եղածը: Ճիշդ է, Դաշնակցութիւնը միշտ ալ այդ ուղղութեամբ կը խօսէր ու կը գրէր, բայց Փրէս Պիւրոյի փակումէն ասդին, ան ալ շօշափելի բան մը չէ ըրած: Միւս հոսանքները բնաւ գործ չեն կատարած եւ նոյնիսկ հակառակ արտայայտուած են: Այժմ, ըստ երեւոյթին, անոնք ալ ըմբռնած են իրենց սխալը, այլապէս Սան Ֆրանչիսկօ պիտի չգային ու Խորհրդաժողովին պիտի չդիմէին:

Հայ Դատի Յանձնախումբին մէկ կարեւոր գործն ալ եղաւ Հայկական Հարցի հետապնդումը Սան Ֆրանչիսկոյի մէջ: Ժողովէն ամիս մը առաջ Յանձնախումբը ձեռնարկեց գործի, պատրաստեց Հայ Դատը հիմնաւորող Յուշագիր մը, կատարեց նախապատրաստական աշխատանքներ եւ իր ներկայացուցիչները ղրկեց Սան Ֆրանչիսկօ, որոնք տեղական ուժերու հետ միասին առաջ տարին գործը:

Պէտք է ըսեմ ձեզի, որ հոս ալ ամայութեան մը մէջ գտանք մենք մեզ: Բնականաբար, ուեւէ քայլ առնելէ առաջ պէտք էպարզէինքկացութիւնը. մեր տեսակցութիւններէն զանազան պատուիրակութիւններու հետ պարզուեցաւ, որ ոչ ոք ոչինչ գիտէ Հայկական Հարցի մասին: Նախորդ պատերազմի շրջանէն գրեթէ ո եւ է մարդ չկար պատուիրակութիւններու մէջ. նոր մարդիկ, նոր հարցերով հետաքրքրուած էին — հրէական, հնդկական, լեհական եւայլն, որոնք իրապէս հրատապ բնոյթ ունէին. Հայկական Հարցը ո եւ է մէկու միտքին ու սիրտին չէր խօսեր: Նախ, ուրեմն, պէտք էր այդ սառոյցը կոտրել: Այս ուղղութեամբ թափուած ջանքերը որոշ արդիւնք տուին: Յունիս 7ին Խորհրդաժողովին եւ բոլոր պատուիրակութիւններուն ներկայացուցինք մեր Յուշագիրը: Գրեթէ ամէնքէն ալ սիրալիր պատասխան ստացանք: Ի հարկէ, մենք գիտէինք որ այս Խորհրդաժողովը մեր հարցով պիտի չզբաղի, բայց ան յարմար առիթ մըն էր մեր Հարցը հրապարակ դնելու: Այնուհետեւ բազմաթիւ տեսակցութիւններով պատուիրակներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու հետ ջանացինք հետաքրքրութիւն արթնցնել մեր Հարցի շուրջ: Յունիս 13ին տուինք երկրորդ Յուշագիր մը Խորհրդաժողովին եւ 50 պատուիրակութիւններուն, այս անգամ դնելով նաեւ երկու նոր կէտեր. 1. որ Թուրքիան նկատուի Հայաստանի դէմ յարձակող —agresseur— պետութիւն մը՝ նման Գերմանիոյ եւ Ճափոնի եւ 2. որ Խ. Հայաստան եւս ընդունուի Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան մէջ, իբրեւ գերիշխան պետութիւն մը:

Հրատարակած ենք նաեւ նախագահ Ուիլսընի սահմանագծման վճռագիրը եւ Հայաստանի սահմաններու քարտէսը Ուիլսընի ստորագրութեամբ, որ նոյնպէս ղրկուեցաւ Խորհրդաժողովին ու պատուիրակութիւններուն: Հետզհետէ մեր հարցը դարձաւ պատուիրակութեանց ուշադրութեան առարկայ. սկսաւ հետաքրքրուիլ եւ մամուլը, ամերիկեան թերթերու մէջ երեւցան գրութիւններ մեր Հարցի մասին եւ, առհասարակ, նպաստաւոր տրամադրութիւն ստեղծուեցաւ Հայ Դատի շուրջ: Բնորոշ է, որ ամէնէն շատ հետաքրքրուողներէն եղան Խորհրդային մամուլի ներկայացուցիչները, որոնք մեզմէ լայն տեղեկութիւններ քաղեցին Հայկական Հարցի ու մեր աշխատանքներու մասին, եւ «Իզվեստիա»յի թղթակիցը յատուկ թղթակցութիւն մը ուղարկեց իր թերթին:

Այսօր առանց վարանումի, կարող ենք ըսել, թէ Հայկական Հարցը նորէն հրապարակի վրայ է եւ անոր շուրջ ստեղծուած է համակրական մթնոլորտ մը: Այս տրամադրութիւնը պէտք է օգտագործել հետագայ աշխատանքներու համար՝ պատրաստուելով Խաղաղութեան Խորհրդաժողովին: Երանի՜ թէ այդ ժողովին Խ. Հայաստան ի վիճակի ըլլար ներկայանալու եւ տէր կանգնելու Հայ Դատին. մեր դերը այդ պարագային կ'ըլլար օգնել իրեն: Բայց եթէ այդ տեղի չունենայ, մենք պէտք է շարունակենք սկսուած եւ շիտակ ճամբու վրայ դրուած գործը:

ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԸ ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ ՊԱՀԱՆՋԵՑ ՄԱՐԷՇԱԼ ՓԷԹԷՆԻ ԴԷՄ

Ինչպէս կը սպասուէր, ընդհ. դատախազը շաբաթ օրուան ճառին մէջ, որ տեւեց մօտ 5 ժամ, մահապատիժ պահանջեց մարէշալ Փէթէնի դէմ:

Արտակարգ խստութիւն կը տիրէր այդ օրը: Հրամայուած էր անխտիր խուզարկել կիներուն պայուսակները, խմբագիրներուն թղթապանակները եւ ուրիշ ամէն բան որ կրնար կասկածելի համարուիլ:

Ընդհ. դատախազը, Պ. Անտրէ Մոռնէ, ան որ նախորդ պատերազմին մահուան դատապարտած էր գեղանի արուեստագիտուհի մը, հռչակաւոր Մաթա Հարին, շնդալից յայտնութիւններ խոստացած էր: Բայց, ինչպէս գիտել կուտան տեղական թերթերը, իր յիշած փաստերուն մէջ գրեթէ չկար բան մը որ արդէն ծանօթ չըլլար: Իր պահանջագրին ամբողջ ուժը կը կայանար փաստերու թիւին եւ ճարտար դասաւորման մէջ, որոնց դէմ երէկ ճակատեցան պաշտպան փաստաբանները: Պ. Մոռնէ անողորմաբար մարէշալին վզին փաթթեց հետեւեալ մեղքերը,— Զինադադար մը՝ ամօթալի պայմաններով. վստահութեան զեղծում ազգին հանդէպ. քանդում հանրապետութեան. լռին հաւանութիւն Ալզաս-Լոռէնի Գերմանիոյ կցման. գործակցութիւն թշնամի կառավարութեան հետ, ստրկական կապկութիւն գերմանական օրէնքներու. գործօն աջակցութիւն Գերմանիոյ՝ Դաշնակիցներու դէմ մղուած պայքարին մէջ. ոչնչացում Թուլոնի փրանսական տորմիղին: Այս մեղադրանքները հաստատելու համար, Պ. Մոռնէ կարդաց շարք մը փաստաթուղթեր, պաշտօնական յայտարարութիւններ, հեռագիրներ եւ հրամաններ:

Ամբաստանեալը, որ հանդարտ եւ ինքնավստահ կ'երեւար սկիզբը, խորապէս ազդուած էր այս անգամ: Երբ ընդհ. դատախազը «դաւաճանութիւն» եւ «գործակցութիւն» բառերը կ'արտասանէր, երբ կը շեշտէր թէ մարէշալը իր հայրենիքը խայտառակեց իշխանատենչութեամբ, իր կզակը կքեցաւ, աչքերը աղօտացան, գրեթէ անկենդան: Յանկարծ, ճիշդ իր 89 տարիներուն երեւոյթն առաւ, եւ իր ձեռքերը, որոնք միշտ կը կծկուէին դատավարութեան ատեն, սկսան դողալ եւ ցնցուիլ անդադար: Բժիշկը թիկնաթոռին ետեւը կեցած, աչքերը յառած էր Փէթէնի երեսին: Երբ ընդհ. դատախազը արտասանեց մահապատիժ բառը, մարէշալին դողդոջուն ձեռքերը բռնեցին զինուորական շքանշանը,— միակ պատուանշանը զոր ունէր կուրծքին վրայ — եւ այնքան ուժով քաշեց որ, դիտողները կարծեցին թէ պիտի փրցնէ նետէ: Բայց, երեք անգամ քաշելէ վերջ, ձեռքը դրաւ նորէն սեղանին վրայ եւ սկսաւ ջղաձգօրէն խառնշտկել ձեռնոցներն ու գլխարկը: Վերջին խօսքերը արտասանելէ առաջ, երբ դատախազը կը յայտարարէր թէ «Փրանսական օրէնքին մէջ միայն մէկ պատիժ կայ դաւաճանութեան համար», մարէշալը բարկութեամբ իր կողմը նայեցաւ: Դատախազը շարունակեց.— «Կրնան գտնուիլ մարդիկ որ խորհին թէ ամբաստանեալին տարիքը պէտք է նկատի առնել»: Յետոյ ձեռքը բարձրացուց եւ ցուցամատը Փէթէնի ուղղելով, յայտարարեց.

— «Փէթէն անճառելի ոճիր մը գործած է: Ես մահապատիժ է որ կը պահանջեմ անոր դէմ որ էր երբեմն մարէշալ Փէթէն:»

Ամբաստանեալը հանդարտօրէն դուրս ելաւ իր անբաժան պահակին հետ եւ գնաց շիտակ խցիկը, ուր կը սպասէր տիկինը:

Գլխաւոր մեղադրանքները

Ընդհ. դատախազին ամբաստանութիւնները կարելի է խտացնել հետեւեալ կէտերուն մէջ.—

1. Փէթէն ոճիր գործած է, ուզած ըլլալով ազգը դատապարտել որ վերջնապէս ընդունի պարտութիւնը: Ապացոյց՝ իր խօսքերը,— «Ես ժամանակ կ'անցընեմ համոզելու ազգը թէ պարտուած ենք»: Եւ կամ, Թուլոնի նաւատորմին խորտակումէն վերջը,— «Հայրենիքը պիտի յիշէ թէ նաւատորմը ականջ չկախեց հերձուածողներու կոչերուն» (կ'ակնարկէ զօր. տը Կոլի հետեւորդներուն եւ դիմադրութեան):

2. Ոճիր՝ Ֆրանսան նուաստացուցած ըլլալու աշխարհի առջեւ, կապկելով յաղթականը եւ ընդունելով անոր օրէնքը (հակահրէական օրէնք, Ռիոմի դատավարութիւն եւն):

3. Ոճիր Ֆրանսան անպատուած ըլլալու, ծածկամիտ պատերազմ մը մղելով Դաշնակիցներուն դէմ (նամակներ զօր. Տէնցի, Սուրիա, ծովակալ Էսթէվայի՝ Թունուզ, դիմադրելու համար, անորակելի նամակ մը նախագահ Րոզվէլթի, շնորհաւորական նամակ հակաբոլշեւիկ լեգէոնականներու հրամանատարին եւն.):

Ընդհ. դատախազը իր ճառն սկսաւ հետեւեալ բառերով, խորին լռութեան մէջ.

— «Լման չորս տարի — ի՞նչ կ'ըսեմ, լման չորս տարի եւ տակաւին այսօր ալ — Ֆրանսան զոհ դարձաւ երկդիմութեան մը, ամէնէն ահարկու երկդիմութիւնը որ կրնայ շփոթութիւն ձգել միտքերու մէջ, այն երկդիմութիւնը որ շնորհիւ հոյակապ անունի մը իբրեւ վարագոյր կը ծառայէ դաւաճանութեան: Օ՜հ, պարոններ, գիտեմ թէ ինչ բառ արտասանեցի, բառ մը որ թերահաւատու-

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ ՃԱՓՈՆԻ

Անձնատուր առանց վերապահութեան

Դաշնակիցները քննելով Ճափոնի պատասխանը, հինգ նոր պայմաններ աւելցուցին Փոցտամի վերջնագրին վրայ.—

1. Անձնատուրութենէն անմիջապէս վերջը, կայսեր եւ ճափոնական կառավարութեան իշխանութիւնը պիտի ենթարկուի դաշնակից պետութեանց վերին հրամանատարութեան, որ պիտի անօրինէ իր յարմար դատած միջոցները:— 2. Կայսրը պէտք է տայ բոլոր անհրաժեշտ արտօնութիւնները որպէսզի ճափոնական կառավարութիւնը եւ ընդհ. սպայակոյտը ստորագրեն անձնատուրութեան պայմանները, համաձայն Փոցտամի յայտարարութեան տրամադրութեանց: Կայսրը պէտք է հրամայէ զինուորական, նաւային եւ օդանաւային իշխանութեանց ինչպէս եւ անոնց հրամանին տակ եղած բոլոր ուժերուն, ո՛ւր որ ալ գտնուին, որ դադրեցնեն գործողութիւնները եւ յանձնեն իրենց զէնքերը.— 3. Անձնատուրութենէն անմիջապէս վերջը, ճափոնական կառավարութիւնը բոլոր ռազմագերիները եւ քաղաքային կալանաւորները պիտի փոխադրէ նշանակուած վայրերը, ուրկէ կրնան արագօրէն դրուիլ դաշնակից փոխադրանաւերու մէջ: 4. Ճափոնի կառավարութեան վերջնական ձեւը պէտք է որոշուի Ճափոնի ժողովուրդին ազատ կամքով, համաձայն Փոցտամի յայտարարութեան տրամադրութեանց.— 5. Դաշնակից պետութեանց զինեալ ուժերը Ճափոնի մէջ պիտի մնան մինչեւ որ գործադրուին Փոցտամի յայտարարութեան պայմանները:

Անձնատուրութեան պայմանները պիտի ստորագրուին ամերիկեան զրահաւորի մը մէջ, Կուամի կամ Մանիլայի առջեւ: Փափուկ խնդիր մըն է Ճափոնի կայսեր պարագան: Ճափոնի ժողովուրդին համար Միքատօն աստուած մըն է, իսկ չինական կառավարութիւնը պատերազմի ոճրագործ կը նկատէ զայն: Միւս կողմէ, վախ կայ որ զինուորական դասը չհամակերպի անձնատուրութեան, թէեւ նախարարական խորհուրդը միաձայնութեամբ տուած է որոշումը: Հեռագրի մը համաձայն Սինկափուրի ճափոն հրամանատարութիւնը որոշած է կռիւը շարունակել մինչեւ վերջին փամփուշտը: Ճափոնական օրէնքով, որ եւ է հրամանատար որ ստիպուած է անձնատուր ըլլալ, պէտք է հարա-քիրի ընէ (փորը ճեղքել եւ անձնասպան ըլլալ):

Ֆրանսական կառավարութիւնը պահանջեց մասնակցիլ անձնատուրութեան բանակցութեանց:

թիւն, զարմանք եւ զայրոյթ կը պատճառէ նոյն իսկ անոնց որ չեն գիտեր եւ որոնց պատրանքները չեն փարատած։ Բայց նախ, պարոններ, սահմանենք թէ ի՛նչ տեսակ դաւաճանութեան մասին է խնդիրը։ Իմ միտքէս չանցնիր մառէշալին վերագրուած իրողութիւնները նոյնացնել այն կոպտօրէն չնական սակարկութեանց հետ ուր մարդ գիտակցաբար կը ծախէ իր հայրենիքը, գոհացնելու համար ոխակալութիւն մը կամ անխոստովանելի շահ մը։ Եւ սակայն, ինչպէս ըսած է Լա Ռօշֆուքօ դաւաճանութիւնը փոխ կ՚առնէ, կը խաղցնէ ամէն տեսակ անձնաւորութիւն, նոյնիսկ երկրին հաւատարիմ եւ անշահախնդիր ծառայող մը»։

Այնուհետեւ անցնելով իրողութեանց, Պ. Մոռնէ չեշտեց թէ ամբաստանեալին դաւաճանութեան շարժառիթներն եղած են իշխանութեան տենչ, սնապարծութիւն, իշխանաւորի բնազդ եւ ատելութիւն հանրապետութեան դէմ։ Այն ատենէն որ, շատեր կ՚ըսէին իր շուրջը,— «Հանրապետութիւնը մեռաւ, աւիկա պարտութիւն մը կ՚արժէ»։ Ուրեմն, մառէշալը դաւած է վարչաձեւին դէմ, եւ դաւը շարունակած՝ համաձայնելով արշաւողին հետ։ Այս առթիւ դատախազը կարդաց Փէթէնի կարգ մը յայտարարութիւնները։ Օրինակ՝ սա խօսքը՝ 1940 Հոկտ. 30ին, Մոնթուարի տեսակցութենէն վերջը.

— «Այս քաղաքականութիւնը իմս է : Նախարարները պատասխանատու են միայն իմ առջեւ : Պատմութիւնը միայն զիս պիտի դատէ» :

Կամ ուրիշ յայտարարութիւն մը.— «Մինչեւ հիմա ձեզի հետ խօսեցայ իբրեւ հայր։ Այսօր կը խօսիմ իբրեւ պետ»։ 1941 Օգոստոս 21ին, պետական Խորհուրդին առջեւ, ամբաստանեալը կը պահանջէ հետեւեալ երդումը.— «Պէտք է արտայայտուիլ,— Ինծի հետ կամ ինծի դէմ»։ Տարլան Ամերիկացիներուն կողմը կ՚անցնի,— «Անոնք որ չեն ուզեր հնազանդիլ իմ հրամաններուս, դուրս կը մնան ազգային միաբանութենէն»։ Իր իրաւասութիւնները Լավալի փոխանցելով հանդերձ կ՚ըսէր.— «Դուք ունիք միայն մէկ հայրենիք, այն զոր ես կը մարմնացնեմ»։ 1940 Սեպտ. 15ին Փէթէն կը գրէր իր ստորագրութեան տակ, «Ռըվիւ տէ տէօ Մոնտ»ի մէջ,— «Մենք կ՚ուզենք զօրաւոր պետութիւն մը կազմել աւերակներուն վրայ կարգուսարքի մը որ հիւսէ իր պարտութեանց եւ սխալներուն ծանրութեան քան թէ թշնամիին հարուածներուն տակ»։

Վերջապէս, ամբաստանեալը ամէն տեղ կը յիշեցնէր թէ պարտութեան պատասխանատուութիւնը կ՚իյնայ Ֆրանսայի քաղաքական վարչաձեւին վրայ, թէ բոլոր չարիքներուն աղբիւրը հանրապետութիւնն է։ Փէթէնն է որ առաջին անգամ զինադադար առաջարկած է։ Սաստիկ տաքին ազդեցութեան տակ շատեր — նոյնիսկ դատաւորներ եւ երդուեալներ — կը քնանային, երբ դատախազը աղաղակեց.

— « Եթէ Հիթլէր յաջողած ըլլար, այլեւս բա՛ն պիտի չմնար Ֆրանսայէն» :

Ընդհ. դատախազը չի հաւատար թէ ամբաստանեալը երկու տեսակ քաղաքականութիւն վարած է, մէկը Գերմանիոյ, միւսը Դիմադրական ճակատին հետ։ Փէթէն չարաչար գործածեց իրեն յանձնուած «նուիրական աւանդը»։ 1940 Յուլիս 11ին հրատարակեց երեք սահմանադրական օրէնքներ, ջնջելով հանրապետութեան նախագահութիւնը, իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնելով ամբողջ իշխանութիւնը, գործադիր, օրէնսդիր եւ, աւելի վերջը, դատական։ Ինք կը նշանակէր նախարարները, պատասխանատու միայն իրեն։ Եւ այս իշխանութիւնը կանգուն կը մնար յենլով ոչ թէ Ֆրանսական, այլ թշնամի ուժին։

— « Հաճոյակատարութենէ հաճոյակատարութիւն, դաւաճանութենէ դաւաճանութիւն, ուխտադրժումէ ուխտադրժում կառավարութիւն մը կ՚ապրէր գաղտնի միաբանութեամբ թշնամիին հետ։ Ֆրանսան չէր գիտեր թէ ի՛նչ կ՚անցնի կը դառնայ Վիշիի մէջ... Ան անգօր կը դիտէր այնպիսի արտայայտութիւններ որոնք ամօթի կարմիրը կը սարձրացնէին իր ճակտին։ Ամէն ինչ տեղի կ՚ունենար «բացարձակ գաղտնապահութեան մէջ»... Ո՛չ, Ֆրանսան համաձայն չէր այս կառավարութեան հետ։ Ինչ որ «ահաբեկչութիւն» կը կոչէին, Ֆրանսան էր որ ինքզինքը կը զոհէր ազատուելու համար։ Վիշիի կարգուսարքը արշաւողներուն կարգուսարքն էր» :

Դատախազը յետոյ խօսեցաւ Հրեաներու եւ մասօններու դէմ հրատարակուած օրէնքներու մասին։ «Պարտադրելով որ Հրեաները արձանագրուին, ազատ-որմնադիրներուն ցանկը հրատարակելով պաշտօնաթերթին մէջ, անոնք Գերմաններուն կը մատնանշէին ապագայ պատանդները»։ Յետոյ յիշեց Ռիոմի մէջ սարքուած դատավարութիւնը, կարդաց Փէթէնի կողմէ Հիթլէրի գրուած նամակները։ Երբ Դաշնակիցներ Տիէփ ելան եւ յետոյ քաշուեցան, Փէթէն շնորհակալութիւն կը յայտնէր Հիթլէրի որ «մաքրեց Ֆրանսական հողը»։ Մինչդեռ «մառէշալ Պազէն գոնէ շնորհակալութիւն չյայտնեց Գերմանիոյ կայսեր որ մաքրեց Մէցի հրապարակը»։ Անկումէ անկում գլորելով, Փէթէն կը գրէ Ֆոն Ռիպընթրոփի թէ «Ֆրանսայի երաշխիքը գերմանական բանակն է» : 1941 Մայիս 28ին կը ստորագրուի Փարիզի պայմանագիրը որ Գերմաններու տրամադրութեան տակ կը դնէր Սուրիոյ մեր խարիսխները, օդակայանները, նաւահանգիստները, ճամբաները, երկաթուղիները, Պիզէրթան, Տաքարը։ Կ՚ըսեն թէ այս պայմանագիրը չէ գործադրուած․բայց մասամբ կանխաւ գործադրուած է Սուրիոյ մէջ, ինչպէս յետոյ պիտի ըլլար Հիւս. Ափրիկէի մէջ»։

Դատախազը կարդաց Անգլիոյ Թագաւորին նամակը, (1940 Հոկտ.) որ կը յիշեցնէր երկու երկիրներուն դարաւոր աւանդութիւնները եւ մառէշալին պատասխանը։ Պարզեց բռնի աշխատանքի եւ աքսորին չարիքները,— 110.000 քաղաքական տարագիր, 120.000 ցեղային (հրէական) աքսորական, որոնցմէ միայն 1500 հոգի վերադարձած են եւն.։ Եզրակացնելով, երբ մահապատիժ պիտի պահանջէր, դատախազը սկսաւ հետեւեալ բառերով.— « Կանգնելով օրէնքի գետնին վրայ, արհամարհելով ինծի ուղղուած սպառնալիքը եւ նախատինքները, խորհելով այն չարիքին վրայ զոր պատճառեցին Ֆրանսայի, յիշելով այն չարիքը զոր կրցաւ գործել անուն մը եւ մարդ մը» եւն.։

20,000 Հայեր ցիրուցան Գերմանիոյ մէջ

Նոր հասած իրազեկ ճամբորդէ մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Պատերազմի վերջին ամիսներուն երբ գերմանական բանակները արագօրէն կը նահանջէին, զրոյց ելաւ թէ բոլոր օտար բանուորները եւ բռնի տեղահանուածները պիտի փոխադրուին Արեւելեան սահմաններէն, Գերմանիոյ ներքին եւ արեւմտեան շրջանները։ Այս կարգադրութեամբ կովկասեան ազգերէն շատերը Թիրոլ, Հայերն ալ մեծ մասով տեղափոխեցին Վիւրթէնպէրկի շրջանը։ Հայերու ընդհ. թիւը ամբողջ Գերմանիոյ մէջ մօտաւորապէս կը հաշուուէր 20.000, որոնց հինգ հազարը՝ զանազան երկիրներէ բռնադատեալ եկած էին, աշխատելու համար, ուրիշներ ալ իբրեւ կալանաւորներ փոխադրուած են կեդրոնացման վայրերը, տարապարհակ աշխատանքի համար։Այս աշխատաւորներուն մեծագոյն մասը պալքանեան երկիրներէն եւ Ֆրանսայէն եկած էին։ Մնացեալ տասնեւհինգ հազարը կը բաղկանար բռնագրաւուած երկիրներէն տեղահանուած ըմբախտներէ եւ գերի բռնուած հայ զինուորներէ, որոնցմէ աշխատանքի ընդունակները գործարաններու մէջ տեղաւորուած են իբրեւ բանուորներ։ Այս բանուորներուն մեծ մասը Գերմանիոյ Արեւելեան կողմի ճարտարարուեստական կեդրոններուն մէջ էին, իսկ փոքրաթիւ մէկ մասն ալ կը գտնուէր կեդրոնական, հարաւային եւ արեւմտեան Գերմանիոյ զանազան վայրերը։ Ներքին հաղորդակցութեան միջոցներ չկենալուն պատճառով կարելի չեղաւ ստոյգ տեղեկութիւններ քաղել անոնց մասին։

Վիւրթէնպէրկի շրջանին մէջ մօտաւորապէս 2500 Հայեր հաւաքուած են, որոնք գլխաւորապէս տեղաւորուած են հետեւեալ շրջաններուն մէջ. — Ռոտվայլ 1250, Թիւթլինկէն 200, Ռավէնսպուրկ 100, Լինտաու 100, Մէնկէն 50, Շթութկարտ 100, Թիւպինկէն 50, Թայֆինկէն 40, Էսինկէն 40, Պայլինկէն 30, իսկ մնացեալները այս գլխաւոր քաղաքներուն շրջակայ գիւղերուն մէջ տեղաւորուած են ընտանիքներով։

Գրաւեալ վայրերու մէջ բնակող Հայերը վաչկատուն ցեղերու նման աստին անդին կը շրջագային, ուր կարելի չէ քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ գտնուողներու ստոյգ թիւերը ներկայացնել։

Հարաւային Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ գլխաւոր քաղաքին մէջ, Միւնիխ, Վիէննա, Լինց, Կրաց, Սալցպուրկ եւն. — բաւական մեծ թիւով աշխատաւորներ կային, որոնց ընդհ. թիւը Վիւրթէնպէրկի շրջանին մէջ գտնուող բանուորներու թիւին կը հաւասարի։ Այս շրջանին հայ բանուորները կեդրոնացած էին գլխաւորապէս Վիէննայի, Միւնիխի եւ Լինցի մէջ :

Ընդհ. առումով հայ աշխատաւորներու մեծ մասը ռուսական գրաւման վայրերուն մէջ ինկած է։ Ամէն վայրին մէջ կան հիւրանոցներ (centre d'accueil) որոնց միջոցաւ կարելի է ստոյգ տեղեկութիւններ քաղել Հայերու թիւի եւ վիճակի մասին :

Միջազգային Կ. Խ.ի կեդրոնը Զուիցերիոյ սահմանամերձ գրաւեալ վայրերուն մէջ, բազմաթիւ մասնաճիւղեր բացած է, օգնութեան հասնելու համար բոլոր զրկուածներուն։

Այս աշխատաւորներուն մէջ կան բազմանդամ ընտանիքներ, նոր ամուսնացողներ եւ յղի կիներ։ Քանի մը հարիւրի կը հասնին դպրոցական տարիք ունեցող մանուկները, որոնք երեսի վրայ ձգուած են։ Գրաւեալ վայրերու մէջ ցիրուցան հայ աշխատաւորութեան վիճակը լուրջ քննութեան եւ հոգածութեան կը կարօտի։

Հայ աշխատաւորները մեծ մասամբ համախմբուած կ՚ապրին մասնաւոր Stalagներու մէջ եւ կը պարենաւորուին գրաւման բանակի կողմէ։

Կանոնաւորաբար ամէն օր անձ գլուխ կը տրուի 400 կրմ. հաց, 40 կրմ. միս, 20 կրմ. շաքար, 20 կրմ. կարագ, 20 կրմ. պանիր, սուրճ եւն. նոյնպէս կէս լիտր գինի։

Ամուրիները առ հասարակ կը ճաշեն ընդունելութեան կեդրոններու ճաշարաններուն մէջ։

Յունաստանէն 1943ին բռնի Գերմանիա բերուած 250 հայ երիտասարդները ողջ են եւ կը գտնուին Վիւրթէնպէրկի շրջանը։

Համաշխարհային տուրքը

Պաշտօնաթերթը կիրակի օր հրատարակեց դրամագլուխի եւ հարստացման տուրքերու օրէնքները։ Այս թուականէն սկսելով մինչեւ վեց ամիս, բոլոր անոնք որոնց հօրենական հարստութեան խառն արժէքը 200.000 ֆրանքէն վեր է, 1945 Յունիս 4ին, կամ հարստացումը 1940 Յունուարէն սկսեալ վեր է 50.000 ֆրանքէն, պէտք է յայտարարութիւն մը յանձնեն տուրքերու վարչութեան։ Ամուսնացած հարկատուներուն համար, որոնք միակ յայտարարութիւն մը պիտի ընեն, այս պայմանը պարտաւորիչ է, եթէ երկուքին հօրենական հարստութեան խառն արժէքը կ՚անցնի 400.000 ֆրանքը կամ հարստացումը՝ 100.000 ֆրանքը։ Մասնաւոր հարցարաններ պիտի տրուին այս յայտարարութեանց համար։

Հայրենի ստացուածքները տուրքի ենթակայ չեն մինչեւ 200.000 ֆրանք (ամուրիներու համար)։ Ամուսնացած բայց անզաւակ ընտանիքի մը համար տուրքէ ազատ է 400.000 ֆրանքը (200.000ական իւրաքանչիւրին համար)։ Ամէն անչափահաս կամ անկար զաւակի համար պիտի զեղչուի 50.000ական ֆրանք այր եւ կնոջ բաժինէն։ Երկրորդ զաւկին համար՝ 100.000ական ֆրանք։ Երրորդ զաւկէն սկսեալ 200.000ական ֆրանք։ Իւրաքանչիւր զաւկի համար զեղչը 50 առ հարիւր պակաս է անչափահասներու համար եղած կրճատումէն։ (Շար.)։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ալֆորվիլի դպրոցական տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ, անցեալ կիրակի, Էթիէն Տօլէի մանկապարտէզի ընդարձակ սրահին մէջ։

Ծնողքներու կոկիկ բազմութիւն մը փութացած էր տեսնելու եւ լսելու իրենց զաւակներուն երգերը, պարերն ու արտասանութիւնները : Օրուան նախագահը, Հ. Բ. Ը. Մ. ներկայացուցիչ Պ. Օ. Թադէոսեան իր բացման խօսքով բացատրեց հայ մանուկներուն, հայերէն դասաւանդութեան խիստ կարեւորութիւնը՝ որուն ույժ կուտայ Բարեգործականը տարիներէ ի վեր Փարիզի շրջանին մէջ, պահելով շատ մը դպրոցներ, թէ առանձին եւ թէ համագործակցաբար տեղական մարմիններու հետ ինչպէս հոս։ Պ. Ա. Զօպանեան մասնաւորապէս հրաւիրուած ըլլալով, խօսեցաւ օրուան պահանջին համաձայն։

Բացման խօսքէն վերջ հանդէսը սկսաւ «Ո՛վ մեծասքանչ դու լեզու»ով։ Աշակերտներու եւ աղջիկներու կողմէ եղան կարգ մը արտասանութիւններ, մեներգներ եւ հայկական պարեր որոնք հագիւ վեց ամսուան արդիւնքն են։

Հանդէսին ներկայ էին Կապոյտ Խաչի, եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, Ռազմիկներու Միութեան, Ազգ. Ճակատի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ներկայացուցիչները, իսկ հայութեան կարեւոր մէկ մասը կը բացակայէր։ Հանդէսը փակուեցաւ «Մաղկիր ազատ իմ հայրենիք»ով եւ ներկաները ուրախ մեկնեցան։— Ներկայ մը

Տէր եւ Տիկին Մարգարեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Զ. Արիստեան կը ծանուցանեն թէ չորեքշաբթի, 15 Օգոստոս, ժամը 10ին, Վալանսի Հայոց Մատրան մէջ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Անդրանիկի, Վեհանուշի, Կիրակոսի, Համբիկի մահուան տարելիցի առթիւ (զոհ ռմբակոծութեան)։ Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգողները ներկայ գտնուիլ Ս. Պատարագի արարողութեան։

Կը փնտռուին Սանդուր, Զաւէն, Անդրանիկ Գրըշքեան եւ Մարգարեան Յովսէփ, որ Յունաստանէն բռնի աշխատանքի համար Գերմանիա տարուած էին։ Կը խնդրուի իմացնել Մինաս Դաւիթեանի, 12 Impasse Escalon, Traverse Chevalier, St. Loup, Marseille։

Յակոբ Յովակիմեան եւ իր պարագաները խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն հայ արենուշներու, արիներու եւ բոլոր անոնց որոնք իրենց ներկայութեամբ եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց 14 տարեկան զաւկին կսկծալի մահուան առթիւ (զոհ ինքնաշարժի արկածի)։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ.— Գ. Տէօվլէթի նոր երկը, ԶԷՅԹՈՒՆ, պատմութիւն 1895ի պատերազմներուն, տեղական բարքերով եւ հին դէպքերով ճոխացած։ Ընտիր հատոր մը պատկերազարդ։ Տպ. Տէր-Յակոբեան։

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, Վեցամս. 400, Եռամս. 200 ֆրանք:

Mercredi 15 Août 1945 Չորեքշաբթի 15 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4479-Նոր շրջան թիւ 108 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

1500 օդանաւ Թոքիոյի վրայ

ՓՈՒԹԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՆՁՆԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երկուշաբթի օր 1500 օդանաւեր կրակ տեղացին Ճափոնի վրայ, որպէսզի փութացնէ անձնատրութիւնը, որուն կը սպասուի ժամէ ժամ: Հազար հակայ օդանաւեր ալ Եոքոհաման զարկին: Ինչպէս կ'երեւայ, Դաշնակիցներուն նոր վերջնագիրը ուշ հասած է Թոքիօ, ուր խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին, մանաւորապէս կարգադրելու համար կայսեր խնդիրը: Դաշնակիցները կը մերժեն խնայել կայսեր, որ ապահովաբար պիտի հրաժարի, գահը ձգելով իր անչափահաս զաւկին: Կը թուի թէ զինուորական դասի դժուարութիւններ կը յարուցանէ:

Անձնատրութեան գիրը պիտի ստորագրուի Թոքիոյի առջեւ, ամերիկեան զրահաւորի մը մէջ: Պաշտօնական յայտարարութիւն մը պիտի հրատարակուի միաժամանակ չորս մայրաքաղաքներու մէջ, ծանուցանելով պատերազմին դադարումը: Թոքիոյի մամուլը կը խոստովանի թէ այլեւս վերջացած է «Մեծ Ասիան», որուն համար կը մղուէր այս յուսահատական պատերազմը:

Մինչ այս մինչ այն, կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին ցամաքի վրայ: Ռուսերը յառաջ կը խաղան ամէն կողմէ, եւ հազիւ 400 քիլոմեթր հեռու են Փէքինէն (Չինաստանի նախկին մայրաքաղաքը): Ճափոնցիները սկսած են անձնատուր ըլլալ Մանչուրիոյ, Քորէայի եւ ուրիշ վայրերու մէջ:

Վերջին լուր.— Ճափոնական կառավարութիւնը ընդունեց անպայման անձնատրութիւնը:

«ԳԼ՞ՈՒԽԸ Կ'ՈՒԶԷՔ, ԱՌԷ՛Ք»

Փէքէնի փաստաբաններուն ճառերը

Երկուշաբթի օր խօսեցան մարէշալ Փէթէնի պաշտպան փաստաբաններէն երկուքը, երէկ ալ՝ երրորդը: Յետոյ երդուեալները առանձնացան, իրենց վճիռը արձակելու: Ըսենք, միջանկեալ, որ երդուեալները զանազան ազդարարութիւններէ զատ, վերջին պահուն ստացած են անանուն նամակ մը որ կը սպառնայ, եթէ մարէշալ Փէթէն անպարտ չարձակուի: Ուրիշ նամակ մը մանաւորապէս կը սպառնայ վեց երդուեալներու որոնք շարունակ հարցումներ կ'ուղղէին, թէ իրենց կեանքով պիտի հատուցանեն, եթէ մարէշալը դատապարտուի: Սպառնագիրը կ'ըսէ.—«Գիտենք ձեր անունները եւ հասցէները»:

Ամբաստանեալին գլխաւոր փաստաբանը, Ֆէրնան Փայէն, իր պաշտպանողականն սկսաւ հետեւեալ բառերով.

— «Պ. ընդհ. դատախազը շաբաթ օր խօսած ատեն ձեզի յայտնեց իր խոր յուզումը: Իսկ ես ուքի կ'ելլեմ անհուն տխրութեամբ: Անշուշտ առաջին անգամ ըլլալով, դատարաններու առջեւ կը քաշուի, մահուան դատապարտուելու համար, 90 տարեկան ծերունի մը որուն վրայ արդէն կը սաւառնի մահը: Անուշի՛կ Ֆրանսան է որ կը տեսնէ այս բանը, եւ խնդիրը կը վերաբերի իր զաւակներէն ամէնէն փառաւորին...»

«ՄԵՆՔ ՇՆՈՐՀ ՊԻՏԻ ՉԽՆԴՐԵՆՔ»

Յետոյ փաստաբանը ներկայացուց ամբաստ...

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԽԵ՛ՂՃ ԹՈՒՐՔԻԱ...

Եւրոպական եւ ամերիկեան թերթերը կը շարունակեն քրքրել Նեղուցներու խնդիրը, միջանկեալ յիշելով նաեւ Կարս-Արտահանը:

Եթէ առաջինի մասին քիչ - շատ բան գիտեն, գրեթէ ոչինչ կը հասկնան երկրորդէն: Եւ կ'են-թադրեն թէ Թուրքիան պիտի անդամատուի: Մանաւանդ որ Թուրքերը կը շարունակեն յայտարարել բարձրաձայն.

— Ոչ մէկ թիզ հող ո եւ է մէկուն: Ոչ ուրիշի հողերուն աչք ունինք, ոչ ալ կը հանդուրժենք որ խախտեն մեր երկրին ամբողջականութիւնը:

Այս ազդանշանը — տեսակ մը նոր ուխտ — շատերուն վախ պատճառել սկսած է: Նոր ընդհարո՞ւմ մը արդեօք:

Այն աստիճան որ, զուիցերիական թերթերն անգամ թեր կը կանգնին Թուրքիոյ, համակրանք յայտնելով կամ պաշտպանողական գրութիւններ հիւրընկալելով:

Այսպէս, «Կազէթ տը Լօզան» Օգոստոս 7ին հրատարակած էր երկար թղթակցութիւն մը Լոնտոնէն, Տոքթ. Նէրին Է. Կիւն ստորագրութեամբ (ապահովաբար Թուրք մը):

Յօդուածին խորագիրը՝ «Նեղուցներու անլուծելի խնդիրը»: Թղթակիցը կը խոստովանի թէ Մոսկուա մինչեւ հիմա պաշտօնական պահանջ ներկայացուցած չէ: «Բայց, լրագրական լայն պայքար մը այնպիսի թերթերու կողմէ որոնց խորհրդային համակրանքը անժխտելի է, ինչպէս եւ Մոսկուայի օրկաններուն լեզուն խորապէս յուզած են Թուրք հանրային կարծիքը եւ միջազգային հրատապ հարցերու առաջին շարքին վրայ դրած վերանորոգումը ռուսեւթուրք դաշնագրին որուն նախաձեռնարկն եղաւ մեծ Լէնինը»:

Եւ սրտառո՛ւչ զարմանք մը.

— «Տակաւին Սան Ֆրանչիսկոյի ստորագրութեանց մելանը չցամքած, մեծ ազգ մը կ'ընդհարի փոքր ազգի մը: Ասոր համա՞ր էր որ միլիոնաւոր մարդիկ պայքարեցան գերման - նացիական բռնակալութեան դէմ, տառապեցան, տքնեցան եւ մեռան: Ինչ որ այսօր կ'ընծայեն մեզի, նոր Միւնիխ մըն է, եթէ ոչ նոր Փրակա մը»:

Թղթակիցը տեսնուեր է Թուրքիոյ արտաքին նախարարին հետ, որ հոն հանդիպած էր Սան Ֆրանչիսկոյէն վերադարձին: Ինչպէս կ'երեւայ, նախարարը շատ ալ գոհ մնացած չէ, որովհետեւ Անգլիոյ արտաքին նախարարը, Պ. Իտըն (նախկինը), հասկցուցեր է թէ կ'ուզէ անջատել Նեղուցներու եւ Կարս - Արտահանի խնդիրները: Մինչդեռ, Թուրքիոյ համար այդ բոլորը մէկ ամբողջութիւն կը կազմեն: «Թուրքիան չի կրնար ընդունիլ որ միայն Նեղուցներու հարցով զբաղին, ձգելով որ իր գլխուն ճարը նայի մնացեալին համար»:

Անգարա այսպէս վճռական դիրք բռնելով, իր յոյսը դրած է Սան Ֆրանչիսկոյի մէջ մշակուած Դաշինքին վրայ, որ կ'ապահովէ ազգերու անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը: Ան չուզեր ընդհարիլ իր հզօր հարեւանին հետ:

Յօդուածագրին կարծիքով, սխալ է շարունակ խօսիլ ռուսեւթուրք թշնամութեան մասին: «Ընդհակառակն, Լէնինը ինքն էր որ ուզեց երկու երկիրներուն բարեկամութիւնը, որ կը կազմէ տեսակ մը քաղաքական կտակը Սովետներու հիմնադրին եւ եթէ միշտ չյարգուեցաւ, անշուշտ յանցանքը Թուրքերունը չէ»:

— «Ինչ որ կը բաժնէ երկու երկիրները, վստահութեան տագնապ մըն է: Թուրքերը կը վախնան մոսկովեան նախայարձակումէ մը, իսկ Սովետները կը կասկածին թէ անոնք կ'ուզեն մեղսակիցները դառնալ Խ. Միութեան դէմ ուղղուած խմբակցութեան մը»:

Կարճ,— Թուրքերը կ'ուզեն համաձայնիլ Ռուսիոյ հետ, բայց ոչ Կարսը եւ Արտահանը վրայ տալով.

— «Ոչ մէկ սանթիմեթր հող: Թուրքերուն համար միեւնոյն կարեւորութիւնն ունին Նեղուցները եւ արեւելեան նահանգները: ԱՆՈՆՔ ՁԷՆ Ի ՁԵՌՈՒՆ ՊԻՏԻ ՊԱՇՏՊԱՆԵՆ ԱՅԴ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ, ԻՆՉ ՈՐ ԱԼ ԸԼԼԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ»:

Այս սպառնալիքէն վերջ, զուիցերիական թերթին աշխատակիցը նորէն մեղրածոր խօսքեր կ'արտասանէ, հաստատելով թէ Լէնինն էր որ այդ նահանգները Մ. Քէմալի վերադարձուց 1921ին:

Կ'արժէ մնացեալն ալ պատմել, այս լայն քաղուածքէն վերջը: Շ.

ՀԱՅԿ. ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Երկուշաբթի օր խորհրդակցական ժողով մը տեղի ունեցաւ Ազգ. Միութեան կեդրոնին մէջ, զբաղելու համար Հայկ. Դատով: Հրաւիրուած էին 44 հայրենակիցներ, ամէն հոսանքէ, բայց շատերը արձակուրդի գացած ըլլալով, ներկայ էին միայն 26 հոգի:

Կարծիքներու փոխանակութենէ վերջ, ուրախութեամբ հաստատուեցաւ որ հիմնական տարակարծութիւններ չկան: Ընդհակառակն բոլորն ալ համաձայն են պաշտպանելու եւ արծարծելու Հայկական Դատը,— ուրիշ խօսքով՝ ընդարձակում սահմաններու, համաձայն հայ ժողովուրդի կենսական շահերուն եւ միջազգային յանձնառութեանց:

Այս առթիւ Պ. Զօպանեան կարդաց այն յուշագիրը որ Մայիս 5ին ներկայացուած է Երեք Մեծերուն եւ ֆրանսական կառավարութեան, ինչպէս եւ Սան Ֆրանչիսկոյի խորհրդաժողովին, յանուն Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովի եւ Հայ Գաղթ. Խորհուրդի, իր եւ ընկեր Հր. Սամուէլի ստորագրութեամբ: «Յառաջ»ի ներկայացուցիչը յոյս յայտնեց որ խաչաձեւումներ պիտի չպատահին, ինչպէս Ամերիկայի մէջ:

Իբրեւ եզրակացութիւն, ընտրուեցաւ հինգ հոգինոց յանձնախումբ մը, նախապատրաստական աշխատանքներու համար, մինչեւ որ բացակաները վերադառնան եւ կարելի ըլլայ լրացնել Կեդր. Յանձնաժողովին կազմը:

ՆՈՐԷՆ ՓԱՐԻԶԻ ԱԶԳ. ՏՈՒՆԸ

ԽՄԲ.— Որ եւ է թիւրիմացութիւն կանխելու համար, ըսենք թէ հակառակ չենք յարմար շէնք մը գնելու, իբրեւ կեդրոն Ազգ. Միութեան կամ պարզապէս իբրեւ Ազգ. Տուն: Խնդիրը այն է թէ առաջադրուած շէնքը իրապէս կը համապատասխանէ՞ պահանջին: Ուրեմն մասնագիտական հարց մը, ուր նոր անպատեհութիւն մը երեւան կը հանէ մեր աշխատակիցը, իբրեւ ճարտարապետ:

«Յառաջ»ի մէջ կարդալով Փ. Ա. Տ. Յանձ-նախումբին 1 Օգոստոսի զեկոյցը, պարտականութիւն կը սեպեմ անգամ մը եւս անդրադառնալ այս փափուկ հարցին:

Նկատեցին ընթերցողները, իմ կարգ մը հարցումներս անպատասխանի մնացին: Այսօր կը յիշեցնեմ պարագայ մը եւս, միշտ այն ցանկութեամբ որ գործը առողջ հիմերու վրայ դրուի:

Դժբախտաբար, առաջադրուած շէնքին «պատմական» հանգամանքը շատ բան կորսնցնել կու տայ իր իսկական արժէքէն:

Իմ ստացած տեղեկութիւններս ստուգելու համար դիմեցի մինչեւ Գեղարուեստներու նախարարութեան ճարտարապետութեան բաժնին, որ կը զբաղի պատմական հաստատութիւններով (Service d'Architecture des Etablissements classés historiques, Ministère des Beaux Arts, 3 rue de Valois):

Հոն ինծի պատասխանեցին թէ վերոյիշեալ շէնքը արդարեւ իբրեւ պատմական դասակարգուած է եւ արձանագրուած յաւելուածական կալուածահամարին մէջ: (Inscrit à l'inventaire supplémentaire):

Երբ, աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ խնդրեցի, զիս ընդունող պաշտօնեան յօժարութեամբ մինչեւ դասաւորիչ գզրոցներր առաջնորդեց, ուր ցոյց տուաւ այն տեղեկանիշը (Fiche de renseignements) որ կը պատկանէր խնդրոյ առարկայ շէնքին: Անոր վրայ, մանաւորաբար յիշուած էր թէ կեդրոնական շէնքը անքռնաբարելի է, իսկ ընդհանուր կալուածին արտաքին կերպարանքը նմանապէս անձեռնմխելի:

Ուրեմն, որոշ խոչընդոտներ պիտի ծագին, քանի որ շէնքը պատմական է:

Նոյն պաշտօնեային հարցուցի թէ՝ կարելի՞ է յարակից շէնքին մէջ թատերասրահ մը շինել, ներքին մասերը բոլորովին ձեւափոխելու պայմանով:

— Հաւանաբար այո, քանի որ տեղեկանիշին մէջ այդ մասը չէ յիշուած, բայց պէտք է նախապէս դիմում կատարել եւ մեր արտօնութիւնը ստանալ:

— Իսկ գլխաւոր շէնքին ներքին բաժանումները կարելի՞ է փոփոխութեան ենթարկել:

— Չեմ կարծեր, բայց այդ պարագային համար ալ կրնաք դիմում կատարել:

Պ. Թօռունեան տեսակցութեանս ընթացքին կ'ըսէր. — Պատ մը քակելով կարելի է 300 հոգինոց սրահ մը կազմել: Մինչդեռ, ահա կը յայտնուի որ այդ տեսակ ծրագիրի մը գործադրութիւնն իսկ խնդրական է, կարօտ՝ Գեղարուեստներու նախարարութեան արտօնութեան:

Նոյն իսկ, այս «պատմական»ի հանգամանքը, կրնայ նոր գնողները ստիպել որ կարեւոր նորոգութիւններ կատարեն շէնքին վրայ:

Անպատեհութիւնները մանաւորապէս ծանր հանգամանք մը կը ստանան, այն սեփականատէր ընկերութիւններուն կամ անհատներուն համար, որոնց շէնքերը «պատմական» մակդիրը կը կրեն: Նոյն կարգի շէնքերը, ի վերջոյ ենթակայ են թաղապետութեան կամ կառավարութեան ձգուելու կամ աժան գնով ծախուելու:

Եթէ, վերոյիշեալ արգելքները չըլլային, այդ կալուածը շատոնց ծախուած պիտի ըլլար եւ կամ կալուածատէր ընկերութիւնը պիտի չփափաքէր վաճառել:

Զեկոյցը կ'ըսէր թէ «այդ տան հողը միայն արդէն եօթը միլիոն կ'արժէ»: Այս մասին վճռաբանիլ իսկ աւելորդ պիտի ըլլար եթէ... Որովհետեւ, պատմական շէնքի մը (ակնարկութիւնս ոչ-պետականներու մասին է) արժէքը կարելի չէ գնահատել իր ունեցած հողին տարածութեամբ եւ ոչ ալ իր պարունակած շէնքերուն կարեւորութեամբ, այլ միայն անոնց օգտագործումը կամ արդիւնաբերութիւնն է որ նկատի կ'առնուի: Արդ, ոչ այս հողին վրայ կարելի է շինութիւններ կանգնել եւ կամ հինը քանդելով նորը կառուցանել, ոչ ալ եղածներուն մէջ ո եւ է ձեւափոխութիւն կատարել, պատշաճեցնելու համար ժամանակի պահանջներուն: ԿՐՕՆ ԶԱԼՔԵԱՆ

Վեց տարի վերջը.— Սեն Լու

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Անպատմելի բազմութիւն մը հանրակառքի կը սպասէ, Սէն - Լու, Սէն Մարսէլ եւ Վալպարի գիծին վրայ: Ֆրանսացի, Իտալացի, Սպանիացի, Հայ: Միջազգային երկսեռ բազմութիւն մը: Իրար կը հրմշտկեն, վայրկեան մը առաջ տեղ գրաւելու համար: 27 Մայիսի ամերիկեան մեծ ռմբակոծութենէն վնասուածներ մեծ մասով տեղաւորուած են այս շրջանին մէջ: Ահա հանրակառքը: Նախ տեղ պէտք է տալ յղի եւ ծծկեր մանուկ ունեցող կիներուն, յետոյ հաշմանդամներուն, որոնք սկսած են հետզհետէ աչքի զարնել ամէն տեղ:

Հանրակառքէն վերջ պէտք է քառորդ ժամ քալել, հասնելու համար հայկական արուարձանը: Նեղ եւ օձապտոյտ ճամբայ մը որուն երկու կողմի պարտէզներու պատերը փլցուած են Գերմանացիներու կողմէ, իրենց վաշտերուն երթեւեկի դիւրութեան համար:

Արդէն հասեր էինք հայկական թաղը, որ կը բաժնուի երկու փողոցներու.—Կրան Փէն եւ Թրավէրս Շըվալիէ: Համեմատաբար աւելի աղտոտ են այս փողոցները: Տուներու աղտոտ ջուրերը լճանալով գարշահոտութեամբ կը լեցնեն մթնոլորտը: Քիչ անդին հայկական սրճարանի մը առջեւ նստած, տարէց եւ երիտասարդ, թուղթ ու նարտ կը խաղան, կին մը՝ իր դրան առջեւ ձուկ կը մաքրէ, իսկ հայ ածխավաճառը ամառ պարապ չանցընելու համար սառ կը բաժնէ տուներուն եւ խանութներուն:

Կ'երեւայ այս գիւղին բնակչութիւնը չէ օգտուած պատերազմէն: Տուներէն շատերը կը մնան այնպէս ինչպէս վեց տարի առաջ,— կիսաւարտ, առանց ծեփի: Հայ բանուորները մեծ մասով կ'աշխատին Սէն Մարսէլի եւ Քօտէրի գործարաններուն մէջ: Միայն կիներու եւ աղջիկներու համար սկսուած է «ռաֆիա»էն կօշիկ շինելու գործը, որմէ կ'օգտուին 25—30 ընտանիքներ:

Ազգային կրթական գործունէութեան տեսակէտէն կարելի է առաջին մրցանակը տալ այս աղքատ արուարձանին, որ պատերազմի վեց տարիներուն պահած է 2 դպրոց, մէկը անհատական, միւսը ազգային մանկապարտէզը, Օր. Սիրան Առաքելեանի հսկողութեամբ: Տէր եւ Տիկին Աբոյեանի ծաղկոցը ունեցած է, 3-12 տարեկան 50-75 աշակերտներ եւ աշակերտուհիներ: Ինչպէս եւ գիշերային դասընթացք, շաբաթը երկու օր: Ազգ. մանկապարտէզի աշակերտներու թիւը եղած է 60—85:

Այսպէս ուրեմն պատերազմի պատճառով այս գիւղի նոր սերունդը չէ զրկուած դպրոցէն: Երիտասարդները ընդհանրապէս հայերէն կը խօսին իրարու հետ փողոցը, հաւաքոյթներու մէջ, թէ հանրակառքի վրայ:

Պատերազմի ընթացքին Սէն Լուն ունեցած է 102 ծնունդ, 43 մահ, 11 ամուսնութիւն: Ազատագրութեան օրերուն զոհ դացած է Լեւոն Եօթնեղբայրեան:

Ազատագրումէն վերջ հոս եւս կազմուած է Ազգ. Ճակատի մասնաճիւղ մը որ Թաղականութեան հետ միասնաբար որոշած է աւելի զարկ տալ հայ մշակոյթին ու կրթական գործին: Գործի վրայ են Հայ Կարմիր Խաչ, Հայ Երիտ. Միութիւն եւ Սեւան երգչախումբի մաս կազմող խումբ մը երկսեռ երիտասարդներ որոնք կը մարզուին Պ. Կ. Պօղոսեանի կողմէ:

Սէն Լուի հայրենասէր հայրենակիցները շնորհաւորելէ վերջ, չեմ կրնար անտեսել ցաւալի պարագայ մը,—ձերբակալում եօթը երիտասարդներու, որոնք ամբաստանուելով իբրեւ մոլեռանդ ազգայնականներ, չորս օր զօրանոցի մը մէջ արգելափակուելէ վերջ ազատ ձգուած են:

Կ'ըսուի թէ ոստիկանութեան յանձնուած ցանկը 40ի մօտ անուններ կը պարունակէր, բայց ոստիկանութիւնը առաջին եօթը հոգին հարցաքննելէ վերջ, հարկ չէ տեսած ուրիշներ ալ կանչել: Խորհրդածութիւններ աւելորդ են:

ՊԱՐԹԵՒ

տանեալին կեանքը, սկսելով 14 տարեկանէն, պատմեց անոր զինուոր. ասպարէզը, Մեծ Պատերազմը, Վէրտէօնը, վայելած փառքն ու երախտագիտութիւնը: Այդ միջոցին մառէշալը տեսնելով որ լուսանկարիչ մը դիրք բռնած է երկու մեթր անդին, ջղագրգռուեցաւ եւ բողոքեց: Նախագահը դուրս հանել տուաւ լուսանկարիչը: Փաստաբանը շարունակեց իր ճառը, շեշտելով ամբաստանեալին համեստութիւնը, անձնուրացութիւնը: «Ոչ մէկ փառասիրութիւն, ոչ մէկ ընչաքաղցութիւն: Ան չընդունեց վարչական խորհուրդի անդամի մը առանձնաշնորհները ինչպէս ուրիշներ: Իր վաստակէն բան չի մնար մէջտեղը: Ահաւասիկ այն համեստ, անշահախնդիր, փառաւոր մարդը զոր ձեր առջեւ բերին բանտակառքով... Ինչո՞ւ համար: Ամբաստանագիրը անոր կը վերագրէ ամէնէն անպատիւ դաւաճանութիւնը: Անշուշտ այսօր դաւադրութեան տեղ կը դնեն... միայնակ պատրաստութիւնը պետական հարուածի մը: Ի՛նչ տխուր բան, ի՛նչ ամօթ, երբ միտք բերենք այս դատին արձագանգները ի սփիւռս աշխարհի: Մառէշալը խօս չեկաւ իր գլուխը փրկելու համար: Առէ՛ք այդ գլուխը եթէ կ'ուզէք: Մենք շնորհ պիտի չխնդրենք: Ան իր պատիւն է որ կը պաշտպանէ եւ կեանքը անոնց որ իրեն հետեւեցան»:

Այստեղ փաստաբանը ցաւ յայտնեց որ լաւ պայմաններու մէջ կատարուած չէր նախաքննութիւնը: «Շատ մը թուղթեր չդրուեցան մեր տրամադրութեան տակ, մեծ մասը նոյնիսկ չբացուեցաւ: Վկաներ կան որ չլսուեցան եւ մենք արտօնագիր չստացանք ուրիշ վկաներու համար որ արտասահման կը գտնուին: Կան ալ որ պետական պաշտօնեաներ են եւ արտօնութիւն չեն ստացած իրենց պետերէն վկայութիւն տալու համար: Քիչ մը ողջմտութիւն բաւական է չքմեղացնելու մառէշալը: Մինչեւ 1934—35 ոչինչ կայ իրեն դէմ. բայց 1936ին, երբ 80 տարեկան էր, քաղաքական փառասիրութիւնը բոյն կը դնէ իր ուղեղին մէջ... 80 տարեկանին է որ կը մտնէ քաղաքական կեանքին մէջ... եւ 84 տարեկանին ծերունի զինուորը, մինչեւ այն ատեն հաւատարիմ, կը ձեռնարկէ դաւաճանելու իր երկրին դէմ, ի նպաստ Գերմանիոյ որուն դէմ կռուած է ամբողջ կեանքին մէջ: Ո՞րո՞ւ կ'ուզեն հաւատացնել... Այն վկաները որ իրեն դէմ խօսեցան, անոնք են որ յանցաւոր են պատերազմը լաւ պատրաստած չըլլալով: Անոնք պետերն են մեծ կուսակցութեանց,— Պ. Պ. Տալատիէ, Էռիօ, Լէօն Պլում, Փօլ Ռէնօ եւն.? Եւ Կամլէնը զոր չհամարձակեցաք հրաւիրել, իսկ Վէկանը հոս բերիք երկու ոստիկաններով: Անոնց յայտարարութեան համաձայն պարտութիւնը հետեւանք էր մառէշալին անձեռնհասութեան եւ չարաշուք դերին, այն մառէշալին որ դործօն կեանքէ բոլորովին քաշուած էր տասը տարիէ ի վեր: Տեղն է յիշելու Լա Ֆոնթէնի մէկ առակը: Օ՜ն ուրեմն, դէպի կառափնատ...»:

Պ. Փայէն զիտել տուաւ թէ երբ մառէշալը պատասխանատու կը համարին պատերազմի անպատրաստութեան համար, կը մոռնան որ Պ. Տալատիէ պատերազմական նախարար էր ութ տարիէ, իսկ Փէթէն՝ միայն ութ ամիս: Փաստաբանը երկարօրէն բացատրեց թէ զինադադարը նուազագոյն չարիքն էր, առանց անոր Գերմանները պիտի գրաւէին ոչ թէ 52 նահանգներ, այլ ամբողջ Ֆրանսան, ինչպէս եւ Հիւս. Ափրիկէն: Յետոյ ըսաւ թէ Դաշնակիցները չմեղադրեցին Ֆրանսան, երբ զինադադար կնքեց: «Փէթէն եղաւ սէնտիքը սնանկութեան մը, այսինքն փորձեց գլխաւոր պահանջատէրէն ստանալ կարելի եղածին չափ նուազ ծանր պայմաններ»: Փաստաբանը իր ճառը վերջացուց Անաթօլ Ֆրանսի հետեւեալ խօսքերով.

— «Դաւաճանութի՛ւն, դաւաճանութիւն — աղաղակ մը որ միասին քալել կուտայ քաջն ու վախկոտը»:

Երկրորդ փաստաբանը, Լըմէռ, մասնաւորապէս յարձակեցաւ ընդհ. դատախազին վրայ, մեղադրելով թէ յանձն առած էր մասնակցիլ Ռիօմի դատին, օրէնք մը պատրաստել համայնավարներուն դէմ եւն.: Ընդհ. դատախազը ուժգնօրէն բողոքեց, հարցնելով, «Դատի՞ յանձնել կ'ուզէք զիս»: Յետոյ պատմեց թէ վկաներէն երկուքը, Օր. Տընիզ Փըթի, որ աշխատած է «Փարիզէր Ցայթունկ»ի մէջ եւ Ժան Շոտէ հարցաքննութեան կանչուած են, վերջինը «բազմաթիւ հայրենասէրներ ծախած ըլլալով»: (Շոտէ այն վկան է որ ըսաւ թէ մառէշալը պէտք է ծունկի գայ զոհերուն առջեւ, իր գլուխը վրայ տալէ առաջ):

Փաստաբանը ջանաց ապացուցանել նաեւ թէ մառէշալը չէ դաւաճանած հանրապետութեան դէմ, ընդհակառակն յօրինած է սահմանադրութիւն մը հանրապետական սկզբունքներով, սահմանադրութիւն մը որուն հրատարակութիւնը արգիլուեցաւ նացիներուն կողմէ:

Երբ խօսեցաւ երրորդ փաստաբանը, վերջին անգամ նորէն խօսք առաւ Պ. Փայէն: Յետոյ երդուեալները առանձնացան, արձակելու համար վճիռը որ անթելով կը լսուէր աշխարհի ամէն կողմը: Փաստաբանները խօսած ատեն մառէշալը դրեթէ կը քնանար: Երբ գլխաւոր փաստաբանին ճառը վերջացաւ, յայտարարեց.— Կը վաւերացնեմ ինչ որ ըսաւ պաշտպանս:

Տէր եւ Տիկին Տ. Պալեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Պալեան (Աթէնք), Այրի Տիկին Ֆ. Նահապետեան, Այրի Տիկին Ֆ. Սէֆէրեան եւ զաւակները (Աթէնք), Տէր եւ Տիկին Ֆէնէրլեան (Պոլիս) եւ զաւակները, ինչպէս եւ Ֆէրմանեան, Թօլեան, Տէյիրմէնճեան, Նահապետեան եւ Մէստճեան ընտանիքները խորին ցաւով կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը իրենց սիրասուն զաւկին ՍՄԲԱՏ ՊԱԼԵԱՆի, որ շիջեցաւ 8 տարեկան հասակին մէջ, Օգոստոս 11ին: Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի վաղը, հինգշաբթի, ժամը 14.30ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցին, 15 rue Jean Goujon, թաղումը՝ Պանեէօ Փարիզէնի գերեզմանատունը:

ԿԱՐԴԱՑԻ՞Ք «Յառաջի Սանըրը», պատկերազարդ ծաղկեփունջ մը նոր սերունդէն: Գին՝ 50 ֆրանք: Դիմել Պ. Մատուրի, «Յառաջ»:

ԶՕՐ. ՏԸ ԿՕԼ Ուաշինկթըն պիտի հասնի օգոստոս 22ին, նախագահ Թրումընի հրաւէրով: Պիտի քննուին բազմաթիւ խնդիրներ,— Ֆրանսայի տընտեսական կացութիւնը, Ֆրանքօ-գերման սահմանագլուխը, Ֆրանսայի բաժինը հատուցումներէն եւայլն:

Համերաշխութեան տուրք

Երէկ հրատարակեր էինք Օգոստոս 12 օրէնքին տրամադրութեանց մէկ մասը: Ահաւասիկ ուրիշ տեղեկութիւններ եւս.—

Հայրենի ստացուածքի վրայ չափահաս զաւակներու նման զեղչ պիտի հաշուեն այնզաւակներուն վրայ որ մեռած են 16 տարեկանը լրացնելէ վերջ կամ 16 տարեկանէն վար ըլլալով սպաննուած են թշնամիին կողմէ պատերազմի ատեն կամ մեռած են պատերազմական գործողութեանց հետեւանքով:

Անչափահաս զաւակներու համար նախատեսուած կրճատումները հարիւրին հարիւր կ'աւելնան այրիներու համար (այր թէ կին) եթէ նորէն չեն ամուսնացած, եւ ամուրի կիներու համար, իսկ մինչեւ 300 առ հարիւր Ֆրանսայի համար մեռած զինուորներու եւ քաղաքացիներու այրիներուն համար (այր թէ կին), եթէ նորէն չեն ամուսնացած եւն.:

Տուրքերու համեմատութիւնն է, 3 առ հարիւր 500.000էն վար կամ անոր հաւասար գումարներու համար, 4 առ հարիւր 2էն հինգ միլիոնի համար, 7ուկէս 5էն 10 միլիոնի համար եւն.:

Հարստացման տուրք.— Զանազան կրճատումներէ վերջ որոնց մանրամասնութիւնները հրատարակուած են օրէնքին մէջ, մնացեալ հարստութեան վրայ տուրք պիտի գանձուի հետեւեալ համեմատութեամբ.— 5 առ հարիւր մինչեւ 150 հազար Ֆրանքի համար, 10 առ հարիւր 150.000 — 300.000 ֆրանքի, 20 առ հարիւր 300 հազարէն 500 հազար ֆրանքի, 25 առ հարիւր կէս միլիոնէն մէկ միլիոնի, 40 առ հարիւր մէկ միլիոնէն երկու միլիոնի, 60 առ հարիւր երկու միլիոնէն երեք միլիոնի, 80 առ հարիւր երեք միլիոնէն հինգ միլիոնի, 100 առ հարիւր հինգ միլիոն ֆրանքէն վեր եղած հարստութեանց համար:

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ

ՏԻԹՐՈՅԹ (Մ. Նահանգներ), 29 Յուլիս.— Սիրելի հայրենակիցներ:

Աշխարհաւեր պատերազմի պատճառով չորս տարիէ ի վեր մեր յարաբերութիւնները դադրած են Ֆրանսայի, Սուրիոյ, Յունաստանի, Պուլկարիոյ մասնաճիւղերուն հետ: Թէեւ քանի մը անհատական նամակներ եւս գրեցինք, բայց ցարդ որ եւ է լուր չենք ստացած: Ուրախ ենք որ այսօր Եւրոպայի մէջ պատերազմը վերջ գտած է, եւ կը յուսանք թէ այսուհետեւ մեր հայրենակիցները իրենց յարաբերութիւնները պիտի վերսկսին մեզի հետ, տեղեակ պահելով իրենց կացութեան մասին: Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր Տարօնցիները կազմել մասնաճիւղեր եւ յարաբերութեան մէջ մտնել մեզի հետ, հետեւեալ հասցէով,— Patriotic Union of Daron - Dourouperan, 1022, Livernois Ave. Detroit 9, Mich. (U. S. A.): Կ.Ճ.Ի.Ք:

Հ. Յ. Դ. «Ակնունի» ենթակոմիտէն կազմակերպած է, Համազասպ ենթակոմիտէին հետ, ընկերա-համակրական խնջոյք մը, Խանասորիարշաւանքի 49րդ տարեդարձին առթիւ, 19 Օգոստոս, կիրակի օր առաւօտէն մինչեւ երեկոյ: Մանրամասնութիւնները տեղին վրայ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ.— Կազմակերպուած Արնուվիլի Ազգ. Միութեան մասնաճիւղին կողմէ, Օգոստոս 19ի կիրակի օրը, գիւղին մօտակայ Կառժի դղեակին ընդարձակ եւ հովասուն պարտէզին մէջ: Առաւօտեան ժամը տասնէն մինչեւ իրիկուն: Դուրսէն եկողները կրնան միասին բերել իրենց ուտելիքը: Ժամադրավայր՝ Արնուվիլի Հայոց եկեղեցին պարտէզը, 31 — 33 Rue du Parc: (Առտուն պիտի պատարագէ Արսէն Ա. քահանայ Սիմէոնեան): Շոգեկառք Կառ տիւ Նորէն դէպի Villier le Bel-Gonnesse, ժամը 8.14, 8.29, 9.44, 10.44, 12.05, 13.59, 14.14:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Էօժէնի Շահպաղլեան, Տէր եւ Տիկին Ն. Շահպաղլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ե. Շահպաղլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Մ. Շահպաղլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Շ. Շահպաղլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ա. Պետիկեան, ինչպէս եւ ազգականները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որ ցաւակցութիւն յայտնեցին անձամբ, նամակով կամ ծաղկեպսակով, հանգուցեալ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀՊԱՂԼԵԱՆի մահուան առթիւ (մեռած յետ երկար հիւանդութեան, Օգոստոս 9ին, 80 տարեկան հասակին մէջ):

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Jeudi 16 Août 1945 Հինգշաբթի 16 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4480-Նոր շրջանի թիւ 109 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՆՈՐԷՆ «ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԽՆԴԻՐ»...

Իքոնոմիստ շաբաթաթերթը իր Յուլիս 21ի թիւին մէջ կը հրատարակէ շահեկան յօդուած մը Մոսկուայի կառավարութեան կողմէ Թուրքիոյ ներկայացուած պահանջներու մասին,— «Վերադարձ դէպի Արեւելեան հարցը» խորագրով:

Յօդուածագիրը, որուն ինքնութիւնը յայտնի չէ, դիտել կու տայ թէ «Ռուսիոյ դիւանագիտական պատմութեան մէջ գրեթէ աւանդական սովորութիւն եղած է որ ռուսեւլեհ տագնապէ մը առաջ կամ վերջը ծայր տայ ռուսեւթուրք վէճ մը»: Իր կարծիքով, Մոսկուա հաւատարիմ կը մնայ այդ աւանդութեան՝ չեղեալ նկատելով ծանօթ դաշնագիրը Եալթայի խորհրդաժողովի վաղորդայնին եւ նորպահանջ ներներկայացնելով Անգարայի վարիչներուն՝ Լեհաստանի առժամեայ կառավարութեան կազմութենէն անմիջապէս վերջը:

Հեղինակը կը հաւաստէ որ վերոյիշեալ պահանջները պարզապէս «նկատառման արժանի» առաջարկներ են ու վերջնագրի ձեւով չէ որ ներկայացուած են: Խօսելով առանձնապէս Կարս-Արտահանի հարցին մասին, կը յայտնէ հետեւեալ միտքերը.—

— «Այս երկու շրջանները 600.000ի չափ բնակչութիւն մը ունին: Ժամանակին Հայեր կ'ապրէին այնտեղ: Թուրքերը ահաւոր խժդժութիւններ կատարած են այդ գաւառներուն մէջ: Երբ Թուրքերուն վերադարձուեցան անոնք 1921ին, Հայերը կամ ջարդուեցան եւ կամ արեւմտեան Թուրքիա փոխադրուեցան: Ռուսիա ի՞նչ շարժառիթներ ունի սահմաններու վերաքննութիւն պահանջելու համար: Կարելի չէ պնդել թէ Մոսկուան կը փափաքի Խ. Հայաստան համախմբել բոլոր հայութիւնը: Կարսը իբրեւ բերդաքաղաք երկրորդական նշանակութիւն ունի այսօր: Վրաստանի եւ Հայաստանի լեռները որոնց ետեւը կայ կովկասեան լեռնաշղթան, պաշտպանութեան վիթխարի գօտի մը ըլլալով, Կարսի փոքր եւ հինաւուրց բերդը բան մը չաւելցներ անոր ուժին վրայ: Ռուսիա Պաթումէն կրնայ ամէն ատեն տիրապետել այդ շրջաններուն վրայ, ծովէն կամ ցամաքէն»:

Յօդուածագիրը իր հարցումին պատասխանը ուրիշ տեղ կը փնտռէ եւ կը շարունակէ իր խորհրդածութիւնները.

— «Օրուան անհրաժեշտութենէն աւելի պատմական յիշատակներ շարժառիթ կը հանդիսանան Հայաստանի սահմանները վերաքննելու ռուսական բաղձանքին: 19րդ դարու ամբողջ տեւողութեան եւ առաջին Մեծ Պատերազմին Կարսը մեծ նշանակութիւն ունեցած է: Ռուսիոյ ցարերը կը պնդէին թէ իրենց «պարտքն» էր պաշտպանել քրիստոնեայ Հայերը՝ Օսմանեան կայսրութեան դէմ: Այս աւանդութիւնն է որ հիմա նորէն ծնունդ կ'առնէ: Վերջերս Ռուսաստանէն դուրս եղած Հայերը խորհրդաժողով մը գումարեցին Երեւանի մէջ որուն ներկայ էին Միացեալ Նահանգներու, Պալքաններու եւ Մերձաւոր Արեւելքի Հայերը: Այդ ժողովին մէջ շատ մը խօսակցութիւններ կատարուեր են շեշտելու համար Խ. Միութեան դերը, իբրեւ պաշտպան հայ ժողովուրդին եւ հայ եկեղեցիին: Թէեւ Կարսն ու Արտահանը ներկայիս «թրքացած» են, բայց եւ այնպէս տարակոյս չկայ թէ անոնց վերագրաւումը ամբողջ հայութեան, մասնաւորաբար Մերձաւոր Արեւելքի հայութեան կողմէ պիտի նկատուի արդար քայլ մը եւ սրբագրութիւնը անիրաւութեան մը: Հետեւաբար Մոսկուա կրնայ պահանջած ըլլալ այդ զոյգ նահանգները ո՛չ թէ անոնց կարեւորութեան համար, այլ տեսնելու համար թէ այդ հակաթուրք ելոյթը ինչ տպաւորութիւն կրնայ գործել Սուրիոյ, Լիբանանի կամ Պարսկաստանի հայութեան վրայ: Զրոյց կը շրջէր թէ Մոսկուա կ'առաջարկէ Թուրքիան վարձատրել, անոր փոխանցել տալով Հալէպը: Այս զրոյցը վճռական կերպով հերքուեցաւ Մոսկուայէն որ, առիթը օգտագործելով, յայտնեց իր ջերմագին բարեկամութիւնը Սուրիոյ եւ Լիբանանի ժողովուրդներուն որոնց շահերը, դիտել տուաւ, Ռուսիա երբեք պիտի չլքէ»:

Բացայայտ է որ մեծահամբաւ շաբաթաթերթին խմբագրութիւնը զարտուղի ճամբաներով կը պաշտպանէ Անգարայի ճէնթըլմէններուն դատը, գիտակցօրէն մոռացութեան կու տայ Հայաստանի անվիճելի իրաւունքը Շիրակի, Տայքի եւ Վանանդի վրայ եւ հակաթուրք ուղղութիւն կը վերագրէ Խ. Միութեան: Ուրիշ խօսքով, շաբաթաթերթին քաղաքական աշխատակիցը, Օր. Պարպրա Ուորտ որ քաջածանօթ է միջազգային բոլոր բարդութեանց, նաեւ Հայկական հարցին, հաւատարմօրէն կը շարունակէ այն Թրքանպաստ քաղաքականութիւնը որ վերսկսաւ այս երկրին մէջ Լոզանի անփառունակ դաշնագրէն գրեթէ անմիջապէս վերջը ու նոր թափ ստացաւ 1936ին՝ պահպանողականներու օրհնութիւններով ու անոնց հովանաւորութեամբ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԺԻՐԱՅՐ

ՄԱՐԷՇԱԼ ՓԷԹԷՆ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ

Եօթը ժամ խորհրդակցութիւն

Գերագոյն ատեանին 24 երդուեալները, որոնց 12ը Դիմադրական Ճակատին կը պատկանին, իսկ 12ը Խորհրդարանի, լման եօթը ժամ խորհրդակցելէ վերջ, մահուան դատապարտեցին մարէշալ Փէթէնը, չորեքշաբթի առտու ժամը 4ին: Այնպէս որ, շատ մը թերթեր չէին կրցած տպել վճիռը:

Երեքշաբթի իրիկուն, Ա. եւ Բ. փաստաբաններուն պաշտպանողականներէն վերջը, խօսք առաւ երրորդ փաստաբանը, Պ. Իզորնի, տաղանդաւոր երիտասարդ մը որուն պերճախօսութիւնը խորապէս ազդեց ունկնդիրներուն վրայ: Շատեր կուլային, երբ գերագոյն կոչը կ'ուղղէր.

— *«Այս պատմական վայրկեանին, երբ խաղաղութիւնը կը տարածուի ամբողջ աշխարհի մէջ եւ թնդանօթները կը լռեն ամէն կողմ, երբ մայրերը կը սկսին չնչել, թող խաղաղութիւնը տիրապետէ Ֆրանսացիներու միջեւ եւ մեր երկիրը ազատ մնայ անգամ մը եւս արինահեղութենէն: Պարոնայք անդամներ Գերագոյն Ատեանի, ձեր ձեռքն է Ֆրանսայի ճակատագիրը»:*

Փաստաբանը խօսած ատեն իր աչքերն ուղղած էր Դիմադրական Ճակատի ամէն մէկ անդամին,— Մօրուսաւոր եւ վառվռուն աչքերով Մորիս Ժէռէնի, որ ձերբակալուած եւ բանտարկուած էր Վիշիի ոստիկանութեան կողմէ, երբ կը փորձէր փախչիլ Ֆրանսայէն, կարեւոր պաշտօն մը կատարելու համար. կամ «մաքի»ի ահարկու վարիչին, Տոքթ. Փուռչէի, որ կը հետապնդուէր Վիշիի ոստիկանութեան կողմէ, որովհետեւ յօդուածներ կը գրէր գաղտնի մամուլին համար եւ «Հարիւրապետ Պաէքուր» ծածկանունով իրեն յատուկ ցանցը կը վարէր, ապստամբները փախցնելու համար. եւ կամ երիտասարդ Ժան Ժէռվոլինոյի, որ եկած էր աշխարհի միւս ծայրէն, Նոր Քալետոնիայէն, կռուելու համար Ափրիկէի եւ մայր հայրենիքին մէջ: Փաստաբանը շարունակեց.

— *«Եթէ, հակառակ այս բոլորին, մահուան դատապարտէք մարէշալը, դուք բոլորդ ներկայ պիտի ըլլաք անոր գնդակահարութեան: Ներկայ պիտի ըլլաք, աշխարհի ո՛ր ծայրն ալ գտնուիք: Ներկայ պիտի ըլլաք դուք, դատաւորներ, ձերկարմիր պատմուճաններով եւ երդումներով: Ներկայ պիտի ըլլաք դուք, պարոնայք երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ, եւ դուք, պատուիրակներ Դիմադրական Ճակատի... Դուք բոլորդ ներկայ պիտի ըլլաք, եւ ձեր խռովեալ հոգիներուն մէջ պիտի տեսնէք թէ ինչպէս կը մեռնի Ֆրանսայի մարէշալը զոր դատապարտեցիք: Եւ անոր տժգոյն դէմքը պիտի չհեռանայ ձեր աչքերէն: Նայեցէք այս փառաւոր ծերունիին, որ կապուած է իր մարտիրոսի ցիցին: Յիշեցէք ձեր պատասխանատուութիւնը»:*

Դիմադրական Ճակատին ներկայացուցիչները կը լռէին, բայց կը մնային անողոք եւ վճռական՝ իրենց արտայայտութիւններով:

Այդ միջոցին ամբաստանեալը տժգոյն եւ յոգնած երեւոյթ մը ունէր: Իր ձեռքերը կը դողային եւ ջղաձիգ շարժումներ կ'ընէր:

Ընդհ. դատախազը բոլոր ճառերէն վերջը հետեւեալ հարցումները ուղղեց 27 երդուեալներուն եւ դատաւորներուն.—

1. Մարէշալ Փէթէն յանցաւո՞ր է դաւադրութեամբ իշխանութեան տիրանալ փորձած ըլլալով: 2.— Յանցաւո՞ր է պետական ապահովութեան դէմ գործած ըլլալով: Իւրաքանչիւր պարագային, դատաւորները պարտաւոր էին յիշել թէ մեղմացուցիչ պարագաներ կը գտնե՞ն: 3. Յանցաւո՞ր է թշնամիին հետ միաբանած ըլլալով:

Երբ դատաւորները եւ երդուեալները առանձնացան, խորհրդակցելու համար, բոլոր երկաթեայ դուռները ամուր փակուեցան եւ կղպուեցան, եւ պահակներու թիւը եռապատկուեցաւ: Հրաման տրուած էր ոչ մէկուն թոյլ տալ որ անցնի: Բոլոր մուտքի տոմսերը ջնջուեցան պաշտպանողական ճառերէն անմիջապէս վերջը: Կարգ մը ձերբակալութիւններ ալ կատարուեցան, իբրեւ ցուցարար կամ կասկածելի: Երկու կիներ կը պատրաստուէին թռուցիկներ բաժնելու, բայց անմիջապէս ձերբակալուեցան:

ՄԱՐԷՇԱԼԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔԵՐԸ

Փաստաբան Իզորնի իր ճառին մէջ մասնաւորապէս շեշտեց թէ Գերմանները 2.600.000 բանուոր պահանջած էին, բայց միայն մէկ քառորդը յանձնուեցաւ, շնորհիւ մարէշալին ջանքերուն: Գլխաւոր փաստաբանը խօսեցաւ երեք անգամ, վերջինը՝ Իզորնի ճառէն ետքը: Թերթ մը դիտել կու տայ թէ լաւագոյն պիտի ըլլար որ երիտասարդ փաստաբանին ճառէն անմիջապէս վերջը տեղի ունենար խորհրդակցութիւնը: Երբ ճառերը վերջացան, ժամը 9 էր արդէն: Իրիկուան մութին մէջ Մարէշալը ոտքի ելլելով, գրպանէն թուղթ մը հանեց եւ կարդաց, ուժասպառ եւ դողդոջուն.

— «Այս դատավարութեան ընթացքին ես լուռ մնացի, Ֆրանսացի ժողովուրդին բացատրելէ վերջ իմ այս դիրքիս պատճառները: Իմ մտածումըս, իմ միակ մտածումս եղաւ անոր հետ ըլլալ, Ֆրանսայի հողին վրայ, որպէսզի փորձեմ պաշտպանել զայն եւ մեղմացնել իր տառապանքները: Ինչ որ ալ պատահի, ան պիտի չմոռնայ զիս: Ան գիտէ որ ես զինքը պաշտպանեցի ինչպէս պաշտպանեցի Վէրտէօնը: Պարոնայք դատաւորներ, իմ կեանքս եւ ազատութիւնս ձեր ձեռքն են: Բայց պատիւս հայրենիքին կը յանձնեմ: Վարուեցէք ինծի հետ ինչպէս որ կը թելադրէ ձեր խիղճը: Իմ խիղճս հանդարտ է, որովհետեւ, արդէն երկար կեանքի մը ընթացքին եւ իմ տարիքով մահուան դուռը հասած ըլլալով, ես կը յայտարարեմ թէ ուրիշ փառասիրութիւն չունեցայ բայց եթէ ծառայել Ֆրանսայի»:

Երդուեալները եւ դատաւորները մահավճիռը արձակելէ վերջ, կը յանձնարարեն չգործադրել զայն, նկատի առնելով մահապարտին տարիքը:

× *Մարէշալը մահավճիռը լսեց հանդարտօրէն: Երբ երդուեալները կը խորհրդակցէին, կէսգիշերին ամբաստանեալը ներկայ եղաւ պատարագի մը, բանտի մատուռին մէջ: Կը հաւաստեն թէ Տիկին Փէթէնի դէմ դատ պիտի չբացուի:*

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՃԱՓՈՆԻ ՓԼՈՒԶՈՒՄԸ

Ժողովուրդը ծունկի եկած կուլայ պալատին առջեւ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ վերջին պահուն, Ճափոն վերջնապէս անձնատուր եղաւ երեքշաբթի օր, ընդունելով յաղթականներուն բոլոր պայմանները: Անձնատուրութեան առաջին լուրէն մինչեւ վերջնական պատասխանը, անցաւ 90 ժամ 20 վայրկեան, իբրեւ հետեւանք հաղորդակցութեանց դժուարութեան: Միքատօն ինքն էր որ անթելով հաղորդեց անպայման անձնատուրութիւնը: Կառավարութեան զեկոյցը կ'ըսէր.

— *«Ն. Վեհափառութիւնը կ'ընդունի Փոցտամի յայտարարութեան պայմանները: Ն. Վեհափառութիւնը պիտի արտօնէ եւ պիտի երաշխաւորէ կառավարութեան եւ ընդհ. սպայակոյտին կողմէ ստորագրութիւնը այն պայմաններուն որ անհրաժեշտ են Փոցտամի յայտարարութիւնը գործադրելու համար: Ն. Վեհափառութիւնը անհրաժեշտ հրամանները պիտի հաղորդէ ցամաքային, ծովային եւ օդային բանակներուն, ուր որ ալ գտնուին, դադրեցնելու համար ամէն գործողութիւն եւ յանձնելու բոլոր զէնքերը, ինչպէս եւ գործադրելու դաշնակից ուժերու գերագոյն սպարապետութեան որոշած տնօրինութիւնները»:*

Անձնատուրութիւնը անմիջապէս եւ միաժամանակ հաղորդուեցաւ Ուաշինկթընի, Լոնտոնի, Մոսկուայի եւ Չինաստանի մէջ: Մ. Նահանգներու նախագահը Սպիտակ Տունէն հաղորդելով անպայման անձնատուրութիւնը, ըսաւ թէ կարգադրութիւններ կ'ըլլան, կարելի եղածին չափ շուտ ստորագրելու համար պայմանները: Զօր. Մաք Արթըր նշանակուած է գերագոյն հրամանատար, ընդունելու համար Ճափոնի անձնատուրութիւնը: Անգլիա, Խ. Միութիւնը եւ Չինաստան ալ պիտի մասնակցին բարձրաստիճան սպաներով: Հրամայուեցաւ դաշնակից բանակներուն դադրեցնել գործողութիւնները: Յաղթանակի օրը պիտի յայտարարուի անձնատուրութեան պայմաններուն ստորագրութենէն վերջը:

ԱՀԱԳԻՆ ԲԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ, ԾՆՐԱԴԻՐ...

Ճափոնական գործակալութիւնը անձնատուրութեան լուրը հաղորդելէ առաջ, կը նկարագրէր ժողովուրդին յուզումը եւ լացը: «Ահագին բազմութիւն մը հաւաքուած է Կայս. պալատը տանող կամուրջին վրայ, արցունքներ հոսեցնելով: Ափսո՛ս, իրենց ամօթին մէջ, այս մարդիկը ի՞նչպէս կրնային վեր առնել իրենց գլուխները, եւ գլուխները կը խոնարհին հետզհետէ, մինչ բազմութիւնը կ'աղաղակէ.— «Ներէ՛ մեզի, կայսր, մեր ջանքերը բաւական չեղան»: Եւ արցունքները աւելի առատ կը հոսէին:

Jeudi 16 Août 1945

1943 Յուլիս 2

1943 Յուլիս 2ի առտուան ժամը 5ին Վիշիի պահակները, աջակցութեամբ տեղական ոստիկանութեան, ահուսարսափի մատնեցին Վալանսի գաղութը: Խիստ գաղտնի, մասնաւոր ցանկի մը վրայ մտան Հայերու տուները, եւ հազիւ հինգ վայրկեան ժամանակ շնորհելով, մեզ առաջնորդեցին պահականոց: Գործողութիւնը վերջացուցին լոյսը չբացուած: Մօտաւորապէս 70 Հայորդիներ ձերբակալուեցանք, գրեթէ անկողիններու մէջ, ոչ մէկը կրցաւ փախչիլ կամ պահուիլ: Խտրութիւն ալ չըրին,— ժողվեցին Դաշնակցականը, Համայնավարը, ռամկավարն ու Հնչակեանը: Ձերբակալելէ կէս ժամ վերջ, հասարակ ոճրագործներու պէս սկսան վարուիլ մեզի հետ:

Ժամը 10ին, նահանգապետարանէն եկան քանի մը պաշտօնեաներ, շրջապատուած գերման եւ իտալացի սպաներով, եւ հրամայեցին մեզի նեղ միջանցքէ մը անցնիլ, ուր անգամ մը եւս խուզարկելէ վերջ, ինչ որ ունէինք իբրեւ թուղթ առին, մասնաւորաբար ինքնութեան թուղթերը, հացի տոմսերը:

Այս գործողութեան ընթացքին տեղի ունեցաւ անուանական բժշկական քննութիւն մըն ալ: Երբ դուրս ելանք, բացարձակապէս արգիլեցին մեզի որ եւ է յարաբերութիւն մեր սիրելիներուն հետ: Լաց, աղաչանք. ձայները մինչեւ երկինք կը բարձրանային: Ոստիկանական շղթան երթալով կը լայննար: Վերջապէս ժամը 4ին պաշտօնեայ մը F. E.ի (Ֆօռմասիօն Էթռանժէ) պետը, պայուսակ մը թեւին տակ, եկաւ կեցաւ պարտէզին դրան առջեւ: Սկըսան անուանացանկը կարդալ: Մենք շնչասպառ կը սպասէինք ելքին: Նոյն վայրկեանին ինքնաշարժ մը եկաւ, յիսունի չափ սպառազէն ոստիկաններ վար իջան, կարգով շարուեցան մեր դիմացը: Ա. ցանկը լրացաւ 50 անձերու անջատումով: Ասոնք հիւանդ էին կամ երաշխաւորեալներ եւ ղրկուեցան իրենց տունը: Բ. ցանկը, 28 հոգի, տեղաւորեցին օթօքարը եւ մեզ քշեցին դէպի Լիոն, Ֆօռ Շափօլիի բերդը, ուր բանտարկուեցանք մեծ նկուղի մը մէջ:

Ամբաստանութի՞ւնը.— «Զախակողմեան վըտանգաւոր եւ ոչ - բաղձալի տարրեր: Կը յանձնարարուի պահել արգելարաններու մէջ մինչեւ պատերազմին վերջը»: Յետագային, այս տեղեկութիւնը մեզի յայտնեց եգիպտացի բարի թարգման մը: Ֆօռ Շափօլի մէջ 8—10 օր վար դնելէ վերջ, առտու մը փոխադրեցին Պռօթոյի կայարանը, ուր հազարէ աւելի հանրապետական Սպանիացիներու հետ մեզ ճամբայ հանեցին անծանօթ ուղղութեամբ: Վերջապէս 53 ժամ տաժանքէ մը վերջ հասանք Պուէսթ, ուր մեզի ընկերացող ոստիկան զինուորները առաջնորդեցին Թօրթ - Պառա կոչուած բանտը:

Այստեղ Հայերուս թիւը 70ի մօտ էր,— Ռոմանէն, Լիոնէն, Սէն Շամոնէն, Սէնթ Էթիէնէն, Ավինեոնէն եւն.: Եւ հաստատուեցաւ տառապանքի եղբայրակցութիւնը, առանց խտրութեան: Երեք-չորս շաբաթէն եկանք այն համոզման թէ միակ փրկութիւնը փախչիլն է: Ո՛ւրկէ ուր աշխատանոցին մէջ գտանք փարիզցի Ֆրանսացի մը, ամուսնացած հայուհիի մը հետ, որ հազիւ քանի մը բառհայերէն գիտէր: Տիկ.ը, հազիւ 20 տարեկ., իրենակարանը դրաւ մեր տրամադրութեանը տակ: Անհրաժեշտ էր մէկ գիշեր պահուիլ, եւ այսպէս երկու ամսուան ընթացքին հայ աքսորականներէն մարդ չէր մնացած: Անշուշտ փախչելէ վերջն ալ, մինչեւ երկրին ազատագրուիլը մնացինք փախստական եւ քաղաքացիական բոլոր իրաւունքներէն զրկուած:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՆԵՐԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆ

Փարիզ վերադարձան Էջմիածնի պատգամաւորները, որոնք Կաթող. ընտրութենէն վերջը Մոսկուա կը գտնուէին:

ՀԱՄԵՍՏ ԳԻՒՂ ՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վալպարէլ, Մարսէյլի արուարձաններէն, կը գտնուի Սէն Լուէն երկու քիլմ. հեռու: Այս շրջանը կը բաղկանայ Լա Ֆօմ, Վալպարէլ, Սէն Մարսէլ, եւ Լա Պարաս թաղամասերէն, ուր կը բնակին բաւական թիւով Հայեր, մօտաւորապէս 100 ընտանիք: Շատեր կ'աշխատին «Բօտէր» եւ կարգ մը ուրիշ գործարաններու մէջ, կան նաեւ արհեստաւորներ եւ առեւտրականներ: Ընդհանրապէս ունին բարեկեցիկ կեանք մը:

Ֆրանսայի ազատագրութեան նախօրեակին, դէպքերու հետեւանքով հոս ալ ունեցանք քանի մը զոհեր:

Հ. Ա. Ճակատի Շրջ. վարչութեան նախաձեռնութեամբ 1944 Հոկտեմբեր 15ին Վալպարելի մէջ ալ կազմուեցաւ մասնաճիւղ մը, նաեւ Հ. Կ. Խաչի եւ Հ. Հ. Երիտ. Միութեան մասնաճիւղերը:

Մեր թաղեցիները, որոնք մինչեւ հիմա գրեթէ բնաւ չէին հետաքրքրուած հանրային գործերով՝ ներկայիս առանց կուսակցական ու դաւանանքի խտրութեան սիրով փարած են աշխատանքի: Կ. Խաչի եւ Հ. Հ. Ե. Մ. մասնաճիւղերը կատարեցին կարգ մը ձեռնարկներ, բոլորն ալ յաջող:

Յուլիս 8ին Հ. Ա. Ճ.ի մասնաճիւղը սարքած էր դաշտահանդէս մը, ուր եղան հայրենաշունչ երգեր եւ արտասանութիւններ: Խորհրդային բանակի հայ զինուորներէ բաղկացած 12 հոգինոց նուագախումբը պահ մը մեզ ապրեցուց հայրենի յիշատակներով: Ներկայ էին նաեւ «Բօտէր»ի գործաւորական կազմին (C. G. T.) ներկայացուցիչները: Հանդէսը արդիւնաւոր եղաւ նիւթապէս թէ բարոյապէս:— Աստիկ

ռատ կը հոսին... Հարիւր երեսուն միլիոննոց ժողովուրդ մը ի՞նչպէս պիտի պատասխանէ կայսեր: Ն. Վեհափառութեան հպատակները արտասուաթոր աչքերով կը փղձկին իր անսահման հոգածութենէն»:

1853Ի ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՎ

Ընդունելով յաղթականներուն պայմանները, Ճափոնական կայսրութիւնը կը վերածուի փոքր ազգի մը, այն սահմաններով զոր ունէր 1853ին: Փոցտամի վերջնագրին տրամադրութեամբ, Ճափոն պիտի պարպէ հետեւեալ երկիրներն ու հողերը.—

1. Մանչուրիա, որ ունի 40 միլիոն բնակիչ եւ 1.302.000 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ Չինաստանի ամէնէն հարուստ նահանգներէն մէկն է: 2. Քորէա, որ ունի 23 միլիոն բնակիչ եւ 220.000 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն: 3. Քուանթունկի թերակղզին, 3729 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 1.700.000 բնակիչ: Այս շրջանը կը պարունակէ մասնաւորապէս Փորթ Արթիւրի նաւահանգիստը զոր Ճափոն Ռուսերէն գրաւեց 1905ին: 4. Քարաֆութօ, որ կը կազմէ Սախալին կղզիին կէսը, որուն ճուկերը կ'ապահովէին Ճափոնի պարենաւորումը պատերազմի ատեն եւ որ ունի 34.680 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն եւ 330.000 բնակիչ: 5. Ֆորմոզա կղզին, 35.940 քառ. քիլոմեթր եւ 5.200.000 բնակիչ, զոր Ճափոն Չինաստանէն գրաւած էր 1895ի պատերազմէն վերջը: Եւ ուրիշ բազմաթիւ կղզեխումբեր: Անկէ զատ, Ճափոն պիտի պարպէ այն բոլոր երկիրները զոր գրաւեց այս պատերազմի ընթացքին,— Մալէզիա, Պիրմանիա, Հոլանտական Հնդկաստան, Պորնէօ, Հնդկաչին, Թայլանտ (Սիամ) եւ Չինաստան ուր գրաւած հողերուն բնակչութիւնը հարիւր միլիոնը կ'անցնի: Այսուհետեւ Ճափոնական կայսրութիւնը պիտի ունենայ 385.278 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 1760 քիլ. երկայնութիւն: Մէկ խօսքով կատարեալ փլուզում: Աւարին մեծ մասը պիտի ժառանգեն Ռուսիա եւ Մ. Նահանգները:

X Պատերազմի դադարման առթիւ աննկարագրելի ցոյցեր տեղի ունեցան Փարիզի, Մարսէյլի, Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ: Նիւ Եորքի մէջ 100.000 հոգի փողոց թափած, խրախճանքներ կը կատարէին, իրար կը համբուրէին, կը պարէին, կը խմէին, կ'երգէին: Եւ դեռ պաշտօնական խրախճանքները չեն սկսած ...

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ ներկայ էին Շ. Միսաքեան եւ Ն. Տակառեան, ինչպէս հաղորդած էր երէկ «Լը Փոփիւլէռ»: Անցեալ նոյեմբերի առաջին համագումարին ալ ներկայ էր Շ. Միսաքեան: Համագումարի աշխատանքներու մասին պիտի գրենք առանձին:

ՓԱՐԻԶԻ ԹԵՐԹԵՐԸ տագնապ մը կ'անցընեն նորէն, իբրեւ հետեւանք թուղթի անբաւականութեան: Երէկ պիտի չհրատարակուէին, բայց վերջին պահուն կարելի եղաւ առժամեայ կարգադրութեան մը յանգիլ: Փէթէնի դատավարութեան առթիւ, թերթերը շաբաթը երեք անգամ կէս էջ, երեք անգամ քառորդ մեծութեամբ (Յառաջ»ի պէս) պիտի հրատարակուէին, բայց քանի օրէ ի վեր լոյս կը տեսնեն երկու մեծադիր էջերով, ինչ որ կը վնասէ, կ'ըսեն, թուղթի մթերքին:

ՍԻՈՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ (Լոնտոն) Օգոստոս 13ին խիստ բանաձեւ մը քուէարկեց որ կը բողոքէ 1939ին հրատարակուած անգլիական Ճերմակ Տետրակին դէմ: Բանաձեւը կ'ըսէ թէ հարիւր հազարաւոր Հրեաներ որ կորսուեցան Եւրոպայի մէջ, փրկուած պիտի ըլլային, եթէ Անգլիա այս հրատարակութիւնը կատարած չըլլար, արգիլելով ներգաղթը դէպի Պաղեստին: Տեղեկագրին համաձայն, միայն 60.000 հոգի կրցած են Պաղեստին ապաստանիլ պատերազմի ընթացքին, իսկ վեց միլիոն այրեր, կիներ եւ մանուկներ մահացած են: Համագումարը կը պահանջէ անմիջապէս լուծել ներգաղթի խնդիրը:

ՌՈՒՍԵՐԷՆԸ պարտաւորիչ հռչակուեցաւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ, ինչպէս եղած էր Վիէննայի համար:

ՊԵՐԼԻՆԻ ամերիկեան թղթակիցները կը գրեն թէ զինուորները երեք միլիոն տոլար շահած են միայն յուլիս ամսուն, առեւտուր ընելով, կարմիր բանակի զինուորներուն հետ: Ռուսերը 700 տոլարի կը գնեն 15 տոլար արժող ժամացոյց մը, եւ ուրիշ իրեր նոյն համեմատութեամբ: Ամերիկացի զինուորները իրաւունք ունին ծախելու իրենց սեփական իրերը, բայց շատեր ուրիշ բաներ ալ կը ծախեն, երբեմն ալ աժան ժամացոյցներ կը գնեն Զուիցերիայէն: Ռուս զինուորները շատ կը սիրեն թեւի ժամացոյցները, բայց վերջերս այնքան շատ գնեցին որ հիմա 4—500 տոլարէն աւելի չեն վճարեր ժամացոյցի մը:

ԻԲՐԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՈՃՐԱԳՈՐԾ դատուելու համար օդանաւով Նիւրընպէրկ փոխադրուեցան մարէշալ Կէօրինկ, Ֆոն Փափըն, Ռիպպընթրոփ, զօր. Եօտլ, մարէշալ Քայթըլ, Ռօզէնպէրկ եւ ուրիշ երեւելիներ: Ամէնքն ալ արգելափակուեցան քաղաքին բանտին մէջ: Ռուտոլֆ Հէս եւ ուրիշ 40 նացի ղեկավարներ որոնք արգելափակուած են Անգլիոյ մէջ, նոյնպէս Նիւրընպէրկ պիտի փոխադրուին: Դատը պիտի սկսի մինչեւ Հոկտեմբեր 1: Կ'ըսուի թէ Ֆոն Փափըն, Անգարայի նախկին դեսպանը, միջազգային ատեանին առջեւ դատուելէ առաջ իբրեւ վկայ պիտի լսուի: Դատաւորները կը յուսան այս ձեւով իմանալ Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան գաղտնիքները:

ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ վերջին ամիսներու ընթացքին բազմապատկուած են պայթուցիկներով եւ զինեալ յարձակումները կարգ մը նահանգներու մէջ, բազմաթիւ զոհեր եւ նիւթական կարեւոր վնասներ պատճառելով: Այս բռնութիւնները շատ յաճախ կը կատարուին հասարակ չարագործներու կողմէ որոնք չեն վարանիր դիմազրական եւ քաղաքական տարազի ձեւանալ: Բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները, դիմադրական շարժումները եւ դերիներու, աքսորականներու կազմակերպութիւնները կը պախարակեն այս արարքները: Ներքին նախարարութիւնը հրահանգած է նահանգապետներուն որպէսզի խստօրէն զսպուին այս աւազակութիւնները:

ՏԽՐՈՒԻՆԻ

Երկու կսկծալի գոյժեր եւս.—

ԸՆԿԵՐ ՏՈՔԹ. Մ. ԳԱՐԱ.— Անցեալ Փետր. 10ին Նիւ Եորքի մէջ մեռած է ընկեր Մկրտիչ Գաբակէօզեան (Մ. Գարա): Ողբացեալը աւարտած էր Հայտար Փաշայի բժշկական համալսարանը: Անդամ էր Հ. Յ. Դ. Ուս. Միութեան: Գործօն դեր կատարած է ինքնապաշտպանութեան աշխատանքներու մէջ, Պալքանեան պատերազմին (1911—12): Ծնած էր Օվաճըք (Նիկոմիդիա), բանաստեղծ Ահարոնի ծննդավայրը: Մեծ պատերազմին ողջ մնացած էր իբրեւ բժիշկ ծառայելով բանակին մէջ: Երբ քէմալականները Պոլիս մտան, ընկեր Մկրտիչ եւս գնաց Ամերիկա եւ հաստատուեցաւ Նիւ Եորք, իր կնոջ եւ զաւակներուն հետ: Յաջող քննութիւն մը անցընելով, դարձաւ մասնագէտ մը աչքի հիւանդութեանց: Միեւնոյն ատեն կը շարունակէր իր հանրային գործունէութիւնը: Անդամ էր Հ. Յ. Դ. Նիւ Եորքի կոմիտէներէն մէկուն: Երկար ատեն եղած է անդամ երեսփ. ժողովի եւ ազգ. կեդր. վարչութեան: Իր անդրանիկ որդին յաջողութեամբ աւարտեց բժշկական համալսարանը, երբ ողջ էր դժբախտ Մկրտիչը:

ՅԱԿՈԲ ՍԻՄՈՆԻ.— Մայիս 10ին Պէյրութի Ազգ. բուժարանին մէջ մեռած է ընկեր Յակոբ Սիմոնի, որ տարիներէ ի վեր կը տառապէր անողոք հիւանդութենէ մը: Ողբացեալ ընկերը եռանդուն աշխատանքներ կատարած է Պանտրմայի մէջ, յետոյ Յունաստանի, Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ: Տարագրութեան տարիներուն ալ օգտակար եղած է որբերու եւ հալածականներու, տառապելով անոնց հետ: Իր թաղման առթիւ դամբանականներ խօսած են ընկեր Գ. Իփէկեան եւ Եղ. Տարօնեան:

ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԾՈՎԵԶԵՐՔՆԵՐԸ բազմութեամբ լեցուած ըլլալով, ձեռնհաս իշխանութիւնը նորէն կը յիշեցնէ թէ հազարաւոր ականներ չեն մաքրուած, ամէն օր արկածներ կը պատահին բազմաթիւ զոհերով: Անոնք որ չեն հնազանդիր, բռնի պիտի հեռացուին:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ զօր. Այզընհաուըր, որ Ստալինի այցելած էր, համոզուած է թէ Խ. Միութիւնը կը փափաքի բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել Մ. Նահանգներուն հետ: Զօրավարը չէ ուզած յայտնել Ստալինի հետ ունեցած խօսակցութեանց մանրամասնութիւնները, բայց շատ գոհ կ'երեւայ:

Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 17 Օգոստոս, ուրբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՅԱՌԱՋ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Սարսէյլէն Պ. Միհրան Տապաղեան մէկ վեցամսեայ «Յառաջ» կը նուիրէ իր եղբօրը՝ Լեւոնի:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17. Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Vendredi 17 Août 1945 Ուրբաթ 17 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N°4481-Նոր շրջան թիւ 110 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԱԼ «ՓՈՔՐ ԱԶԳ»

Լրացնենք Լոզանի թերթին հէքեաթները, որոնք շատ ալ տարբերութիւն չունին Թուրք մամուլին ամենօրեայ ցնդաբանութիւններէն:

Կը յիշէք անշուշտ.— Խորհրդային մամուլը ուժգնօրէն ձաղկելով Անգարայի երկդիմի քաղաքականութիւնը, միշտ անոր երեսին կը նետէ սովորական բառ մը, «փաշական»:

Կը թուի թէ այս բացատրութիւնը վիրաւորած է մեր երբեմնի «վաթանտաշ»ներուն դիւրազգածութիւնը: Եւ «Կազէթ տը Լոզան»ի աշխատակիցը կը հարցնէ սրտառուչ միամտութեամբ.

— «Թուրքերը լաւ կռուեցան 1920ին, բոլոր յաղթական պետութեանց դէմ եւ յաղթեցին: Այս բանը ո՞ւր եւ է կերպով կը նմանի՞ փաշական յամառութեան»:

Եւ անմիջապէս կը պատասխանէ, առանց ուրիշին խօսք տալու,— «Ամենեւի՛ն»: Ընդհակառակն, Թուրքիան «իրաւունք ունի պահանջելու որ յարգեն իր սեփական հողը»: Ինքն է որ կը տրամաբանէ.—

1. Թուրքիա հրաժարած է ոչ-ազգային հողեր գրաւելէ.— 2. Ձեռք քաշած է որ եւ է բան եւ պահանջելու իրաւունքէն.— 3. Չէ պատասխանած Առանցքին որ շատ բաներ կը խոստանար.— 4. Անտեսած է անոնք որ այժմ կ'ուզեն իրեն տալ Հալէպը:

— «Արդ, հակառակ իրենց անկարեւորութեան, երբեք բնական չէ որ Թուրքիա ձգէ Կարսը եւ Արտահանը, ինչպէս կ'ըսէր այս թերթը խմբագրականով մը: Այս միշտ թրքական նահանգները գրաւուեցան հայ ապստամբներուն կողմէ Օսմ. կայսրութեան փլուզման ատեն. Լէնին զանոնք Մ. Քէմալի վերադարձուց 1921ին: Այս վերադարձումը բունի չեղաւ, այլ տեղի ունեցաւ ճիշդ այն պահուն երբ խորհրդային հանրապետութիւնը կատարեալ քարգաւաճման մէջ էր, մինչ Թուրքիան կը գտնուէր այն կացութեան մէջ ինչ որ Ֆրանսան 1940ին: Քէմալական ապստամբները հարկադրուած էին կռուիլ Յոյներուն դէմ Անգարայի մէջ, իրենց Սուլթանին դէմ, Ֆրանսացիներուն դէմ Սուրիոյ մէջ եւն. եւն.: Ապացուցանելու համար թէ բոլորովին ինքնաբերաբար տեղի ունեցաւ այս բանը, կը բաւէ յիշել որ Լէնին երկու նահանգները վերադարձնելէ վերջ, զէնք, դրամ եւ զինուոր ղրկեց քէմալականներուն եւ մասամբ այդ աջակցութեան շնորհիւ է որ Թուրքիա վերագտաւ իր անկախութիւնը, խորհրդային ապահովութեան լաւագոյն երաշխիքը»:

Բայց, կասկած մը կը կրծէ յօդուածագրին միտքը.— «Պիտի ընդունի՞ն թրքական տեսակէտը»: Եւ անձկութեամբ կը յիշէ անգլիացի դիւանագէտի մը խօսքը, երբ գլուխ գլխի «պատուական» սուրճ մը կը խմէին Լոնտոնի մէջ.

— «Փոքր ազգերը կորսնցուցին խաղը. անոնք այլեւս իրաւունքներ չունին, այլ միայն պարտականութիւններ»:

Ուրեմն, ամենակալ, ամենակուլ Թուրքիան ալ, որ ունի 750.000 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, փռուած՝ երեք ծովերու վրայ, որուն մասնաւոր աթոռ մը շնորհուեցաւ Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան մէջ, իր կարգին կը սպասէ արդարութեան եւ պաշտպանութեան, իբրեւ փոքր ազգ: Ինչպէս մենք որ ոչ քար մը ունինք մեր գլխուն տակ, ոչ ալ աթոռ՝ ո եւ է միջազգային ժողովի մէջ...

Անշուշտ բոլորովին անճար չէ Անգարան: Եթէ իր դասական բարեկամները երես դարձնեն կամ ուզեն Պիղատոսի դեր կատարել, ուրիշ միջոցներ չեն պակսիր: Պաշտօնական բերան մըն է որ կը յայտարարէ, զուիցերիական թերթին միջոցաւ.

— «Բայց, եթէ կ'ուզեն մէկդի դնել միջազգային եղանակը՝ բոլոր խնդիրներու կարգադրութեան համար, այն ատեն Թուրքիա կը նախընտրէ Խ. Միութեան հետ բանակցիլ գլուխ գլխի ոչ միայն Կարսի եւ Արտահանի նահանգներու, այլեւ Նեղուցներու մասին: Այն ատեն ինքը չէ որ մէկդի դրուած պիտի ըլլայ, այլ այն պետութիւնները որ աջակցութիւն կը պարտին իրեն, համաձայն զինակցութեան դաշնագրի մը»:

Ինչպէս կը տեսնէք, նորութիւններ անխուսափելի են թրքական ճակատին վրայ: Ծալքեր կան որ դեռ նոր պիտի բացուին: Հետզհետէ պիտի բացուին:

Մինչ այդ, Անգարա լարած է իր քարոզչական ցանցերը, Եւրոպայէն Ամերիկա, երբ մեր «հայրենասէրները» ամիսներէ ի վեր օրը իրիկուն կ'ընեն բիւզանդարանութեամբ: Եւ բանսարկութեամբ:

Շ.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՆՈՐԷՆ «ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԽՆԴԻՐ»..

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անժխտելի փաստ է որ երբ վէճ կը ծագի Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ, Մեծն Բրիտանիա ընդհանրապէս կանգնած է նախորդ պատերազմին «աղնուական թշնամիին կողքին»: Այդպէս էր անցեալին մէջ, այդպէս է նաեւ այսօր: Թրքասիրութիւնը իբրեւ քաղաքական ուղեգիծ բնականաբար չունի հին օրերու հրապոյրն ու արժէքը, բայց կը թուի թէ ան տակաւին ազդու զէնք մըն է կարգ մը շրջանակներու ձեռքը՝ չափաւորելու համար Խ. Միութեան ախորժակը այն սահմաններուն վրայ ուր «հրաշիւք իմն» բրիտանական ու թրքական շահերը միշտ ներդաշնակ են:

Թուրքիա հինգ տարի անպարարութիւն ընելէ վերջ, պատերազմ հրատարակեց մեռասաներորդ ժամուն, երբ արդէն Գերմանիոյ ջախջախիչ պարտութիւնը գրեթէ կատարուած իրողութիւն մըն էր: Ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը այս ալաթուրքա ելոյթը զոր Անգլիոյ նախորդ վարչապետը բեմադրեց՝ հակառակ Խ. Միութեան ցանկութեան, ինչպէս կը հաւաստեն կարգ մը իրազեկներ: Ուրիշ ճար չկար, Թուրքիոյ «երեսը ճերմակ հանելու» համար հաշուեյարդարի պահուն: Արդարեւ Թուրքիա — առանց կաթիլ մը արիւն կորսնցնելու — դաշնակից պետութիւն է այսօր բառին ընթացիկ առումով, շնորհիւ Մեծն Բրիտանիոյ բարեխօսութեան եւ օժանդակութեան: Վաղը, հաշտութեան խորհրդաժողովին մէջ Անգարա պիտի ունենայ իրեն յատկացուած աթոռ մը — կամ «ոտքի կենալիք տեղ մը», ինչպէս դիտել կուտար քաղաքական չարաթաթերթ մը ամիսներ առաջ — ու քաղաքակիրթ ազգերուն հետ միասին պիտի տնօրինէ աշխարհի ճակատագիրը ...

Արդ, Թուրքիան այս ձեւով շոյելու եւ փայփայելու քաղաքականութիւնը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ազդարարութիւն մը Խ. Միութեան — Զմռնաս, դրացիդ խնամի է մեզի: Այլապէս, ինչո՞ւ այս բացասական վերաբերումը Մոսկուայի արդար պահանջներուն հանդէպ: Ինչո՞ւ այս իրարանցումը անգլիական մամուլին մէջ, Հայաստանի սահմաններուն սրբագրութեան հարցին առթիւ եւ ինչո՞ւ «Իքոնոմիսթ»ներու կամ ուրիշ թերթերու այս իմաստակ ու չարամիտ խորհրդածութիւնները: Եթէ իրաւ է որ Կարս-Արտահանի շրջանը «երկրորդական նշանակութիւն» ունի — Թայմզն ալ այդ իմաստով կ'արտայայտուի խմբագրականի մը մէջ — ուրեմն տրամաբանօրէն շատ դիւրին պիտի ըլլայ Լոնտոնի համար՝ խօսք հասկցնել Թուրքերուն: Ամէնէն խոնարհ մահկանացուն այ գիտէ որ Խ. Միութեան բարեկամութիւնը արեւմտեան Եւրոպայի Մեծերուն հետ՝ շատ աւելի թանկագին է մարդկութեան բարիքին համար, քան բոլոր ժամանակներու անզուգական ջարդարարներուն կասկածելի դաշնակցութիւնը: Մնաց որ, Թուրքիա Կարս-Արտահանը զիջելով չի կրնար քաւել իր մեղքերը: Կուգայ օրը երբ ան ուզէ չուզէ կը վերադարձնէ Ուիլսընեան Հայաստանը Երեւանի մեր հարազատներուն:

Ինչ կը վերաբերի անգլ. չարաթաթերթին այն ակնարկին թէ հայ ժողովուրդը իրեն պաշտպան կը նկատէ Խ. Միութիւնը, այս պարագան պէտք չէ անշուշտ զարմանք պատճառէ մեր անգլիացի բարեկամներուն որոնք շատ անգամներ փորձեցին օգնութեան ձեռք կարկառել մեզի, մեր ամէնէն դժբախտ օրերուն, բայց իրենց դասական շահերը, մեր հայրենիքին բոլորտիքը, հաւանաբար թոյլ չտուին որ գլուխ հանէին իրենց յանձնառութիւնները, Պերլինէն մինչեւ Լոզան:

Այսօր մեր դառն յուսախաբութիւններն եւ օրուան քաղաքական պայմանները կը թելադրեն աւելի իրատես ուղղութիւն մը: Ինչպէս երէկ, այսօր ալ հայ ժողովուրդը առանց հատուածական ու դաւանանքի խտրութեան, կանգնած է Խ. Միութեան կողքին, անոր տրամադրելով իր բարոյական եւ նիւթական համեստ ուժերը: Այս հիմնական ուղղութեան զուգընթաց, կայ նաեւ մեր դրական ու անվիճելի բարեկամութիւնը Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Միացեալ Նահանգներուն հանդէպ: Արտասահմանի հայ զանգուածին Խ. Միութեան հետ ըլլալը չի նշանակեր թէ ան իր գոյզգոյն կազմակերպութիւններով առանց վերապահութեան կ'ընդունի համայնավարական վարդապետութիւնը՝ քաղաքական, տնտեսական ու ընկերային հարցերու մէջ: Վարչաձեւը հրատապ խնդիր չէ մեզի համար: Մեր ընտանեկան վէճերը Մոսկուայի կամ Երեւանի հետ, չեն ժխտեր մեր զգացումներուն անկեղծութիւնը. ընդհակառակն, կը հաստատեն որ մեր բարեկամութիւնը հարազատ է ու տեւական: Պիտի ուզէինք որ ուրիշները ծուռ աչքով չդիտէին այս երեւոյթը:

ԺԻՐԱՅՐ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՒԵՏԱԲԵՐ ԼՈՒՐԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

(ՔԱՂՈՒԱԾ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԷ ՄԸ)

Խանդավառ տրամադրութեամբ կը պատմէ պատգամաւորը իր ողեւորիչ տպաւորութիւնները, կաթողիկոսական ընտրութեան, ներդաշնի, ճարտարարուեստի, կրթական, մտաւորական, գեղարուեստական կեանքի մասին:

Ջեռնհաս, պատրաստուած եւ անկախ կղերականներէն մէկն է նորընտիր կաթողիկոսը, Գէորգ արք. Չէօրէքճեան, շրջապատուած հայրենասէր կղերականներէ եւ ժողովուրդէն: Արտասահմանի մէջ, ոչ մէկ տեղ այնքան ջերմօրէն հայրենասիրական արտայայտութիւններ կ'ընէ հայ ժողովուրդը որքան Հայաստանի մէջ:

Նորընտիր կաթողիկոսը երբ տակաւին տեղապահ էր, Սթալինի ներկայանալով ժողովուրդին բաղձանքները յայտնած է գրաւոր: Մառէշալը անմիջապէս մակագրելով, յանձնած է ձեռնհաս իշխանութեանց, գործադրուելու համար:

Առաջին առթիւ որ կարելի ըլլայ ներգաղթ կազմակերպել, նախ Յունաստանէն եւ Սուրիա-Լիբանանէն մեծ բազմութիւններ պիտի փոխադրուին Հայաստան:

Կառավարութիւնը կը խորհի Հայաստան փոխադրել ոչ միայն Արտասահմանի, այլեւ Խ. Միութեան եւ Կովկասի մէջ եղած հայկական ցիրուցան համրանքները:

Հայաստանի ժողովուրդը համոզուած է որ Կարսը եւ Արտահանը անպայման պիտի միացուին Հայաստանի: Լուրը հրատարակուած է: Երբ Սթալին ուզէ եւ որոշէ, անպայման կը գործադրէ իր որոշումը: Հայաստանի մէջ կը սպասեն որ արտասահմանի մէջ ալ հետապնդուի Հայկական Դատը:

Հայաստան մնալով հանդերձ երկրագործական երկիր մը, մեծ թափ կուտայ ճարտարարուեստի: Ձեռնարկներ կատարուած են որպէսզի Գերմանիայէն Ռուսաստան տարուած մեքենաներէն Հայաստան ալ բաժին ունենայ եւ արդէն մեծ չափով ստացած են:

Կրթական-մտաւորական-գեղարուեստական մեծ յառաջդիմութիւններ ունի Հայաստան: Երիտասարդութեան մեծ մասը միջնակարգ դպրոցներ եւ համալսարան կ'աւարտեն:

Թատերացանկին մէջ կ'երեւան բազմաթիւ նոր խաղեր: Ամէն գիշեր ժողովուրդը խուռներամ կը լեցնէ սրահները:

Երեւան շատ ներկայանալի մատենադարան մը ունի: Նոր գիրք մը հրատարակուած ատեն իսկոյն կը սպառի: Թուղթի պակասէն դժբախտաբար քիչ քանակութեամբ կը հրատարակուին գիրքերը:

Մտաւորական դասը առանձնաշնորհեալ է Հայաստանի մէջ: Անոնք թէ լաւ կը վարձատրուին եւ թէ ժողովուրդէն աւելի չափով պարէն կը ստանան:

× Փարիզի պատգամաւորները եւ Ազգ. Միութեան ներկայացուցիչները մէկ ամիս մնացած են Երեւան, այցելելով նոր աւանները եւ Սեւան: Բայց չեն կրցած Լէնինական երթալ: Մէկ ամիս ալ մնացած են Մոսկուա, հաղորդակցութեանց դժուարութեան պատճառով: Մոսկուայի մէջ ներկայ եղած են 18.000 հոգինոց երիտասարդական փառաւոր թափօրի մը, որուն կը մասնակցէին պատուիրակութիւններ Խ. Միութեան բոլոր հանրապետութիւններէն եւ շրջաններէն: Հայաստանէն տողացքին մասնակցած են 300 երիտասարդներ, առոյգ եւ կարգապահ:

× Հայաստանի մէջ ալ պարէնաւորումը կը կատարուի պարէնատոմսերով, ինչպէս ամէն տեղ, եւ գոհացուցիչ է:

× Պատգամաւորներուն բոլոր ծախքերը, փոխադրութիւն, հիւրընկալութիւն եւն. ստանձնած է խորհրդային իշխանութիւնը, Էջմիածնի մէջ ալ՝ կաթողիկոսութիւնը: Տրջուն թղթակից

ԽՄԲ.— Աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ՝ յաջորդով:

× Պատերազմի դադարման առթիւ, 25 միլիոն տեղահան Չինացիներ պիտի վերադառնան իրենց երկիրը: Հաշիւ եղած է թէ տասը տարի կրնայ տեւել այս գործողութիւնը:

× Խրախճանքները կը շարունակուին Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ, սանձարձակ ծայրայեղութիւններով: Նիւ Եորքի մէջ երկու միլիոն քաղաքացիներ փողոց թափեցան առաջին օրը: Սան Ֆրանչիսկոյի մէջ Ճափոնի կայսեր, Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի խամաճիկները պատցնելով կախեցին, վառեցին եւ յետոյ կոխկրտեցին կտոր կտոր: Զոհեր ալ կան: Առաջին օրը 10—12 հոգի մեռան, հարիւրաւորներ վիրաւորուեցան:

Միկադոյին յայտարարութիւնը

Օգոստոս 15ին Ճափոնի կայսրը ձայնասփիւռ յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին, ծանուցանելու համար անձնատուութիւնը: Ահաւասիկ հիմնական մասերը.

— «Մեր բարի եւ հաւատարիմ ժողովուրդին, — Խորապէս մտածելէ վերջ աշխարհի կացութեան վրայ, այն պայմաններուն վրայ ուր կը գտնուի մեր կայսրութիւնը, որոշեցինք չակել ներկայ կացութիւնը դիմելով արտակարգ միջոցի մը, — Հրամայեցինք մեր կառավարութեան իմացնել Մ. Նահանգներուն, Մեծն Բրիտանիոյ, Չինաստանի եւ Խ. Միութեան թէ մեր կայսրութիւնը կ'ընդունի Դաշնակիցներու հաւաքական յայտարարութեան տրամադրութիւնները:

«... Պատերազմը տեւեց մօտ չորս տարի, հակառակ ամէն բանի զոր կատարեց իւրաքանչիւրը, հակառակ նաւային եւ զինուորական ուժերու քաջարի ընթացքին, մեր պետութեան ծառայողներու փութաջանութեան եւ յարատեւութեան, մեր հարիւր միլիոն հպատակներու անձնուիրութեան: Զինուորական կացութիւնը նպաստաւոր չեղաւ Ճափոնի, իսկ աշխարհի ընդհանուր ձգտումները բոլորովին դարձան մեր շահերուն դէմ: Ասկէ զատ, թշնամին սկսաւ գործածել նոր ռումբ մը որուն աւերիչ ուժը իսկապէս անհաշուելի է եւ որ բազմաթիւ անմեղ զոհերու կեանքը արժեց: Եթէ շարունակէինք պայքարը, ի վերջոյ հետեւանքը պիտի ըլլար փլուզումը եւ անհետացումը ճափոն ազգին, ինչ որ նմանապէս իրեն հետ պիտի բերէր մարդկային քաղաքակրթութեան ջնջումը:

«Այս պայմաններուն մէջ, ի՞նչպէս փրկել միլիոնաւոր մեր հպատակներէն եւ ի՞նչպէս կըրնայինք մեր մեղքերը քաւել մեր կայսերական նախահայրերու սուրբ հոգիներուն առջեւ: Այս է պատճառը որ հրամայեցինք ընդունիլ դաշնակից պետութեանց հաւաքական յայտարարութեան տրամադրութիւնները: Մեզի ուրիշ բան չի մնար եթէ ոչ մեր խորին ցաւը յայտնել ասիական Արեւելքի դաշնակից ազգերուն որոնք միշտ գործակցեցան կայսրութեան հետ, արեւելեան Ասիոյ ազատագրութեան համար: Ռազմադաշտին վրայ ինկած սպաներուն եւ զինուորներուն, բոլոր անոնց որ մեռան եւ անոնց ընտանիքներուն մտածումը կը տխրեցնէ մեր սիրտը գիշեր ցերեկ: Պատերազմի վիրաւորներուն եւ զոհերուն բարեկեցութիւնը առարկան է մեր խոր հոգածութեան»:

«... Զգուշացէք ամէն արտայայտութենէ որ կրնայ աւելորդ բարդութիւններ յարուցանել, ինչպէս եւ ամէն անհամաձայնութենէ կամ կռիւէ որ ձեր միջեւ ծագելով կրնայ շփոթութիւն ստեղծել: Թող ազգն համօրէն շարունակուի ինչպէս անխախտելի ընտանիք մը, սերունդէ սերունդ, իր հաւատքին, իր աստուածային երկրին անկործնելի նկարագրին դիւտակցութեան մէջ, իր ծանրպատասխանատուութեանց յիշատակին եւ իր առջեւ եղած երկար ճամբու տեսիլքին մէջ: Միացուցէք ձեր բոլոր ուժերը եւ նուիրեցէք ապագայի շինութեան, մշակեցէք ձեր մէջ մտքի շիտակութիւնը եւ ազնուութիւնը, աշխատեցէք հաստատակամ, աւելցնելու համար կայսերական պետութեան փառքը եւ քալելու համար համաշխարհային յառաջդիմութեան հետ»:

Անձնատուութիւնը Մանիլայի մէջ

Երէկ ճափոնական ճերմակ օդանաւ մը, անդէն եւ երկու կողմերը խոշոր կանանչ խաչերով, ճամբայ ելաւ դէպի զօր. Մաք Արթըրի նշանակած կղզին, ստորագրելու համար անձնատուութեան պայմանները: Վերջնական գործողութիւնը պիտի կատարուի Մանիլայի մէջ (Փիլիպպեան կղզիներու մայրաքաղաքը): Օդանաւին կանանչ խաչերը այնքան մեծ են որ կը տեսնուին 450 մեթր հեռուէն: Ամերիկեան սպարապետը հրամայած է որ ճափոնական պատուիրակութեան ընկերանան մասնագէտ խորհրդականներ բանակէն, նաւատորմէն եւ օդատորմիղէն, ծանօթ՝ օդակայաններու եւ ուրիշ գաղտնիքներու:

Ամերիկեան օդանաւեր պիտի դիմաւորեն ճափոնական պատուիրակութեան օդանաւերը եւ պիտի ընկերանան մինչեւ իջնելիք տեղը, ուրկէ պատուիրակութիւնը պիտի փոխադրուի Մանիլա:

Ճափոնական զեկոյց մը կը խոստովանի թէ ցիրուցան օդանաւեր յարձակած են դաշնակից նաւատորմին վրայ, անձնատուութեան յայտարարութենէն վերջը: Արդարեւ, «կրակը դադրեցուցէք» հրամանը գործադրուած չէ ամէն տեղ: Կառավարութիւնը կը ջանայ բոլոր զօրամասերուն հասցնել կայսեր հրամանը:

Ճափոնի պատերազմական նախարարը անձնասպան եղաւ փորը ճեղքելով (hարա - քիրի), «քաւելու համար իր պարտականութեանց մէջ վրիպած ըլլալու մեղքը»: Ուրիշ անձնասպանութիւններ ալ կը սպասուին: Անձնատուութեան յայտարարութենէն երեք ժամ առաջ Թոքիոյի գործակալութիւնը կը ծանուցանէր թէ պատերազմական նախարարը «սրբազան պատերազմ յայտարարած է Ռուսիոյ դէմ»: Ռուսական մամլոյ ...... պետը յայտարարեց թէ կռիւը պիտի շարունակուի, մինչեւ որ Ճափոնցիները իրապէս վար դնեն զէնքերը: Ճափոնի դահլիճը հրաժարեցաւ, բայց Միքատօն յանձնարարեց շարունակել, մինչեւ որ կարելի ըլլայ նոր կառավարութիւն մը կազմել:

× Ճափոնցիները ընկղմեցին ամերիկեան յածանաւ մը որ հիւլէական ռումբ կը փոխադրէր: 8—900 հոգի անհետացան, 310 հոգի վիրաւորուեցան:

Փէթէն բերդ մը փոխադրուեցաւ

Չորեքշաբթի գիշեր, դատավճիռին ընթերցումէն անմիջապէս վերջը որ տեւեց քսան վայրկեան, մարէշալ Փէթէն գիշերանց փոխադրուեցաւ սպանիական սահմանագլուխին վրայ, Փորթալէի բերդը եւ տեղաւորուեցաւ այն խցիկին մէջ ուր բանտարկուած էր ժոռժ Մանտէլ, սպաննուած նախարարը: Գործողութիւնը կատարուեցաւ խիստ գաղտնի: Երկու ոստիկանական կառքեր պատրաստուած էին սպառազէն պահակներով, եւ շատեր կարծեցին թէ նորէն Մոնռուժի բերդը պիտի փոխադրուի: Մարէշալը երկրորդ կառքին մէջ դրուելով առտուան ժամը 5.40ին փոխադրուեցաւ Վիլլաքուպլէի օդակայանը, անմիջապէս դրուեցաւ օդանաւ մը եւ իջաւ Փօ, ուրկէ մասնաւոր ինքնաշարժով մը տարին Փորթալէ, պայուսակներն ալ միասին: Փէթէն հանած էր մարէշալի համազգեստը եւ սեւ զգեստ մը հագած: Կինը առժամապէս արձակուեցաւ, բայց հրաման չտուին ընկերանալու:

Դատավճիռը անմիջապէս հաղորդուեցաւ զօր. տը Կօլի, որ իրաւունք ունի մահապատիժը վերածելու ցկեանս բերդարգելութեան: Դատավճիռը ամբաստանեալը կը դատապարտէ նաեւ «ազգային անպատուութեան» եւ ստացուածքներու գրաւման, բայց բառ չի պարունակեր աստիճանազրկութեան մասին:

Ինչպէս գրած էինք, Գերագոյն Ատեանը մահապատիժ սահմանած ատեն, բաղձանք կը յայտնէր որ վճիռը չգործադրուի, նկատի առնելով դատապարտեալին տարիքը: Ձախակողմեան թերթերը եւ մասնաւորապէս «Իւմանիթէ» կը պահանջեն գործադրել մահավճիռը, իսկ միւս հոսանքները կը յանձնարարեն կարճ կապել, որպէսզի եղբայրասպան պառակտումներ չծագին: «Ֆիկառօ» կը գրէ թէ «դատապարտութիւնը կանխաւ որոշուած էր»: Կիսապաշտօնական օրկանը, «Լը Մօնտ» կը թելադրէ գոհանալ տրուած վճիռով եւ նուիրուիլ վերաշինութեան:

× «Ազգային անպատուութիւն» կամ «անարժանութիւն» բացատրութիւնը կը տրամադրէ կորսնցնել բոլոր քաղաքացիական իրաւունքները, կարգ մը պաշտօններ, զինուորական աստիճանները, Պատուոյ Լեգէոնը եւ Ակադեմիայի անդամակցութիւնը:

Ձուլումը յետաձգուեցաւ

Ընկերվարական համագումարը չորեքշաբթի օր վերջացուց իր աշխատանքները, երկար կոչ մը ուղղելով Ֆրանսացի ժողովուրդին: Կուսակցութիւնը կը պահանջէ միակ եւ գերիշխան Սահմանադիր ժողով, ժողովրդավար Սահմանադրութիւն, վերաշինութիւն, միջազգային կազմակերպում, խաղաղութեան եւն.:

Համագումարը երկար եւ յաճախ բուռն վիճաբանութիւններէ վերջ, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, 274ի դէմ 10.112 ձայնով որոշեց յետաձգել համայնավար կուսակցութեան հետ ձուլուելու եւ մէկ բանուորական կուսակցութիւն կազմելու առաջարկը: Ձեռնպահ մնացին 212 հոգի, իսկ բացակայ էին հինգ պատգամաւորներ: Բայց գործակցութիւնը պիտի շարունակուի համաձայն բանաձեւի մը զոր պիտի հրատարակենք վաղը:

Համագումարը մերժեց ընկերվարական նախարարները ետ քաշելու առաջարկը, դժուարութիւն չպատճառելու համար կառավարութեան, թէեւ հաստատ կը մնայ իր տեսակէտներուն վրայ, զոր մերժեց զօր. տը Կօլ:

Ազգայնացումը Անգլիոյ մէջ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին բացման առթիւ, թագաւորը կարդաց աւանդական դահաճառը, որ կը խմբագրուի կառավարութեան կողմէ: Գահաճառը խօսելով ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան, պատերազմի դադարման, Փոցտամի խորհրդաժողովին եւ ուրիշ հարցերու մասին, կը յայտարարէ թէ պիտի ազգայնացուին, այսինքն հանրային - պետական սեփականութիւն պիտի դառնան Անգլիոյ Դրամատունը եւ ածխահանքերը: Ուրեմն ընկերվարական կուսակցութիւնը արդէն սկսած է գործադրել իր ծրագիրները:

Թագաւորը հեռագիր մը ուղղելով զօր. տը Կօլի, Ծայր. Արեւելքի պատերազմին յաղթական վախճանին առթիւ, յոյս կը յայտնէ թէ պիտի վերանորոգուին կապերը Ֆրանսայի հետ: Զօրավարը պատասխանեց նոյն բաղձանքը յայտնելով, ամրապնդելու համար երկու երկիրներուն բարեկամական յարաբերութիւնները:

× Երեսփ. ժողովին մէջ, ընկերվարական վարչապետը, ինչպէս եւ հանրապետական երեսփոխանի ջերմապէս գնահատեցին Անգլիոյ միապետութեան առաւելութիւնները:

ԱԽՈՒՐ ՊԱՏՃԱՌԻ

Երեք, միշտ երեք

Թուանշաններու գիտին եւ անոր Թուականի մասին որոշ գաղափար չունիմ, բայց եւ այնպէս գիտած եմ թէ թիւերուն մէջէն միշտ երեքն է որ խօսքի ու գրչի տակ կ'իյնայ յաճախ, չեմ գիտեր ինչ անբացատրելի զուգադիպութեամբ մը:

Կը կարծուի թէ Եւա երեք անգամ խածած ըլլայ բարւոյն ու չարին գիտակցութեան խնձորը, Ադամին տալէ առաջ: Կայէն երեք հարուածով մեռցուցած է, կ'ըսեն, Աբէլը: Մովսէս հազիւ երեք անգամ գլուխը վեր առած է եղեր Սինա լերան գագաթը Արարչին դէմքը... արեւի պէս տեսնելու համար: Ղովտին կինը երեք անգամ ետին դարձած է, աղէ արձան դառնալէ առաջ: Բաղաամու էշը երեք անգամ զռացած է եւն.:

Երեք, միշտ երեք, այս օր թէ երէկ:

Չէ՞ որ աքլորը երեք անգամ խօսեցաւ Յուդայի մատնութենէն առաջ եւ ատոր հետեւանքով Յիսուսի կրած խաչը երեք թեւեր չունէ՞ր:

Մինչեւ հոս այս մոգական թուանշանը կրօնական մէջբերումներով ներկայացուցինք հին եւ նոր «ռոման»ներուն մէջ, (ես «ռոման» ըսեմ, դուք իմացէք՝ կտակարան:

Իսկ աշխարհիկ կեանքի մէջ ուր գլխաւոր դեր կը խաղայ քաղաքականութիւն ըսուածքօմէտին, հոն ալ այս երեք թուանշանն է որ երեւան կուգայ եւ կը տիրէ ու կը տիրապետէ միահեծան:

Հաշիւը՝ որ մարդկային կեանքին էն պիտանի տարրն է, իր բազմատեսակ ձեւերուն եւ խնդիրներուն մէջ եկած յանգած է միմիայն Երեքի կանոնին. այնպէս որ այսօր բովանդակ աշխարհը Երեքի կանոնին կը հետեւի եւ անով պիտի կառավարուի:

Աշխարհի կենդանական գոյութենէն ի վեր միլլիոնաւոր թուանշաններ չէին խտացած պարզունակ երեքին մէջ որ օրուան կարգախօսն է, տիրողը, պարտադրողը:

Հաշիւէ հասկցող եւ անոր հետ սերտ կապ ունեցողները գիտեն անշուշտ այս Երեքի կանոնը որով կարելի է լուծել էն կնճռոտ թուաբանական խնդիրները: Այսօր քաղաքականութեամբ զբաղողները եւ կամ սրճարաններու անկիւնը քառակուսի սեղաններու շուրջը բոլորուող ինքնակոչ փօլիթիքօններն ալ գիտցան ու հասկցան որ այլեւս երեքը եւ երեքի կանոն էոր զիրենք պիտի վարէ եւ առաջնորդէ պատերազմի արհաւիրքէն հեռու՝ խաղաղութեան, համերաշխութեան եւ աշխատութեան:

Ուրեմն օրհնեալ ըլլայ Երեքը, որ մոռցնել պիտի տայ մեզ... երէկը:

ԼԻԼԱ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ եւ Չինաստան զինակցութեան դաշնագիր մը կնքեցին: Կ'ըսուի թէ դաշնագիրը վեց գաղտնի համաձայնութիւններ կը պարունակէ:

100 ԿՐԱՄ ԿԱՐԱԳ պիտի բաժնուի Օգոստոսի GB կտրօնով:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ.— Տիկին Մաննիկ Վարդոժանց կը փնտռէ իր քրոջ տղաքը՝ Բագուցի Սուրէն, Գուրգէն, Կալիք Սահակեանց, հօր անուն՝ Արմենակ, մօր անուն՝ Նինա, զինուորագրուած, բայց անյայտ: Կը խնդրուի գրել Vartojantz, 227 Rue Grande Communication, Bois d'Arcy (S. et O.):

ՍՏԱՑԱՆՔ.— ԶԷՅԹՈՒՆ, պատմութիւն Զէյթունի 1895ի պատերազմներուն, տեղական բարբառով եւ հին դէպքերով ալ ճոխացած: Մեծադիր հատոր մը պատկերազարդ: Գրեց Գ. Տէօվլէթ: Տպ. Տէր Յակոբեան, 1945: Գին 200 ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Վասիլուհի Աւագեան իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր անոնց որ մասնակցեցան իր տարաբախտ ամուսնոյն՝ ՕՆՆԻԿ ԱԽԱԳԵԱՆԻ յուղարկաւորութեան: (Զոհ անծանօթ չարագործներու գնդակին, Օգոստոս 4ի գիշերը), Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Օգոստոս 8ին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ.— Տէր եւ Տիկին Գ. Գոստիկեան եւ զաւակները եւ Այրի Տիկին Մ. Քէչէճեան կը ծանուցանեն թէ այս կիրակի, Ալֆորվիլի եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի իրենց եղբօր՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳՈՍՏԻԿԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ: (Զոհ Վալանսի ռմբակոծութեան): Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

ՊԵԼԺԻՈՅ ԵՒ ԻՏԱԼԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ
Տարեկան բաժնեգին 900 ֆրանք, վեցամսեայ 500, եռամսեայ 300:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.283

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17. Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél GOB 15-70 — C C P Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Samedi 18 Août 1945 Շաբաթ 18 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4482-Նոր շրջանի թիւ 111 — Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ — Գին՝ 3 Ֆր.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԸՆԴՀ. ՎԻՃԱԿԸ ԿԱԶԴՈՒՐԻՉ

ՆԵՐԳԱՂԹԸ ՊԻՏԻ ՍԿՍԻ ԱՂՔԱՏ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԷՆ

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակեր էինք աւետաբեր լուրեր Հայաստանէն, քաղելով կաթող. ընտրութեան առթիւ էջմիածին գացած պատգամաւորներէ: Ահաւասիկ շարք մը տեղեկութիւններ եւս, նոյնքան կազդուրիչ.—

Հայաստանի ընդհանուր վիճակը շատ քաջալերական է, *ժողովուրդը տոգորուած խանդավառ ու բարձր տրամադրութեամբ: Երկրին մէջ ամէն ինչ պատերազմին տրամադրուած ըլլալով, յաղթանակը աւելի եւս ամրապնդած է ինքնավստահութիւնը: Հայրենասիրութիւնը կրակած է ժողովուրդին բոլոր խաւերը* եւ պատրաստ են ամէն զոհողութեան՝ երկրին սահմանները ընդարձակելու համար:

Հայ ժողովուրդին սրտին անբուժելի ցաւ մը եղած է հայրենի լերան՝ Արարատի, ու իր պատմական մայրաքաղաքին՝ Անիի աւերակներուն գտնուիլը օտար հողի վրայ: Անհամբեր կը սպասեն անոնց ազատագրման: Ընդհ. տպաւորութիւնն այն է թէ Կարս-Արտահանի շրջանին վերադարձը անվիճելի է, բայց աւելիին մասին ոչ ոք բան մը գիտէ, կախում ունի դիւանագիտական բանակցութիւններէն:

Կաթողիկոսական ընտրութեան համագումարը ուղերձ մը ղրկած է Սթալինի, խնդրելով որ 1914-18ի անարդարութիւնը սրբագրուի:

Ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին նախագահութեան (վարչապետութեան) կողմէ ընդունելութիւն մը սարքուած է ի պատիւ պատգամաւորներուն: Ներկայ եղած են, վարչապետին բացակայութեան, փոխ-վարչապետ եւ արտաքին գործավար Կարապետեան եւ ուրիշ գործավարներ: Կարապետեան շատ գեղեցիկ զեկոյցով մը պարզած է Հայաստանի վերելքն ու ներկայ պայմանները եւ ժողովուրդին առաջիկայ աշխատանքները: Ներգաղթի խնդիրը պարզ ու անվիճելի է: Հայաստան պատրաստ է իր թեւին տակ ամփոփելու իր ցիրուցան զաւակները, սկսելով արտասահմանի աղքատ գաղութներէն, իսկ հարուստ գաղութներուն կարգը յետոյ պիտի գայ:

Երբ հարցուցած են թէ Թրքահայ Դատը ի՞նչ պիտի ըլլայ, պատասխանուած է թէ իրենք իրաւասու չեն բան մը ըսելու կամ թելադրելու, քանի որ քաղաքական խնդիր է այդ եւ իրենց իրաւասութենէն դուրս: Բայց գաղութները ազատ են իրենց պահանջները դնելու, քանի որ իրենք չեն խառնուիր արտասահմանի գործերուն:

Պատգամաւորները սա միայն դիտած են որ արտասահմանի գաղութներու կողմէ եղած ազգային շարժումները, օրինակ Սան Ֆրանչիսկոյի ժողովին ներկայացուած յուշագիրները հրատարակուեցան Հայաստանի թերթերուն մէջ, արձագանգ գտնելով ռուս մամուլին մէջ: Ասկէ կը հետեւցնեն թէ Խ. Ռուսիա անտարբեր չերեւիր արտասահմանի Հայոց պահանջներուն:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Երկրին տնտեսական վիճակն ալ քաջալերական է: Թէեւ երիտասարդութիւնը զինուորագրուած է, բայց կամաց կամաց կը վերադառնան վիրաւորները, հիւանդներն ու գերիները, այնպէս որ երիտասարդներ կը տեսնուին քաղաքներու մէջ: Զօրացրումը պաշտօնապէս սկսած չըլլալով, կարելի չէ գաղափար մը կազմել հայկական կորուստներու մասին, քանի որ շատ մեռած կամ կորած կարծուածներ երեւան ելած են:

Պատերազմին հետեւանքով երկրին տնտեսութիւնը բնականաբար վնասուած է, բայց շնորհիւ կոլտնտեսական դրութեան (հաւաքական տնտեսութիւն) զգալի փոփոխութիւն մը չկայ: Կոլտնտեսները, «Արտէլ»ները միշտ շարունակած են հողային աշխատանքները, վերապահելով բացականերուն բաժինը: Այնպէս որ, ճակատէն վերադարձող մը նիւթապէս բան մը կորսուած չըլլար իր բացակայութեան, եւ կը վերստանայ իր վերապահեալ բաժինը:

ՈՒՐԻՇ ԼՈՒՐԵՐ

Հայաստանի ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին նախագահն է (վարչապետ) Մացակ Պապեան, փոխ-վարչապետներն են արտաքին գործավար Կարապետեան եւ Մարճանեան, Հայ սովետական Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Մեմակ Մահակեան, առողջապահական գործավար՝ Ղեւոնդեան: Լուսաւորութեան (կրթական) գործավարը կին մըն է որուն տեղակալն է Ղազախեցեան:

× Ինչպէս հաղորդած էր «Ցառաջ», նորընտիր կաթողիկոսին Սթալինի ներկայացուցած եւ անոր ընդունած ծրագրին համաձայն, արտօնուած է էջմիածնի տպարանին եւ ճեմարանին բացումը: Համագումարը քուէարկած է ելմտացոյցը որուն հասոյթները էջմիածին ինք է որ պիտի հոգայ: Այս տարի իսկ պիտի բացուի ճեմարանը որ պիտի ունենայ 40 սան: Արտասահմանի գաղութները որդեգրած են զանոնք, ամբողջ ուսման շրջանին համար: Իսկ տպարանը ամբողջ կազմով հայթայթել խոստացած է Սուրիոյ պատգամաւորը:

Էջմիածնի միաբանութիւնը բազմանդամ չէ. բայց բաւականաչափ լաւ տարրեր կան վառ պահելու համար:

Կաթողիկոսը մեծ յարգ կը վայելէ, վարչական ուշադրաւ կարողութիւններով օժտուած է եւ մեծապէս հայրենասէր:

× Լոնտոնի Աբգարեան հիմնադրամի ներկայացուցիչը, Պ. Սարգիս Բիւրքճեան, որ էջմիածին գացած էր հաշուական քննութեան համար, երկու հազար անգլ. ոսկի նուիրած է, Մեղուաբուծական հաստատութեան մը յատկացուելու համար, ի յիշատակ իր մօրը:

× Համագումարին պատգամաւորներու մասին գրուած էր ժամանակին: Պոլսէն գացած են պատր. տեղապահը, Գէորգ արք. Արսլանեան, Թորոս Ազատեան, Յ. Պահատուրեան, Ինճէեան եւ Թուլլաճեան: Յունաստանէն՝ *Կարապետ արք. Մաշլըմեան, Գրիգոր Բարաղամեան եւ Տոքթ. Վառվառեան:* Ռումանիայէն՝ *Վազգէն վրդ., Տոքթ. Տիրաց եւ Դանիէլեան: Ռումանիայէն ուրիշ 10—12 հայրենակիցներ ալ գացած են իբրեւ այցելու:* Պուլկարիայէն՝ *Գուսան Ծ. Վ. Կարապետեան, Թօփաքպաշեան եւ ուրիշ մը:*

Ռումանիոյ կերպասի եւ կօշիկի գործարանատէրերը յանձն առած են իրենց մեքենական կարգուսարքին եւ ապրանքին 10 առ հարիւրը տրամադրել, գործարաններ բանալու համար Հայաստանի մէջ:

× Տիկին Զապէլ Եսայեան ողջ է եւ Բագու կը գտնուի, որքան կրցած են ստուգել: Եր. Թոլայեան — Կավռօշ մեռած է: Միւսներէն լուր չկայ:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ԽՄԲ.— Դ. Դեմիրճեանի յօդուածը՝ վաղուան թիւով, ուրիշ նորութեանց հետ:

Մառէշալ Փէթէնի վիճակը

Տեղական թերթերը զանազան աղբիւրներէ քաղելով կը գրեն թէ Փէթէնի մահավճիռը արտասանուած է 7ի դէմ 20 ձայնով, իսկ վճիռը չգործադրելու որոշումը՝ 13ի դէմ 14 ձայնով: Թէեւ երդուեալները եւ դատաւորները գաղտնապահութեան երդում ըրած են, բայց կ՚ըսուի թէ չորս տարբեր վճիռներ խմբագրուած էին, վերջնական բանաձեւի մը յանգելէ առաջ:

« Ազգային անպատուութեան » դատապարտուած ըլլալով, Փէթէն կորսնցուցած կ՚ըլլայ իր բոլոր իրաւունքները: Ինչպէս կը յայտարարէ ելմտական նախարարութեան պաշտօնատար մը, տրուած վճիռին համաձայն, մասնաւոր պաշտօնեաներ անմիջապէս գրաւեցին դատապարտեալին բոլոր ստացուածքը,— համազգեստը, պատուանշաններն ու շքանշանները: Փորթալէի բերդին մէջ, ուր արգելափակուած է մառէշալը, սպասելով զօր. տը Կօլի որոշման, օրէնքին համաձայն բանտապահները իրաւունք ունին շղթայ մը անցընելու ոտքին, մէկ ծայրը կապելով պատին: Շղթան պէտք է բաւական երկար ըլլայ, որպէսզի դատապարտեալը կարենայ պառկիլ եւ քնանալ: Նկատի առնելով Փէթէնի տարիքը, որոշուած է չգործադրել այս պատիժը, քանի որ ոչ կրնայ փախչիլ, ոչ ալ բանտապահներուն վրայ յարձակիլ: Մառէշալին ստացուածքը,— դրամ, դոհարեղէն, հագուստ, կահ-կարասի եւն. գրաւուած ըլլալով, Տիկին Փէթէն ստիպուած է ապրիլ իր սեփական միջոցներով: Ժամանակին բաժնուած են եղեր այր եւ կնոջ սեփականութիւնները:

Ձախակողմեան հոսանքները կը շարունակեն պահանջել որ դատապարտեալը անմիջապէս կախուի կամ գնդակահարուի: Համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն իր վերջին նիստին մէջ զբաղեցաւ այս հարցով եւ պնդեց իր տեսակէտին վրայ:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՀՈՂԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Երիտասարդ գրագէտ Զ. Սիւրմէլեան, որ արդէն դիրք շահած է ամերիկեան գրականութեան մէջ եւ որու նոր գրքի մասին խօսեցանք կիրակի օր, հետեւեալ գրութիւնը հրատարակած է «Նիւ Եորք Թայմզ»ի մէջ: Սիւրմէլեան Տրապզոնի որբերէն է եւ Հայաստան ալ գացած ըլլալով, ծանօթ է **1920–21ի** անցուդարձին.—

Ամերիկեան մամուլի մէջ երեւցած տեղեկութեանց համաձայն, Խորհրդային Միութիւնը կը պահանջէ վերադարձը Հայաստանի սահմանակից Կարս-Արտահան շրջանին (Կովկաս):

Այս հողամասը ռազմագիտական մեծ կարեւորութիւն ունեցող շրջան մըն է: Կարսի պատմական բերդը հարաւային բանալին է ամբողջ Կովկասի: Առանց անոր խոցելի է Խորհրդային Միութիւնը՝ ըլլայ Թուրքիոյ կողմէն կամ Թուրքիոյ մէջէն: Խորհրդային Միութիւնը պէտք ունի Կարսին՝ կարենալ պաշտպանելու համար Կասպից Ծովու վրայ գտնուող Պաքուն եւ Պաթումի նաւթ-դուռը՝ Սեւ ծովու վրայ:

Կարս-Արտահանի վերադարձը Խորհրդային Հայաստանի Հանրապետութեան, մասամբ միայն պիտի հատուցանէ այն դժնդակ անիրաւութիւնը որ գործուեցաւ Հայաստանի հանդէպ: Այս շրջանները պահանջը չի նշանակեր աշխարհակալութիւն կամ ռուսական ծաւալում: Թէ Մեծն Բրիտանիա եւ թէ՛ Միացեալ Նահանգները ընդունած են որ այս հողամասը կը պատկանի հայ ժողովուրդին: Եւ ստուգիւ, ոչ միայն այս հողամասը, այլեւ աւելին:

1920 Օգոստոս 10ի Սեւրի դաշնագրով Թուրքիոյ սուլթանական կառավարութիւնը համաձայնած էր որ պիտի համակերպի Մ. Նահանգներու նախագահի որոշման՝ Հայաստանի սահմաններու վէճի կարգադրութեան մասին: Նախագահ Ուիլսըն որոշեց որ Հայաստանի տրուին Էրզրումը, Վանը եւ Տրապիզոնը: Կարս-Արտահան շրջանը նոյնիսկ Թուրքիոյ կողմէ չէր եղած վէճի առարկայ՝ իբրեւ արդարօրէն Հայաստանի պատկանող շրջան մը:

ՏՐՈՒԱԾ ՎՃԻՌԸ ԱՆՏԵՍԵՑԻՆ

Մուսթաֆա Քէմալի իշխանութեան օրով Թուրքերը ոչ միայն իրենց պահեցին Թրքա-Հայաստանը, այլեւ, յարձակելով սովահար փոքրիկ Հայկական Հանրապետութեան վրայ, անկէ խլեցին Կարսը եւ Արտահանն ալ, որոնք նախապէս ռուսական հողեր էին: Հետագային, Խորհրդային Ռուսիա, Հանրապետական Թուրքիոյ հետ կնքած բարեկամութեան դաշնագրով, ճանչցաւ Կարս-Արտահանի Թրքական գրաւումը: Ատիկա դիւանագիտական զիջում մըն էր այդ օրերու իրադարձութեանց ճնշումին տակ, որովհետեւ, 1921ի ձմրան երբ ռուս-Թրքական դաշնագիրը ստորագրուեցաւ Մոսկուայի մէջ, Խորհրդային Ռուսիա, պաշարուած թշնամիներով եւ բզկտուած քաղաքացիական պատերազմով, չափազանց տկարացած էր, ինչպէս նաեւ սխալ կարծիք կազմած էր այսպէս կոչուած Թուրք յեղափոխութեան նկարագրի մասին՝ կարենալ պնդելու համար որ պահուի այս հայկական հողամասը:

Երբ Մուսթաֆա Քէմալի արեւելեան բանակը, ճարտար ու վարպետ Գարապէքիր Քեազիմի առաջնորդութեամբ յարձակեցաւ Կարսի վրայ 1920ի աշնան, դեռ նոր կազմակերպուած հայկական բանակը — անօթի, ցնցոտիներով ծածկուած, զինուած անգլիական Ռոս *հրացաններով — մերժեց կռուիլ իր Թուրք «ընկերներու» դէմ: Այն ատեն այս շրջանի Հայերուն մէջ այն ընդհանուր կարծիքը կար թէ, յեղափոխական Թուրքիան, ընկերվարութեան կարմիր դրօշին տակ, կ՚երթար Կարսը առնելու եւ ետ դարձնելու զայն Սովիէթ Ռուսիոյ:*

Բայց Կարսի տէր դառնալէ վերջ Թուրք «ընկերներ»ը կոտորեցին հայ բնակիչները, եւ երբ ողջ Հայեր չմնացին այնտեղ, վեհանձնաբար յայտարարեցին որ իրենք տրամադիր են այնտեղ կատարելու ժողովրդական քուէարկութիւն մը:

ԿՌՈՒԵՑԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԷՄ

Ներկայ պատերազմին աւելի քան 300.000 հայ զինուորներ, կարմիր բանակի շարքերուն մէջ, կռուեցան ընդդէմ Նացի Գերմանիոյ: Փոքրիկ Հայաստանը Խորհրդային Միութեան տուաւ 50 զօրավարներ: Ձեր ընթերցողներէն շատեր կրնան յիշել Պալթեան առաջին բանակի կռիւները՝ հայ զօրավար Բաղրամեանի առաջնորդութեամբ: Ֆրանսայի փոքրիկ հայ համայնքը Գերմանիոյ դէմ կռուող ֆրանսական բանակին տուաւ ոչ նուազ քան 10.000 զինուորներ: Հազարաւոր հայ տղաներ, Մ. Նահանգներու զինեալ ուժերուն մէջ, տակաւին կը կռուին եւ կը մեռնին Խաղաղականի պատերազմին մէջ՝ ընդդէմ Ճափոնի: Գոնէ մէկ հատիկ Թուրք զինուոր տուա՞ւ իր կեանքը Միացեալ Ազգերու դատին համար:

Թէեւ Թուրքերը 1915ին կոտորածներու ժամանակ սպաննեցին իմ հայրս, մայրս եւ ազգականներս, բայց ես չեմ սնուցաներ ատելութիւն ընդդէմ Թուրք ժողովուրդին: Ես կ՚ուզեմ որ Հայերը եւ Թուրքերը ապրին իբրեւ բարի դրացիներ:

Ի՞նչ արժեց պատերազմը

Հիմա որ Ծայր. Արեւելքի պատերազմն ալ վերջացաւ, վիճակագրութիւններ կը պատրաստուին, պարզելու համար մարդկային կորուստներն ու նիւթական աւերները:

Առժամեայ հաշիւներու համաձայն, Աշխարհամարտը արժած է առ նուազն 55.000.000 զոհ, — մեռեալ, վիրաւոր կամ անհետացած: Փշաթելերու մէջ իբրեւ գերի կը մնան 12 միլիոն հոգի, որոնց վրայ պիտի աւելնայ ճափոնական բանակին մնացորդը, 4 միլիոն:

Ճափոնական պատերազմը վերջացաւ օգոստոս 14ին: Մինչեւ այդ օրը տեւած կ'ըլլար վեց տարիէն 19 օր պակաս: Անգլիա մինչեւ վերջը մասնակցած է պատերազմին, իսկ Մ. Նահանգները կռուեցան երեք տարի, 8 ամիս եւ վեց օր, հաշուելով Փըրլ Հարպըրի դէպքէն: Չինաստան Ճափոնի հետ պատերազմի մէջ է 1937 Յուլիս 7էն ի վեր, ուրեմն 8 տարի, մէկ ամիս եւ վեց օր:

Այս պատերազմը երկու անգամ աւելի ծանր կորուստներ պատճառեց քան Մեծ Պատերազմը, մարդկային թէ նիւթական: Աշխարհի ժողովուրդները կորսնցուցին առ նուազն եռելիոն տոլար իրական դրամով, առանց հաշուելու կորսուած աշխատաժամերը եւ նիւթական քանդումները: Առ նուազն մէկ տարի պէտք է սպասել, մինչեւ որ կարելի ըլլայ ճշդել ամբողջ կորուստը:

Աւելի քան մէկ միլիոն զինուորներ, գերիներ, քաղաքական կամ ցեղային տարագիրներ կան «կը փնտռուի»ներու ցանկերուն վրայ: Շատեր կրնան երեւան ելլել, բայց մեծ մասը մեռած կը համարուի: Մեծ տարբերութիւններ կան միեւնոյն կառավարութեան զանազան պաշտօնատուններու հաշիւներուն մէջ: Այսպէս, Հիթլէր անցեալ փետր. 24ին 12.500.000 կը հաշուէր Գերմանիոյ կորուստները, որոնց 6 միլիոնը սպաննուած: Մինչդեռ Յուլիս 29ին ձեռք անցած փաւերագիր մը, որ այժմ պաշտօնական կը համարուի, Գերմանիոյ կորուստները կը հաշուէ 4.064.433 հոգի, մինչեւ 1944 Նոյեմբեր 30: Բաղդատութիւն մը կատարելու համար, ըսենք թէ նախորդ պատերազմին ընդհ. կորուստն էր 29.750.000, որոնց մէջ Գերմանիոյ բաժինը՝ մօտ 7 միլիոն մեռեալ եւ վիրաւոր:

Գերմանական տեղեկագիրները չեն յիշեր ռմբակոծութեան եւ արշաւանքի զոհերուն թիւը (քաղաքացի), բայց իրազեկներու կարծիքով 800.000ը կ'անցնի, որոնց կէս միլիոնը սպաննուած: Միայն Պերլինի մէջ 200.000 հոգի մեռած են օդանաւային ռմբակոծութիւններէ:

Հետեւեալ տրամադրելի եւ չափաւոր թիւերը կը ներկայացնեն իւրաքանչիւր երկրի զինուորական եւ քաղաքացիական կորուստները, առանց հաշուելու գերիները. — Ռուսիա՝ 21 միլիոն, Գերմանիա՝ 6 միլիոն—12.500.000, Լեհաստան, զինուորական՝ 900.000, բնաջինջ եղած՝ 570.000, Չինաստան՝ 3 միլիոն, Ճափոն՝ 2.700.000, Մ. Նահանգներ՝ 1.070.000, բրիտանական կայսրութիւն՝ 1.430.000, Ֆրանսա՝ 1 միլիոն, Իտալիա՝ 1.100.000, Եուկոսլաւիա՝ 1.685.000, Աւստրիա՝ 700.000, Հունգարիա՝ 600.000, Հոլանտա՝ 275 հազար, Ֆինլանտա՝ 60 հազար, Պելժիա՝ 60 հազար, Չեխոսլովաքիա՝ 60 հազար, Փիլիպպեան կղզիներ՝ 30.000 ստրուկներ մեռած, **350.000** անհետացած: Եւ այս ցանկը լրիւ չէ տակաւին, (օրինակ՝ Յունաստան, Պուլկարիա եւն):

Պատերազմները կը վնասեն նաեւ իւրաքանչիւր երկրի ազգային եկամուտին: Միլիոններ մսխուած են ծուխով եւ պայթուցիկներով: Միայն հիւլէական ռումբը երկու միլիառ տոլար արժած է Մ. Նահանգներուն, եւ միայն երկու հատ արձակուեցան:

Առ նուազն տասր տարի պէտք է, մաքրելու համար աւելի քանդումները: «Պերլինէր Ցայթունկ» կը գրէ թէ 16 տարի պէտք է, մաքրելու համար միայն Պերլինի 1.500.000 քանդուած տուներուն փլատակները, օրական 50 վակոնէ բաղկացած տասը կառախումբ բանեցնելով: Երկու միլիառ տոլար կը հաշուեն Պերլինի վերաշինութեան ծախքը:

Ֆրանսայի մէջ կը հաշուեն թէ բնակչութիւնը 2.600.000 հոգի պակսած է պատերազմի ընթացքին, 39.600.000էն իջնելով 37 միլիոնի, ինչ որ ամէնէն ցած թիւն է 50 տարիէ ի վեր: Պատճառը, — ծնունդները նուազած են 2 միլիոն գերիներու բացակայութեան հետեւանքով, 750 հազար այրեր եւ կիներ ռնի բանուոր տարուած են, 230.000 քաղաքական կամ ցեղային տարագիրներ կորսուած կամ հաշմանդամ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ԿՐԱԿԸ ԴԱԴՐԵՑՈՒՑԷ՛Ք»

ՉՈՐՍ ՄԵԾԵՐԸ ՊԻՏԻ ԳՐԱՒԵՆ ՃԱՓՈՆԸ

Ճափոնական պատուիրակութիւնը Մանիլա հասած պիտի ըլլար երէկ, ուրբաթ: Զօր. Մաք Արթըր նոր պայմանաժամ տուած էր, նկատի առնելով կարգ մը դժուարութիւններ: Միքատօն կրակը դադրեցնելու հրաման տալով, յայտարարեց թէ կայս. գերդաստանին անդամները պիտի այցելեն բոլոր ճակատները, հաղորդելու համար անձնատրութեան հրամանը: Ռուսական ճակատին վրայ (Մանչուրիա, Քորէա) կռիւները կը շարունակուէին մինչեւ երէկ: Ռուս հրամանատարը յայտարարած էր թէ պատերազմը պիտի շարունակէ, մինչեւ որ Ճափոնցիները վար դնեն զէնքերը: Խորհրդային զեկոյցը կ'ըսէր թէ Ճափոնցիները հակայարձակումի ձեռնարկած են Մանչուրիոյ մէջ եւ կռիւները կը շարունակուին:

Խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Ուաշինկթընի, Լոնտոնի, Մոսկուայի եւ Չինաստանի մէջ, ճշդելու համար Ճափոնի գրաւման մանրամասնութիւնները, որոնք շատ կը տարբերին Գերմանիոյ գրաւումէն: Լոնտոնի թերթերուն կարծիքով, Ճափոնի կայսրը եւ կառավարութիւնը կ'ուզեն այն տպաւորութիւնը ձգել թէ ճափոնական բանակը չէ պարտուած եւ անպարտելի է: Ճափոնական անթել մը յայտնած էր թէ Ճափոն միայն առժամապէս կորսնցուցած է պատերազմը:

Լուծուեցաւ Նանքինի (Չինաստան) կառավարութիւնը, որ կազմուած էր Ճափոնի կողմէ, բուն Չինաստանի կառավարութեան դէմ: Ճափոնի նոր կառավարութեան կազմութիւնը յանձնուեցաւ իշխան Հիկօշի Քունիի, որ կայսեր մօրեղբայրն է: Ճափոնի պատմութեան մէջ առաջին անգամ է որ կայս. գերդաստանին մէկ անդամը կ'անցնի կառավարութեան գլուխը: Վարչապետ-իշխանը ծնած է 1886ին եւ իր ուսումը աւարտած Ֆրանսայի մէջ:

Ճափոնը գրաւման շրջանակներու պիտի չբաժնուի, ինչպէս Գերմանիան: Գրաւումը պիտի տեւէ այնքան որքան պէտք է, երկիրը «հականեխելու» եւ ժողովրդապետութիւն հաստատելու համար: Կը կարծուի թէ մէկ միլիոն զինուոր պէտք է, գրաւման համար:

× Պատերազմի դադարման հետեւանքով, ամերիկեան կառավարութիւնը անմիջապէս ջնջեց 35 միլիառ տոլարի զինուորական ապսպրանքներ: Պետական ելմտացոյցն ալ պիտի կրճատուի 23ուկէս միլիառ տոլար: Բայց հիմակուընէ մտահոգութիւն կը տիրէ, որովհետեւ բանակին արձակումով առ նուազն 7—8 միլիոն հոգի անգործութեան պիտի դատապարտուին յառաջիկայ գարնան: Կառավարութիւնը միջոցներ կը խորհի աշխատանք ճարելու համար: Զարկ պիտի տրուի մեքենաներու, ինքնաշարժներու, հողագործական գործիքներու եւն. շինութեան: Ջնջուեցան փառելանիւթի, քարիւղի, պահածոներու, բանջարեղէնի եւ պտուղներու վրայ հաստատուած կրճատումները:

Կ'ուզեմ որ միասին լուծեն իրենց խնդիրները իրերահասկացողութեան եւ փոխադարձ յարգանքի ոգիով մը: Բայց Թուրքերը իրենք պէտք է հասկնան թէ Հայերն ալ այս երկրագունդի վրայ ունին իրաւունք արդար կեանք մը ապրելու եւ, եթէ անոնք կ'ուզեն շահիլ քաղաքակիրթ աշխարհին յարգանքը, պէտք է որ, իրենց իսկ համաձայնութեամբ, առանց դրսէն ըլլալիք անհարկի ճնշումի, վերադարձնեն Կարսը Հայաստանի եւ, տան չնչելու տեղ մը փոքրիկ ու լերկ հողամասի մը վրայ խճողուած հայ ազգին:

ԶԱՒԷՆ ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆ

ՉԸՐՉԻԼ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԷ ՀԻՒԼԷԱԿԱՆ ՌՈՒՄԲԸ

Մտահոգ՝ Պալքաններու մասին

Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին բացման առթիւ, նախորդ վարչապետ Չըրչիլ իր առաջին ճառը խօսեցաւ, իբրեւ ընդդիմադիր պետ: Այս առթիւ շօշափեց շարք մը ծանրակշիռ խնդիրներ: Աշխատաւորական կուսակցութեան ներկայացուցիչը, Լէսքի, որ Փարիզ եկած էր մասնակցելու համար Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան համագումարին, յայտարարած էր թէ եթէ Ֆրանսայի ընկերվարականները յաջողին յառաջիկայ ընտրութեանց մէջ եւ կառավարութիւն կազմեն, Անգլիա պիտի նորոգէ **1940**ի առաջարկը, — Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա կազմեն մէկ ազգ, միեւնոյն հպատակութեամբ: Չըրչիլ, որ այս ծրագիրը ներկայացուցած էր 1940ին, երբ Ֆրանսան անձնատուր կ'ըլլար, այս անգամ դիտել տուաւ թէ պատասխանատու նախարարները պէտք է ուշադրութեամբ քննեն խնդիրը, այս տեսակ առաջարկներ ընելէ առաջ: Ուրեմն կը հարցնէ թէ վարչապետը արտօնա՞ծ է այս յայտարարութիւնը եւ դահլիճը համաձա՞յն է:

Խօսելով Ծայր. Արեւելքի պատերազմին վրայ, Չըրչիլ խոստովանեցաւ թէ Փոցտամի ժողովին մէջ, Նախագահ Թրումընի հետ վաւերացուցած էին ռազմական ծրագիր մը, որուն համաձայն շարք մը մեծ ճակատամարտներ պիտի մղուէին Մալայեան կղզիներուն, Հոլանտական Հնդկաստանի եւ Ճափոնի մէջ, զինուոր հանելով: Այս գործողութիւնները հսկայական ճիգեր կը պահանջէին եւ ոչ ոք պիտի կրնար հաշուել մարդկային եւ նիւթական կորուստները, ոչ ալ նախատեսել թէ որքան պիտի տեւէ պատերազմը: Յետոյ, Սթալին խոստացած էր պատերազմ յայտարարել Գերմանիոյ անկումէն երեք ամիս վերջը: Եւ ահա հիւլէական ռումբը օգնութեան հասաւ: Չըրչիլ Փոցտամի մէջ լսած էր թէ յաջողութեամբ պսակուած էին նոր ռումբին առաջին փորձերը՝ Մեքսիկայի անապատին մէջ:

— «Մեր ձեռքին մէջ ունէինք ուժեր որոնք անդիմադրելի էին: Մեծն Բրիտանիա իրաւունք ունէր կարծիք յայտնելու, համաձայն անգլեւամերիկեան պայմանագրին: Հիւլէական ռումբը գործածելու որոշումը տրուեցաւ նախագահ Թրումընի եւ իմ կողմէ, Փոցտամի մէջ: Մարէշալ Սթալինի ալ իմացուցինք թէ պիտի գործածենք այս պայթուցիկը անբաղդատելի զօրութեամբ: Ուրիշ ամէն բանէ աւելի, այս հիւլէական ռումբին կը պարտինք ճափոնական պատերազմին յաջողութիւնը եւ արագ փախճանը: Ես համաձայն չեմ անոնց որ կ'ըսեն թէ պէտք չէր գործածել այս ռումբը: Վեց տարուան պատերազմը համոզած է շատերը թէ՝ Գերմանները եւ Ճափոնցիները անխնայ պիտի գործածէին այս նոր գիւտը Դաշնակիցներուն դէմ, մինչեւ անոնց կատարեալ եւ սրընթաց կործանումը, եթէ իրենք հնարած ըլլային: Կը զարմանամ որ կան մարդիկ որոնք կը կարծեն թէ փոխանակ այս ռումբը նետելու, Դաշնակիցները պէտք էր մէկ միլիոն Ամերիկացիներ եւ **250.000** Անգլիացիներ զոհէին, — ճափոնական արշաւանքի յուսահատական ճակատամարտներուն մէջ: Ապագայ սերունդները պիտի դատեն այս անողորմ որոշումը եւ պիտի չդատապարտեն անոնք որ պայքարեցան իրենց բարիքին համար, այս մռայլ եւ կատաղի դարաշրջանի սարսափներուն եւ թըշուառութեան մէջ: Հիւլէական ռումբը խաղաղութիւն բերաւ: Ես բոլորովին համաձայն եմ Մ. Նահանգներու նախագահին հետ թէ այս ռումբին գաղտնիքը, որքան կարելի է, պէտք չէ առ այժմ հաղորդուի ուրիշ երկրի մը: Կամայականութիւն չէ այս, այլ պահանջ աշխարհի ապահովութեան»:

ԱՀՈՒՍԱՐՍԱՓԸ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Այս առթիւ ջերմապէս փառաբանելով Մ. Նահանգները, եւ կարմիր բանակին քաջագործութիւնները, Չըրչիլ խօսեցաւ Փոցտամի ժողովին աշխատանքներուն վրայ եւ դառնապէս քննադատեց Խ. Միութեան քաղաքականութիւնը արեւելեան Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ: Ըսաւ թէ «սխալ մըն էր, ոչ անհրաժեշտ, ոչ ալ արդար» Լեհաստանի արեւմտեան սահմանը երկարել մինչեւ Օտէր - Նայսէ: Յետոյ տխրութեամբ նկարագրեց միլիոնաւոր Գերմաններու արտաքսումը Լեհաստանէն եւ Հունգարիոյ, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Չեխոսլովաքիոյ մէջ տիրող ահուսարսափը: «Արեւելեան Եւրոպայի մէջ գրեթէ ամէն տեղ համայնավարական ուժերը ձեռք ձգած են կամ ձեռք ձգելու վրայ են դիկտատորական իրաւութիւններ... Ժողովրդապետութիւնը ենթարկուած է փորձի մը տեսնուած չէր մինչեւ այսօր: Արեւելեան Եւրոպայի մէջ միլիոնաւոր մարդիկ կ'ապրին այն ահուդողին մէջ թէ ընտանիք մը տունը նըստած ատեն, ահա դուռը պիտի զարնեն, ոստիկան մը պիտի առնէ տանը հայրը կամ որդին որոնք այլեւս պիտի չվերադառնան»:

Այս խօսքերը արտասանած ատեն, քըթմընջիններ լսուեցան, ինչպէս եւ հարցում մը, — «Իսկ Յունաստանի եւ Սպանիոյ մէ՞ջ...»:

× Լոնտոնի շրջանին հոգեւոր հովիւներէն մէկը, պատ. Թոհիքնըն, որ մասնակցած է նախորդ պատերազմին, մերժեց գոհաբանական արարողութիւն կատարել ճափոնական պատերազմին դադարման առթիւ, յայտարարելով.

— «Ես չեմ կրնար պարկեշտօրէն գոհաբանութիւն մատուցանել Աստուծոյ այնքան վայրագ եւ զարշելի ջարդի մը համար»: (Կ'ակնարկէ հիւլէական ռումբին գործածութեան):

ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ՋՆՋՈՒԵՑԱՒ Ամերիկայի մէջ: Ֆրանսա եւս պիտի ջնջէ:

ԼԱՎԱԼ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԵՑԱՒ դէմ դիմաց հանուելով իր կնոջը հետ: Կը կարծուի թէ կինը ազատ պիտի ձգուի:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ Միացեալ Ազգերու Դաշինքը, որ առաջին անգամ վաւերացուած էր Մ. Նահանգներու ծերակոյտին կողմէ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Գէորգ Սարաֆեան (30 տարեկան) որ Յունաստանէն Գերմանիա տարուած էր իբրեւ բռնի աշխատաւոր: Կը կարծուի թէ Ֆրանսա կը գտնուի: Իմացնել քրոջը՝ Տիկին Անահիտ Խրիմեանի, 145 Route Nationale, Bron (Rhône) եւ կամ Mr. Krimian, 2 rue Rebelads St. Etienne (Loire):

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.288

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Dimanche 19 Août 1945 Կիրակի 19 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4483-Նոր շրջան թիւ 112 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ՊԱՏՆԻՇԱՄԱՐՏ

1944 Օգոստոս 19—25, Փարիզը անգամ մը եւս արժեցուց իր համբաւը, իբրեւ դասական, պատմական երկիրը «պատնիշամարտ»ի:

Կռիւ փողոցէ փողոց, պատնէշներով: Տարիներ առաջ՝ եղբայր եղբօր դէմ, յանուն այս կամ այն կարգուսարքին: Այս անգամ՝ թշնամի ուժի մը դէմ որ լման չորս տարի բազմած մայրաքաղաքին մէջ, տիրաբար կը վարէր առժամապէս պարտուած երկրին ճակատագիրը:

Անշուշտ կռիւը շատոնց սկսած էր սարերուն մէջ, անտառէ անտառ (մաքի), հերոսական դըրուագներով եւ անհամար զոհերով, որոնց յիշատակը երկիւղածութեամբ կը տօնուի, պարբերաբար:

Բուն մայրաքաղաքին մէջ ալ, ստորերկրեայ պայքարը, դաւադրական գործունէութիւնը երթալով կը ծաւալէին: Դիմադրական Ճակատը կորիզներ, բջիջներ, ցանցեր կազմած էր հանրային եւ պետական կեանքի բոլոր ասպարէզներուն մէջ:

Չկար գետին մը ուր բոյն դրած չըլլային ափ մը յեղափոխականներ: Այս խումբը Դիմադրութեան (Résistance) ոգին կ'արծարծէր, բարձրացնելով գլխիկոր, նկուն բազմութեանց բարոյական կորովը գրականութեամբ: Ի՜նչքան հայրենաշունչ, բոցավառ բանաստեղծութիւններ որոնք հատորներ կը կազմեն այսօր, որոնք արձագանգեցին սարէ սար.—

Ընկեր, կը լսե՞ս սեւ ագռաւներուն — Կանչը մեր բերքի դաշտերուն վերեւ,— Ընկե՛ր, կը լսե՞ս ճիչերը տրտում — Մեր Հայրենիքին փոր գերել կ'ուզեն:

Ելէ՛, հայդուկներ (Partisans)— Բանուորնե՛ր ու գեղջուկներ,— Ահազանգն հնչեց...

Ուրիշ խումբեր զինարանները կը բանեցնէին, կամ զէնք եւ ռազմանիւթ կը փոխադրէին քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ: (Հայորդիներ ալ փայլեցան այս ճակատին վրայ):

Դեռ ուրիշներ — եւ երիտասարդուհիներ — դարանակալ կը սպասէին հաղորդակցութեանց կէտերուն վրայ, գիծեր քանդելու, կառախումբեր պայթեցնելու, թշնամին չփոթեցնելու համար:

Ու վերջապէս շրջուն խումբեր «լեռնական», որոնք ականջները անթեւլին եւ աչքերը դէպի երկինք, սրտատրոփ անձկութեամբ կը սպասէին փոթորկաձայն ազդանշաններուն, լուր մը քաղելու, անկարգելներով փոխադրուած զինամթերքը որսալու համար...

Իսկ ինչ որ տեղի ունեցաւ Փարիզի մէջ — ինչպէս ուրիշ քաղաքներու մէջ — դեռ երէկուան պատմութիւն է: Ամէնուս աչքին առջեւ կատարուած:

Անտեսուած չէր որ եւ է իր: Խոհանոցի աղբամանէն, երկաթի կտորէ մը, աթոռներէն մինչեւ սնտուկները, մինչեւ սալայատակի քարերն ու արմատախիլ ծառերը, մինչեւ բեռնակառքն ու հեծելանիւը, ձողերը, ցիցերն ու գերանները, գամերն ու պայթուցիկները:

Մէկ խօսքով, բոլոր բանուկ փողոցներն ու պողոտաները, հրապարակներն ու ծառուղիները վերածուած էին ամրոցներու, դիրքերու, պատնէշներու: Եւ դարանակալ հայրենասէրներ դիրք բռնած՝ կրակ եւ ռումբ կը ցանէին գիշեր ցերեկ:

Զօրաւոր էր թշնամին, օժտուած անսպառ եւ արդիական սպառազինութիւններով: Իսկ անոր դիմաց՝ այս պատնէշներուն ետին, պատնէշներուն եւ տանիքներուն վրայ, յեղափոխութեան եւ ապստամբութեան ոգին էր որ կը սաւառնէր: Եւ մէկ նշանախօսք,— Մահ կամ ազատութիւն: Ինչպէս այն օրերուն երբ նոյն կանչը կը լսուէր մեր հայրենի լեռներուն վրայ...

Անշուշտ այս յեղափոխական թափը իր ուժը կ'առնէր արտաքին օգնութենէն:

Մինչ մեր լեռներուն եւ դաշտերուն մէջ առասպելական Աստուածն անգամ տաճկցած էր, այս յեղափոխականները գիտէին որ զինակիցները ցամաք ելած են արդէն,— Յունիս 6ին՝ հիւսիսային շրջանին մէջ, Օգոստոս 15ին՝ հարաւէն:

«Դիմացէք, ահա կուգանք»: Եւ օգնութիւնը հասաւ ճիշդ ժամանակին: Օգնութիւն բանակով եւ հրասայլերով: Յաղթական ուժ մը անդիմադրելի, որ կտրած էր ծով ու ցամաք, լեռ ու ձոր:

Այդ միջոցին, պատնիշամարտը իր գագաթնակէտին հասած էր արդէն, իսկ թշնամին համակերպած անխուսափելի ելքին,— անձնատրութիւն:

Պատնիշամարտը վերահաստատեց ոչ միայն ազատութիւնը, այլեւ Փարիզը՝ իբրեւ քաղաք:

Շ.

ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՁԱՅՆԸ

ԽՄԲ.— Սան Ֆրանչիսկոյի ժողովին ներկայացուած յուշագրին առթիւ, Երեւանի պաշտօնաթերթը, «Սովետական Հայաստան» իր Յունիս 15ի թիւով հրատարակած է կարգ մը գրութիւններ.— Արդարութեան Ձայնը (Դ. Դէմիրճեան), Հասել է ժամանակը, Իմ հայրենակիցների արդար խօսքը, պանդխտութեան մէջ գտնուող Հայերի իղձը կը կատարուի եւն.: Ստորեւ կ'արտատպենք ծանօթ գրագէտ թատերագիր Դ. Դէմիրճեանի գրութիւնը.—

«Ամերիկայի Հայ Ազգային Խորհուրդը» դիմել է Միաւորուած Ազգերի կոնֆէրանսի դելեկատներին (պատուիրակներ) եւ մամուլին մի յայտարարութեամբ թէ հասել է ժամանակը, որ Թրքական տիրապետութեան տակ տառապող Հայաստանի մասը միացուի հայկական Սովետական Ռեսպուբլիկային (Հանրապետութիւն) որը հնարաւորութիւն կը տար հայրենիք վերադառնալու մէկուկէս միլիոն Հայերի, որոնք արտասահմանում են գտնւում Թրքական տիրապետութիւնից փախչելու հետեւանքով:

Արդեօ՞ք հասել է ժամանակը: Միթէ՞ ժամանակը չէր երբ առաջին իմպերիալիստական պատերազմին մատնանշւում էր, որ «Դաշնակիցները ի նշան շնորհակալութեան այն աւանդի որ հայ ժողովուրդը մտցրել է ազատութեան եւ դեմոկրատայի մեծ գործի մէջ, նրանց խոստացաւ ազատութեան եւ անկախ պետութեան ստեղծում», երբ Ազգերի Լիկան պրեզիդենտ (նախագահ) Ուիլսընի յանձնարարեց որոշել ազատ, անկախ Հայաստանի սահմանները, երբ դա ընդունեց բոլոր տէրութիւնների կողմից ներառեալ նաեւ Թուրքիայի կողմից: Եւ հաստատուեց Սեվրի պայմանագրով: Միթէ՞ ժամանակը չէր: Ժամանակ էր... բայց պայմանագիրը չիրականացաւ...

Դրանից էլ շատ առաջ միթէ՞ քիչ է դրուել Հայերի ազատագրութեան, իրաւունքների գոյութեան խնդիրը: Արդեօ՞ք ժամանակը չի եղել: Ժամանակը միշտ եղել է, Հայերի արեան հերթական հեղեղումը միշտ հնչեցրել է ժամանակը: Բայց միշտ էկօիստական (եսասիրական) շահերի մոլուցքների մթնոլորտում խեղդուել է Հայերի ձայնը:

Սակայն ինչո՞ւ այսօր արդէն ժամանակն է եւ ճշմարիտ ժամանակը: Նրա համար է ժամանակը, որովհետեւ ողջ մարդկութիւնը հէնց նորերս ապրեց հայութեան վիճակը յիշեցնող մի չարաշուք մղձաւանջային իրականութիւն: Մարդկութեան մի մասը կրեց իր անձի վըրայ այնպիսի սարսափներ, ապրեց այնպիսի դաժան բռնութիւն, եւ զարհուրեց այնպիսի մռայլ ստրկութեան վերահաս սպառնալիքից, որ արեան մըրրիկների մէջ խոստացաւ աշխարհը կարգաւորել ճշմարիտ արդարութեան հիմունքներով: Արդ՝ ի՞նչպէս կարող է աշխարհը կարգաւորուել ճշմարիտ արդարութեան հիմունքներով, եթէ միլիոն ու կէս Հայեր ահա երեսուն տարի է դեգերում են երկրէց երկիր, քարշ տալով ողորմելի գոյութիւն: Մի այնպիսի կուլտուրական, շինարար, տաղանդաւոր, աշխատաւոր ժողովուրդ, որ տուեց հրաշալի կլասիկա (դասական գործ), գողտրիկ ճարտարապետութիւն, բարձրարուեստ մանրանկարչութիւն, վեհ բանաստեղծութիւն, որաշխարհին տուեց այնքան կուլտուրական ուժեր, մի այնպիսի ժողովրդի մի մեծ հատուած այս օրս դառել է «Յունաստանի Հայեր», «Ամերիկայի Հայեր», «Հալեպչիստանի Հայեր»... Սա՞ է արդարութիւնը: Ոչ, երբեք: Եթէ այսօրուայ մարդկութիւնը մղձաւանջային Փաշիզմից զարհուրած անկեղծօրէն եւ ազնուօրէն է խօսում ճնշուած ու ըղըկուած ժողովուրդների ազատագրութեան մասին՝ —նա ունի զբաղուելիք մի վեհ գործ— դա տարադիր հայութեան հայրենիք վերադարձնելու եւ նրան ազատ կեանք տալու գործն է: Տարադիր հայութեան իղձերն ու առաջարկները պէտք է որ յարգուին: Հայերն ունէին իրենց երկիրը: Այնտեղ հազարամեակներ ապրել, շինարարել, ստեղծագործել է հայ ժողովուրդը: Այդպիսի մի ժողովուրդ չէր կարող բռնութեան եւ տեռորի տակ ապրել: Եա դարերով կռուեց ոչ միայն իր Ֆիզիքական գոյութիւնը պաշտպանելու համար, նա կըռուեց իր կուլտուրական արժէքները պաշտպանելու համար: Նա չի բռնացել, նա չի զրկել, նա չի կողոպտել: Նա բարիք է տուել մարդկութեանը: Այն ո՞ր հայրենասէրն է համարում իրեն ճշմարիտ հայրենասէր, եթէ չի յարգում ուրիշի հայրենասիրութիւնը: Տարադիր հայութիւնն իրաւունք ունի պահանջելու որ Սովետական Հայաստանի

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

միացուի իրենից արեամբ պոկած հայրենի հողը: Տարադիրհայութիւնըիմաստաբար իր հայեացքն է ուղղում դէպի Սովետական Հայաստանը: Սովետական Հայաստանում նա տեսնում է իր եղբայրների երջանիկ, ազատ կեանքը, նա տեսնում է այն հրաշքները որ կատարուել են 25 տարում մի այնպիսի երկրում ինչպիսին սովետական Հայաստանն է: Դա մահ տեսած եւ մահից փրկուած Հայաստանն է, նրան փրկեց ռուս մեծ ժողովուրդը, նըրան փրկեց մեծ Լենինը եւ ներկայիս ամենամեծ մարդը, ժողովուրդների հզօր փրկիչը, Մեծ Ստալինը: Հայ տարադիր ժողովուրդը յոյս է տածում որ արդարութիւնների եւ ազատագրութիւնների մասին խօսող բոլոր ազնիւ մարդիկ պաշտպան կը կանգնեն նրա արդարացի պահանջին: Սակայն մենք մեծայոյս ենք որ այդ կգայ մեծ ռուս ժողովրդից որը փրկեց մարդկութիւնը: Տարադիր հայութեան իղձերը կարող է իրագործել ռուս ժողովուրդը եւ մեծ Ստալինը, որոնք նրա մի մասին՝ Սովետական Հայաստանի ժողովուրդին երկու անգամ փրկեցին Ֆիզիքական բնաջնջումից:

Իսկ մենք, Սովետական Հայաստանի Հայերս գրկաբաց կ'ընդունենք մեր եղբայրներին եւ նրանց հետ միասին կ'անցնենք մեր պատմական, ազնիւ եւ վեհ գործին, կեանքի շինարարութեան, աշխատանքի եւ ստեղծագործութեան:

Դ. ԴԷՄԻՐՃԵԱՆ,

Խ. ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Նրա զարունը յաւիտեան հանգաւ
Մի եղեռնական մռայլ իրիկուն,
Երբ արեգակը գահավէժ ընկաւ՝
Ցօղելով շուրջն արիւն շառագոյն:

Եւ մահուան պահին իր աչքի առաջ
Հայրենի հողն էր, արտերը ոսկուն,
Լիճը Սեւանի ու լեռն Արարատ,
Բիւրեղ փրփուրով հնաւանդ Զանգուն:

Անի քաղաքի փառքը մարմարէ
Տալիս էր նրան աւիւն ու կորով,
Հայկ Նահապետի աղեղը հրէ
Երգում էր կրկին եղէգնեայ գրչով:

Հայոց երկինքներ տեսնում կապուտակ,
Վահագնի թռչող նժոյգը հսկայ,
Որը ճախրում էր դէպի յաղթանակ,
Դէպի երջանիկ օրը ապագայ...

Նա բանուորների դէմքը քրտնաթոր
Երգում էր նորից քնարով ճարտար,
Եւ ընդվզումներ մեծ ու Կարմիր Թափոր,
Գալիք օրերի երկունքը վարար...

Հողի մշակին նուիրում էր ձօն,
Ներբողում սիրով ցելերը զարնան,
Եւ մառաններր մրգերով լեցուն
Եւ սուրբ օջախը հայրենական տան:

Ու հեզնանքով էր նայում իր դահճին,
Չէր ողբում երբեք անյոյս կսկիծով,
Եւ այսօր էլ նա մեզ հետ է կրկին
Մարգարէական երգի աստղերով...

ՑԱՀԱՆ ՇՈՂԵՆՑ

Փարիզի ազատագրական կռիւները

Պատմական շաբաթ մըն է որ կը բոլորենք, Օգոստոս 10էն ի վեր: Իսկ այսօր տօն է արդէն:

Քանի մը թուականներ.—

Օգոստոս 10.— Գործադուլ շոգեկառքի բանուորներու:

Օգոստոս 14 (կէս գիշեր).— Փարիզի ոստիկանութեան Փրկութեան Կոմիտէն (Comité de Libération) ընդհ. գործադուլի հրաման կուտայ ամբողջ ոստիկանութեան: Ափ մը մարդիկ պատրաստած էին այս գործադուլը գաղտնի աշխատանքով: Գործադուլը արդէն որոշուած էր Օգոստոս 13ին, Օգոստոս 14ի համար, բայց «սպասենք - տեսնենք» ըսողները յաջողեր էին կեցնել շարժումը: Գնդ. Ռօլ միջամտելով երկուշաբթի գիշեր, կը յաջողի արձակել վճիռը:

Օգոստոս 15.— Ոստիկանութեան ընդհ. գործադուլը մեծ ազդեցութիւն կը գործէ հօդեբանօրէն, դիւրացնելով Դիմադրական Ճակատին աշխատանքը: Ապստամբութիւնը կը կազմակերպուի:

Օգոստոս 16.— Փարիզի Փրկութեան Կոմիտէն ընդհ. գործադուլի հրաման կ'արձակէ:

Օգոստոս 17—18.— F. F. I.երու (Ֆրանս. Ներքին Ուժեր) զօրաշարժը կը կազմակերպուի համաձայն տրուած գաղտնի հրահանգներուն:

Օգոստոս 19.— Ապստամբութիւնը կը պայթի: Գնդ. Ռօլ կ'արձակէ ընդհ. հրամանը: Շրջանին F. F. I.ներուն տրուած հրամանն է,— «բանալ Փարիզի ճամբան դաշնակից յաղթական բանակներուն առջեւ եւ ընդունիլ զանոնք»: Եռագոյնը կը պարզուի ոստիկանական վերատեսչութեան շէնքին եւ քաղաքապետարանին վրայ: Խմբական կռիւները կը ծաւալին: Կէս գիշերին հայրենասէրները կը

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

(Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Պատգմ. ժողովին առթիւ)

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի Շրջանի Պատգամաւորական Ժողովը, որ գումարուեցաւ Յուլիսի սկիզբը, Պոսթընի մէջ, բնականաբար, այս տարի եւս լայնօրէն զբաղեցաւ Հայ Դատի հարցով: Եւ վերջին տարեշրջանի միջազգային դէպքերու եւ Խ. Հայաստանի ներքին իրադարձութիւններու լոյսին տակ, անոր գաղափարներն ու ուղեգիծը աւելի եւս բիւրեղացան ու յստակ ձեւակերպում ստացան:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, Հայաստանի անկախութեան փլուզումէն ի վեր գաղափարական ընդդիմադիրի դիրքին մէջ է եղած Խ. իշխանութեան հանդէպ: Ատոր պատճառը կորսնցուած իշխանութիւնը վերադարձնելու տենչը չէր, ինչպէս ոմանք չարամտօրէն կ'ըսեն, ոչ ալ հակահայաստանեան դիրքը, ինչպէս նոյն չարախօսները կը պնդեն, այլ սկզբունքի հիմնական տարակարծութիւնները Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի ճակատագրի մասին: Մինչ բոլշեւիկները, օրինակ, կը յայտարարէին, թէ Հայաստանի խորհրդայնացումով Հայկական Հարցը լուծուած - վերջացած է, Դաշնակցականները չէին ուզեր հաշտուիլ այդ մտքին հետ եւ կը շարունակէին հետապնդել Թրքահայաստանի պահանջը՝ յենլով միջազգային յանձնառութիւններու վրայ: Մինչ բոլշեւիկները ազգային մշակոյթի, քաղաքացիական ազատութիւններու, կրօնի եւ համանման գաղափարներու դէմ պայքար կը մղէին, Դաշնակցականները կը պաշտպանէին անոնց ազգային արժէքը: Մինչ Հայաստանի Խորհրդային վարիչները ձեռք քաշած էին արտասահմանի հայութենէն եւ կը մերժէին ներկայանալ իբրեւ «Ամենայն Հայոց կառավարութիւն», Դաշնակցականները ամէն գնով կը ջանային վերահաստատել կապը Մայր Հայրենիքի եւ արտասահմանի միջեւ: Մինչ բոլշեւիկները իրենցմէ զատ կը ժխտէին գոյութեան իրաւունքը ուրիշ քաղաքական կուսակցութիւններու, Դաշնակցականները կը շարունակէին ջատագովել քաղաքական ազատութեան անհրաժեշտութիւնը:

Այս եւ նման հիմնական, ազգային գոյութեան եւ զարգացման համար կենսական նշանակութիւն ունեցող հարցերն էին պատճառը, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը դրած էին գաղափարական ընդդիմադիրի դիրքի մէջ Խորհրդային իշխանութեան հանդէպ: Կ'ընդգծեմ՝ գաղափարական, որովհետեւ Դաշնակցութեան ընդդիմադրութիւնը անդէ անդին չէ անցած: Դաշնակցութիւնը երբեք չէ ձգտած բռնի ուժով տապալել Խորհրդային իշխանութիւնը, ան երբեք չէ մտած հակախորհրդային յեղափոխական ոեւէ պլոքի մէջ, երբեք չէ ծրագրած Հայաստանի մէջ ներքին դժուարութիւններ առաջ բերել իշխանութեան համար: Ընդհակառակն, ան միշտ հեռու մնացած է դաւադրական նպատակներէ եւ ամէն գնով աշխատած է անկարելի դարձնել արտասահմանէն ոեւէ փորձ Խորհրդային իշխանութիւնը տապալելու: Աշխատած է, երբեմն նոյնիսկ գերագոյն ճիգերով, որ Հայաստանի մէջ քաղաքացիական բախումներ տեղի չունենան եւ հայութեան բոլոր խաւերը եռանդով նուիրուին Հայրենիքի շինարարութեան գործին:

Ասոնք բոլորը անհերքելի փաստեր են: Դաշնակցութեան ընդդիմադիր դիրքը նպատակ ունեցած է քննադատութիւններով զգաստութեան բերել Հայաստանի իշխանութիւնը, ինչ որ բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդներու մէջ ընդունուած է իբրեւ լաւագոյն միջոց պետական կեանքի զարգացման համար: Միւս կողմէն, Դաշնակցութիւնը ջանացած է վառ պահել արտասահմանի հայութեան ազգային ոգին ու Հայկ. Դատը եւ այս մարզին մէջ իր գործունէութեամբ կատարած է այն պարտականութիւնը, որմէ հրաժարած էր Խորհրդային իշխանութիւնը, կամայ թէ ակամայ:

Ժամանակը եւ, մանաւանդ, պատերազմը արմատական փոփոխութիւն առաջ բերին մեր ազգային կացութեան մէջ: Պատերազմը ինքը արդէն վճռական ազդակ էր: Հիթլէրի յարձակումով Խ. Միութեան վրայ, Հայաստան եւս կ'ենթարկուէր վտանգի: Դաշնակցութիւնը չէր կրնար անտարբեր մնալ հայրենիքի պաշտպանութեան հարցի հանդէպ եւ առաջին իսկ օրէն վճռեց ու յայտարարեց, որ կը դադրեցնէ պայքարը Խորհրդային իշխանութեան դէմ եւ իր բոլոր ուժերը կը տրամադրէ Հայրենիքի պաշտպանութեան գործին: Ասիկա եւս անհերքելի փաստ է: Արտասահմանի բոլոր երկիրներու մէջ Դաշնակցականները ձեռք ձեռքի միւս բոլոր հոսանքներու պատկանող մարդոց հետ մասնակցեցան ու կը մասնակցին բոլոր այն ձեռնարկներուն, որոնց նպատակն է Հայաստանի պաշտպանութեան եւ զօրացման աջակցութիւնը: Եթէ Ամերիկայի մէջ Դաշնակցութիւնը մնաց մեկուսացուած այդ գործէն, ատոր բացատրութիւնը փնտռելու է ոչ թէ Դաշնակցութեան չկամութեան, այլ ամերիկահայ իրայատուկ պայմաններու մէջ: Հոս ալ, սակայն, Դաշնակցութիւնը անտարբեր չկեցաւ եւ թէ նիւթական միջոցներով, թէ Հայ Դատի պաշտպանութեան ձեռնարկով ջանաց ու կը ջանայ օժանդակել Խորհրդ. Հայաստանին:

Պատերազմի փաստէն զատ, Խ. Միութեան եւ, հետեւաբար, Հայաստանի մէջ եւս տեղի ունեցան եւ տեղի կ'ունենան երեւոյթներ, որոնք չէն կրնար չանդրադառնալ նաեւ մեր դիրքին վրայ: Մաս մը հիմնական հարցեր հոն կը լուծուին Դաշնակցութեան հետապնդած ուղիով եւ, ի հարկէ, չեն կրնար չուրախացնել մեզ: Ամէնէն էականը այդ հարցերու մէջ Հայաստանի պետական իրաւունքներու ընդլայնման փաստն է: 1944 Փետր. 1ի օրէնքով Հայաստանը, Խորհրդային միւս հանրապետութիւններու հետ, ստացաւ սեփական ազգային բանակ ունենալու եւ արտաքին քաղաքականութեան իրաւունք: Երբ այս իրաւունքը գործադրութեան դրուի, Հայաստանը կը դառնայ միջազգային համակեցութեան անդամ եւ, ի վերջոյ, կը մտնէ նաեւ Միացեալ Ազգերու ընտանիքին մէջ: Ասիկա մեր գլխաւոր պահանջներէն մէկն է, որու համար մենք կը պայքարէինք անընդհատ:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԵՐԻԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷՆ

Romilly s)Seine (Aube) 8-7-940

Բնացա՞յ քչիկ մը: Ձեմ գիտեր:

Սատիկ խիթի մը յաջորդող յարաբերական հանդարտութիւն մը, դինիի, հաշիշի հեշտանք մը տուեր էին ինծի, ու կարճեցուցեր՝ գիշերս անհատնո՜ւմ:

Մորփէոսը՝ ամէնէն առատաձեռն, գթասիրտ ու համակրելի աստուածն է՝ թշուառներուն....:

— Հա՛յ, հա՛յ... ո՛ւ, կը մեռնի՜նք...

Երեք մարգագետիններու վրայ՝ կրկնափշաթելերու ետին խռնուած՝ երեսուն հազար յոգնած՝ քաղցած՝ փորը, աղիքները արիւնող հիւանդ գերիներու այս աղաղակէն երկինքն ալ յուզուած կուլայ, կը թրջէ մեզ անդադար:

Երեք խրամընկերներու էն փորձառուն եւ տարեցը՝ ենթասպայ André Pigeon՝ մէկ հոգինոց վրան մը քաշքշեր բերեր է հետը:— Մեր դղեակը:

Ջորս անկիւնները ցիցերուն կապուած՝ մէկուկէս մէթր քառակուսի՝ հիմաչ մոմշոր մը, իր ջուրերուն մէկ մասը կը թափէ գինքը շրջապատող խրամիկներու մէջ՝ որպէսզի, զօրախումբէն մնացած՝ միեւնոյն խումբի երեք ընկերները՝ ենթասպայ, տասնապետ եւ զինուոր մը՝ չնթակին անոր քրտնող ձեղունին տակ:

Ամպերը կը հալածեն իրար: Արեւը աչք կը քթթէ: Ու կը մխանք. ծառերը, գետինը, մենք ու մեր ցեխոտ, աղտոտ քուրջերը:

Ինչ հանդարտ իրարանցում: Ո՞ւրկէ այդ գործիքները:

Կը փորեն, ճիւղերով կը ծածկեն ու նորէն հող կը նետեն անոնց վրան: Բնազդը, ապրելու, ազատութեան յոյսը՝ — օ՜, հիանալի՜, հրաշալի՜, պարզեւ — քարայրներ շինել կուտայ: Բաանները դա՜ր:

Ընդհ. ազգաց պատմութեան ուսուցչիս, Լեւոն Թաշճեանի, սրամիտ մէկ խօսքը կ'իյնայ միտքս: «Նախամարդը՝ իբրեւ զարդ, շրթունքը ծակելով՝ օղակ մը կը կախէր անկէ: Մեր օրերուն՝ այդ օղակը կ'անցընեն ականջներուն: Շրթունքէն ականջ՝ ահաւասիկ կտրած միջոցի հեռաւորութիւնը՝ դարերու քաղաքակրթութեան..»:

Այսօր կը հատնի մեր պաշարը:

9 Յուլիս.— Փորձեմ պիտի բախտս: Իմս չէ գիտը: Ո՞վ գտաւ: Ո՞վ փորձեց: Անօթութիւնը անշուշտ: Ապրելու վերադարձի տենչը:

Բոլորը՝ բախտաւոր ծնածներ մանաւանդ՝ թուղթ մը կը ճմրթկեն ու կը նետեն, կը ճամբեն, ամբոխին: Պահարանը դրամ, անուն, եւ հասցէ մը կը պարունակէ: Պէտք չկայ ուրիշ բան ըսելու:

Ու կը սպասե՜ն: Որքա՜ն սպանիչ են ժամերը այդ սպասումի: Դժուարահաճ չենք, ցամաք հացը կը բաւէ մեզի:

Անօթի ենք...: Ինչպէ՞ս բացատրել տառապանքը անօթութեան: Բառը շատ չոր կը թուի ինծի: Անօթի ենք: Կարճ, կտրուկ ու սակայն ահաւոր ողբերգութիւն մը կը պարունակէ այդ բառը: Ինչե՜ր ըսել չէ տուած՝ անպիտան ստամոքսին այդ անկուշտ պահանջը:

Կը կռուին Ալժերիացիները: Դանակ քաշելը դիւրին է անոնց համար:Դանակը ո՞ւրկէ են գտեր:

Ջիւ թաղուած աղիքներ կը ճանկռտեն անոնք, հազիւ մաքրուած, հազիւ տաքցած լափլփելու համար:

Գնաց պահարանս:

Հասցէս տայէս առաջ՝ դրամին նամակ մըն ալ միացուցի ես: Սկսայ.—

Սիրելի անծանօթուհի, երեք ընկերներ ենք: Անօթի.... ենւ.:

Սուլիչի ձայն:

— Ապուրի՜, ապուրի՜:

Երկու ժամ պոչ բռնելէ վերջ գաւաթ մը տաք ջուր ունեցանք:

10 Յուլիս.— Երբ երկարի անօթութիւնը՝ գինաթափ կ'ըլլայ՝ կ'անճրկի ուղեղը: Մարմնին հրամանատարութիւնը կը յանձնուի ջիղերուն որոնք՝ անիմաստ, անկապակից, աննպատակ երթ ու դարձի յիմար շարժումներ կուտան անոր:

Դեղնած՝ կը կախուի մորթը դէմքին: Կը կքին ուսերը: Աչքերը՝ ինչը հատնող կանթեղի մը պէս՝ աղօտ, կը պճլտան: Մազը, մօրուքը, պեխը կը բուսնին կարծես շատ աւելի արագ: Դասակարգային կռիւ: Մասը կը սնանի մասով: Բջիջները՝ բջիջներով:

Խօսիլ չի սիրեր անօթին: Բաղցը քայխեցուցած է զայն: Կատակ չի տանիր, հանդիստ ձգելու է զինքը:

— Այ տղայ, ո՞ւր ես: Ընդհ. Թարգմանը քեզ կը փնտռէ:

Օ՜, ծրար ունիմ, ծրա՜ր: Ջարկաւ անիւը: Անծանօթուհիս պատասխանեց ինծի:

Ի՜նչ: Հինգ քիլոնոց տուփ մը ոլոռն: Խոշո՜ր ճերմակ հաց մը: Հա՛ց: Տուփ մը պանիր: Խաշած հաւկիթներ: Աղ: Թմբիծաղիկ: Շաքար: Թաշկինակներ: Անձեռնոց մը, կտոր մը օճառ: Զոյգ մը գուլպայ: Թուղթ, մատիտ ու ծխախոտ:

Աչքդ լոյս, Pigeon, ես եւ Յակոբը չենք ծխեր:

Ու պահարան մը՝ ղրկած դրամիս հետ՝ սրտագին պատասխան մը նամակիս: Անուն եւ հասցէ մըն ալ «Madame Peuvrier, 82 rue Voltaire Romilly s)Seine (Aube):

11 Յուլիս.— Խոստացեր էին մեզի թէ՝ ազգային տօնին մեր տունը պիտի ըլլայինք: Եւ սակայն, քանի կը մօտենայ թուականը, մեր յոյսերը այնքան կը նուաղին...: Սոեւը՝ պատերազմին մէջ, վառօդի չափ արժէք ունի:

Ծրար մըն ալ, այսօր առինք: Տապկուած՝ հորթի լեարդը դեռ չէր պաղած: Պաշտելի՜ արարած...:

Կ'անձրեւէ նորէն:

15 Յուլիս.— Անօթի չենք այլեւս: Տիկինը՝ հաւատարիմ իր խոստումին, ոեւէ միջոցով ամէն օր ծրար մը կ'անցընէ մեզի: Ի՜նչ ազնիւ սիրտ, եւ ինչ հերոսուհի:Ի՜նչպէս երախտապարտ ենք իրեն:

17 Յուլիս.— Գէշ լո՛ւր: Արգիլուեցաւ դրսէն ծրար ստանալ....

18 Յուլիս.— Մեր աչքերը՝ անօթի աչքերը՝ ուղղուած են ճամբուն վրայ խռնուած կիներուն, որոնք գիտենք թէ՝ գիրենք եւ մեզ բաժնող երկշարք փշաթելերու անցքին միջեւ շրջագայող գերման պահակներուն ուշադրութենէն սպրդելով՝ կը ջանան փախստական մօտեցողներու ծրարներ անցընել:

Զինուորներուն երեւոյթը կ'ուսումնասիրենք: Երիտասարդները չենք սիրեր: Մոլեռանդ թունաւորուածներ՝ փամփուշտ չեն խնայեր անոնք: Կը քաշեն ոտքերուդ:

Ծերերուններր աւելի սիրտ ունին:

Անոնց մէջ կան մանաւանդ Աւստրիացի զինուորներ, որոնք աչք կը գոցեն, ծրարի դացողներուն երթուդարձը դիւրացնելու համար:

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

1944 ՕԳՈՍՏՈՍ 18

Փարիզի պողոտաները, առենին այնքան խանդավառ, այժմ դարձեր էին անժպիտ: Մարդիկ կը քալէին լուռ եւ մտածկոտ: Իւրաքանչիւրի սրտին մէջ կրակ մը կը տեսնուէր, կրակ մը կարմիր բոցերով, որ կ'ըսեր հիմայ, հիմայ պիտի բռնկի:

Ո՞վ կը հասկնար օրուան այս ահաւոր տաղնապը որ ամէն օր քիչ մը, աւելի կը ծանրանար: Կը դառնար վէրք մը անանուն ու կը ճնշէր, կը ճմլէր, կը մկրատէր Ֆրանսացիին սիրտը:

Այդ օրերուն, ես ալ կտոր մը հաց գտնելու համար դուրս կ'ելլեմ: Կ'անցնիմ Իթալի պողոտայէն, կը կտրեմ Թոլպիաք փողոցը եւ, ուրիշներու պէս կարգի կը սպասեմ հացագործի մը խանութին առջեւ: Այս կենաց եւ մահու վայրկեանին, յանկարծ հրացան մը կ'որոտայ: Զարկերը կը կրկնուին: Գնդակ մը կուգայ եւ կը մխուի դիմացի պատը: Բազմութիւնը խուճապահար կը փախչի, կը մտնէ բաց ձգուած դռնէ մը ներս ու կը պահուի:

Հոդ, ներքնատան մէջ, ամէն բերնէ բառ մը կը բարձրանայ:

— Տէ՛ր, ա՛լ հերիք է, ազատէ՛ մեզ...

— Ո՜հ ազատութիւն, ե՞րբ պիտի գաս...

Ու այս դետնափոր նկուղէն սուր ձայն մը կը բարձրանայ.

— Աւելի լաւ է մեռնիլ քաջաբար թշնամիին հետ դէմ դիմաց, քան թէ այս մութ անկիւնը յուսալով սպասել: Ահա ես կ'երթամ, ով որ կ'ուզէ թող քալէ ինծի հետ:

Ու Ֆրանսուհին կը թռի դէպի դուրս: Կը հետեւինք մենք ալ: Բայց ոչ ոք կայ: Փոթորիկը անցեր է: Դարձեալ կը մօտենանք հացագործին դրան ու կարգի կը սպասենք: Հազիւ քանի մը բախտաւորներ կ'օգտուին այդ պարգեւէն: Հացագործը կը յայտարարէ.— Լմնցա՛ւ:

Անօթութեան վախը մեր սրտերուն, կը հեռանանք: Փողոցէ փողոց պատկերը նոյնն է: Վերջապէս կը յաջողիմ մաս մը հաց գտնել: Կը վերադառնամ, կը բարձրանամ սենեակս ու, կը սկսիմ ծամել խնայած կտոր մը շաքարիս հետ:

Օգոստոսի արեւը, հետզհետէ իր թափը կը կորսնցնէ: Շուքերը կ'երկարին: Իրիկուն:

Այս պահուն, երբ զովլ խոնկի մը անոյշ

ՊՕՒՏ'Մ ԾԻԾԱՂ

ՍՆԱՆԿՈՒԹԻ՛Ն ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ...

Կեցցէ՛ Ճափոնի յամառութիւնը: Անոր շնորհիւ աշխարհը օժտուեցաւ գիւտով մը՝ որուն զօրութիւնն ու սահմանը անչափելի է առայժմ:

Հիւլէռումբը, որ եկաւ տնկուեցաւ աշխարհի ազգերուն առջեւ, եւ սարսափով համակեց բոլորը, թէեւ կը պարտինք ամերիկեան հանճարին եւ դրամին, սակայն Միքատոյին կամքը մեծագոյն դերը ունի անոր հնարումին մէջ: Նիփոնները կորսնցուցին պատերազմը, բայց չահեցան՝ պատմութեան մէջ անմահանալու պատիւը...

Ազգերն ու ժողովուրդները իրար անցած են այս գիւտին պատճառով: Դիւանագիտութիւնն ու քաղաքական նրբարուեստը հոգեվարքի մէջ են ներկայիս: Ասկէ ետք, ի՛նչ պիտի արժեն անոնց դարձդարձիկ բանաձեւերը,— «Հիւլէ»ն կանգնած է իրենց գլխուն վերեւ...

— Կը համաձայնի՞ս, եթէ ո՛չ ռումբը պատեանէն դուրս կը հանեմ...

Ազգերու ինքնորոշում, սահմաններու զատորոշում, կենսական տարածութիւն, ճնշուած ազգերու ազատութիւն, փաշականութիւն, նացիականութիւն, ռամկավարութիւն, համայնավարութիւն, բոլորը, ամէնքը բարեւի պիտի կենան հիւլէազօր հրամանին առջեւ...

— Գլուխդ ներս քաշէ՛, բարեկամ, սահմանէդ դուրս մի գար, ապա թէ ոչ կոճակը կը կոխեմ... Այս է հրամանը մեր ահագնազօր եւ կործանաշնորհ հիւլէառումբին... — Հնազանդութի՛ւն ամենեցուն...

— Վար ա՛ռ օդաճանճերդ, զինաթափէ ծովային տաշտերդ, հաւաքէ՛ եւ կառաշինարան ղրկէ երկաթէ ամբառաք խողովակներդ: Բանուորի կապոյտ հագուստի եւ կամ քաղաքացիի համեստ տարազի մէջ խօթէ ժողովուրդդ, ապա թէ ոչ... յիշէ՛ Ճափոնը... — ամբեցո՛ւր աշխարհակալութեան ախորժակներդ...

Սերունդ մը ետքը, թանգարաններու մէջ պիտի ցուցադրուին, տէգերու, նիզակներու, նետերու եւ աղեղներու շարքին՝ թնդանօթները, օդային եւ ծովային տորմիղները, թանքերն ու բազմահարուածեան զէնքերը, զինուորական տարազները:

— Մայրիկ, ի՞նչ են ասոնք:

— Զաւակս, մարդիկ այս հագուստները հագած, այս գործիքներով պատերազմ կ'ընէին, իրար կը սպաննէին: Այս խողովակը կը տեսնե՞ս, գունդ մը կը նետէր որ կ'երթար հազարաւոր մարդ կը սպաննէր եւ բազմաթիւ տուներ փոշիի կը վերածէր...

— Մարդիկ խե՞նդ էին այն ատեն, մայրիկ...

բոյրին պէս կը սկսի տարածուիլ Փարիզի փողոցներուն մէջ, կը բանամ պատուհանս ու դուրս կը նայիմ: Հեռուէն՝ թնդանօթի խուլ ձայներ կը լսուին:

— Անո՛նք են, անոնք են, կը ձայնակցի հարեւան մը իր պատուհանէն: Այս անգամ պիտի ազատինք:

Մութը հետզհետէ կ'իջնէ: Թնդանօթի ձայները աւելի յստակ կը լսուին: Դուրսը, փողոցներուն մէջ շարժում մը կայ:

— Վաղը առաւօտ, վերսկսաւ դրացիս, վաղը առաւօտ, դաշնակից բանակը հոս կ'ըլլայ: Բայց, նախ քան այդ, այս գիշեր պէտք է աշխատիլ: Պէտք է աշխատիլ վաղուան Արշալոյսին համար: Տես, պայքարը արդէն սկսած է, հրամանի կը սպասենք:

Մութին մէջէն՝ յանկարծ, սուլիչի ձայն մը լսուեցաւ: Դրացիս ցատկեց, դրաւ փայլուն բան մը գրպանը ու վար վազեց: Վարը, կը վազեն ուրիշներ ալ:

Հիմայ, պատուհանիս բազրիքին կռթնած՝ վար կը նայիմ: Ամբողջ պողոտան պատերազմական դաշտի մը երեւոյթն ունի: Հարիւրաւորներ փողոցը թափած են: Հրացաններ կը փայլփլան: Հատուկտոր զէնքի պայթիւններ: Անդին՝ քանի մը հոգի ծառ մը կը կտրեն: Ուրիշներ քարեր եւ երկաթներ կը գլորեն: Կիներ, որ տոպրակներով աւազ կը տանին ու կը դիզեն իրարու վրայ: Կ'երթան, կուգան, կ'աշխատին առանց տրտունջի: Ազատութեան սէրը ոտքի հաներ էր նոյնիսկ տղեկը իր թիզ մը հասակով:

Այսպէս, քանի մր ժամուան մէջ, ամէն անկիւն պատնէշներ կանգնեցան, ապստամբութեան դրօշը վրան:

Գիշերը կը յառաջանար: Մարդիկ չեն մտածեր ոչ քունը եւ ոչ ալ անօթութիւնը: Անընդհատ կ'աշխատին: Կը հսկեն: Կը սպասեն վաղուան արշալոյսին որ կը մօտենար, տխրանոյշ ժպիտ մը դէմքին:

Այս ներքին պոռթկումին առջեւ, հինգ տարիէ ի վեր փռուած մշուշը սկսաւ ցրուիլ: Սովորական կապոյտ երկինքին վրայ, դարձեալ սկսաւ փայլիլ Ֆրանսական ազատ, կարմիր արշալոյսը:

Այդ օրը, 18 Օգոստոս 1944ն էր:

Ամէն մարդ կը ցնծար: Ամէն մարդ կ'ողջագուրուէր ազատութեան դրօշը ձեռքը:

Ո՞վ պիտի կրնար նկարագրել պատմական այս մեծ դէպքը:

ՏԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

×

Կատակը մէկդի, շատ մը առաջարէգներու եւ նիւթերու սնանկութիւնն է այս նորածին չարերջանիկ ռումբը: Նախ, քարիւղի պատիւը մէկ փարայի պիտի իջնէ, եւ ջուրէն աւելի արժէք պիտի չունենայ: Երթան բարով Բագուի, Միջագետքի, Ռումանիոյ, Իրանի քարիւղաբեր շրջանները: Այդ «մեծազօր» եւ «ամենակարող» հեղուկը ասկէ ետք պիտի ծառայէ քսոտ անասուններուն վէրքերը բուժելու, իւղ կապած հագուստի օձիքները մաքրելու եւ երբեմն ալ դաշտային բոցախնջոյք սարքելու:

Ածուխն ալ իր վերջին օրերը կ'ապրի: Ա՛յ, պատմութեան պիտի անցնին սեւերես ածխավաճառները, որոնց քիթը մինչեւ Էյֆէլի կատարը հասած է ներկայիս: Բոլոր դիւանագիտական թուղթերն ու դաշնագիրները արեւելեան բաղնիքները տաքցնելու պիտի ծառայեն, կամ նպարավաճառներուն պիտի ծախուին՝ պանիր կամ ստեպղին փաթթելու համար անոնց մէջ:

Միջազգային դիւանագիտական ոճն ալ պիտի ազդուի այս գիւտէն: Պէտք պիտի չըլլայ, երկար բարակ կնճռոտ ոճերու՝ դիմացինդ տոպրակը դնելու համար...

— «Առ Վսեմաշուք Արտաքին գործերու Պ. նախարար Կրօէնլանտայի,— Մեր դեսպանին ուղղեալ Ձեր Վսեմութեան ծանուցագիրը, մեր սեղանին վրայ ընդունելու պատիւը ունեցանք: Ձեր ակնարկած սահմանային խնդիրը, կարծենք անտեղի է: Այդ մասին, մեր Արտ. Գործերու նախարարութիւնը, վերջնական որոշումը տուած է, ուրեմն մեզի համար փակուած խնդիր կը նկատուի այդ ծանուցագրի պարունակութիւնը: Ընդունեցէք մեր ՀԻՒԼԷԱՌՈՒՄԲ բարեւները: Մեծ Երկրի Արտ. Նախարարութիւն՝ Ճէյմս:

Եւ դիմացինը, այս «հիւլէառումբ» բարեւէն սահմռկած՝ տեղը տխուր պիտի ընէ եւ հետեւեալ ձեւով պիտի պատասխանէ.

— Վսեմ. Պ. նախարար Մեծ Երկրի, Ձեր գրութիւնը «հանոյքով» ստացանք: Կը կարծենք թէ՝ սխալ հասկացողութեան մէջ են երկու կողմերն ալ: Փակուած համարելով սոյն խնդիրը՝ մնամք սարսափայարգ զգացումներով՝ նախարար՝ Շիօմիօ...

Դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՇԱՀԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

(ԶՐՈՅՑ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ)

«Յառաջ»ի խմբագրութեան թելադրութեամբ, ես ալ տեսակցութիւն մը ունեցայ Հայաստանէն վերադարձած պատգամաւորներու եւ այցելուներու հետ եւ գրի կ'առնեմ ինչ որ լսեցի:

— Ո՞րքան մնացիք Մոսկուա:

— Մօտաւորապէս մէկ ամիս: Ուշացանք հաղորդակցութեան միջոցներու դժուարութեան հետեւանքով: Մասնաւորաբար Ֆրանսական կառավարութեան հաւանութեան պատասխանին կը սպասէինք, որպէսզի մեր օդանաւը արտօնութիւն ունենար իրենց հողերուն վրայէն անցնելով Պուժէ իջնել: Այսպէս անցեալ ուրբաթ հեռագրով թոյլտուութիւն ստացանք եւ կիրակի առաւօտ ժամը 5ին Մոսկուայէն մեկնեցանք, մէկ ժամ Պերլին մնալէ վերջ, ժամը 16ին Պուժէ հասանք:

— Ո՞րքան հայութիւն կայ Մոսկուայի մէջ:

— Որոշ թուահամար չկայ, ոմանք 30.000 կը հաշուեն, ուրիշներ 70.000. այնպէս որ ճշգրիտ թիւը յայտնի չէ:

— Իսկ հայկական մշակութային կեա՞նքը Մոսկուայի մէջ:

— Այդ տեսակէտով 16 Հանրապետութիւններէն Հայաստանը բացառիկ դիրք մը կը գրաւէ շնորհիւ Մոսկուայի Լազարեան Ճեմարանին (հիմնուած 1818ին) որ Լէնինի մասնաւորհրովարտակով առանձնաշնորհեալ վիճակ մը ունի: Նոյն շէնքը պատերազմի ընթացքին յատկացուած էր հիւանդանոցի, իսկ ներկայիս վերադարձուցած են: Ներկայ վերատեսուչը 38 տարեկան ժրաջան եւ գործունեայ հայ երիտասարդ մըն է, որ ունի նաեւ բարձր պաշտօն մը ռուսական կառավարութեան մօտ եւ կը վայելէ բոլորին գնահատութիւնը: Նոյն երիտասարդին յանձնուած է Հայաստան նորանոր արդիական մեքենաներ ներմուծելու կարեւոր պաշտօնը:

Ճեմարանը կը ստանայ Հայաստանէն եւ ուրիշ երկիրներէ հայ ուսանողներ եւ ուսանողուհիներ որոնք մասնաւորաբար կուգան Մոսկուայի բարձրագոյն Համալսարաններուն մէջ իրենց ուսումը կատարելագործելու համար, եւ կամ յաճախելու այն մասնագիտական հաստատութիւնները որ չկան Հայաստանի մէջ:

— Ի՞նչպէս է ընտանեկան կեանքը Հայաստանի մէջ:

— Շատ բան չէ փոխուած, մեծ մասով նահապետական: Նոյն երդիքին տակ, համերաշխութեամբ կ'ապրին, հայրը, մայրը, փեսան, հարսը

թեամբ կ'ապրին հայրը, մայրը, փեսան, հարսը զարմանալի:

— Ընտանիքները սովորաբար բազմանդա՞մ են:

— Առ հասարակ հինգ զաւակ ունեցող ծնողքները բազմանդամ չեն նկատուիր, որովհետեւ առնուազն այդքան երախայ ունին: Հայաստանի ժողովուրդին բազմածնութիւնը պարագայ մըն է որ կ'ոգեւորէ քեզ, երբ կը տեսնես իրարու ետեւէ հասակ նետած լաճերը:

— Ապրուստի դժուարութիւն չկա՞յ:

— Այն տպաւորութիւնը ունեցանք թէ ապրուստը դիւրին է եւ ուտելիքները առատ: Եթէ դրամափոխութեան սակը նկատի առնենք, Հայաստանի կեանքի մակարդակը չափազանց սուղ կը թուի. որովհետեւ մեր գնելու կարողութիւնը բաղդատելով ռուբլիին հետ (10 Ֆրանք) կը տկարանայ, մանաւանդ եթէ նկատի առնենք որ Երեւանցին նոյնքան դիւրութեամբ ռուբլին կը շահի որքան այստեղի բնակիչը իր մէկ Ֆրանքը: Ցետոյ Հայաստանցին իրվաստակով կրնայ դիւրութեամբ հոգալ իր ուտեստը նոյնիսկ սեւ շուկայէն գնելով, մինչդեռ այստեղ եթէ վերջին միջոցին դիմենք, չենք կրնար մեր եօթը հոգինոց ընտանիքը կերակրել:

— Ուրեմն ապրուստի տեսակէտով Հայաստանի ժողովուրդը մեզմէ աւելի պայմաններու մէջ կը գտնուի:

— Այո, եւ ատոր ապացոյցը այն է որ բոլորին առողջական վիճակը շատ լաւ է: Միայն հանդերձեղէնի եւ կօշիկի պակասը զգալի է: Սակայն նախնտրելի է փոքր կուշտ շրջագայիլ քան թէ որովայնը թմբուկի նման պարապ եւ լաւ հագուած: Այս պակասութիւնը յատուկ չէ միայն Հայաստանի բնակչութեան, այլեւ բոլոր Սովետական Հանրապետութիւններուն, որոնք առանց խտրութեան ենթակայ են նոյն սեղմումներուն: Ցետոյ, պէտք է նկատի ունենալ որ ամբողջական պատերազմը, բառին իսկական առումով գործադրուած է ամէն տեղ, դուրս հանելու համար կատարեալ յաղթութիւնը: Ապրուստի մասին գաղափար մը տալու համար քանի մը օրինակներ,— Մօտաւորապէս չորս վարունգը մէկ քիլօ հաշուելով, հատը կ'արժէ 10 ռուբլի, ուրեմն քիլօն 40 րուբլի (400 Ֆրանք): Հինգ ստեպղինոց տրցակը, միջին մեծութեամբ, կ'արժէ 2 րուբլի (20 Ֆրանք):

— Ներողութի՛ւն, բայց քիչ առաջ մոռցայ հարցնել, սեւ շուկայ, ուտելիքի առատութիւն, ասոնք բոլորովին ներհակ իրողութիւններ չե՞ն: Գիտենք որ հոն ալ պարէնատոմսերու դրութիւնը կը գործադրուի: Ի՞նչպէս կը բացատրէք այս հակասութիւնները:

— Որովհետեւ, կոլխոզի կազմակերպութեան միջոցով օրինաւորապէս կը հոգան պարէնատոմսերու համապատասխանող ուտեստները, ասկէ զատ կան նաեւ ազատ հողագործներ, ինչպէս անասնաբոյծներ, որոնք ենթակայ չեն կոլխոզին, եւ բացարձակ ազատութիւնը ունին որոշ վաճառատեղիներու մէջ ծախելու իրենց բերքը, առանց կառավարական արգելքի եւ քննութեան: Այս է որ սեւ շուկայ կ'անուանեն, բայց այս տեղի պէս հետապնդումի ենթակայ չէ, այլ բոլորովին ազատ:

— Կրնա՞ք ձեզ հիւրասիրող ընտանիքներէն մէկուն ճաշացուցակը տալ:

— Յաճախ կը պատահէր որ հանդիպումի մը ընթացքին անծանօթներ յանպատրաստից հիւրընկալէին մեզ իրենց տունը: Ճաշի եւ ընթրիքի ժամանակ կը դիտէինք որ՝ բոլորին սեղանները առատութեամբ զարդարուած են զանազան ուտելիքներով եւ ըմպելիներով: Այսպէս մէկու մը տունը, կէսօրին կերանք նախ ռուսական երշիկ, յետոյ իւղով տապկած մսադնդիկ (քէօֆթէ) եւ տապկած դետնախնձոր, բրինձէ ապուր կամ փիլաւ, վրայէն թութ եւ ծիրան: Իսկ իբրեւ ըմպելի՝ օղի եւ մըշկադինի (muscat):

— Ի՞նչ է Հայաստանի ժողովուրդին կարծիքը Կարսը եւ Արտահանը վերադարձնելու մասին եւ ի՞նչ դիրք բռնած է ընդհանրապէս:

— Մեզի չափ ոգեւորուած են եւ նոյնքան անհամբերութեամբ կը սպասեն որ այդ շրջանները կցուին Մայր Հայրենիքին:

— Ստո՞յգ է որ գերման գերիներ կ'աշխատին Հայաստանի մէջ, որքա՞ն է անոնց թիւը:

— Այո, բաւական գերիներ կան եւ մասնաւորաբար շինութիւններու եւ զանազան ճարտարարուեստներու մէջ կ'աշխատին, բայց քանակի մասին տեղեկութիւն չունինք:

— Էջմիածինի տաճարը ի՞նչ վիճակի մէջ է:

— Դարերու քանդիչ ազդեցութիւնը բաւական աւերներ գործած է: Զանազան տեղեր մեծ ճեղքուածներ արդէն բացուած են: Ամերիկայէն եկած պատգամաւորութիւնը ստանձնեց ծախքը:

(Շար.)

ԿՐՕՆ ՁԱԼԸՔԵԱՆ

× Նորընտիր կաթողիկոսը եպիսկոպոս ձեռնադրած է Կիւրեղ Ծ. Վ.ը, Հիւսիսային Ամերիկայի առաջնորդը՝ Տիրան վրդ., ինչպէս եւ Սիոն վարդապետը, Հարաւային Ամերիկայէն՝ Վարդան վրդ. Գասպարեան, Պուլկարիայէն՝ Գրիգոր Գուսան վրդ., Իրանէն Կոստանեան վրդ., իսկ միւսները Էջմիածինէն:

Ձեռնարկներ Փարիզի մէջ Թրքահայ Դատին համար

ԽՄԲ. — Ազգ. Միութեան դիւանէն ստացած ենք զեկոյց մը, հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

Ֆրանսահայ գաղութին Հայկական Դատի շուրջ ունեցած բաղձանքները ձեւաւորելու եւ հարկ եղած դիմումները կատարելու նպատակով, Ֆրանսահայ Ազգ. Ընդհ. Միութեան (Հ. Ա. Ծ.ի) նախաձեռնութեամբ, 13 Օգոստոսին, խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրուած էին 56 ազգայիններ: Շատերը օդափոխութեան պատճառաւ կը բացակայէին: Ներկայ եղան քանըհինգ հոգի: Կը նախագահէր Պ. Ա. Կէնճեան, երկու քարտուղարներով:

Ներկաները միաձայնութեամբ քուէարկեցին հետեւեալ բանաձեւը. —

1.— Նկատի ունենալով խաղաղութեան համաժողովին մօտալուտ գումարումը, կազմել մարմին մը Ֆրանսահայ բոլոր հոսանքներէն, Թրքահայ Դատի Պաշտպանութեան Յանձնախումբ » անունով:

2.— Յանձնախումբը պիտի պատրաստէ Թըրքահայ Դատին շուրջ յուշագիր մը, ներկայացնելու համար ուր որ անկ է:

3.— Իբրեւ հիմնական սկզբունք ընդունուեցաւ որ Թրքահայ Դատին արդար լուծումը կը յանձնուի մասնաւորաբար խորհ. իշխանութեանց եւ, ընդհանրապէս Դաշնակից ազգերու: 4.— Յուշագրին մէջ տեղ տալ նախորդ պատերազմի ընթացքին Թրքահայերու կրած վնասներուն: 5.— Յանձնախումբը իրաւասու է իր վրայ նոր անդամներ աւելցնելու: 6.— Յանձնախումբին դիւանըկազմուեցաւ հետեւեալ անձերէն. — Պատուոյ նախագահ Փրոֆ. Մանուէլեան, Նախագահ Ա. Զօպանեան, Փոխ-նախագահ Պ. Պ. Առաքել Զաքրեան, Հրանդ Սամուէլ եւ երկու քարտուղարներ:

7.— Յանձնախումբի դիւանին հրաւէրով կազմուեցաւ օրէնսգէտներու յանձնախումբ մը հետեւեալ անձերէն. — Պ. Պ. Հմայեակ Խոսրովեան, Հ. Մարմարեան, Ս. Քարեան, Հ. Պէրպէրեան, Ե. Ճիւհէրեան, որոնք կը զբաղին յուշագրին պատրաստութեամբ:

8.— Մօտիկ ապագային Փարիզ եւ գաւառներու մէջ պիտի կազմակերպուին հրապարակային ժողովներ, ուր հասարակութիւնը պիտի տեղեկանայ կատարուած աշխատանքին եւ յուշագրին պարունակութեան:

տիրապետեն Փարիզի 80 Թաղերէն 43ին վրայ:

Օգոստոս **21.**— Հակառակ եղած յանձնառութեանց, Փրկութեան Կոմիտէին կարգ մը անդամները զինադադար կը կնքեն Թշնամիին հետ, շուէտական դեսպանին միջնորդութեամբ: Գնդ. Ռօլ կը յայտարարէ. — « Ես զինուոր եմ: Պատերազմի ատեն որ եւ է բանակցութիւն Թշնամիին հետ սխալ մըն է ազգին դէմ»: Իբրեւ հետեւանք զանազան հակասական հրամաններու, խառնակութիւն մը կո ծագի ռազմիկներուն միջեւ, բայց ի վերջոյ կռիւը կը շարունակուի: Ներքին Ուժերու սպայակոյտը կը հրամայէ ընդհանրացնել ապստամբութիւնը ու պատնէշներ կանգնել, հակառակ առժամեայ կառավարութեան ջանքերուն: Մինչեւ ծայրը կռուելու տեսակէտը կը յաղթէ: 61 Թաղեր բոլորովին կ'ազատին:

Օգոստոս **22.**— Օգոստ. 21էն 22ի գիշերը Գերմանները հակայարձակումի կը ձեռնարկեն: Ճակատամարտը կը սաստկանայ Փարիզի մէջ:

Օգոստոս **23.**— Պատնէշները միջնաբերդի մը կը վերածեն Փարիզը, ցրուելով գերմանական ուժերը:

Օգոստոս **24.**— Գերմանական հակայարձակումները կը վտանգեն Ներքին Ուժերու գրաւած կարգ մը դիրքերը: Գնդ. Լիզ կը հրամայէ շարժուն խումբեր կազմել, յարձակողականի սկսելու համար: Թղթաբեր աղաւնի մը կը բռնուի հարաւային շրջանապետէն, հետեւեալ տեղեկութեամբ. — «Զօր. Լըքլէռ կը տեղեկացնէ. — «Դիմացէք, կուգանք»: Ժամը 22ին ֆրանսացի առաջին զինուորը (կ'ըսեն թէ Հայ մըն էր) կը հասնի քաղաքապետարանին առջեւ: Բայց կռիւը վերջացած չէ: Գերմաններր սպառնալից դիրք մը բռնած են: Մաքրագործում կը կատարուի դիշերն ի բուն:

Օգոստոս **25.**— Զօր. Լըքլէռ կ'ընդունուի քաղաքապետարանին մէջ: Ներքին Ուժերը կը միանան Լըքլէռի բանակին, խորտակելու համար գերման վերջին յենարանները Փարիզի մէջ: Այդ յենարանները տեղի կուտան կէս օրէն վերջը: Զօր. Ֆօն Խոլթից, Փարիզի գերման կառավարիչը, անձնատուր կ'ըլլայ, ստորագրելով Մեծն Փարիզի գերման զօրքին անձնատրութեան գիրը:

Օգոստոս **26**.— Կռիւները կը շարունակուին արուարձաններու մէջ ուր Գերմաններըհակայարձակումներ կը կատարեն: «Միլիսիէն»ներ կը կրակեն տանիքներէն, Փարիզի մէջ:

Օգոստոս **27.**— Զօր տը Կօլի յաղթական մուտքը Փարիզ:

× Տեղական թերթերը կը գրեն թէ այս կռիւներու ընթացքին սպաննուեցան 2887 Գերմաններ, վիրաւորուեցան՝ 5000, գերի բռնուեցան 4500 հոգի: Բարեբախտաբար քաղաքը փրկուեցաւ ջարդէ եւ հրդեհէ, այլապէս պիտի դառնար երկրորդ Վարշաւա մը, Փէշթա մը կամ ուրիշ աւերեալ քաղաք մը: Շատ մը շէնքեր վնասուեցան, ինչպէս Կռան Փալէն ուր կատաղի կռիւներ տեղի ունեցան:

× Ազատագրական կռիւներու ընթացքին 208 ոստիկաններ սպաննուեցան եւ 500 հոգի վիրաւորուեցան: Ոստիկանութեան վերատեսուչը, Պ. Լիւիզէ երէկ իրիկուն Պօժոնի հիւանդանոցը երթալով շքանշաններ բաշխեց: Յետոյ թափորով գնաց Էթուալ, ծաղկեպսակ մը դնելու համար Անծանօթ Զինուորի դամբարանին վրայ: Ժամը 22ին երկու խորհրդանշան ջահեր վառուեցան երկաթուղիի պաշտօնեաներու կողմէ, մէկը Վիթրիի, միւսը Լա Շափէլի մթերանոցներէն եւ հանդրուանէ հանդրուան փոխադրուեցան ոստիկանութեան վերատեսչութեան շէնքը, յետոյ քաղաքապետարան, ուր պիտի մնան մինչեւ Օգոստոս 25, ապա թափորով պիտի փոխադրուին Անծանօթ Զինուորի դամբարանը:

Այսօր ժամը 19ին մեծ հանդէս Փարք տէ Փրէնսի մէջ, ուր ճառեր պիտի խօսին Դիմադրական Ճակատի խորհուրդին նախագահը, Պ. Լ. Սայեան եւ Փարիզի ազատագրութեան կոմիտէին նախագահը: Գեղարուեստական բաժինը շատ ճոխ է: Պիտի մասնակցի նաեւ դաշնակից բանակներու նուագախումբը: Մուտքը ազատ է:

Մամուլի ընկերակցութիւնն ալ պիտի մասնակցի հանդիսութեանց, ընդհ. ժողով մը գումարելով, իսկ չորեքշաբթի օր հազար հոգինոց սեղան մը պիտի սարքուի Փալէ տը Շայեօյի մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՃԱՓՈՆԻ ԱՆՁՆԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Զանազան դժուարութեանց հետեւանքով, նոր պայմանաժամ մը տրուած էր Ճափոնի, որպէսզի կարենայ բանագնացներ ղրկել: Զօր. Մաք Արթըր ազդարարեց թէ այլեւս չի կրնար ժամանակ տալ: Վերջին լուրերու համաձայն, Ճափոնի պատուիրակները ճամբայ պիտի ելլեն այսօր, կիրակի, Մանիլա երթալու եւ հաշտութեան պայմանները իմանալու համար: Հաւանական է որ անձնատրութեան կամ հաշտութեան վերջնական պայմանները ստորագրուին Թոքիօ, Միքատոյի պալատին մէջ, ինչպէս Ճափոնցիները կ'ազդարարէին թէ հաշտութիւնը ստորագրել պիտի տան Ուաշինկթըն, Սպիտակ Տան մէջ:

Ամերիկեան հրամանատարը անցագիր տուաւ ճափոնական երեք պատուիրակութեանց, որոնց ամէն մէկուն մէջ կը գտնուի անդամ մը Կայս. դերդաստանէն: Այս պատուիրակութիւններէն մէկը Մանչուրիա կ'երթայ, երկրորդը՝ Չինաստան, երրորդը՝ հարաւային կղզիները, հաղորդելու համար անձնատրութեան հրամանը:

Ճափոնական կառավարութիւնը խնդրեց Դաշնակիցներէն դադրեցնել կռիւները Մանչուրիոյ մէջ: Իսկ տեղ տեղ դիմադրութիւնները կը շարունակուին, բայց 20.000 Ճափոնցիներ անձնատուր եղան առջի օր:

Դեր-ծովակալ Թաքի Օվիշի, Ճափոնի նաւային սպայակոյտին դեր-նախագահը, անձնասպան եղաւ փորը ճեղքելով:

Ռուսերը ուժգնօրէն գրոհ տալով ճեղքեցին ճափոնական ամրութեանց առաջին գիծը Մանչուրիոյ սահմանին վրայ: Այս առթիւ ահագին աւար ձեռք ձգեցին: Ճափոնցիները ստորերկրեայ քաղաքներ շինած էին լեռներուն մէջ, զրահենակներով, հիւանդանոցներով եւ արդիական բանակի մը բոլոր յարմարութիւններով: Կարգ մը շէնքեր մինչեւ երեք յարկ խորութիւն ունէին: Բռնուած թուղթերէն կը հետեւի թէ Ճափոնցիները յարձակում մը ծրագրած էին Վլատիվոսթոքի դէմ, բայց Ռուսերը կանխեցին:

× Դաշնակիցները կը խոստովանին թէ Ճափոնի անձնատրութեան եւ գրաւման գործողութիւնները շատ աւելի բարդ են քան գերմանականը, որովհետեւ անսահման տարածութեանց վրայ կը գտնուին: Հարիւր հազարաւոր ճափոնցի զինուորներ ցիրուցան ինկած են հազարաւոր մղոն տարածութեանց վրայ, տասնեակ հազարաւոր դաշնակից գերիներ արգելափակուած են անհամար կղզիներու մէջ են.:

Փէթէնի մահապատիժը ջնջուեցաւ

Զօր. տը Կօլ ցկեանս բանտարկութեան վերածեց Փէթէնի դէմ տրուած մահավճիռը, Օգոստոս 17 թուակիր հրամանագրով մը: (Մահավճիռը տրուած էր Օգոստոս 13ին):

Թերթերը կը գրեն թէ դատապարտեալին առողջական վիճակը լաւ է: Փէթէնի հետ միասին Փորթալէի բանտը ղրկուած են Մոնռուժի բերդին վեց բանտապահները եւ բժիշկը: Ֆրանսայի մէջ օրէնքը մասնաւոր տրամադրութիւններ կը պարունակէ տարէց դատապարտեալներու տեղաւորման եւ մասնաւորապէս ուտելիքի համար: Եօթանասունէն վեր բանտարկեալները ենթակայ չեն տաժանակիր աշխատանքի: Զօր. տը Կօլ, որ ինքն ալ ի բացակայութեան մահուան դատապարտուած էր Վիշիի կառավարութեան կողմէ, անմիջական փոփոխութիւններ որոշած չէ Փէթէնի բերդարգելութեան մասին: Բայց հաւանական է որ դատապարտեալը մօտերս փոխադրուի Միջերկրականի ափերը, Սէնթ Մարկրիտ կղզին ուր օդը մեղմ է եւ ուր խումբ մը բանտարկեալներ կը գտնուին: Տիկին Փէթէն անպարտ համարուած ըլլալով, ապահովաբար պիտի արտօնուի Փէթէնի քով երթալու, եթէ արտօնութիւն խնդրէ:

Միացեալ Ազգերու դաշինքին վաւերացումը եւ ուրիշ խնդիրներ

Ֆրանսական կառավարութիւնը վաւերացուց Միացեալ Ազգերու Դաշինքը, որ ստորագրուած էր Սան Ֆրանչիսկոյի մէջ, Յունիս 26ին: Վաւերագիրը անմիջապէս պիտի հաղորդուի Մ. Նահանգներու կառավարութեան, որ առաջին վաւերացնողը եղած էր: Ինչպէս հաղորդեցինք երէկ, Թուրքիան ալ աճապարեց վաւերացնել:

× Նախարարական խորհուրդը վերջնապէս հաստատեց հոկտեմբեր 21ին կատարուելիք հանրաքուէին հարցարանը, որ կը բաղկանայ երեք հարցումներէ, — 1. Կ'ուզէ՞ք որ այսօր ընտրուած ժողովը Սահմանադիր ըլլայ: 2.— Եթէ հարցումին պատասխանը «այո» ըլլայ, համաձա՞յն էք որ, մինչեւ նոր Սահմանադրութեանգործադրութիւնը, հանրային իշխանութիւնները կազմակերպուին համաձայն յարակից օրէնագծին: Եթէ մեծամասնութիւնը «այո» պատասխանէ այս երկրորդ հարցումին, օրինագիծը անմիջապէս պիտի յայտարարուի իբրեւ օրէնք: Եթէ «ոչ» պատասխանէ, ընտրուած ժողովը ինք պիտի որոշէ իշխանութեանց առժամեայ կազմակերպումը: (Հարցարանը մէկ երեսին վրայ երկու հարցումները կը պարունակէ, միւսին վրայ՝ կառավարութեան մշակած օրինագիծը):

× Փարիզի եւ առ հասարակ միջազգային շրջանակներու մէջ խոր տպաւորութիւն գործեց Անգլիոյ Թագաւորին կողմէ զօր. տը Կօլի ուղղուած հեռագիրը: Ընդհ. կարծիքն այն է թէ Անգլիա կ'ուզէ ճամբան հարթել, ոչ միայն երկու երկիրներուն բարեկամութիւնը ամրապնդելու, այլեւ զինակցութիւն մը կնքելու համար:

× Կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ, վերահաստատելու համար Ֆրանսայի գերիշխանութիւնը Հնդկաչինի վրայ որ կը գտնուէր Ճափոնի գրաւման տակ: Զօր. Լըքլէռ Հնդկաչին պիտի երթայ:

× Զօր. Փէթէն, ամերիկեան Գ. բանակին հրամանատարը, Փարիզ գալով, այցելեց Էնվալիտի զինուորական թանգարանը եւ այս առթիւ Ֆրանսայի վերադարձուց կարգ մր պատմական դրօշներ որոնք յափշտակուած էին Գերմաններու կողմէ:

ՊԵՐԼԻՆԻ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ համար 2 միլիոն տոլար տրամադրեցին Դաշնակիցները, միեւնոյն ատեն արտօնելով վիճակախաղեր սարքել: Բնակիչներուն հրամայուեցաւ Դաշնակիցներուն յանձնել բոլոր ոսկիները եւ ոսկեղէն առարկաները, մինչեւ տասը օր:

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ ԼՈՒԻ Ակնունի ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ԱՄՐԱՀԱՄ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆի կսկծալի մահուան առթիւ, իր բոլոր պարագաներուն եւ իր սիրասուն Ալիսին ու տիկնոջ: — Դաշտահանդէսը յետաձգուած է այս արկածալի մահուան առթիւ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ. — Կազմակերպուած Արնուվիլի Ազգ. Միութեան մասնաճիւղին կողմէ, այսօր, կիր., 19 Օգոստ., գիւղին մօտակայ Կառժի դղեակին ընդարձակ եւ հովասուն պարտէզին մէջ: Առաւօտեան ժամը տասնէն մինչեւ իրիկուն: Դուրսէն եկողները կրնան միասին բերել իրենց ուտելիքը: Ժամադրավայր՝ Արնուվիլի Հայոց եկեղեցիին պարտէզը, 31 -- 33 Rue du Parc: (Առտուն պիտի պատարագէ Արսէն Ա. քահանայ Սիմէոնեան): Շոգեկառք Կառ տիւ Նորէն դէպի Villier le Bel-Gonnesse, ժամը 8.14, 8.29, 9.44, 10.44, 12.05, 13.59, 14.14: Կը նախագահէ Վ. Թօսունեան:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13

Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք։

Mardi 21 Août 1945 Երեքշաբթի 21 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4484-Նոր շրջան թիւ 113 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երկրորդ՝ ակնյայտնի կերպով կը տեսնուի, որ Խ. Հայաստանը սկսած է հետաքրքրուիլ Հայկական Հարցով եւ երկրի սահմաններու ընդարձակման պահանջով, յուսանք, նոյնպէս եւ Թրքահայաստանի ուղղութեամբ։ Եթէ այս երեւոյթը զարգանայ այն ձեւով, որ Խ. Հայաստանի իշխանութիւնը տէր կանգնի ՀայԴատին եւ անցնի անոր գործնական հետապնդման, տարակարծութեան հետքերը այս խնդրին մէջ եւս կը վերնան։ Մեզի համար կարեւորը այն չէ, թէ որու ձեռքով պիտի լուծուի Հայկական Հարցը. կարեւորը հարցի լուծումն է։ Եթէ Խորհրդային իշխանութիւնը լինի Հայկական Հարցը լուծողը, մենք առաջինը կը խոնարհինք անոր առջեւ։

Երրորդ՝ ակնյայտնի նշաններ կան, որ արտասահմանի հայութեան հանդէպ եւս Խորհրդային իշխանութիւնը սկսած է վերաքննել, կամ արդէն իսկ փոխած է իր նախկին բացասական վերաբերումը։ Առաջ Խորհրդային իշխանութեան համար գաղթահայութիւնը միջազգային յեղափոխութեան միջոց մըն էր, եւ մենք կը պայքարէինքատոր դէմ։ Դաշնակցականներն էին, որ ամէնէն բուռն կերպով կը պահանջէին, որ Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը դառնայ Ամենայն Հայոց կառավարութիւն։ Երեւոյթներէն դատելով, Հայաստանի Խորհրդային իշխանութիւնը կ'ուզէ ազգային վերաբերում ցոյց տալ եւ իրեն ժողովուրդը նկատել արտասահմանի հայութիւնը։ Մենք կարող ենք միայն ողջունել այդ պարագան եւ մաղթել, որ օր առաջ վերականգնի տարիներէ ի վեր խզուած կապը Մայր Հայրենիքի եւ Սփիւռքի միջեւ։

Եւ, վերջապէս ներքին կեանքին մէջ կը տեսնուի որոշ նահանջ նախկին, մեր համոզումով, սխալ և վնասակար գաղափարներու։Այսպէս, երէկ հայրենասիրութիւնը հակայեղափոխական զգացում մըն էր եւ հայրենասէրները կը հալածուէին. մենք կը պայքարէինք ատոր դէմ։ Այսօր հայրենասիրութիւնը պարտադիր դաւանանք է պետութեան կողմէ, ուրեմն պայքարի համար այլեւս պատճառ չի մնար այս գծով։

Ազգային մշակոյթը երէկ յետադիմական փտած գաղափար մըն էր, Րաֆֆի եւ ուրիշ ազգայնական հեղինակներ արգելքի տակ էին, եւ մենք կը պայքարէինք ատոր դէմ։ Ազգային մշակոյթի զարգացումը այսօր դարձած է պետական քաղաքականութիւն, եւ Րաֆֆիի ազգայնական վէպերու ընթերցումը քաջալերանքի առարկայ ամէնուն համար։ Այս գծով եւս պայքարի առիթները կը վերնան։

Կրօնը թոյն էր երէկ, եկեղեցիները կը փակէին եւ հոգեւորականութիւնը զրկուած էր քաղաքացիական իրաւունքներէ։ Եկեղեցին ի պատուի է այսօր, եւ աշխարհի չորս ծայրերէն Խորհրդային սաւառնակներով եպիսկոպոսներ կը հաւաքուին Էջմիածին, կաթողիկոս ընտրելու համար։ Կառավարութիւնը կը ջանայ վերականգնել եկեղեցիի հմայքը պետութեան մէջ։ Նաեւ, ուրեմն, այս գծով պայքարի առիթները կը դադրին գոյութիւն ունենալէ։

Այս թւումն մասանցը կարելի էր աւելի երկարել, բայց այսքանն ալ բաւական է ցոյց տալու համար, որ մեր գաղափարական ընդդիմադրութիւնը լիուլի կ'արդարանայ։ Եթէ Խորհրդային իշխանութիւնը ինքը այսօր կը փոխէ իր գաղափարները եւ գործելակերպը այն ուղղութեամբ ինչ որ մենք տարիներէ ի վեր կը մատնանշէինք, կը նշանակէ թէ մենք շիտակ ճամբու վրայ էինք։ Խորհրդային գաղափարներն ու քաղաքականութիւնը սկսած են մօտենալ մեր քարոզած գաղափարներուն ու քաղաքականութեան, մենք պատճառ մը չունինք ատկէ դժգոհ լինելու։ Ընդհակառակն, մենք կ'ողջունենք եւ ընդառաջ կ'երթանք անոնց։

Կան, ի հարկէ, յոռետեսներ — եւ այդ բնական է — որոնք կը կարծեն, թէ ինչ որ տեղի կ'ունենայ այսօր, ժամանակաւոր երեւոյթ է, իբրեւ հարկադրանք պատերազմական դէպքերու, երբ պատերազմը վերջանայ, հարկադրանքն եւս կը վերնայ ու նորէն հին օրերը կուգան։ Անօգուտ է այս մասին վիճիլ, բայց եթէ ներկայ գաղափարներն ու ոգին փոխուին, բնական կերպով կը փոխուի եւ մարդոց վերաբերումը։ Ապագան թողնենք ապագային, կարեւորը ներկայ երեւոյթներն են, որոնք կասկած չեն թողուր, որ Հայաստանի մէջ միտքի եւ գործի հիմնական փոփոխութիւններ տեղի կ'ունենան մեր դաւանած գաղափարներու ուղղութեամբ։ Կեանքի հրամայական օրէնքները հայ բոլշեւիկներին եւս եո մղեց դէպի այն ճամբան, որով ընթացած է հայ ազգային կեանքը իր բնական զարգացման մէջ։ Ասիկա, ամէնէն առաջ, մեր գաղափարներու յաղթանակն է, մենք հպարտ պիտի զգանք ատով։

Արտաքին եւ ներքին երեւոյթներու այս լոյսին տակ քննուեցաւ հայ ազգային քաղաքականութիւնը եւ Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի շրջանի վերջին Պատգամ. Ժողովին մէջ եւ, ինչպէս ըսի, աւելի բիւրեղացած ու յստակ ձեւակերպում ստացաւ։ Հայկ. Դատի հետապնդումը մեզի համար կը շարունակէ մնալ կեդրոնական հարց մը, որու շուրջ ցանկալի է ազգային բոլոր ուժերու համախմբումը։ Խ. Հայաստանը մեր պետութիւնն է, որու զօրացումն ու զարգացումը գերագոյն նպատակ պէտք է լինի բոլոր Հայերու համար։ Խ. Հայաստանը միաժամանակ միակ գործօնն է, որու միջոցով կրնայ լուծուիլ Հայկական Հարցը՝ Թրքահայոց հողերու կցումով եւ տարագիր հայութեան վերաբնակումով Հայաստանի մէջ։ Մենք երջանիկ պիտի լինենք այն օրը, որ Խորհրդ. Հայաստանը գործնականապէս տէր կանգնի Հայկ. Դատի եւ կը յուսանք, թէ այդ օրը պիտի գայ ի վերջոյ, բայց մինչեւ այդ մեր պարտականութիւնը կը նկատենք հետապնդել Հայ Դատը՝ այդպիսով կատարելով այն գործը, որ Հայաստանն այսօր ի վիճակի չէ ընելու։

Պատերազմի եւ Հայկական Դատի հետապնդումի բախտորոշ օրերուն անտեղի է վարչաձեւի հարցեր յարուցանել, ոչ ալ քննադատութիւններով ու վէճերով ազգային եռանդ վատնել։ Վարչաձեւի հարցը կեանքը եւ երկրի ժողովուրդը ինքը կը լուծեն։ Դուրսը գտնուողներուս համար այսօր միայն մէկ նպատակ կայ — ամրապնդել եւ զօրացնել Հայաստանը, իբրեւ պետութիւն, միացնել անոր Թուրքերու տիրապետութեան տակ գտնուող մեր հայրենի հողերը եւ տարագիր հայութիւնը համախմբել Հայաստանի մէջ։ Եւ ատոր համար արժէ յանձն առնել նիւթական եւ բարոյական ամէն զոհողութիւն։

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏ»Ի ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ Բ. ՆԻՍՏԸ

Շաբաթ կէսօրէ վերջ տեղի ունեցաւ «Հայկ. Դատ»ի յանձնախումբի երկրորդ նիստը։ Այս անգամ ներկայ էին 69 հրաւիրեալներու վրայ 37 հոգի։ Եկած էին նոյնպէս Հայաստանէն վերադարձած պատգամաւորները։

Օրուան նախագահն էր Գ. Ա. Զօպանեան։ Առժամեայ հինգ հոգինոց յանձնախումբը իր կողքին կազմած էր «օրէնսդրական մարմին» մը (Իրաւագիտական)։ Օրակարգն էր քննել պատրաստուած յուշագիրը։ Դժբախտաբար կարելի չեղաւ կարդալ զայն։ Առժամեայ յանձնախումբը յայտարարեց թէ տակաւին վերջնական չէր յուշագիրը։ Գ. Ա. Զօպանեան պատրաստած էր Ֆրանսերէն ընդարձակ յուշագիր մը զոր կարդաց այդ նիստին։

Եղան կարգ մը առաջարկ - թելադրութիւններ։ Առաջարկուեցաւ նոյնպէս պատգամաւորութիւն մը ղրկել Լոնտոն, Միացեալ Ազգերու արտաքին գործերու նախարարութեանց ներկայացուցչական ժողովին։

Առաջարկուեցաւ քարոզչական եւ ելմտական յանձնախումբեր ընտրել, կազմակերպելով հրապարակային հաւաքոյթներ ի նպաստ մեր Ազգային Դատին, ի հարկին օգտագործելով օտար մամուլն ու ռատիօն։

Ժողովի փակման պահուն, զարմանքով իմացանք որ անցեալ ժողովէն ընտրուած առժամեայ մարմինը, յուշագիրը ղրկելէ վերջ, երեքշաբթի օրուան նիստին պիտի տեղեկացնէ, առ ի գիտութիւն։ Յետոյ ժողովուրդի հաւանութեան եւ վաւերացման պիտի ենթարկէ զայն, հրապարակային հաւաքոյթներով։— Թ.

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ 45 ոճրագործներ Փարիզ փոխադրուեցան։ Մէկը կին է, Ռաւէնսպրուքի արգելարանին պահակներէն։ Կայ նաեւ 15 տարեկան տղայ մը որուն համար կ'ըսեն թէ 1941ին — ուրեմն տասը տարեկանին Ֆրանսացի գերի մը սպաննած է հրացանով։ Դեռ ուրիշներ ալ պիտի փոխադրուին։ Հազարաւորներ ձերբակալուած են Գերմանիոյ Ֆրանսական շրջանին մէջ։ Ցանցը այնպէս կազմակերպուած է որ ո եւ է յայտնի ոճրագործ պիտի չկարենայ փախչիլ։

ՇԱՀԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

— Փարիզէն Հայաստան ներգաղթողներու հանդիպեցա՞ք, ո՞ւր են։

— Շատեր կան որ բարելաւած են իրենց վիճակը, տուն շինած, զաւակներու տէր, որոնց ուսման համար ամէն տեսակ դիւրութիւն կայ։ Կան ալ որ կ'երեւակայեն թէ Փարիզը հին ատենուան պէս առատութեան մէջ կը լողայ։ Երբ կը բացատրես մեծ վաճառատուններուն դատարկութիւնը ու պարենաւորման տագնապը, դժուար կը հաւատան։

— Թրքահայերու հանդէպ վերաբերումը ինչպէ՞ս է։ Խտրութիւն կը դնե՞ն։

— Բացարձակապէս ոչ, աւելի անուանական տարբերութիւն մը կը դնեն։ Սովորաբար, իրենց համար Թրքահայը, ըլլայ Պոլսեցի, Ատափազարցի, Սեբաստացի, Պարտիզակցի եւն. բոլորն ալ անխտիր Պոլսեցի կը կոչեն։ Իսկ Փարիզէն եկածներն ալ... Ֆրանսացի։

— Փոխադրական միջոցները ինչպէ՞ս են Հայաստանի մէջ։

— Պատերազմական վիճակ ըլլալով, ինչպէս ամէն տեղ, դժուարութիւններ պակաս չեն։ Ճամբորդութիւնը կը կարօտի կառավարական արտօնութեան։ Օրինակ, եթէ Բագուէն մէկը Երեւան գալ ուզէ, պարտաւոր է արտօնութիւն ստանալ, եւ փոխադարձաբար։

— Ժողովուրդին հոգեկան վիճա՞կը։

— Տրամադրութիւնները շատ լաւ են։ Նոյն չէնչող ժողովուրդը։ Կաթողիկոսական ընտրութեան օրերուն, պարիսպներէն դուրս, հոս ու հոն խումբ խումբ հայորդիներ շուրջպար բռնած թմբուկով եւ զուռնայով կը պարէին։ Աւելի անդին ուրիշ խումբ մը կ'երգէր։ Այսպէս ուրախութիւններ պակաս չեն։

— Մամուլը ի՞նչ վիճակի մէջ է։

— Հոն եւս թուղթի պակասութեան հետեւանքով մամուլը եւ տպագրութիւնը չեն կրնար գոհացում տալ ընթերցասէր ժողովուրդին։ Պարբերաթերթերը եւ գիրքերը ձեռքէ ձեռք փոխանակուելով կը կարդացուին։

— Կրցա՞ք նոր գիրքեր բերել։

— Այո, մօտաւորապէս 30 հատ։

— Իսկ այսուհետեւ, Հայաստանէն արտասահման թերթեր, պարբերաթերթեր եւ գիրքեր պիտի կրնա՞նք ստանալ։

— Այո, բայց որոշած են որ իւրաքանչիւր շրջանի համար առաքումները եւ թղթակցութիւնները միայն մէկ մասնաւոր յանձնախումբի կողմէ կատարուին, պարզապէս գործելու դիւրութեան համար։ Փարիզինը պիտի ըլլայ Ֆ. Ա. Ը. Մ.ի միջոցաւ։

— Ի՞նչպէս են Երեւան մայրաքաղաքը, բնակարանները, պողոտաները, փողոցները։

— Արդիական բոլոր շէնքերը յատկացուած են դպրոցներու, համալսարաններու, գործարաններու, հիւանդանոցներու։ Կայ նաեւ մաս մը սահմանուած պաշտօնեաներու, մտաւորականներու, դերասաններու, որոնք մասնաւոր հոգածութեան առարկայ են պետութեան կողմէ։ Սակայն, տակաւին կը մնան Երեւանի մէջ հին թաղամասերու կեղտոտ բնակարանները, զուրկ առողջապահական պայմաններէ։ Շատերը տախտակամած իսկ չունին, այլ միայն գետին պարզ հողով ուր տեղի կ'ունենայ ամէն ինչ։ Դժբախտաբար այս տուները Երեւանի բնակչութեան մօտ 35 առ հարիւրը կը պատսպարեն։ Պէտք է օր առաջ մաքրել անցեալի այս հետքերը։Նորերը աւելի ուշադիր են։Օրինակ, «Նոր Բիւթանիացի» մը, արհեստով ատաղձագործ, խճաքարոտ հողամասի մր վրայ մինակը շինած է ամբողջ տունը, մինչեւ պատուհանները, իսկ տունին եռեւը, 800 ք. մ. խճաքարոտ գետնին վրայ մշակելի հողի թանձր խաւ մը դիզած է, իբրեւ բանջարանոց։ Վերջերս, իր չար բախտէն, պարտէզին մէջէն ջրանցք մը բացեր էին եւ այդ պեղումին հետեւանքով կուտակուած հողակոյտերը շտկելու գործն ալ ստիպուած էր առանձին կատարել։ Երբ այս մարդուն աշխատասիրութիւնը եւ կամքը կը յիշէինք իբրեւ օրինակ, ի՞նչ պատասխանեն, աղէկ.

— Ան Պոլսեցի է, կրնայ։

— Նոր Բիւթանիան ինչպէ՞ս գտաք։

— Շատ լաւ, հողաբաժանումներ կատարած են որոնց վրայ իւրաքանչիւր ընտանիք իր տունը ունի։ Այս մասը որ սկզբնական շրջանին Երեւան քաղաքէն դուրս կը գտնուէր, ներկայիս արուարձան ըլլալէ դադրած եւ մայրաքաղաքին կցուած է։

— Պատերազմի հետեւանքով հայ երիտասարդութեան ցանցառութիւնը զգալի՞ է։

— Բնական է, պատերազմի բռնուած երկիր մը ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ։ Քանի զինուորները դեռ չեն վերադարձած, կարելի չէ որոշապէս թիւեր ըսել։ Ներկայիս երիտասարդուհիներու թիւը ուշագրաւ մեծամասնութիւն մը կը կազմէ։

— Հայ երիտասարդութիւնը ի՞նչ տպաւորութիւն ձգեց ձեր վրայ։

— Հիացումով եւ ուրախութեամբ կը դիտէինք մեր մարզասէր եւ ուսումնատենչ երկսեռ երիտասարդութիւնը։ Իրենց աշխոյժ եւ սեւ աչքերէն

եռանդ եւ ուշիմութիւն կ'արտացոլար: Չկայ երիտասարդ կամ երիտասարդուհի մը որ տասնամեայ (երկրորդական) վարժարանի կամ համալսարանի մը դասընթացքներուն չհետեւի: Ամէնքը կը պատրաստուին կամ կը հետեւին մասնագիտական ճիւղերու, շատ խոստմնալից ապագայի մը հեռանկարով: Շատեր Մոսկուայի համալսարանները կը յաճախեն եւ ամավերջի արձակուրդի առթիւ վերադարձած են հոս:

— Երեւանը լայն փողոցներ ունի՞:

— Այո, տեղ տեղ մօտաւորապէս Շան զ'Էլիզէի պողոտային լայնութեամբ, այսինքն պահանջէն աւելի: Տարօրինակը այն է, այդ փողոցներուն սալայատակներուն վրայ հազիւ կառքի մը անցք թողած, մնացեալ մասին վրայ հող տարածելով ցորեն ցանած են:

— Աբովեան պողոտան ինչպէ՞ս է:

— Երեւանի ամէնէն բանուկ փողոցն է: Տեսակ մը պտոյտի վայր, բնակչութեան համար: Առաւօտէն մինչեւ կէս գիշեր անցուդարձ, ինչպէս Փարիզի պողոտաներուն վրայ: Երբ կ'իմանային թէ արտասահմանէն եկած ենք, առանց վարանումի կը մօտենային, տեղեկութիւններ հարցնելով գաղութներու մասին:

ԿՐՕՆ ՉԱԼԸՔԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՋՕՐ. ՏԸ ԿՕԼ ԱՄԵՐԻԿԱ Կ'ԵՐԹԱՅ

Նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ գումարեց երէկ, երկուշաբթի, զօր. տը Կօլի ճամբորդութեան առթիւ: Ժողովը քննեց այն բոլոր խնդիրները որ կապ ունին Մ. Նահանգներուն հետ:

Այս առտու (Գշ.) կանուխ զօրավարը ճամբայ կ'ելլէ օդանաւով, ընկերակցութեամբ արտաքին նախարար Պ. Պիտոյի եւ զօր. Ժիւէնի: Ուաշինկթըն պիտի հասնի վաղը, Օգոստոս 22, եւ նախագահ Թրումընի հետ պիտի տեսակցի երեք անգամ: Զօրավարը այս առթիւ նախագահին պիտի յանձնէ Թանկագին նուէր մը, Ֆրէնքլինի կենդանագիրը, գծուած՝ Տիւփլէսիի կողմէ, երբ հռչակաւոր նախագահը Փարիզի ամերիկեան դեսպան էր: Պիտի յանձնէ նաեւ մասնաւոր շքանշան մը որ կը ներկայացնէ Մէցի ազատումը ամերիկեան զօրքին կողմէ: Տիկին Թրումըն իբրեւ նուէր պիտի ստանայ Թանկագին գոհարեղէն մը՝ պատրաստուած Փարիզի արհեստաւորներուն կողմէ:

Զօրավարին կ'ընկերանան նաեւ ութ-տասը մասնագէտ խորհրդականներ: Փարիզի թերթերը մեծ արդիւնքներ կը սպասեն այս այցելութենէն, մանաւանդ որ զօրավարը եւ նախագահը առաջին անգամ կը հանդիպին: Օրակարգի կարեւոր խնդիրներէն մէկը պիտի կազմէ Հնդկաչինի հարցը: Ֆրանսա կ'ուզէ որ առաջ զինուոր ղրկել եւ իր իշխանութիւնը վերահաստատել այդ գաղթավայրին մէջ որ Ճափոնի ձեռքը անցած էր: Նոյնքան կենսական խնդիր մը՝ գերմանականը: Ֆրանսա դժգոհ է իրեն սահմանուած շրջանէն եւ ընդարձակում կը պահանջէ. յետոյ գանգատներ ունի հատուցումներու մասին որոշուած սկզբունքներէն: Վերջապէս զօր. տը Կօլ պիտի ներկայացնէ երկրին տնտեսական պահանջները, միեւնոյն ատեն բացատրելով թէ Ֆրանսա իր կարելին կը փորձէ վերաշինութեան համար եւ նուազագոյնը կը խնդրէ արտասահմանէն:

Ճափոնը կը ստորագրէ անձնատուութիւնը

Ճափոնի լիազօր պատուիրակները Մանիլա հասան կիրակի օր, մասնաւոր օդանաւով մը, ստորագրելու համար անձնատրութեան գիրը: Խօսակցութիւնը շատ կարճ տեւեց: Զօր. Մաք Արթըր յանուն դաշնակից հրամանատարութեան կարգ մը բացատրութիւններ տալով, պահանջեց ստորագրել անձնատրութեան պայմանագիրը եւ յարակից թուղթեր: Ճափոնական պատուիրակութիւնը յաղթականին հրահանգները ստանալէ վերջ վերադարձաւ Թօքիօ: Եթէ անակնկալ դժուարութիւն մը չպատահի, վերջնական ստորագրութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր-վաղը. յետոյ պիտի սկսին Ճափոնի գրաւման, զինաթափութեան եւն. գործողութիւնները:

Յայտնի չէ թէ երբ ցամաք պիտի ելլեն ամերիկեան առաջին զինուորները. բայց ամէն բան պատրաստ է եւ ծրագիրը պիտի գործադրուի օր առաջ: Ամերիկեան սպարապետութեան ներկայացուցիչները պիտի չկարենան գործել, մինչեւ որ ապահովութեան գօտի մը հաստատուի, ամերիկեան բանակի պաշտպանութեան տակ: Առանց այս զգուշութեանց, ահաբեկչական արարքներ կրնան գործուիլ Ճափոնի մոլեռանդ ազգայնականներուն կողմէ: Ամերիկացիներուն առաջին գործերէն մէկը պիտի ըլլայ համոզել Ճափոնի ժողովուրդը թէ պարտուած է. որովհետեւ Ճափոնի վարիչները չեն համարձակիր խոստովանիլ անպայման անձնատրութեան իմաստը: Մասնաւորապէս բանակը այնքան թերահաւատ է որ, անհրաժեշտ համարուեցաւ կայս. դերդաստանի անդամներէն ներկայացուցիչներ ղրկել Մանչուրիա, Չինաստան եւ Հարաւային Խաղաղական, համոզելու համար սպաները եւ զինուորները:

Ծայր. Արեւելքի խորհրդային հրամանատարութիւնը իր կարգին դադրեցնելով կռիւները, պահանջեց որ ճափոնական հրամանատարութիւնը բանագնացներ ղրկէ, անձնատրութիւնը ստորագրելու համար: Չինական հրամանատարութիւնն ալ գրաւելով Քանթոնը, հոն հրաւիրեց ճափոնական պատուիրակութիւնը: Չինացիները գրաւեցին նաեւ Շանկայը: Պայքարը կը շարունակուի Չինաստանի ազգայնականներուն եւ համայնավարներուն միջեւ:

Ռուսական դաշնագիր սահմաններու մասին

Դաշնագիր մը կնքուեցաւ Խ. Միութեան եւ Լեհաստանի միջեւ: Այս դաշնագրով, երկու կառավարութիւնները իբրեւ սահմանագիծ կ'ընդունին Քըրզընի գիծը: Խ. Միութիւնը միեւնոյն ատեն Լեհաստանի կը ձգէ այդ գիծին արեւելեան կողմը հաստատուած երկու շրջաններ, 30 քիլոմեթր խորութեամբ եւ ուրիշ հողեր: Յետոյ, համաձայն Պերլինի մէջ տրուած որոշման, խորհրդային կառավարութիւնը Լեհերուն կը ձգէ Լեհաստանի մէջ եւ Գերմանիայէն Լեհաստանի կցուած հողերուն մէջ եղած գերմանական գոյքերը եւ ձեռնարկները: Միւս կողմէ, Ռուսիա Լեհաստանի պիտի ձգէ Գերմանիայէն ստացած հատուցումներուն 15 առ հարիւրը եւ ճարտարագործական կազմածներու 15 առ հարիւրը: Լեհական կառավարութիւնն ալ իր կողմէ 1946էն սկսեալ եւ Գերմանիոյ գրաւման ամբողջ տեւողութեան ընթացքին Ռուսիոյ պիտի հայթայթէ տարեկան 8 միլիոն թոն ածուխ առաջին տարին, 14 միլիոն յաջորդ չորս տարիներու ընթացքին եւ 12 միլիոն թոն, եթէ Գերմանիոյ գրաւումը երկարաձգուի:

× Լոնտոնի մէջ ծանր տպաւորութիւն գործեց Լեհաստանի սահմաններուն այս ընդարձակումը, որուն դէմ առաջին գանգատը յայտնեց Չըրչիլ: Փարիզի մէջ ալ կարգ մը թերթեր ուշադրութիւն կը հրաւիրեն այս կէտին վրայ. մանաւանդ որ ութ միլիոն գերման բնակիչներ պիտի տեղահանուին, բացի Չեխոսլովաքիոյ 2ուկէս միլիոնէն: Նոր սահմանագծումով, Լեհաստան լայն ճակատ մը պիտի ունենայ Պալթիկ ծովուն վրայ (իբր 300 քիլոմեթր), երեք մեծ նաւահանգիստներով,— Տանցիկ, Կտինիա եւ Շթէթին: Այս կերպով թէեւ աւելի մօտեցած պիտի ըլլայ արեւմուտքի, բայց իրականին մէջ կը գտնուի ռուսական ազդեցութեան տակ:

Իսկ Պալքաններու մէջ...

Չըրչիլէն վերջ, Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարն ալ ազդարարեց պուլկարական կառավարութեան թէ «գոհ չեն» ազատ ընտրութիւններ կատարելու եւ ժողովրդավար կառավարութիւն մը հաստատելու համար եղած կարգադրութիւններէն: Անգլիա եւ Ամերիկա միացեալ ճակատ կը կազմեն այս հարցին մէջ, եւ կը սպասեն որ Պուլկարիա իսկապէս ժողովրդավար կառավարութիւն մը կազմէ, որպէսզի կարենան վերահաստատել դիւանագիտական յարաբերութիւնները: Երկուքն ալ վստահ չեն թէ օգոստ. 26ի ընդհ. ընտրութիւնները պիտի կատարուին բոլորովին ազատ, առանց բռնութեան կամ ահաբեկումի:

× Լորտ Վէնսիթարթ, Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան երբեմնի խորհրդականը, կծու յօդուած մը հրատարակեց մառէշալ Թիթոյի դէմ: Գնահատելով հանդերձ անոր քաջագործութիւնները պատերազմի դաշտին վրայ, Լորտը բարեկամաբար, բայց խորին դառնութեամբ դիտել կուտայ թէ Եուկոսլաւիոյ դիկտատորը չափը կ'անցընէ, տարապայման պահանջներ ներկայացնելով: «Թիթօ կը պահանջէ Քարինթիան՝ Աւստրիայէն, Թրիէսթէն՝ Իտալիայէն, յունական Մակեդոնիան՝ Յունաստանէն եւ Արեւմտեան Թրակիան՝ Թուրքիայէն: Այսպէս նոր բանաձեւով հիւսիսային Յունաստանը կը դառնայ «Եգէական Մակեդոնիա», հակաբոլշեւիկ Յոյները կը կոչուին միապետական ֆաշական, Յոյներուն կը վերագրուին հիթլէրական սարսափներ «որոնք կը գերազանցեն թրքական գերութեան սարսափները», Յունաստանը կը ներկայացուի «մանրանկար բայց ոչ նուազ հիթլէրական Գերմանիա մը որ կ'ուզէ շարունակել գերմանական պատերազմը»:

Ուրիշ դառն խօսքերէ վերջ, լորտ Վէնսիթարթ կը բացագանչէ.

— «Մենք միասին կռուեցանք բարեկարգ Եւրոպայի մը համար, բայց ահա Պալքանները կը դառնան թթու Բաբելոն մը»:

ՆԱԽԿԻՆ ԶՕՐ. ՏԷՆԹ, Փարիզի նախկին կառավարիչը եւ Սուրիոյ հրամանատարը, որ մահուան դատապարտուեցաւ եւ Ֆրէնի բանտը կը գտնուի, ծանրապէս հիւանդացած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՀՐԷԱԿԱՆ ՏԱՆ հարցին առթիւ, Մ. Նահանգներու նախագահը յայտարարեց թէ իրենք համաձայն են որ որքան կարելի է շատ Հրեաներ երթան եւ ելք մը գտնուի, բանակցելով Անգլիացիներուն եւ Արաբներուն հետ, որովհետեւ, «մենք չենք կրնար 500.000 զինուոր ղրկել, պահպանելու համար խաղաղութիւնը եւ բարեկարգութիւնը Պաղեստինի մէջ»:

ՏՈԼԱՐԸ հարիւր ֆրանքէն հաշուելու համար համաձայնութիւն գոյացած է երկու կառավարութեանց միջեւ, կ'ըսէ «Շիկագօ Թրիպիւն»: Փարիզի մէջ հերքուեցաւ այս լուրը, բայց շատեր թերահաւատ են:

10.000 ԶՈՒԻՑԵՐԻԱՑԻՆԵՐՈՒ վարչական պաշտօններ պիտի տրուին Գերմանիոյ ամերիկեան շրջանին մէջ, մասնաւոր առաւելութիւններով: Թեկնածուները հինգ տարի վերջը կրնան ամերիկեան հպատակութիւնն ընդունիլ: Յետոյ, հանգստեան թոշակ պիտի ստանան, 15 տարի ծառայելէ վերջ: Մասնաւոր պատուիրակութիւն մը բանակցութիւններ կը կատարէ Զուիցերիոյ մէջ:

ՏԱՍԸ ՀԱԶԱՐ ՌՈՒՍԵՐ որոնք արգելափակուած են Զուիցերիոյ մէջ, կը մերժեն իրենց երկիրը վերադառնալ եւ ապաստան խնդրած են: Գրեթէ բոլորն ալ նախկին անդամներն են զօր. Վլասովի բանակին որ կազմուած էր խորհրդային գերիներէ: Զուիցերիական կառավարութիւնը պատասխանեց թէ Մոսկուա ընդհ. ներում շնորհած ըլլալով բոլոր արգելափակուած քաղաքացիներուն, խորհրդային հպատակները պէտք է անյապաղ հեռանան:

ՌԱԶՄԱՆԻՒԹ պայթեցաւ Օսլոյի (Նորվեկիա) մէջ, 120 հոգի մեռան, հարիւրաւորներ վիրաւորուեցան, մեծ մասով գերման գերիներ: Ուրիշ պայթիւն մը՝ Ռոթէրտամի մէջ, ուր մեռան հինգ հոգի, վիրաւորուեցան 100 հոգի:

4.000.000 ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐ կը գտնուին Իտալիոյ մէջ, առանց հաշուելու վերադառնալիք գերիները:

ՄԻԱՅՆ 100 ԿՐԱՄ ՄԻՍ պիտի բաժնուի այս շաբթու, Օգոստոսի BF կտրոնով: Գաւառի մէջ արտադրիչները կը ծախեն իրենց անասունները, որովհետեւ կեր չկայ, երաշտի պատճառով: — 665.000 քիլօ հաւկիթ եւ քանի մը հարիւր թոն կարագ հասած է Քալէ:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ մէջ պարտաւորիչ աշխատանք հաստատուեցաւ 18—60 տարեկան այրերու եւ 18—42 տարեկան կիներու համար: 16—18 տարեկան տղաքն ու աղջիկներն ալ հողագործական աշխատանքներ պիտի կատարեն:

ԼԱՎԱԼ նորէն հարցաքննուեցաւ իր խօսած ճառերուն, ձայնասփիւռ յայտարարութեանց եւ մամուլին տուած զեկոյցներու մասին: Ամբաստանեալը ստուար թղթածրար մը կազմած էր եւ յայտարարեց թէ ամբողջական պատասխան կուտայ երբ նշանակուին պաշտպան փաստաբանները: Երբ լուսաբանութիւն պահանջեցին իր ծանօթ յայտարարութեան մասին — «Կը մաղթեմ որ Գերմանիան յաղթէ», ըսաւ թէ ստիպուած էր շոյել Գերմաններու արժանապատուութիւնը, կարգ մը առաւելութիւններ ձեռք ձգելու համար:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— ՏԻԿԻՆ ԱՐՄԻՆԷ ԹԸՐՋԵԱՆԻ մահուան առթիւ Պ. Նորայր Սահաթճեան եւ քոյրերը, օրիորդներ Պէատրիս եւ Արուսեակ, փոխան ծաղկեպսակի 2000 ֆրանք կը նուիրեն Փարիզի Աղքատախնամին: Ստանալ «Յառաջ»էն:

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԵՒ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ կ'ուզուի Ալֆորվիլի Ազգային դպրոցին համար: Լաւ վճարում: Դիմել Ա. Մակարեանի, 13 rue des Violettes, Ալֆորվիլ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ, Յուլիս 15էն 25

ԱՆԻԷՌ՝ Ա. Անդրանիկ 400, ՎԻԷՆ՝ Արամ Պարոնեան 200, Պարգեւ Խաչիկեան 200, ՇԱԹՈՒ՝ Զննոզեան 750, ՓԱՐԻԶ՝ Հէպոյեան 200, ՆԷՕՑԵՒ՝ Միքայէլեան 200, Ոսկերիչեան 200, ԿԱՐՏԱՆ՝ Գործ. 2250, ՔԱՎԱՅԵՈՆ՝ Մանուկեան 200, ԷՆ՝ Պէզիրճեան 200, ԺԱՆԹԻՅԵՒ՝ Փափազեան 400, Պալեան 400, ԱՌՆՈՒՎԻԼ՝ Պայրամեան 400, Տէմիրճեան 750, ՎՈՔԼԻՒԶ՝ Գործ. 600, ՓԱՐԻԶ՝ Պետրոսեան 400, Հավլուճեան 200, ՎԷՆԻՍԻԷՕ՝ Ճերանեան400, ՄԱՐՍԷՅԼ՝ Գործ. 13.810.50, ԼԻՈՆ՝ Պօյաճեան 400, Օհաննէսեան 200, Մովսէսեան 750, Տիրատուրեան 200, ՄԱՐՍԷՅԼ՝ Աչճեան 750, ԹԱՐԱՐ՝ Քոչունեան 200, ԼԻՈՆ՝ Գէորգեան 200, ԼԱ ՍԻՈԹԱ՝ Ազատեան 400, ԼԻՈՆ՝ Տէր Պետրոսեան 750, Ֆերուճեան 200, ՇԱՎԻԼ՝ Կօշկակարեան 750, Սարեան 200, Սարգիսեան 200, ԼԷՅԼԷ ՌՈԶ՝ Ֆէնէրճեան 200, ՎԱԼԱՆՍ՝ Ղուկասեան 750, ՔՈԼՈՄՊ՝ Աչճեան 400, ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻԻ՝ Գործ. 885, ՊԱՆԵԷՕ՝ Մազմանեան 200, ՇԱԹՈՒ՝ Ճրըզեան 200, ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ՝ Աղամեան 400, ՊՐԻՒՍԷԼ՝ Խ. Կարապետեան 750, ԱՐՏԷՇ՝ Փուլիկեան 200:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925
R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Mercredi 22 Août 1945 Չորեքշաբթի 22 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4485-Նոր շրջան թիւ 114 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԵՐԲ ԱՐԹՆՑԱՆ ԿԷՍ ՕՐ ԷՐ

—o—

Նոր շրջանի առաջին թիւով կը յայտարարէինք, իբրեւ առաջին կէտը մեր ուղեգծին.

— «Սպասելով հաշտութեան խորհրդաժողովներու գումարման, միամտութի՞ւն պիտի ըլլար ենթադրել թէ Հայաստանի սահմաններու ընդարձակման խնդիր մըն ալ պիտի յուզուի: Ամէն պարագայի մէջ, կայ եւ կը մնայ Հայկական Դատ մը, —կ'ուզէինք ըսել Թրքահայ Դատը, որուն համար գետերով արիւն հոսեցաւ եւ ամբողջ ժողովուրդ մը նահատակուեցաւ:

Ուրեմն, մենք պիտի շարունակենք արթուն պահել տարագիր բազմութեանց գիտակցութիւնը, ինչպէս տասնըհինգ տարի անընդհատ: Առանց երազներ հիւսելու, բայց եւ առանց ընկրկելու որ եւ է նկատումի կամ համակերպութեան առջեւ:

Ոչ մէկ տրամադրութիւն՝ քաղաքագիտական շարժուձեւեր փորձելու կամ ճամբաները խաչաձեւելու: Եթէ իրաւասու իշխանութիւնը մտածեր է ամէն բան, աւելի լաւ: Իսկ եթէ նորէն պիտի մնանք անտէր, տեսակ մը «աղքատ ազգական», չկայ ուժ մը որ կարենայ լռութեան դատապարտել աշխարհացրիւ ժողովուրդ մը՝ իր արդար իրաւունքը — թափուած արեան գինը յիշեցնելու համար»: (*Յառաջ*, 8 Ապրիլ 1945):

Այսքանը բաւական եղաւ, որպէսզի ծուռ-բերաններ քրթմնջեն.— Նորէն հին եղանակը: Բան մը չէ փոխուած...

Այնուհետեւ առիթ ունեցանք պարբերաբար յուզելու միեւնոյն հարցը, այն խոր մտահոգութեամբ թէ կը գտնուինք ճակատագրական շրջանի մը մէջ: Թէ պարտաւոր ենք արթուն կենալ եւ հետեւիլ, հետապնդել, տքնիլ, որպէսզի չանտեսեն մեզ, ինչպէս 1918-24*ին:*

Երբ Կարս-Արտահանի խնդիրը կը յուզէին, բացատրեցինք թէ Հայկ. Դատը չէ որ նկատի ունէին, այլ 1914*ի սահմաններուն վերահաստատումը: Անշուշտ այդ ալ շահ մը պիտի ըլլար մեզի համար, բայց ոչ լուծումը Թրքահայ Դատին:*

Յետոյ, օրը օրին արձանագրեցինք Ամերիկայի մէջ կատարուած գնահատելի ձեռնարկները, — Հ. Յ. Դաշնակցութեան հանգանակութիւնը (165.000 *տոլար*), *ուժ տալու համար Հայկական Դատին*, Հայ Աւետարանական Միութեան եւ Հայ Կ. Խաչին դիմումը նախագահ Րոզվէլթի: *Վերջապէս Նիւ Եորքի մէջ կազմուած* Հայկ. Դատի Յանձնախումբին յուշագիրը Սան Ֆրանչիսկոյի խորհրդաժողովին, մասնաւոր յուշագրով մը, որ բաժնուած էր **50** ազգերու պատուիրակութեանց (5 *Մայիս*)*: Իբրեւ լուր, ծանուցինք թէ Փարիզէն ալ դիմում կատարուած է:*

Ամէն անգամ որ տեսութիւն մը, թղթակցութիւն մը, լուր մը կը հրատարակէինք եւ կամ որ եւ է արտատպում՝ այս հիմնական հարցի մասին, դիմացէն քար մը կը գլորէին, սարէն-ձորէն պատմութիւններ պատմելով:

Մինչեւ անգամ արտատպումները կը յօշոտէին, գլխիվայր կը շրջէին, բոլորովին խեղաթիւրելով իմաստը: Առանց անդրադառնալու թէ ընթերցողները կրնան կարդացած, բաղդատած ըլլալ բնագիրը:

Եւ եղաւ որ, Ամերիկայի մէջ կազմուած կուսակցամոլ մարմին մը, «Ազգ. խորհուրդ», որ սկիզբէն իսկ պայքար բացած էր Նիւ Եորքի Յանձնախումբին դէմ, վերջին պահուն ինքն ալ յուշագիր մը տանի Սան Ֆրանչիսկօ:

Բովանդակութի՞ւնը: Նոյն պահանջները, — Խ. Հայաստանի կցել Թրքահայաստանի հողերը: Բայց, «չքեղ եւ աննախընթաց» տարբերութեամբ մը,— Գարշելի քսութիւն մը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ (*«բացի Դաշնակներ կոչուած ֆաշական փոքր խմբակէ մը*), *եւ* անգլերէն մը ուր **35** հիմնական սխալներ կը գտան քերականութեան եւ շարադրութեան տարրական կանոններուն դէմ...

Յետոյ ի՞նչ անցաւ-դարձաւ, դժուար է պատմել,— անոնք որ կը հեգնէին մեզ, սկսան փչել նոր եղանակ մը,— «Շարժելու է... Զըլլայ թէ ուշ մնանք... Թուրքերը ձեռնարկած են եռանդուն աշխատանքի... Մօտ է հատուցման ժամը...»եւն:

Եւ ահա Թրքահայ Դատի Յանձնախումբ Փարիզի մէջ: Եւ ժողովներ գիշեր-ցերեկ, նախաձեռնութեամբ Ազգ. Միութեան: Ընդամէնը մէկ շաբթուան մէջ:

Ոչի՛նչ: Ուշ լինի, նուշ լինի: Անշուշտ մեղք մը գործած չեղանք, համառօտակի արձանագրելով չորս ամսուան անցուդարձը: Մնացեալի մասին՝ «լաւ կարգի»:

Շ.

ՀԱՅԿ. ԴԱՏԻՆ ԴԱՍԸ

—o—

Հայոց աշխարհի աստղը մարեցաւ ԺԴ. դարու վերջերը (1375)*: Արքունիքը իր արքայով Եգիպտոսի զնտաններուն մէջ գնաց քաւել իր մեղքերը թագուհիին հետ, յետոյ Սպանիա, Անգլիա, ու երկար ու տառապալի թափառումներէ ետք, եկաւ իր վերջին հանգրուանը, Ֆրանսա, թաղուելով Սէն Տընիի եկեղեցին:*

Յեղային երկունքը ահաւոր, կը շարունակուի դարերու խաւար ու մերթ լուսաւոր անդունդին մէջ: Սակայն դարերու անողորմ եւ դաժան հալածանքներն ու խժդժութիւնները չեն կրցած խորտակել անոր կրանիթեայ կամքը:

Ամբողջ վեց դար Հայոց աշխարհը՝ մօտաւոր եւ հեռաւոր հսկաներու խարդախ ու յարափոփոխ քաղաքականութեան ու դիւանագիտութեան զոհ գնաց, անոնց քաղաքական շահերուն պատրուակ ծառայեց:

Հայ քաղաքական դիւանագիտական բոլոր մարմիններն ու անհատները քննադատուած, խարազանուած են անխնայ, առանց քննելու այն արտաքին ազդակները որ մեզի դէմ են եղած մեծերու շահերուն բերումով: Քննադատուած են Իսրայէլ Օրի, Ներսէս Աշտարակեցի, Դաւիթ Բէկ, Խրիմեան Հայրիկ, Ներսէս Վարժապետեան, ազգային երեսփոխաններ, Արմենական, Հնչակեան, Դաշնակցական, Ռամկավար, Համայնավար կուսակցութիւնները: Դժբախտաբար չենք չափած ու կշռած այն հզօրներու շահերը՝ որոնք միշտ գործիք են դարձուցած հայկական արդար ու հարազատ դատը: Պէտք է միանգամ ընդ միշտ հասկնանք թէ առանց մեծերու կամքին ու անոնց շահերուն ապահովութեան անկարելի է մեր վիճակը ամրապնդել: Անոնց շահերէն կախում ունի մեր վերջնական ազատութիւնը, իսկ մեր կամքէն՝ ցեղին յաւերժացումը:

Վերջին մէկուկէս երկու դարերու ընթացքին մերթ հակած ենք արեւմտեան պետութեանց կողմը, անոնցմէ սպասած մեր ազգային քաղաքական ազատութիւնը, մերթ հիւսիս ենք դարձած, միշտ յօշոտուած նոյն թշնամիէն: Եւ այս ահաւոր պայքարին կուրծք տուած է ժողովուրդը, տքնած են հայ քաղաքագէտն ու դիւանագէտը, գլուխ են պայթեցուցած, արիւն են փսխած, ճար մը գտնելու համար: Դժբախտաբար հզօրներու շահերը մեր կամքէն ծանր կը կշռեն ու մենք մատնուած ենք դառն յուսախաբութեանց:

Սակայն այս ազատագրութեան սրբազան պայքարը եւ անվերջ զոհողութիւնները դադար չեն կրնար առնել: Անոնք որ առանց լրջութեան, անհատական կամ հաւաքական քինախնդրութեամբ կը փորձեն անխղճօրէն քննադատել հինները, ի յառաջագունէ դատապարտուած են գործելու նոյն սխալները այսօր, վաղը եւ միշտ: Որովհետեւ մեր ճակատագրին յօրինումը ոչ բոլորովին մեր կամքէն, ոչ ալ մեր յանդգնութենէն է կախուած: Ներկայիս քանի՛, քանի՛ հսկայ, բարգաւաճ հզօր պետութիւններ կը տրորուին աւելի հզօրներու կրունկին տակ, քանի՛, քանի՛ պետութիւններ կը սպասեն իրենց ճակատագրին...

Ուրեմն հայ ժողովուրդի սրբազան պարտականութիւնն է նուիրուիլ միացեալ, համադրուած ու համերաշխ աշխատանքի, օրուան պահանջին համապատասխան դերք բռնել, նուազագոյն զոհողութեամբ եւ առաւելագոյն շահով դուրս գալու համար, մինչեւ որ նպաստաւոր պայմաններ ստեղծուին մեր ամբողջական իրաւունքներուն եւ հայրենիքին տիրանալու:

Ազգերու կեանքը դարերով անգամ կարելի չէ հաշուել: Վա՜յ ան ազգին որ կը դանդաղի, կը վհատի գոյութեան պայքարին մէջ: Հայոց աշխարհի մէկ փոքր մասը ազատագրուեցաւ 1918*ին, ի գին անսահման զոհողութեանց: Երկրորդ եւ մեծագոյն մասը՝ Թրքահայաստանը, որ ամբողջ ժողովուրդի մը արիւնն է քամած, կը սպասէ իր կարգին: Պէտք է աչալուրջ հետեւինք դէպքերու ընթացքին եւ ջանանք մեր շահերը հաշտեցնել հսկաներու շահերուն հետ. զի անոնց ընդհարումէն մեր ժողովուրդն է որ չարաչար տուժած է ու պիտի տուժէ:*

Մեր հայրենիքը կը զօրանայ միայն ու միայն Թրքահայաստանի միացումով, իսկ անոր միացումը մեծ մասով կախում ունի մեր համադրուած, ամբողջական ու համերաշխ ուժէն:

Ահա այս է Հայկական Դատին Դասը: Այն որ հին հաշիւներ, խծբծանքներ եւ խաչաձեւումներ կ'ուզէ յօրինել, արիւն պղտորած կ'ըլլայ:

Յ. ՀԻՍԱՅԵԱՆ

ՃԱՓՈՆԻ ԱՆՁՆԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ
ՊԻՏԻ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԻ ԹՈՔԻՈՅԻ ՄԷՋ

—o—

Ճափոնական պատուիրակութիւնը Մանիլա հասնելով, իմացաւ անձնատուութեան պայմանները եւ անմիջապէս Թոքիօ վերադարձաւ, կայսեր հաղորդելու համար: Պատուիրակութեան պետը, զօր. Թաքաշիրօ, ներկայանալով սպարապետ Մաք Արթըրի սպայակոյտէն գնդ. Տօըընի, ձեռք երկարեց եւ գնդապետը ընդունեց: Յետոյ մօտեցաւ զօրավարի մը որ մերժեց ձեռքը թօթուել: Պատուիրակութիւնը հասած ատեն ներկայ էին Մ. Նահանգներու, Անգլիոյ, Չինաստանի եւ Աւստրալիոյ պատուիրակները: Խորհրդային պատուիրակը չէր հասած տակաւին: Ճափոնցիները առաջնորդուեցան պանդոկ մը, պատասխանելու համար բոլոր հարցումներուն: Ներս մտած ատեն, Ճափոնցիները խնդրեցին պահել իրենց սուրերն ու ատրճանակները, բայց Դաշնակիցները մերժեցին: Լիազօրները ներկայացնելէ վերջ, պատուիրակութեան կարեւոր անդամներէն վեցը առաջնորդուեցան ժողովասրահ, իսկ միւսները իրենց սենեակները քաշուեցան: Զօր. Մաք Արթըր չմասնակցեցաւ խօսակցութեանց: Երկու խօսակցութիւններ տեղի ունեցան, որոնց մէկը տեւեց 9ուկէս ժամ:

Զօր. Մաք Արթըր իր բանակատեղիէն իմացուց ճափոնական կառավարութեան թէ շուտով Թոքիօ պիտի գայ, ամերիկ. բանակին հետ, ստորագրել տալու համար անձնատուութեան վերջնական գիրը: Կը կարծուի թէ այս գործողութիւնը պիտի կատարուի 10—12 *օրէն: Ֆրանսայի կողմէ ներկայ պիտի ըլլայ զօր. Լըքլէռ: Հրաւիրուած են նաեւ Գանատայի, Աւստրալիոյ, Հոլանտայի եւ Նոր Զելանտայի կառավարութիւնները: Հնդկաչինի մէջ, ուր* 100.000 *Ճափոնցի զինուորներ կը գտնուին, անձնատուութեան գործողութիւնները պիտի կատարեն Անգլիացիները եւ Չինացիները:*

Ամերիկացիները մեծ պատրաստութիւններ տեսած են, անմիջապէս զօրք հանելու համար Ճափոն: Նաւատորմիղը կազմ եւ պատրաստ կը սպասէ ճափոնական ջուրերուն մէջ: Առաջին անգամ է որ օտար ուժեր ցամաք պիտի ելլեն Ճափոնի մէջ: Կայսրը պարզապէս գործակատար մը պիտի դառնայ, Դաշնակիցներուն հրամանները կատարելու համար: Տակաւին յայտնի չէ թէ ինչ հակազդեցութիւն պիտի կրեն Ճափոնի 70 *միլիոն բնակիչները որոնք օրօրոցէն վարժուած են անպարտելի նկատելու ճափոնական բանակը: Տարակոյս չկայ թէ մեծամասնութիւնը պիտի համակերպի կայսեր հրամաններուն:*

× *Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մ. Նահանգները կորսնցուցած են* 435 *մարտանաւ, Փըրլ Հարպըրի արշաւանքէն ի վեր: Այս նաւերէն միայն մէկը զրահաւոր է,* 11*ը օդանաւակիր: Ճափոնի* 300 *կարեւոր կորուստներէն* 18*ը զրահաւոր են,* 15*ը օդանաւակիր,* 56*ը յածանաւ,* 148*ը թորփիլահալած:*

Անգլիա եւ Եւրոպայի հողերը

—o—

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին առջի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարարը, Պ. Պէվին, երկար զեկուցում մը տուաւ, որմէ կը հետեւի որ աշխատաւորականներն ալ արտաքին գործերու մէջ մեծ մասով պիտի հետեւին պահպանողականներու քաղաքականութեան: Ահաւասիկ զեկուցման հիմնական կէտերը.—

Կառավարութիւնը կ'ուզէ կարելի եղածին չափ լաւ յարաբերութիւններ մշակել Ֆրանսայի հետ: *Այս մասին մանրամասն պիտի խօսի, երբ վերջանան բանակցութիւնները, վիճելի հարցերու մասին:* Սպանիոյ *մէջ կ'ուզեն որ վարչաձեւը բարեփոխուի, բայց «Մեծն Բրիտանիա երբեք տրամադիր չէ ձեռք առնելու որ եւ է միջոց որ կրնայ խրախուսել քաղաքացիական պատերազմը»:* Լեհաստանի *վերջնական սահմանները պիտի ճշդուին հաշտութեան խորհրդաժողովին մէջ: Ինքն ալ Պ. Չըրչիլի հետ կ'ընդունի թէ վտանգաւոր է այդ սահմանները շատ երկարել դէպի արեւմուտք: Անգլիա կ'ուզէ որ բոլոր Լեհերը կարենան իրենց հայրենիքը վերադառնալ անարգել եւ ազատօրէն մասնակցիլ հանրային կեանքին: Գալով* Հունգարիոյ եւ Պալքաններու երկիրներուն (*Ռումանիա եւ Պուլկարիա*)*, կառավարութիւնը այն համոզման եկած է թէ հաստատուած կառավարութիւնները չեն ներկայացներ այդ ժողովուրդներու մեծամասնութիւնը եւ թէ «միահեծան իշխանութեան մը յաջորդած է ուրիշ մենատիրական իշխանութիւն մը»: Անգլիա չի կրնար յարաբերութիւններ հաստատել, մինչեւ որ ազատ ընտրութիւններ կատարուին, իսկական ժողովրդապետութիւն հաստատուի եւ ընդհ. ներում շնորհուի:* Յունաստանի *մէջ կառավարութիւնը համաձայն է Չըրչիլի դահլիճին հաստատած քաղաքականութեան, մինչեւ որ տեւական իշխանութիւն մը կազմուի ազատ ընտրութեամբ: Խնամակալ արքեպիսկոպոսը Լոնտոն հրաւիրուած է, խորհրդակցելու համար:* Խ. Միութեան *հետ պիտի շարունակուին*

Հայ զոհեր Մարսէյլի կռիւներուն մէջ

Trait d'Union, Cadiի Մարսէյլի շրջանին շաբաթաթերթը, իր վերջին թուին մէջ (19 Օգոստոս) կը ներկայացնէ Մարսէյլի ապստամբութեան գըլխաւոր դրուագները, ազատագրութեան տարելիցին առթիւ: 1944 Օգոստոս 15ին էր Դաշնակիցները ցամաք ելան Փրովանսի մէջ: Վեց օր վերջը, Օգոստոս 21ին, F. T. P. T.ի սպայակոյտը կ'արձակէր Մարսէյլի ապստամբութեան հրամանը: Այս առթիւ առաջին յօդուածագիրը, G. F. Georges, նկարագրելով ապստամբութեան յաջողութիւնը եւ «փառքի օրը», կը յայտարարէ.

— «Եկուորները (գաղթական) լայնօրէն մասնակցեցան ապստամբութեան, ինչպէս առաջ մասնակցած էին բոլոր գաղտնի կռիւներուն: Նոյն այս թիւին մէջ հրատարակուած տեղեկութիւնները խիստ պերճախօսօրէն կ'ապացուցանեն եկուորներու կարեւոր նախաձեռնութիւնը ապստամբութեան մէջ: Եւ մահերու ցանկը զոր կը հրատարակենք միեւնոյն էջին վրայ ոչ նուազ պերճախօս է: Եկուորները արեան ծանր տուրք մը վճարեցին ազատագրութեան, բայց մենք, եկուորներս, կը մասնակցինք յաղթանակի պտուղներուն»:

Ապստամբութեան սպայակոյտի զեկոյցը արձանագրելով Օգ. 22ի կռիւներուն զոհերը, յիշէ հայ հերոս մը, Գրիգորեան Ժիլպէռ, որ երկու ռումբեր իրար կապած եւ կատարեալ պաղարիւնով գլուխ հանած է իրեն յանձնուած պաշտօնը: Ուրիշ գլուխի մը տակ, «Յաւիտենական փառք Ֆրանսայի համար մեռած հերոսներուն», կը յիշուին շատ մը օտարազգիներու կարգին, հետեւեալ հայ զոհերը.—

Տէր Մարտիրոսեան Նշան (Ռիշառ), քսան տարեկան: Կազմակերպիչ եւ հրամանատար առաջին հայրենասիրական քաղաքագօրքին (միլիս) Ալփ - Մառիթիմի մէջ: Ամէնէն քաջ ռազմիկներէն մէկը Նիսի կռիւներուն: Ինկաւ 1944 Մարտ 15ին, հերոսական կռիւի մը մէջ, Նիս:

Նիկէրէսեան (Նիկողոսեան?) Ազատ, 32 տարեկան, մասնակցած է շարք մը ձեռնարկներու Մարսէյլի մէջ, 1943ի աշնան: Ինկաւ 1943 Դեկտեմբերին, Մարսէյլի «Միլիս»ի կառատան յարձակման մէջ:

Պտուղեան Սարգիս, ինկած նահանգապետութեան շէնքին դէմ կատարուած գրոհին առեն, 1944 Օգոստոս 22ին:

Գշիկեան Երուանդ, ինկած Օգոստոս 23ին, Սէն Լուի կռիւին մէջ:

Նազարեան Սարգիս, հայր վեց զաւակներու, ինկած Օգոստոս 22ին, Սէնթ Աթուանի ջրամբարին մօտ:

Թօփալեան Սամուէլ, ինկած Սէն Լուի ճակատամարտին մէջ:

Փիրեան Էտմօն, ինկած Քայեօլի ճակատամարտին մէջ:

Այս բոլորը լաւ, եւ իսկապէս փառք, քանի որ արիաբար կռուեցան օտար բռնութեան դէմ եւ իրենց արիւնը թափեցին Ֆրանսայի համար: Բայց, կարելի՞ էր հարցնել թէ որո՞ւ ձեռքով եւ ինչո՞ւ նահատակուեցան քանի մը անմեղ հայրենակիցներ, օրինակ՝ երիտասարդ Լեւոն Գեղունի Գայաճանեանը (Կարտան), եւ Հնչակեան Սարգիս Արմաղանեանը (Մարսէյլ):— Ջէ՞ր արժեր ցաւակցութիւն մըն ալ անոնց համար յայտնել, այս փառաւոր տարեդարձին առթիւ...

բարւոք յարաբերութիւնները (Նախարարը այս առթիւ ջերմապէս գովեց կարմիր բանակը): Գերմանիոյ մէջ կ'աշխատին օր առաջ ոչնչացնել զինապաշտ ոգին եւն.:

✕ «Նիւ Եորք Թայմզ» կը գրէ թէ Ամերիկացիները այժմ աւելի մեղմ կը վարուին Գերմանիոյ մէջ քան երեք ամիս առաջ: Զինուորական իշխանութիւնը կը խորհի 250.000ի իջեցնել գրաւման բանակը եւ կրճատել գրաւման տեւողութիւնը, որ Հուկէս տարիէն աւելի պիտի չըլլայ, կ'ըսեն: Նացիները հանրային կեանքէն վտարելէ վերջ, կը յուսան գերման կառավարութիւն մը հաստատել: Հաւանական է որ Ռուսերը առաջարկեն գերման կառավարութիւն մը հաստատել յառաջիկայ գարնան, Դաշնակիցներու հսկողութեան տակ:

✕ Անգլիական պատուիրակութիւն մը պիտի հսկէ Յունաստանի ընտրական գործողութեանց: Մոսկուա մերժեց մասնակցիլ այս հսկողութեան:

Ծանր կացութիւն Նուկոսլաւիոյ մէջ

Նուկոսլաւիոյ փոխ - վարչապետը, Կրօլ, որ միեւնոյն ատեն ռամկավար կուսակցութեան նախագահն է, իր հրաժարականը ներկայացնելով մարէշալ Թիթոյի, ծանրակշիռ յայտարարութիւններ ըրաւ մամուլին: Մասնաւորապէս քննադատեց կառավարութեան ընթացքը, ըսելով թէ հաստատուած օրէնքները կը սահմանափակեն քաղաքացիական իրաւունքները կամ բոլորովին կը ջնջեն շատ մը քաղաքացիներու համար: Յետոյ յայտարարեց թէ կարծիքներու ազատ փոխանակութիւնը խափանուած է, արգիլուած ըլլալով շրջագայութիւնը եւ հաւաքոյթները: Աւելցուց թէ հայրենադաւութեան դէմ կատարուած հետապնդումները կը դպչին ոչ միայն յանցաւորներուն, այլեւ քաղաքական հակառակորդներուն: Վերջապէս հաստատեց թէ տնտեսական դժուարութիւնները ծանրացած են իբրեւ հետեւանք վարդապետական որոշումներու: «Քաղաքական դժգոհութիւնը եւ թըշուառութիւնը միասնաբար կը դժուարացնեն ընկերային եւ տնտեսական անհրաժեշտ բարենորոգումներու գործադրութիւնը»:

600 Սենեկալցիներու ըմբոստութիւնը

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ մէկ շաբաթէ ի վեր գրգռութիւն մը կը տիրէր Գերմանիայէն վերադարձած 2000 սենեկալցի զինուորներու միջեւ որոնք այժմ տեղաւորուած են Սէն Ռաֆաէլի մէջ (Միջերկրական): Այս պատճառով պահակախումբերը կրկնապատկուեցան: Կիրակի օր պահակախումբերէն մէկը յարձակում կրեց խումբ մը զինեալ Սենեկալցիներէ: Սովորական ազդարարութենէն վերջ, տեղակալ մը ատրճանակ պարպելով տեղն ու տեղը սպաննեց ըմբոստ մը: Ասոր վրայ, իրիկուան ժամը 22ին 600 Սենեկալցիներ, բոլորն ալ զինեալ, որոշած ըլլալով իրենց ընկերոջ վրէժը լուծել, Ֆրէժիւսէն ճամբայ ելան եւ յարձակեցան Սէն Ռաֆաէլի վրայ, կրակ բացին եւ ջարդուփշուր ըրին ամէն բան իրենց ճամբուն վրայ: Ցետոյ կոխեցին քանի մը շէնքեր: Ոստիկանութիւնը եւ զօրքը փորձեցին վերահաստատել բարեկարգութիւնը եւ կանոնաւոր ճակատամարտ մը սկսաւ: Ըմբոստները հարեւան անտառները ապաստանեցան: Ընդհարումներու ընթացքին սպաննուեցան մէկ ոստիկան զինուոր, Սենեկալցի մը եւ երկու քաղաքացիներ, վիրաւորուեցան քանի մը հոգի: Ի վերջոյ կարելի եղաւ զսպել ըմբոստները որոնք զղջում յայտնեցին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐ ՀՆԳԱՄԵԱՅ ԾՐԱԳԻՐ ՄԸ կ'ուսումնասիրուի Խ. Միութեան մէջ, 1946—1950ի համար: Կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն եւ կառավարութիւնը անհրաժեշտ հրահանգները տուած են Պետպլանի (պետական ծրագիր) վարչութեան եւ դաշնակից հանրապետութեանց, որպէսզի ընդհ. ծրագիր մը պատրաստեն: Այս ծրագրին նպատակը պիտի ըլլայ վերահաստատել եւ զարգացնել երկրին ազգային տնտեսութիւնը, եւ մասնաւորապէս վերաշինել եւ ընդլայնել երկաթուղիներու ցանցը: Բնականաբար առաջին գործը պիտի ըլլայ ամբողջովին վերաշինել քանդուած շրջանները եւ խորհրդային տնտեսութիւնը հասցնել աւելի բարձր մակարդակի մը քան պատերազմէն առաջ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Գերագոյն Խորհուրդը վաւերացուց Միացեալ Ազգերու դաշինքը:

ՊԱՐԵՆԱՒՈՐՄԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Պ. Փինօ, որ 40.000 քիլոմեթր ճամբայ կտրած էր այցելելով Մ. Նահանգները, Փանամա, Պրազիլիա, Արժանթին եւայլն, վերադարձաւ շատ խրախուսիչ տեղեկութիւններով: Նախարարը ձայնասփիւռ ճառով մը պիտի պարզէ ձեռք բերած արդիւնքները եւ կը յուսայ պարենաւորումը բարւոքել մէկ - մէկուկէս ամիսէն:

ՔՈՒԻՍԼԻՆԿ, Նորվեկիոյ վարչապետը, որուն անունով բառ մըն ալ շինուած է իբրեւ հոմանիշ դաւաճանի, երկուշաբթի օր դատարան հանուեցաւ Օսլոյի մէջ: Ամբաստանագրին ընթերցումէն վերջը, ամբաստանեալը ոտքի ելլելով կարդաց 69 էջնոց պաշտպանողական մը ուր կ'ըսէ թէ «Հիթլէր իրաւունք ունէր, որովհետեւ ոչ թէ Անգլիան էր որ յաղթեց, այլ համայնավարութիւնը»: Քուիսլինկ, որ ժամանակին Հայաստան գացած է Նանսէնի հետ, ոչ միայն ինքզինքը յանցաւոր չի նկատեր, այլ եւ հատուցում կը պահանջէ եղած նախատինքներուն համար: Ընդհանուր դատախազը յայտնեց թէ իբրեւ վկայ պիտի լսուին Ռոզէնպէրկ, Կէօրինկ, Ռիպպընթրոփ, Քայթըլ եւ Եօտ եւ ուրիշ ոճրագործներ որոնք բանտարկուած են Գերմանիոյ մէջ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախկին վարչապետ Նահաս փաշա տեսակցութեան մը առթիւ յայտարարեց թէ Պաղեստինը արաբական երկիր մըն է, հետեւաբար անոր խնդիրը կը շահագրգռէ բոլոր Արաբները: «Սիոնականներու բռնած դիրքին հետեւանքով, անհրաժեշտ է ստիպողաբար նիստի հրաւիրել Արաբական Դաշնակցութեան խորհուրդը, միջոցներ խորհելու եւ ապահովելու համար Պաղեստինի Արաբներուն իրաւունքները: Կը յուսանք թէ Միացեալ Ազգերը պիտի ըմբռնեն Պաղեստինի հարցին ամբողջ կարեւորութիւնը Արաբներուն համար եւ միջոցներ պիտի փնտռեն անոնց իրաւունքները ապահովելու»:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ կը կարծեն թէ յետպատերազմեան շրջանի առաջին քանի մը տարիներու ընթացքին անհրաժեշտ պիտի ըլլայ պահել իբր մէկ միլիոն զինուոր: Պատերազմէն առաջ անգլիական բանակը հազիւ 200.000 զինուոր ունէր: Նոյն շրջանակներուն կարծիքով, 250.000 զինուորը բաւական է, ապահովելու համար հաշտութեան պայմաններուն գործադրութիւնը եւ բարեկարգութեան պահպանումը Եւրոպայի նախկին թշնամի երկիրներուն մէջ: Նոյնքան զինուոր պէտք պիտի ըլլայ Ճափոնի գրաւման համար. իսկ իբրեւ պահեստի ուժ՝ անհրաժեշտ կը համարուի կէս միլիոն, որպէսզի Անգլիա չկորսնցնէ յաղթանակին արդիւնքը:

ՌՈՒՍԵՐԸ ՀՍԿԱՅ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՄԸ կը կառուցանեն Պերլինի մէջ, իբրեւ յիշատակ մայրաքաղաքին գրաւման առթիւ զոհուած կարմիր զինուորներու: Յիշատակարանը պիտի ունենայ 63 ոտք բարձրութիւն եւ պիտի շինուի Թիրկարտընի մէջ, Պրանտէնպուրկի Դրան եւ Յաղթանակի Սիւնին միջեւ: Յատակագիծը կազմուած էր Օգոստոս 1ին եւ 300 բանուորներ անմիջապէս գործի սկսան, լրացնելու համար մինչեւ Նոյեմբեր, որպէսզի բացումը կատարուի բոլշեւիկեան յեղափոխութեան տարեդարձին (7 Նոյ.): Յիշատակարանին պատուանդանը պիտի շինուի Ժիւռա լերան քարերով: Պատուանդանին վրայ պիտի բարձրանան վեց սիւներ, նոյնպէս Ժիւռայի քարերով:

ՋՕՐ. ՏԸ ԿՕԼ օդանաւով Ամերիկա մեկնեցաւ երկուշաբթի կէս գիշերին, բազմանդամ պատուիրակութեան մը հետ:

ՀԻՆԳ ՄԵԾԵՐՈՒ արտաքին նախարարներուն խորհրդաժողովը, որ պիտի քննէ սահմաններու եւ հաշտութեան դաշնագիրներու խնդիրները, իր առաջին նիստը պիտի գումարէ Սեպտ. 10ին, Լոնտոնի մէջ: Առաջին անգամ պիտի քննուի իտալական խնդիրը:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ - ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ համագումարը բացուեցաւ առջի օր: Պ. Պ. Էռիօ եւ Տալատիէ ջերմապէս ծափահարուեցան: Կուսակցութիւնը առանձին պիտի ներկայանայ յառաջիկայ ընտրութեանց մէջ, իբրեւ նշանաբան ունենալով «Հայրենիք եւ Ազատութիւն»:

ԱՄՍԱԿԱՆ 17 ՏՈԼԱՐ ԿԱՄ 850 ՖՐԱՆՔ պիտի վճարուի Ֆրանսա գտնուած իւրաքանչիւր ամերիկեան զինուորի, ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, փակելու համար դրամական տարբերութեան հաշիւը: Շատ կարեւոր գումար մը կը կազմէ այս յանձնառութիւնը:

ԱԾՈՒԽԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ Օգոստոսի առաջին շաբթուն հասած էր 680.000 թոնի, որ կը ներկայացնէ 1938ի միջին արտադրութեան 75 առ հարիւրը: Հետզհետէ գերմանական ածուխ կը հասնի Ռուրէն եւ Սարէն:

ԵՐԵՔ ՆՈՐ ԵՒ ԳԱՂՏՆԻ զէնքեր եւս ունին եղեր Ամերիկացիները, համաձայն զօր. Արնոլտի յայտարարութեան: Առաջինը գերաղբական ռմբաձիգ մըն է, որ կրնայ գործել ներկայ գերամբոց օդանաւերէն Հուկէս անգամ աւելի լայն շրջանի մը մէջ: Երկրորդը՝ թռչուն թորփիլ մը, որ կը բանի թէլէվիզիօնի միջոցաւ: Երրորդը՝ ռումբ մը որ կը ղեկավարուի ռատիոյի միջոցաւ: Զօրավարին կարծիքով, ապագայ պատերազմները այնքան սարսափելի պիտի ըլլան որ դժուար է երեւակայել: Կարելի պիտի ըլլայ ամբողջ բանակ մը ցամաք իջեցնել անկարգելներով, շատ կարճ ժամանակի մը մէջ:

ՍԱԼԷՆ ՏԸ ԺԻՌՕ.— Այրի Տիկին Ս. Սարգիսեան եւ զաւակները, Գրիգոր, Մարի եւ Լուսի, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Գ. Սարգիսեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ողբացեալ Ս. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ.— Կազմակերպուած Վիէնի Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ, կիրակի, 26 Օգոստոս, ամբողջ օրը Պ. Փէլէի զովասուն անտառին մէջ: Սկաուտական երդման արարողութենէն վերջ, սկաուտական խաղեր, մրցումներ, խմբերգներ, արտասանութիւններ, պարեր եւ անակնկալներ: Առատ խմիչք:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Յարութիւն Թադէոսեան (Խարբերդի Երզմնիկ գիւղէն), հօրը անունը Պաղտասար: 1924ին Մարսիլիայէն Օշի նահանգը փոխադրուած էր: Կը կարծուի Թունուզ ըլլալ: Իմացնել Յովակիմ Էօքսիւզեանի, 10 rue Quatorze, 14 Canton, Valence (Drôme):

ԻՍԻ - ՔԼԱՄԱՌ - ՄԷՕՏՈՆԻ այն հայրենակիցները որոնք մասնակցեցան հայ զերիներու համար կատարուած հանգանակութեան, (Ազգ. Ճակատի Իսիի մասնաճիւղին կողմէ), թող փութան ստանալ իրենց ընկալագիրները, Café des Sports, Ս. Եղիազարեանէն:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Jeudi 23 Août 1945 Հինգշաբթի 23 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4486-Նոր շրջան թիւ 115 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐԸ

—o—

Ուրախ ենք որ Թրքահայ Դատի Յանձնախումբը եռանդով կը շարունակէ իր աշխատանքները, համաձայն օրը օրին հրատարակուած տեղեկութեանց:

Յուշագիր մը խմբագրուած է արդէն, եւ վաւերացուելէ վերջ պիտի ներկայացուի Երեք Զօջերուն եւ արտաքին գործերու նախարարներու Խորհուրդին, որ պիտի գումարուի Լոնտոնի մէջ, Սեպտ. 10ին: (Այս Խորհուրդին յանձնուած են հաշտութեան դաշնագիրներու մշակումը, սահմաններու ճշդումը, եւ բոլոր այն խնդիրները որ կապ ունին խաղաղութեան վերահաստատման եւ ապահովութեան հետ):

Ինչպէս կը հաղորդէր Յանձնախումբին առաջին դեկոյցը, որ հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի կիրակի օրուան թիւով, «իբրեւ հիմնական սկզբունք Թրքահայ Դատին արդար լուծումը կը յանձնուի մասնաւորաբար խորհրդային իշխանութեանց եւ ընդհանրապէս Դաշնակից ազգերու»: Առողջ սկզբունք մը, կանխելու համար զանազան թիւրիմացութիւններ:

Գաղտնիք չէ որ ինչպէս պատերազմին ղեկավարութիւնը մինչեւ յաղթանակ, նոյնպէս խաղաղութեան կազմակերպումը գլխաւորաբար կախում ունի Երեք Մեծերու համերաշխ գործակցութենէն: Երեքը չորս են՝ Ծայր. Արեւելքի համար (Մ. Նահանգներ, Մեծն Բրիտանիա, Խ. Միութիւն եւ Չինաստան): Կրնան չորս դառնալ նաեւ Եւրոպայի մէջ, մասնակցութեամբ Ֆրանսայի, որ արդարօրէն կը պահանջէ այդ իրաւունքը, ի գին իր անհնարին զոհողութեանց:

Ուրեմն, բնականօրէն մէկուն ապաւինած ատեն, կարելի չէ անտեսել միւսները, որոնք նոյնքան կենսական շահեր ունին Մօտաւոր Արեւելքի մէջ, եւ շատ ալ տրամադիր չեն երեւար խախտելու այսպէս կոչուած հաւասարակշռութիւնը:

Այսքանը արձանագրելէ վերջ դիւանագիտական ճակատին համար, երկու խօսք ալ ներքին աշխատանքի մասին:

Հրապարակային ժողովները սկսած են արդէն, ինչպէս այսօր իսկ պիտի կարդաք լուրերու բաժնին մէջ:

Կ'ուզենք հաւատալ թէ անհրաժեշտ հրահանգները հաղորդուած են, որպէսզի ամբոխային ցոյցեր չկատարուին: Պէտք է խօսիլ ու գործել ինչպէս վայել է հողին վառած, իր հիմնական իրաւունքներուն գիտակից եւ պարկեշտ ժողովուրդի մը: Բայց առանց ոտքերը գետնէն կտրելու: Եւ միշտ նկատի առնելով ոչ միայն միջազգային կացութիւնը, այլեւ մեր բնակած երկրին վիճակը: Ժամանակը չէ զանազան դիւրազգածութիւններ վիրաւորելու:

Երկրորդ, կը կարծենք թէ Ազգ. Միութիւնը աւելի խելօք շարժած պիտի ըլլար, եթէ այսքան կենսական հարցի մը համար հրաւիրած ըլլար ոչ թէ անհատներ, այլ հոսանքներ եւ հաստատութիւններ: Առաջին դեկոյցէն իմացանք թէ հրաւիրուած են 59 հայրենակիցներ, բայց մէկ մասը բացակայած է, օդափոխութեան եւ այլ պատճառներով:

Դիտողութիւն չունինք այս կամ այն անհատի մասին: Բայց, ի՞նչ կը ներկայացնեն անոնք, երբ կարգը գայ յանձնառութեանց եւ պատասխանատուութեանց: Մանաւանդ որ, մէկն ու մէկը օր մը կուգայ, օր մը չի գար: Օր մը կը հետեւի, ուրիշ օր մը կէս կը ձգէ:

Տեղի անձկութիւնը թոյլ չի տար աւելի լայն խօսելու այս հարցի և ուրիշ կէտերու մասին:—Շ.

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ազգ. ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի, եւ զբաղեցաւ անմիջական խնդիրներով: Պ. Ալպէռ Պայէ, Մամուլի Դաշնակցութեան նախագահը, բացման ճառը խօսելով, ցաւ յայտնեց որ ոչինչ եղած է դիւրացնելու համար նոր մամուլին գործը, զերծ՝ վարձկանութեան այն արատէն որով վարակուած էր երէկուան մամուլը: Ըսաւ թէ անարժան թերթերուն գոյքերը չեն գրաւուած, թէ կառավարութիւնը կ'արտօնէ նոր թերթերու հրատարակութիւնը ի վնաս եղածներուն որոնք թուղթի նեղութիւն կը կրեն: Եզրակացնելով, յայտարարեց թէ միայն Դիմադրութենէն ծնած թերթերուն միութիւնը կրնայ դարմանել այս կացութիւնը: Ժողովէն վերջը տեղի ունեցաւ հազար հոգինոց հացկերոյթ մը Փալէ տը Շայոյի մէջ: Հրաւիրուած էր նաեւ «Յառաջ»ի խմբագիրը:

Է Ջ Մ Ի Ա Ծ Ի Ն

—o—

Կանանչ այգիների եւ արտերի մէջ փռուել է ծաղկող քաղաքը՝ Էջմիածինը: Փողոցների վրայ բարձրացել են երկյարկանի նորակառոյց շէնքերը: Իրենց գեղեցկութեամբ աչքի են ընկնում կինո-թատրոնի, հիւրանոցի, Շրջսովետի գործկոմի եւ դպրոցական շէնքերը: Նրանց շուրջը տարածուել են պարտէզներն ու բանջարանոցները, որոնք վերջանում են ցորենի արտերում եւ բամպակի դաշտերում: Ճանապարհների և փողոցների շուրջը զուգահեռ շարուած են հովասուներ ուռիները եւ բարձրահասակ բարդիները: Հաճելի է լսել ծառերի եւ ջրի համատարած մեղմ խշշոցը, թռչունների զիլ կանչերը:

Շրջանի ղեկավարները հաճոյքով են խօսում քաղաքի նուաճումների, բարեկարգման եւ հեռանկարների մասին:

Նախասովետական շրջանում, բայց Ճեմարանից, Էջմիածինն ունէր մէկ ծխական դպրոց, իսկ այժմ միայն քաղաքում գործում են երեք հայկական միջնակարգ, մէկ ռուսական թերի միջնակարգ դպրոց, մանկավարժական ուսումնարան եւ գիշերային դպրոց, որտեղ սովորում են 3200 աշակերտ: Հազարաւոր շրջանաւարտներ է տուել Էջմիածինը: 25 տարուայ ընթացքում քաղաքի դպրոցներում սովորած աշակերտներից 350ը բարձրագոյն կրթութիւն են ստացել, նրանից 70ը գիտնականներ են, 50ը՝ բժիշկ, 30ը՝ ճարտարապետ: Այդ շրջանաւարտները այժմ մանկավարժական, գիտա-հետազօտական, տնտեսագիտական, բժշկական եւ պարտիական-սովետական ղեկավար աշխատանք են կատարում: Շրջանում աշխատող ուսուցիչների մեծ մասը կրթութիւնը ստացել են շրջկենտրոնում:

Էջմիածնում կան շրջանային հիանալի թատրոն եւ կինո: Թատրոնի եւ կինոյի շէնքերը ունեն 500ական տեղ: Գործի է դրուել ամառային կինոն՝ 550 տեղով: Ընթացիկ թատերաշրջանում շրջանային թատրոնը հարստացրել է իր ռեպերտուարը: Դերասանները յաճախ լինում են գիւղերում եւ սպասարկում կոլխոզնիկների ու կոլխոզնիկուհիների կուլտուրական պահանջները:

Փողոցներում ու տներում պայծառօրէն վառւում են Իլյիչի լամպերը: Երեկոները քաղաքը ողողւում է լոյսի ծովում:

Ձեռնարկութիւնները, հիմնարկները, դպրոցները իրար հետ կապուած են հեռախօսներով, որոնց թիւը 300ից աւելի է: Բոլշեւիկեան պարտիան եւ սովետական կառավարութիւնը մեծ ջանքեր ու միջոցներ են ներդրել Էջմիածին քաղաքի ռադիոֆիկացման համար: Էջմիածնեցին իր սենեակում նստած ցանկացած ժամուն լսում է մեր Հայրենիքի մայրաքաղաք Մոսկուայի, Երեւանի եւ այլ քաղաքների ռադիոհաղորդումները:

Պատերազմը Էջմիածնի աշխատաւորներին շատ է կոփել: Նրանք ընտելացել են կանոնաւոր կերպով լսել ռադիոհաղորդումները, եւ օրուայ նորութիւնները կայծակի արագութեամբ տարածւում են աշխատաւորութեան մէջ:

Յարգանք են վայելում ռադիո-աշխատողները, որոնք իրենց ժրաջան աշխատանքով ապահովում են աւելի քան 1200 ռադիո կէտերի անխափան աշխատանքը: Էջմիածին քաղաքի բնակիչների տներում կայ նաեւ 400 ռադիոընդունիչ:

Ուշադրաւ տեղ են գրաւում Յովհաննէս Յովհաննէսեանի անուան քաղաքային, մանկական գրադարանները, որոնք ունեն 21 հազար կտոր գիրք: Քաղաքային գրադարանը հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին հարստացել է դեղարուեստական, տնտեսագիտական, քաղաքական, ռազմական, դիւղատնտեսական գրքերով: Ստացւում են տասնեակ անուն կենդրոնական եւ ռեսպուբլիկական թերթեր, ամսագրեր, գիտական տեղեկագրեր: Յաճախ կազմակերպւում են ցուցահանդէսներ:

Քաղաքի ուսուցիչներից եւ բանուոր ծառայողներից կազմակերպուել է Կոմիտասի անուան երգեցիկ խումբ, որ ռեսպուբլիկական ժողովրդական ստեղծագործութեան ստուգատեսին շահել է երկրորդ տեղը: Կոմիտասի անուան երգեցիկ խումբը ելոյթներ է ունենում նաեւ շրջանի կոլխոզային աշխատաւորութեան համար:

Քաղաքի գեղեցկութիւնը լրացնում են նոր ասֆալտապատուած կենդրոնական փողոցը, հիւանդանոցը, ծննդատան շէնքերը, բաղնիքը, փոստը, ջրմուղը եւ անտառը: Ծննդատունն ունի 60 մահճակալ, որտեղ նորմալ պայմաններ են ստեղծուել մայրերի եւ նորածին երեխաների համար:

Երկար տարիներ Էջմիածին քաղաքը խմելու ջուր չի ունեցել: Սովետական իշխանութեան տարիներին աշխատաւորութեան նախաձեռնութեամբ Արագածի սառնորակ ջուրը ջրմուղի միջոցով քաղաք է հասցուել, որ 19 տարբեր ծորակների միջոցով դուրս է ժայթքում: Բամպակի, ցորենի դաշտերը, բանջարանոցները եւ պարտէզները ոռոգւում են Զանգու, Քասախ գետերից սկիզբ առնող ջրանցքների եւ առուակների ջրով: Սովետական իշխանութեան տարիներին է ստեղծուել Աղըլճի ջրամղիչ կայանը, որ մէկ վայրկեանում 3ուկէս խորանարդ մեթր ջուր է մղում: Այս երկրորդ խոշոր ջրամղիչ կայանն է Սովետական Միութիւնում:

Էջմիածին քաղաքը յայտնի է նաեւ իր հայրենասէր զաւակներով: Հայրենական մեծ պատերազմի ճակատներում մեր երկրի ազատութեան եւ անկախութեան համար խիզախաբար մարտնչել են աւելի քան 2.000 ռազմիկ, որոնք ծնուել են եւ դաստիարակուել Էջմիածնի շրջկենտրոնում: Այդ ռազմիկներից 500ի կրծքերը զարդարուել են շքանշաններով եւ մետալներով:

Քաղաքային գեղեցիկ այգու սաղարթախիտ ծառերի մէջ բարձրացել է Ստեփան Շահումեանի կիսանդրին: No. 2 միջնակարգ դպրոցի ծառապատ բակում դրուած է ժողովուրդների մեծ առաջնորդ, մեր հայր եւ ուսուցիչ ընկեր Ստալինի պրոնզափայլ արձանը:

(Սովետական Հայաստան)

Թրքահայ Դատի Յանձնախումբին Գ. նիստը

—o—

Երեքշաբթի օր տեղի ունեցաւ Թրքահայ Դատի Յանձնախումբին Գ. նիստը, Ազգ. Միութեան կեդրոնին մէջ: Ներկայ էին 30—33 հոգի: Կարդացուեցաւ Իրաւագիտական Յանձնախումբին մշակած յուշագրին առաջին մասը, մօտ 17 մեքենագրուած էջ, որ կը ներկայացնէ Հայկ. Հարցին ամփոփ պատմութիւնը, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը,— Զէյթունի ապստամբութիւն, Պերլինի վեհաժողով (1878), Բարենորոգումներու ծրագիր (1913), Մեծ Պատերազմը, հայաջինջ սարսափները (1915), Հայաստանի Հանրապետութեան հաստատումը (1918), Սեւրի դաշնագիրը (1920), զոյգ պատուիրակութեանց գործունէութիւնը, Լօզանի դաշնագիրը, խորհրդային իշխանութեան հաստատումը Հայաստանի մէջ եւն.:

Յուշագիրը ամբողջացուելով Սահմաններու ժողովին ուղղուած նամակով մը պիտի ղրկուի Լոնտոն, արտաքին նախարարներու Խորհուրդին:

Յանձնախումբէն երկու հոգի անձամբ Լոնտոն պիտի երթան, տեղին վրայ հետապնդելու համար գործը Լոնտոնի հայ գաղութին հետ միասնաբար:

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, 21 Օգոստ. (Յառաջ).— Ազգ. Միութեան Լիոնի Շրջ. վարչութեան հրահանգով, կիրակի, 19 Օգոստոս կէս օրէ վերջ, ընդհ. ժողով մը տեղի ունեցաւ: Ներկայ էին գաղութին գրեթէ բոլոր գործունեայ տարրերը: Ժողովին նախագահը, Պ. Լ. Աւետիքեան կարգ մը լրացուցիչ տեղեկութիւններ հաղորդեց: Յետոյ միաձայնութեամբ ութ հոգինոց յանձնախումբ մը ընտրուեցաւ, յարաբերութեան մէջ մտնելու համար Լիոնի եւ Փարիզի Հայկ. Դատի Կեդր. Յանձնախումբին հետ: Խանդավառութիւն եւ համերաշխութիւն կը տիրեն գաղութին մէջ:— Սաfo

× Մեզի ղրկուած յայտարարութենէ մը կ'իմանանք թէ այս կիրակի ժամը 14.30ին «Ազգային պահանջի մեծ հաւաքոյթ մը» տեղի պիտի ունենայ Շավիլի մէջ, Salle des Fêtes, Rue des Ecoles, նախաձեռնութեամբ Ազգ. Միութեան մասնաճիւղին:

× Պանեէօ Քաշանի մէջ ալ ժողով մը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի, ժամը 2ին, Քաշանի թաղապետական սրահին մէջ, նախագահութեամբ Պ. Զ. Քիւթնէրեանի: Կը խօսին Պ. Պ. Լեւոն Տօնիկեան եւ Լ. Զօրմխեան, որ նոր վերադարձաւ Հայաստանէն: Հաղորդակցութեան միջոցներ,— Métro: Arcueil - Cachan.

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ մէջ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց արտաքին նախարար Պ. Պէվինի ճառը, որուն գլխաւոր մասերը ամփոփեր էինք երէկ: Ընկերվարական նախարարը խօսած ատեն Չըրչիլ եւ Իտըն յաճախ իրենց ջերմ հաւանութիւնը կը յայտնէին գլխու շարժումներով: Թերթերը կ'ըսեն թէ Պ. Իտըն ալ տարբեր լեզու պիտի չգործածէր: Պահպանողական մամուլը շատ գոհ է որ կառավարութեան փոփոխութիւնը չէ ազդած արտաքին քաղաքականութեան վրայ եւ նոյն ազգային գիծը կը շարունակուի: Համայնավարները եւ կարգ մը աշխատաւորականներ բնականաբար դժգոհ են, մանաւանդ որ նախարարը քննադատեց Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ եւ Հունգարիոյ մէջ հաստատուած կարգուսարքը: Վիճաբանութեանց ընթացքին երեսփոխան մը առաջարկեց համաձայնութիւն գոյացնել Արաբներուն եւ Հրեաներուն միջեւ, արաբեւհրէական պետութիւն մը հաստատելու համար Պաղեստինի մէջ:

ԼԱՎԱԼԻ համար երկու փաստաբաններ նշանակուեցան: Դատը պիտի սկսի Հոկտեմբերին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ճափոնի գրաւումը Օգ. 25-26ին

Վերջին լուրերու համաձայն, ամերիկեան բանակը ամէն պատրաստութիւն տեսած է, զօրք հանելու համար Ճափոն, չարաթ եւ մանաւանդ կիրակի: Ուաշինկթընի մէջ «գրաւման դրամ» տպագրուած է 25 միլիոն տոլար արժողութեամբ, տասը եէնը մէկ տոլար հաշուելով:

Առաջին զօրամասերը Ճափոն պիտի մտնեն օդանաւերով, իջնելով Թոքիոյի շրջակաները: Երկրորդ մասը պիտի փոխադրուի մարտանաւերով: Զգուշական միջոցներ ձեռք առնուած են, որովհետեւ վախ կայ որ մոլեռանդ հայրենասէրներ յուսահատական ձեռնարկներ կատարեն: Թոքիոյի անթելն ալ վախ կը յայտնէր: Խաղաղական 11 տարբեր մասերէն փոխադրանաւեր եւ ռմբաձիգ օդանաւեր կը համախմբուին Մանիլայի մէջ, ռազմական գոյքեր եւ պաշար փոխադրելու համար:

Անգլիացիները վերագրաւեցին Հոնկ Քոնկը: Շատ մը Չինացիներ կը պահանջէին որ Չինաստանի վերադարձուի այդ նաւահանգիստը, որ Անգլիոյ ձեռքն է աւելի քան հարիւր տարիէ ի վեր:

Ցաղթականները առ այժմ կը խնայեն Ճափոնի կայսեր, որպէսզի կարենան գործադրել իրենց հրամանները: Ճափոնի անձնատրութեամբ, եթէ ո եւ է անհատ կամ խումբ կրակէ Ամերիկացիներուն վրայ, անսաստած կ՚ըլլայ կայսեր: Ամերիկացիները հիւլէ - ռումբեր ալ պիտի տանին իրենց հետ, ի հարկին գործածելու համար: Այս առթիւ կը հաստատուի թէ Նակազաքին քարուքանդ եղած է վերջին ռմբակոծութենէն եւ շատ քիչ շէնքեր կանգուն մնացած են: Զոհերու թիւը շատ մեծ է:

╳ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը հաւանած չէ որ Ֆրանսան ալ ստորագրէ Ճափոնի անձնատրութեան դաշնագիրը: Ֆրանսայի, ինչպէս եւ Աւստրալիոյ, Քանատայի, Նոր Զելանտայի եւ Հոլանտայի պատուիրակները ներկայ պիտի ըլլան իբրեւ դիտող. իսկ դաշնագիրը պիտի ստորագրեն Մ. Նահանգները, Անգլիա, Խ. Միութիւնը եւ Չինաստան:

╳ Ճափոնական կառավարութիւնը կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, յորդորելով որ հանդարտ մնան: Ոստիկանութիւնը խիստ հրահանգներ ստացաւ, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար:

╳ Ռուսական զօրքը Խարպինը, Մուքտէնը, Քիրինը եւ ուրիշ կարեւոր քաղաքներ գրաւելէ վերջ, կը շարունակէ յառաջ խաղալ Մանչուրիոյ մէջ: Ճափոնցիները անձնատուր կ՚ըլլան գունդագունդ: Միայն առջի օր 52.000 հոգի զէնքերը վար դրին: Ռուսերը մօտեցած են Փորթ Արթիւրի: Սախալինի բերդապահ զօրքն ալ անձնատուր եղաւ: Ճափոնցիները կը շարունակեն դիմադրել Պիրմանիոյ մէջ, բայց պիտի չկրնան դիմանալ, քանի որ հազիւ 50.000 զինուոր ունին:— Սինկափուրի Ճափոն հրամանատարը հաղորդեց թէ պատրաստ է անձնատուր ըլլալու:

Կացութիւնը Պուլկարիոյ մէջ

Պուլկարիոյ մէջ հայրենասիրական կարեւոր ցոյցեր տեղի ունեցան, բողոքելու համար ամերիկեան ծանուցագրին դէմ որ դժգոհութիւն կը յայտնէր կառավարական կարգադրութեանց մասին, ազատ ընտրութիւններ պահանջելով: Փլովտիվի (Ֆիլիպէ), Ռուսճուքի, Վառնայի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ գումարուած ժողովներու ընթացքին, ճառախօսները միաձայն բողոքեցին օտարներու միջամտութեան դէմ: Անոնք բողոքեցին նաեւ երեք նախարարներու դէմ որոնք հրաժարական տուած էին:— Կ՚ըսուի թէ հռչակաւոր պուլկար գործիչը, Տիմիթրով, հրաժարած է Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդէն, Պուլկարիա վերադառնալու եւ իր թեկնածութիւնը դնելու համար յառաջիկայ ընտրութեանց մէջ:

╳ Անգլ. կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը ուղղեց պուլկարական կառավարութեան, ազդարարելով թէ իբրեւ ժողովրդավար կամ ներկայացուցչական պիտի չճանչնայ ո եւ է կառավարութիւն որ կը կազմուի ընտրական ներկայ պայմաններուն մէջ: Յայտարարութիւնը կ՚ըսէ թէ կառավարութիւնը վստահելի լուրեր ստացած է, որոնց համաձայն «յամառ ջանքեր կը թափուին, ընդդիմադիրներուն կուսակիցները աճաբեկելու եւ քուէարկուներուն վրայ ազդելու համար այնպիսի եղանակով մը որ բոլորովին հակառակ է ժողովրդապետութեան սկզբունքներուն»:

Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը վախնան որ Պուլկարիոյ եւ առ հասարակ Պալքաններու կացութիւնը անելի մը առջեւ դնէ արտաքին նախարարներու Խորհուրդը, որ պիտի բացուի Լոնտոնի մէջ, Սեպտ. 1ին, բայց կրնայ յետաձգուիլ 10ին: Այս Խորհուրդն է որ պիտի յօրինէ հաշտութեան դաշնագիրները Պուլկարիոյ եւ ուրիշ բախտակից երկիրներու հետ, բայց Անգլիա եւ Մ. Նահանգները չեն ճանչնար պուլկարական կառավարութիւնը, միայն Խ. Միութիւնն է որ ճանչցած է զայն եւ դեսպան մը ղրկած, հետեւաբար կարելի չէ դաշնագիր կնքել:

╳ Անգլեւամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ Մակեդոնացիները կը շարունակեն իրենց դաւադրական գործունէութիւնը, ինչ որ կրնայ խանգարել Յունաստանի եւ Եուկոսլաւիոյ յարաբերութիւնները: Մօտ 500 մակեդոնացի յեղափոխականներ 10—50 հոգինոց խումբերու բաժնուած կը գործեն ամէն կողմ: Յոյները կը կասկածին թէ մառէշալ Թիթօ կ՚օգնէ այս խումբերուն:

╳ Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ ընդհարումներ պատահած են Գավալայի մէջ, համայնավարներու եւ աջերու միջեւ: Երկու նախկին նախարարներ, Պերիկլէս Ռալլի, Յունաստանի ամենամեծ իրաւագէտը, եւ Պետրոս Ռալլի մեռան միեւնոյն օրուան մէջ, քանի մը ժամ տարբերութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈԽ-ՎԱՐՁԻ գործողութիւնը դադրեցաւ Մ. Նահանգներու նախագահին հրամանով, առանց բացառութեան: Այն պետութիւնները որ կ՚օգտուէին այս օրէնքէն, կրնան ապրանք ստանալ Եւրոպայի մէջ դիզուած ամերիկեան «սթօք»ներէն: Բոլոր պայմանագիրները ջնջուած են: Մինչեւ հիմա միայն Ֆրանսան ստացած է 500 միլիոն տոլարի ոչ-զինուորական ապրանք: Ֆրանսա 240 միլիոն տոլարի փոխառութիւն մը կը սպասէ Ամերիկայէն: Անգլիոյ առեւտրական նախարարն ալ յայտարարեց թէ ապրուստի մակարդակը պիտի իյնայ, եթէ լայն օժանդակութիւն մը չստանան Մ. Նահանգներէն: Անգլիա 12ուկէս առ 100կրճատեց հանդերձեղէնի կտրօնները, 8 ամսուան համար: Ուտեստի կտրօններ կրճատուած էին Եւրոպայի յաղթանակէն երկու շաբաթ վերջը:

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը հեռագիր մը ուղղեց Զօր. տը Կօլի, ջերմապէս շնորհաւորելով թշնամիներուն վրայ տարուած յաղթանակը եւ յոյս յայտնելով թէ պիտի ամրապնդուին երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները: Զօր. տը Կօլ պատասխանեց, շեշտելով թէ երկու երկիրներուն փոխադարձ բարեկամութիւնը աւելի քան երբեք անհրաժեշտ պիտի դառնայ վաղը, ընդհանուր խաղաղութեան եւ բարօրութեան համար:— Զօր. տը Կօլ Ուաշինկթըն հասաւ երէկ, եւ արժանացաւ ջերմ ընդունելութեան:

ՆՈՐՎԵԿԻՈՅ նախկին վարչապետին՝ Քուիսլինկի դէմ ջախջախիչ փաստեր կարդացուեցան դատաւարութեան Բ. օրը: Այդ փաստերուն համաձայն, Քուիսլինկ զինուորական գաղտնիքներ հաղորդած էր Հիթլէրի, եւ 10.000 անգլ. ոսկի ամսական կը ստանար Գերմաններէն, իր թերթին համար: Դատավարութեան ատեն կարդացին Ռոզէնպէրկի յուշատետրը, որուն համաձայն ամբաստանեալը օգնած է Գերմաններուն, մատնանշելով ցամաք ելլելու յարմար կէտերը եւ ուրիշ գաղտնիքներ: Ուրիշ վկայութեամբ մը, Քուիսլինկ առնուազն 100.000 ոսկի մարք ստացած է 1940ի գարնան, քարոզութեանց եւ լրտեսութեան համար:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ - ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ համագումարին երկրորդ օրը, Պ. Տալատիէ պատմելով պատերազմին ծագումը, յայտարարեց թէ 1938ին յանձն առած էին վճարել Մ. Նահանգներուն եղած պարտքերը, պայմանաւ որ բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւն ընծայուի, բայց նախագահ Ռոզվէլթ մերժած էր: Նախկին վարչապետը այս առթիւ պաշտպանեց Միւնիխի քաղաքականութիւնը եւ առ հասարակ իր ուղղութիւնը: Յետոյ խօսեցաւ Պ. Էռիօ, որուն ճառը շարունակուեցաւ երէկ:

ՓԱՐԻԶԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ օգոստոս 24—25ին պիտի տօնէ մայրաքաղաքին ազատագրութեան տարեդարձը: Օգոստոս 24ին (ուրբաթ) ժամը 21.30ին, երբ զօր. Լըքլէռի առաջին հրասայլերը քաղաքապետարան հասան, կարեւոր արարողութիւն մը պիտի կատարուի Օթէլ տը Վիլի հրապարակին վրայ, զօրահանդէսով մը:

ՍԷՆ ՌԱՖԱԷԼԻ դէպքին առթիւ, զոր հաղորդած էինք երէկ, թերթերը կը գրեն թէ 13 հոգի մեռած են: Շատ մը տուներ քանդուած կամ աւարի տրուած են Սենեկալցիներու կողմէ, որոնք չուզեր իրենց երկիրը պիտի վերադարձուին:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ դահլիճները հրաժարեցան, կարգ մը ներքին պառակտումներու հետեւանքով:

ՔՍԱՆ ՀՈԳԻ ԱՃԽԱՅԱՆ Թէյլի մէջ (Արտէշ), Պրունէն մեկնած օդանաւի մը պայթումին հետեւանքով:

ՃՇԴՈՒՄ.— Երեքշաբթի օրուան «Յառաջ»ի մէջ, Հայաստանի վերաբերեալ տեղեկութեանց այն կէտը որ կ՚ըսէր թէ Երեւանի մէջ լայն փողոցի մը մէկ մասին վրայ շարուած են, կը վերաբերի Նոր Արաբկիրի: Պարզ է որ ածուներ բացուած են, ինչպէս եղաւ այստեղ ալ, վերջին հողաշերտը օգտագործելու համար:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

Դրուագներ Դիմադրական Ճակատի կռիւներէն

Պատերազմէն առաջ տարիներ շարունակ ամառուան արձակուրդս կ՚անցընէի Վիլար տը Լանի մէջ, եւ ամէն օր կը պտտէի շրջակաները, ոտքով կամ օթոյով, այնպէս որ ամբողջ շրջանին բնակիչները գրեթէ ծանօթ էին ինծի, ինչպէս բնութեան պարգեւած գեղեցիկ տեսարանները:

Բայց այսօր ամէն բան փոխուած է: Յուլիս երեսունին Կրընոպլէն կը մեկնիմ քանի մը ծանօթներով դէպի Վիլար: Արդէն ժամ մը վերջ անցած ենք կիրճերը եւ մեր դիմացը կը բացուի Վիլար տը Լանի լեռնահովիտը եւ կամաց կամաց կը սկսի Լան գիւղին լեռնադաշտը: Կարօտով կը նայիմ բարձր լեռներուն եւ յանկարծ աչքիս կը հանդիպի քանդուած ագարակ մը: Առանց հարցնելու մեքենավարը կը սկսի պատմել թէ ասկէ անդին շատ պիտի տեսնէք քանդուած տուներ: «Միլիս»ները եւ Գերմանացիները պայթեցուցին ամէն բան եւ աւերակոյտը կը շարունակուի մինչեւ Վիլարի մօտ, նոյնպէս Վիլարի եւ քաղաքին մէջ»:

Միտքս կ՚իյնայ Ուրֆան: Չէ՞ որ մեր տուներն ալ այսպէս քանդեցին, երբ ես պատանի էի, եւ մեզ ղրկեցին անապատը, որպէսզի անգամ մըն ալ ետ չդառնանք:

Քանի մը բոպէ յուզուած կը նայիմ մեքենավարին: Վերջապէս քունէն արթնցողի պէս կը թոթովեմ,— Իսկ այս տուներու բնակիչնե՞րը...

Մեքենավարը մատովը ցոյց կուտայ տուներու առջեւ խաչերը շարան շարան, տասնով - քսանով, երբեմն ալ մէկ երկու առանձին: Անոնք որ կռուի մէջ ինկած են, նոյն տեղը թաղուած են: Այն խաչերը որ հինգ կամ աւելի են, անոնք ողջ բռնուած եւ գնդակահարուած զոհերը կը ներկայացնեն: Իրենց տուներն ալ հրկիզուած են «Միլիս»ի կամ գերման զինուորներու ձեռքով: Կը փակեմ խօսակցութիւնը, տեսնելով որ խօսակիցս կը յուզուի, ինչպէս ես: Կարծես այդ օրը մեր հայրենիքը փոխադրուած էի, սա տարբերութեամբ որ հօս խաչ եւ ծաղիկ կայ, մինչ մեր զոհերը հասարակ հողակոյտ մըն ալ չունեցան:

Յաջորդ օրը կը պտտինք Վիլարի մէջ: Շատ քիչ ծանօթներ մնացած են:—Վարդան, ո՞ւրէկայինչը:— Մեռաւ:—Հապա այնինչը: —Ան ալ մեռաւ: Մէկ խօսքով 87 զոհ փոքրիկ գիւղաքաղաքի մը մէջ: Վարդան կը պատմէ թէ ինք ալ եղած է կռիւներուն մէջ, բայց մեծ կոտորածին օրը կրցած է ազատիլ. հինգ օր լեռները խոտ ուտելէ վերջ իջած է Վալանսի կողմէն Կրընոպլը: (Մեծ կոտորածը՝ 1944 Յունիս 22ին):

Օգոստոս 5ի կիրակին ուխտագնացութիւն կար Vassieux գիւղաքաղաքը: Նախ Կրընոպլ իջնելով, հանդիպեցայ St. Niziers գիւղաքաղաքը, մէկ ժամ մէկ քառորդ հեռու, բլուրի մը վրայ: 1944 Յունիս 10ին աւանը կը պաշարուի եւ երկու օր կատաղօրէն կռուելէ վերջ կը պարտուի: Քար քարի վրայ չեն ձգեր: Ամէն ինչ քանդուած է: Ինչ որ թնդանօթը չէ կրցած ընել, ձեռքով են ըրած: Նոյն խաչերը ամէն կողմ: Եւ ամէնէն կըսկծալի պարագան այն է որ այս բոլորին մէջ մաս ունեցած են Ֆրանսացիներ ալ լրտեսութեամբ կամ ուղղակի զէնքով...

Վերջապէս Օգոստոս 5ի առտուն ժամը 6ին կառքով ճամբայ կ՚ելլենք դէպի Vassieux: Հայեր ալ կը տեսնենք ճամբան, քիչ մը ամէն կողմերէն: Անհատնում օթօքարեր կ՚անցնին Կրընոպլէն, Վալանսէն, Նիսէն, Վիէնէն եւ ուրիշ շատ վայրերէ: Կարծես Ս. Կարապետ ուխտի կ՚երթան: Ճամբան կը տեսնենք նոյն պատկերը: 60 քիլոմեթր երկայնութեամբ կիրճեր եւ նեղ լեռնադաշտեր, ամէն կողմ աւերակ: Սէն Մարթէն, Լա Շափէլ եւ Vassieux ոչ մէկ խրճիթ մնացած է: Մարդու մտքէ չանցածը տեղի ունեցած է այս վայրերուն մէջ: Օդանաւը շատ մեծ չարիքներ հասցուցած է այս վայրերու մաքիներուն: Ապստամբները հետապնդուած են օդէն եւ ցամաքէն, շատ քիչերը կըրցած են ազատիլ: Հազարաւոր գերման զինուորներ հինգ շաբաթ անընդհատ գիշեր եւ ցորեկ հետապնդած եւ զարկած են տեղն ու տեղը:

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՑԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Արնուվիլի Հ. Ա. Ը. Միութեան կողմէ կազմակերպուած դաշտահանդէսը, աննպաստ օդին պատճառով: Տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 2ի կիրակի օրը, միեւնոյն վայրը:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Vendredi 24 Août 1945 Ուրբաթ 24 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4487-Նոր շրջան թիւ 116 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՆՉԸ

Յիշատակի եւ ցնծութեան տօները կը շարունակուին Փարիզի մէջ, փառաւորելու համար պատմական շաբաթը, Օգոստոս 18—25, երբ Թըշնամի լուծէն փրկուեցաւ մայրաքաղաքը:

Մամուլի Ազգ. Դաշնակցութիւնն ալ, որ երկու օրէ ի վեր ընդհ. ժողով կը գումարէր, իր աշխատանքները փակեց, հացկերոյթ մը սարքելով չորեքշաբթի գիշեր, Palais de Chaillotի շքեղ սրահին մէջ: Ներկայ էին 1000—1200 հիւրեր, — կառավարութեան անդամները, Ֆրանսական եւ միջազգային մամուլի ներկայացուցիչները, նախկին նախարարներ, երեսփոխաններ, կիներ:

Ճաշէն վերջ, տեղի ունեցան խանդավառ ատենախօսութիւններ, պանծացնելու համար ազատ մամուլը: Այս առթիւ դրուատներ գաղտնի, յեղափոխական մամուլի գործունէութենէն. մամուլ մը որ հետզհետէ լոյս աշխարհ եկաւ 1944 Օգոստոս 18ին, երբ արդէն դադրած էին գերմանաշունչ, վարձու եւ վարձկան թերթերը:

Միեւնոյն ատեն պահանջ՝ միանգամ ընդ միշտ խափանելու «անարժան» մամուլին վերակենդանացումը, գրաւելով անոնց ստացուածքը, խմբագրատուն, տպարան եւն.: (Գրաւումը կատարուած իրողութիւն է արդէն, բայց առժամեայ կը համարուի: Դիմադրական ճակատի ներկայացուցիչները կը կասկածին թէ խափանուած թերթերը հետզհետէ պիտի արդարանան եւ վերսկսին, տիրանալով իրենց սեփականութեանց):

Մթնոլորտը տաք էր ոչ միայն հրաշունչ, հռետորական արտայայտութիւններով, այլեւ իբրեւ երեւոյթ:

Դէմքերուն նայելով, խօսելով մէկուն - միւսին հետ, կը զգայիր թէ բուն Ֆրանսան է որ կը խայտայ, կը ցնծայ, յագեցնելով իր ծարաւը — ումպ ումպ ըմպելով ազատութեան օդին, ինչպէս հարազատ գինին:

Անշուշտ այդ հազարնոց բազմութեան մէջ կային բազմազան խառնուածքներ: Մարդիկ որ ասպարէզին նուիրուած են անկեղծ եւ անկաշառ տրամադրութեամբ: Ուրիշներ որ կը պատկանին հին դպրոցին, եւ կրնային, ճակատագրական օր մը, չդիմանալ զանազան փորձութեանց: Չէ՞ որ դրոց - բրոցներու ամբողջ սերունդ մը լղրճուեցաւ երէկ, վարկաբեկելով ասպարէզը եւ իր պատիւը:

Բայց, տիրական էր ազատութեան շունչը: Մանաւանդ անոնց մէջ որ տքնած, տառապած, չարչարուած էին, վառ պահելու համար ճրագը: Կայծեր՝ գաղտնի լրագրութեամբ եւ գրականութեամբ: Թռուցիկ, յաճախ մեքենագիր՝ մանրանկար թերթերով: Գիրքերով: Բանաստեղծութիւններով:

Մինչ ռազմիկ խումբեր լեռը կը բարձրանային, կռուելու համար, իրենք ալ կրակը, սրբազան հուրը կ'արծարծէին թաքստոցներու, նկուղներու, գաղտնի տպարաններու մէջ: Յաճախ միեւնոյն թերթը կը փոխադրուէր ոչ միայն մայրաքաղաքի մէկ թաղէն միւսը, այլեւ քաղաքէ քաղաք: Գաւառէ գաւառ: Հետզհետէ բազմանալով, եւ բազմապատկելով իր սպառումը:

Պատահած է որ այր եւ կին միասին կատարեն այս գործը, նիւթ հաւաքելով, շարելով կամ շարել տալով, տպելով, ցրուելով: Ինչպէս հայկական յեղափոխութեան օրերուն, տասնապատիկ աւելի դժուարին պայմաններու մէջ...

Ճառախօսները կը պահանջէին նաեւ, միանգամ ընդ միշտ ապահովելու համար մամուլին ազատութիւնը, փրկել զայն դրամատիրական խմբակներու լուծէն եւ պետական - վարչական կաշկանդումներէ: Մամուլը պէտք է ազատ ըլլայ գրելու համար ինչ որ կը մտածէ, եւ ոչ թէ ինչ որ կը թելադրեն, կը ներշնչեն կամ կը պարտադրեն:

Արդարեւ, մանաւանդ այս պողոտաներուն վրայ, ո՛րքան դժուար է ծառայել ճշմարտութեան եւ արդարութեան: Ծառայել ժողովուրդին եւ անոր բարիքին: Գլուխ չծռել որ եւ է լուծի եւ բռնութեան առջեւ, ինչ գոյնով ալ ներկուած ըլլայ:

Երբեմնի հազարնոցներն ու այսօրուան միլիոնները — «պահարանները» — ի՜նչ աւերներ գործած են միջազգային մամուլին մէջ: Եւ դեռ կրնան գործել...

Ճաշի ատեն, դիմացի պատուհանէն Էյֆէլի աշտարակն էր որ կը շողար լոյսերու մէջ: Լոյսեր գետնէն դէպի երկինք: Պատկեր մը որ կրնար ներշնչարան դառնալ հարիւրաւոր եւ հազարաւոր խմբագիրներու, եթէ ուզէին քիչ մը որոճալ... Շ.

ԼԻՆԵՆՔ ԽՈՀԵՄ

Հայկական Հարցը նորից զգացական (սանտիմանտալ) ապրումների շրջան է բոլորում: Հոծ զանգուածները համակ երազ, ծովից ծով Մեծ Հայաստան են գծում, իրատեսները սահմանափակւում են Ուիլսընեան Հայաստանով, քաղաքագէտները յենում այս կամ ուժին: Հայ ժողովուրդի քաղաքական տենչերի իրականացումը ուզում են տեսնել այս պատերազմից յետոյ: Պիտի իրականանա՞յ իր դարաւոր երազը, արդեօք հայ ժողովուրդը տէր պիտի դառնա՞յ իր պապենական ժառանգութեան:

Հայոց պատմութեան սկզբնական իսկ շրջանից, Հայկական բարձրաւանդակը եղել է կռուախնձոր: Պարսիկները, Բաբելացիք, Յոյները, Հռովմայեցիք, Արաբները, Թուրքերը, Ռուսերը, Անգլիացիները ձգտել են տէր դառնալ հայ աշխարհին, աշխարհակալութեան նպատակներով: Իրենց նպատակին հասնելու համար, անտեսել են մեր ժողովուրդի ցանկութիւնները, արհամարհել են մեր ազգային գոյութիւնը, մեր հարուստ մշակոյթը, ստեղծագործական ուժը, միտքը: Դարեր շարունակ հայկական բարձրաւանդակը արիւն է քամել հզօրների կրունկի տակ ու դարեր շարունակ Արեւելքը, մեր հայրենիքի վրայով, ձգտել է տիրել Արեւմուտքին եւ փոխադարձաբար: Հարաւը ուզել է բարձրանալ Հիւսիս, իսկ Հիւսիսը դէպի հարաւ:

Այս ճակատագրական մակընթացութեան եւ տեղատուութեան ճամբուն վրայ, դժբախտաբար ինկած է եղել մեր հայրենիքը: Այսօր պատմութիւնը կրկնւում է: Հիւսիսը ուզում է իջնել Հարաւ, Հարաւը ընդդիմանում է բոլոր միջոցներով: Երկու հզօր կայսրութիւնների մենամարտն է, մեր հողերի վրայ: Անգլիա՝ իր դարաւոր քաղաքականութեամբ ուզում է տէր մնալ աշխարհին, իր ձեռքերի մէջ ապահով պահել ճամբաները դէպի Հնդկաստան, Աւստրալիա, Խաղաղական:

Հիւսիսը իր Իվան Ահեղի (Իվան Գրոզնի), Պետրոս Մեծի, Եկատերինա կայսրուհու քաղաքականութեամբ քայլ առ քայլ ձգտել է իջնել Հարաւ՝ մինչեւ տաք ջրերը: Իր ճամբուն վրայ, նա գետերով արիւն է թափել (Հիւսիսային Կովկաս հարիւր հազարաւոր մարդիկ են մորթուել, Վրաստանում բազմաթիւ ապստամբութիւններ են խեղդուել, Հայաստանը բիւր անգամ խաբուել է), հասնելու համար իր նպատակին: Այսօր հիւսիսի երազները աւելի քան երբեք իրականանալու մօտ են: Հիւսիսը մէկ ոտքը դրած Արաքսի ափին, միւսը Պալքանները,ցանկանում է իջնել հայկական բարձրաւանդակ, Պարսից ծոց, Միջերկրական: Երբեք հիւսիսը այնքան մօտ չի եղել իր երազին, քան այսօր: Միւս կողմէ Անգլիան երբեք այնքան մօտ չի զգացել Հիւսիսի հովը եւ ուժը ինչպէս այսօր: Մուսուլը, Իրանը, Սուրիան, Սուէզը, Եգիպտոսը զգում են հիւսիսի շունչը, տեսնում նրա կրունկը: Անգլիա, Չըրչիլ կամ Էտլի, կրնա՞յ հաշտուել անմիջական այդ վտանգի հետ, չենք խօսում ապագայ աւելի մեծ վտանգների մասին: Սալզպըրիէն մինչեւ Մակտոնըլտ, մինչեւ Չըրչիլ եւ Էտլի, Անգլիա զգացել է հիւսիսի վտանգը եւ ամէն կերպ, մերթ բարեկամաբար, երբեմն պատերազմով կասեցրել է անոր ոտնձգութիւնները:

Ի դժբախտութիւն մեր, Հայաստանը ինկած է չարաբաստիկ այդ շրջագծի մէջ: Պատմական Հայաստանը, այսօր առանց Հայերի, գտնւում է Թուրքիայի սահմանների մէջ եւ Անգլիայի անմիջական հովանաւորութեան տակ: Անգլիական նաւերը երբեք հայկական լեռները չեն բարձրացել, սակայն միշտ հովանաւորել են Թուրքը, յաւիտենական ոճրագործը: Հիւսիսը բազմաթիւ անգամներ իր սուինը ցցել է Մասիսի գագաթին, սակայն երբեք չի կարողացել հաստատուիլ այնտեղ, Այսօր նորից Հիւսիսը պատրաստ է կրունկը դնելու Թուրքի կրծքին: Պիտի՞ յաջողի...

Մենք, անշուշտ կ'ուզենք որ Հիւսիսը իջնէ հարաւ, ուրիշ խօսքով, մեր պատմական հողերը կցուին ներկայ Հայաստանին:

Սակայն, ուրիշ բան է մեր ցանկութիւնը, ուրիշ են՝ Անգլիայի, թերեւս նաեւ Ամերիկայի շահերը: Անոնք պիտի՞ ուզեն, որ հիւսիսը իջնէ հարաւ եւ հայկական հարցն էլ դադարի յաւիտենական հարց լինելուց միջազգային սեղանների վրայ:

... Դժբախտ է մեր ճակատագիրը: Ամէն անգամ երբ Հայկական Հարցը իր լուծման վերջնական փուլի մէջ է մտնում, արտաքին դէպքերը գալիս են խորտակելու մեր յոյսերը: Տակաւին երէկ, Սեւրի ժամանակ մեծ պետութիւնների հակոտնեայ շահերը, ռուսական յեղափոխութիւնը խորտակեցին մեր հարցը, այսօր ալ ուրիշ փոթորիկներ կրնան ծագիլ: Այս բոլորից յետոյ, նաեւ հայկական կուսակցամոլ եսասիրութիւնը: Փոխանակ միակամ հետապնդելու մեր Դատը, հազար բերան ենք դարձել, ինչպէս Ամերիկայում, ի գոհունակութիւն Թուրքերի: Իբրեւ հիմնական ուղղութիւն, պէտք է բոլոր ուժերին դիմել, ապագային չզղջալու համար: Քաղաքականութեան մէջ համակրութեան կամ հակակրութեան զգացումները գոյութիւն չունին: Շահը, միայն շահն է առաջնորդը, դիւանագէտը, իր կռնակին ունենալով զինուորական ուժը:

ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՐԵՆԱՒՈՐՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ԲԱՐՒՈՔԻ

Պ. Փինօ, պարենաւորման նախարարը, տեղեկութիւններ հաղորդեց Ամերիկայի եւ Անգլիոյ հետ կնքուած պայմանագրութեանց մասին, որոնց շնորհիւ երկրին պարենաւորումը պիտի բարւոքի հետզհետէ: Նախարարը յայտարարեց թէ ձմռան տագնապին յաղթած ենք: Եղած կարգադրութեանց բարիքները զգալի պիտի դառնան հոկտեմբերէն սկսեալ: Ահաւասիկ իր խօստումները.

Ցորեն.— Քանատա եւ Մ. Նահանգները ամէն ամիս 150.000 թոն ցորեն պիտի ղրկեն Ֆրանսա, 200.000 թոն ալ Հիւս. Ափրիկէ, այնպէս որ ժողովուրդին հացը ապահովուած է ձմրան համար:

Շաքար.— Անգլիա յանձն առած է 50.000 թոն շաքար ղրկել Ֆրանսա, ուրեմն շաքարն ալ ապահովուած կը համարուի ձմրան ընթացքին:

Ճարպեղէն.— 200.000 թոն ճարպեղէն պիտի ներածուի Ֆրանսա, որով ներկայ բաժնեչափը պիտի աւելնայ ձմեռը:

Միս.— Նախարարը 60.000 թոն պահածոյ միս ապահոված է որ պիտի հասնի ճափոնական պատերազմին դադարումէն վերջը: Արժանթինի հետ կնքուած պայմանագրութեանց բարիքները պիտի տեսնենք մինչեւ Նոր Տարի: Անգլիա հինգ տարուան մենաշնորհ մը կնքած էր Արժանթինի հետ, միսի համար: Այս գնումներուն հարիւրին 10ը Ֆրանսայի կը ձգէ: Հոկտեմբերին իսկ պիտի հասնի 60.000 թոն միսը, իսկ 1946էն սկսեալ թարմ եւ պահածոյ միսի քանակութիւնը պիտի աւելնայ:

Ֆրանսա պիտի ստանայ նաեւ խտացեալ եւ փոշի կաթ, լուբիա՝ Մ. Նահանգներէն, ռսպ՝ Արժանթինէն: Գաղթավայրերու սուրճը ուղղակի Ֆրանսա պիտի փոխադրուի:

Նախարարը մասնաւորապէս շեշտեց թէ այս պայմանագրութիւններուն մեծ մասը կարելի եղած է կնքել այն վստահութեամբ թէ կառավարութիւնը կը պայքարի սեւ շուկային դէմ: Հետեւաբար պիտի խստացնէ պայքարը: Տասը օրէն ձայնասփիւռ ճառով մը պիտի ծանուցանէ սեւ շուկային դէմ ծրագրուած միջոցները: Իբրեւ առաջին քայլ, պիտի փոխուի միսի բաշխումին ձեւը:

Ըմբոստութիւն Իրանի մէջ

Թէհրանէն կը հեռագրեն Ռիւթէրի, չորեքշաբթի օրուան թուականով.—

Խումբ մը իրանեան սպաներու փոքրաթիւ զինուորներ ըմբոստացած են հիւսիսային-արեւելեան Իրանի մէջ, համաձայն վարչապետին յայտարարութեան: Ըմբոստները գրաւեցին երկու զինուորական բեռնակառքեր, երկու անթելի կազմածներ եւ իբր 100 հրացան: Յետոյ բանակատեղի մը կոխելով, զինաթափ ըրին 120 զինուորներ եւ հեծելազունդ մը: Կ'ըսուի թէ սպաները ըմբոստներուն միացած են: Իրանեան բանակի սպայակոյտին մէկ զեկոյցը կ'ըսէ թէ ըմբոստներէն եօթը սպաննուած, երկուքը գերի բռնուած են: Բեռնակառքերուն, հրացաններուն եւ ռազմամթերքին մէկ մասն ալ ետ առնուած է:

Ըմբոստութիւնը ծագած է Խորասանի նահանգին մէջ, ռուսական սահմանին վրայ: Մէշէտի իրանեան պահակազօրքը, որ սահմանէն քանի մը մղոն հեռու կը գտնուի, հրաման ստացաւ քաղաքը պաշտպանել ըմբոստներու հաւանական յարձակումի մը դէմ: Ըմբոստութենէն առաջ, անցեալ շաբթու խռովութիւն մը ծագած էր հիւսիսային-արեւմտեան շրջանին մէջ եւ ութ հոգի սպաննուած էին, Թիւտէհ կուսակցութեան (ձախ) եւ Թաւրիզի հողատէրերուն միջեւ պատահած ընդհարումի մը հետեւանքով:

Ինչպէս կ'երեւայ, անապահովութիւն կը սիրէ Իրանի մէջ, մինչ խորհրդային զօրքը գրաւած է երկրին հիւսիսային մասը, իսկ անգլիականը՝ հարաւային մասը: Հանրային կարծիքը եւ մամուլը երկու խումբերու բաժնուած են, ձախ եւ աջ, եւ իրար կ'անուանարկեն իբրեւ «Ռուսերուն ծախուած համայնավարներ» եւ «Անգլիացիներուն ծախուած յետադիմականներ»: Ձախերը լուրեր կը տարածեն թէ «յետադիմական աւազակները» յարձակած են «Թիւտէհ»ի կեդրոնին վրայ, իսկ աջե-

ըը լուրեր կը հրատարակեն հիւսիսային շրջանէն, ըսելով թէ Թիւտէհ կուսակցութիւնը մենաշնորհի վերածեր է քաղաքական գործունէութիւնը եւ բանի կը խափանէ ուրիշ որ եւ է կուսակցական ժողով: Կառավարութիւնը բոլորովին ջլատուած է, իբրեւ հետեւանք խումբ մը երեսփոխաններու խափանարար ձեռնարկներուն եւ խորհրդային իշխանութեան բացասական դիրքին: Ռուսերուն հաճելի ըլլալու համար, վարչապետ Մոհսին Սատր պաշտօնանկ ըրաւ մամուլի եւ քարոզութեանց տնօրէնը, որ ընդհատած էր Թէհրանի անթելին մէկ զեկոյցը, «Փրավտա» թերթին բուռն յարձակումը իրանեան կառավարութեան դէմ: Իրանի քաղաքական շրջանակներուն մէջ համոզուած են թէ այս տագնապը լուծելու առաջին քայլ մը պիտի ըլլար Դաշնակից զօրամասերուն մեկնումը:

Ճափոն իր պարտութիւնը պիտի ստորագրէ Օգոստ. 31ին

Ամերիկացիները ահագին ուժեր կը համախմբեն, գրաւելու համար Ճափոնը ցամաքէն, ծովէն եւ օդէն: Դաշնակից մարտանաւեր ճափոնական նաւահանգիստները պիտի ուղղուին այս առտու իսկ, ուրբաթ, իբրեւ առաջին քայլ: Կէսօրէն վերջը բազմաթիւ օդանաւեր պիտի թռչին բուն Ճափոնի եւ ուրիշ ճափոնական հողերու վրայ: Զօր. Մաք Արթըր Ճափոն պիտի մտնէ երեքշաբթի օր, երբ Թոքիոյի շրջանը գրաւուած պիտի ըլլայ օդանաւերու եւ մարտանաւերու զինուորներով: Անձնատուութեան վերջնական պայմանագիրը պիտի ստորագրուի Օգոստոս 31ին: Ամերիկեան հրամանատարը պաշտօնապէս հաղորդեց թէ Աւստրալիոյ, Քանատայի, Ֆրանսայի, Հոլանտայի եւ Նոր Զելանտայի ներկայացուցիչներն ալ պիտի ստորագրեն Ճափոնի պարտութեան պայմանագիրը: Խիստ հրամաններ հաղորդուած են Ճափոնի վարիչներուն, որպէսզի մարտանաւերը եւ սուզանաւերը անվնաս պահեն, ապահովեն Դաշնակից զերիներուն հանգստութիւնը, վերցնեն բոլոր ականները եւ խոչընդոտները Թոքիոյի ծոցին մէջ, պատրաստեն Եոքոհամայի նաւահանգիստը, զօրք ցամաք հանելու համար եւն.:

Ռուսերը գրաւեցին Փորթ Արթիւրը եւ Տայրէնը:— Անգլիացիները եւ Չինացիները առժամապէս պիտի գրաւեն եւ վարեն Հնդկաչինը:— Ճափոնական կառավարութիւնը հրամայեց ժողովուրդին չմտերմանալ դաշնակից զօրքին հետ. (Գերմանիոյ մէջ Դաշնակիցներն էին որ այդ արգելքը հաստատեցին):

480.000 զոհ հիւլէ-ռումբերէն

Ճափոնական գործակալութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց թէ Հիրոշիմայի եւ Նակազաքիի վրայ արձակուած երկու հիւլէ-ռումբերուն հետեւանքով մեռած, վիրաւորուած կամ անպատսպար մնացած են 480.000 հոգի: Առաջին քաղաքին մէջ սպաննուած կամ վիրաւորուած են 160.000 հոգի, անպատսպար մնացած՝ 200.000 հոգի: Երկրորդ քաղաքին մէջ կը հաշուեն 120.000 մեռեալ եւ վիրաւոր: Ասկէ զատ, ամէն օր շատեր կը մեռնին իրենց կրած այրուածքներէն: Հիւլէ-ռումբը տարօրինակ ազդեցութիւն մը կը գործէ մարդկային մարմնին վրայ: Նոյնիսկ անոնք որ թեթեւ այրուածքներ ստացած են եւ կատարելապէս առողջ կ'երեւան սկիզբը, կը տկարանան քանի մը օրէն, անծանօթ պատճառով մը եւ յաճախ կը մեռնին անմիջապէս:

Մասնագէտ մը կը պատմէ թէ ամերիկեան ռմբաձիգ օդանաւը Հիրոշիմա քաղաքին վերեւ հասած ատեն, մեքենան կեցուց եւ, 8000 մեթր բարձրութենէ մը նետեց հիւլէ-ռումբը, որ պայթեցաւ գետնէն իբր 350 մեթր բարձրութեան վրայ: Ռումբը անկարգելով իջեցուցած ատեն, օդանաւը հեռացաւ: Երեք գործիքներ, որոնք անկարգելին կապուած էին, գետին ինկան: Հազիւ հարիւր երկվայրկեան անցաւ ռումբին արձակումէն մինչեւ պայթումը: Անկարգելը բացուեցաւ ռումբին արձակումէն 40 երկվայրկեան վերջը: Պայթած ատեն նախ փայլատակում մը երեւցաւ, յետոյ ճերմակ ծուխ մը բարձրացաւ:

Զօր. տը Կօլ Ամերիկայի մէջ

Զօր. տը Կօլ Ուաշինկթընի օդակայանը հասնելով, դիմաւորուեցաւ արտաքին նախարարին եւ ուրիշ պաշտօնատարներու կողմէ: Ըսաւ թէ իր առաջին խօսքը պիտի ըլլայ՝ «Շնորհակալութիւն, Ամերիկա»: Եւ շարունակեց.

— «Առանց ձեզի, ամերիկացի ժողովուրդ, առանց ձեր մեծ նախագահներուն, Րոզվէլթի եւ Թրումընի, անկարելի պիտի ըլլար ոչ միայն Եւրոպան եւ Ասիան ազատել վայրագ ստրկութենէ մը, այլեւ աշխարհը միշտ գերութեան պիտի մատնուէր եւ յաղթանակը պիտի չշահէինք: Այսօր մեր պարտականութիւնն է վերակազմել աշխարհը համաձայն այն սկզբունքներուն որոնց համար կռուեցանք եւ որոնց մէջ Մ. Նահանգները առաջին դերը պիտի կատարեն: Ֆրանսայի պարկեշտ եւ անկեղծ բաղձանքն է մասնակցիլ պատասխանատուութեանց. Մենք պէտք է միասին աշխատինք աւելի քան երբեք: Ես հոս եկած եմ արտաքին նախարարին հետ ձեզի բերելու իմ երկրիս եղբայրական ողջոյնը: Կեցցէ՛ Ամերիկա, կեցցէ՛ Ֆրանսա»: Զօրավարը անմիջապէս Սպիտակ Տուն առաջնորդուելով. սիրալիր տեսակցութիւն մը ունեցաւ նախագահ Թրումընի հետ: Ամերիկեան թերթերը եւ ժողովուրդը ջերմագին բարիգալուստ կը մաղթէն Ֆրանսայի առժամեայ կառավարութեան նախագահին:

Դրուագներ Դիմադրական Ճակատի կռիւներէն

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վերջապէս կը հասնինք Վասիէօ: Արդէն ուշ է: Ժամը 9ին բացօթեայ պատարագ եւ յետոյ զօրահանդէս: Ինչպէս ըսի, քաղաքը կործանած է եւ բաց դաշտի վրայ տեղի կ'ունենայ ամէն ինչ: Հսկայ բեմ մը հաստատուած է եւ բարձրախօս: Զօր. տը Կօլի տեղ եկած է արտաքին նախարարը, Պ. Պիտօ: Օդանաւերը զարմանազան թռիչքներ կը կատարեն: Հազարաւոր զինուորներ բարեւի կեցած են: Հրասայլեր եւ ամէն տեսակ նոր զէնքեր: Պատուոյ տեղը կարգով կեցած են զոհերու այրիները եւ ծնողքները, իրենց դիմացը՝ ողջ մնացածները, եւ երկուքին մէջտեղը վիրաւորները: Այս վերջիններուն մէջ կան Հայեր ալ: Զօրահանդէսէն վերջ կը խօսիմ իրենց հետ, բոլորն ալ 18—20 տարեկան, ոչ մէկ հոսանքի կը պատկանին: Իրենց տեղացի բարեկամներուն քով ամօթով չմնալու համար, մտած են մաքի (լեռ բարձրանալ) եւ ուրախ են այսօր: Բոլորին ալ կուրծքը զարդարուած է գոյգոյն ժապաւէններով: Բարեբախտաբար իրենց վէրքերը առ հասարակ վտանգաւոր չեն, ոտքերէն կամ թեւերէն վիրաւորուած են: Շատերը դեռ համազգեստ հագած են եւ կը խնամուին զինուորական հիւանդանոցներու մէջ:

Ճառերէն վերջ, այս շրջանին «մաքի»ներուն պետը՝ Mr. Clément ժապաւէններ բաշխեց ողջ մնացած ռազմիկներուն, իսկ ուրիշ գնդապետ մը շքանշաններ՝ այրիներուն եւ ծնողներուն, համապատասխան վկայականներով, որոնց շնորհիւ ամէն այրի կամ ծնողք 1200 Ֆրանք պիտի ստանայ ամսական, իբրեւ պատերազմի հատուցում: Քանդուած տուներուն տեղ նորերը կը շինուին: Պիտի ստանան կահ կարասիներ եւ ուրիշ ինչ որ կորսնցուցած են:

Շարան շարան գերման գերիներ կ'աշխատին շինութեանց մէջ: Ուրիշ թղթակիցներու հետ կը մօտենանք գերիներու տաղաւարներուն: Կիրակի է, չեն աշխատիր եւ զբաղած են մաքրութեամբ: Քիչ մը ամէն տարիքի կը պատկանին, միշտ ինքնավստահ: Ոչ մէկը մեր վրայ կը նայի: Նոյնիսկ կ'ուզեն ծածկել իրենց այդ վիճակը: Տասնըվեց տարեկան սիրուն տղայ մը իր կօշիկը կը նորոգէ: Թղթակից մը կ'ըսէ.—«Ցիմար Հիթլէրը ձեզ այս վիճակին հասցուց»: Գերի պատանին չի հասկնար եւ գլուխը վեր առնելով կը նայի, քիչ մը նեղուած:

Այստեղի մեծ կոտորածը տեղի ունեցած է 1944 Յունիս 21ին, հետեւեալ պարագաներու տակ.— Երբ Դաշնակիցները ցամաք կ'ելլեն, «մաքի»ներուն պետը հրաման կը ստանայ մէկտեղ հաւաքել իր ուժերը, կարելի եղածին չափ, որպէսզի ի հարկին Ալփի եւ Ալփ Մարիթիմի նահանջի ճամբան կտրէ: Գերմանացիները կ'իմանան այս լուրը եւ «միլիսիէն» մը կը ղրկեն մաքի, նաեւ ֆրանսագէտ գերման քանի մը սպաներ կը մտնեն ըմբոստներու շարքերը: Դաւաճան «միլիսիէն»ը ուղղակի կը ներկայանայ ըմբոստներու պետին որ գնդապետ մըն էր եւ կ'ըսէ թէ կ'ուզէ կռուիլ իր հրամանին տակ: Շուտով կ'ընդունին: Երբ կը հարցնեն իր մասնագիտութիւնը բանակին մէջ, կը պատասխանէ թէ ինքը անթելի մասնագէտ է: Արդէն այդ պակասը կար եւ անմիջապէս կ'ընդունուի:

Ուրեմն այս մարդը երկու պաշտօն կը կատարէ, նախ լուրերը կը հաղորդէ Գերմանացիներուն, յետոյ պէտք եղած տեղը: Ամէն գիշեր ցած հովիտներուն մէջ կրակ կը վառէին ըմբոստները, որպէսզի բարեկամ օդանաւերը ռազմամթերք եւ ուտելիք ձգեն անկարգելով, թիթեղէ ամաններու մէջ. (մինչեւ հիմա այդ ամաններէն լեցուն են այս շրջանի մէջ): Վասիէօյի դաշտը կը պատրաստեն եղեր որպէսզի օդանաւ իջնէ: Դաշտը պատրաստ կ'ըլլայ Յունիս 20ին եւ լուր կուտան: Պատասխան կը ստանան թէ Յունիս 22ին անգլիական օդանաւերը պիտի իջնեն, օգնական ուժ ալ բերելով: Բայց Յունիս 21ի առտուն ժամը 8ին, երբ շատերը դեռ քունի մէջ էին, յանկարծ 47 օդաչուներ վար իջնել կը սկսին: Շատեր կը կարծեն թէ անգլիացի են եւ ուրախանալով կ'արթնցնեն իրենց ընկերները:

Երբ տուներէն դուրս կը վազեն բաց դաշտը, դիմաւորելու համար, ռմբաձիգները կը սկսին կրակ տեղալ քաղաքին վրայ, եւ վարն ալ սաւառնակներէն դուրս ելած գերման զինուորները կը կրակեն: Խեղճերը կը սկսին փախչիլ, բայց բոլորն ալ կը զարնուին, հազիւ պետը կը յաջողի քանի մը հոգի հաւաքել եւ դիմադրել մինչեւ վերջին փամփուշտը: Նոյն ժամուն հազարաւոր գերման զինուորներ Կրընոպլի եւ Վալանսի ճամբով կը պաշարեն ամբողջ շրջանը եւ կը սկսին լեռ բարձրանալ: Անշուշտ առաջին օրը Գերմանները եւ «միլիս»ները աժան յաղթանակ կը տանին, բայց երկրորդ օրը Դիմադրականները կը քանդեն կիրճերու նեղ ճամբաները եւ կը յարձակին իրենց վրայ, ծանր կորուստներ պատճառելով:

1944 Յունիս 10էն մինչեւ Յուլիսի վերջը կը տեւէ այս շրջանի գործողութիւնը, խլելով բազմաթիւ զոհեր երկու կողմէն ալ: Վերջապէս ըմբոստները կը պարտուին հերոսական կռիւէ մը վերջ, եւ այսօր ամէն 500 մեթրի վրայ յուշարձան մը կը տեսնես ի պատիւ զոհերուն: Ամէն յուշարձան ունի իր տօնի օրը եւ ամէն գիւղ ալ իր սուգի օրը: Վերապրողները լիուլի կը վայելեն այդ զոհողութեանց արդիւնքը, մենք ալ միասին: Փառք բոլոր զոհերուն, որոնք ինկան հայրենիքի ազատութեան համար, ինչ ազգի ալ պատկանին:

Ֆրանսացիներու հետ թաղուած են օտարականներ ալ, որոնց մէջ ամէնէն մեծ թիւը կը կազմեն Լեհերը, յետոյ կուգան Իտալացիները, Ալժերիացիները եւ Սպանիացիները:

Գերեզմանատան մէջ, ուր այցելեցինք, իրական եղբայրութիւն եւ հաւասարութիւն: Մէկ մէկ խոշոր խաչ, վրան գրուած անուն, մականուն, տարիք եւ ազգութիւն, խաչին վերի մասը ներկուած իրենց ազգային դրօշին գոյնով, վարի մասին վրայ գրուած՝ կաթոլիկ, կամ ընկերվարական կամ համայնավար, մեռած Ֆրանսայի համար: Գետիններն ալ ծաղիկ են տնկած, իրենց պատկանած ազգին դրօշի գոյնով:

Մտքէս ըսի,— դեռ ի՜նչ բաներ սորվելու պէտք ունինք....

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԷԿ ՔԻԼՕ ԳԵՏՆԱԽՆՁՈՐ կը բաժնուի երէկուընէ ի վեր, թիւ 59 կտրօնով: Թիւ 57 կտրօնը պիտի ջնջուի Օգոստ. 25ին:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Թագաւորը խնդրեց ամերիկեան, խորհրդային եւ անգլիական կառավարութիւններէն օգնել իր երկրին, հաստատելու համար կառավարութիւն մը որ ճանչցուի Երեք Մեծերուն կողմէ, համաձայն Խրիմի խորհրդաժողովին մէջ տրուած որոշման:

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց ազգայնացնել բոլոր հանքերը:

ԱՆԳԼԻՈՅ երեսփ. ժողովը սկսաւ քննել Միացեալ Ազգերու դաշինքը: Վարչապետը պահանջեց անմիջապէս վաւերացնել զայն, շեշտելով թէ խաղաղութեան կազմակերպումը պիտի քանդուի, եթէ Դաշնակիցները միասնաբար չգործեն:

ԼՈՆՏՈՆԻ թերթերը կը գրեն թէ գլանիկի (սիկառէթ) սով կը տիրէ ատենէ մը ի վեր, այն աստիճան որ շատեր մինչեւ հինգ շիլլին կը վճարեն հասարակ տուփի մը համար եւ զինուորներուն օգնութեան կը դիմեն:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ հացկերոյթը տեղի ունեցաւ չորեքշաբթի գիշեր, մասնակցութեամբ 1000-1200 հիւրերու: Այս առթիւ ճառեր խօսեցան Տեղեկատու նախարարը, Պ. Լուի Մաւէն, Պ. Եռիօ, Պ. Փլէվէն (ելմտական նախարար), Պ. Ժիւլ Մօք (ընկերվարական), Պ. Ժաք Տիւքլօ (համայնավար), Պ. Լուի Սայեան (Նախագահ Դիմադրական Ճակատի Ազգ. Խորհուրդին):

ՓՈՐՀԱՐՈՒԹԻՒՆԸ (տիֆանթէռի) կը ծաւալի Պերլինի մէջ: Մահերու թիւը կը տարուբերի 8-20 առ հարիւրի միջեւ: Արեւելեան գաւառներէն ամէն շաբաթ Պերլին կը խուժեն 200.000 արտաքսուածներ, հակառակ բոլոր արգելքներուն, ինչ որ կը դժուարացնէ դարմանը: Մահերու թիւը մեծ է մանաւանդ այս արտաքսուածներու մէջ որոնք հարիւրաւոր քիլոմեթր ճամբայ քալած են: Կացութիւնը ծանր է մանաւանդ անոր համար որ ջուրի խողովակները յաճախ փակուած են գիակներով եւ ամէն տեսակ բեկորներով: Մաքրելու գործը յանձնուած է Նացի աստիճանաւորներու:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ.— Այրի Տիկին Աստղիկ Մինասեան (Ժանթիյի) կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի, 26 Օգոստ. Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իր ամուսնոյն՝ ԱԲՐԱՀԱՄ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ: Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

ՏԻԿԻՆ Ա. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ կը խնդրէ վերադարձող գերիներէն տեղեկացնել իրեն որ եւ է լուր իր զաւկին՝ Ժամկոչեան Ժիրայրի մասին, որ կը գտնուէր Գերմանիա, Պիւխընվալտի կայանը: Հասցէ՝ 1 rue de la Boule Rouge, Paris (9):

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Samedi 25 Août 1945 Շաբաթ 25 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4488-Նոր շրջան թիւ 117 — Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Ուրեմն, Փարիզի մէջ ալ ձեռնարկներ կը կատարուին Թրքահայ Դատին պաշտպանութեան համար, նախաձեռնութեամբ Ազգ. Միութեան:

Ցուցագիրը պատրաստ է արդէն: Վաղուընէ սկսեալ ժողովներ պիտի գումարուին թաղերու մէջ, լուսաբանելու համար հանրային կարծիքը:

Անշուշտ ուրիշ ձեռնարկներ ալ ծրագրուած են, որպէսզի ամբողջ գաղութը համախմբուի այս Դատին շուրջը: Եւ, գոնէ այս անգամ, կազմէ խակալէս միացեալ ճակատ: Միակամ եւ միաբերան:

Պէտք է միանգամ ընդ միշտ վերջ տանին կողմնակի ակնարկները: Հրէի եւ հեթանոսի խտրութիւնները: Մանաւանդ գաղութը կամ հոսանքները վերի եւ վարի արտերու բաժնելու փորձութիւնները, որոնք շատ երկար տեւեցին:

Թող չվիրաւորուի մեր ազգային դիւրազգածութիւնը, — այս ճամբուն վրայ եւս, մեզի դաս կրնան տալ այն Թուրքերը զոր «չէպչէպիճի» կը կոչէինք երէկ:

Անոնք, իշխանութիւն, մամուլ եւ ժողովուրդ, մտաւորականութիւն եւ երիտասարդութիւն կը դառնան մէկ անձ եւ կամք, երբ խնդիրը կը վերաբերի հայրենիքի պաշտպանութեան եւ ապառութեան:

Երէկ, երբ հազիւ կրնային թոթովել «վաթան» բառը, անոնք հրապարակը կ'ագմկէին պատմական նշանախօսքով,— «Կիրիտ պիզիմ ճանըմըզ, փէտա օլսուն ճանըմըզ» (Կրետէն մեր հոգին է, թող մատա՛ղ ըլլայ մեր արիւնը):

Այսօր ալ միեւնոյն ազդանշանն է որ կը հնչէ, Կարսի եւ Արտահանի հարցին առթիւ: «Ոչ մէկ թիզ հող: Ո՛վ որ մեր հողերուն կը դպչի, կը գտնէ իր պատիժը»:

Եւ այս ոչ միայն բուն երկրին մէջ, այլ եւ ամէն ուր որ կը հասնի իրենց խուլոտ ձայնը: Եւրոպայի մէջ շատ բարձր չեն խօսիր տակաւին, բայց Ամերիկայի մէջ արդէն բռնած են բանուկ հրապարակները:

Այնտեղ, Մ. Նահանգներուն մէջ, անոնք շատոնց կազմած են լայն եւ բանուկ ցանց մը, անգլիագէտ հայրենակիցներով եւ բարեմիտ կամ վարձու գրիչներով: Նոյնիսկ սիրաշահած են հռչակաւոր «Պորտ»ին կարգ մը վարիչները, որոնք սիրայօժար կը հնչեցնեն Թրքական լարը, «Տիրոջը խօսք»ին հետ: Կ'օգտագործեն ոչ միայն մամուլը, այլեւ անթելը: Անմիջապէս կը պատասխանեն որ եւ է հայանպաստ կամ հակաթուրք յօդուածի, նամակներ ուղղելով ամերիկեան կամ հայկական օրկաններու:

Բարեմիտներ պիտի առարկեն,— անոնք պետութիւն են, ունին լայն եւ անսպառ աղբիւրներ, բարեկամական կապեր, նոյնիսկ զինակցութիւններ: Մենք ի՞նչպէս կրնանք չափուիլ անոնց հետ, մեր խեղճուկրակ միջոցներով եւ ցիրուցան կացութեամբ:

Ճիշդ են այս առարկութիւնները. բայց ոչ ամբողջական:

Մեր նոյնիսկ անձուկ միջոցները կրնան հրաշքներ գործել, եթէ աշխատանքի ձեռնարկենք ծրագրեալ եւ յարատեւ գործունէութեամբ:

Եւրոպան եւ Ամերիկան շատ աւելի կանուխէն կը ճանչնան մեզ, քան Թուրքը: Եթէ հանրային կարծիքը որոշ չափով բարեփոխուած է Նոր Թուրքիոյ հանդէպ, այդ կը պարտին քէմալական շարժումէն ի վեր կատարուած աշխատանքին: Մանաւանդ յարատեւ քարոզութեանց:

Այս գետնին վրայ, այնքան ալ անճար չեն մեր գաղութները, իրենց երկարամեայ բնակութեամբ եւ մտաւորական ուժերով: Ամբողջ սերունդներ ծաղկած են եւ կը ծաղկին այս ափերուն վրայ: Ոչ լեզուագիտութիւնն է որ կը պակսի, ոչ ալ մտաւոր պաշարը:

Մեր գլխաւոր բացը՝ լուրջ կազմակերպութեան պակասն է:

Սան Ֆրանչիսկոյի մէջ կատարուած դիմումին առթիւ, անգամ մը եւս հաստատուեցաւ որ յիսուն ազգերու պատուիրակութեանց անդամները մեծ մասով գաղափար չունէին Հայկական Հարցի մասին: Ապահովաբար շատեր մեր գոյութիւնն ալ մոռցած էին:

Բացատրութեան չի կարօտիր այս իրողութիւնը: Ամէն տեղ ալ հիներուն յաջորդած են նորերը: Մինչ մեր կապերը մեքենաբար կը փրթէին մահերով կամ անհոգութիւններով, միւսները արթուն կը հսկէին: Կը գործէին եւ ցանցեր կը հիւսէին:

Ինչպէս դարմանել այս կացութիւնը: Շ.

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՆ

(Քաղուած «Սով. Հայաստան»ի վերջին թիւերէն)

Հայաստանի նկարիչները եռանդուն աշխատանքի ձեռնարկած են, փառաւորելու համար Սովետական Հայաստանի 25ամեակը: Նկարիչ Եդ. Սարգսեան յոբելեանի օրերուն պիտի աւարտէ մեծ նկար մը, «Հերոսի հանդիպումը հայրենի գիւղում»: Քանդակագործ Ռ. Ուրարտու կ'աշխատի մեծ բարձրաքանդակի մը վրայ, որ կը ներկայացնէ Հայաստանի արուեստագէտները: Նկարիչ Արմէն Չիլինգարեան կ'աշխատի «Վերջին լուրեր» նկարի եւ ժողովրդական արուեստագէտներու կենդանագիրներուն վրայ: Քանդակագործ Ս. Թարեան պիտի լրացնէ Կոմիտասի քանդակը, իսկ նկարիչ Խ. Եսայեան յոբելեանին օրը պիտի աւարտէ «Կոմիտասը հայ շինականների շրջանում» եւ շարք մը նկարներ որ կը ներկայացնեն Հայաստանի գիւղական տեսարանները:

«Կովկասի պաշտպանութեան համար» շքանշաններ բաժնուեցան, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Մ. Պապեանի միջոցաւ, կուսակցական եւ խորհրդային խումբ մը գրողներու, բանաստեղծներու, օրագրողներու, թերթերու խմբագրութեանց, հայ հեռագրական գործակալութեան, երգիծական «Պատուհաններ» գործին մասնակցող նկարիչներու: Այս վարձատրութեան առթիւ ճառեր խօսելով, շնորհակալութիւն յայտնեցին գրագէտ Արազի, Տ. Հախումեան, «Հայհեռագործ»ի ղեկավար Ղազարեան, «Ս. Հայաստան» թերթին խմբագիր Հ. Մամիկոնեան եւ ուրիշներ: Յետոյ Պ. Պապեան ջերմապէս շնորհաւորեց վարձատրուած գործիչները, մաղթելով նոր յաջողութիւններ:

Թատրոնի նոր շէնք մը շինել սկսած են Աշտարակի մէջ: Սրահը պիտի կրնայ տեղաւորել աւելի քան 500 մարդ: Դահլիճին աջ եւ ձախ կողմերը պիտի շինուին ընդարձակ նախասրահներ: Կը յուսան բացումը կատարել 1946ի աշնան:

Շիրակի ջրանցքին քսան տարին լրացաւ Յունիս 21ին: Հայաստանի առաջնեկ ջրացքն է այս, որ Ախուրեանի գետին ջուրով կ'ոռոգէ Շիրակի ընդարձակ դաշտը: Շինութիւնը սկսած էր 1922 հոկտեմբերին եւ լրացաւ 1925ին: Աշխատանքներուն մէջ գործօն մասնակցութիւն ունեցան Շիրակի դաշտին գիւղացիները: Բանաստեղծներ եւ գրագէտներ ոգեւորուած գրութիւններ նուիրեցին ջրանցքին: Բանաստեղծ Ե. Չարենց իր լաւագոյն արտադրութիւններէն մէկը ձօնեց անոր:

Ջրանցքը իր ջուրը կ'առնէ Ախուրեան գետէն, Լէնինականէն 13 քիլոմեթր վերեւ: Ջուր ստանալու համար գետի կիրճին մէջ կառուցուած է քարաշէն պատնէշ մը՝ չորս մեթր բարձրութեամբ: Ջուրը պատնէշին դէմ առնելով, կարգաւորիչի միջոցաւ կը մտնէ գլխաւոր ջրանցքը, որ Ախուրեան գետի ափերու սեպաձեւ մեծ բարձրութեան պատճառով, երեք քիլոմեթր կ'անցնի փապուղիէ մը (թունէլ): Գլխաւոր ջրանցքին ընդհանուր երկայնութիւնն է 21 քիլոմեթր, բաշխիչ ցանցը՝ 78 քիլոմեթր, ոռոգիչ ցանցը՝ 210 քիլոմեթր: Նոր կառուցուած ցանցին ամբողջ երկայնութիւնը կը կազմէ 309 քիլոմեթր:

Ջրանցքը կ'ոռոգէ ընդհանուր առումով 11.700 հէքթար տարածութեամբ հող, ուր կը մշակուին մասնագիտական բոյսեր, ինչպէս եւ հացահատիկ եւ կեր: Ոռոգումին շնորհիւ կարելի եղաւ մշակել շաքարի ճակնդեղ, որ կուտայ թէ քանակով եւ թէ որակով բարձր բերք: Դարձեալ, Ջրանցքին շնորհիւ լուծուեցաւ Լէնինական քաղաքին ելեկտրական ուժ մատակարարելու խնդիրը: Ջրանցքին եւ հինալի պատնէշին նախագիծը պատրաստած է Նատալիա Մարտիրոսեան, գործադրիչները եղած են Գ. Նալչըրանեան, որ կ'աշխատի 1923էն ի վեր, ճարտարագէտ Մնացականեան, աւագ ճարտարագէտ Վ. Յարութիւնեան եւ ուրիշներ:

Հայկ. երգերու ձայնագրումը վերջացած է: Ժողովրդական արուեստագիտուհի Ց. Դանիէլեանի երգեցողութեամբ ձայնագրի համար (պլաստինկա, ֆոնոկրաֆ) ձայնագրուած են «Մծեռնակ» եւ «Երազ» երգերը, Ց. Դանիէլեանի եւ Շարա Տալեանի «կատարմամբ» ձայնագրուած են երիտասարդ երգահան Վարդան Տիգրանեանի «Մեծ Հարսանիքը», նաեւ «Կենաց երգը»: Վաստակաւոր արուեստագիտուհի Տ. Սազանդարեանը «կատարել է Սայաթ Նովայի եւ Ռ. Մելիքեանի երգերից»: Դարձեալ «պլաստինկայի» վրայ ձայնագրուած են, Թ. Ալթունեանի ղեկավարութեամբ, երգի եւ պարի 10 նոր համարներ, ինչպէս եւ հայկ. պետական ճագի համար երեք նոր երգեր: Ձայնագրուած են նաեւ ժողովրդական գործիքներու միջոցաւ կատարուած քանի մը ժողովրդական պարեր: Ուրիշ ձայնագիրներ ալ պատրաստելէ վերջ, բոլորը մէկ հրապարակ պիտի հանուին Ս. Հայաստանի 25ամեակի օրերուն:

Մարզական նոր մրցանիշներ (ռըքոռ) շահուած են Երեւանի մէջ, «Դինամօ» եւ «Սպարտակ» ընկերութեանց միջեւ կատարուած մրցումի մը առթիւ: 80 մեթր արգելարշաւի մէջ Ն. Աւետիսեանը այդ տարածութիւնը կտրած է 14.1 երկվայրկեանէն (նախապէս 16.1 էր), Ն. Ռիկոսնովան 400 մեթր տարածութիւն անցած է մէկ րոպէ 05.1 երկվայրկեանէն, իսկ 800 մեթրը՝ 2 րոպէ 24.3 երկվայրկեանէն, հաստատելով նոր մրցանիշներ: Տեղակալ Դանիլով 3000 մեթր տարածութիւնը անցած է 9 րոպէ 38 երկվայրկեանէն: Համաշխարհային ախոյեան Սերգէ Համբարձումեանը գունդ հրելու մէջ շահած է լաւ արդիւնք,— 13 մեթր 64 սանթիմեթր:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԵՐԻԿԱ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Թերթերը լաւատես տեղեկութիւններ կը հաղորդեն զօր. տը Կօլի այցելութեան առթիւ: Զօրավարը առջի օր առիպողական խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Փրանսական տնտեսական պատուիրակութեան նախագահին՝ Պ. Ժօռժ Մոնէի հետ, մասնաւորապէս փոխառութեան մասին: Ֆրանսա 240 միլիոն տոլար խնդրած է եւ Ամերիկացիները հաւանած են. բայց այս գումարը անբաւական կը նկատեն, հողալու համար Ֆրանսայի պէտքերը ձմրան ընթացքին եւ տրամադիր են աւելին տալու: Միւս կողմէ, համաձայնութիւն գոյացած է եւ շարունակ ամերիկեան ապրանք պիտի ղրկուի Ֆրանսա, որպէսզի շատ չնեղուի այս ձմեռ: Լուրի մը համաձայն, Ամերիկացիները պատրաստ են մինչեւ 450 միլիոն տոլար փոխ տալու, 30 տարուան համար:

Զօր. տը Կօլ երկրորդ անգամ տեսնուեցաւ նախագահ Թրումընի հետ, իսկ երկու պետութեանց արտաքին նախարարները խորհրդակցութիւններ կատարեցին օրուան հարցերու մասին, բազմաթիւ խորհրդականներու հետ: Ֆրանսական գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ Փրանսական պատուիրակութիւնը կը ջանայ Ամերիկայի աջակցութիւնն ապահովել, չորս միլիոն թոն գերմանական ածուխ ստանալու համար: Կ'ըսուի թէ Անգլիան ալ կ'ընդունի այս բաշխումը, եթէ Ֆրանսա եւ Ամերիկա համաձայնին: Այն ատեն բոլորն ալ ընդունած պիտի ըլլան թէ գերմանական ածուխը նախ արեւմտեան ազգերուն պիտի երթայ (Ֆրանսա: Պելժիա եւ Հոլանտա), ապա Գերմանիա:

Զօր. տը Կօլի եւ նախագահ Թրումընի երկրորդ տեսակցութիւնը տեւեց երկու ժամ: Զօրավարը ահագին ծաղկեպսակ մը դնել տուաւ Ամերիկայի Անծանօթ Զինուորի դամբարանին վրայ: Այս առթիւ թնդանօթի 21 հարուածներ արձակուեցան, ողջունելու համար հիւրը:

Ամերիկեան թերթերը ջերմապէս կ'ողջունեն զօրավարը եւ Ֆրանսան: «Նիւ Եորք Թայմզ» կ'ըսէ թէ զօր. տը Կօլ լիովին արժանի է իրեն եղած պատիւներուն, «որովհետեւ մերժեց ընդունիլ պարտութիւնը եւ վառ պահեց Ֆրանսայի յոյսը: Պատերազմը առժամապէս փոքր պետութեան մը վերածեց իրեն Ֆրանսան: Հինգ Մեծերու անդամակցութիւնը չի կրնար մեքենաբար դարմանել այդ պարագան: Յետոյ, Ֆրանսան պէտք է ժողովրդապետական ընտրութեամբ կազմուած եւ հաստատուն կառավարութիւն մը ունենայ: Ֆրանսացիները պէտք է վստահ ըլլան թէ Ամերիկա մասնաւորապէս կը շահագրգռուի իրենց տնտեսական վերակազմութեամբ եւ զինուորական ապահովութեամբ»:

× Զօր. տը Կօլ Նիւ Եորքի պատուակալ քաղաքացի տիտղոսը պիտի ստանայ երկուշաբթի օր: Այս տիտղոսը հաստատուած է 1702ին եւ ընդամէնը 94 հոգի ստացած են որոնց միայն չորսը Ֆրանսացի (վերջինը՝ մարէշալ Ժոֆռ, 1922ին):

× Նախագահ Թրումըն պատասխանելով զանազան հարցումներու, հաւկցուց թէ կը յուսայ որ ֆրանսական մամուլը այսուհետեւ աւելի չիտակ պիտի արտայայտուի Մ. Նահանգներուն հանդէպ:
— Ամերիկա պիտի կրնայ 8 միլիոն թոն ածուխ փոխադրել Եւրոպա, փոխանակ 6 միլիոն թոնի, ինչպէս ծրագրուած էր:

ՋԷՆՔԻ, ՌԱԶՄԱՆԻՒԹԻ եւ պայթուցիկներու գաղտնի պահեստ մը երեւան հանուեցաւ Թէլ-Ավիվի մօտ (Պաղեստին), անգլիացի զինուորներու կողմէ: Կը կարծուի թէ հրէական ծայրայեղ կազմակերպութեան մը կը պատկանին:

ԹԷՀՐԱՆԻ կառավարիչը հրամայեց տուներէն դուրս չելլել իրիկուան ժամը 10էն մինչեւ առտուան 5ը, իբրեւ հետեւանք անցեալ շաբթուան խռովութեանց: Բոլոր ակումբները եւ ժողովասրահները փակուեցան:

Ի՞նչպէս պիտի բաժնուի ծայրոնական աւարը

—o—

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Անգլիա, Ամերիկա եւ Խ. Միութիւնը սկզբունքով համաձայնած են, Ծայր. Արեւելքի բաժանումի մասին: Մոսկուա նախապէս համաձայնութիւն մը կնքած է Չինաստանի վարչապետին հետ, Մանչուրիոյ եւ ներքին Մոնկոլիոյ մասին: Այդ համաձայնութեամբ երկու երկիրները պիտի դրուին Չինաստանի գերիշխանութեան տակ, բայց Խ. Միութիւնը իրեն կը վերապահէ արեւելեան Չինաստանի եւ հարաւային Մանչուրիոյ երկաթուղիներուն հսկողութեան 50 առհարիւրը: Փորթ Արթիւրի նաւահանգիստը նորէն պիտի դառնայ ռուսական խարիսխ, իսկ Տայրէնի նաւահանգստին առ նուազն կէսը պիտի ծառայէ իբրեւ նաւակայան: Քորէա պիտի դրուի միջազգային խնամակալութեան տակ, ի վերջոյ անկախ հռչակուելու համար: Խորհրդային, ամերիկեան, անգլիական եւ չինական զօրամասեր պիտի գրաւեն այդ կղզին: Սախալին կղզին, հռչակաւոր աքսորավայրը, որ բաժնուած էր Ռուսիոյ եւ Ճափոնի միջեւ, ամբողջովին պիտի յանձնուի Խ. Միութեան:

Երբ Մեծերը ձեռնարկներ կը կատարեն, որպէսզի վերջ տրուի Չինաստանի ազգայնական եւ համայնավար հոսանքներուն միջեւ ծագած պառակտումը: Այս առթիւ Ճափոնցիներն ալ անելի մատնուած են. ո՞ր Չինացիներուն անձնատուր պիտի ըլլան:

ՑՈՒՍԱՀԱՏԱԿԱՆ ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԻ՞ՒՆ

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ վախ կայ որ Ճափոնի կայսրը չկարենայ իր կամքը պարտադրել զինուորական մոլեռանդ մասին, մանաւանդ Կայս. նաւատորմի «Քամիքացէ» զօրամասին, որ կրնայ բազմաթիւ օդանաւեր ձեռք անցընել, յուսահատական յարձակում մը գործելու համար ամերիկեան գրաւման բանակին դէմ: Այդ պարագային, գրաւումը նոյնքան վտանգաւոր պիտի դառնայ որքան զինուորական արշաւանք մը. մանաւանդ որ հաշտութիւն չէ կնքուած տակաւին, այլ միայն կայսրը հրամայած է անձնատուր ըլլալ: Եթէ Մանչուրիոյ մէջ հնազանդած են կայսեր հրամանին, Պուրմայի եւ մանաւանդ Սինկափուրի մէջ կը կռուին եւ ազդարարութիւն մը ուղղած են Դաշնակիցներուն, սպառնալով զարնել, եթէ մօտենան:

Ճափոնական անթելը առջի օր կը հաղորդէր թէ «Քամիքացէ» զօրամասր թռուցիկներ ցրուած է եւ կը յայտարարէ թէ ուրիշներր ինչ որ ալ ընեն, իրենք պիտի շարունակեն կռիւը: Ճափոնցիները կը խոստովանին թէ քաոսային վիճակ մը կը տիրէ երկրին մէջ, եւ ամբոխը անձնատուր եղած է ծայրայեղ յուսահատութեան: Այնպէս որ, եթէ «Քամիքացէ»ն յարձակում գործէ, կռիւը պիտի ծաւալի, նոյնիսկ ազգային անձնասպանութեան յանգելու աստիճան:

Մինչ այս մինչ այն, կը շարունակուին անձնատուրութեան գործողութիւնները: Թոքիօն կը պարպուի հետզհետէ, ընդունելու համար դաշնակից բանակները:

× Ռուսերը գերի բռնեցին Մանչուրիոյ կայսրը, Փու Եի, որ հաստատուած էր Ճափոնի կողմէ, 14 տարի առաջ: Այս առթիւ Սթալին օրակարգ մը ուղղեց բանակին, փառաբանելով Ծայր. Արեւելքի մէջ շահուած յաղթանակը:

× Թոքիոյի անթելը հաղորդեց թէ 260.000 հոգի սպաննուած, 412.000 հոգի վիրաւորուած են պատերազմէն ի վեր, իբրեւ հետեւանք օդային ռմբակոծութեանց: Անպատսպար կը մնան 9200000 հոգի: Այս 10 միլիոն զոհերը կը կազմեն Ճափոնի ժողովուրդին 10 առ հարիւրը:

Մամուլին ազատութեան խնդիրը

—o—

Ֆրանսայի մամուլի Դաշնակցութիւնը յայտարարութիւն մր հրատարակելով բոլոր թերթերուն մէջ, կը գանգատի թէ կատարեալ ազատութիւնը վերահաստատուած չէ տակաւին, թէ ազատագրութենէն մէկ տարի վերջն ալ անարժան թերթերուն ստացուածքները չեն գրաւուած, թէ պէտք եղած թուղթը չի ճարուիր, թէ տակաւին կառավարութեան կամքէն կախում ունի թերթերու հրատարակութեան արտօնութիւնը կամ մերժումը, թէ հին օրէնքները չեն փոխուած եւն.: Հետեւաբար ժողովուրդին աջակցութիւնը կը խնդրէ, որպէսզի, 1. Դատապարտուին բոլոր անոնք որ իրենց թերթերը տրամադրեցին թշնամիին:— 2. Արագօրէն եւ վերջնապէս գրաւեն անարժան թերթերու ստացուածքը: — 3 Զարկ տան թուղթի ճարտարագործութեան: — 4. Անմիջապէս օգտագործեն գերմանական մթերքը:— 5. Ջնջեն կամայական արտօնութեանց դրութիւնը:— 6. Ապահովեն մամուլին կատարեալ անկախութիւնը, քաղաքական թէ տնտեսական:

× Մամուլի Դաշնակցութեան հացկերոյթին մէջ, ազգ. տնտեսութեան նախարարը յայտարարեց թէ ամիսը 10.000 թոն ածուխ պիտի տրամադրէ թուղթի գործարաններուն, որպէսզի կարենան գոհացնել թերթերու պահանջը: Հաւքագործներն ալ ամիսը երկու ժամ աւելի պիտի աշխատին: Համագումարը որոշեց որ թերթերը մեծ ծաւալով հրատարակուին Սեպտ. 1էն սկսեալ, ընտրական պայքարին առթիւ:

Օտար բժիշկներու մասին

—o—

«Յառաջ» ժամանակին գրեց թէ նոր օրէնքի մը համաձայն, դիւրութիւններ պիտի տրուին օտար բժիշկներուն, Ֆրանսայի մէջ ազատօրէն գործելու համար:

Պատերազմի շրջանին, 15 Մայիս 1940ի օրէնք մը կը ճշդէր Ֆրանսա բնակող օտար բժիշկներու կարգ մը իրաւունքները: Բայց ընդհանուր դէպքերու բերումով 1940էն ի վեր կացութիւնը փոխուած է: Այն ժամանակ օրէնքը չէր կրնար նախատեսել զանազան դէպքեր եւ շարժումներ որոնք երեւան եկան պատերազմի ընթացքին — օրինակ՝ Դիմադրական Շարժումը — եւ որոնց մասնակցողները երկրի իշխանութեան կողմէ մասնաւոր իրաւունքներու կ'արժանանան: Ֆրանսան՝ ընդունելով որ բազմաթիւ օտար բժիշկներ եւ ատամնաբոյժներ ալ մեծ ծառայութիւններ մատուցած են ֆրանսական բանակին, կամ Դիմադրական Ճակատին մէջ, եւ որոնց շատերը դեռ կը շարունակեն դարմանել Ֆրանսացի զինուորները, հարկ տեսաւ 15 Մայիս 1940ի օրէնքը ջնջել եւ նոր մը խմբագրել: Այդ օրէնքը 6 Օգոստոս 1945 թուականը կը կրէ ու լոյս տեսած է նոյն օրուան ֆրանսական պաշտօնաթերթին մէջ (Journal Officiel, էջ 4887):

Նոր կանոնին համաձայն, կարգ մը օտար բժիշկներու եւ ատամնաբոյժներու իրաւունքները մասամբ պիտի ընդարձակուին: Անոնց աժամեայ արտօնութիւններ պիտի տրուին իրենց արհեստը ազատօրէն ի գործ դնելու եւ խնամելու համար երկրի բնակիչները:

Որո՞նք են այն օտարականները որ կրնան օգտուիլ 6 օգոստոս 1945ի օրէնքէն:

1. Այն բոլոր օտար բժիշկները եւ ատամնաբոյժները որոնք պետական վկայական (diplôme d'Etat) ստացած են եւ հպատակութեան դիմում կատարած: Այս կարգին պատկանողները անհրաժեշտ է նաեւ որ, արտօնութիւն ստանալու համար հետեւեալ պայմաններէն մէկը լրացնեն.—

ա) Զինուորագրուած ըլլալ, պատերազմի տեւողութեան համար, Ֆրանսական բանակի մէջ, 1939 — 40ին:

բ) Զինուորագրուած ըլլալ Ֆրանսական Ազատ Ուժերու (Forces Françaises Libres) զօրագունդի մը մէջ:

գ) Զինուորագրուած ըլլալ Ֆրանսական այն զօրագունդերուն մէկին մէջ որ կռուեցան «Առանցքին» դէմ Նոյեմբեր 1942էն ի վեր:

դ) Դիմադրական Ճակատին իսկապէս մասնակցած ըլլալ:

Ասոնց արտօնութիւն կը տրուի վեց ամսուան համար, որ կրնայ նորոգուիլ:

2. Այն օտար բժիշկները որոնք ունենալով հանդերձ Ֆրանսական պետական վկայական, հպատակութեան դիմում կատարած չեն, կամ այն բոլոր օտար ատամնաբոյժները որոնք հպատակութիւն չեն խնդրած: Այս կարգի բժիշկները եւ ատամնաբոյժները բացառաբար իրաւունք կրնան ստանալ գործելու միայն որոշ վայրերու մէջ ուր Ֆրանսացի բժիշկներ եւ ատամնաբոյժներ կը պակսին բնակիչները խնամելու համար: Արտօնութեան ժամանակամիջոցն ալ աւելի կարճ է: Կը տրուի միայն մինչեւ թշնամութեանց (hostilités) տեւողութիւնը:

3. Դաշնակից պետութեանց պատկանող բժիշկներ եւ ատամնաբոյժներ: 6 Օգոստոս 1945ի օրէնքի 3րդ յօդուածին համաձայն այս բժիշկները եւ ատամնաբոյժները իրաւունք կը ստանան իրենց հայրենակիցները դարմանելու պաշտօնապէս կազմակերպուած ընդունելութեան կեդրոններու (centre d'acceuil) մէջ, մինչեւ մասնաւոր ժամանակ մը որու տեւողութիւնը պիտի որոշուի նախարարական հրամանով մը: Այս կարգին պատկանողները պէտք չունին արտօնութեան՝ իրենց սահմանուած շրջանակին մէջ գործելու համար:

Ո՞վ կուտայ արտօնութիւնը:

Բնականաբար այս դիւրութիւններէն օգտուելու համար ամէն առաջին եւ երկրորդ կարգի պատկանող թեկնածուի պարագան մանրակրկիտ քննութեան մը պիտի ենթարկուի մասնաւոր յանձնախումբի մը կողմէ, որ պիտի բաղկանայ առողջապահական տնօրէնէն (Նախագահ), բժիշկներու բարձրագոյն խորհուրդի, ատամնաբոյժներու յանձնախումբի, բժիշկներու եւ ատամնաբոյժներու սէնտիքաներու, դատական, ներքին եւ արտաքին գործերու եւ պատերազմական նախարարութեանց ներկայացուցիչներէն, ինչպէս նաեւ բժիշկներու եւ ատամնաբոյժներու Դիմադրական Ճակատի ներկայացուցիչներէն: Այս յանձնախումբին քննութենէն վերջ, գործելու արտօնութիւնը կը տրուի առողջապահական նախարարին հրամանով:

Սոյն արտօնութիւնը ընդունողները պարտաւոր են ենթարկուիլ բոլոր այն պարտականութեանց որոնք դրուած են բժիշկներու վրայ, համաձայն ներկայ օրէնքներու եւ կանոնադրութեանց:

Եզրակացնելով, կարելի է ըսել թէ այս նոր օրէնքը մասնաւորապէս նպաստաւոր է այն երիտասարդ օտար բժիշկներուն կամ ատամնաբոյժներուն որոնք պատերազմի շրջանին իրենց պարտականութիւնը կատարած են այս երկրին հանդէպ:

ՅՈՎԻԿ Ս. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ պիտի կատարուին վաղը, կիրակի, բայց արդիւնքը յայտնի է արդէն: Տեղական թերթ մը կը գրէ թէ Հայրենասիրական Ճակատը բաժնած է աթոռները, հետեւեալ համեմատութեամբ,— Համայնավար՝ 96, ձախ հողագործական՝ 95, «Զվէնօ» խմբակը՝ 47, ընկերվարական՝ 32, անկախներ՝ 6, համագումար 276 երեսփոխան: Ինչպէս գրած ենք, Անգլիա եւ Ամերիկա բողոքած են այս կարգադրութեանց դէմ եւ չեն ճանչնար պուլկարական կառավարութիւնը, ինչպէս Մոսկուան ալ չի ճանչնար Յունաստանի կառավարութիւնը:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ, ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութեանց ներկայացուցիչները ժողով գումարելով Աշխատանքի Դաշնակցութեան կեդրոնին մէջ, խորհրդակցութիւններ կատարեցին, միացեալ ճակատ կազմելու համար յառաջիկայ ընտրութեանց մէջ: Երեք հոսանքներն ալ կը պնդեն որ փոխուի ընտրական ձեւը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ վաւերացուց Միացեալ Ազգերու դաշինքը: Լորտերու ժողովը կարգ մը թելադրութիւններ ըրաւ, իսկ երեսփ. ժողովը դաշինքը քուէարկեց միաձայն խանդավառութեամբ:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ կուսակցութեան համագումարը վերջացաւ: Նախագահ ընտրուեցաւ Պ. Էռիօ, փոխան Պ. Տալատիէի, որ տեսնելով անվստահութիւնը, ձգած հեռացած էր: Այս առթիւ բաւական աղմուկ բարձրացաւ:

ՓԱՐԻԶԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒՄԸ տօնելու համար, այսօր, շաբաթ, 25 օգոստոս, Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդը հայրենասիրական մեծ ցոյց մը պիտի կատարէ ժամը 16ին: Թափոր մը քաղաքապետարանէն պիտի երթայ Յաղթական Կամարը, գլուխն ունենալով Փարիզի եւ արուարձաններու ներկայացուցիչները, ինչպէս եւ Փարիզի Փրկութեան Կոմիտէնեւ Դիմադրական Ճակատին Ազգ. Խորհուրդը:

ԱԾՈՒԽԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԲԱՇԽՈՒՄ մը տեղի պիտի ունենայ, նախկին պայմաններով, այսինքն 50 քիլօ՝ մէկուսի մարդոց համար, 100 քիլօ՝ երկու կամ երեք հոգինոց ընտանիքներու, 150 քիլօ՝ 4-5 հոգինոց ընտանիքներու համար: Առաջին բաշխումը որ սկսաւ Օգոստոսի սկիզբը, չէ վերջացած տակաւին: Ուստի անոնք որ տակաւին չեն ստացած իրենց բաժինը, պատճառ չունին մտատանջուելու: Երկրորդ բաշխումը կրնայ երեք ամիս տեւել, այնպէս որ շատեր միայն նոյեմբերին պիտի ստանան: Արտադրութեանց նախարարութիւնը կը յիշեցնէ թէ արգիլուած է հայթայթիչ փոխել, բացի արտակարգ պարագաներէ եւ մասնաւորապէս կը յանձնարարէ ածուխը չվառել ձմրան ցուրտերէն առաջ:

ԱՇԽԱՐՀԸ ՊԻՏԻ ԿՈՐԾԱՆԻ՞.— Պէրնըրտ Շօ, հռչակաւոր փիլիսոփայ դրագէտը, յօդուած մը գրելով «Թայմզ»ի մէջ, ամենայն լրջութեամբ կը յայտարարէ թէ հիւլէ-ռումբի գիւտին շնորհիւ, աշխարհը կրնայ անհետանալ աստղ մը, ինչպէս նոր աստղ մը որ կը բոցավառի եւ կ'անհետանայ:— Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ մտահոգութիւն յայտնուեցաւ որ եթէ Մ. Նահանգները իրենց վերապահեն հիւլէ-ռումբին գաղտնիքը, այն ատեն ինքնին ջուրը կ'իյնայ հաւաքական ապահովութիւնը:

ՏԻԿԻՆ Ա. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ կը խնդրէ վերադարձող գերիներէն տեղեկացնել իրեն որ եւ է լուր իր զաւկին՝ Ժամկոչեան Ժիրայրի մասին, որ կը գտնուէր Գերմանիա, Պիւխընվալտի կայանը: Հասցէ՝ 1 rue de la Boule Rouge, Paris (9):

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286
Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Dimanche 26 Août 1945 Կիրակի 26 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4489-Նոր շրջան թիւ 118 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ՝ 3 Ֆր.

ՀԱՅ ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ԱՐՁԱԿՈՒՄԸ ԻՐԱՆԻ ՄԷՋ

Թէհրանի «Ալիք»ը Յունիս 22 թուականով կը ծանուցանէ թէ ազատ արձակուած են Անդրէ Տէր Օհանեան, Խաչատուր Գրիգորեան եւ Վահան Գալստեան: Աւելի առաջ արձակուած էին Բժ. Արտաշէս Բաբալեան եւ Խաչիկ Մելքումեան: Հինգն ալ թիւրիմացութեամբ արգելափակուած էին ամիսներէ ի վեր:

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԱՍՊԱՐԷԶ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Քաղաքական - ընկերային կապերը վերահաստատելու, նորոգելու համար լայն ասպարէզ՝ նոր սերունդին առջեւ: Մանաւանդ հիմա որ Թրքահայ Դատ կը հետապնդենք:

Այս ճամբուն վրայ աւելի արթուն եւ գործօն կ'երեւան ամերիկահայ գաղութին գիտակից երիտասարդները:

Անոնք տիրաբար կ'արտայայտուին ոչ միայն իրենց օրկաններուն, հայկական բայց անգլերէն շաբաթաթերթերուն մէջ, այլեւ պարբերաբար կը ռմբակոծեն ամերիկեան մամուլը: Եւ գրողները հասարակ յօդուածագիրներ չեն, այլ յաճախ գրական վաստակի տիրացած տաղանդներ, որոնք մեծ տպաւորութիւն կը գործեն իրենց հասուն, սահուն անգլերէնով:

Անշուշտ աւելի օգտակար կ'ըլլան անոնք որ քաղաքական պաշար ստացած են, շնորհիւ իրենց պատկանած հոսանքին:

Արդարեւ, չի բաւեր լեզու եւ տաղանդ ունենալ, քաղաքական դատ պաշտպանելու համար:

Ինչպէս Եւրոպայի, նոյնպէս Ամերիկայի մէջ մարդիկ ուշադրութիւն չեն ընծայեր լալկան բացականչութեանց, կամ սաւառնաթեւ ճախրանքներու:

Հարկ է տեսակէտները արժեցնել չօշափելի փաստերով: Նիւթ եւ բանաձեւ մշակել, որպէսզի օտար հասարակութիւնը համոզուի եւ հետաքրքրուի, փոխանակ յօրանջելու:

Այս ճակատին վրայ եւս վարպետ խաղեր կը խաղան Թուրքերը եւ իրենց բարեկամները:

Վերջերս ամերիկեան թերթ մը ամբողջ թիւ մը նուիրած էր Նոր Թուրքիոյ, հրապուրիչ պատկերներով,— մարզիկներ, արդիական տարազով Թրքուհիներ են: Եւ անթերթ [illegible] կասը,— Մենք Թուրք աղջիկներ ենք, մենք... (Կ'արտատպենք յարմար առիթով մը):

Եւ ահաւասիկ Թուրք մամուլն ալ ամբողջ սիւնակներ կը նուիրէ, Սան Ֆրանչիսկոյի մէջ ներկայացուած յուշագրին առթիւ:

Այս անգամ գրգռիչ լուտանքներ չեն արձակեր Հայերու երեսին, այլ կը ջանան չոյել, քնացնել զանոնք, քանի մը «արկածախնդիրներու» վերագրելով Հայկական Հարցին արծարծումը:

Արդ, հիմա որ աշխատանքի ձեռնարկուած է Եւրոպայի մէջ ալ, անհրաժեշտ է օգտագործել նոր սերունդը:

Այս թերթը տարիներով յուզած է հիմնական խնդիր մը,— Եւրոպայի մէջ հասակ նետած երիտասարդութիւնը պէտք է սերտ կապեր հաստատէ արեւմուտքի, բայց մասնաւորապէս Պալքաններու եւ Մօտաւոր Արեւելքի ուսանողներուն հետ, որոնք իրենց երկիրներու վաղուան վարիչները պիտի ըլլան: Եւ եղած են արդէն, սկսելով Ֆրանսայէն, ուր կառավարութեան անդամները մեծ մասով երիտասարդներ են, ասպարէզ նետուած՝ «մաքի»ներէն կամ թաքստոցներէն:

Խնդիր է, վերջին քսան տարուան ընթացքին շրջանաւարտ եղած երիտասարդները սերտ կապ ունի՞ն իրարու հետ — սերունդի կապ: Եւ ո՞րքան կենդանի է եւ ամուր իրենց կապը՝ այն տարազիր բազմութեանց հետ որ կը կոչուի հայ ժողովուրդ..

Շատ բան լսեցինք, ազատագրութենէն ի վեր, երիտասարդական գործունէութեան մասին: Կ'ուզէինք որ իրական ըլլային տրուած հաւաստիքները: Ոչ թէ սնամէջ տարփողանք եւ ժխոր: Կամ փրփուր եւ փոշի:

Ամէն պարագայի մէջ, ահա լայն ասպարէզ, արժեցնելու համար արդար յաւակնութիւնները:

Նախաձեռնութեան ոգին կրնար շատ մը դուռներ բանալ: Նոյնիսկ սիւնակներ ապահովել այս կամ այն թերթին մէջ:

Գիտենք, հայերէնի պակասը շատ պիտի նեղէ զիրենք, նիւթ ճարելու համար: (Այդ մեղքը պիտի մնայ անքաւելի արատ մը):

Բայց, չեն պակսիր օտարալեզու հրատարակութիւններ,— ֆրանսերէն, անգլերէն, ռուսերէն կամ գերմաներէն: Իրենց առջեւ բաց են Մատենադարանները: (Ներելի՞ էր հարցնել թէ իրենցմէ քանի՞ն մօտէ անցուցած են հանդիպիլ, օրինակ, Նուպարեան Մատենադարանը, որ ունի ճոխ հաւաքածոյ մը հայագիտական հրատարակութեանց):

Հայկ. Դատին պաշտպանութիւնը պարտականութեան եւ աշխատանքի կը հրաւիրէ բոլորը: Տեսակ մը ուսանողական շրջան ալ այս է, նոր սերունդին համար, հայրենիքի ամբողջացման ճամբուն վրայ:

Շ.

Թուրք մամուլին խրատանցումը Հայկ. յուշագրին առթիւ

ԽՄԲ.— Ինչպէս կ'երեւայ, թուրք մամուլը իբար անցած է, Սան Ֆրանչիսկոյի խորհրդաժողովին ներկայացուած յուշագրին առթիւ: Յաջորդաբար պիտի հրատարակենք շարք մը յօդուածներու ամփոփումը: Ահաւասիկ Հիւսէյին Ճահիտ Եալչընի խմբագրականը, «Հայկական խնդիր» խորագրին տակ (Թանին 21 Յունիս).—

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ ՄԸ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՆԱԼ»

— «Պէտք կը տեսնենք գործի սկսիլ՝ յայտարարելով թէ Հայկական Խնդիր մը գոյութիւն չունի ոչ Թուրքիոյ մէջ եւ ո՛չ ալ Թուրքիայէն դուրս: Կասկած չկայ, թէ որոշ մարդիկ կ'ուրախանան, եթէ նման դատ մը երեւան ելլէ: Մենք պիտի չծառայենք սակայն անոնց այդ բաղձանքներուն: Խաբուած կ'ըլլանք, եթէ Ամերիկայի մէջ կատարուած կարգ մը հրատարակութիւններ կարենան այն տպաւորութիւնը թողուլ մեր վրայ, թէ կրկին կենդանի ստացած է Հայկական Հարցը:

Երբ Սան Ֆրանչիսկօ կը գտնուէինք, փոքր թերթ մը հրատարակեց կարեւոր յօդուած մը, յայտնելով, թէ Հայերը համաժողովին ներկայացուցած են յուշագիր մը, որուն համաձայն Արեւելեան Նահանգներու Հայերը կ'ուզէին Թրքական լուծէ ազատիլ եւ Ռուսիոյ կցուիլ:

Այս վերջին բառերը բաւական չե՞ն խնդրին բնոյթը հասկնալու համար:— Ըմբռնելի է, որ ազգ մը անկախութիւն պահանջէ. բայց խելքի մօ՞տ է, որ ոչ սլաւ ազգ մը ուզէ Ռուսիոյ կցուիլ:

Զգուշացայ այս լուրը «Թանին»ի հաղորդելէ, որովհետեւ անտեղի յուզում չէի ուզեր պատճառել հայրենակիցներուս. եւ երկրորդ՝ որովհետեւ վստահ էի, թէ նման առաջարկներ չէին կրնար [illegible]

Կասկած չկայ, թէ Թուրքիայէն դժգոհ Հայեր կան Ամերիկայի մէջ: Անոնք ամէն անգամ որ առիթ գտնեն, նամակներ կ'ուղղեն կարգ մը թերթերու եւ իրենց զգացումները կ'արտայայտեն: Այս կարգի դէպքեր կրնան ամէն օր պատահիլ Ամերիկայի մէջ եւ սակայն, իրականութեան մէջ, զուրկ են ամէն նշանակութենէ:

Ասոր հակառակ, հանդիպեցանք Ամերիկայի մէջ կարգ մը հայրենակիցներու, որոնք ճշմարիտ բարեկամներու եւ եղբօր պէս ընդունեցին մեզ, իրենց ընտանեկան յարկերէն ներս հրաւիրելով: Խիստ անկեղծ դէմքեր մը անցուցինք նախկին հայրենակիցի մը մօտ, որ տարէց Ամասիացի մըն էր ու տակաւին կարօտով կը յիշէր Ամասիոյ կեանքն ու պտուղները:

Գահիրէի մէջ ալ, օրինակ, լաւ դիրքի տէր հայ հայրենակից մը երջանիկ անկիւն մը տակաւին կ'երազէ իրեն՝ Ակնայ պարտէզներուն մէջ:

Այս մանրամասնութիւնները կուտամ, ճշդելու համար, թէ պատճառ չկայ անհանգիստ ըլլալու կարգ մը գրութիւններու համար, որոնց ոչ աղբիւրը յայտնի է եւ ո՛չ ալ նպատակը...

Իրականութեան մէջ դժուար չէ գուշակել, թէ որոնց կողմէ եւ ինչ նպատակով կատարուած են այդ հրատարակութիւնները: Ներկայիս աննախընթաց քարոզչական գործունէութեան թատր կը հանդիսանայ Մերձաւոր ու Միջին Արեւելքը: Միւս կողմէ, պէտք է հաշուի առնել նաեւ նախկին կուսակցութիւններու թափթփուքները, որոնք ապրելու պէտք ունին, եւ որոնց ապրուստը կը վտանգուի, եթէ Թուրքիոյ մէջ լուծուի հայկական հարցը: Ի՞նչ պիտի ընեն այս մարդիկը, եթէ չկարենան խառնակել կացութիւնը եւ մարդիկ հանել դլխէ ...

Ահա թէ ինչու կարեւորութիւն չտանք ըսի - ըսաներու, որոնք թշնամիներու գործին կուգան եւ կրնան տկարացնել փոխադարձ վստահութեան եւ ապահովութեան զգացումները, որոնք հանրապետական վարչաձեւէն ի վեր հաստատուած են Թուրքիոյ այլազան տարրերուն միջեւ, առանց ցեղի եւ կրօնի խտրութեան: Այդ ըսի - ըսաներուն պատճառով, չկասկածինք մեր հայ եղբայրներէն:

Զուրախացնենք բոլոր անոնք, որոնց շահը կը պահանջէ մեզ տեսնել կռիւներու եւ վէճերու մէջ»:

«ՍՈՎԻԷԹ ԷՐՄԷՆԻՍՏԱՆ» անուն օրաթերթ մը կը հրատարակուի Երեւանի մէջ: Խմբագիրն է Աղաբեկ Համբարեան, Ագչէհիրցի, որ աւարտած է Պոլսոյ իրաւաբանական վարժարանը, եղած է Վանի Վերաքննիչ Ատեանի անդամ եւ գիտէ նաեւ ռուսերէն եւ անգլերէն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԱՆՐ ՀՈԳԵՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

Ինչպէս գրած էինք, Մ. Նահանգներու նախագահը ջնջեց Փոխ - Վարձի (լէնտ-լիս) օրէնքը, որմէ լայնօրէն կ'օգտուէին Դաշնակիցները եւ բարեկամ պետութիւններ, պատերազմի ընթացքին: Այս կարգադրութիւնը ծանր հարուած մը եղաւ մասնաւորապէս Անգլիոյ համար: Ուաշինկթընի բրիտանական դեսպանը, Լորտ Հըլիֆաքս, Ամերիկա դարձաւ օդանաւով, բացատրելու համար կացութեան ծանրութիւնը: Դեսպանը անմիջապէս բանակցութիւններ պիտի կատարէ, որպէսզի Ամերիկա շարունակէ ուտեստ եւ ուրիշ անհրաժեշտ պիտոյքներ ղրկել, այլապէս պիտի ստիպուին անգամ մը եւս կրճատել պարէնաւորումը: Այս միեւնոյն հարցին առթիւ դահլիճը բացառիկ նիստ գումարեց եւ որոշուեցաւ խորհրդարանին եւ հանրութեան բացատրել կացութիւնը:

Անշուշտ Փոխ - Վարձի օրէնքին ջնջումը յատկապէս Անգլիոյ դէմ ուղղուած չէ: Ըսողներ եղան թէ Թրումըն ուզած է դաս մը տալ Անգլիոյ աշխատաւորական կառավարութեան, բայց նախագահը անմիջապէս հերքեց, յայտարարելով թէ օրէնքը պատերազմական շրջանին համար էր, եւ հիմա որ պատերազմը դադրած է, ինքնին կը դադրի:

Երեսփ. ժողովին մէջ, Պ. Չըրչիլ խօսք առնելով յայտարարեց թէ Փոխ - Վարձի օրէնքին դադարումը «ծանր եւ վրդովիչ» գործողութիւն մըն է: Ինք չէր կարծեր թէ «Ամերիկան այնքան բրտօրէն պիտի վարուի, նեղը ձգելու համար հաւատարիմ դաշնակից մը»: Վարչապետը, Պ. Էթլի բացատրեց թէ այս կարգադրութեան հետեւանքով, այսուհետեւ ստիպուած են կանխիկ վճարել կամ բանակցիլ պայմանին համար: Անգլիոյ մէջ [illegible] կայ են այս պայմանին:

Փոխ - Վարձի օրէնքը մաս կը կազմէր Դաշնակիցներու պատերազմական ծրագրին: Անոր շնորհիւ էր որ Անգլիա կրցաւ շարժման մէջ դնել իր ամբողջ մարդկային ուժը, աննախընթաց համեմատութեամբ, եւ բոլոր անհրաժեշտ պիտոյքները եւ հում նիւթերը ստանալ, առանց կանխիկ վճարելու կամ փոխարէնը ապրանք ղրկելու: Անգլիոյ մէջ գիտէին որ այս կարգադրութիւնը երկար պիտի չտեւէ, ճափոնական պատերազմէն վերջը, բայց չէին կարծեր թէ յանկարծ պիտի ջնջուի, առանց նախապէս բանակցելու: Առանց հաշուելու ռազմանիւթերը զոր կը ստանային ամերիկեան օրէնքին շնորհիւ եւ Քանատայի փոխադարձ օգնութիւնը որուն պէտք չունին այլեւս, Անգլիա մինչեւ Ճափոնի պարտութիւնը արտասահմանի մէջ կը ծախսէր տարեկան 2 միլիառ ոսկի:

Բրիտանական պատուիրակութիւնը պիտի ջանայ միջին ճամբայ մը գտնել, մինչեւ որ կարելի ըլլայ տարբեր կարգադրութեան մը յանգիլ: Բանակցութիւնները սկսած են արդէն, մասնաւորապէս ուտելիք եւ ուրիշ անհրաժեշտ նիւթեր ճարելու համար: Կը կարծուի թէ Նախագահ Թրումըն նոր յայտարարութիւն մը պիտի ընէ:

ԼԱՎԱԼ առաջին անգամ ըլլալով հարցաքննուեցաւ Գերագոյն Ատեանի հարցաքննիչ յանձնաժողովին առջեւ, երեսփ. ժողովի շէնքին մէջ: Հարցումներուն կը պատասխանէր կարճ, պնդելով թէ իր կրցածը ըրաւ. գրաւման չարիքները մեղմացնելու համար: «Առանց իմ ջանքերուս աւելի գէշ պիտի ըլլար»: Հարցաքննութիւնը տեւեց երեք ժամ: Դուրս ելած ատեն, լաւատես կ'երեւար: Երբ բանտակառքը պիտի նստէր, տեսաւ որ մոռցած է հին ազատ գլխարկը: Փաստաբաններէն մէկը կատակեց.— «Բայց ո՞վ կ'ուզէ առնել գլխարկդ»: Լավալ պատասխանեց տրտմագին, բայց կէս մը ժպտելով.— «Այդ պարոնները միայն գլխարկս չէ որ կ'ուզեն»: — Փէթէն իր յուշերը կը գրէ բանտին մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ցոյցերը պիտի շարունակուին այսօր ալ, մասնաւորապէս արուարձաններու մէջ: Ուրբաթ օր մեծ տօնակատարութիւն մը տեղի ունեցաւ քաղաքապետարանին մէջ եւ խանդավառ ճառեր խօսուեցան: Երէկ, շաբաթ, մեծ թափորներ կազմուեցան:

ՀՈԼԱՆՏԱ 25.000 քառ. քիլոմեթր հող կը պահանջէ Գերմանիայէն, իբրեւ հատուցում իր կրած վնասներուն: Հոլանտայի տարածութիւնն է 34186 քառ. քիլոմեթր, 9.250.000 բնակչութեամբ: Պահանջուած գերման հողին վրայ կը բնակին աւելի քան երեք միլիոն հոգի:

ՀԱՅ ԳԻՏՈՒՆՆԵՐԸ

Խ. Մ. ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻՆ ՄԷՋ

Յունիսի 16ին տեղի ունեցաւ Խ. Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի երկու հարիւր քսա-նամեայ յոբելեանին հանդիսաւոր բացումը: Ներկայ էին մօտ 1000 հոգի, որոնց 150ը հռչակաւոր գիտնականներ աշխարհի բոլոր երկիրներից,— Միացեալ Նահանգներից, Կանադայից մինչեւ Զինաստան, Մոնկոլիա եւ Հնդկաստան:

Ակադեմիան հիմնուած է Մեծն Պետրոս ռուսական կայսեր օրով 1724ին: Ռուսական մեծ յեղափոխութիւնից առաջ ունէր քառասունեւեօթ անդամ եւ տասներկու ուրիշ գիտուններ: Բաղկացած էր հինգ աշխատանոցներից, հինգ թանգարանից եւ 15 յանձնախումբից: Այսօր Ակադեմիան ունի երեք պատուակալ անդամ, հարիւր թղթակից եւ եօթ իսկական անդամ եւ երկու հարիւր թղթակից անդամներ: Իր ձեռքին տակ կան աւելի քան 4 հազար գիտուններ, յիսուներեք գիտական հետազօտող հաստատութիւններ, 16 աշխատանոցներ, 15 թանգարան, 31 յանձնախումբ եւ 35 կայաններ:

Ակադեմիայի յոբելենական նիստերին գիտական զեկուցումներ պիտի կարդային հետեւեալ ակադեմիկոսները — Օբրուչեվ, Զելինսկիյ, Իւրիէվ, հայազգի Լեւոն Օրբելին, Մեշչանինով եւ թղթակից անդամ Տելոն: Ուրեմն վեց զեկուցում կարդացող գիտնականներից մէկը — Հայ է:

Ակադեմիայի յոբելեանին առթիւ խորհրդային կառավարութիւնը պարգեւատրեց Ակադեմիայի գիտական հաստատութեանց մէջ ծառայած մի շարք գիտնականներ եւ սրանց մէջ մի քանի հայ գիտնականներ, որոնց գիտական գործերը յայտնի են ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ:

1. Ամենից բարձր աստիճանը տրւում է բժշկական ծառայութեան մէջ գնդապետ-Զօրավար Լեւոն Աբգարի Օրբելիին, Խորհրդային Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի առաջին փոխ-նախագահին, որին տրուեց «Ընկերվարական աշխատանքի հերոս» տիտղոսը նրա մի շարք նշանաւոր գիտական աշխատանքների համար, «Ջղային դրութեան» եւայլն նիւթերի մասին: Լ. Օրբելին խորհրդային Միութեան «Բժշկական Ակադեմիայի» վերատեսուչն է եւ անդամ Խ. Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի: Աշխարհահռչակ մեծ բնագէտ Ի. Պ. Պավլովի աշակերտն է, ներկայումս շարունակում է մեծ յաջողութեամբ նրա մենամեծ գիտական հաստատութեան:

2. «Լենինի անուան շքանշանը» տրուեցաւ նրա եղբօրը՝ Յովսէփ Աբգարի Օրբելուն, անդամ Խորհրդային Միութեան Գիտ. Ակադեմիայի եւ նախագահ Հայաստանի Գիտ. Ակադեմիայի, գլխաւոր տնօրէն ռուսական ամենայայտնի եւ նշանաւոր Էրմիտաժ թանգարանի Լէնինգրատում: Հայագէտ եւ արեւելագէտ, աշակերտ յայտնի լեզուաբան Նիկողայոս Մառի:

3. «Լենինի շքանշանը» տրուեցաւ նաեւ Աբրահամ Ալիխանեանին — Խորհրդային Միութեան Գիտ. Ակադեմիայի անդամ, բնագէտ:

4. Նոյնպէս բնագէտ եւ աստղաբաշխ Վիկտոր Համբարձումեանին, որ անդամ է Խորհրդային Միութեան Գիտ. Ակադեմիային եւ փոխ-նախագահ Խ. Հայաստանի Ակադեմիայի:

5. «Աշխատանքի կարմիր դրօշ» շքանշանը տրուեցաւ հետեւեալ անձերուն, —Յակոբ Մանանդեանին, որ Համամիութենական եւ Հայաստանի Ակադեմիաների անդամ է:

6. Յարութիւն Կլիմխանեանին, մաթեմատիքայի եւ բնագիտութեան դոկտոր Հայաստանի Ակադեմիայում:

7. Պրոֆ. Ստեփան Բարխուդարեանին, որ Խորհրդային Միութեան Գիտ. Ակադեմիայի գրականութեան եւ լեզուների բաժնին քարտուղարն է. հանրածանօթ ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ իբրեւ մեծ ռուսագէտ: Նրա կազմած ռուսերէն լեզուի քերականութեան դասագիրքը գործածւում Խորհ. Միութեան բոլոր երկրորդական վարժարաններու մէջ:

8. Դոկտ. Ալէքսի Ճիվելեգեանին, որ «Մաքսիմ Գորկի» համաշխարհային գրականութեան հաստատութեան աւագ գիտական աշխատակիցն է եւ մասնագէտ իտալական գրականութեան եւ արեւմտեան Եւրոպայի թատերական գրականութեան: Նրա կազմած դասագիրքը վերջին նիւթի մասին գործածւում է Խորհ. Միութեան թատերական առաջնակարգ դպրոցներում: Պրոֆ. Ջիվելեկեանը յեղափոխութիւնից առաջ յայտնի ռուս թերթի, «Ռուսկիէ Վեդոմոստի»ի աշխատակիցն էր եւ նրա էջերում արծարծում էր «Հայկական Դատը» եւ գրում Տաճկահայերու կեանքից:

9. Խաչատուր Կոշտոյեանին, որ թղթակից անդամ է Համամիութենական եւ անդամ Խ. Հայաստանի Ակադեմիաների: Կոշտոյեանը Ակադեմիկոս Նորայր Սիսակեանի օգնականն է, որ քարտուղար է Խորհր. Գիտութեանց Ակադեմիայի կենսաբանական բաժնին:

10. Տիգրան Խաչատուրեանին, որ թղթակից անդամ է Խ. Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի եւ ականաւոր մասնագէտ «երկաթուղային տնտեսութեան»:

Ես դիտմամբ կանգ առի այս մանրամասնութեանց վրայ, որպէսզի թուանշաններով ցոյց տամ թէ փոքրիկ հայ ժողովուրդը հսկայ Խորհրդային Միութեան գիտնականների շարքում ինչ պատուաւոր տեղ է գրաւում:

Այսպէս, այժմեան Խորհրդային Միութեան Ակադեմիան ունի 137 անդամ: Եթէ հաշուելու լինենք Խ. Միութեան ազգաբնակչութեան թիւը, 170 միլիոն, ուրեմն ամէն մէկ ու մի քառորդ միլիոն ազգաբնակչութիւնը տալիս է Գիտութեանց Ակադեմիային մի անդամ, իսկ երկու միլիոնուկէս կազմող հայ ազգաբնակչութիւնը տուել է Խորհրդային Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիային վեց ակադեմիկոս, որոնց մէկը առաջին փոխ-նախագահն է հանդիսանում այդ Ռուսական Ակադեմիայի: Այստեղ հաշուի չեն առնուած Խ. Հայաստանի ակադեմիկոսները, որոնք միայն Երեւանումն են:

Այն աստուածատուր ձիրքերն ու շնորհները, որ երկինքը պարգեւել է փոքրիկ հայ ժողովուրդին — ոչ մի հրով եւ ոչ մի որով նրա հոգու միջից կարելի չէ ջնջել... Այս լաւ պիտի իմանան մեր թշնամիները:

ԱՐՍԷՆ ԱՒ. ՔԱՀ. ՍԻՄԷՕՆԵԱՆՑ

ԱՐԵՒԻՆ ՀԵՏ...

ԽՄԲ.— Մեր ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ.— **1944** Դեկտեմբերի **11**ին, Աթէնքի մէջ, երբ Յոյներ եւ երկու Հայեր գիշերանց կ'առնեն կը տանին ընկեր Միհրան Փափազեանը, կինը՝ Տիկին Արշալոյս, **22** տարեկան տղան՝ Սերգօն, եւ բանաստեղծ-ուսուցիչ Մանուկ Մանուկեանը, քանի մը ժամէն վերադարձնելու խոստումով: Յունուար **3**ին փոսի մը մէջ կը գտնեն չորսին դիակները, մերկ եւ գնդակահար...

Տակաւին կենսագրական մը անգամ չկրցանք նուիրել զոհերուն: Ստորեւ արձակ մը՝ մեր ողբացեալ աշխատակիցէն, ո՛րբ Մանուկէն, արձակ երգ մը սարսռուն.—

1

Արե՛ւ, Արե՛ւ, Արե՛ւ...

Արեւ՝ միտքիս մէջ. արեւ՝ հոգիիս մէջ. արեւ՝ սիրտիս մէջ: Արեւ՝ ոսկորներուս, ջիղերուս եւ աչքերուս մէջ: Արեւ՝ ամէն տեղ:

Ապրի՛ արեւը: Փա՛ռք արեւին:

2

Ու պարտէզներն ահա՛, շքե՛ղ այս արեւին հետ... Կը ցնծա՛ն, կը խայտա՛ն՝ կը տղին ու կը պտղաւորին, նոր հարսնացող, ճերմակ ու խռովիչ միսերով աղջիկներու նման: Անոնց աղուոր ու բարի նազերովն ու խտղտուքովը գեղուն, օծո՛ւն ու յորդուն:

Ու մարդերն ահա՛, որոնց փափուկ ու թաւշային ընդերքէն սրսփուք մը կ'անցնի հիմայ, ասեղ առ ասեղ: Ու դաշտերը երկունքի կը նստին հեթանոս ու պաշտելի յղութեամբ մը:

Արեւ՝ բոլոր ածուներուն եւ ծործորներուն մէջ: Արեւ՝ բոլոր աղբերանց զուլալերուն եւ լեռներու կատարներուն վրայ: Արեւ՝ մարդոց եւ Աստուծոյ երդիքներէն ներս:

Բայց՝ այս որքա՛ն արեւ: Քանի՜ արեւ: Կ'ըսես, մէկ արեւը ինչպէ՛ս կը բաւէ, այսքան մեծ ու փառաւոր հրաշագործութեան:

Կեցցէ՛ արեւը: Պատի՛ւ արեւին:

3

Եւ հին ու սրբազնասուրբ, հնամենի եւ խնկաբոյր յիշատակներու յաճախանքն արդէն... օրհնեալ այս արեւին հետ:

Ու ես կը յիշեմ ինքզինքս հիմայ: Ես կը նմանիմ այժմ, հին օրերու խենդուկ, անկեղծ ու կրակոտ տղուն:

— Օ՛, խնկելի՛ օրեր: Զարչարուա՛ծ օրեր: [illegible] ու [illegible] օրեր:

— Օ՛, հին յիշատակնե՛ր... գողցուած սրբութիւննե՛ր... եղծուա՛ծ մասունքներ:

— Գթութի՛ւն... գթութի՛ւն, մարդե՛ր, բարեկամներ ու թշնամինե՛ր:

Այո՛, ես կը նմանիմ, ճիշդ հին օրերու տղուն: Գիւղի աղատ լաճ... գիւղի ըմբոստ պատանի... գիւղի օրհնուած պարմանի:

— Ժամանա՛կ, ժամանա՛կ, եւ քաղաք ու քաղքենի՛ բարքեր ու մթնոլորտ, որոնք օրէ օր սպաննելու վրայ են բոլոր, բոլո՛ր գեղեցկութիւնները:

Գեղեցկութիւն՝ նկարագրի: Գեղեցկութիւն՝ հոգիի: Գեղեցկութիւն՝ արարքներու, եւ վերջապէս գեղեցկութիւն՝ շքե՛ղ մարդու:

Բայց այսօր գիւղի՛ տղայ եմ միայն: Կը մերժեմ բոլոր նոր սորվածներս: Ո՛չ մէկ բան եմ հիմայ: Ո՛չ գրող, ո՛չ ուսուցիչ, ո՛չ հանրային մարդ: Ո՛չ մէկ բան: Ո՛չ մէկ բան:

Մաքո՛ւր եւ կաթի նման ճերմակ ու անխարդախ սրտով, արեւին տակ պառկիլ, երազել ու քնանալ գիտցող, աւելորդ եւ փայլուն պաճուճանքներէ չախորժող, պարզուկ ու բարի, խելօք, ու քիչ մը չարաճճի գիւղացի մըն եմ այսօր: Ու կեցած եմ ահա, քաղքենի ամբոխին դիմաց, եւ քաղքենիներու պորտին վրայ, ճակատս բարձր ու փայլուն, կուրծքս ցցած հպարտ եւ առնական. լեզուս սահուն, անառակ եւ անզուսպ, բարձրաղաղակ արտասանելու իմ խօսքս, որ կապարի պէս ծանր է, ու աղամանդի չափ սուղ:

Ես կ'ըսեմ ահա. բայց՝ խօսքէս առաջ, համբո՛յր արեւին, պատի՛ւ արեւին, նազո՛տ արեւին, որ արթնցուց զիս այսօր, հայրենի յիշատակներու գրկին մէջ նետելով գոյութիւնս ամբողջ:

4

Ես ծնայ գիւղի մը մէջ, որ ունէր բարի մարդեր, համայնարա՛ւ առատութիւն եւ հերարձակ, փայլուն արեւ:

Ես ծնայ գիւղի մը մէջ, որ խելօք ու ամչկոտ, բարի ու կարմրաւուն աղջիկներ ունէր, որոնք լուսնկայի նման դէմքեր ունէին, խոհուն ու խորհրդապա՛շտ... որոնք աչքեր ունէին հաւկիթի խոշորութեամբ, սեւ ու խոր, մերթ խաժուժիկ... խօսուն, կապոյտ ու անհուն, եւ ընդ միշտ անսահման ժպիտներով:

Ես ծնայ գիւղի մը մէջ, որ աղուոր, փոքրիկ ու սիրուն հարսներ ունէր, գրաւիչ ժպիտներով ու խռովիչ միսերով... Գիրկ գիրկ, Աւետարանի էջերուն պէս լեցուն ու խիտ: Որոնք՝ իրենց կոնակէն վար հասակ հասակ մազեր ունէին, գետերու նման, ալիք առ ալիք:

Ես ծնայ գիւղի մը մէջ, որուն երկինքէն արեւը պակաս չէր ըլլար ցերեկները. ու գիշերներն ալ լուսնկան կը մաղէր իր օրհնութիւնը, լուռ ու առատ, բոլո՛ր երդիքներուն վրայ:

Ես ծնայ գիւղի մը մէջ, որուն պարտէզները թի՛ւ չունէին, եւ բարիքն անոնց՝ չափ ու կշիռ: [illegible] եւ օրհնութիւնն անոնց՝ բոլորի ու չաներուն բաւող, որուն լեռներն ու դաշտերը, ձորերն ու ծործորները, գետերն ու աղբիւրները սո՛ւրբ էին ու նուիրական: Սիրելի՛ էին եւ խնկելի:

— Օ՛, հին օրերու իմ հայրենի՛ տուն, հայրենի՛ գիւղ... : Պիտի ըլլա՞յ, որ կրկին տեսնեմ քեզ... պիտի ըլլա՞յ: Գթութի՛ւն... գթութի՛ւն:

5

Օ՛ր մը մրրիկ մը անցաւ մեր գիւղին սարերէն: Զա՛ր, կծու եւ անգո՛ւթ ուրուական մը անցաւ մեր գիւղին վերեւէն:

Ու անիմանալի արագութեամբ եւ անանուն վայրագութեամբ, ծիծաղելով, սուլելով, հեգնելով, քրքջալով եւ արհամարհելով, աւլեց տարաւ ամէ՛ն բան, ամէ՛ն բան:

Ու հիմա չկա՛յ իմ գիւղս: Ու հիմայ չկան մեր գիւղերը բոլոր: Բոլորին, բոլոր նահատակուած սրբութեանց փոխարէն, մե՛նք կանք միայն: Արեւը պաշտող, արեւով արբեցող, արեւին հետ վերապրող մե՛ր սերունդը միայն: Կեցած քաղքենի խուժանին դիմաց, լուսացնցուղ քաղաքներու սրտին վրայ... հպարտ ու վայրագ, գիտակից եւ արուագեղ:

Վա՛յ անոր, որ կ'անդիտանայ կամ կ'ուրանայ մեզ: Կոտրած սափոր մը՝ անոր ետեւէն:

6

Օրհնէ՛, ու մեծցո՛ւր մեզ, գեղեցի՛կ արեւ: Օրհնէ ու մեծցո՛ւր, վասնզի քու վաղդ, որ մե՛ր ալ վա՛ղը պիտի ըլլայ, մե՛նք պիտի պատրաստենք: Մենք՝ գիւղերու մէջ ծնած, եւ անապատներուն աւազները համբելով մնած ա՛յս սերունդը միայն: Բոլորս մեր միտքով ու բազուկով, մեր գրչով ու քրտինքով, մեր հոգիովն ու զգացումներովը....: Քեզի՛ պէս փառաւոր, քեզի՛ պէս աննենգ, ու միշտ պայծառ, ո՛վ հոյակապ արեւ: Փա՛ռք քեզ, եւ պատիւ վաղուան, որ պիտի գա՛յ:

Մ. Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԶՐՈՅՑ

Ճրագնե՛ր, ճրագնե՛ր հայրենի,
Ե՞րբ պիտի դուք արդեօք հրավառ
Յոլցլաք օջախում այն շէն ու
Ողջունէք գալուստս — վերադարձ...
Տօթակէզ օրերում բազմամեայ
Յոգնել եմ ճամբէքում քարքարոտ,
Տենչում եմ մի ազատ հանգրուան
Խօլապար ժխորում տարտարոս...
Երբ կովն է բառաչում հօրթի դէմ,
Մշակն իր վաստակով շէմք մտնում,
Ճրագնե՛ր, ճրագնե՛ր — արփի ջերմ,
Կգամ ես, կ'ընդունէ՞ք անտրտում:

ԼԵՄ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ամերիկեան շրջանին մէջ տակաւին որ եւ է ձեռնարկ չէ կատարուած, քակել քանդելու համար գործարանները: Ընդհակառակըն, ամերիկեան արն պաշտօնեաները որ պիտի տիրանային Պերլինի գործարաններուն, կը հաղորդեն թէ ամերիկեան զօրքին ժամանումէն առաջ Ռուսերը առած տարած էին Պերլինի ամերիկեան շրջանին գրեթէ բոլոր մեքենաները, գործիքները, գործուած ապրանքները, հում նիւթերը, ուտեստները եւ դեղերը: Նոյնը եղած է միւս շրջաններուն մէջ: Նոյնիսկ չէ խնայուած ամերիկեան հաստատութեանց, ինչպէս կը հաղորդէ Ֆրանսական գործակալութիւնը:

ՊՈՒՏ'Մ ԾԻԾԱՂ

ՄՆԱՆԿՈՒԹԻ՛ՒՆ ԱՄՆԵՑՈՒՆ...

Անցեալ շաբթու ինքնագլուխ երկարելով «կենսական տարածութիւնս», 5—6 էջի փոխարէն թխեր էի 11 թուղթ, որ կը բռնէ «Յառաջ»ի մէկուկէս սիւնակը:

Խմբագիրը մկրատով մը գիս կեցուց սովորական սահմանին վրայ.— Տեղ չկայ, կէսը այսօր, կէսն ալ յաջորդ կիրակի:

Ուրեմն, հիւլէ-ռումբին շնորհիւ պիտի ջնջուին պատերազմական եւ մասամբ ալ արտաքին նախարարութիւնները: Պատերազմականին համար հեռախօսով օժտուած սենեակ մը պիտի յատկացուի ռմբաշէն գործարանին մէջ, ուր պիտի նստի նախարարի փոխարէն պարզ պաշտօնեայ մը···

Այսուհետեւ, Անգլիան իր կալուածները եւ գաղթավայրերը հեռուէն պաշտպանելու համար, պէտք պիտի չունենայ չպիտոյ ազգերուն տրեխին հոտը քաշելու, պահակներ նշանակելով նաւակայաններու եւ նեղուցներու վրայ··· Նոյնպէս, արժէքէ պիտի իյնան Ճիպրալթարի, Մալթայի ամրութիւնները ինչպէս նաեւ սագի վիզի երկարութեամբ Սուէզի Ջրանցքը: Այս բոլորը պիտի փոխարինէ «հիւլէառումբ յարգանքներով» ստորագրուած՝ քանի մը տող բարեւագիրը···

Երկիրներու սահմաններն ալ կրնան դիւրութեամբ ապահովել այս հրաշառումբով: Քանի որ, ռմբակոծուած վայրերը 70 տարի մը անգործածելի եւ անթափանցելի վիճակի մը կ'ենթարկուին եղեր, ջնջուած ըլլալով այդ տեղերէն, թթուածինն ու միւս կենսապահ նիւթերը: Ուրեմն, ոչ զինուոր եւ ոչ ալ ռազմանիւթ կարելի է փոխադրել այդ տեղերէն՝ դրացիին հողը այցելելու համար. Այս կերպով, այդ ռումբին միջոցաւ չէզոք գօտիներ պիտի ստեղծուին եւ ժողովուրդները, եօթանասուն տարի, հանգիստ սրտով պիտի հերկեն ու մշակեն իրենց դաշտերը: Թէեւ, աւելորդ է այդ մասին ռումբի գործածութիւնը, երբ կայ ազգ մը, որ երկիրներ ամայացնելու եւ չորցնելու մէջ մասնագիտական ճարտարութիւն ունի եւ որուն կոխած տեղին վրայ, գոնէ հինգ հարիւր տարի մը խոտ չի բուսնիր····

Այս սարսափազդու ռումբին իշխանութիւնը ոչ միայն մարդկութեան վրայ պիտի տիրէ, այլեւ, երկրագունդն ալ, վերջին հաշուեյարդարի պատրաստութիւն տեսնել պիտի սկսի: Կ'ենթադրեն թէ՝ այս գիւտով, հիւլէներու անյաղթելի զօրութիւնը կրնայ վտանգուիլ, եւ օր մը, եթէ անզգոյշ պետութեան մը կամ Հիթլէրի պէս մենամոլ երազատեսի մը ձեռքը անցնին անոր գաղտնիքները, կրնայ ոչ միայն համամարդկային փճացումի պատճառ դառնալ, այլեւ փոշիացնել երկրագունդը եւ միջոցին մէջ տարտղնել զայն՝ առանց հետք ձգելու անկէ: Վա՜յ այդ օրին՝ եթէ կարգադրելիք գործեր ունիք կամ խոստովանուած եւ հաղորդուած չէք···

Բայց առայժմ, մեզ կ'ապահովցնեն թէ՝ քանի մը Մեծեր միայն պիտի կրնան տիրանալ այդ զարհուրելի գործիքին եւ թոյլ պիտի չտան տկար եւ անվստահելի ազգերուն՝ օգտագործել զայն:

Կը յուսանք, որ փոքրիկներն ալ բոլորովին չեն զրկեր այդ երանելի գունդէն, անոնց համար ալ փոքրածաւալ կտորներ մը կը պատրաստեն, գոնէ վարձատրելու համար իրենց վարձկաններն ու գինապանները: Այդ պարագային, այդ փոքրածաւալները կարելի է կնքել վարձատրառումբ անունով···

Մեր մամիկներն ալ անմասն պիտի չմնան այս գիւտէն, «հիւլէառումբի գաս»ի պէս նոր անէծք մըն ալ աւելցնելով իրենց ունեցածներուն վրայ···

Այս առթիւ հետաքրքրական է, Գերմանիոյ նախկին տէրերուն տեսակէտը:

Կէօրինկ.— *Մեծ յաջողութիւն է այս գիւտը, մե՛ղք որ մեր ձեռքը չանցաւ, ապա թէ ոչ··· Բայց գիս չի հետաքրքրեր այլեւս, քանի որ ես՝ այս երկրագունդը ձգելու վրայ եմ···*

Ռիպպէնթրոփ.— *Ո՞ր խենդն է որ պատերազմ պիտի յայտարարէ ասկէ վերջ: Մեր գոյութիւնը աւելորդ է այլեւս···*

Հիթլէրի ոգին.— *Ա՜խ, եթէ կարելի ըլլար կենդանութեանս ձեռք անցընել այդ հրաշագունդը, աշխարհը կը փոշիացնէի, եւ այդ փոշիին մէկ մասով Եւրոպայի շուրջ պատնէշ կը շինէի, մնացածով ալ արձանս կը կանգնէի···*

Ամէն պարագայի մէջ, եթէ հիւլէ-ռումբը, իրեն վերագրուած բոլոր յատկութիւններուն տէրն է, զայն պէտք է անուանել խաղաղատու ամենեցուն եւ զսպիչ բոլոր անյագ ախորժակներու···

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԹԵՐՔԸ (սթօք) ծախու պիտի հանուի մօտերս, ամբողջ Եւրոպայի մէջ: Ապրանքները պիտի ծախուին իրենց եղած վիճակով, եւ տոլարով, թէեւ ամերիկեան կառավարութիւնը, եթէ ուզէ, կրնայ տեղական դրամ ալ ընդունիլ: Գնուած ապրանքները չեն կրնար նորէն Ամերիկա ղրկուիլ:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՄԱՐՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Համբանք չունին հայրենական պատերազմին առթիւ հրատարակուած մարտական տաղերը: Ֆրանսայի ազատագրումէն վերջ, առաջին անգամ քանի մը նմոյշներ հրատարակեց «Արածանի»: Անկէ ի վեր յարաբերութիւնները բարւոքած ըլլալով, շարունակ արտատպումներ կը կատարուին բոլոր թերթերու մէջ: Անշուշտ ամբողջական հատորներ կան որոնք մեր ձեռքը անցած չեն տակաւին:

Կռիւէն վերջը, այժմ յաղթանակն է որ կ'երգուի: Երեւանի «Գրական թերթ»ին աշխատակիցներէն Ս. Կուրտիկեան, այս առթիւ կը ներկայացնէ քանի մը գովասանական տաղեր, զինուորներու ստորագրութեամբ: Այսպէս, Հայրենական պատերազմի ռազմաճակատին վրայ բազմիցս վիրաւորուած Լոռեցի Սարգիսեանն է որ կ'երգէ.

Յաղթանակ մեր սուրբ, անմահ յաղթանակ,
Դու յաւերժավառ ծաղկանց ցնծութիւն,
Դու ազատութիւն, դու գարուն, դու կեանք
Նուաճուած մեր կուռ կամքով անձկուն:
··· Ընկաւ հրէշը արեամբ յղփացած,
Ընկաւ բռնութեան քողը խաւարի·
Շողաց փրկութեան արեւ յաղթապանծ,
Փա՜ռք հերոսներին մեր մեծ պայքարի:

Ուրիշ զինուոր մը, Վ. Կարենց, կը փառաբանէ «Ստալինեան հերոսները».—

Առած քնար ձեզ եմ երգում,— Ո՛վ հերոսներ պայծառանուն.— Դուք մեր կեանքի համար կռուող — Ու մեզ բերող պայծառ գարուն:

Գարունքների յաւերժ բոյրը.— Թող ձեզ լինի կեանքի կողով,— Եւ ծաղիկներն հազարանուն — Ձեր ճակատին պսակ սիրուն:

Ես մի մարտիկ երգում եմ ձեզ,— Իմ սրտիս մէջ հազար յոյզեր — ժողովրդի սիրտն է անմեռ. — Ձեզ յաղթութեան թեւեր տուել:

«Թամանեան - Պեռլինեան» բարձր կոչումին արժանացած հայկական 89րդ զօրաբաժինն ալ ունի մարտիկ բանաստեղծ մը, Արշալոյս Սարոյեան, որ ստանաւոր մը ձօնած է «Զոհուած ընկերների յիշատակին».

Ընկերներ իմ քաջ, զոհուածներ անմահ,
Այսօր ձեր շիրիմին այցի ենք եկել·
Եկել ենք, որ մեր շուրթերով պապակ
Համբուրենք այս սուրբ յուշարձանը ձեր,
Ձեր փառքի առաջ, սրբութեան առաջ
Հանդարտ խոնարհենք գլուխները մեր.
Դուք անմահութեան մահով էք ընկել,
Մասիսն է փառքի ձեր արձանը վէս,
Դուք յաւերժ կ'ապրէք, հերոս ընկերներ,
Բիւր միլիոնների սրտում բոցակէզ:

Դարձեալ զինուոր մը, Մերուժան Բաֆֆին, կ'երգէ հայրենիքի սէրը, միշտ յաղթանակի տպաւորութեան տակ.

Հոգուս բիւր թելերով դեռ դալար,
Հիւսում եմ քո սրտին, իմ քաղցրիկ,
Դու տուիր ինձ քնար ոսկելար,
— Իմ անուշ, իմ անուշ հայրենիք:
Որդիդ իմ, զինուորդ սիրակէզ,
Քո բերդը պահեցի անառիկ
Խոցեցի թշնամուն որ ծաղկես,
Իմ անուշ, մեղրանուշ հայրենիք:

Գովերգ մըն ալ ի փառս մարէշալ Սթալինի, զինուոր Եփրեմ Լոռենցի ստորագրութեամբ.—

Քո անունը արեգակ է անծայրածիր այս աշխարհում
Քո անունը խնդութիւն է անծայրածիր այս աշխարհում,
Եւ հնչում է վեհ ու հպարտ միլիոնների սրտերի մէջ,
Քո անունը յաղթութիւն է անծայրածիր այս աշխարհում:

2.500.000 *ԳԵՐՄԱՆՆԵՐ պարտաւորիչ աշխատանքի պիտի ենթարկուին Գերմանիոյ ամերիկեան շրջանին մէջ, քանդուած քաղաքներու եւ գիւղերու աւերակները մաքրելու եւ բնակարաններ շինելու համար* 11 *միլիոն Գերմաններու որոնք այժմ կ'ապրին տաղաւարներու, խրճիթներու, նկուղներու, շտեմարաններու կամ ախոռներու մէջ: Այս գործը յանձնուած է* 42 *տարեկան ամերիկացի ճարտարագէտի մը որ մաս պիտի կազմէ սպայակոյտին: Գործը մասնաւորապէս դժուար է հետեւեալ երեք պատճառներով.— ա) Շինութիւնները պէտք է աւարտին ձմեռէն առաջ, բ)* 2.500.000 *բանուորները միայն Գերմաններ պիտի ըլլան. գ) Շինանիւթերը եւ դրամագլուխն ալ պէտք է գերմանական ըլլան:*

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ կարգ մը ապրանքներու, մասնաւորապէս հանդերձեղէններու եւ ուտեստի գիները զեղչուեցան Օգոստոս 21*էն սկսեալ: Զեղչը* 50*էն* 15 *առ հարիւրի կը հասնի անուշահոտութեանց, գլխարկներու, կօշիկներու եւ տունին առարկաներու համար, ինչպէս եւ կարագի, հացի, անուշեղէնի եւ շաքարի վրայ:*

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ հետ թղթատարական կապոցներու փոխանակութիւնը վերահաստատուեցաւ:

ԻՆՁ ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ

Հայաստանէն վերադարձողները

ԽՄԲ.— Չորս տեսակցութիւններով ամփոփեցինք Հայաստանէն վերադարձած քանի մը պատգամաւորներու տպաւորութիւնները երկրի կացութեան մասին: «*Յուսաբեր*» շարք մը տեսակցութիւններ ունեցած է Յունաստանի երեք պատգամաւորներուն, Եգիպտոսի առաջնորդ Մամբրէ արք.ի եւ «Սասունակ»ի թղթակից Պ. Եր. Մարլեանի հետ որ միեւնոյն ատեն պատուիրակն էր «Սասունցի Դաւիթ» Յանձնախումբին: Հետզհետէ պիտի տանք բոլոր հիմնական տեղեկութիւնները, որոնք հրատարակուած են ութ թիւերու մէջ:

Ստորեւ կ'ամփոփենք Պ. Մարլեանի յայտարարութիւնները.—

Երեւան գեղեցիկ քաղաք է, իր նոր մասերով, եւ, եթէ վերաշինութիւնը, որ սկսած է, շարունակուի, քանի մը տարիէն կը դառնայ եւրոպական գեղեցկագոյն քաղաքներէն մէկը: Այս հսկայ վերաշինութեան համար մասնաւոր պիւտճէ մը տրամադրուած է, որ վաւերացուած է Սթալինի կողմէ: Ունի լայն ասֆալթէ փողոցներ, Լենինեան մեծ հրապարակը, Լենինի արձանով. կան նաեւ Աբովեանի եւ Շահումեանի արձանները:

Ունի երկու գեղեցիկ պանդոկներ, «Ինթուրիստ»ը եւ «Սեւան»ը, որոնք ամէն յարմարութիւններով օժտուած են:

Փողոցները կեցած են հայ ոստիկաններ, սպիտակ բաճկոնով եւ կապոյտ տաբատներով, քաղաքավար եւ աչալուրջ:

Ժողովուրդը մեզի պէս հագուած է. ոչ նոր ու ճոխ, բայց շատ մաքուր, գլխարկը՝ քասքէթ առհասարակ. կիները մետաքսէ զգեստներ հագած են յաճախ, որովհետեւ մետաքսը առատ է եւ մանարաններու արտադրութիւն է, որոնք պատերազմէն առաջ մանաւանդ կը գործէին մեծ թափով:

Երեւան օժտուած է հանրակառքով, որ կը կապէ քաղաքը իր շրջականերուն (Նոր Բիւթանիայի), եւ շուտով պիտի կապուի Նոր Արաբկիրի եւ այլ վայրերու հետ: Ոչ կառք կայ քաղաքը, ոչ ինքնաշարժ ու թաքսի, ոչ ալ սայլ: Կան միայն կառավարական ինքնաշարժներ:

Օթոպիւսները կը գործեն զանազան ուղղութեամբ եւ Էջմիածնի ճամբուն վրայ, բայց միշտ խռնուած. հոն ալ ժողովուրդը խռնուած է հանրակառքերու եւ օթոպիւսներու մէջ եւ յաճախ կախուած, ինչպէս հոս:

Երեւանէն քանի մը վայրկեան հեռու են այգիները, խաղողի եւ այլ պտուղներու, թութ, դեղձ, ծիրան եւն., առատ եւ անուշ:

Ժողովուրդը մարդամօտ է, հիւրասէր, հետաքրքրուող եւ աշխատասէր:

Ճիշդ չէ թէ մեզմով չի հետաքրքրուիր: Շատեր եկան ու հարցուփորձ բրին գիս եւ միւս պատուիրակները, արտասահմանի իրենց ազգականներէն ու բարեկամներէն տեղեկութիւն ուզելով: Փոքրիկները, պատանիները՝ տղայ ու աղջիկ եւ երէցներ կը խռնուէին մեր շուրջ, մեծ հետաքրքրութեամբ եւ կը խօսէին մեզի հետ, Արտասահմանի կեանքին, դպրոցներուն եւ մեր լեզուին շուրջ: Համարձակ են, անուշլեզու եւ զուարթ: Մէկէ աւելի անգամներ այգի հրաւիրուեցայ, փոքրիկներու պատահական հանդիպումով:

Սնունդը խեղճ չէ. անշուշտ, պատերազմի պատճառով կայ նեղութիւն, աշխատողները, աշխատող ձեռք ունեցողները աւելի լաւ են: Ճիշդ է թէ մէկ աշխատաւորով տուն մը չապրիր, ասոր համար ալ բոլորը կ'աշխատին: Հացը սեւ է, բայց ճերմակ հաց կայ, կարագ, պանիր, ձուկ, կանանչեղէն, միս եւն.:

Բնակարանները մաքուր են, եւ ըստ ընտանիքի քանակին լայն չեն անշուշտ, մէկ սենեակի մէջ 3—4 հոգիով յաճախ, բայց հետզհետէ նոր շինութիւններով տագնապը կը մեղմանայ: Առաջին տարիներու սուր տագնապը չքացած է արդէն: Տուները խռնուած չեն, այլ իրարմէ հեռու շինուած: Քաղաքին շինարարական նախագիծը այնպէս մը պատրաստուած է ճարտարապետ Թամանեանի կողմէ, որ Երեւանը կրնայ մինչեւ 750.000 բնակիչ ունենալ: Պատերազմի պատճառով անշուշտ կասած է մասամբ շինարարութիւնը եւ նոյն պատճառով կայ սննդեղէնի եւ զգեստեղէնի նուազութիւն:

Նախագիծը պատրաստուած է եւ շուտով պիտի կառուցուի Յաղթական կամար մը Երեւանի կեդրոնը, որ տեսանելի պիտի ըլլայ բոլոր կողմերէն: Աւարտելու վրայ է Զանգուի կամուրջը, որուն համար կ'աշխատին հունգար եւ գերման հազարաւոր գերիներ (20.000): 30.000 գերիներ եւս պիտի գան:

Ընտանիքները բազմանդամ են, աճումը արագ եւ սրտապնդիչ, ամուսնութիւնները յաճախադէպ: Շատ զաւակ ունենալը ոչ միայն մեր ժողովուրդին յատուկ հին աւանդութիւն մըն է, այլեւ անհրաժեշտութիւն մը, քանի որ շատ զաւակ ունեցողները նիւթապէս ալ կը քաջալերուին:

Նոր Սեբաստիայի, Մալաթիայի եւ Նոր Արաբկիրի մէջ կացութիւնը աւելի լաւ է, աւելի նոր

են տուները եւ հոն կան աշխատանոցներ, մանածի գործարանները եւն., որոնք ապրուստը կը դիւրացնեն: Քանի մը տարի առաջ, ապրուստը շատ աւելի դիւրին եղած է, հիմա քիչ մը դժուարացած, որովհետեւ Հայաստանի ժողովուրդը թէ իր երիտասարդութեամբ, թէ տնտեսական միջոցներով եւ աշխատանքով նուիրուած է պատերազմական ճիգին: Յոյս կայ որ շուտով կացութիւնը իր նախկին վիճակին վերածուի:

Կան քաղաքին մէջ շատ քիչ վիրաւորներ, օտար եւ հայ, առհասարակ ոտքերէն վիրաւոր (հետեւանք՝ իրենց ռազմական դիրքին): Կառավարութիւնը կ'աշխատի յարմար գործերու մէջ դնել զանոնք: Շատեր կօշկակար կը դառնան:

Երեւան ունի նաեւ կենդանաբանական պարտէզ, ուր բաւական կենդանիներ կան, արջ, գայլ եւ մինչեւ իսկ առիւծներ, որոնք Երեւանի մէջ իսկ կորիւններ ծնած են:

ՄՇԱԿՈՅԹԸ

Հայաստան իսկապէս մշակոյթի, արուեստի եւ գրականութեան երկիր մը դարձած է:

Մեծապէս կը քաջալերուին արուեստագէտները, ոչ միայն նիւթապէս, այլեւ բարոյապէս: Հանդիպեցայ դերասան Արմէնեանին, որ Լէնինականէն եկած էր: Տարիքն առած է (75 տարեկան), բայց եռանդուն: Կը պատմէր թէ ժամանակին ինչ դժուարութեամբ թատրոնը կը լեցնէին. հիմա ժողովուրդը ինքը դժուարութեան մէջ է տոմսակ գտնելու համար:

Թատրոնները, սինէմաները, օփերան, Ֆիլ-հարմոնիայի շէնքը եւն. լեփլեցուն են ամէն օր եւ կարելի չէ միշտ տոմս գտնել:

Մենք ամէն տեղ ազատ մուտք ունէինք եւ կը տեսնէինք խանդավառ մեծ բազմութիւնը: Մէկէ աւելի խաղերու, նուագահանդէսներու, պարերու (հայկական) ներկայ եղանք: Արտակարգ ձայն ունեցող երգիչներ չկան, բայց հայկական շունչով ու շեշտով արուեստագէտներ կան, որոնք տարբեր տպաւորութիւն կը ձգեն մեր վրայ:

Ամէնէն հետաքրքրականը՝ անչափահասներու օրքէստրն է (լարային գործիքներով), 8—10 տարեկան, երկսեռ փոքրիկներու, որոնք եւրոպական ու հայկական օփերաներէ դժուարին կտորներ կու տան, մեծ յաջողութեամբ:

Նոր սերունդը պաշտպանուած է, առհասարակ, մանուկ հասակէն սկսած: Մանկամսուր, դպրոց, նախակրթարան թէ միջնակարգ եւ ապա համալսարան, բոլորը բաց են երիտասարդութեան առջեւ:

Կը քաջալերուին ընդունակները եւ նիւթապէս ալ, բարոյապէս ալ կը վարձատրուին:

Գիրքն ու գրականութիւնը, դիտէք, շատ տարածուած են, հրատարակութիւնները շուտով կը սպառին: Ընթերցումը ծաւալած է: Կան մէկէ աւելի թերթեր: «Սովետ. Հայաստան» օրաթերթը կը սպառի մինչեւ 32.000 օրինակ եւ ձեռքէ ալ կը ծախուի, ինչպէս հոս: Պատերազմէն առաջ աւելի կը սպառի եղեր: Կայ նաեւ «Գրական Թերթը», շաբաթը մէկ անգամ, «Կոմունիստ» օրաթերթը, որուն մէկ մասը ռուսերէն է: Թանգարանը, Մատենադարանը, Արուեստի Տունը եւն., շատ հետաքրքրական ու թանկագին բովանդակութիւն ունին: Գրողներն ու արուեստագէտները յաճախակի ժողովներ կ'ունենան եւ կը զբաղին գրական ընթերցումներով ու վիճաբանութիւններով:

Կայ բուռն հետաքրքրութիւն արտասահմանի գրականութեան եւ գրողներու հանդէպ, եւ ծանօթ են անոնց:

Կը ստանան արտասահմանի թերթերն ալ — որոնց մէջ «Յուսաբեր»ը — մանաւանդ հիմա: Գիրք կ'ուզեն, ինչ տեսակի ալ ըլլայ: Բաղձանք յայտնուեցաւ որ արտասահմանէն բոլոր հրատարակութիւնները ղրկուին:

Կապը արտասահմանի եւ հայրենիքի հետ, այս տեսակէտէն, կը կարծեմ թէ ասկէ ետք կը դիւրանայ: Տիկ. Մարիա Պետրոսեան, եռանդուն վարիչը արտասահմանի հետ Մշակութային Միութեան, խօսք տուաւ Հայաստանի հրատարակութիւնները ղրկելու հոս ալ, որոնցմէ մաս մը բերած ենք արդէն:

Զօր. տը Կօլի առաջարկները

Զօր. տը Կօլ նոր տեսակցութիւն մը ունենալով Մ. Նահանգներու նախագահին հետ, խնդրեց որ Ամերիկա տնտեսական երկարատեւ ծրագիր մը պատրաստէ, օգնելու համար Ֆրանսայի վերաշինութեան: Ամերիկա գնահատելի օգնութիւն կ'ընծայէ. արդէն մեծ քանակութեամբ ապրանք ապահովուած է եւ կը յուսան ամսական մէկ միլիոն թոն պաշար ստանալ: Գալով Ռեննոսեան շրջանի ածուխին, տարեկան 140 միլիոն թոն, միայն գերմանական խնդիր չէ այդ, այլ միջազգայնակցային: Այս ածուխէն նուազագոյն քանակութիւն մը պահելով Գերմանիոյ, մնացեալը պիտի բաժնուի Դաշնակիցներուն միջեւ:

Ուրիշ խնդիրներ,— Ֆրանսա կ'ուզէ որ իր ներկայ հսկողութիւնը տարածուի Ռեննոսի ձախ ափին վրայ: Ինչպէս բացատրեց զօրավարը, Ֆրանսա չուզեր գերմանական հող կցել, բայց «Գերմանիոյ մասեր կան որոնք իբրեւ դուռ ծառայած են Ֆրանսա մտնելու, 2000 տարիէ ի վեր: Մենք կը կարծենք թէ կարգ մը փոփոխութիւններ պէտք է ըլլան, Ֆրանսական գրաւման շրջանի սահմաններուն մէջ: Արտաքին նախարարներու ժողովին մէջ (10 Սեպտ.) Ֆրանսա պիտի առաջարկէ միջազգայնացնել Ռուրի աւազանը: Պէտք է այնպէս կարգադրել որ Գերմանիա այլեւս չկարենայ պատերազմի ձեռնարկել»:

Զօրավարը խօսեցաւ նաեւ Ծայր. Արեւելքի խնդիրներու մասին, շեշտելով թէ կենսական հարց մըն է Ֆրանսայի գերիշխանութեան վերահաստատումը Հնդկաչինի վրայ: Ֆրանսա հակառակ չէ որ ամերիկեան խարիսխներ հաստատուին իր գաղթավայրերուն մէջ: Ինչ կը վերաբերի Իտալիոյ, կը յուսան շուտով կարգադրել այդ երկրին հետ կապուած խնդիրները եւ վերահաստատել բարեկամութիւնը: Ֆրանսա կը յուսայ թէ Սպանիոյ մէջ ալ բարեփոխումներ պիտի կատարուին հետզհետէ, առանց ցնցումի:

Նախագահ Թրումըն կարգ մը դիտողութիւններ ըրած ըլլալով Ֆրանսական մամուլին, զօր. տը Կօլ բացատրեց թէ նախագահը լաւ տպաւորութիւն կրած չէ կարգ մը գրութիւններէ: Եւ ըսաւ, ժպտելով.— «Վերջին հինգ տարիներու ընթացքին ես ալ յարձակումներ կրեցի ամերիկեան մամուլէն, Ֆրանսական քաղաքականութեան առթիւ»: Եւ թելադրեց որ Ֆրանսական մամուլը կարելի եղածին չափ առարկայօրէն քննէ խնդիրները:

Երկու երկիրներուն արտաքին նախարարները կը շարունակեն խորհրդակցիլ: Նախագահ Թրումըն եւ զօր. տը Կօլ միացեալ զեկոյց մը պիտի հրատարակեն, զօրավարին վերադարձէն առաջ: Այսօր, կիրակի, զօրահանդէս մը պիտի կատարուի Նիւ Եորքի մէջ, ի պատիւ Ֆրանսայի վարչապետին:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Միւֆթին պահանջուեցաւ Եուկոսլաւիոյ կառավարութեան կողմէ, իբրեւ պատերազմի ոճրագործ:

Ճափոնի գրաւումը

Ճափոնական կառավարութիւնը յայտնեց թէ թայֆունը կը դժուարացնէ կարգ մը գործողութիւններ: Զօր. Մաք Արթըր անմիջապէս պատասխանելով, յիշեցուց թէ պատրաստութիւնները պէտք է լրացնել անպայման, ընդունելու համար ամերիկեան զինուորները, որոնք ցամաք պիտի ելլեն երեքշաբթի օր:

Կարմիր օդազօրքեր արդէն պատրաստուած են գրաւելու կղզի մը, Ճափոնի հիւսիսային ծայրը: Մոսկուայի զեկոյցը հաղորդեց թէ կարմիր բանակը լրացնելով Մանչուրիոյ գրաւումը, ազատած է 28 դաշնակից զօրավարներ, 1670 սպաներ եւ զինուորներ.

Արգիլուեցաւ ճափոնական նաւերու երթեւեկը Ճափոնի ջուրերուն մէջ: Վերջին լուրերու համաձայն, Ճափոնցիները անձնատուր կ'ըլլան ամէն կողմ, բացի Սինկափուրէն:

× Հիւլէ-ռումբին աւերները կը շարունակուին: Ճափոնական վերջին տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ 30.000 հոգի եւս մեռած են Հիրոշիմայի մէջ, հիւլէ-ռումբին արձակումէն երկու շաբաթ վերջը եւ մահերու թիւը երթալով կը բարձրանայ: «Մահուան ուրուականը կախուած է քաղաքին մնացեալ բնակչութեան վրայ: Ռմբակոծութենէն երեք օր վերջը 30.000 հոգի մեռած եւ 160.000 հոգի վիրաւորուած էին, 250 հազար բնակիչի վրայ: Իւրանիումի ազդեցութիւնը կը սպառնայ ոչնչացնել ամբողջ բնակչութիւնը: Վերաշինութեան բանուորները կը վարակուին ամէն տեսակ հիւանդութիւններով եւ ջղաձգութիւններով: Գիտական քննութիւններէ կը հասկցուի թէ իւրանիումը խորապէս մտած է հողին մէջ եւ թէ հիւլէ-ռումբին պարունակութիւնը շատ վտանգաւոր է մարդկային մարմնին համար: Այլեւս ոչ մէկը պիտի կրնայ բոլորովին դարմանուիլ ցորչափ զարնուած շրջանին մէջ կը գտնուի: Քաղաքը բոլորովին կորսուած կը համարուի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ արտաքին նախարարը ճառ մը խօսելով, պատասխանեց անգլիական եւ ամերիկեան կառավարութեանց դիտողութեան, երեսփ. ընտրութեան առթիւ: Ըսաւ թէ եթէ նոյնիմաստ ծանուցագիր մը չստանան զինադադարի յանձնաժողովէն, ընտրութիւններ պիտի կատարեն որոշուած թուականին (այսօր, կիրակի): Անգլիա իր դիրքը չէ փոխած եւ պիտի չճանչնայ պուլկարական կառավարութիւնը, որ կը վայելէ միայն Մոսկուայի վստահութիւնը:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ կը յայտարարէ թէ արտադրութեանց նախարարը թուղթ պիտի տրամադրէ, որպէսզի մեծ ծաւալով հրատարակուին Սեպտ. 1էն սկսեալ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ թերթերը կը գրեն թէ անպարտ արձակուած է Պ. Միքայէլ Եավէր, որ ամբաստանուած էր թէ համայնավարներ մատնած է Կէսթափոյին:

Օր. ՎԻՔԹՈՐԻԱ ԽՏՇԵԱՆ եւ Պր. ԱՇՈՏ ՍԵՐՃԱՆԵԱՆ, նշանուած:

ԹՐՔԱՀԱՅ ԴԱՏԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 22 Օգոստ. (Յառաջ).— Փարիզի մէջ կազմուած Հայկ. Դատի Յանձնախումբի հրահանգին համաձայն, Ազգ. Միութեան Շրջ. վարչութիւնը Բշ. օր ժողովի հրաւիրած էր խումբ մը հայրենակիցներ իրենց կեդրոնին մէջ: Հրաւիրուած հայրենակիցներէն ոմանք արձակուրդի գացած ըլլալով, մեծամասնութիւնը ներկայ էր ժողովին: Պ. Կարօ Քիւրէճեան բացատրեց հաւաքոյթին նպատակը: Այս առթիւ յայտնուած արտայայտութիւններէն պարզուեցաւ որ բոլորն ալ համաձայն են Յանձնախումբեր կազմելու եւ նիւթապէս թէ բարոյապէս աջակցելու: Փարիզի կեդրոնէն Պ. Ազատ կարդաց Ֆրանսերէն յուշագիրը զոր ստորագրեցին բոլոր ներկաները:

Յետոյ կազմուեցաւ 21 հոգիէ բաղկացած Յանձնախումբ մը, հետեւեալ անդամներով.— Երեք յարանուանութեանց պետերը, Տոքթ. Սիվրիհիսարլեան, Սահաթճեան, Ա. Թէքէեան, Ա. Աբոյեան, Թ. Կրտիկեան, Ե. Արմէն, Քիւրէճեան, Օ. Դաւիթեան, Աթէշեան, Պանտիկեան, Ժիրայր Տէր Վարդանեան (Հ. Յ. Դ.), Արապեան (Հնչ.), Ուլուհօճեան (Ռամկ.), Եղիաեան, Կ. Փօլատեան, Տոքթ. Յովհ. Փափազեան, Տիկին Պերճուհի Յովսէփեան, Թէմուրճեան:— Թղթակից

ՊԱՆԵՕ ՔԱՇԱՆի Հ. Ա. Միութեան վարչութիւնը Օգոստոս 20ին ժողովի հրաւիրելով հայրենակիցները, միաձայնութեամբ ընտրեց Թրքահայ Դատի պաշտպան յանձնախումբը որ կը բաղկանայ հետեւեալ անդամներէն.— Նախագահ՝ Զ. Քիւթնէրեան, քարտուղար՝ Յ. Սինանեան, գանձապահ Մ. Գավէզեան, անդամներ.— Լ. Տօնիկեան, Յ. Մելքոնեան, Ա. Պիպէռեան, Յ. Յակոբեան, Ե. Թեւանեան, Զ. Փափազեան:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈ.— Հրապարակային ժողով նախաձեռնութեամբ Հ. Ա. Ը. Միութեան, 28 Օգոստոս Գշ. իրիկուն ժամը 8.30ին, Թաղապետարանի սրահին մէջ, 25 Ավ. տը Վէրտէօն: Պատուոյ նախագահութեամբ քաղաքապետ Fernand Mailletի: Կը նախագահէ Պ. Ա. Կէնճեան: Կը խօսին Ասատուրեան եւ Մալումեան, որոնք նոր վերադարձան Հայաստանէն եւ Տատուրեան:

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ՎԵՑ ԳՈՂԵՐ, Յուլիս 1էն 2ի գիշերը Պօն Նուվէլի մէկ կառատունը մտնելով, գիշերապահին ոտքը, ձեռքը եւ բերանը կապած, յափշտակեր էին վեց ինքնաշարժ, հեծելանիւներ եւն.: Երկուքը նախապէս ձերբակալուած էին, չորսն ալ նոր բռնուեցան, որոնց մէկը Հայ, Արթիւր Համալեան: Մէկն ալ անձնապահ եղած է, ոստիկան մը վիրաւորելէ եւ ենթասպայ մը սպաննելէ վերջ:

Կեդր. վարչութիւն Հայ Կանանց Միութեան.— Ձեր ղրկած զեկոյցը՝ Հայաստանի կիներու ողջոյն-նամակը ստացանք ուրբաթ օր, երբ արդէն հրատարակուած էր ուրիշ թերթերու մէջ: Յարմար առիթով մը կ'արձանագրենք իբրեւ լուր:

Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տեփոյեան (Սէն Մորիս տը Պէյնօ), Տէր եւ Տիկին Սահակ Տեփոյեան (Ամերիկա), Այրի Տիկին Իսկուհի եւ զաւակները Մառի եւ Վարդգէս Տէփոյեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Բարդիկ Տեփոյեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Հայկազ Ներկարարեան (Կարտան), Տէր եւ Տիկին Օհան Շէմշօեան (Քալիֆորնիա), Տէր եւ Տիկին Ասատուր Գէորգեան (Քալիֆորնիա), Տէր եւ Տիկին Եղիազար Գէորգեան (Սէնթ Էթիէն), Տէր եւ Տիկին Թադէոս Կիրակոսեան (Գահիրէ), Տէր եւ Տիկին Հերմինէ Շիշմանեան (Գահիրէ), Տէր եւ Տիկին Արթին Գատէմեան (Սէն Մոռիս), կուգան սրտի դառն կսկիծով յայտնել մահը իրենց զաւկին եւ ազգականին (ԽՄԲ.— Մոռցած են յիշել անունը) որ 15 Օգոստոսին խեղդուեցաւ Ս. Մորիս տը Պէյնօ, Ռօն, գետին մէջ, ընկերներու հետ լողացած ատեն:

Թաղումը կատարուեցաւ հինգշաբթի 23 Օգ.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ.— Մեսրոպ Էրմոյեան կը փնտռէ եղբայրը Սեդրակ Էրմոյեան, Խարբերդի Էջմէ գիւղէն որ Յունաստանէն Գերմանիա տարուած ըլլայ կը կարծուի: Իմացնել Hermoian Mesrop, 101 Route de Vauly, Villeurbanne, Lyon (Rh):

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Յակոբ Յակոբեան կամ Սահակեան, Կարնեցի (բուն քաղաքէն), որ Ֆրանսա ըլլալ կը կարծուի: Տեղեկացնել Ouzounian, 59 rue Lafayette, Vienne (Isère):

ԻՍԻԻ ՄԷՋ «Յառաջ» կը ծախուի Café des Sports Սարգիսի սրճարանը, 4 rue de la Défense:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Mardi 28 Août 1945 Երեքշաբթի 28 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4490-Նոր շրջան թիւ 119 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԵՒՐՈՊԱՆ ԱՆՕԹԻ Է

Պատերազմը վերջացաւ, եւ ահա լեռնակուտակ հողեր ազատագրուած երկիրներուն մէջ:

Աւերակներ անսահման տարածութեանց վրայ եւ վերաշինութեան վիթխարի, ահաւոր ճիգ մը որ առնուազն 10 տարի կրնայ տեւել Ֆրանսայի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ: Հաղորդակցութեանց վերահաստատում, որ նոյնպէս տարիներ կը պահանջէ: Եւ այս բոլորին դրամական, նիւթական բեռը, որուն թուանշանները գլխու պտոյտ կը պատճառեն:

Իսկ ամէնէն առաջ պարենաւորման տագնապ: Եւրոպան անօթի է: Շատ մը երկիրներու մէջ՝ բառին տառական իմաստով: Եւ կառավարութիւնները խոր մտահոգութեան մատնուած են, յառաջիկայ ձմրան համար:

Քանի մը յատկանշական պարագաներ, քաղելով իրազեկ աղբիւրներէ.—

Հոլանտա, երբեմնի երջանիկ երկիրը, կատարեալ թշուառութեան մատնուած է: Երկրին արգաւաբեր մասերէն 80.000 հեքթար ողողուած է աղի ջուրով, 100.000 հեքթար ալ անուշ կամ կէս աղի ջուրերով: Քսաներկու հազար հեքթար տարածութեան մը վրայ ջուրին երեսը կ'երեւան միայն եկեղեցիներու աշտարակները եւ աւերակ տանիքներ: Մեծ քաղաքներու մէջ, ապրուստի գիները տարապայման սղած են: Մէկ գլանիկը (սիկառէթ) կ'արժէ 1.20 ֆիօրին (20 ֆրանք), տուփ մը լուցկին՝ 16 ֆրանք, սիկառը՝ 320 ֆրանք (20 ֆիօրին): Համեստ ճաշ մը՝ 150 ֆիօրին կամ 2500 ֆրանք: Կամուրջները մեծ մասով քանդուած են: Ոչ երկաթուղի, ոչ հանրակառք:

Լեհաստան.— Եւրոպայի [illegible] գրասենեակի (U. N. R. R. A) պատուիրակութեան նախագահը կը յայտարարէ թէ Լեհաստանի ապրուստի պայմանները շատ աւելի տագնապալի են քան Եւրոպայի [illegible] մասին մէջ: Ուտելիք չկայ. հաղ[illegible]արակները կը ծաւալին, արջառը հա[illegible]ադիւտ է: Միայն երկու տարեկանէն վար մանուկները կրնան կաթ ստանալ, օրը 1 բաժակ:

Աւստրիա.— Աննկարագրելի թշուառութիւն, սկսելով մայրաքաղաքէն, Վիէննա, որ կը գտնուի չորս իշխանութեանց տակ: Խորհրդային հրամանատարութիւնը յանձն առած է ուտելիք ճարել:

Յունաստան արդէն սովի մատնուած էր գերմանական գրաւման շրջանին եւ հարկ եղաւ օգնութիւն հասցնել նոյնիսկ Փարիզէն, Կարմիր եւ Կապոյտ խաչերու եւ Բարեգործականի միջոցաւ: Իտալիոյ մէջ անօթութեան հետ զուգընթաց կ'աճի անգործութիւնը: Արդէն մէկ միլիոն կը հաշուեն գործազուրկներուն թիւը: Տակաւին Չեխոսլովաքիա, Եուկոսլաւիա, եթէ չենք սխալիր նաեւ Պուլկարիա եւ Ռումանիա, ուր ամբողջ շրջաններ քանդուած են պատերազմին հետեւանքով, հետեւաբար տնտեսութիւնն ալ խանգարուած:

Մեր բնակած երկիրն ալ, Ֆրանսա բաղդատաբար անվնաս, ահագին դժուարութիւններ կը կրէ, մանաւանդ հիւսիսային շրջաններուն մէջ ուր ամբողջ նաւահանգիստներ, գիւղեր եւ քաղաքներ փլատակներու համայնապատկեր մը կը ներկայացնեն: Ինչպէս կը հաստատեն օրուան լուրերը, առժամեայ կառավարութեան նախագահը, եւ, աւելի առաջ, պարենաւորման նախարարը յաջողած են որոշ յանձնառութիւններ ապահովել Ամերիկայի մէջ: Այնպէս որ, ձմրան հողերը զգալապէս պիտի թեթեւնան:

«Գօտին նեղ կապելու» հարկադրուած է նոյնիսկ ամենակալ Անգլիան, մանաւանդ որ Մ. Նահանգներու նախագահը մէկ հրամանով ջնջեց Փոխ Վարձի օրէնքը, եւ հիմա հարկադրուած են գնումները կատարել կանխիկ եւ կացութիւնը բարւոքել նոր բանակցութիւններով:

Դեռ չենք խօսիր Գերմանիոյ մասին, ուր տեղական բնակչութեան վրայ հետզհետէ կը բարդուին 8—10 միլիոն փախստականներ եւ արտաքսուածներ՝ Լեհաստանէն, Չեխոսլովաքիայէն եւն:

Կարճ խօսքով, բոլոր երկիրներն ալ կը գտնուին նոր պատերազմի մը առջեւ,— ամբողջական պատերազմ՝ Անօթութեան, ինչպէս եւ համաճարակներու դէմ:

Անշուշտ կարելի չէ բուն պատերազմին ահռելի սարսափներուն հետ բաղդատել այս նոր եւ անհաւասար պայքարը: Բայց եւ այնպէս, միլիոններու թշուառութեան դէմ բացուած այս աշխարհամարտն ալ նոյնքան ծանր մղձաւանջ մը կը կազմէ: Մանաւանդ փոքր, ուժասպառ, անճար կամ անտէր ժողովուրդներուն համար: Շ.

Թուրք մամուլին խրախճանքը Հայկ. Յուշագրին առթիւ

ԽՄԲ.— Կիրակի օր հրատարակեր էինք «Թանին»ի յօդուածը, Հիւսէյին Ճահիտ Եալչընի ստորագրութեամբ: Ահաւասիկ միւս թերթերուն ցնդաբանութիւնները: (Ստորագծումները՝ Յառաջ).—

»ԵՐԿՈՒ ԱՐԿԱԾԱԽՆԴԻՐ ՀԱՅԵՐՈՒ ԳՈՐԾԸ» ...

«Ագշամ» (23 Յունիս) կը հրատարակէ հետեւեալ հեռագիրը, զոր իրեն ուղղած է Թուրք Մամուլի Միութեան Ընդհ. Նախագահ եւ «Ուլուս»ի երեսփոխան խմբագրապետ Ֆալիհ Ռըֆքը Աթայ՝ Սան Ֆրանչիսկոյէն.—

«Երկու անձեր, որոնք «Հայկ. Ազգ. Կոմիտէ»ի անդամի հովեր առած են, կարգ մը նամակներ ղրկած են Համաժողովի պատուիրակութիւններուն: Անանուն այս մարդիկը այս կերպով Հայկական Հարց մը մէջտեղ նետելու նպատակը հետապնդած են: Նամակները ոչ մէկ ազդեցութիւն ունեցած են:

Միւս կողմէ, խնդրոյ առարկայ ձեռնարկը խիստ գէշ մթնոլորտ մը ստեղծած է նաեւ Հայերուն միջեւ, որոնք մեր հօս ժամանումէն ի վեր, խիստ անկեղծ վերաբերում մը ցոյց տուին մեզի հանդէպ: Ամերիկայի մէջ, երեւելի կարգ մը Հայեր ծայր աստիճան ազդուած են այս խնդրէն: Անոնց համաձայն, Ամերիկայի մէջ կան բազմաթիւ մարդիկ, որոնք որ եւ է կոմիտէի կապուած չըլլալով հանդերձ քաղաքական արկածախնդրութիւններու ետեւէ կը վազեն շահախնդրութեամբ:

Դարձեալ անոնց համաձայն, ամերիկահայութիւնը վստահ է, թէ արդար վարչաձեւի տակ կ'ապրի բովանդակ Թրքահայութիւնը:

Սան Ֆրանչիսկոյի ամենածանօթ Ֆիրմաներէն մէկը, որ շատ ծանօթ եւ սիրուած Հայ մըն է, յայտարարեց այսօր թէ պատմութեան անցած է այլեւս անցեալը, եւ անհրաժեշտ է որ բարեկամ ապրին Հայերն ու Թուրքերը: Ուրիշ Հայ մը խոստովանեցաւ՝ թէ անցեալի անհամաձայնութեանց պատճառ եղած են Հայերը»:

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ ՉԿԱՅ» ...

«Վաթան» եւս (23 Յունիս) կը հրատարակէ վերոգրեալ հեռագիրը, ինչպէս եւ վերի խորագրով խմբագրական մը:

— «Թուրքիոյ մէջ վերջնական հաշուեյարդարի ենթարկուած է Փոքրամասնութեանց խնդիրը: Վստահ ենք, թէ թարգման հանդիսացած պիտի ըլլանք բովանդակ Թրքահայութեան կարծիքին, եթէ մեր խօսքերը ուղղենք արկածախնդիր եւ պատեհապաշտ Հայերու եւ ըսենք.— «Պիտի չկարենաք յաջողիլ ձեր յետին նպատակներուն մէջ ու պարարտացնել ձեր քսակները՝ հայկական հարց մը յուզելով Թուրքիոյ մէջ»: Հանրապետական կառավարութիւնը ազատութիւն ու հանգստութիւն ապահոված է իր բոլոր հայրենակիցներուն, առանց ցեղի եւ կրօնի խտրութեան: Բաւական է, որքան վնասուեցան երկու կողմերը «Հայկական Հարց»ի մը արծարծումով:

Ապահով ենք, թէ բոլոր մեր հայ հայրենակիցները կ'այպանեն այս անհեթեթ ու ձախաւեր քայլը»:

«ՀԱՅԵՐԸ ՈՒՂՂԱՄԻՏ ԵՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵԱՅ ԵՆ» ...

«Թասվիր» (24 Յունիս) այս խորագրին տակ կը գրէ.

— Վճռաբար կրնանք յայտնել, թէ այս վերջին ձեռնարկն ալ որ եւ է ազդեցութիւն պիտի չգործէ մեր երկրին մէջ ապրող Հայերուն համար, նկատելով որ հանրապետութեան հռչակումէն ի վեր կատարուած ուղղակի եւ անուղղակի գրգռութիւնները որ եւ է արդիւնք չտուին, եւ Հայերը ուղղամիտ կեանք մը ապրեցան Թուրքիոյ մէջ:

«Այս առիթով աւելցնենք թէ, Սուրիոյ մէջ Ֆրանսայի հետ իրենց վերջին օրերը կ'ապրին հայ «քոմիթէճի»ները, որոնք Ֆրանսայի գաղթային մտայնութենէն քաջալերուած՝ ամէն առիթով ամէն կարգի գործունէութեան կը լծուին մեզի դէմ:

Գալով Եգիպտոսի «քոմիթէճի»ներուն, անոնք ալ հաշուեյարդարի ենթարկուեցան էլ Ալամէյնի մէջ: Տասներեք տարի առաջ, հայկական քոմիթէները այն աստիճան ազդեցիկ էին, որ Թուրք դեսպան Մունիր պէյ իր Ամերիկա ժամանումի օրը կը ստիպուէր նաւահանգիստ փախչիլ: Մինչդեռ այսօր վերջնապէս պատմութեան անցած են անոնք, հակառակ անոր, որ օտար պետութեան

ՊԵԼԺԻՈՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՊՐԻՒՍԷԼ (Յառաջ).— Պելժիոյ հայ գաղութը կը կազմէ ինքնուրոյն համայնք մը, առանց յարանուանական եւ հատուածային խտրութեան: Իր ազգային գործերը կը վարէ Գաղթ. Կանոնագրի հիման վրայ եւ ներկայացուցչական դրութեամբ:

Ներկայացուցչական մարմինը կը բաղկանայ 25 անդամներէ, 20ը Պրիւսէլի եւ 5ը Անվէրսի համար: Այդ անդամներուն ընտրութիւնը կը կատարուի երեք տարին անգամ մը, գաղտնի եւ ուղղակի քուէարկութեամբ: Պրիւսէլի եւ Անվէրսի միացեալ գաղութը կը հաշուէ մօտաւորապէս 1000 անդամ, 750ը Պրիւսէլ, 250ը Անվէրս:

Ներկ. մարմինը գաղութին օրէնսդիր գերագոյն մարմինն է, անկէ կը բխի գործադիր մարմինը, այսինքն՝ Պելժիոյ Գաղթ. Վարչութիւնը, որուն պաշտօնավարութիւնը կը տեւէ մէկ տարի, յետոյ հաւաքաբար կը հրաժարի: Հրաժարած պահուն, իր գործունէութեան բարոյական ու նիւթական համարատուութիւնը կը ներկայացնէ Ներկ. Մարմնին: Վարչութիւնը կ'ընտրէ զանազան օժանդակ մարմիններ, որոնք ուղղակի պատասխանատու են վարչութեան:

Գերման գրաւման շրջանին, անկարելի ըլլալով ազատ քուէարկութիւն կատարել, հինգ տարիէ ի վեր Ներկ. Մարմնի վերընտրութիւնը յետաձգուած էր, թէեւ ան եւ իրմէ բխած վարչութիւնները առժամապէս կըշարունակէին իրենցպաշտօնը յօգուտ գաղութին: Պատերազմի ընթացքին Պելժիոյ Հայերը, առանց բացառութեան, ազատ մնացին հետապնդումներէ, ձերբակալութիւններէ եւ պարտաւորիչ աշխատանքէ, շնորհիւ իր նախագահին իմաստուն քաղաքականութեան:

Պելժիոյ ազատագրումէն վերջ, ընդհանուր քուէարկութիւն կատարուելով, ընտրուեցաւ 25 անդամէ բաղկացած Ներկ. Նոր մարմին մը: Այդ առթիւ, առաջին անգամ ըլլալով, ուրախալի էր տեսնել գաղութի անդամներուն մասնաւոր եռանդը, մեծ թուով մասնակցելու համար քուէարկութեան:

Ներկ. մարմինը իր գումարած ընդհ. ժողովին մէջ, նախ ընտրեց իր մնայուն դիւանը, նախագահ՝ Նորայր Վրոյր, փոխ-նախագահ՝ Հ. Տէրոսկի, եւ երկու քարտուղարներ Օր. Տ. Գովանճեան եւ Հ. Պարսամեան: Յետոյ, լսելէ վերջ հրաժարեալ վարչութեան համարատուութիւնը, ընտրեց 7 անդամէ բաղկացած նոր վարչութիւնը:

Գաղութին կանոնագիրը չհամապատասխանելով ներկայ պայմաններուն եւ պարունակելով ինչ ինչ թերութիւններ, Պ. Մաքսուտ Միհրդատեանցի առաջարկութեան վրայ, Ընդհ. ժողովը որոշեց վերաքննութեան ենթարկել զայն:

Այդ առթիւ, ընտրուեցաւ չորս հոգիէ բաղկացած մասնախումբ մը, նախնական քննութեան ենթարկելու կանոնագիրը, ու յետոյ զայն ներկայացնելու ընդհ. ժողովի վաւերացման:

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

օժանդակութիւնը կը վայելեն: Եթէ Թուրքիա բնակող մեր հայրենակիցներուն մէջ այդ հին գաղափարներուն կառչած 4—5 հոգի մնացած են, ժամանակը եկած է, որ անոնք ալ ըմբռնեն այս իրողութիւնները»:

«ՄԵՐ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՇՈՒՐՋ» ...

Այս խորագրին տակ, Նիզամէտտին Նազիֆ կը գրէ 23 Յունիսի «Սոն Թելեկրաֆ»ի մէջ.

— «Քանի մը ի պաշտօնէ արկածախնդիրներ կը շարունակեն մոլեռանդօրէն կառչած մնալ Դաշնակ կուսակցութեան հին ծրագրին եւ կը յուսան օտար միջամտութեամբ «փրկել հայ ժողովուրդի ճակատագիրը»: Նման ձեռնարկներ մեր ծիծաղը կը շարժեն այսօր: Ոչ: Ֆալիհ Ռըֆքը բարեկամս: Պէտք չունէիր Սան Ֆրանչիսկոյէն երաշխիք տալու մեզի հայ եղբայրներու մասին, երբ Թուրքիոյ Հայերը իրենց կղերական ու աշխարհական պատուիրակներով կը մասնակցին Կաթողիկոսական ընտրութեան, կամ երբ բովանդակ Թուրքիոյ մէջ լրագրավաճառներ կը պոռան.— «Մարմարա», «Նոր Լուր», «Ժամանակ» ...

---

80 ՄԻԼԻՈՆ ՖՐԱՆՔԻ ԿԵՂԾ ՀԱԶԱՐՆՈՑՆԵՐ

շրջաբերութեան հանուած են Փարիզի մէջ: Չորեքշաբթի օր ոստիկաններ տաղաւար մը պաշարեցին Ռոմէնվիլի մէջ ուր ապաստանած էր գլխաւոր կեղծարարներէն մէկը: Փոխադարձաբար կրակ տեղալէ վերջ, փախստականը ձերբակալուեցաւ եւ կառատան մը մէջ գտնուեցան պայուսակներ որոնք վեց միլիոն ֆրանքի կեղծ հազարնոցներ կը պարունակէին: Այս ձերբակալութեան շնորհիւ քսան մեղսակիցներ եւս բռնուեցան: Կեղծ թղթադրամները կարելի է ճանչնալ ուշադրութիւն ընելով հետեւեալ կէտերուն.— Կանանչ եւ վարդագոյն հազարնոցներ — Մարիանի (Ֆրանսա) գտակը փոխանակ սովորական քառածին (ճատրիյյէ), միայն հորիզոնական գիծեր կը պարունակէ: Ձախ կողմի ուղղահայեաց գիծերը. իրար խառնուած են: Ամերիկեան հազարնոցներ.— Գոյները իրար խառնուած են: Հակիթաձեւ մասին մէջ ուր «Ազատութիւն» եւն. բառերը կը գտնուին, տառերնները կոշտ արատներ կը ցուցնեն:

ԹՐՔԱՀԱՅ ԴԱՏԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԼԻՈՆ, 24 Օգոստ. (Յառաջ).— Ազգ. Միութեան Շրջ. վարչութիւնը Օգոստոս 18ին խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրած էր բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները, առեւտրականներ, բանուորներ եւ ծանօթ անձեր: Կը մասնակցէին նաեւ Ազգ. Միութեան շրջաններու ներկայացուցիչները: Նախագահ Պ. Աչքըրացեան ժողովը բանալով, կարդաց գրաւոր ճառ մը Հայկ. Հարցի մասին: Յետոյ կարդացուեցան Փարիզի կեդրոնէն ղրկուած յուշագրին գլխաւոր մասերը, հայերէն եւ ֆրանսերէն, որ ամէնուն հաւանութեան արժանացան: Նախագահը յայտարարեց թէ անոնք որ կը փափաքին յաւելումներ ընել, կրնան ազատօրէն առաջարկել: Փրոֆէսէօր Խայիկեանի կողմէ եղաւ փոքր յաւելում մը: Յետոյ ընտրուեցաւ 10 հոգինոց օժանդակ յանձնախումբ մը, ուղղակի զբաղելու համար Հայկ. Դատին վերաբերեալ գործերով: Յանձնախումբին անդամներն են.— Պ. Պ. Արապեան, Թադէոսեան, Եղիշէ Փափազեան, Պըլըդեան, Ճընկըտըրեան, Տոքթ. Սէփէթճեան, Փափազեան, Ֆէրմանեան, Ա. Օպօղեան եւ երեք յարանուանութեանց պետերը, իբրեւ պատուոյ նախագահներ: Ժողովը փակուեցաւ խանդավառութեան մէջ:

ՅԱԽԱՋ.— Կիրակի օր հրատարակած էինք Մարսէյլի մէջ գումարուած ժողովը եւ Յանձնախումբին ընտրութիւնը: Վերջին պահուն Շրջ. վարչութենէն ստացանք զեկոյց մը, որ կը պարունակէ հետեւեալ նորութիւնը.—

Ժողովը բաղձանք յայտնեց որ Փարիզի կեդրոնական յանձնախումբը անմիջապէս դիմում կատարէ գաղթաշխարհի բոլոր հայութեան եւ այս ուղղութեամբ կազմուած մարմիններուն՝ որպէսզի ամէն տեղ միանան այնպէս ինչպէս միացած է Ֆրանսահայ գաղութը եւ խաղաղութեան ժողովներուն հայկական պահանջները ներկայացուին, գոնէ այս անգամ, մէկ ճակատով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Զօր. Տը Կօլ կը վերադառնայ վաղը

Առժամեայ կառավարութեան նախագահը վերջացուցած ըլլալով իր պաշտօնը, վաղը Փարիզ կը վերադառնայ Ամերիկայէն, ուր գտաւ ջերմ ընդունելութիւն: Նախագահ Թրումըն «Արժանիքի Լեգէոն» պատուանշանը նուիրեց զօրավարին եւ արտաքին նախարար Պ. Պիտոյի, հանդիսաւոր արարողութեամբ մը:

Թերթերը այժմէն կը խօսին ձեռք բերուած արդիւնքներու մասին: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է թէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը Ֆրանսայի բաղձանքները լսած է բարեկամական տրամադրութեամբ, հաւաստիքներ տըւած է, սակայն որոշ յանձնառութիւններ չէ ստանձնած: Ամէնէն շօշափելի արդիւնքն այն է որ Ֆրանսա ուտելիքէ պիտի չնեղուի այս ձմեռ եւ իր Ծայր. Արեւելքի շահերը նկատի պիտի առնուին: Ուրիշ քաղաքական հարցերու առթիւ, նախագահ Թրումըն հասկցուցած է թէ ստիպուած են սպասել արտաքին նախարարներու խորհուրդին, որ պիտի գումարուի Սեպտ. 10ին, Լոնտոնի մէջ: Այդ խընդիրներուն գլխաւորներն են՝ Հռենոսի շրջանին միջազգայնացումը, Ֆրանսայի բաժինը հատուցումներուն մէջ եւն.: Ամերիկա չուզեր յանձնառութիւններ ստանձնել այս մասին, առանց խորհրդակցելու Անգլիոյ հետ: Հնդկաչինի համար Ամերիկայի տեսակէտն այն է որ այդ խնդիրը կարգադրուի Անգլիոյ եւ Չինաստանի հետ: Բանակցութիւնները աւելի նպաստաւոր եղած են տնտեսական գետնի վրայ: Ամերիկա որոշ վարկ պիտի բանայ եւ զանազան դիւրութիւններ պիտի ընծայէ, անհրաժեշտ ապրանքներ ճարելու համար: Պատերազմը դադրած ըլլալով, փոխադրութիւններն ալ պիտի դիւրանան եւ Ֆրանսա պիտի կրնայ մեծաքանակ ներածումներ կատարել:

Զօրավարը յաջողած կը նկատէ իր այցելութիւնը, որ նպաստեց փարատելու շատ մը թիւրիմացութիւններ եւ ամրապնդելու բարեկամութիւնը: Զօրավարը եւ նախագահը հաւաքական յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, որ կ'ըսէ թէ խօսակցութեանց առթիւ կարելի եղաւ քննել շարք մը խնդիրներ, մանաւանդ անոնք որ անմիջական կարեւորութիւն ունէին երկու երկիրներուն համար: Երկու երկիրներուն արտաքին նախարարներն ալ երկու օր քննած են քաղաքական եւ տնտեսական խնդիրներ, «կատարեալ եւ անկեղծ վիճաբանութեամբ»: Այդ քննութեանց հետեւանքով, Ֆրանսայի վարչապետը եւ արտաքին նախարարը հաստատած են թէ հիմնական ներդաշնակութիւն կը տիրէ ֆրանսական եւ ամերիկեան նպատակներուն միջեւ, յետպատերազմեան աշխարհի վերաշինութեան մասին եւ թէ պատրաստ են աւելի սերտ գործակցութիւն հաստատելու երկու ազգերուն միջեւ:

Ճշդում մը

«Յուսաբեր» տասներկու յօդուածներէ մաղկացած շարքի մը մէջ ընթերցողներուն կը ներկայացնէր ողբացեալ Փրոֆ. Ա. Խաչատուրեանի կեանքէն «Յուշեր եւ տպաւորութիւններ», Բժ. Պ. Միսաքեանի ստորագրութեամբ:

Ողբացեալ ուսուցիչը իր կեանքին շրջանը փակած է 84 տարեկան հասակին մէջ, հայրենի հողը դտնելով իբրեւ յաւիտենական վայր:

Բժ. Պ. Միսաքեան շատ հետաքրքրական մանրամասնութիւններ տուած էր, որոնցմով կարելի պիտի ըլլայ լրացնել օր մը կենսագրականը հանրային դէմքի մը, որ երկար տարիներէ ի վեր, իբրեւ դաստիարակ, բանասէր եւ պատմաբան մեծ գործունէութիւն մը ունեցաւ մեր կեանքին մէջ, նախ արտասահման (Կարին, Պոլիս, Եւրոպա) եւ յետոյ Հայաստանի մայրաքաղաքին մէջ:

Յուշերու եւ տպաւորութիւններու այդ շարքին մէջ սակայն, ինչ կը վերաբերի Փրոֆ. Խաչատուրեանի Պոլիս ապաստանած ըլլալուն եւ հոն անցուցած կեանքին, քանի մը մանրամասնութիւններ եւ դերակատար ուրիշ անձերու յիշատակութեան բացակայութիւնը աչքի կը զարնէին:

Այդ պակասներն ուշադրութեան առարկայ պիտի չդառնային, եթէ այս տողերը ստորագրողին անունը կապուած չըլլար ճշմարտութեան հակառակ յիշատակութեան մը:

Յօդուածներէն ութերորդ գլուխին մէջ (10 Յուլիս 1945, թիւ 85), որ Փրոֆ. Խաչատուրեանի մշակութային ժառանգ»ին մասին կը խօսի, յարգելի յօդուածագիրը, տարագրութեան շրջանի գրական աշխատանքներուն ակնարկելով, հետեւեալ պարբերութիւնը գրի առած էր. «Պոլսոյ մէջ ձերբակալման պահուն Փաուլ Պարթի «Դաստիարակութեան սկզբունքները» արդէն ամբողջապէս հայացուցած էր, գաղթականութեան սեւ օրերուն, Սուլթանիէ եւ Դոնիա պահուըտած ատենները, առանց վհատելու, կրկին անգամ այդ գիրքը թարգմանելով՝ կը յանձնէ Մկրտիչ Պարսամեանի: Այս կրկնակ աշխատութենէն ոչ մէկ հետք կարելի է գտնել այսօր»:

Քիչ մը վարը.— «Նոյն այդ շրջանին, ան կ'ուսուէր անգլերէն եւ հրապուրուելով զոյգ մը ամերիկացի մանկավարժներու — Լիւդէ Սառահ եւ Ճօրճ Կիտտէրին — կողմէ պատրաստած «Մայրենի լեզու» վերնագիրը կրող եռահատոր դասագիրքերէն, զանոնք ալ հայերէնի կը թարգմանէր: Այս գործն ալ կը յանձնէր նոյն բարեկամին հոգածութեան. դժբախտաբար ան ալ կորսուած համարելու է»:

Արդ, կը փութամ յայտարարել հրապարակով, որ Փրոֆ. Ա. Խաչատուրեան Պոնիայի մէջ եւ կամ ուրիշ որ եւ է տեղ ինծի ոչ մէկ գրական աշխատութիւն յանձնած է: Չեմ գիտեր եւ չեմ ալ կրնար բացատրել թէ յարգելի բժ. Պ. Միսաքեան ինչ բանի վրայ հիմնուելով տուած է իր այդ յուշերը, որոնք ինծի կը վերաբերին: Կը սպասեմ հերքում - լուսաբանութեան մը «Յուսաբեր»ի մէջ, որպէսզի ամէն թիւրիմացութիւն փարատի այս հարցին շուրջ:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

Պուլկարիա տեղի տուաւ

Պուլկարական կառավարութիւնը վերջին պահուն տեղի տալով Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու դիտողութեանց, յետաձգեց երեսփ. ընտրութիւնները որոնք տեղի պիտի ունենային կիրակի օր: Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ հետեւեալ եզրակացութիւնները կը հանեն այս որոշումէն.— 1. Պուլկարական ընտրութեանց յետաձգումը կը նշանակէ թէ Դաշնակիցներու գործակցութիւնը չէ խանգարուած միջդաշնակցային վերստուգիչ յանձնաժողովին մէջ.— 2. Այժմ յոյս կայ որ Պուլկարիա ընտրութիւնները պիտի կազմակերպէ ժողովրդապետութեան սկզբունքներով.— 3. Ժողովրդավար ընտրութիւններով պիտի կազմուի իսկապէս ներկայացուցչական կառավարութիւն մը զոր արեւմտեան պետութիւններ պիտի կրնան ճանչնալ.— 4. Այս ալ իր կարգին պիտի դիւրացնէ հաշտութեան դաշնագրին կնքումը Պուլկարիոյ հետ:

Վերստուգիչ յանձնաժողովին մէջ, ռուսական պատուիրակը, որ միեւնոյն ատեն նախագահն է, իր ստացած հրահանգին համաձայն միացաւ անգլեւամերիկեան տեսակէտին եւ երեքին որոշումը հաղորդեց պուլկարական կառավարութեան, որ տեսնելով թէ Մոսկուան չուզեր օգնել, տեղի տուաւ:

Պուլկարական կառավարութիւնը միեւնոյն ատեն արտօնեց եօթը դաշնակից թղթակիցներու մուտքը: Ասոնք մինչեւ հիմա արտօնութեան կը սպասէին Պոլսոյ մէջ: Ուրեմն այսուհետեւ անգլեւամերիկեան մամուլը պիտի կրնայ ուղղակի լուրեր ստանալ այդ երկրէն: Լեհական կառավարութիւնն ալ արտօնեց խումբ մը ամերիկեան թղթակիցներու մուտքը:

Յաղթականները Ճափոնի մէջ

Խաղաղականի մէջ պայթած թաթառին հետեւանքով, ամերիկեան զօրքը Ճափոն պիտի մտնէ այսօր, երեքշաբթի, մինչդեռ նախապէս որոշուած էր կիրակի: Թաթառի հոսանք մը հիւսիս-արեւելքէն Թոքիօն զարկաւ 300 մղոն արագութեամբ: Ուրիշ հոսանք մը՝ Հոնկ Քոնկը: Առաջին օդային զօրամասերը պատրաստ էին ցամաք ելլելու, երբ ստացան յետաձգման հրամանը:

Յետաձգումէն առաջ Թոքիոյի անթելը կը ծանուցանէր թէ պատրաստութիւնները լրացած են: Դաշնակիցներու ահեղ նաւատորմը պաշարած է Ճափոնը: Առաջին անգամ ամէն կարգէ աւելի քան 200 մարտանաւեր պիտի մտնեն Թոքիոյի ծոցը: Առաջին ամենամեծ տորմիղն է այս որ կ'երեւայ Ճափոնի ջուրերուն մէջ: Ճափոնցիները իրենք պիտի առաջնորդեն այս մարտանաւերը, ապահովութեան համար: Ճափոնական կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է, որպէսզի միջադէպեր չպատահին: Նաւազները մէկ շաբաթէ ի վեր մարզանքներ կը կատարեն, ցամաք ելլելու, եւ ի հարկին կռուելու համար:

Ճափոնի մէջ ալ պիտի գործադրուի «չեզրայրանալու» կանոնը, աւելի խստութեամբ: Ամերիկեան հրամանատար մը յայտարարած է.— «Չեմ ուզեր որ մեր զինուորները մտերմանան որ եւ է կերպով կամ բարեկամութեան տպաւորութիւն գործեն: Հրամայած ենք որ գործի մարդու պէս վարուին եւ միայն երէց սպաներու հետ յարաբերին: Եթէ դիմադրութեան հանդիպինք, պիտի կռուինք եւ ստանանք ինչ որ կ'ուզենք»:

× Լոնտոնի անթելը զրոյց մը յիշեց որուն համաձայն Ճափոնի կայսրը անձնասպան եղած է, բայց աւելցուց թէ որ եւ է պաշտօնական լուր չունին: Ընդհակառակն ուրիշ հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ կայսրը հրամանագիր մը ուղղած է Ճափոնի սպաներուն եւ զինուորներուն, որպէսզի զինաթափ ըլլան եւ նուիրուին վերաշինութեան:— Չինացիները գրաւեցին Քանթոնը, Շանկայը եւ Նանքինը:— Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ բազմաթիւ Ճափոնցիներ հարա - քիրի ըրած են կայսպալատին առջեւ: Անձնասպանութեանց համաճարակը կը շարունակուի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՑԸ ԱՌԱՆՑ ԿՏՐՕՆԻ ՊԻՏԻ ԾԱԽՈՒԻ Նոյեմբեր 1էն սկսեալ, ինչպէս յայտարարեց պարենաւորման նախարարը Լիոնի մէջ: (Կարգ մը թերթեր կը գրեն՝ Հոկտ. 15ն). Շաքարի բաժնեչափը պիտի չաւելնայ յունուարէն առաջ: Ճարպեղէնը զգալապէս պիտի աւելնայ Հոկտեմբերէն սկսեալ, ամսական 600 կրամ, որ յետոյ պիտի բարձրանայ 700ի եւ 750ի: Միսը պիտի տրուի շաբաթը 250 կրամ, թերեւս վաճառումը ազատ հռչակուի: Խմորեղէնի (փաթ) պատրաստութեան զարկ պիտի տրուի, լեցնելու համար չոր բանջարեղէնի (ընդեղէն) պակասը:

ՓԱՐԻԶԸ ՊԱՐԵՑ ՈՒ ԵՐԳԵՑ շաբաթ եւ կիրակի գիշերն ի բուն, մայրաքաղաքին ազատագրութեան տարեդարձին առթիւ: Հայրենասիրական եւ յեղափոխական երգերը կը թնդացնէին քաղաքը: Թափորներ, հրախաղութիւններ, օդանաւային թռիչքներ, բոլորն ալ ի պատիւ ազատութեան: Գեր-արդիական պարերուն խառնուած էին մինչեւ 1900էն մնացած պարեր ու խաղեր: Դաշնակից զինուորներն ալ խառնուած էին բազմութեանց, յիշեցնելով այն օրերը երբ առաջին անգամ Փարիզ կը մտնէին եւ կ'ընկճուէին համբոյրներու տեղատարափին տակ:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ հրէական բանուորական կոմիտէն, որ 500.000 անդամ ունի, կը պահանջէ առանց խտրութեան գործ եւ ապրուստ ապահովել այն բոլոր Հրեաներուն որ Ֆրանսայի մէջ կ'աշխատէին պատերազմէն առաջ:

100 ԿՐԱՄ ՄԻՍ ԵՒ 90 կրամ խոզեղէն պիտի բաժնուի Օգոստ. 26էն Սեպտ. 2ի շաբթուն, համապատասխան կտրօններով: Երկարաձգուած են Օգոստոսի BF (միս), DN (միս J3ներու), VIII, BD, BC կտրօնները:

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ բրիտանական զրասենեակ մը հաստատուեցաւ Գահիրէի մէջ:

ԵՕԹԸ ԳԵՐՄԱՆ ԳԵՐԻՆԵՐ ԿԱԽՈՒԵՑԱՆ միաժամանակ, Մ. Նահանգներուն մէջ, իրենց մէկ ընկերը սպաննած ըլլալով:

500.000 ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐ կան Ֆրանսայի մէջ, համաձայն աշխատանքի նախարարին յայտարարութեան:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ.— Գ. Տէօվլէթի նոր երկը, ՁԷՅԹՈՒՆ, պատմութիւն 1895ի պատերազմներուն, տեղական բարբառով եւ հին դէպքերով ճոխացած: Ընտիր հատոր մը պատկերազարդ: Տպ. Տէր - Յակոբեան:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

17, Rue Damesme — PARIS (13e)

Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Mercredi 29 Août 1945 Չորեքշաբթի 29 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4491-Նոր շրջան թիւ 120 — Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԽՂՃՈՎ ՔԱՐ, ՄՏՔՈՎ ՓՈՇԻ

Ի՞նչ տպաւորութիւն կրեցիք, աչքէ անցընելով Թուրք մամուլին արտայայտութիւնները՝ Սան Ֆրանչիսկոյի խորհրդաժողովին ներկայացուած յուշագրին առթիւ (տես Յառաջ, կիրակի եւ երեքշաբթի):

Անշուշտ անօգուտ է որ եւ է պատասխան կամ վիճաբանութիւն:

Քսան տարուան «հանրապետական» կարգուսարքն անգամ բաւական չեղաւ, քիչ մը պայծառամտութիւն սորվեցնելու համար Թուրք մամուլի վարիչներուն:

Միշտ նոյն եղանակը,— ստորագրողը վաստակաւոր գրագէտ - հրապարակագիր մը ըլլայ թէ հասարակ խուժանավար մը: Կատարեալ համերաշխութիւն հոգեկան թշուառութեան եւ մտաւոր սնանկութեան: Խղճով քար, մտքով փոշի:

Փոխուած են արտայայտութեան ձեւերը: Աւելի ազատ կը գրեն ու կը խօսին: Եւ սակայն, միեւնոյն ժանգահար ոգին է որ կը տիրապետէ: Թթու եւ ընդվզեցուցիչ:

Ամբողջ հաւաքածոներ քրքրէ ու սերտէ: Թըղթատէ 1910—13ի, 1922—25ի կամ 1940—45ի հաւաքածոյ մը,— նոյն կոչկոռ կապած գիտելիքները:— Հայերը եւ Թուրքերը եղբօր պէս կ՚ապրէին. «Քոմիթէճի»ները եկան խանգարեցին: Հիմա նորէն եղբայր են, կը վայելեն ամէն ազատութիւն եւ իրաւունք Թուրքիոյ մէջ: Բայց, նորէն մէջտեղ ելած են «արկածախնդիրները».

— Միւս կողմէ պէտք է հաշուի առնել նախկին կուսակցութեանց թափթփուքները որոնք ապրելու պէտք ունին, որոնց ապրուստը կը վտանգուի, եթէ Թուրքիոյ մէջ լուծուի հայկական հարցը». (Թանին):

— «Թուրքիոյ մէջ վերջնական հաշուեյարդարի ենթարկուած է փոքրամասնութեանց խնդիրը». (Վաթան):

— «Քանի մը ի պաշտօնէ արկածախնդիրներ կը շարունակեն մոլեռանդօրէն կառչած մնալ Դաշնակ կուսակցութեան հին ծրագրին եւ կը յուսան օտար միջամտութեամբ «փրկել հայ ժողովուրդին ճակատագիրը». (Սօն Թէլէկրաֆ):

Իմացէք. ոչ աւելի քան մէկ միլիոն ժողովուրդ է ջարդուած: Ոչ «Արեւելեան նահանգները» աւարի տրուած եւ աւերակի են վերածուած: Ոչ անոնց հարազատ բնակիչները, —դարձեալ 1 միլիոն —, արմատախիլ եւ ցիրուցան բազմութեանց վերածուած են ի սփիւռս աշխարհի: Ոչ Կարս - Արտահանը, Սուրմալուի դաշտը եւ ուրիշ հայկական հողեր Թուրքիոյ կցուած են բռնի: Ոչ Պոլսոյ ափ մը հայութիւնն իսկ բանաւոր հօտ մը դարձած է, միշտ ահուդողի մէջ: (Դեռ չենք յիշեր անոնց քսան տարուան անխախտ հաւատարմութեան վարձքը, «Ունեւորութեան Տուրք»ի հրէշային օրէնքը (1942-43), որ փոշիացուց միլիոնաւոր հանրային եւ անհատական հարստութիւններ...):

Երջանկութեան մէջ կը լողանք, եւ տակաւին երե՞ս ունինք «Հայկական Հարց» յարուցանելու: «Քաղաքական արկածախնդրութեանց եռեւէն վազելու չահախնդրութեամբ»...

Մէկ տարբերութիւն, այս անգամ:

Սպառնալիքներ չկան եղած հրատարակութեանց մէջ: Ընդհակառակն, փաղաքշական խօսքեր,— «մեր հայ եղբայրները»: «Հայերը ուղղամիտ կեանք մը ապրեցան Թուրքիոյ մէջ».Թասվիր:

Անշուշտ այսքանն ալ անոր համար որ, հիւրասիրուեր են Սան Ֆրանչիսկոյի եւ Գահիրէի մէջ — ի հարկէ նաեւ Փարիզի մէջ — բարեմիտ Հայերու կողմէ, որոնք «երջանիկ անկիւն մը կ՚երազեն Անկարայ պարտէզներուն մէջ», կամ «կարօտով կը յիշեն Ամասիոյ կեանքն ու պտուղները»: Խնձորներն ու տանձե՞րը:

Ոչինչ: Թող այսպէս շարունակեն: Իսկ մենք, աւելի քան երբեք հաւատարիմ ազգային ուխտին — Թրքահայ Դատ — մնանք միշտ արթուն եւ վըճռական, այս ճակատագրական օրերուն: Գործենք միակամ եւ աչխոյժ: Առանց տարուելու ծայրայեղ լաւատեսութեամբ, այլ աշխատանքի լծուելով դիտակցօրէն: Անվհատ յարատեւութեամբ:

Դժուա՞ր է ըսել թէ ի՛նչ անակնկալներ վերապահուած են մեզի, կանանչ սեղաններուն վրայ: Գիտենք, միայն, որ լեռնակուտակ բանաձեւեր, յուշագիրներ, զեկոյցներ, բաղձանքներ եւ պահանջներ իրար կը հրմշտկեն արդէն: Եւ մինչեւ որ կարգը մեզի գայ...

Բայց, ունինք մէկ հաստատուն դետին: Յաղթականներէն գոնէ մէկը լրջօրէն շահագրգռուած է մեր Հարցով, եւ յոյս կը ներշնչէ նուազագոյն գոհացումն ապահովելու:

Շ.

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ

Հարաւ. Ամերիկայի մէջ

———o———

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ, 8 Օգոստ. (Յառաջ). — Հնդամեայ աշխարհասասան ու կործանարար արհաւիրքէն յետոյ անակնկալ մը եղաւ «Յառաջ»ի վերհրատարակութեան լուրը, որ անսահման սիրով ու կարօտով ընդունուեցաւ Լա Փլաթայի այս հեռաւոր ափերու վրայ ծուարած հայրենաբաղձ բազմութիւններու կողմէ: Աւելա կենսունակ ապացոյց մըն է թէ՝ տարիներու վազքին հետ, ու հակառակծանրակշիռ պայմաններուն,հայ սիրտը դադրած չէ խնկարկելէ իր մշակոյթին, ազգային ձգտումներուն ու վերելքին:

Նոյնիսկ այս հեռաւոր հորիզոններուն տակ, հայ ժողովուրդը իր հայրենական տոկունութեամբ ու ազգային ոգիով, այս վերջին տարիներուն յաջողած է շահեկան տուրք մը տալ: Եթէ մտաւոր մարզերու վրայ մշակութային զգալի վերելք մը եղած չէ, այնուամենայնիւ այլ ուղղութեամբ շատ մը գործեր կարգադրուած են:

Եւ ասիկա առաւելաբար պէտք է վերագրել անոր, որ պատերազմական տարիներուն հետ, Հարաւային Ամերիկայի հանրապետութիւններու տնտեսական վերելքին զուգընթաց, յայտնապէս բարելաւուած են նաեւ հայ գաղթականութեան նիւթական արժէքները:

Երբեմնի հալածական ու ասխական ափերէն փախստական զանգուածները, իրենց տոկուն ու յարատեւ աշխատանքով կրցած են ամրապնդել ապրուստի անհրաժեշտ միջոցները: Պարզ աշխատաւորներէն մինչեւ առեւտրականները, այս վերջին տարիներուն անասելի նուաճումներ ունեցած են: Յատկապէս ունեւոր դասը խոշոր հարստութիւններ դիզած է: Այս գլխաւոր վերելքին մէջ, յիշատակելի է, որ ան զանց առած չէ իր ազգային պարտականութիւնները, եւ այս կամ այն ձեւով կը ջանայ օգնել եկեղեցիին, դպրոցին, հիւանդանոցին ու այլ ազգային պահանջներուն:

Անհատական ու մասնակի յաջողութեանց շարքին, նշելի է նաեւ այն, որ երբեմնի անմխիթար մատղու-ծաղկոցներն ալ բարւոք վիճակի մէջ կը գտնուին, ու նորահաս սերունդը, թէեւ կրթական աննպաստ պայմաններու տակ, կը շարունակէ մայրենի լեզուն սորվիլ ու ազգային պատմութեան իրազեկ մնալ: Դժբախտաբար կը պակսին վարժ մասնագէտ ուսուցիչներ ու այլ տրամադրելի ուժեր, որոնց շնորհիւ երկար տարիներ կարելի պիտի ըլլար հրաշք մը գործել ու ուծացման անմիջական վտանգը կանխել:

Ամէն պարագայի մէջ, Ամազոնի ափերէն մինչեւ լայնածաւալ Լա Փլաթան գերմարդկային ճիգեր կը թափուին այս ուղղութեամբ:Շատ մը վայրերու մէջ նախանձելի դպրոցական շէնքեր կառուցուած ըլլալով, ժամանակակից մանկավարժական յարմարութիւններով կը դաստիարակուին մեր մանուկները: Թէեւ Պրազիլիոյ մէջ պետական խստութիւնները քիչ մը աւելի են, սակայն մինչ այս կարելի եղած է յաղթահարել ու շարունակել դպրոցական գործը: Աւելի մխիթարական է Պուէնոս Այրէսի կրթական վիճակը ուր արուարձաններու եւ մայրաքաղաքի շուրջ 15 վարժարաններու մէջ հազարէ աւելի նորահասներ ազգային կրթութիւն կը ստանան:

Հանրային ու ազգային մարզին վրայ շարք մը կազմակերպութեանց կողքին կարեւոր դեր մը կը շարունակէ կատարել՝ Հ. Կ. Խաչը: Պատերազմի ընթացքին Աղէտեալներու Ֆոնտին համար տարիներ շարունակ մասնաւոր աշխատանքներ կատարած է: Պատերազմի կարօտեալ հայրենակիցներուն օժանդակելու առաջադրութեամբ, մասնաւոր կարի արհեստանոցներ հիմնուած են ուր հանրութեան նուիրատուութեամբ հաւաքուած կերպասներով չօշափելի քանակութեամբ հանդերձեղէններ ամբարուած են, ի հարկին հեռաւոր կարօտեալներու ղրկելու համար: Այս օրերուն Հարաւ. Ամերիկայի Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը նախաձեռնած է նաեւ ընդհանուր հանգանակութեան մը, որուն առանց խտրութեան ամէն Հայ ընդառաջ կ՚երթայ տալով իր բաժինը: Կանացի այս կենսունակ կազմակերպութիւնը մօտ ապագային աւելի լայն հնարաւորութիւններ պիտի ունենայ օգնութեան ձեռք կարկառելու ամէն անոնց, որոնք արհաւիրքէն յետոյ անհրաժեշտ օժանդակութեան պէտք ունին:

Նոյնչափ նաեւ գործօն ազդակ մը կը ներկայացնէ հանդուցեալ՝ Արսէն Միքայէլեանի հիմնած Արմենիա Երիտասարդաց Միութիւնը, որ քանի մը

ԻՆՁ ԿԸ ՊԱՏՄԷՆ

Հայաստանէն վերադարձողները

———o———

ԽՄԲ.— Կիրակի օր հրատարակեր էինք Եգիպտոսի «Սաւառնակ» թերթի թղթակցին յայտարարութիւնները, քաղելով Յուսաբերէն: Ստորեւ կ՚ամփոփենք Յունաստանի երկու պատգամաւորներուն, Տոքթ. Հ. Վառվառեանի եւ Պ. Գ. Բարաղամեանի յայտարարութեանց ամփոփումը: Տեղ շահելու համար հարցումները մեծ մասով զանց առած ենք.—

Մեր տպաւորութիւնները շատ լաւ են: Ժողովուրդը ամբողջութեամբ լծուած է աշխատանքի. բոլորը կ՚աշխատին, ամէն տարիքի Հայերը, իւրաքանչիւրը իրեն յարմար գործերու մէջ: Կայ վերաշինական մեծ աշխատանք:

Ապրուստը չենք կրնար ըսել թէ ճոխ է: Ամէն ոք, ըստ իր աշխատանքին ու կարողութեան կը վարձատրուի: Այն ընտանիքները, որոնք աշխատող ձեռքեր շատ ունին, աւելի գոհ են, աւելի դիւրին կեանքով, անոնք որ աշխատող ձեռքեր քիչ ունին կամ կարողութիւն չունին, կամ ուրիշ խօսքով անճարակ են, անոնք անշուշտ, աւելի դըժուար կեանք ունին: Կարելի է հող ձեռք բերել, ոչինչ վարձքով, եթէ կրնաս մշակել:

Կառավարութիւնը բնակարաններ կը շինէ եւ յարկ առ յարկ վարձու կուտայ: Կարելի է, օրինակ, ըստ ընտանիքի մը անդամներու թիւին, յարկաբաժին մը ունենալ եւ թեթեւ վարձքով մը, 25—30 տարիէն տէր դառնալ յարկաբաժինին:

Ընտանիքը պաշտպանուած է: Կը քաջալերուի բազմածնութիւնը: Մինչեւ 3 զաւակ ունեցողներ թեթեւ աջակցութիւն կը գտնեն. բայց 3էն աւելի զաւակ ունեցողները լաւ կը վարձատրուին:

Բոլոր մայրերը չեն աշխատիր: Կրնան տունը նստիլ եւ տնական գործերով զբաղիլ, եթէ միջոց ունին: Իսկ այն կիները՝ որոնք աշխատանքի կ՚երթան, իրենց զաւակները «մանկամսուր»ներր կը տանին, ուր մաքուր հագուած եւ գուրգուրոտ նըրսեր կը խնամեն զանոնք: Ըսեմ այս առթիւ թէ նորածինները աւելի առողջ են. 52ի տեղ 54 հասակ ունին եւ աւելի ծանր կը կշռեն: Նոր սերունդը երկայնահասակ է:

Կինը Հայաստանի կեանքին մէջ մեծ դեր ունի: Ամէն կարգի աշխատանքներ կ՚ընէ ան, տնական, երկրագործական, գործարանային, այլեւ վարչական ու գիտական: Պետութեան վարչութեանց մէջ, գիտական ու նման աշխատանոցներուն մէջ առաջնակարգ դեր ունին անոնք: Երիտասարդ աղջիկները լաւ կրթուած են ,գոլէժաւարտելէ ետք, կրնան երթալ համալսարան եւ մասնագիտութիւններ սորվիլ, հիւանդապահուհի, բժշկուհի, քիմիաբան եւն. եւն.: Անշուշտ, չէք սպասեր որ հագուստ կապուստը փայլուն ըլլայ: Համեստ է, քանի մը տարուան հագնուած զգեստներ են, բայց մաքուր: Պատերազմ է եւ կերպասեղէնի նեղութիւն կայ հոն ալ: Կիները նոյնպէս համեստ հագուած են. քանի մը տարի առաջուան նորոյթներէն, բայց վայելուչ: Հայ կիներ են եւ իրենց յատուկ զգեստներով:

Առ հասարակ լաւ են ընտանիքները ըստ իրենց նիւթական ու աշխատանքի պայմաններուն: Գալով ճաշերուն, մեզի, այսինքն՝ Արովեանի Ինթուրիստի պանդոկին մէջ, լաւ ճաշեր տրուեցան, ձուկ, պանիր, բանջարեղէն, խաւեար, մսեղէն, եւն., թէեւ Երեւանի մսեղէնը լաւ չէ: Այդ ալ անոր համար որ, նախ՝ միսը բանակին կ՚երթայ եւ երկրորդ, որովհետեւ երիտասարդ անասունները չեն մորթուիր, տարէցները կը մորթուին: Ամէն բան «բաժինով» է, ոչ շատ առատ, բայց առատ ուտողներ կան: Լաւ ապրուստ ունին զինուորականները, արուեստագէտները, մտաւորականները եւ վերջապէս շատ զաւակ ունեցողները, որոնք յաւելեալ պարէն ալ կը ստանան: Ասկէ զատ, անոնք որ Կօպերատիվներու անդամ են, կրնան աւելի աժան սննդեղէն ստանալ: Դուրսն ալ կարելի է ճաշել, բայց քանի մը անգամ սուղ:

Աշխատող ձեռքեր ունեցողները արուեստագէտները եւն. կրնան դրամ ունենալ:Բայց ,մերդրամով կարելի չէ հոն ապրիլ: Մեր ոսկին 18 րուպլի է, թէեւ տոլարը 1000էն աւելի: Իսկ մէկ կօշիկ ներկելը 15 րուպլի... Տեղացիներուն համար, տեղական դրամով աւելի դիւրին է կեանքը:

— Ուրեմն եթէ հազար ոսկի միասին տանիք, րուպլի՞ պիտի փոխէք:

— Այո. կրնաք դրամատունը դնել, 5 առ հարիւր տոկոսով ալ, բայց րուպլիի գինով: Սակայն, կրնաք չկորսնցնել եւ նոյնիսկ շահիլ, եթէ դրամի փոխարէն ապրանք տանիք արտասահմանէն, ինչ որ կը թոյլատրուի: Այն ատեն ձեր տարած ապրանքը կրնաք ձեր ուզած գնովը ծախել շուկան. ոչ ոք արգելք կ՚ըլլայ:

Խանութներ քիչ են. պետական, որոնք պարէն եւ զանազան իրեղէններ կը ծախեն, որոշեալ տարիներ առաջ հազիւ քանի մը տասնեակ հոգիէ կազմուած ըլլալով, այսօր արդէն հազարի բարձրացած է իր քանակը: Նշանակալից է նաեւ անոր որակը, ուր արդէն շօշափելի թիւ կը կազմեն համալսարանականներ, բարձր մասնագիտութեանց հետեւողներ եւ այլ կենսունակ ուժեր, որոնցմէ շատերը արդէն մեր հանրային կեանքին մէջ պատասխանատու դերեր ստանձնած են:

(Մնացեալը յաջորդով) ՍՄԲԱՏ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

զէնով: Պտուղն ալ, ամէն բան պետականացուած է եւ պետութեան հաշուոյն կը ծախուի, ինչպէս աշխատանքը, որուն փոխարէն կը վճարուիք:

— Ո՞հ է ժողովուրդը այս վիճակէն:

— Կան գոհերը, կան դժգոհները. բնականաբար, ծանր կեանք ունեցողները դժգոհ կ'ըլլան: Մնաց որ, պատերազմէն առաջ աւելի լաւ եղած են, ինչպէս այլ երկիրներու մէջ ալ եղած է. Հայաստանի ժողովուրդը զոհողութիւններ շատ ըրած է, թէ նիւթապէս եւ թէ անձնապէս, պատերազմի հետեւանքով:

— Երիտասարդութեան կը հանդիպի՞ք: = Երիտասարդութիւնը զինուոր գացած է: — Մինչեւ ո՞ր տարիքը: = Կարծեմ մինչեւ 45 տարեկանները: Անկէ վերերը եւ կիները կ'աշխատին: — Աղջիկնե՞րը, անոնք ալ եղա՞ծ են զինուոր: = Ոչ պարտաւորիչ, կարծեմ կամաւորներ կան:

Այցելեցինք վարժարանները, ուր գտանք կարգապահութիւն, լրջութիւն եւ լաւ դաստիարակութիւն: Ջեռնհաս ուսուցիչներ եւ ուսուցչուհիներ կան, դասարանական լաւագոյն տարկաներով օժտուած: Այցելեցինք Թատրոն եւ օփերա, ուր ներկայ եղանք Ալմաստ օփերային: Կայ Ֆիլարմոնիայի շէնքը, ուր 90 հոգինոց խումբ մը լաւագոյն ու տպաւորիչ ներկայացումներ կու տայ: Երգ, պար ու նուագ: Խնդրեցինք որ այս խումբը արտասահման գայ: Հաւատացէք որ մեծ տպաւորութիւն կը ձգէ եւ մեծ յաջողութիւն կը գտնէ ամէն տեղ: Հետաքրքրական է նաեւ չարժանկարը, հայ եւ ռուսական կեանքէ, միշտ դաստիարակիչ հանդամանքով:

Շատ նոր շէնքեր, պողոտաներ, կամուրջներ եւ վերջապէս գործարաններ կը կառուցուին:

Այսպէս, կը կառուցուի Զանգուի վրայ մեծ կամուրջ մը, ուր 40.000 գերման գերիներ կ'աշխատցուին: Իսկ մասամբ կառուցուած է գինիի մեծ գործարան մը Օշականի մէջ: Օշականի շրջանը տարեկան 3 միլիոն քիլօ խաղող կու տայ, որմէ կրնայ արտադրուիլ շուրջ 1ուկէս միլիոն լիտր գինի: Գործատան առաջին յարկը կառուցուած է եւ պատերազմի պատճառով շինութիւնը դադրած: Բայց, կը գործէ արդէն այս Ա. յարկը. 70.000 լիտր ոգանչելի գինի պատրաստուած է, որ 6տարի մնալէ ետք ծախու պիտի հանուի:

Եկեղեցական համագումարը պատկառելի ժողով մը եղաւ: Պատուիրակներ եկած էին ոչ միայն արտասահմանէն այլեւ Հայաստանէն եւ Խ. Միութենէն: Եկած էին Թիֆլիսէն, Գանձակէն, Արմաւիրէն, Ղարաբաղէն, Լենինականէն եւայլ շրջաններէ:

— Ունեցա՞ք վիճաբանութիւններ:

= Այո, երբեմն շատ բուռն: Հինգ ժողովներու ընթացքին քննեցինք եկեղեցական սահմանադրութիւնը եւ կաթողիկոս ընտրեցինք: Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան պիւտճէի կազմութեան առթիւ, շատեր կը պնդէին որ Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանը ինչպէս պատրիարքութիւնները իրենց նիւթական գործառնութիւններով ալ պէտք է ենթարկուին Էջմիածնի: Բարդ խնդիր էր եւ եղան թեր ու դէմ երկար վիճաբանութիւններ: Համաձայնութիւն գոյացաւ յետոյ: Կրօնական տեսակէտէն անոնք բացարձակապէս ենթակայ պիտի ըլլան Էջմիածնի, բայց վարչականօրէն ինքնօրէն: Կաթողիկոսին իրաւունք տուինք որ ժամանակի ընթացքին նման խնդիրները քննէ եւ առժամեայ հրահանգներով կարգադրութիւններ ընէ, մինչեւ որ օր մը կարելի ըլլայ ընդհ. կանոնագիրմըպատրաստել: Եթէ յօդուած առ յօդուած քննէինք եւ վիճէինք, ժողովը կրնար 3 ամիս տեւել. մենք այս կերպը առաջարկեցինք եւ ժողովը ընդունեց:

ԹՐՔԱՀԱՅ ԴԱՏԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊԱՆԵԼՕ - ՔԱՇԱՆ.— Կիրակի, 26 Օգոստոս, ժամը 2ին մեր Թաղին յանձնախումբը կազմակերպած էր ժողով մը Քաշանի քաղաքապետութեան սրահին մէջ: Ներկայ էին մօտ 400 հայրենակիցներ: Կը նախագահէր Պ. Քիւթնէրեան: Առաջին բանախօսը, Պ. Լ. Տօնիկեան մանրամասն տուաւ Հայոց կրած անիրաւութիւնները, սկսեալ Լեւոն Ե. Թագաւորի մահէն (1393) մինչեւ մեր օրերը:

Նախագահը ձայն տուաւ Մ. Սարեանին եւ ամերիկահայ սպայի մը, Ալեք. Ֆիլեանին, որոնք յորդորեցին անքակտելի միութիւն հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն միջեւ:

Վերջին բանախօսն էր Պ. Զօրմիսեան որ Հայաստանէն նոր վերադարձած ըլլալով մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց մեր երկրի վերելքի մասին, մշակութային, տնտեսական, ճարտարարուեստական եւայլն: Բանախօսը նկարագրեց Գեղարդի վանքին կերտուածքը, — միաձոյլ, հսկայ, կրանիթեայ քարաշերտը հայ մարդու գուրի եւ մուրճի հարուածներով մարմին առած երեք տաճարներ, որոնք կարծես առանձին-առանձին կոփուած քարերով շինուած են: Իբրեւ օրուան կացութեան պատկեր, կրկնեց այն տեղեկութիւնները որ հրատարակուած են թերթերու մէջ: Յետոյ կարդաց յանձնախումբի բանաձեւը, որով կը պահանջուի Թրքահայաստանը: Ներկաները լսելով բանաձեւը, պատրաստակամութիւն յայտնեցին թեւ թիկունք հանդիսանալու կեդր. Յանձնախումբին, որպէսզի մեր ժողովուրդի ձայնը լսելի դարձնէ Դաշնակիցներու մօտ: «Մեր Դատը կը յանձնենք Խորհրդային Հայաստանին — հետեւաբար Խ. Միութեան կառավարութեան, ինչպէս նաեւ մեծ յաղթականներուն որոնք ժողովրդապետութեան եւ արդարութեան համար մղեցին ու շահեցան այս պատերազմը:— Թղթակից

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

2,000,000 ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐ կը ծափահարեն Զօր. տը Կօլը

Առժամեայ կառավարութեան նախագահը աննախընթաց խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ Նիւ Եորքի մէջ, ոչ միայն իբրեւ հիւր, այլեւ իբրեւ անոր պատուակալ քաղաքացին. տիտղոս մը որ շատ քիչերու կը տրուի: Երկու միլիոն քաղաքացիներ խռնուած մեծ պողոտային վրայ կը ծափահարէին զօրավարը, երբ քաղաքապետարան կ'երթար: «Կեցցէ»ները կը թնդացնէին օդը: Խանդավառ բաժակաճառեր արտասանուեցան քաղաքապետարանին մէջ: Քաղաքապետական խորհուրդին նախագահը յայտարարեց թէ «առանց Ֆրանսական դիմադրութեան մեր յաղթանակը պիտի ուշանար: Ուաշինկթընի մէջ գիտեն թէ Ֆրանսայի վերաշինութիւնը նոյնքան կարեւոր է խաղաղութեան համար որքան իր ազատագրումը եղաւ պատերազմին համար»: Ծովակալ մը բաժակ պարպեց «Ֆրանսայի խրոխտ հանրապետութեան համար որ ազատութեան օրրանն եղաւ»: Ֆրանսայի արտաքին նախարարը «պատնէշներու Փարիզին մեծարանքը յայտնելով մեծ քաղաքին՝ Նիւ Եորքի», մաղթեց որ Ֆրանսան այլեւս չենթարկուի Դիմադրութեան մարտիրոսութեան: «Բայց եթէ ստիպուինք միեւնոյն զոհողութիւնները կրել, պիտի կրենք»:

Ամերիկեան բոլոր թերթերը երկար եւ պատկերազարդ սիւնակներ կը նուիրեն զօրավարին, առաջին էջերուն վրայ: Զօր. տը Կօլ եւ իր հետեւորդները երկուշաբթի օր Շիքակօ գացին, իսկ երէկ մեկնեցան Քանատա, ուր հիւրասիրուելէ վերջ պիտի վերադառնան Փարիզ:

Ինչպէս գրած էինք երէկ, այս այցելութեան շնորհիւ Ֆրանսա շարք մը շօշափելի առաւելութիւններ ապահոված է, տնտեսական դետնի վրայ: Գալով քաղաքական պահանջներուն, անոնք մեծ մասով պիտի քննուին Լոնտոնի յառաջիկայ խորհրդաժողովին մէջ:

Նախագահ Թրումըն օդանաւ մը նուիրեց զօր. տը Կօլի, յարեւնման անոր զոր Րօզվէլթ նուիրած էր Չըրչիլի: Կը կարծուի թէ զօրավարը Փարիզ պիտի վերադառնայ այս օդանաւով:

Ռուսաչինական դաշինքը

Խ. Միութիւնը հրատարակեց այն դաշնագիրը որ կնքուած էր Չինաստանի հետ, Օգոստոս 14ին: Ահա գլխաւոր տրամադրութիւնները, որոնք մեծ տպաւորութիւն գործեցին քաղաքական շրջանակներու մէջ, եւ որոնք ամրապէս կը վերահաստատեն Ռուսիոյ դիրքը Ծայր. Արեւելքի մէջ.—

Դաշնագրին տեւողութիւնն է 30 տարի: Երկու երկիրները կը ստանձնեն պատերազմէն վերջ ձեռք առնել ամէն միջոց, խափանելու համար որ եւ է փորձ որ կրնայ խախտել խաղաղութիւնը: Յանձն կ'առնեն փոխադարձաբար օգնել, եթէ Ճափոն յարձակում գործէ: Անոնք պիտի գործակցին փոխադարձաբար յարգելով իրենց գերիշխանութիւնը եւ պիտի չմիջամտեն ուրիշ երկիրներու ներքին գործերուն: Արեւելեան Չինաստանի եւ Հարաւային Մանչուրիոյ երկաթուղիները մէկ ցանցի վերածուելով պիտի շահագործուին միասնաբար: Դաշնագիրը վերջացած ատեն, երկաթուղին Չինաստանի սեփականութիւնը պիտի դառնայ: Փորթ Արթիւրը ռուսեւչինական նաւակայան մը պիտի դառնայ եւ պիտի օգտագործուի միայն ռուսական եւ չինական մարտանաւերու եւ առեւտրական նաւերու կողմէ: Ռուսիա պիտի պաշտպանէ այդ նաւահանգիստը, ի հարկին անհրաժեշտ հաստատութիւնները հիմնելով: Ռուսիա կրնայ նաեւ ցամաքային եւ ծովային զինուորներ պահել հոն, իբրեւ պահակազօրք: Տայրէն ազատ նաւահանգիստ պիտի հռչակուի, Չինաստանի պատասխանատուութեան տակ, բայց նաւահանգստին հրամանատարը ռուս պիտի ըլլայ: Հանրաքուէ պիտի կատարուի Արտաքին Մոնկոլիոյ մէջ: Չինաստան ի հարկին պիտի ճանչնայ Մոնկոլիոյ ներկայ հանրապետութիւնը: Խ. Միութիւնն ալ իր կարգին պիտի յարգէ Չինաստանի գերիշխանութիւնը Մանչուրիոյ մէջ եւ անոր հողային ամբողջութիւնը: Մոսկուա յանձն կ'առնէ նաեւ չմիջամտել Չինաստանի ներքին գործերուն, ամէն բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւն ընծայել, զինուորական եւ ուրիշ նիւթեր ճարելով:

Վերջին լուրերու համաձայն, այս դաշնագիրը արդէն ունեցած է երկու գործնական հետեւանքներ,— Առաջին՝ խորհրդային բանակները որոշած են քաշուիլ Մանչուրիայէն, առաջին զօրամասերը՝ մինչեւ 15 օր: Ամբողջ պարպումը պիտի լրանայ Ճափոնի անձնատրութենէն երեք ամիս վերջը: Երկրորդ՝ չինացի համայնավար առաջնորդը Մաօ-Ցէ, յանձն առած է խորհրդակցիլ մառէշալ Չանկ Քայ Շէքի հետ, դադրեցնելու համար ներքին պատերազմը: Ամերիկեան դեսպանն ալ պիտի մասնակցի այս տեսակցութեան: Չինաստանի արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ ռուսեւչինական դաշինքը երաշխիքն է տեւական խաղաղութեան մը Ծայր. Արեւելքի մէջ:

383 նաւտարմներ Թօքիոյի ծոցին մէջ

Երէկ աշխարհի ամենամեծ Արմատան — նաւատորմիղ — համախմբուած էր Թօքիոյի ծոցին մէջ, զինուոր հանելու համար Ճափոնի հողին վրայ, իբրեւ յաղթական: Միեւնոյն ատեն 1300 օդանաւեր կը սաւառնէին օդին մէջ, հետապնդումներ կատարելով: Նաւատորմին մէջ կը գտնուէին հինգ զրահաւորներ, որոնց մէկուն՝ «Միսուրի»ի մէջ հրամանատարը կը վարէր գործողութիւնները: Առաջին անթիւ Թօքիոյի ծոցը մտան, առաջնորդութեամբ ճափոնցի ուղեցոյցներու, հինգ զրահաւորները, 11 յածանաւեր, 26 թորփիլանաւեր, 16 ականահաւաքներ, 15 փոխադրանաւեր եւ բազմաթիւ օժանդակ նաւեր: Ցամաքահանումը սկսաւ երէկ, երեքշաբթի: Առաջին անթիւ ցամաք ելան 10.000 ծովային հրացանակիրներ: Գործողութեանց ներկայ էին 30 դաշնակից սպաներ: Մարտանաւերու անցքը տեւեց վեց ժամ: Ճափոնի ներկայացուցիչները ընդունուեցան «Միսուրի» զրահաւորին մէջ, կարգադրելու համար գործողութեանց մանրամասնութիւնները: Բազմաթիւ օդանաւեր կը սաւառնէին ծովակալ-մարտանաւին վրայ: Ամերիկացի ծովակալը չխօսեցաւ Ճափոնի բանագնացներուն հետ որոնք խուզարկուեցան եւ իրենց սուրերը յանձնեցին Ամերիկացիներուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ, «Մուսա Տաղ»ի հանրածանօթ հեղինակը, մեռաւ Լոս Անճէլըսի մէջ (Քալիֆորնիա), սրտի հիւանդութենէ: Ծնած էր 1890ին, Փրակա, բայց գրեթէ ամբողջովին, մինչեւ իր աքսորը, ապրած էր Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ մէջ: Գերման էր մշակոյթով, խառնուածքով եւ լեզուով, բայց միշտ ճգնեցաւ կամուրջ մը ձգել գերմանական երեւակայութեան եւ լատինական բանականութեան միջեւ: Առաջին գիրքը բանաստեղծութեանց հատոր մըն էր, «Աշխարհի բարեկամը» (1911): Երկրորդ հատորը նոյնպէս, աւելի հասուն (1913): Մեծ պատերազմին, (1915), կ'երգէր ազատագրումը, մարդկային եղբայրակցութիւնը (Առնէ եւ անոնէ): Չորրորդ հատորը, «Դատաստանի օրը», կը փառաբանէ անձնազոհութիւնը: Յետոյ յաջորդաբար գրեց թատերախաղեր եւ վէպեր: «Մուսա Տաղի քառասուն օրերը», որ բազմաթիւ լեզուներու թարգմանուեցաւ (հայերէնը՝ Եր. Տէր Անդրէասեան), կը ներկայացնէ 5000 Հայերու դիմադրութիւնը եւ հանրային կեանքը Թրքական սարսափներուն տակ: Դեռ կը խօսինք իր մասին:

Այրի Տիկին Վահրամ Զարֆճեան, Օր. Եոլանտ Վ. Զարֆճեան, Տէր եւ Տիկին Նուպար Զարֆճեան, Պ. Լեւոն Զարֆճեան, Տէր եւ Տիկին Ագլաղանեան, Տէր եւ Տիկին Հերման Գազանճեան (Թէհրան), Տէր եւ Տիկին Բերուն Գազանճեան (Երեւան), Այրի Տիկին Ճիլաճեան, Օր. Լիտի Զարֆճեան, Տէր եւ Տիկին Վահէ Թոսունեան, Տէր եւ Տիկին Անդրէասեան (Ամերիկա), Այրի Տիկին Գազանճեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Մարտիկեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Սիմոնեան (Ամերիկա), Այրի Տիկին Փաշաեան, Տէր եւ Տիկ. Ինճուճեան եւ զաւակները, Պ. Գազանճեան, Այրի Տիկին Գալուստեան, Այրի Տիկին Հալըճեան, Տէր եւ Տիկին Աւագեան եւ զաւակները, բոլոր իր ընտանեկան պարագաները, խորին ցաւով կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը՝

Պ. ՎԱՀՐԱՄ ԶԱՐՖՃԵԱՆԻ

իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, քեռայրին, եղբօր զաւկին, մօրեղբօր եւ ազգականին, որ տեղի ունեցաւ 25 Օգոստոսին, 50 տարեկան հասակին մէջ: Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, չորեքշաբթի ժամը 4ին, Հայոց եկեղեցին, 15 rue Jean Goujon: Մարմինը կ'ամփոփուի ՍէնՄորի գերեզմանատունը, ընտանեկան դամբարանին մէջ:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողնե-րէն կ ըխնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13e
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 376.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Jeudi 30 Août 1945 Հինգշաբթի 30 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4492-Նոր շրջան թիւ 121 Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ՝ 3 Ֆր.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ԱՆՆՄԱՆ ԳԱՂՈՒԹ ՄԸ.— Ա.

Տարիներու մտերմութիւնս Լոնտոնի հայու-թեան հետ՝ իրաւունք կուտայ յայտարարելու որ այս մեծափարթամ մայրաքաղաքը նետուած գա-ղութը անընդունակ է ազգային կեանք ու ոգեւո-րութիւն ստեղծելու: Եթէ ուզէի շատ բծախնդիր ըլլալ, կրնայի նոյնիսկ ըսել թէ մերինը գաղութ ալ չէ, որովհետեւ գաղութ կը նշանակէ ժողո-վուրդին գանգուածէն փրցուած, բայց ժողովուր-դին ու հայկական բոլոր երեւոյթներուն հետ իր կապը պահող կենսունակ ու աշխոյժ համրանք մը:

Այս ըմբռնումով մերինը բնաւ չի նմանիր, օրինակ, Փարիզի, Աթէնքի կամ Գահիրէի գա-ղութներուն, թուական բոլոր համեմատութիւն-ները պահելով:

Աչքի առջեւ բերէք այս վիթխարի ոստանը, մայրաքաղաքը ամբողջ աշխարհի, որ Թէմզի ցոյգ ափերուն վրայ կը գրաւէ ոչ նուազ քան 700 քառակուսի մղոն տարածութիւն մը: Բնակչու-թիւնը 9 միլիոն պատերազմէն առաջ՝ հիմա թե-րեւս քիչ մըն ալ աւելի: Այս միլիոններուն կողքին կ'ապրի մօտաւորապէս 500ի չափ հայութիւն մը՝ ծծկեր երախաներն ու պառաւները միասին հաշ-ուելով: Ուրեմն պուտ մը՝ ովկիանոսին մէջ: Գոնէ մէկ արուարձանի մէջ ամփոփուած ըլլային: Ո՛չ. ցրուած են մայրաքաղաքին բոլորտիքը, իրարմէ հեռու, իրարմէ փախչող:

Բարեբախտաբար ունինք հայկ. եկեղեցի մը, ուր տարին երկու անգամ, Ծնունդին ու Զատկին, կը տեսնես «հոծ» բազմութիւն մը — հարիւր հո-գինոց: Աւելի խոշոր թիւ մը իրարու քով բերելու համար պէտք սպասես որ ազգային երեւելի մը — մանաւանդ մեղարտուր — այցելութեան գայ դուրսէն եւ իրեն ի պատիւ թէյասեղան սարքուի: Պարահանդէս մը — աւելի հրապուրիչ մեր երի-տասարդութեան համար — կըր-նայ իրենց թաքստոցներէն դուրս հանել 150 հոգի: Այսպէս գաղութը հաւաքական կեանք չունի: Իւրաքանչիւր արուարձանի մէջ կայ անշուշտ աղաներու եւ փափկասուն տիկիններու ընտանե-կան շրջանակը, պրիճի կամ թավլուի համար: Ամուրի երիտասարդները իրենց գլխուն ճարը կը նային իրենց հասկցած ձեւով:

Ինչպէս ուրիշ առիթներով ալ դիտել տուած եմ, Լոնտոնի փոքրաթիւ հայութեան այս թափ-թփած վիճակը հետեւանք է մանաւանդ մտաւորա-կաններու կամ հանրային դէմքերու պակասին: Արդարեւ, Լոնտոնի գրոց-բրոցները մատի վրայ կը համրուին, հազիւ 10—15 հոգի: Այսքանն ալ բաւական էր անշուշտ, ազգային կեանքը վառ պա-հելու համար, եթէ կարգ մը անձերու մէջ կրակը մոխիրի վերածուած չըլլար: Չեմ ուզեր անուններ յիշել, բայց կան քանի մը դէմքեր որոնք կարծես քէն ըրած են հայ ազգին հետ եւ չեն ուզեր մեր ժողովուրդին ցաւերովն ու ժպիտներով հետաքրք-րուելու չափ խոնարհիլ:

Կուսակցականներ չկան այստեղ, եթէ չհաշ-ուեմ այս տողերուն Դաշնակցական հեղինակն ու պատմաբան Արշակ Սաֆրաստեանը, որ մազի բա-րակ թելով մը կապուած է Ռամկավարներուն: Հետեւաբար գաղութը «չէզոք» է — եթէ որ եւ է բան կը նշանակէ այս բառը — ազգային, քաղա-քական, մշակութային եւ հայկական ամէն տեսա-կի հարցերու մասին:

Աննշան թիւով ուսանողութիւն մը ունինք բարձրագոյն վարժարաններու եւ համալսարաննե-րու մէջ — ընդհանրապէս Միջին Արեւելքէն: Բայց, մեծ պատիւ է մեզի համար, եթէ այդ 8-10 երիտասարդներուն երեսը տեսնենք ժամուն բակը, տարին մէկ անգամ: Նկատած եմ որ ինչպէս ամէն տեղ, այստեղ ալ nouveau débarquéները աւելի շու-տով կը կորսնցնեն իրենց ինքնութիւնը ու թաւալ-գլոր կը նետուին շրջապատի փորձութեանց գիր-կը, քան անոնք որ տարիներով բնակած ըլլալով Եւրոպայի մէջ, աւելի «լուսաւորուած» են եւ գի-տեն սեւը ճերմակէն զատել:

Երբ կը հարցնէի հայ երիտասարդի մը թէ ինչո՞ւ հեռացած է ազգէն, խնդաց «տգիտութեանս» վրայ ու պատասխանեց.

— Եղբա՛յր, Եւրոպայի մէջ սինէմա կայ, թատ-րոն կայ, պար կայ, խաղարան կայ, աղուո՛ր աղ-ջիկներ կան ուզածիդ չափ, ուզած տեղդ: Ալ ի՛նչ ազգ, ի՛նչ հայրենիք...

Լոնտոնի հայութիւնը կեդրոնական կազմա-կերպութիւն չէ ունեցած քանական թուականնե-րէն ասդին: Ուրեմն գաղութին անունով խօսելու իրաւասու մարմին չկայ: Ինչ որ պարբերաբար տեղի կ'ունենայ այստեղ — հանգանակութիւն, հաւաքոյթ — արդիւնք է այս կամ այն անհատին նախաձեռնութեան: Այս անկազմակերպ վիճակը այնքան յառաջացած է որ, եթէ սովորական հան-դէս մը սարքես, ստիպուած ես անձամբ կատարել հետեւեալ բոլոր աշխատանքները — սրահ վար-ձել, տոմսակ պատրաստել, հասցէները գրել, դրոշմաթուղթ փակցնել, նամակատուն երթալ ու հանդէսին օրն ալ ճառ խօսիլ: Եւ որովհետեւ ա-ռանց թէյի հաւաքոյթ չըլլար այստեղ, ու առանց հրաւէրի եկող - գացող չես ունենար, պիտի հոգաս նաեւ ծախքը: Ի՞նչպէս. կամ պիտի խնդրես Պ. Գա-լուստ Կիւլպէնկեանի դրամենակէն 10—20 ոսկի-նոց չէք մը (բնաւ չես մերժուիր): Եւ կամ պիտի մօտենաս քանի մը ունեւորներու:

Այսպէս է մեր աննման գաղութը:

ԺԻՐԱՅՐ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԵԿԵՂԵՑ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

Կոչը քրիստոնեայ աշխարհին

ԽՄԲ.—Ժամանակին գրած էինք թէ Էջմիածնի ե-կեղ. համագումարը կոչ մը ուղղած է քրիստոնե-եայ աշխարհին, բողոքելով Վատիկանի դիրքին դէմ: Ահաւասիկ այդ յայտարարութիւնը, զոր ստորագրած են երկու կաթողիկոսները եւ թեմա-կան առաջնորդները (ընդամէնը 15 ստորագրու-թիւն): Կը հրատարակենք առանց խմբագրու-թեան.—

Ազգային Եկեղեցական Ժողովը՝ գումարուած Ամենայն Հայոց Ծայր. Պատրիարք Կաթողիկոս ընտրելու նպատակով, իր երախտագիտական զգացմունքն ու փառաբանութիւնն է ուղղում առ Աստուած ոչ միայն իր գործի ներդաշնակ ու կա-տարեալ վախճանի համար, այլ որ նաեւ այդ գու-մարումը զուգադիպում է հանուր մարդկութեան կեանքի բարօրութեան եւ ազատութեան համար անսահման նշանակութիւն ունեցող Միացեալ Ազ-գերի փառապանծ յաղթանակին:

Քրիստոնէական կրօնն ու եկեղեցիները ար-տաքոյ կարգի դեր ունին կատարելիք. այդ՝ եղ-բայրութեան, արդարութեան եւ ազատութեան գաղափարները կեանք եւ իրականութիւն դար-ձնելն է համայն քրիստոնէական աշխարհի եւ մարդկութեան մէջ: Քաղաքական միտումնաւոր աշխատանքները քրիստոնէական եկեղեցիների մէջ՝ յիշեալ նպատակների իրականացման միայն խոչընդոտ կը լինեն: Նոքա նոր եւ ահաւոր պա-տերազմի ուղին կը հարթեն միլիոնաւոր մարդ-կանց կորստեան, մարդկային մշակութային ստեղ-ծագործութեան ոչնչացման պատճառ կը հանդի-սանան եւ մարդկութեան համար նոր տառապանք-ների դռներ կը բանան:

Տարաբախտաբար Հռոմէական Եկեղեցին գլխա-ւորող Վատիկանը մխրճւում է քաղաքական նպա-տակների մէջ՝ արդէլք հանդիսանալով քրիստո-նէական բարձրագոյն նպատակների իրագործմանը ու պաշտպանելով գերմանական աշխարհաւեր ոյ-ժը, որ յանուն մարդկութեան տառապանքների աղբիւր է հանդիսացել: Ուստի Ազգային Եկեղե-ցական Ժողովը Վատիկանի բռնած այս դիրքը, որ անյարիր է քրիստոնէական վսեմ գաղափարներին, համարում է դատապարտելի:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏԸ, Նիկոլա արք. Փարիզ եկաւ, վերակազմելու համար օրթոտոքս Եկեղեցին որ երեք հոսանքներու բաժնուած էր Եւրոպայի մէջ, գերմանական գրաւման շրջանին: Մետրոպոլիտը ուրախութիւն յայտնեց որ ցարա-կան նախկին դեսպան Պ. Մաքլաքով այցելեր է Փարիզի խորհրդային դեսպանին: Հակա-խորհրդային Ռուսերու մերձեցումը կը շարու-նակուի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ երկաթուղիները Ֆրանսական վարչութեան պիտի յանձնուին դաշնակից հրամա-նատարութեան կողմէ:

ԺԱՆՏԱՏԵՆՏԸ կը ճարակի Պերլինի մէջ: Ա-մերիկեան շրջանին մէջ պիտի պատուաստուին 850.000 Գերմաններ:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ կառավարու-թիւն մը կազմուեցաւ Մեքսիկայի մէջ, տապալե-լու համար զօր. Ֆրանքոյի իշխանութիւնը:

ԿԷՕՐԻՆԿ, ՔԱՅԹԸԼ ԵՒ ԵՕՏԼ, որոնք այլեւս գերիներ չեն, այլ դատի ենթակայ ամբաստան-եալներ, ստիճանազուրկ եղան Դաշնակիցներուն կողմէ: Ամէն մէկը բանտարկուած է առանձին խցիկի մը մէջ:

ԻՆՉ ԿԸ ՊԱՏՄԷՆ

Հայաստանէն վերադարձողները

ԽՄԲ.— Հատուած մը եւս՝ Ցունաստանի եր-կու աշխարհական պատգամաւորներու յայտարա-րութիւններէն, որոնց առաջին մասը հրատարա-կած էինք երէկ.—

Արտաքին գործավար Կարապետեան իր պաշ-տօնին մարդն է, երիտասարդ ու հաւասարակշ-ռուած:

— Կրնա՞ք ըսել թէ ինչ է իր դերը:

— Ինչ որ արտաքին գործավար մը կրնայ ու-նենալ: Թերեւս աւելի պարզ նկատի առնուած է քան ներկան: Անշուշտ, Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը կապուած է Մոսկուայի, բայց կը հաւատայի թէ պիտի գայ ժամանակը որ Հայաստանի արտաքին գործավարն ալ դեր պիտի կատարէ: Զարդի համար չէ նշանակուած անշուշտ:

— Հեռագիրներ տուեր էք հայկ. պահանջները շօշափող. կուտա՞ք տեղեկութիւններ.

— Երեք հեռագիր տրուած է. առաջինը Եկե-ղեցական ժողովի նախագահութեան կողմէ, որ կը շնորհաւորէր մարաջախտ Սթալինը յաղթանակին համար եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէր մեզի տրուած դիւրութիւններուն համար: Երկրորդը ժողովի փակման առթիւ, շնորհակալութեան հետ՝ հայկ. իրաւունքներու պաշտպանութեան պէտքը կը շեշտէր:

Իսկ ժողովէն ետք, աշխարհական պատուի-րակներու կողմէ երկար յուշագիր մը տրուեցաւ՝ հայկ. բռնագրաւուած հողերու վերադարձման պահանջով եւ աշխարհացրիւ հայութեան վերա-դարձը կարելի դարձնելու խնդրանքով:

— Մենք տեղեկացանք վեց նահանգներու վե-րադարձման մասին եղած պահանջի մը. ճի՞շդ է:

— Որքան գիտենք, անուն չէ տրուած, այլ ընդհանուր կերպով պահանջ մը դրուած է, հայ-կական հողերու վերադարձումի մասին:

— Ի՞նչ տրամադրութիւն կայ առհասարակ Հայաստանի մէջ այս հարցերուն շուրջ:

— Շօշափելի, պաշտօնական ոչինչ կայ: Լուռ են պաշտօնական շրջանակները, բայց Կարսի ու Արտահանի վերադարձման խնդիրը հայկ. հարցին լուծումը չի նկատուիր. առհասարակ ան Հայաս-տանի հին սահմաններուն պարզ վերահաստատման խնդիր մըն է: Հայկ. պահանջները աւելի լայն են. ժողովուրդի ձգտումը ներկայ Հայաստանի սահ-մաններէն դուրս գտնուող հայկ. հողերուն վերա-դարձումն է՝ իր օրինաւոր տէրերուն: Ի՞նչ կեր-պով իրագործելի է այս ամէնը՝ դեռ յայտնի չէ: Միայն կարելի է հաստատել՝ թէ պատմական վայրկեանի մը մէջ կ'ապրինք, ուր կենսական է արտասահմանի հայութեան եւ հայրենիք[illegible] թեան միասնականութիւնը, ամէն կերպով: Կայ հոգեկան փոխադարձ սէրը եւ զգացական կապը. պէտք է ըլլայ իրականը, զանազան ձեռնարկներու համար ալ:

— Ներգաղթի համար որ եւ է տրամադրու-թիւն կա՞յ:

— Այո: Ասկէ առաջ հնարաւորութիւն չկար՝ չէնքի, հողի եւայլ միջոցներու նուազութեան պատճառով: Այժմ, իշխանութիւնները աւելի տրա-մադիր են: Հաւաստիք ունինք, որ ներգաղթը յու-նահայ գաղութէն կարելի պիտի ըլլայ յառաջիկայ վեց ամիսներու ընթացքին: Ամէն պարագայի մէջ, նախապատուութիւնը յունահայ գաղութին պիտի տրուի, նկատի ունենալով անոր նիւթական անկա-յուն վիճակը: Ներգաղթը, անշուշտ, աւելի լայն չափով կ'ըլլայ, երբ Կարսն ու Արտահանը վերա-դարձուին, եւ շատ աւելի լայն ստիճանի վրայ, երբ մեր հողային պահանջները աւելի չափով մը իրագործուին:

— Անշուշտ, ուրախ ժողովուրդ է, բայց պա-տերազմը եւ նիւթական վիճակը ազդած են: Երի-տասարդութիւնը շատ աշխոյժ է, բայց ժողովըր-դային զանգուածը աւելի հանդարտաբարոյ: Թե-րեւս երբ սնունդը առատանայ, ժողովուրդը աւելի կ'առողջանայ եւ կ'աշխուժանայ:

— Վերջին հարցում մըն ալ. մենք արտասահ-մանի Հայերս, կը մոռնանք մեր վէճերը, Հա-յաստանով ոգեւորուած, օր մը Հայաստան երթա-լու գաղափարէն տարուած: Հայաստանի ժողո-վուրդը ի՞նչով կ'ոգեւորուի. ունի՞ այն զգացու-մը՝ թէ ինք պետութեան մը քաղաքացին է. հայ-րենիքի մէջ: Հպա՞րտ է:

— Ինչպէս ըսի, յարաբերական է այդ զգա-ցումը: Անոնք որ լաւ վիճակի մէջ են, լաւ գործ ունին եւ ապրուստ, եւ վերջապէս նուազ վիշտ, անոնք շատ աւելի գոհ են: Ունին Հայաստանի քա-ղաքացի ըլլալու զգացումը եւ նոր սերունդը մա-նաւանդ հպարտ է անով: Այս զգացումը կը զօրա-նայ, եթէ ընդարձակուի սահմանը եւ արտասահ-մանի հայութիւնը վերադառնայ հայրենիք: Կայ այս կարօտը արդէն արտասահմանի հանդէպ եւ յոյս ունիմ կ'իրագործուի:

Բան մըն ալ աւելցնեմ, կ'ըսէ Տոքթ. Վառ-վառեան, լեզունին ալ աւելի անուշ է հիմա քան ասկէ առաջ.

— Ինչո՞վ կը բացատրէք.

— Անով որ աւելի հոդ կը տարուի լեզուին ու գրականութեան եւ յետոյ Թրքահայ դաղթակա-նութեան ու գրականութեան ազդեցութիւնը զգա-լի է: — Լաւ է, ամէն կերպով, կրնանք փոխլուն

ապագայ ունենալ, կ'աւելցնէ Պ. Բարաղամեան, ծանրախոհ շեշտով մը եւ երկու պատուիրակները վերջին անգամն ալ պէտքը կը շեշտեն համագործակցութեան արտասահմանի բոլոր Հայերուն, կազմակերպութիւններուն ու հոսանքներուն, յօգուտ հայրենիքի եւ անոր Սրբազան Դատին:

ՅԱՌԱՋ.— Պատգամաւորներէն Յունաստանի առաջնորդ Մազլըմեան արք. «Յուսաբեր»ի խմբագրատունն այցելելով, իր կարգին տեղեկութիւններ հաղորդած է, աւելի քան երկու ժամ: Առաջնորդը շեշտեր է համերաշխութեան՝ իր բառով՝ միասնականութեան անհրաժեշտութիւնը:

— Էջմիածնի համագումարը զբաղեցա՞ւ Ամերիկայի եկեղեցական միութեան հարցով:

—Այս հարցը դրուեցաւ, բայց յարմար չըլլալով ժողովի մէջ առով զբաղիլ, հարկ դատուեցաւ որ նորընտիր կաթողիկոսը ինք անձամբ ձեռք առնէ եւ միացման կենսական հարցը լուծէ: Իմ ալ բաղձանքս է՝ որ շուտով լուծուի այդ խնդիրը եւ վերահաստատուի եկեղեցական ու ազգային միասնականութիւնը: Կենսական է այս պարագան:

— Հայաստանի մէջ ալ կա՞յ միասնականութեան նոյն տրամադրութիւնը:

— Այո՛, թէ՛ պետական շրջանակներու եւ թէ եկեղեցական շրջանակներու մէջ ընդհ. ցանկութիւնն է ատ: Ազգային ու կրօնական համերաշխութիւնն ու համագործակցութիւնը անհրաժեշտ են մեր ժողովուրդին համար, մանաւանդ այս օրերուն ու տարիներուն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Աւելի լաւ պիտի ուտենք այս ձմեռ

Նախարարական խորհուրդը առջի օր նիստ գումարելով, հաստատեց պարենաւորման նոր ծրագիր մը որ զգալի բարւոքումներ կը պարունակէ: Ահաւասիկ տրուած որոշումները.—

1.— Ձնչել հացի տոմսը Նոյեմբեր 1էն սկսեալ, եթէ Սեպտեմբերի եւ Հոկտեմբերի հունձքերուն հաւաքման շնորհիւ կարելի ըլլայ անհրաժեշտ մթերքը կազմել: Քաջալերելու համար ցորենի արագ յանձնումը, իւրաքանչիւր կենդինարի վրայ 30 ֆրանքի յաւելուածական պարգեւ մը պիտի վճարուի այն արտադրիչներուն որոնք նոր հունձքին ցորենը յանձնած կ'ըլլան Յուլիս, Օգոստոս, Սեպտեմբեր եւ Հոկտեմբեր ամիսներուն:

2.— Զարկ պիտի տրուի Հայսի (խմորեղէն, ...mentaires) արտադրութեան եւ բաժնեչափը պիտի աւելնայ ձմեռը, փոխարինելու համար գետնախնձորի հունձքին անբաւականութիւնը որ հետեւանք է երաշտի:

3.— Գետնախնձորի արտադրութեան գինը նշանակուած է 300 Ֆրանք իւրաքանչիւր կենդինարի: Ասոր վրայ պիտի աւելնան 35—100 Ֆրանքի պարգեւներ այն վայրերուն մէջ որոնց արտադրութիւնը տկար է եւ անոնց որ ծանրապէս վնասուած են երաշտի հետեւանքով: Լուծուած է P. T. O. A կազմակերպութիւնը (գետնախնձոր, սոխ եւ սխտոր): Ասոնց բաշխումը պիտի կատարէ եռանդամ գրասենեակ մը:

4.— Միսի բաշխումն ալ պիտի բարեփոխուի Հոկտեմբեր 1էն սկսեալ: Գիները ազատ պիտի ըլլան արտադրութեան համար:

5.— Ճարպեղէնի (matières grasses) ամսական բաժնեչափը պիտի ըլլայ 600 կրամ, Հոկտեմբեր 1էն սկսեալ:

6.— Շաքարի արտադրութիւնը նուազած ըլլալով ամբողջ աշխարհի մէջ, առաւելագոյն չափով քաջալերելու համար ճակնդեղի մշակումը, ճակնդեղին գինը (մէկ թոնը) պիտի բարձրանայ 960 Ֆրանքի, նաեւ պիտի վճարուի 160 Ֆրանքի պարգեւ մը «բացառիկ դժուարութեանց համար», ուրեմն համագումար 1120 Ֆրանք պիտի վճարուի իւրաքանչիւր թոնի:

7.— Գինիի արտադրութեան գինը պիտի բարձրանայ 90 Ֆրանքի, որուն վրայ պիտի աւելնայ 10 Ֆրանքի պարգեւ մը, վնասուած այգիներու վերակազմութեան համար:

8.— Գիներու ազատութիւնը վերահաստատուած է խնձօրօղիի (cidre), անոր յատուկ խնձորին, ձիերու եւ ջորիներու համար:

✕ Պաշտօնաթերթը հրատարակեց Սեպտեմբերի բաշխումներու ցանկը: Միսի շաբաթական բաժնեչափը պիտի ըլլայ 150 կրամ: Յաւելուածական բաժիններ պիտի տրուին J3ներ եւ ծանր աշխատաւորներու, որոնք պիտի ստանան համագումար 250 կրամ: Շաքարի բաժինը կը մնայ անփոփոխ, բացի J1ներէն որոնք պիտի ստանան 625 կրամ: Սուրճը պիտի բաժնուի Սեպտ.ի թիւ3կտրոնով, 150 կրամ խառն, որուն 40 կրամը զուտ սուրճ հատիկներով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէկ հանրակառքին մէջ Ամերիկացի սեւամորթ զինուոր մը խոշոր ատրճանակ մը քաշելով, սպառնաց պաշտօնեաներուն եւ ուղեւորներուն իրեն յանձնել ինչ որ ունին: Ոստիկանները սարսափահար համակերպեցան: Զարագործը յետոյ հանրակառքէն իջնելով անհետացաւ:

Ե՞րբ կը վերջանայ «մաքրագործումը»

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ գործակցութեան եւ Վիշիի մեղսակիցներու մաքրագործումը լրացած է աւելի քան 2)3 համեմատութեամբ: Մինչեւ հիմա մահուան դատապարտուած են 1630 հոգի: Դատուած ամբաստանեալներու թիւն է 53.400: Դեռ 25.000 հոգի կարգի կը սպասեն: Բացի մահապարտներէն, 53.400 հոգիէն 750ը դատապարտուած են ցկեանս տաժանակիր աշխատանքի, 5345 հոգի բանտարկութեան՝ թիապարտութեամբ, աւելի քան 12.000 հոգի՝ բանտարկութեան: Անպարտ արձակուած են 3500 հոգի: Աւելի քան 20.000 հոգի դատապարտուած են ազգային անպատուութեան, իսկ 8000 հոգի արձակուած են քաղաքային դատարաններէն: Դատավարութեանց ամենաբարձր թիւր արձանագրուեցաւ Յուլիսին, երբ քննուեցան աւելի քան 10.000 պարագաներ:

Զօր. տը Կօլի վերադարձը

Առժամեայ կառավարութեան նախագահը Ամերիկայէն վերադառնալէ առաջ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Շիքակոյի մէջ, շեշտելով թէ ամէն բանէ առաջ տնտեսական աջակցութեան կը սպասեն, վերաշինելու համար աւերեալ երկիրը: Զօրավարը առանց վերապահութեան յայտարարեց թէ Մ. Նահանգներու նախագահը եւ կառավարութեան անդամները լայնօրէն ըմբռնեցին դրուած հարցերը եւ մանաւորապէս Ֆրանսայի վերաբերեալ խնդիրները: Յետոյ պարզեց Ֆրանսայի կրած կորուստները, տառապանքները, նաեւ վերաշինութեան ճիգերը: «Բայց եւ այնպէս խիստ տաժանելի ձմեռ մը պիտի անցընենք. գիտենք եւ չենք ծածկեր. բայց այս ձմեռը նուազ տաժանելի պիտի ըլլայ քան վերջինը: Մեծ սխալ մը պիտի ըլլար ենթադրել թէ Ֆրանսա կ'ուզէ գոհանալ վերաշինելով իր արտադրութեան միջոցները այնպէս ինչպէս որ էին: Մեր մէջ ամէնքն ալ համոզուած են թէ նոր աշխարհ մը կը մտնենք»:

Հացկերոյթին կը մասնակցէին 500 հրաւիրեալներ, ամէն դասակարգէ:

Զօրավարը Փարիզ վերադարձաւ Քանատայէն, ուր եւս խանդավառ ընդունելութիւն մը սարքուած էր: — Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ նախագահ Թրումըն որոշ խոստումներ չէ տուած Գերմանիոյ վերաբերեալ հարցերու մասին: Գալով Իտալիոյ, հաւանական կը նկատուի որ միջազգային կարգուսարք մը հաստատուի Ափրիկէի իտալական գաղթավայրերու մասին, մասնակցութեամբ Խ. Միութեան:— Հեռագրի մը համաձայն, 650 միլիոն տոլար փոխ պիտի տրուի Ֆրանսայի, վերաշինութիւնը փութացնելու եւ հում նիւթեր ճարելու համար:

Ամերիկ. բանակը Թոքիոյի մէջ

Երեքշաբթի օր ամերիկեան օդաչու զինուորներ գրաւեցին Թոքիոյի օդակայանը, մինչ նաւատորմը կ'ընդունէր Ճափոնի մնացեալ 55 մարտանաւերէն 28ին անձնատուութիւնը: Զօր. Մաք Արթըր Ճափոնի մայրաքաղաքը պիտի մտնէ այսօր, չորեքշաբթի, 7500 զինուորներով: Միեւնոյն ատեն 20.000 ծովային զինուորներ պիտի գրաւեն Ճափոնի երկրորդ մեծ նաւակայանը, Եոքոսուքա:

Ճափոնական անթէլը նոր պայմանաժամ մը խնդրեց, կարգ մը լուսաբանութիւններ ստանալու համար: Կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է, պայմանները գործադրելու համար, բայց կ'ուզէ խուսափիլ «դժբախտ միջադէպերէ»:

✕ Նախագահ Թրումըն առաջարկեց խորհրդարանին շարունակել 18—25 տարեկան երիտասարդներու զինուորագրութիւնը, մինչեւ երկու տարի, նկատելով որ 1.200.000 զինուորներ անհրաժեշտ են, գրաւեալ երկիրներու ապահովութեան համար: Նախագահը արտօնեց հրատարակել Գերմանիոյ եւ Ճափոնի գիտական գիւտերուն վերաբերեալ նիւթերը:

ԿԱՐԱԳԻՆ ԳԻՆԸ, որ մինչեւ 800ի բարձրացած էր, 600ի, նոյնիսկ 300ի իջած է: Կ'ըսուի թէ շատ չանցած 180 Ֆրանքի պիտի ծախուի:

5.000.000 ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ անունով կոչ մը ուղղուեցաւ Միացեալ Ազգերուն, որպէսզի աջակցին, հրէական Տուն մը հաստատելու համար Պաղեստինի մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ նամակ մը ստացանք Սարգիս Յովհաննէսեան ստորագրութեամբ, «ի դիմաց խումբ մը Պոլսեցիներու»: Կը պահանջեն Ազգ. Ճակատի կեդր. վարչութենէն «անմիջապէս քննիչ մարմին մը ղրկել, մաքրագործելու համար տեղւոյս Ազգ. Ճակատը»: Այս առթիւ կը գրեն թէ Ա. Ճ.ի կարեւոր անդամներէն մէկը ձերբակալուած է ծանր ամբաստանութեամբ, Օգոստոս 20էն ի վեր:

ՓԷԹԷՆԻ ԱՐՁԱԿՈՒՄԸ պահանջելու համար ազդ մը հրատարակուած է ամերիկեան թերթի մը մէջ, 1200 տոլարով, զօր. տը Կօլի այցելութեան առթիւ: Միեւնոյն ատեն թռուցիկներ ցրուած են:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

«Յուսաբեր» ընկերակցութիւն

«Յուսաբեր»էն կ'իմանանք թէ Գահիրէի մէջ կազմուած է «Հայ Մշակոյթի Յուսաբեր ընկերակցութիւնը», մասնակցութեամբ 18 հայրենակիցներու: Ընկերակցութեան նպատակն է ծառայել հայ մշակոյթին, աշխատիլ անոր զարգացման ու բարգաւաճման եւ անոր միջոցով՝ հայ ժողովուրդին ու մասնաւորաբար Եգիպտոսի հայութեան ազգապահպանման կենսական ու նուիրական գործին: Ընկերակցութիւնը պիտի աշխատի միաժամանակ մշակութային սերտ կապ հաստատել արաբական մշակոյթին հետ, մասնաւորաբար Եգիպտոսի եւ ընդհանրապէս Միջին Արեւելքի մէջ: Այս նպատակներուն հասնելու համար, Ընկերակցութիւնը որոշած է.—

ա) Ստանձնել Յուսաբերի հրատարակութիւնը եւ ապահովել զայն, աւելի ճոխացնելով: բ) Հիմնել Հայ Մշակոյթի Տուն մը Գահիրէի մէջ, արժանավայել՝ եգիպտահայ գաղութին եւ հետապնդուած նպատակներուն: Այս հաստատութիւնը օժտուած պիտի ըլլայ՝

1) «Յուսաբեր»ի համար արդիական տպարանով մը եւ խմբագրատունով մը:

2) Ընդարձակ եւ շքեղ սրահով մը, (800-1000 հոգիի համար) ազգային հաւաքոյթներու, թատերական ներկայացումներու եւ այլ ազգային մեծ հանդիսութիւններու համար:

3) Յարակից սենեակներով ազգօգուտ եւ հայ մշակոյթին ու համայնքին նուիրուած միութիւններու եւ կազմակերպութեանց համար:

4) Հրատարակչականով մը, ազգային գրականութեան, պատմութեան եւ առհասարակ հայ մշակոյթին զարգացման ու ծաւալման եւ արաբական մշակոյթին ծանօթացումին նուիրուած:

Ընկերակցութիւնը ձեռնարկած է արդէն կամաւոր նուէրներ ընդունելու, իր անդամներէն ու իր նպատակներուն համակրող բոլոր Հայերէն:

Կազմուած է իր Վարչական Խորհուրդը, որուն նախագահն է՝ Պ. Աւետիս Զագըճեան, գանձապահը՝ Պ. Զարեհ Սագայեան, գործավար ատենադպիրը՝ Պ. Լեւոն Յովհաննէսեան:

Նուէրներու գումարը հասած ըլլալով աւելի քան 7.000 եգ. ոսկիի, արդէն իսկ գնուած է քաղաքին յարմարագոյն ու կեդրոնական մէկ փողոցին վրայ այն գետինը, որուն վրայ պիտի կառուցուի ապագայ շէնքը, Թէվֆիքէէն դէպի Շուպրա նորաբաց պողոտային վրայ: Ընդարձակ է գետինը եւ արժած է մօտ 8000 եգիպ. ոսկի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ 15 տարի պիտի տեւէ, համաձայն վերաշինութեանց նախարարին յայտարարութեան: Ընդհ. վնասը կը հաշուեն 4760 միլիառ Ֆրանք, գումար մը որ անըմբռնելի է. մինչ նախորդ պատերազմին չորս միլիառ էր: Անկարելի է հատուցանել բոլոր վնասները:

ԿԵՂԾ ՀԱԶԱՐՆՈՑՆԵՐՈՒ խնդրին առթիւ, զոր հաղորդեր էինք երէկ, թերթերը կը գրեն թէ գումարը ոչ թէ 80 միլիոն, այլ 200 միլիոն Ֆրանք է: Կեղծիքի բոյներ երեւան հանուած են նաեւ Պոստոյի, Տիժոնի, Նանսիի եւ Քլէմոնի մէ ջ: Տարածողները մեծ մասով Հիւս. Ափրիկեցի են, որոնք 800 Ֆրանքէն կը գնէին կեղծ հազարնոցը: Մայր գործարանը չէ գտնուած տակաւին: Ամբողջ Ֆրանսայի մէջ զանազան խումբեր կը գործէին, թղթադրամ տպելու կամ շրջաբերութեան հանելու համար: Պոստոյի մէկ տպարանին մէջ գտնուեցան 10 միլիոն Ֆրանքի կեղծ թղթադրամներ:

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ երթալով կը ծաւալի: Բոլոր կուսակցութիւնները շարժման մէջ դրած են իրենց ճառախօսները: Պ. Էռիօ խօսելով յանուն արմատական կուսակցութեան, պաշտպանեց երկու ժողովի տեսակէտը,— Երեսփ. ժողով եւ Ծերակոյտ, յայտարարելով թէ միայն մէկ Ազգ. ժողովը պիտի դառնայ վառարան ամբոխավարութեան: Համայնավարները կը պահանջեն միայն մէկ ժողով:

ԳՐԱԽՈՒԱԾ ՕՐ.— Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ Սեպտեմբեր 16 Թուականը, որ պիտի նուիրուի Ազգ. Դատի եւ Խորհ. Հայրենիքէն վերադարձած պատգամաւորներու զեկուցման առթիւ կազմակերպուած հրապարակային մեծ միթինկին:

ՖՐ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքին վերաբացումը՝ Սեպտ.ի առաջին հինգշաբթին, Սեպտ. 6: Աշակերտները կը հրաւիրուին ներկայ ըլլալ առաջին իսկ դասէն:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ.— Փարիզէն Ամերիկահայ զինուոր մը, Պ. Միհրան Տէօքմէճեան վեց ամսուան «Յառաջ» կը նուիրէ իր մօրը՝ Տիկին Զապէլ Տէօքմէճեանի, Նիւ Եորք:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13e
Le Gérant : H. AGONEYAN

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN FRANCE

HARATCH Fondé en 1925 R.C.S. 276.286

Directeur-Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
17, Rue Damesme — PARIS (13e)
Tél. : GOB. 15-70 — C. C. P. Paris 1678-63

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Տար. 750, 6ամս. 400, 3ամս. 200 ֆրանք:

Vendredi 31 Août 1945 Ուրբաթ 31 Օգոստոս

ԺԷ. ՏԱՐԻ — 17e Année N° 4493-Նոր շրջան թիւ 122 — Խմբագիր՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ՝ 3 Ֆր.

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

ԱՐԻՒՆՈՏ ՀԱՆԳՈՅՑԸ

Փարիզեան թերթերը պատահաբար միայն տեղ կուտան ռուսեւթուրք յարաբերութեանց, այն ալ՝ երբ կը խօսուի Նեղուցներու մասին: Ինչ որ կը գրեն երբեմն, արձագանգներ են: Շատ քիչ թերթեր ունին սեփական թղթակցութիւններ եւ տեսութիւններ:

Ընդհակառակն, անգլեւամերիկեան մամուլը կը յորդի լուրերով, տեսութիւններով եւ ուսումնասիրութիւններով, այն օրէն ի վեր որ Մոսկուա չեղեալ հռչակեց 1925ի բարեկամութեան եւ ոչ-յարձակման դաշինքը:

Այս երեւոյթին մէկ պատճառը անշուշտ այն է որ Անգլիոյ եւ Ամերիկայի թերթերը լոյս կը տեսնեն սովորական ծաւալով: Առաջին երկրին մէջ՝ էջերը կրճատուած, իսկ երկրորդին մէջ առանց սահմանափակումի:

Բայց կան ուրիշ պատճառներ ալ: Այս երկիրը այնքան հոգեր ու վէրքեր ունի որ, չի կրնար նոյն թափով եւ լայնութեամբ հետեւիլ ամէն միջազգային անցուդարձի:

Ուրեմն, մենք ալ շատ մը նորութիւններ անգլեւամերիկեան մամուլէն կ՚իմանանք:

Այսպէս, անգլեւսաքսոն գործակալութեան մը Հռոմի թղթակիցը վերջերս շահեկան տեղեկութիւններ կը հաղորդէր ռուսեւթուրք վէճի մասին (Հայրենիք):

Համաձայն հրատարակուած տեղեկութեանց, 1942ին, երբ գերման բանակները Վոլկայի ափերը կը գտնուէին, Թուրքերը ժամը հասած կը համարէին, գործադրելու համաթուրանական ծրագիրը: Այդ օրերուն անոնք զինուոր համախմբած էն Անդրկովկասի սահմանին վրայ, ինչպէս կը հաստատէր Փարիզի խորհրդային դեսպանատան օրգանն ալ: «Այդ առթիւ Թուրք թերթերը հրատարակեր են Մեծն Թուրքիոյ քարտէսները, որոնց համաձայն թրքական սահմաններուն մէջ կը մըտնէին ամբողջ Կովկասը, Հիւս. Կովկասը եւն.: Դարձեալ այդ օրերուն Թուրքերը անպատկառ ընթացք մը բռնած էին Խ. Միութեան եւ անոր զինակիցներուն հանդէպ»:

Ամերիկացի թղթակցին կարծիքով, եթէ Խ. Միութիւնը փոխանակ ուղղակի Թուրքիոյ ներկայացնելու իր պահանջները, դիմում կատարէր Միացեալ Ազգերու կամ Երեք Մեծերու միջոցաւ, կացութիւնը այնքան ալ վտանգաւոր պիտի չհամարուէր որքան այսօր: Հիմա որ ձեռնոցը նետած է, դժուար թէ վէճը լուծուի բարեկամաբար:

Ուրիշ խօսքով, ամերիկացի թղթակիցը, Փէթ Ֆրէնք, անխուսափելի կը գտնէ ընդհարումը Խ. Միութեան եւ Թուրքիոյ միջեւ:

Թղթակիցը հետեւեալ ձեւով կը պատճառաբանէ իր տեսութիւնը.

1. Ռուսական պահանջները այնքան մեծ են որ, եթէ կատարուին, Թուրքիա պիտի վերածուի տասներորդական պետութեան մը, սահմանափակուած Անատոլուի զորշ եւ լերկ ժայռերուն եւ հողին մէջ:

2. Թուրքիոյ ներկայ յետադիմական վարիչները այնքան չափազանցուած կարծիք ունին իրենց ուժերուն վրայ որ, պիտի չուզեն կամովին տեղի տալ Խ. Միութեան առջեւ:

3. Ռուսերը որոշած են ամէն գնով ստանալ իրենց պահանջածը:

Ուրեմն պատերա՞զմ: Այդ եզրակացութեան կը յանգի թղթակիցը, եթէ Անգլիա եւ Մ. Նահանգները անակնկալ մը չսարքեն, միջին ճամբայ մը գտնելով կամ ուղղակի միջամտելով:

Տարակոյս չկայ որ եթէ Թուրքիա դիմադրէ եւ խորտակուի, Ռուսիա շատ աւելի ծանր պահանջներ պիտի ներկայացնէ:

Դժուար է հաւատալ թէ Անգարայի վարիչները այդպիսի անխելքութիւն մը պիտի փորձեն: Մանաւանդ հիմա որ պատերազմը վերջացած է եւ ահաւոր ուժեր տրամադրելի կը մնան, որ եւ է պատահականութեան հանդէպ:

Հանաւորէն ան իր ամբողջ յոյսը պիտի դնէ Միացեալ Ազգերու, եւ մասնաւորապէս Անգլիոյ վրայ, ապաւինելով Սան Ֆրանչիսկոյի դաշինքին: Մինչեւ այս դաշինքին գործադրութիւնը, Խ. Միութիւնը կրնայ մեծ յաջողութիւններ չահիլ դիւանագիտական ճամբով: Գոնէ ետ առնել Կարս-Արտահանը եւ Սուրմալուն: Կամ, եթէ ռոհացում չստանայ Նեղուցներու հարցին մէջ, աւելին պահանջել:

Ամէն պարագայի մէջ, շատ մը անակնկալներ կը վերապահէ Մօտաւոր Արեւելքի դարաւոր եւ արիւնոտ հանգոյցը: Շ.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ԱՆՆՄԱՆ ԳԱՂՈՒԹ ՄԸ.— Բ.

Բարեգործականը ամլութեան դատապարտուած էր 1935էն ի վեր ու քանի մը շաբաթ առաջ էր միայն որ փորձ մը կատարուեցաւ վերակենդանացնելու համար մասնաճիւղը:

Ժամանակին ունէինք Տիկնանց Միութիւն մը: Այսօր դժբախտաբար անունն ալ մոռցուած է, որովհետեւ... Տիկին Գալուստ Կիւլպէնկեան, նախագահուհին որուն չուրջը դառնալ մեծ փա՛ռք էր, այլեւս Լոնտոն չի բնակիր:

1934ին քանի մը բարեմիտ երիտասարդներ քով քովի եկան ու կազմեցին «Հայ Ակումբ» անունով նոր Միութիւն մը: Ճամբայ ելան իրենց համեստ ուժերէն շատ բարձր ծրագրով ու գործը կէս ճամբան մնաց: Քանի մը պարահանդէս, հացկերոյթ մը ի պատիւ Ռ. Մամուլեանի, ու այդքան:

Ունինք Ազքատախնամ մը տարեկան 300 ոսկի պիւտճէով որուն 100ը կը վճարէ քարիւղի հայ արքան, 50ը Արգարեան հիմնադրամը, իսկ մնացեալը հաւաքելու համար դանձապահ Եդուարդ Պէնլեան արիւն-քրտինք կը մտնէ: Նպաստի կարօտ են հազիւ վեց հոգի, բոլորն ալ ծեր, հիւանդ ու աշխատելու անընդունակ:

Պիտի հարցնէք թէ այս անկազմակերպ գաղութը ի՞նչպէս կը պահէ իր եկեղեցին: Այդ տեսակէտէն շատ բախտաւոր ենք, որովհետեւ եկեղեցին ամբողջ մատակարարութիւնը — խունկ ու մոմէն մինչեւ հոգեւոր հովիւին թոշակը — ստանձնած է մեծահարուստ հիմնադիրը, որ իր նպատակ ամբողջական ընելու համար արգիլած է նոյնիսկ «չէն եւ պայծառ մնաք»ի մուրացկանութիւնը եկեղեցիէն ներս: Մասնաւոր արտօնութիւն պէտք է ստանալ խնամակալութենէն, օրինակ, Ծնունդէ Ծնունդ Ազգ. Հիւանդանոցին Սրացոյցը ծախելու համար եկեղեցիին դրան առջեւ: Ազգ. Սահմանադրութիւնը կիրարկելի չէ Լոնտոնի մէջ: Նուիրատուին ամէնէն գործնական կարգադրութիւնը բրած է, մշտնջենապէս ապահովելով եկեղեցիին ծախքերը: Այլապէս գաղութին ուժէն շատ վեր պիտի ըլլար տարեկան հազար սթերլին ճարել: Գաղութը որ եւ է ձայն չունի եկեղեցիին վարչութեան մէջ: Եկող-գացող վարդապետներն անգամ կը նշանակուին բարերարին կողմէ:

Ցիշեցի թէ 500 հոգի ենք այստեղ: «Ցառաջ»ի թղթակիցը այժմ կը պատրաստէ մանրամասն մարդահամար մը. ընդհանուր թիւը պիտի ըլլայ, կարծեմ, 465, հարաւային Անգլիոյ զանազան կէտերուն մէջ ցրուած Հայերն ալ միասին առնելով: Պէտք է նկատի ունենալ որ այս թիւը գրեթէ կայուն է 1920էն ի վեր: Շատ դժուար է բնակութիւն հաստատել Անգլիոյ մէջ, մանաւանդ մեզի համար որ տէր-տիրական չունինք: Հազարներով գերման Հրեաներ այստեղ ապաստանեցան վերջին տասը տարին, բայց Մեծն Բրիտանիան պինդ փակեց իր դուռները 1922ին, երբ մեր հայրենակիցները, թրքական հալածանքէն փախչելով, ապահով երդիք կը փնտռէին բարեկամ երկիրներէն ներս: Էջ մըն ալ այս ողբերգութիւնը մեր քաղաքական պատմութեան համար:

Բարեբախտաբար Լոնտոնը «Հայրենակցական» Միութիւններ չունի եւ չի կրնար ունենալ, որովհետեւ ո՛չ մէկ գաւառ, քաղաք կամ գիւղ — Թուրքիայէն կամ Ռուսաստանէն — չօչափելի համրանք ունի այստեղ: Բացի 30—40 Կեսարացիներէ, աննշան թիւով ներկայացուցիչներ կան Պոլսէն, Իզմիրէն, Վանէն, Տիգրանակերտէն, Այնթապէն, Մարաշէն, Խարբերդէն, Բաղուէն, Թէհրանէն, Պաղտատէն, Ճավայէն, Սինկափուրէն, Եգիպտոսէն, Սուտանէն եւայլն: Ուրեմն խառնիխուռն բազմութիւն մը Թրքահայերու, Ռուսահայերու, Պարսկահայերու եւ Հնդկահայերու: Բարբառի կամ սովորութեանց զանազանութիւնն ալ տեսակ մը արգելք է կարծես մօտիկութիւն ստեղծելու համար այս արենակիցներուն միջեւ: Ինչպէ՞ս կ՚ուզես որ Թրքախօս Կեսարացին թէյի երթայ իր հնդկահայ հայրենակցին տունը, ուր կամ գրաբար կը խօսին կամ անգլերէն:

Գաղութին մեծ մասը առեւտուրով կը զբաղի: Ամէնէն ընթացիկ առարկաներն են արեւելեան գորգը եւ մուշտակը: Բարեկեցիկ — հայկական չափանիշով հարուստ — վաճառականներ կան 50ի չափ: Գորգի առեւտուրը առաջին անգամ Հայերը սկսած են Անգլիոյ մէջ ակէ վաթսուն տարի առաջ, բայց դժբախտաբար անոնք երկրորդական գծի վրայ են այսօր եւ հրապարակին կը տիրեն պարսիկ Հրեաները: Նոյնը կարելի է ըսել մուշտակի հրապարակին համար:

Ունինք երկու բժիշկներ — Ճան Պագիլ (Պէհէնէլեան) եւ Տիգրան Իւթիւճեան. մէկ ատամնաբոյժ՝ Հրանդ Փափազեան. երկու դասատու — Արշակ Րաֆֆի որ ռուսերէն կ՚աւանդէ Լոնտոնի համալսարանին մէջ եւ Սարգիս Թօփալեան, որ պարսկերէնի եւ Թուրքերէնի դասախօսն է Արեւելեան լեզուներու վարժարանին մէջ:

Զանազան հիւանդանոցներու մէջ կան հայ ուսանող բժիշկներ եւ հիւանդապահուհիներ:

Երիտասարդներէն պէտք է յիշեմ Նուպար Էքսէրճեան, տաղանդաւոր տնտեսագէտ մը որ գնդապետի աստիճան ստացաւ բրիտանական բանակին մէջ, Ֆիլիքս Աբրահամեան, երաժշտական քննադատ ու երբեմնի անձնական քարտուղար Սըր Թոմաս Պիչըմի: Էրիք Տիրացու Թուաբան ու հանքային ճարտարապետ որուն գիտական յօդուածները քարիւղի արտադրութեան «Թէքնիք»ի մասին հիացման առարկայ են: Վահէ Ամասեան, 20—22 տարեկան, որ վերջերս մեծ յաջողութեամբ աւարտեց իր բժշկական քննութիւնները: Թերեւս կան ուրիշներ ալ, նոյնքան խոստմնալից, բայց ծանօթ չեն ինծի:

ՔԻՐԱՅՐ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ

Հարաւ. Ամերիկայի մէջ

Հ. Յ. Դ. ԱԿՈՒՄԲՆԵՐԸ ԵՒ ՄԵԾ ՏՈՒՆԸ՝ ՏՊԱՐԱՆՈՎ.— ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏ ՀԱՅԿ. ԴԱՏԻ ՀԱՄԱՐ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ, 10 Օգոստ. (Ցառաջ).— Առաջին թղթակցութեամբ ընդհ. տեղեկութիւններ հաղորդած էի մեր գաղութի մասին: Կ՚ուզեմ լրացնել պատկերը:

Ինչպէս միշտ, նաեւ այս անցնող ժամանակին հետ ազգային կեանքի հիմնական առանցքը մնաց՝ Հ. Յ. Դ.ը: Առանց ընկրկելու ու վարանելու շարունակաբար չեփորեց հայրենիքի գաղափարը, որով կրցաւ ընկրկած հոգիները ոգեւորել ու մեր ազգային գործունէութեան ընդհ. ջանքերուն լծել:

Ուծացման ու ճերմակ ջարդի ահաւոր ճամբուն վրայ, Դաշնակցութիւնը պատնէշ ու վահան մը եղաւ տարագիր բազմահազար հայորդիներուն համար: Իր երբեմնի աղքատիկ ակումբներու փոխարէն, այժմ Մոնթէվիտէոյի, Գորտոպայի, Պուէնոս Այրէսի եւ Սան-Փաւլոյի մասնաճիւղերը օժտուած են լաւագոյն շէնքերով, որոնց սեմէն ներս ամէն Հայ կրնայ իրական հայկական օճախ մը տեսնել: Ասոնցմէ ոմանք արդէն կուսակցական սեփականութիւններ են, որոնք հազարաւոր փեսոներ արժելով նիւթական մեծ հարստութիւն մը ամբարած են: Յատկապէս ուշագրաւ է Պուէնոս Այրէսի կուսակցական ակումբը, որ տակաւին քանի մը տարի առաջ ծախու առնուելով, այժմ կըրցած է փակել պարտքերը, եւ ասկէ ետք տարեկան շօշափելի եկամուտներ կրնայ ապահովել կազմակերպութեան: Երկյարկանի խոշոր շէնք մըն է, որ օժտուած է ամէն տեսակ յարմարութիւններով, յատուկ սրահով մը, որ թէ զանազան հաւաքոյթներու կրնայ ծառայել եւ թէ պարահանդէսներու: Ունի փոքրիկ սակայն կոկիկ բեմ մը, ուր յաճախ թեթեւ ներկայացումներ եւս կը կազմակերպուին: Սրահին կից ունի նաեւ բաւական ընդարձակ սենեակ մը ուր պիւֆէի սպասարկութիւններէն զատ, տեղի կ՚ունենան ճատրակի եւ այլ զբաղումներ եւ ժամանցներ: Վարի յարկի ընդարձակ սրահը տրամադրուած է տպարանին, ուր զետեղուած են «Արմենիա»ի տողաշար, տպագիր եւայլ մեքենաները, խմբագրութիւն եւայլն: Իսկ ուրիշ սենեակներ եւս, Հ. Կ. Խաչի տրամադրութեան տակ ըլլալով, կը ծառայեն իբր արհեստանոց, պահեստ կամ հաւաքատեղի:

Պէտք է խոստովանիլ, որ շէնքի գնման նախաձեռնութիւնը յաջողեցաւ առաւելաբար նաեւ շրջանիս հայութեան օժանդակութեամբ, որով հարուստ թէ աշխատաւոր անխտիր եւ առանց որ եւ է ձեւականութեան իրենց լուման տրամադրեցին: Եւ այսօր, բացի կուսակցականներէն, անսահման ազատութեամբ նոյն շէնքէն կ՚օգտուին նաեւ բազմաթիւ ոչ Դաշնակցականներ, առաւելաբար երիտասարդներ, որոնք առանց այլեւայլի ամէն շաբաթ ու կիրակի օրերը, իրենց հերթական հանդէս-երեկոյթները ունին:

Ասիկա ուշագրաւ է մասնաւորաբար անոր համար, որ նոր սերունդը աւելի եւս սերտօրէն կապուած կը մնայ հայ օճախին եւ սոյն երեկոյթներու ջերմ մթնոլորտին մէջ, ժամանակ մը եւս հեռու կը մնայ անմիջական կորուստէն: Որովհետեւ, ընդունենք որ որքան ալ ճիգ ու ջանք թափուի, սայթաքելու ճամբաներ կան, ուր ծայրայեղ ազատութեան մէջ նորերը փոքրիկ հովէ մը իսկ կրնան գլորուիլ: Եւ արդէն քանի՛ քանիներ գահավէժ սայթաքելով ընդմիշտ հեռացած են մեզմէ, օտար ամուսնութիւններով կամ գէշ ճամբաներով, հովին ու մոռացութեան տալով երբեմնի հայկական աւանդութիւնները, տունն ու օճախը, նոյնիսկ մայրենի բարբառը: Առ այժմ բարեբախտաբար ղզալի տոկոս մը չի կազմեր ասիկա, սակայն սահող տարիներու հետ քանակը անկասկած

պիտի կրկնապատկուի, եթէ նպաստաւոր պայմաններ չստեղծուին: Իսկ այդ ուժը պիտի ըլլայ կապը Հայրենիքին հետ, որու կարօտէն մեր գաղթական զանգուածները, հակառակ իրենց տնտեսական նախանձելի պայմաններուն, տարուէ տարի աւելի եւս հալ ու մաշ կ՚ըլլան:

Իբրեւ ցայտուն ապացոյց, բաւէ որ Փոցտամի Երեք Մեծերու Խորհրդաժողովի առթիւ երբ առաջարկուեցաւ յանուն Հարաւային Ամերիկայի հայութեան հեռագիր մը յղել պահանջելով Թրքահայ հողամասերու կցումը մեր հայրենիքին, առանց որ եւ է խտրութեան, յարանուանական տարբերութեան եւ կուսակցական տեսակէտներու, մէկ մարդու պէս համազգային ընդհանուր ճակատ մը ստեղծուեցաւ, որով անյապաղ կարելի եղաւ ծրագիրը իրականացնել: Ուրեմն հայրենաբաղձ այս բազմութիւնները, հազարաւոր մղոններ հեռու ըլլալով իրենց Հայրենիքէն, կ՚ապրին անոր շունչով, ու կ՚աջակցին անոր սահմանները տարածելու աշխատանքին: Հարաւային Ամերիկայի հայութեան այս միահամուռ ցանկութիւնը կրնայ վարակիչ ըլլալ համազգային մեր ընդհանուր շահերու պաշտպանութեան համար, իբրեւ մէկ մարդ ու մէկ հոգի, ի սպաս դնելու մեր ուժն ու կորովը:

ՍՄԲԱՏ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

24 ՄԵԾ ՈՃՐԱԳՈՐԾՆԵՐԸ պիտի դատուին Հոկտեմբերին

Պաշտօնապէս հրատարակուեցաւ ցանկը պատերազմի գլխաւոր ոճրագործներուն, 24 հոգի, որոնք պիտի դատուին յառաջիկայ հոկտեմբերին, Նիւրընպէրկի մէջ,— հիթլէրական փառքերու վառարանը: Ահաւասիկ այդ ցանկը.— Հէրման Կէօրինկ, Ռուտոլֆ Հէս (այն որ Անգլիա գացած էր), Եուաքիմ Ռիպպընթրոփ (արտաքին նախարար), Ռոպըրթ Լէյ (Աշխատանքի առաջնորդը), Ալֆրէտ Ռօզէնպէրկ (արեւելեան շրջաններու նախարարը), Հանս Ֆրանք (կառավարիչ Չեխոսլովաքիոյ), Էրնսթ Քալթէնպրուներ (Կէսթափոյի ամէնէն վտանգաւոր վարիչներէն մէկը), Վիլհէլմ Ֆրիք, Եուլիոս Շթրայխէր (հակահրէական շարժումին վարիչը), նախկին մարէշալ Քայթըլ, Տոքթ. Ֆունք (ելմտական նախարար), Տոքթ. Շախթ (նախկին տնօրէն Ռայխսպանքի), Կուսթավ Քրուփ, ծովակալ Տէօնից (այն որ զինադադար կնքեց), Պալտուր Ֆօն Շիրախ (առաջնորդ հիթլէրական երիտասարդութեան), Ֆրից Զաուքէլ (պարտաւորիչ աշխատանքի վարիչը Ֆրանսայի մէջ), Ալպըրթ Շփէր (սպառազինութեանց վարիչը), Մարթին Պորման (Հիթլէրի կուսակցական փոխանորդը), Ֆօն Փափէն, Զօր. Եօտլ, պարոն Ֆօն Նէօյրաթ (նախկին կառավարիչ Չեխոսլովաքիոյ), Արթիւր Զայս - Ինքուարթ (Հիթլէրի ներկայացուցիչը նախ Աւստրիոյ, յետոյ Հոլանտայի մէջ), Հանս Ֆրիցէ, ծովակալ Ռատէր:

Հաւանական է որ այս խումբին միացուի նաեւ մարէշալ Ֆօն Ռունտշթէտ: Ամբաստանեալները պիտի ներկայանան չորս դատաւորներու առջեւ, որ կը ներկայացնեն Անգլիան, Մ. Նահանգները, Ֆրանսան եւ Խ. Միութիւնը: Ամբաստանութեան գլխաւոր կէտերն են.—

1. Վարած եւ քաջալերած են այնպիսի քաղաքականութիւն մը որ կը ձգտէր նախայարձակ պատերազմ յարուցանելու, հակառակ Գերմանիոյ կողմէ ստորագրուած յանձնառութեանց: — 2. Ոճիրներ հակառակ պատերազմի միջազգային օրէնքներուն, Միացեալ Ազգերու բանակներուն դէմ:— 3. Ոճիրներ քաղաքային բնակչութեանց դէմ.— 4. Կազմակերպած են Կէսթափօն կամ օգնած են կազմակերպելու, իբրեւ ամբողջական մասը ոճրագործական գործունէութեան.— 5. Բռնաբարած են ծովային պատերազմի օրէնքները:

Ինչպէս կ՚երեւայ, Իտալացիները եւ ուրիշներ յետաձգուած են յաջորդ ցանկերուն: Գլխաւոր դատախազը պիտի ըլլայ Ամերիկացի մը, Պ. Ճէքսըն: Բոլոր ամբաստանեալները ձերբակալուած են, բացի Մարթէն Պորմանէն: Կը կարծուէր թէ Ռուսերուն ձեռքն ինկած է, բայց հերքուեցաւ: Դատավարութիւնը պիտի արձանագրուի ձայնապնակներու վրայ (տիսք), որպէսզի ապագայ սերունդները լսեն: Թերթերը կը գրեն թէ նախնական հարցաքննութեանց ատեն Կէօրինկ անդադար կը խօսէր, եւ իր յայտարարութիւնները կը լրացնէր գրաւոր պաշտպանողականներով: Ծովակալ Տէօնից, որ Հիթլէր յաջորդեց կարճ ատենի մը համար, նոյնպէս երկար կը խօսէր. իսկ Ռիպպընթրոփ վերապահ էր եւ անհաշտ:

Ամբաստանեալները ամէն օր մէկ ժամ պտոյտ կը կատարէին խմբովին. բայց իրարու հետ լաւ չըլլալով, այժմ ամէն հաղորդակցութենէ զըրկուած են եւ կը պտտին զատ զատ:

ՄԱՐՍԷԼ ՏԷԱՑԻ հետքը գտնուած է, կ՚ըսեն, աւստրիական Թիրոլի մէջ եւ հաւանական է որ ձերբակալուի:

Ի՞նչպէս պիտի բաժնուի գերմանական աւարը

Արեւմտեան Դաշնակիցները եւ Խ. Միութիւնը համաձայնութիւն մը կնքեցին, գերմանական հատուցումներու մասին: Ռուսերը իրաւունք ստացած են տարամերժօրէն օգտագործելու իրենց շրջանին բոլոր գոյքերն ու հարստութիւնները, եւ 10 առ հարիւրի յաւելուածական բաժին մըն ալ պիտի ստանան միւս դաշնակից շրջաններէն: Յետոյ, եթէ ուզեն կրնան 15 առ հարիւրի փոխանակութիւն մը կատարել միւս շրջաններու հարստութեանց հետ:

Յառաջիկայ նոյեմբերին ժողով մը պիտի գումարուի, որոշելու համար Միացեալ Ազգերէն իւրաքանչիւրին ստանալիք հատուցումը: Մասնաւոր հարցարան մը կազմուած է, իւրաքանչիւրին վնասները ճշդելու համար: Հատուցումները պիտի ճշդուին հաշուելով Գերմանիոյ հարստութիւնը եւ նուազագոյն մաս մը վերապահելով գերման ժողովուրդի ապրուստին համար: Անցեալ պատերազմին 135 միլիառ մարք հատուցում նշանակուած էր, բայց կարելի չեղաւ ամբողջութեամբ գործադրել այս որոշումը: Այս անգամ Հատուցումներու Յանձնաժողովը ամէն բանէ առաջ նկատի ունի ապահովութիւնը եւ Գերմանիոյ կատարեալ զինաթափութիւնը: Ամենախիստ տնօրինութիւններ սահմանուած են, ոչնչացնելու համար Գերմանիոյ պատերազմական կարողութիւնները: Յանձնաժողովը այնպէս մը պիտի գործէ որ, Գերմանիա չկարենայ նոր պատերազմի մը պատրաստուիլ, հատուցումները վճարելէ վերջ, ինչպէս եղաւ անցեալ անգամ:

Իբրեւ անմիջական հատուցում, արդէն կարգ մը հում նիւթեր — ածուխ, պտուղ, փոթաս — կը յանձնուին Ֆրանսայի: Ցաղթականները կ՚ընդունին թէ Գերմանիա կը կարօտի կարգ մը ներածումներու, պահելու համար իր ապրուստի մակարդակը: Որովհետեւ վարկ պիտի չբացուի եւ ստիպուած է վճարել այդ կենսական ներածումներուն գինը, ձեւ մը պիտի գտնուի, արտածումներով հատուցանելու համար զանոնք:

Ցաղթականները Ճափոնի մէջ

Անգլեւամերիկեան զինուորները Թոքիոյի ռազմագիտական կէտերը գրաւեցին չորեքշաբթի առտու կանուխ: Ամէն կողմ ճերմակ դրօշներ պարզուած էին, երբ մարտանաւերը Թոքիոյի ծոցը մտան: Ամերիկեան Նաւատորմին հրամանատարը, ծովակալ Նիմից, Թոքիօ մտաւ հանդիսաւորապէս, յետոյ յաղթական մուտք մը գործեց սպարապետը, զօր. Մաք Արթըր:

Ճափոնի հանդիսաւոր անձնատրութիւնը պիտի ստորագրուի կիրակի օր, «Միսուրի» զրահաւորին մէջ, որ ունի 45.000 թօն տարողութիւն: Այս զրահաւորը, անգլիացի ծովակալին զրահաւորը, «Տիւք աւ Եորք» եւ ուրիշ մարտանաւեր երբ Թոքիոյի ծոցը մտան, ողջունուեցան թնդանօթի 116 հարուածներով եւ սպիտակ դրօշներով: Այս վիթխարի տորմիղին մէջ կը տեսնուէին միայն երկու ճափոնական փոքր ականահաւաքներ եւ քանի մը նաւաձիգներ:— Զօր. Լըքլէռ ալ Թոքիօ հասաւ երէկ:

× Սինկափուրի ճափոն հրամանատարը, զօր. Իթակաքի, հաղորդեց իր սպարապետին թէ վըճռած է կռուիլ մինչեւ վերջին փամփուշտը, հակառակ Միքատոյին անձնատրութեան հրամանին: Իր կարծիքով, ճափոնական բանակը չէ պարտուած:— Կը հաստատուի թէ Ճափոն հաշտութիւն խնդրած էր հիւլէ-ռումբին գործածութենէն առաջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ՏԸ ԿՕԼ փայլուն ընդունելութիւն մը գտաւ Օթավայի մէջ (Քանատա), եւ սիրալիր տեսակցութիւններ ունեցաւ վարչապետին եւ ուրիշ վարիչներու հետ: Զօրավարը ունկնդրութեան ընդունելով թղթակիցները, յայտարարեց թէ Ֆրանսա ամէն բանէ առաջ պէտք ունի ցորենի, նաւերու եւ կարգ մը ճարտարարուեստական մեքենաներու: «Կը վախնանք որ, ըսաւ, յառաջիկայ ձմեռը խիստ ըլլայ, բայց կը յուսանք դիմանալ եւ պիտի դիմանանք»: Տեղեկութիւններ տալով երկրի տնտեսական կացութեան մասին, ըսաւ թէ 18 հազար վայրաշարժներէն միայն 2000 մեքենաներ մնացած էին ազատագրութեան ատեն: Այժմ ունին 7000 շոգեմեքենայ: Ֆրանսայի ճարտարարուեստական արտադրութիւնը այժմ գրեթէ կէսն է նախապատերազմեան արտադրութեան: «Դեռ շատ ընելիքներ ունինք Քանատայի եւ Միացեալ Ազգերուն հետ, խաղաղութիւնը կազմակերպելու համար»:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ խորհրդարանը միաձայնութեամբ որոշեց Լոնտոնի ժողովէն պահանջել Սլովենիոյ ծովեզերքը, Թրիէսթէն, Ֆիումէն, Զարան եւ երկու կղզիներ: Յետոյ կը պահանջէ մեծագումար հատուցում, մասնաւորապէս Իտալիայէն:

ԹՐՔԱՀԱՅ ԴԱՏԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԽՄԲ.— Պանեէօ - Քաշանի հրապարակային ժողովին առթիւ (26 Օգոստոս) նորակազմ Յանձնախումբը կոչ մը ղրկած է մեզի: Տեղի անձկութեան պատճառով կ՚արձանագրենք քանի մը կէտեր, մանաւանդ որ ժողովին ամփոփումը տուած ենք արդէն.—

... Լսելով օրուան բանախօսները, միաձայնութեամբ կը խնդրենք որ դիմում կատարուի արտաքին նախարարներու խորհուրդին, յիշեցնելու համար նախորդ ընդհ. պատերազմին յաղթական Դաշնակից պետութեանց հանդիսաւոր խոստումները, մասնաւորապէս Մ. Նահանգներու նախագահ Ուիլսընի գծած սահմանները, գրաւոր յանձնառութիւնները,, Սեվրի դաշնագիրը որ խափանուեցաւ Լօզանի դաշնագրով եւն.: Մենք, մշտնջենապէս կապուած մեր բռնագրաւեալ հայրենիքին, պատրաստ ենք ամէն զոհողութեան, որպէսզի Թրքահայաստանի հողերը կցուին Խ. Հայաստանին: Մենք պատրաստ ենք մեր քրտինքով շէնցնելու այդ ամայի եւ աւերակ տարածութիւնները:

Կը պահանջենք որ Ֆրանսահայ գաղութը իր ամբողջութեամբ, առանց կուսակցական, դաւանական եւ այլ խտրութեան աջակցի դիւանագիտական դիմումներուն, որպէսզի արդարութեամբ լուծուի Հայկական Դատը որուն համար այնքան արիւն թափեց ժողովուրդներու Քրիստոսը, հայ ժողովուրդը:

ՍԷՎՌԱՆԻ Հ. Ա. Ը. Մ.ը կազմակերպած է միթինկ մը այս կիրակի, 2 Սեպտ. ժամը 3ին, դպրոցի սրահին մէջ, լսելու համար Թրքահայաստանի միացման բանաձեւը: Այս առթիւ պիտի խօսի Խ. Հայաստանէն վերադարձող պատգամաւորներէն մէկը:

ՊՐԻՒՍԷԼԷՆ հասած հեռագրէ մը ուրախութեամբ կ՚իմանանք թէ ազատ արձակուած է Պ. Վրթանէս Մարտիկեան, Գաղթ. Վարչութեան Նախագահը, որ բանտարկուած էր Թիւրիմացութեամբ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ տարաբախտ ՃԻՎԱՆ ՂԱՐԻՊԵԱՆԻ մահուան տարեդարձին առթիւ, (զոհ եղբայրասպանութեան), Մարսէյլ, Պուլ. Օտտոյի Ս. Յակոբ մատուռին մէջ, այս կիրակի, 2 սեպտ.:

Տիկին Գէորգ Սիւլիւքճեան, որդին, ժաք եւ աղջիկը, Օր. ժոսլին, Այրի Տիկին Նշան Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Արշակ Ալէքսանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին ժաք Ամալեան եւ զաւակներ եւ բոլոր ազգականները խորին ցաւով կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը իրենց ամուսնոյն, հօր, փեսային եւ ազգականին,

Պ. ԳԷՈՐԳ ՍԻՒԼԻՒՔՃԵԱՆԻ

որ մեռաւ Օգոստոս 29ին, 39 տարեկան, Մէնաժի հիւանդանոցին մէջ, Իսի լէ Մուլինօ:

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի վաղը, շաբաթ, 1 Սեպտ. ժամը 11ին: Կը խնդրուի հաւաքուիլ հիւանդանոցին առջեւ: Մարմինը պիտի ամփոփուի Իսիի գերեզմանատունը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ վարչապետը ընդհ. Ներման հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն շնորհիւ արձակուեցան 4—5000 քաղաքական յանցաւորներ: Թերթերը 17.800 կը հաշուեն քաղաքական յանցաւորներուն ընդհ. թիւը:

ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ երեւան հանուած է Ռումանիոյ մէջ, ինչպէս կը հեռագրէ Ռիւթէր: Կ՚ըսուի թէ երկու ահաբեկչական կազմակերպութիւններ ծրագրած էին տապալել Տոքթ. Կրոցայի կառավարութիւնը, սպաննելով անոր անդամները: Քսանի չափ կասկածելիներ ձերբակալուած են: Դաւադրութեան վարիչները կը համարուին նախորդ վարչապետը, զօր. Ռատէսքու եւ ընկերվարական կուսակցութեան նախորդ նախագահը: «Լը Փոփիւլէռ» զարմանք կը յայտնէ որ այս դաւադրութիւնները երեւան կը հանուին ճիշդ այն ատեն երբ անգլիական եւ ամերիկեան կառավարութիւնները նկատի առած են Ռումանիոյ թագաւորին առաջարկը, աւելի ժողովրդավար կառավարութիւն մը հաստատելու համար:

ԿԵՂԾ ՀԱԶԱՐՆՈՑՆԵՐՈՒ ընդհ. գումարը կը հաշուեն կէս միլիառ ֆրանք: Արդէն ձերբակալուած են 35 հոգի եւ քանի մը հոգի ալ կը փընտռուին: Կազմակերպութեան վարիչն է Լուազօ, հացագործ մը Լէ Փիռէնէ փողոցէն: Կեղծ թղթադրամները հրապարակ հանուած են Յուլիս 28-29ի գիշերը: Առաջին անգամ տպուած է 85 միլիոն ֆրանքի թուղթ. բայց կեղծարարութիւնը կատարուած է վեց ճիւղերով, դարձեալ 80—100 միլիոն արժողութեամբ: Ուրեմն աւելի քան 500 միլիոն կը հաշուեն ընդհ. գումարը: Սխալ է թէ Պանք տըՖրանսը եւ կ՚առնէ կեղծ հազարնոցները:

Imprimerie DER-AGOPIAN, 17, Rue Damesme - 13e
Le Gérant : H. AGONEYAN